

مقاماتِ معصومی

احوال و آثار و تعلیمات حضرت خواجہ محمد معصوم بن حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہما

جلد سوم

تالیف

میر صفراحمّد معصومی

نواسہ حضرت خواجہ محمد معصوم سرہندی قدس سرہ

متن کتاب

بتصحیح و تقابل

محمد اقبال مجدی

ضیاء المشرق آن پبلی کیشنز

لاہور - کراچی پاکستان

جملہ حقوق محفوظ ہیں

نام کتاب	مقامات معصومی جلد سوم
مؤلف	میر صفراحم معصومی، مرتب محمد اقبال مجددی
کتابت	محمد ریاض اعظمی
تاریخ اشاعت	اکتوبر 2004ء
تعداد	ایک ہزار
ناشر	ضیاء القرآن پبلی کیشنز، لاہور
کمپیوٹر کوڈ	1Z442
قیمت	1200/- روپے (کامل سیٹ)

ضیاء القرآن پبلی کیشنز

ملنے کے پتے

داتا دربار روڈ، لاہور۔ فون: 7221953 فیکس: 042-7238010

9۔ الکریم مارکیٹ، اردو بازار، لاہور۔ فون: 7225085-7247350

14۔ انفال سنٹر، اردو بازار، کراچی

فون: 021-2212011-2630411 فیکس: 021-2210212

e-mail:- sales@zia-ul-quran.com

Vist our website:- www.zia-ul-quran.com

لاہوریری کیٹلاگ کارڈ

صفراحم معصومی، میر:
مقامات معصومی

(احوال و مقامات و ملفوظات حضرت خواجہ محمد معصوم سرہندی ۱۰۰۷-۱۰۷۹ھ/۱۵۹۹-۱۶۶۸ء)

لاہور، ضیاء القرآن پبلی کیشنز، ۲۰۰۴ء

- ۱۔ محمد معصوم، خواجہ
۲۔ سلطنت مغلیہ۔ اورنگ زیب عالمگیر ۳۔ تصوف۔ ہندوستان
۳۔ جلد اول مجددی تحریک تالیف محمد اقبال مجددی
۴۔ جلد دوم اردو ترجمہ
۵۔ جلد سوم متن کتاب
۶۔ جلد چہارم تعلیقات و توضیحات تالیف محمد اقبال مجددی
۷۔ محمد اقبال مجددی، (تحقیق و تعلق و ترجمہ) ۹۔ عنوان

۹۲۲، ۹۷

يَا فَتَّاحُ

رب يسر بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وتم بالخير

سبحان الله وبحمده عدد خلقه ورضا نفسه وزينه عرشه و
مداد كلماته وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ
۱۰ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِّ وَكَبِيرُهُ تَكْبِيرًا - الله اكبر كبيرا والحمد لله
كثيرا وسبحان الله بكرة واصيلا ولا اله الا الله ،

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ
عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ، محمد رسول الله الذي كان ارسله رحمة للعالمين
فهو شفيع المذنبين و امام الانبياء والمرسلين وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشْدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ
۱۵ رَحِمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكْعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَا هُمْ فِي
وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ ،
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ الْمَحْمُودِ صَاحِبِ الشَّفَاعَةِ الْكُبْرَى فِي الْيَوْمِ
الْمَوْخُودِ وَعَلَى آلِهِ الْأَبْرَارِ وَصَحْبِهِ الْأَخْيَارِ وَاتَّبَاعِهِ إِلَى الدَّارِ الْقَرَارِ وَصَلِّ
عَلَى جَمِيعِ إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَالْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَعَلَى أَهْلِ
۲۰ طَاعَتِكَ أَجْمَعِينَ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ بِعَدَدِ كُلِّ ذَرَّةٍ أَلْفَ أَلْفٍ مَرَّةً -

اما بعد برخوشه چينان ارباب ولايت وبالا نشينان مندا صحاب هدايت كه ضمائر
اولو البصائر آنها را مكمل بجمل تراب اقدام انبيا كرام عليهم الصلوة والسلام گرديده ومقالات

له نسخه "اولو بصائر" ، نسخه م - "ابو بصائر"

اولیاء عظام در افهام آنها پیچیده مخفی نماند که بنده دور از کار و شگسته روزگار و خورده فضل پروردگار منتظر رحمت بی شمار مہبط عنایات قدیمی مورد الطاف کریمی صفرا احمد فضل معصومی بن معرفت و ولایت دستگاہ عارف باللہ (۳) مظہر فضل اللہ شیخ محمد فضل اللہ العمری الاحمدی غفر اللہ والوالدیہ و لجمع المومنین والمومنات و احسن الیہا والیہ والی سائر المسلمین و المسلمات چوں سرمایہ عمر گرامی را کہ اشرف عمر باشد در ہواد ہوس صرف نموده با وجود دریافت صحبت اہل فضل و عرفان غیر از تقصیرات امری^۱ نفرمودہ ہر چند کہ سنین عمر ضائع کرد و بہ چہل و پنج رسیدہ بہ ازل عمر ہم نہ انجامیدہ ، اما نصیحت ہای معرفت شانرا از دست دادہ سر بہ جیب خجالت نہادہ - شعر

حرفت العمر فی ہود و لعب   فآہا ثم آہا ثم آہا

چہ شود اکنون کہ کار از دست رفتہ   ز ماہم اختیار از دست رفتہ

اما از آنجا کہ سبقت کرم بر اہل عصیانست و سابقہ عنایت شامل حال ایشان آیۃ لا تقنطوا من رحمۃ اللہ ان اللہ یغفر الذنوب جمیعاً^۲ انہ ہوالغفور از آوان طفولیت تا وقت کتابت با وجود کثرت جنابت از حضرت قوی قدرت تعالی شانہ غیر از لطف و عنایت امری مشاہدہ نہ نمودہ از آنست کہ مقربان بارگاہ صمدیت و کاشفان اسرار ہویت کہ ہر یک شہباز بلند پرواز از دادی^۳ ناسوت تا تحت گاہ جبروت بودہ و این را قم سیاہ کار با نہاد عوی ارادت می نمودہ از عنفوان جوانی و تہیہ اسباب کامرانی عنایات وافرہ و بشارت متکاثرہ بحال خود میدیدہ دی شنیدہ بعد از انتقال آن ہادیان وادی کمال ازیں دار پر طلال یعنی قدودہ اہل اللہ واقف اسرار لی مع اللہ سلطان العارفین حضرت شیخ محمد صبغۃ اللہ حیو قدسنا اللہ سبحانہ کہ ایں فقیر برخی از احوال و اقوال و افعال و کرامات آنحضرت رسالہ علیحدہ تصنیف نمودہ مسمی بہ معدن الجواہر گردانیدہ و والد بزرگوار عالی مقدار کہ نام شریف آن مظہر فضل اللہ سابق مذکور شدہ مع ہذا ذکر خوان صاحبین مذکورین در آخر ایں کتاب ثبت خواہد یافت ان شاء اللہ تعالی مدد ہای فردان از ارداح طیبہ اکابر در اسفار و احضار فی جمیع الاماکن و الدیار نہ آن قدر محسوس گردیدہ

۱ نسخہ د - ادلو بصائر، نسخہ م - ابوبصائر ۲ نسخہ م - "امری" ندارد ۳ نسخہ م "نفرمودہ"
 ۴ م ازل ۵ د - "بلند" ندارد ۶ د - "واقر" کہ د - اماکن

که بیان آن در سک تحریر تواند کشید بلکه دریں مرتبه که به دطن مالوف اعنی به دارالارشاد حضرت سرزند به مضی مدت سه و نیم سال رفته بود، جناب سامی حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ که اسم مبارک آنحضرت عالی مرتبت عنقریب مذکور میگردد ان شاء اللہ تعالیٰ آن قدر عنایت به نهایت بر خود یافته که به شرح آن بیان برتابد، علی الخصوص وقتیکه به زیارت روضه مطهره مشرف می کشید اکثر چنان می شنیده (۴) که گویا آنحضرت والا منزلت از تربت خلد رفعت برآمده در این فقیر در آمدند، بعد ازین که به محل سکونت می شتافته به همان حالت در خود می یافته، علادت که ازین معنی حاصل روزگار این عاصی سياه کار میگرددیده، هیچ وجه در معرض اظهار نمی توان آورد که ذوقی است نه بیانی و بعد از ای که بعضی از مخالفین که بعضی آنها دشمنان دین متین اند که سبب اختیار این سفر سعادت ثمر دولت اثر گردیده، نیز از جناب حضرت ایشان برکات این سفر بسیار فهمیده با وجود که مرض صعب مشرف به هلاکت باشد کشیده بود در عین نقاهت بلکه قدری از مرض مانده که به علادت خاطر پادشاه سفر نهاده هنوز سفر مقرر داشته نه رسیده که به تقریب است و فی الحقیقت به تقاضای قسمت چند روز در شاه جهان آباد اقامت در زیده به نوعی مرض مهلک مبتلا گشته^۵ رفته امید از عبور گسته که به ناگاه از یاری بخت اقبال و از توسل آن ولی عظیم الحال و المقال و از فضل کریم ذوالعز شأنه در معامله به مشرف ملازمت حضرت رسالت خاتمیت بیت

رسول هاشمی شاه رسولان محمد قبله صاحب قبولان
 ۱۵ علیه و علی آله من الصلوٰۃ افضلها و من التسلیمات اکملها مشرف گشته که گویا در بنده خانه بر پاکی میانه سوار شسته اند و خلفاء اربعه رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین و حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ عنہ و حضرت ایشان و والد بزرگوار بادگیر اعزه عالی مقدار حاضر و حضرات عالی درجات از یمین و یسار سفارش این گناه کاری فرمایند۔ چنانکه اثر آن بر خود می یابد و این دید تا سه روز متصل بیک پنج استیلای تمام یافته و بر اقبال دولت ناز می ورزیده تا آنکه برای مزید اتقان^۶ و استحکام ایقان^۷ لیلۃ البدر شهر شریف ریح الثانی که باشد جمعه اتفاق ساخته نور چشم ارجمند بود و دنیا را احمد سلمه اللہ سبحانه

۱م۔ میان بیان ۲م۔ میدیده ۳م۔ دضعف ۴م۔ یادراین ۵م۔ چندروز بیاض
 ۶م۔ مرض مهلک مبتلا در نسخم بیاض است که ایضا ۷م۔ رضی اللہ... و در نسخم بیاض
 ۸م۔ می باید ۹م۔ داشته ۱۰م۔ ایقان ۱۱م۔ اتقان

که رفیق اسفار است و محرم اسرار در منام سعادت اثمار دولت انجام بشاہدہ با کمال حضرت
 سید الانبیاء و امام الاصفیاء بدر رسالت آفتاب نبوت بالانشین مسند افلاک و والاکمین خلقہ لولاک
 و صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علیٰ آلہ و صحبہ وسلم و بارک مشرف گردیدہ کہ بالا کرسی نشستہ اند و جمعی بگرداگرد
 موافق مراتب خود با ایستادہ اند نظر کرم بجانب ایں غلام خانہ زاد موردی خود کردہ اند از غایت
 غنایت و نہایت اُمت پروری سبقت^۱ در بعضی مقدمات کہ شائستگی شفاعت حضرت خیر البشر
 داشتہ باشند و بغیر از امدادات آنسر در کائنات بر آمدن (۵) آں امور از متعذرات^۲ است فرمودہ
 بہ بشارت حصول اموری کہ بعد استفسار معروض داشتہ بود سرفرازی فرمایند بعد از اں در خطاط
 فرزند بشر بہ کمالات بلند بعضی از مطالب ضروریہ دیگر کہ خاطر شریف داشتہ و بصریح بشارت
 اتمیاز نیافتہ مخطور میگردد کہ ہر چند از امور بشرہ خاطر جمع گردیدہ، اما اگر ازیں امور باقی ماندہ ہم بشارت
 صریحہ یا بم کمال انبساط و فرخندگی حاصل روزگار خواہد گردید شخصی از حاضران کاغذی بدست
 آں سعادت آثار می دہد و میگوید کہ مرقوم بخط انور است، چوں بہ مطالعہ آں مشرف شد دید کہ
 بہ بشارت امور مخطورہ بشرہ فرمودہ اند والحمد للہ سبحانہ مصرع
 کہ مستحق کرامت گناہ گار اند

بلی "شفاعتی لا ھل الکبائر من اھتی" حدیث شریف است۔ رباعی :
 اگر ہر موی من گردد زبانی   ز تو را نم بہر یک داستانی
 نیارم گوہر شکرتو سفتن   سرموی ز احسان تو گفتن
 دیدن آنحضرت رحمت در رحمت است فکیف کہ بایں قسم بشارت و عطیات سرفراز فرمایند
 "من رانی فقد رانی الحق"

زہی مراتب خوابی کہ بہ زبیداریست
 والحمد للہ علی الاحسان و علی جمیع نعماتہ تعالیٰ اللہم صل وسلم علیہ و علی آلہ و صحبہ و انصارہ
 و اتباعہ بعد کل معلوم مک۔ اما باید دانست کہ ایں فرزند سعادت آثار (ابوداؤد نسبی از احمد)
 پیش از وصول ایں دولت قبول بیک شب در خواب ببقار سعادت نما امیر المؤمنین و امام مسلمین

۱ م۔ یگین ۲ د۔ بودند ۳ م۔ استفسار ۴ م۔ مور
 ۵ م۔ متعذرات ۶ د۔ امورہ

حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ امتیاز یافتہ کہ بہ بعضی مشورت حضرت فاروق اعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ دران وقت نیز تشریف ہماں منزل لطیف دارند بلکہ خلفای راشدین رضوان اللہ تعالیٰ اجمعین ہم دران مقام حاضرند شفاعت این نور دیدہ سعادت رسیدہ در حضرت کثیر الالبیت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ و آلہ و صحبہ می نمایند بہ برکت آن شفاعت بہ حصول این دولت مشرف گشتہ ۔

- ۵ بی بے وسیلہ بے مطلب رسیدن دشوار است وابتغوا الیہ الوسیلۃ برای مدعا شایہ
اولوالابصار است، وچوں عنایت آنسرور علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام بتوسل آن خلیفہ اول و
استصواب خلیفہ ثانی بلکہ از نظرات خلفاء اربعہ رضوان اللہ تعالیٰ عنہم بامتیاز این دولت عظمی
مستعد نیز گشتہ بحکم آیتہ کریمہ : واللہ یختص برحمۃ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم
مرتبہ ثانی بعد تفادیت سہ شب کہ شب دوشنبہ آیندہ باشد باز بہ جمال جہاں آرا می حضرت (۶)
۱۰ سید الاولین والآخرین علیہ و علی آلہ و صحبہ من الصلوٰۃ افضلہا ومن التحیات اکملہا مشرف گشتہ
و چند قدم در تعاقب شہنشاہ والاجاہ سعادت تمام گردیدہ و از الوش خاصہ کہ حلوائی ملاو بخش
باشد بایں فقیر یعنی راقم این کتاب یافتہ کہ ہر دو بہ جلالت فوق التحریر و التقریر تنادل نمودیم،
مصرع : باکریاں کار ہا دشوار نیست

قبل من قبلہ بلا علة - مصرع

داد اور ا قابلیت شرط نیست

۱۵

(ضمر)

چہ مبارک سحری بود چہ فرخندہ شبی آں شب قدر کہ این تازہ بر اتم دادند

- والحمد لله رب العالمین و صلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقہ محمد و آلہ و صحبہ
اجمعین - باز چوں فضل کریم دہاب و رحیم مفتوح ابواب اقبال بر آن فقیر زادہ (الوداود نیاز احمد)
فرخندہ احوال مفتوح گردانیدہ بحکم آیتہ کریمہ و انک لعلی خلق عظیم مرتبہ ثالث دستگیری
۲۰ اکمل فرمودہ بہ تفادیت یک ہفتہ شب سہ شنبہ آیندہ در منام مرتفعہ بر آن مقام بہ دیدار طلعت
انوار آن اعجاز مساکین را نواختند و الثالث بالخیر را در حق او صدوق فرمودہ بہ سعادت دارین
مستعد ساختندی بیند کہ گویا بر کنارہ پشتہ دیوار ایستادہ و عالم بسیار کہ شمار آن ہا در نگار

لح-م- بعد ۳ م- مستعد ۴ م- مرتبہ الثانی ۵ م- دارا ۶ م- مرتفعۃ المقام

خانہ خیال نہ گنجد در زیر پشته^۱ آن دست بسته بہ خضوع تمام قیام دارند و روی رحمت بہ کمال
 عنایت بطرفی کہ ایں اذنائی است ایستاده بود گردانیدہ معاملہ اورا از خضیض پستی بہ آن رفعت
 رسانیدہ و با حضور مقربان ساطع النور مذکور عطا یاد مواہب کہ باین باید کرد در میان دارند آری ہر گاہ
 وجود شریف آن عنصر لطیف رحمت عالمیان باشد و ما ارسلک الارجحۃ للعالمین ایں طور
 غلام پروری و بندہ نوازی مستبعد نہ بودہ - بیت :

۵

بشری وقد الجز الاقبال ما وعدا وکوکب المجد من افق العلا سعدا^۲
 ذالک فضل اللہ یؤتی من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم - و پیش از دیدن ایں رویای
 ثالثہ بیک شب ملازمت حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نیز مشرف گردیدہ بود چنانچہ پیش
 از وصول دولت اولی ممتاز شدہ بود کہ در مابقی ذکر او گذشت التہم صل علی محمد والہ
 وصحبہ فی الاولین والآخرین و فی الملاء العالی الی یوم الدین -

۱۰

شمول نعمت ہنیہ و طلوع دولت بہیہ کہ در ایں سفر خیر الاسفار بہ فضل الرحیم الغفار بریں
 عاصی دور از کار پرتو انداز گردیدہ و از خاک مذلت برداشتہ بر افواج افلاک رسانیدہ ہمہ را از توجہ
 پیر بزرگوار و مرشد عالی مقدار قطب الطریقت غوث الحقیقت بدر الزہاد و شمس الاوتاد قدوہ
 ارباب سلوک و قبلۃ الملوک و الصلوک العالم النخیریہ (۷) و العارف الکبیر حضرت متعالی منقبت
 واقف اسراری مع اللہ سلطان العارفین الشیخ محمد صبغۃ اللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ والد بزرگوار
 آل عالی حضرت متعالی منقبت و هو امام الانام^۳ شیخ الاسلام مصباح الظلام و
 منبہ النیام الاجل الا کمل البارع الا ورع فارس مضمار الخطاب
 حارس اسرار خطاب الکتاب الناطق بالحق والصواب مثل جبدہ
 الا شرف عمر بن الخطاب مشید ارکان الملة والمستظهر من المائم والمذلة
 قیوم العالمین وارث الانبیاء والمرسلین معدن الخیرات والبرکات
 منبع المکارم والحسنات الذی یترصد من تصرفہ نیل المقاصد والمرادات
 و یترقب من تلطفہ حصول المارب والسعادات -

۱۵

۲۰

لا یدرک الواصف المطری خصائصہ وان یک سابقا فی کل ما وصف^۴

۱- م۔ آن پشته ۲- عطا یا ۳- م۔ مستعد ۴- م۔ بیاض (مصرعہ ثانی) ۵- م۔ بیاض - ایں ... رویای
 ۶- م۔ متعاقب ۷- م۔ امام الامام ۸- م۔ مصرعہ ثانی "وان یکن سابقا فی کل ما وصف"

هو الشيخ المکمل والواصل المتوصل والصابر المتحمل والشاكر المتجمل سيدنا
ومولانا ملاک الدین وقایة احکام المتین، الفاروقی النسب والمحمدی الحسب
السرهندی المولد والقدسی المحتد ۛ

آنکه نامش بزبان بردنم از بی ادبیت
یک زانخا که زبان نیز سعادت طلب است
قطب حق هادی دین خواجه محمد معصوم
ظاہرش جملہ بانوار شریعت روشن
قطع شد بر قد او خلعت قیومیت
آری این خلعت فاخر بہ چنین قد زیبا است
گرچہ ذرات بقم جملہ بنامش گویا است
گر بایں نام شریفش زسانم زبجا است
آنکه پیشش تواضع قدانلاک دو تاست
باطنش جملہ با سرار طریقت دانا است

حضرت ایشان رضی اللہ عنہ وقد سنا اللہ تعالیٰ بسرہ العزیز والنسۃ۔ زیرا کہ صدور این سطر
برکت اشارت و بمن بشارت در عین مضیق و اضطرار بہ ظهور پیوستہ دستحق این ہمہ عنایات
گشتہ بشکرانہ این نعمت خوشگوار و دولت تازہ بہار تفکر تمام و تحیر مالا کلام داشته کہ در عوض آن
ادانما بند و کفارت معاصی مسطورہ بہ چہ منوال نمودہ آید کہ ہنوز در ہای توبہ مفتوح اند و اد تعالیٰ
رؤف و رحیم بہ کدام عذر کار امروز بہ غر و سپارم و بہ لیت و عل وقت را بہ گذارم ہر چند از کثرت
جنابات بہ حکم شفاعتی لاهل الکبائر من امتی مورد این ہمہ تفضلات گردیدم (۸) و از
خود گشتہ بایں ہمہ معاملات بجائے رسیدم اما تا توبہ صریح بہ ظهور بہ انجامد، خاطر شکستہ تسلی نیابد
تا آنکہ در این حبس دولت کشاد و قید دولت نما کہ قید الماراشد من قید الحدید واقع است۔
مفتاح خلاصی از مشکلات دارین می جستم و مصباح بیت النظمات کوین ازین توجہات
حضرت ایشان مسألت می نمودم کہ بہ ناگاہ بہ حکم حدیث شریف اتقوا فراست المؤمن
فانہ ینخطر ینفد اللہ از زبان حلاوت نشان فرزند ارشد ارجمند بشر بہ کمالات بلند
(ابوداؤد) نیاز احمد مدظلہ برآمدہ کہ اصناف مواہب و عطایا دیرین کثرت ذنوب و خطایا از
حضرت و اہب بر یا تعالیٰ شانہ۔ و دفع امراض و بلا کہ بیامن انفاس ۛ

آل میح علت جسمانیان
آفتاب عالم روحانیان
اعنی جناب سامی حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ مشہود گشتہ اگر این عزت غربت و گوشہ

لہ م۔ محمد ۴ م۔ گذشتہ ۳ م۔ در خطار ۴ م۔ عزت

مسکنت به تحریر بعضی از حالات بلند و مقالات ارجند و مکاشفات علیه و مخاطبات سنییه و تصرفات ظاهره و کرامات باهره آن قبله درویشان با ذکر برخی از احوال ابناء کرام و اقرباء عظام و خلفاء و الامتقام آن امام صفایکشان که اظهر من الشمس و اجل من القمر است بسرود که مفتاح کنوز مشکلات و مصباح رموز مجملات خواهد شد از آن جا که پستی استعداد و غلبه منقصت در نهاد خاطر و ضعف طبیعت از مدت شعور همواره در نظر بصرت حضور داشته در جواب آن بلا و لغزم لب نتوانست کشود تا آنکه آن فرزند ابوداؤد (نیاز احمد) مکرر به اظهار این تنابه شوق فوق الفوق و حلاوت کثیر الذوق دهن شیرین گفتار و زبان شکر بیان و آن نمود که مقصود از تحریر این احوال و تقریر این اقوال نه خود ستانی و ظاهرا رانی است بلکه حل مقاصد این جهان فانی که مانع جمعیت و امانی است و سر موافق آن جهان باقی در غلبات حزن و پریشانی است - درین ضمن باهل مناسب فیض دانی و کفایت منتهی است و الا برای نفوس خود ها که به علت گرفتار ماسوار بطلاند تنفّار العلیل و سعادت جاد دانی است - گفته آن فرزند بسی زیبا و دلنشین و مقبول خاطر عزیز افتاد و کفایت فوت صحبت اکابر که سابق مذکور شد و معاصی دیگر که تا دم تحریر شامل حال دارد به ازین نیافت و بایں بهانه گنجینه معرفت و درهای رحمت بر خود بر طالبان سعادت مندان بکشاد و عین ذکر صاحبین به تنزل رحمت بباد هر خاص و عام دارد و بترانه (۹) قطب برحق غوث مطلق بودی ای قیوم حق را هم حقیقت هم مجاز است به من و امن ترا مترنم گردیده مصراع:

در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست

بحکم منت سه استخاره نموده پیش از شروع استخاره اولی به مشاهده جمال باکمال ایشان قدس الله سبحان سره الاقدس مشرف گشته که گویا دوات و قلم و کاغذ درید بیضا دارند و بر زبان الهم ترجمان کلمات عجیبه و نکات غریبه در مدح این مقامات نجسته ریا نشی می آزند و می فرمایند در قبول فی معروضه فرزند نیاز احمد که تالیف الهامات قیومی و مقامات معصومی مابعد گشته توقف و تعویق ازین امر مستحسن و لطیف هیچ وجه مناسب حال اهل کمال نیست و این نسخه شریف شکرانه ایست بر عطیات ماضی و حال و مشرده ایست که برای دولت و اقبال همتی است تازه و صلا و طیبست

۱- در را ۲- دانی ۳- کفایت المنتهی ۴- شفاعتی ۵- سعادت مند
۶- م- ترانه ۷- من و امن تو ۸- دایات ۹- م- قول

بی اندازه کفارتست مامل بشارتست مقبول رباطیست عظیم و صراطیست مستقیم آبی
است حیات و بای است برای نجات ظرفیست پُر از یاقوت و حرفیست از لاهوت
قاصدیست خوش خبر و مقصودیست پُر هنر عاشقیست صادق و معشوقیست واثق هدایه ارباب
قلوب و قایه اصحاب قلوب در لیست فرید و کوکبیست وحید ه

۵ فَنِي كُلِّ لَفْظٍ مِّنْهُ رَوْضٌ مِّنَ الْمُنَى وَفِي كُلِّ سَطْرِ مِّنْهُ عَقْدٌ مِّنَ الدَّرَرِ
نامه ایست عنبر ریز و خامه ایست عطر آمیز نظمی است مصفا و نثری است متفاثر بتلیست از
نسیم و نکستی است از جنت نغم خاتمی است از عقیق و هاشمی است به تحقیق زنگیست شهبلا و
لاله ایست حمر باز لیست بلند پرواز و ناز لیست دلگداز شب چراغ و کوثر لیست خوش دماغ
صحن ایست وسیع و نشیمنی است رفیع مقامی است بلند و کلامیست ارجمند مہمان است
۱۰ عزیز و نشانی است بامیز نکته ایست زنگین و کلمه ایست و نشین متاعی است عالی و
جوهر لیست متلالی نهر لیست انیق و بحر لیست عمیق شاید لیست هوشیار و مشهود لیست تازه بهار
ذکر لیست از حضرت قیوم و فکر لیست از دولت معصوم ه

هزاران تازه گل دروی نهفته دوصد زنگس به خواب ناز نهفته

چون این کلمات بزرگ القاب با قربت بآن که حاصلش مشعر به این کلمات فاخره باشد
۱۵ بی واسطه ممکن خاطر را تم حرف گشته معرض به عرض آن مقرب روف تعالی که عدم استطاعت و
قلت بضاعت این آواره ایست فطرت به بندگان (۱۰) عالی حضرت روشن و هویدا است و
تشت خاطر من جمیع الوجوه ازین سفر کرامت اثر برای مہر انجلای آل والا منقبت پیدا به
پاسخ لعل شکر باری کشایند که از تو حرکت و از ما برکت مگر به سمعت نه رسیده ازین جانورینده مائیم و
فرمانیده ما به جمعیت خاطر اشتغال این خیر الاذکار همیشه بهار نما که این نونمال طراوت اقبال و
درخت بزرگ بسیار نفع دار خواهد گردید، ان بشار اللہ تعالی البجید و در آشتبار کالشمس فی رابع النهار
خواهد گردید ان شاء اللہ تعالی و چون دو گانه استخاره گذارده خواندن دعای استخاره مشغول گشتم
می بینم که شخصی از طرف راست بر روی مال سرخ نفیس مبلغ دو اشرفی و چند روپیه به فقیر میدهد و
می گوید که حضرت ایشان برای خرچ سیاهی و قلم و کاغذ عنایت فرموده اند و می فرمایند که

له م - کوکبه ۲ در صحبت در تبع ۳ م - تکلمه ۴ م - (ورق پاره شده است) ۵ م - ثمر

یوم الخمیس که فردای آن شب بود شروع این امر عظیم القدر بحکم بارک الله فی سببها و خمیسها روز مبارک در همین شهر ربیع الثانی که بایت رحمت اعلیٰ حضرت رسالت خاتمت علیه و علی آله الصلوٰة والسلام ترا در معالیه و پسر تو در منام مشرف گردانیده اند - باید نمود باز در همان شب وقتی خواب می خواست که دراز به کشی بیند که حضرت ایشان مشرف حضور دارند می فرمایند که نام این نسخه مقامات تاریخ عنوان آن "منفتح اهل السعادات" باشد هر چند هر یک از فقرات مذکور و نامیست شریف اما چون حل مشکلات را منفتح می هستی بتو برای هر خواننده روح فزاست فردای آن شب دو استخاره دیگر نموده و غنایات دیگر نیز در حق خود و فرزندان جمند بر خود دار سعادت آثار در روز پنجشنبه سنه هزار و صد و سی و دو که از لفظ (ماده تاریخ) پیدا است - بست و ششم شهر ربیع الثانی فی سال اول از جلوس سلطان الاسلام ظل الشی الخانیام خلیفه الله فی العالمین غیاث الاسلام و نصیث المسلمین به زیر این خمیده طاق میناد و چشم آدمیت زد دست بنیاب المنظر ناصر الدین محمد شاه بادشاه غازی خلد الله تعالی ملکه و سلطانه و "افاض علینا و علی العالمین بره و احسانه" قدم در بنیاد این دیوار استوار به موجب امر شریف القدر بلا خط مصالح و کلکار نهاد متوکلاً علی الرحیم الغفار معلوم هر خواننده سعادت مند و شنونده بخت بلند بار که احقر الانام قبل ازین به هشت سال در همین بلده دار الخلافه در خواب به شرف صحبت حضرت ایشان مشرف گشته گویا کلید دولت جواله این فقیری نماینده ازاں بازگشایشهای (۱۱) فرادان بر حال خود مشاهده نمود -

اما الحال آنچه معلوم شد تعبیر آن این کلید اُمید بوده که به ظهور پیوست

دری فیض است منشین از گشایش نا اُمید این جا

برنگ دانه از بهر فصل می روید کلید این جا

مانا که این تعبیر ساطع النور گویا بالفعل از جناب حضرت ایشان رحمته الله تعالی (خواجہ محمد معصوم) استفادہ می نماید - چنانچه در ترقیم این حروف کرامت مالوف هم خود را نمی یابد و قلم بدست آنحضرت می بیند (مصرع) زبان زما بوده و گوینده او

بلی چون کتاب از آنحضرت است کاتب هم آنجناب باشند رجا از قاریان شکر مقال و سامعان فرخنده احوال

له - د. سعادت ۲ م - خمید ۳ کلمه و اوین در نسخه و ندارد ۴ م "القدر" ندارد

۵ م - نهال ۶ م - فرمایند ۷ م - مستمعان

آنکه کلام دالامقام این مقامات معصومیه و ریایات قیومی را به حسن قبول پیش آیند و با ادب تمامتر
استماع نمایند و اگر در جای حرفی و ادای از راه کمال علو و رفیع منزلت به فهم شان نیاید علم آن را
مفوض به قائل آن دارند که این طائفه علیه در اظهار اسرار خفیه در میان نیند

از تست طلسم این خزانہ من هیچ نیم دریں میانہ

معنی تو رہی چنین شکر فم من جلد کتاب صوت حرفم

۵

بالجمله بر دوستان فتح امید را کلید و بر دشمنان قبح را قید حدید بر معتقدان رحمت است آشکار و بر منکران
زحمت است بے شمار، اجبار را نعمت است و اعداء را نفقت، مقبلان را دولت است و بر مدبران
خسارت مریشان را دوار است و اسیران را دُعا رنجوران را شفا است و مہجوران را دُعا، اولیاء را
عظیم عظمت است و اصفیاء را برہان و بر اشتقیاء رحمت است بے این و آن

۱۰

من آنچه سزا است با تو گویم ہاں کج منشیں کہ راست ترامی گویم

و نیز ملتس از قاریان سعادت مند دشمنان ہوشمند آنکہ چون وقت شان ازیں اسرار غیبی و
انوار لاریبی حلاوت پذیرد جامع آن را بہ دُعا و فاتحہ دستگیری فرمایند و ایں را قم را نیز در دُعا می
خود مشغول داند وانی الیوم ادعونی بالخییر یوم قد دعای سبحان ربک
رب العزت عما یصفون و سلام علی المرسلین و الحمد لله رب العالمین۔

۱۵

الحال بہ موجب ارشاد آن قطب الاقناب بہ مقصد اقصیٰ و مطلب اعلیٰ در آویزم گلبرگ بہار
بر سر و دستار ہوشیار بریزم رو ہائی پرده نشین را (۱۲) بہ تماشا آرم و نظار گیان شیدا را بہ تماشا
نہ گذارم افسردہ روحان را شاد کنم و پژمرده روحاں را آزاد سازم، قفل در بسته را بہ مفتاح رسانم
و خانہ تاریک را مصباح نمایم اگرچہ ایں ناقابل روزگار را شائستگی و لیاقت معانی کجاست۔
اما چون حضرت ایشان دستگیری نموده بجای رسانیدہ اند، ہرچہ گویم رواست، ابیات (شنوی^۱)

۲۰

من آن خاکم کہ ابر نو بہار می کند از لطف بر من قطرہ باری

ولی چون شرم را برداشت از خاک سزد گر بگذرام سر زان سلاک

اگر بر روید از تن صد زبانم چو بہرہ شکر لطفش کے تو اتم

۱۔ م۔ رفعت ۲۔ م۔ "عظیم" ندارد ۳۔ م۔ راست گفتن ۴۔ م۔ پریہای ۵۔ م۔ صبوحاں
۶۔ م۔ شنوی ندارد ۷۔ م۔ نو بہاری ۸۔ م۔ شہ

یکے از مشاہد عنایت حضرت ایشان برای کمترین وفدوی آستانہ ایشان این است کہ بعد شروع تحریر
 این مقامات لطیفہ نکات بہ پنج روز کہ روز دوشنبہ و غرہ جمادی الاولیٰ بود در قیلولہ نیم روز
 بین النوم والیقظ می بیند کہ گویا بر لوح محفوظ نظم افتاد و دریں جای بیند کہ بر صفر احمد
 (مؤلف کتاب حاضر) دولت رسید، والحمد للہ سبحانہ علیٰ ذلک دایں بشارت صریحہ و اشارت صحیحہ
 جمعیت رسال خاطر شکستہ دلائل گردید و جمع قاریان با اخلاص و سامعان کثیر الاختصاص نوید تازه و
 اُمید بلند آوازہ بخشید۔ چنانچہ در ما سبق بہ عبارت رائقہ و اشارات شائقہ تقریر نمود۔ قطعہ ۱۰

بشری ترا کہ دولت اقبال او نمود   انجاماز وعده کرد و نقابی ز رخ کشود
 در آسمان رفعت شمس برآمدہ   نوری ازاں بتافہ اندر جہاں نمود
 دایں کتاب اساس المعرفت و نسخہ کثیر البرکت مرتب بر مقدمہ و نہ مفلح و خاتمہ کردہ و ہر نقلی و
 روایتی کہ در اں باریاب گشتہ از کمال صحت رواۃ و صدق ناقلین مصفا تر از آفتاب گشتہ۔
 دایں فقیر قاصر التقریر چوں منظور عنایت حضرت پیر دستگیر است رَحِمَہُ اللہُ تَعَالٰی سُنَّتِ
 محرران احوال اولیای کرام فی جمیع الکلام بر نفس خود فرض نہ کردہ اما حتی المقدور واجبات ایشان
 از دست ندادہ بلکہ ہمہ ممکن مستحبات ایشان نظر را رواندہ۔

منت کشم ز شیشہ غیر   خود ساقی خود شوم دریں دیر
 وما توفیقی الا باللہ علیہ توکلت والیہ انیب لا اله الا اللہ واستغفر اللہ ولا
 حول ولا قوۃ الا باللہ۔

۱۰ م۔ شواہد   ۱۱ د۔ اندازہ   ۱۲ د۔ لفظ "قطعہ" ندارد کہ م۔ بقای
 ۱۳ م۔ زیر

مقدمه

دانا و آگاه باش که اولاً نسبت علمای خود به بندگان حضرت ایشان قدسنا الله سبحانه
بسرہ الاقدس مذکور و محرر گردانم تا در محل روایت و روایت تمامه به حصول انجامید که اکثر ذکر احوال
حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ (۱۳) به روایات والدین شریفین این راقم مندرج خواهد گردید،
۱۰ ان شاء اللہ البحید و مرا از ذکر تفصیل ایشان تا در محل هر روایت فراخی بدست آید که صاحب نظر آن
بالابند و عالی نظر آن سخن پسند در قید روایت از محل شائسته بسیار خواهند پیچید و در رنگ روایت
احادیث کرمات به صحت و معتم خواهند رسانید، آنکه شرافت نسب و نجابت حسب منظور خاطر دریا
مقاطر باشد

۱۵ ازاں صیقل که بر آئینه کردند ز لوح سینه ام بی کینه کردند
بلکه اظهار بزرگی از راه نسب به موجب آیت کریمه اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰكُمْ خلاف نص
قرآنی بود ثانیاً نسب حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ با ذکر اسامی آبای کرام آن قبله در ایشان
به موافق دستور العمل نویسندگان بیان کنم و بعضی از اشعار مدحیہ حضرت ایشان که در وقت تحریر
در قید حافظه دارم برای حصول سعادت عظمی و حصول دولت کبری مرقوم گردانم تا ترابصارت کامله
بر احوال ایشان پیش از استماع حقائق بلند قائل ارجمند ازاں امام صفائیشان حاصل آید و مرا
۲۰ از تکرار کلام سعادت انجام بجہت آنکه ذہن قاری و مستمع مشتت نشود و استغنائی رو نماید
بر چند تکرار مندا لیه در محل استلزام و تبرک نزدیک علمای معانی بسی زیبا و محمود است اما نام نامی
حضرت ایشان ما را مقصود است به تکرار بسیار مذکور خواهد شد ان شاء اللہ تعالی پس مقدمه

لے م "و" ندارد ۳ م۔ ایشانان ۳ م۔ نر ۴ م۔ نسبت ۵ م۔ تشتت

منحصر بر دو مطلب گشت و هر مطلب کنز نیست از کنوز معرفت و خزینہ ایست از خزان رحمت
به موجب عند ذکر الصالحین تنزل الرحمة - پس هر مطلب به لفظ "کنز"
مذکور می گردد۔

کنز اول

۵

(احوال والدہ مولف یعنی دختر حضرت خواجہ محمد معصوم)

راقم بی مقدار نبیستہ دختری جناب حضرت ایشان است رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ، چنانچہ بالفعل
در وقت تحریر در فرزندان بلاد اسطہ حضرت ایشان غیر از حضرت والدہ ماجدہ احقر سلمہا ربہا،
دیگری در قید حیات نیست، مکارم اخلاق و محاسن اوصاف آن فریدۃ الدہر و وحیدۃ العصر
نہ از آن قبیل ^{لہ} اند کہ قلم بہ زبان شکستہ رقم تواند زد و حالات عجیبہ و کرامات غریبہ کہ بہ طریق
تواتر از ایشان محسوس خدمہ عقبہ علیہ است نہ آن قدر (۱۴) اند کہ کسی از آنها یاد نم تواند زد،
سخاوت ایشان مشہور آفاق و عبادت ایشان از تائید الہی از قوت بشری مالا یطاق ہمت ایشان
مصرف و ظائف طاعات است و بہ ہمت شان مالوف بہ اتباع خیر البشر علیہ و علی آلہ افضل الصلوٰۃ
و اکل التسلیمات غریب پروری و نامراد پرسی طریقہ علیہ ایشان است و بیمار پرسی و عطیہ رخی
شیوہ مرضیہ شان - قبل ازین بہ چند سال سیر و سیاحت اکثر بلاد مثل کابل و پشاور و لاہور و
ملتان و شاہ جہان آباد و اکبر آباد و گوالیر و فیما بین ذالک بہ ہمراہ والد بزرگوار این راقم
دور از کار ہم فرمودہ عالم عالم از نساء گم کردہ را بہ شاہراہ ہدایت آوردہ اند و بسیاری از
غافلات را ذکرات گردانیدند۔

۱۰

۱۵

والحال قریب پانزدہ سال است انتقال آن قبلہ ارباب کمال روی دادہ و ایشان
در وطن مالوف ^{لہ} خود یعنی دارالارشاد حضرت سرہند بہ استقامت تمام و عنایات فوق الکلام نشستہ
اند کہ ہرگز از آن بلدہ معظمہ اصلاً بجنبیدہ اند، مریضان صوری بتوجہ ایشان سفاری جویند و
علیلان معنوی در تصرف شان را ہی بہ جمعیت می پویند، مقبولہ حضرت ایشان اند و بشرہ بہ
بشارت علیہ و کمالات جلیہ ایشان بنت صغری حضرت ایشان اند، اما بہ معنی کبری بلکہ

۲۰

لہ م - قبیلہ ۲ م - دیکس ۳ م - مالوف ۴ م ذکر از آن

شرح ادحیف است با اہل جہاں ، پیمو در عشق باید در نہاں
 لیک گویم وصف ادتارہ بر بند پیش ازاں کز قوت ادحسرت خوردند
 حدیث عنایت حضرت ایشان بر خود اکثر ہا مذکور می فرمایند و بیان کیفیت ^{۱۱} ہای آنحضرت
 عالی درجات پیش این پس ماندہا می نمایند، ازاں جملہ اکثری این عاصی شرمندہ کار را بہ بشارتی
 کہ از جناب حضرت ایشان ^{۱۲} در بارہ او معلوم فرمودند بہ بیان آن مسرور می سازند
 آن بشارت نجمتہ اقبال در اشارت فرخندہ قال در زیر قلم طراوت رقم میدر آید بہ گوش ہوش
 باید شنید و ہو ہذا :

حضرت والدہ ماجدہ را در ایام حیات حضرت ایشان ^{۱۳} فرزند نرینہ نخستینہ
 بہ ظہور آمد در احباب فرحت بی حساب سرایت نمود و آن طفل ہوشیار در دور و زایں پے وفائی
 دنیای دنی را شناختہ مرکب حیات را بس بی اعتبار دانستہ بہ سفر آخرت بہ شتافت ۷
 خانہ زین است دنیا عیش او پاد در رکاب شہسوار است آنکہ زینجا زودامن چید رفت
 بر ہمہ دوستان فرحت رسیدہ غم و حزن دامن گیر شدہ و بہ حضرت والدہ (۱۵) ماجدہ
 زیادہ از ہمہ بہ ظہور پیوست تا آنکہ این خبر بہ سمع مبارک حضرت ایشان رسیدہ ، ازاں باز ہر گاہ
 ایشان را می دیدند می فرمودند کہ با ما حق سبحانہ تعالیٰ نعم البدل عطا فرماید و ہر چند کہ ایشان را
 بعد از این دُعائے مستجاب فرزندان دیگر ہم بہ ظہور آمدند کہ کلاں ہمہ آن ہا شیخ عزالدین احمد قدس سرہ
 بود کہ خیلے منظور حضرت ایشان بہ نظرات عنایت و مقبول آن قبلہ درویشان مقبولیت بی غایت ۷
 چنانچہ اکثری از عنایت حضرت ایشان کہ در بارہ ایشان مسموع گم دیدہ در مفتح ہفتم در ضمن
 احوال حضرت قبلہ گاہی قطب الاقطابی قدسنا اللہ سبحانہ مندرج خواہد گردید ، ان شاء اللہ العزیز ۷
 اما آن بشارت را اشارت بہ حال این عاصی تباہ کاری دانند با وجودی کہ ولادت این
 راقم الحروف کرامت مالوف بعد از ہشت سال از وصال حضرت ایشان ^{۱۴} اتفاق یافتہ
 است والحمد للہ سبحانہ علی ذالک ۷

۱۷ م "اد" ندارد ۱۸ م - کیفیات ۱۹ م - گشتہ ۲۰ م - عزیز الدین
 ۲۱ م بہ قبولیت

دیگر چوں وضع بی بدیل حضرت والدہ ماجدہ برتسرحال میلان تمام دارد و ازین جهت برماقل و دل کفایت بالجمله و لیس الذکر کالانثی نشان حال شان است۔

ختم احوال بلندایشان را بریک کرامت ارجمند که مشهور تمام بلدہ سرہند است می نمایم و آن این است کہ در وقت کثرت غلبہ کفار نگول سار و نانک پرستان بی اعتبار بر مردم آن بلدہ معظمہ (سرہند) و تمام قصبات حالتی پیش آمدہ کہ هیچ کس از رجال و نساء نماندہ مگر آن جای خود بے جای گشتہ بہ صد حیرت و پشیمانی سر از پانہ شناختہ راہ فرار اختیار کردہ قصہ این فتنہ مشہور آفاق است و شورش این فساد معلوم ہر خاص و عام۔ اما جناب شریفہ ایشان مطلق از خانہ جمعیت کاشانہ برون نہ شدند بکہ تلاوت فرقان مجید علانیہ از دست نہ دادند و ہر یکی را از رجال در آن ہنگام کہ قتل عام نمودہ اند در حویلی خود مستتر گردانیدند، از فضل ربانی گویا مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا راصداق گردید کہ اصلاً با شخصی گزندہ نہ رسید و از شرور آن جفاکشان محفوظ ماند۔

یک مرتبہ در آن ایام کہ ہدم مساجد و مقابر اہل اسلام نمودہ اند، بہ شرارت تمام در (۱۶) حویلی ایشان در آن وقتی کہ ایشان بہ تلاوت حضرت قرآن اشتغال داشتند در آمدند، ایشان خود را بر مصحف انداختند و خود را با تنزیل از آن بے دولتان پہاں ساختند، بہ نیازمندی کمال مجرا نمود چیزی نیاز گذرانیدند و بر قرأت قرآن مجید تسلیہا نمودند کہ بہ جمعیت خاطر خود ہامی خواندہ باشند، انتم الکرامۃ۔

حضرت والد بزرگوار این راقم بے مقدار کہ یکی از اولیای کبار و از فحول روزگار بودہ اند و خداوند معنی و اسرار صاحب تصرف و اقتداء اسم سامی ایشان ہر چند تکرار باید چوں منظرہ فضل اللہ است اہل دلائل و صاحب کمال را علادت می افزاید، از آن نامی کہ در خاتم مہر ایشان منقش بود "بشارت فضلیان میرساند ذالک فضل اللہ"

آنجناب ہمیشہ زادہ حقیقی حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بودند و از طرف آبای کرام نسبت ایشان بہ عارف باللہ الصمد مخدومی شیخ عبدالاحد قدس اللہ تعالی و افاض علینا و علی العالمین فتوح می پیوند بدیں نہج کہ آن جناب فرزند خادم شرع اللہ القاہر قاضی شیخ عبدالقادر اند و وی فرزند

۱۶ م۔ تمام ۱۷ د۔ غلبہ کثرت ۱۸ م۔ نگوینار ۱۹ م۔ مستتر
۲۰ فقرہ "و ادین" را نسخہ د ندارد ۲۱ م۔ تسلیہا

- شیخ محمد امین دوی فرزند شیخ عبدالرزاق دوی فرزند مخدوم مذکور (عبدالاحد والد حضرت مجدد) است و مخدوم مسطور جد حضرت ایشان اند، چنانچه در کنز دوم عنقریب مذکور می گردد ان شاء الله تعالی۔
- باجمله آنجناب بیشتر بجمع کمالات حضرت ایشان اند و مستغنی اند از توصیف و اصفان بهر حال هر که را پیش از وصول مفتاح ششم که صدر آن در ذکر اخوان ایشان با عنایت الرحمن مقرر گشته شوق ملاحظه حالات فحیمه و کرامات عظیمه ایشان دامن گیر گردد و به مطالعه کتاب "منظر اول الالباب" که از مصنفات ایں فقیر کثیر التقصیر است استعمال فرمائید و در منظر ششم ادب و بیان مقصد خود بود و اگر به تمام نسخه را سیر کند از قصص اکابر با فوائد و اید اطلاع خواهد یافت بر سر اصل سخن آیم که آنحضرت باین همه جاه و عظمت هر کسی را که مریدی گرفتند خود را در میان نمی دیدند و نامی سامی حضرت ایشان مذکور می کردند، چنانچه به فقیر هم همیں سلوک در آوان طفولیت وقت ارادت فرموده بودند و باز که رجوع احقر به بندگان عالی حضرت قطب العارفین شیخ محمد صیغه الله رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ
- ۱۰ که فرزند اکبر و خلف (۱۴) ارشد حضرت ایشان بوده اند، به موجب اشارت شریفه حضرت والد بزرگوار و بشارت لطیفه حضرت ایشان عالی مقدار افتاد همیں معامله دریں جا محسوس گشت که عالی حضرت هم هر وقتی که به طالبی ذکر تعلیم می فرمودند، از جانب حضرت ایشان می نمودند پس احقر شکسته بال گویابی واسطه مرید حضرت ایشان رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ گشت۔ الحمد لله سبحانه علی هذه النعمة العظمی والدولة القصوی حمداً طیباً کثیراً مبارکاً علیه وکما
- ۱۵ یحب ربنا ویرضی والصلوة والسلام علی رسولہ محمد بن المصطفی صاحب قاب قوسین او ادنی وعلی آله وصحبہ واتباعہ الی یوم الجزاء
- به بین همت والای معصوم که دولت را بیا بم زینه کردند پس غالب حصول روایت از این حضرات ثلاثه ایں است که دریں کنز نقود کمال ایشان بطریق اختصار مخزون گشت و از احوال کرام و حالات معظمت هم اکثر امور هم مرقوم خواهند گشت۔ ومن غیر هم وقلیل ما هم کما یستعرف فی مواضعها ان شاء الله تعالی۔
- ۲۰

کنز دوم

بتمامی سعادت و همگین همت استماع نسب آنحضرت قیوم و امام معصوم نما و دل رمیده

له م۔ مخزون له م۔ همگی

آلام کشیده را تسلی از ذکر آن باریاب جمعیت معلوم فرما - مصراع

گردستان گرد می که کم رسد بوی رسد

نسب نسب حضرت ایشان به آن خلص اصحاب و مزین المسجد والمنبر والمحراب الناطق
بالحق والصواب الذی کان رأیه موافق للوحی والکتاب امیر المومنین و امام الاعمالین حضرت
عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ به بست و هفت واسطه بدین طریق می رسد که آنحضرت والا منقبت
فرزند اوسط و خلف ارشد قطب العرفاء امام العلماء و سید الاصفیاء و حجة الاتقیاء صاحب العظمت
واللواء فرید العصر و حید الدهر منور الباطن معدن المیامن -

۵

به مندوستان گرچه دارد مقام به بالائی هفتم فلک مانده گام
نگین گشته در حلقه اولیاء چو در انبیاء خاتم (۱۸) الانبیاء

صاحب منصب القیومیہ الکریم به کرامت الاصلات الجامع بین المحبة و الخلت و المحبوبة ؛
الصلة بین البحرین ، المصلح بین الفتنین ، مستشهد المتکلمین ، متمسک المتوحیدین برهان السلف
سلطان الخلف و مصنف الرسائل و المکتوبات کان من آیات متشابهات - (مثنوی)

۱۰

ز عرفان گرچه صد دریا رواں کرد یکی گفت و صد دیگر نهال کرد
اگر ظاہر کند ز اسرار موری در اندازد به هفت افلاک شوری
بسی پیران به نزوش طفل راه اند چو من لب تشنه نیم نگاهند
به صحرائی ، سمند انگینت آن شاه که ماند ارشاد را جمازه در راه
همین فرزند فاروق است چو آب کنون نطق از زبان او کند رب
سرای نسخه اخلاق و نازق به زهر هر منقضت تریاق فاروق
چراغ نقش بند هفت محفل نگا هیش نقش بند غیر از دل

۱۵

والامام ربانی الاولیسی الرحمانی کاشف اسرار سبع المثانی و المجدد للاف الثانی -

۲۰

سمی حساتم اهل بشارت با سمی که مسیحا شد اشارت

ایشخ احمد السربندی الکابلی النقشبندی رضی اللہ تعالیٰ عنہ هستند و ایشان فرزند عارف بالله الصمد
مخدومی عبدالاحد اندودی فرزند شیخ زین العابدین بن شیخ عبدالحی بن شیخ حبیب اللہ

له م - نشة ۲ م - ماندازه

بن امام رفیع الدین بن شیخ نصیر الدین بن شیخ سلیمان بن شیخ یوسف بن شیخ اسحاق بن عبد الله بن شعیب بن احمد بن یوسف بن شهاب الدین علی المعروف به فرخ شاه کابلی فاروقی بن نصیر الدین بن محمود بن سلیمان بن مسعود بن عبد الله الواعظ الاصفهانی بن عبد الله الواعظ الاکبر بن ابوالفتح بن اسحاق بن ابراهیم بن ناصر بن عبد الله بن عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنهم جمعین - هر یکی ازین اعزّه برگزیده به خدا رسیده اند، اما ذکر احوال حضرت مخدوم عبد الله قدس سره که ایشان بسیار پایه بلند در علم حال و قال داشتند و ذکر امام رفیع الدین که ایشان همیشه شیر را شهر سرهند ساختند -

جناب حقائق آگاهی مکرّمی خواجّه محمد هاشم کشمی قدس سره در مقامات حضرت مجدد الف ثانی که از تالیف آن خواجّه عالی شان است و مسمی به زبدة المقامات (۱۹) به تفصیل نوشته اند و نیز ملا بدر الدین سرهنندی که مقامات حضرت مجدد الف ثانی نوشته به حضرات القدس نامیده اند در دفتر اولش نیز احوال این عزیزین بیان فرموده اند بلکه احوال پیران طریقت در آن جلد بیان فرموده اند، ما لوش خوران خود را از تکرار کلام مستغنی گردانیده اند، جزاها لله عنی خیر الجزاء - و الحال بعضی اشعار مدحیه حضرت ایشان رحمه الله تعالی به موجب ایفاء و عده ایراد نمایم حضرت وحدت قدس سره که برادرزاده حضرت ایشان اند شاعر فصیح و عارف فقیه نوشته اند، چنانچه شمه از احوال ایشان هم در مفتاح هشتم مشروح خواهد شد ان شاء الله تعالی -

در مدح حضرت ایشان رحمه الله تعالی می فرماید - ابیات هـ

چو معصوم بود از خطا و خط	بسفتند در شان او این گهر
ز عصمت چه گویم که در نام اوست	ز فطرت چه خوانم که در دام اوست
مجدد به توصیف اولب کشاد	به فرمود کی پور عرفان نژاد
ز عرفان نوشتم ورق در ورق	همه خواندی از من سبق در سبق
تو یک نقطه زین لوح نه گذاشتی	هر آنچه نهادم تو برداشتی
تو آخر چو من قطب دوران شوی	ز من این بشارت تو یاد آوری

در جای دیگر چنین می نویسند هـ

له م - شهر سرهند له م - القاء له م - شه له م - پیر له م - ثنوی

در آن ساعت که ماند دیده بر هم
 ازین میان چند بیت از یاد فقیر رفته است - باز میگوید اعتراف به قصور خود میکند: ثنوی
 رود جای که جا آسجانه گنبد
 نظر بی کار ماند پانه گنبد
 نه باشد پیش ازین تاب لبیام
 چه گویم چون حقیقت را ندانم
 علی بے ادب زین حرف بس کن
 دُعا را با اجابت هم نفس کن
 باز ازین جا یک بیت از خاطر فاتر جسته است باز برین بیت ختم می کند -
 جہاں در سایہ احسان اوباد
 فلک قائم بہ مندر زندان اوباد

چون از کنزین مقدمه که هر کدام کنز سرخ و سفید باشد بحکم حدیث نفیس اعطیت الکنزین
 الاحمر والابيض که از راه وزارت حضرت رحمۃ للعالمین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم
 به حضرت ایشان تعلق گرفته به طریق اجمال اطلاع (۲۱) حاصل نمودی، اکنون به مفتاح معصومی
 کثافت بر خزان پنہاں و دفائن فوق البیان سیر و تماشا نما بقدر نصیب و حوصلہ آنچه توانی بدست
 آر و کثائنث این دار از فقر و فلاکت و تنگی روزگار از ہر راہ کہ باشد در ہمیں مفتاح اول
 بہ شناس و ہشت مفتاح آیندہ را از برای ہشت بہشت باعتبار نسخ بہ شمار کہ این نہ
 مفتاح بہ حکم ولقد آتینا موسیٰ تسع آیات بینات - ہر کدام مشتمل بر خزینہ ایست
 از خزان رحمت پروردگار و عطیہ ایست از عطاہای قادر مختار فاعبروا یا اولی الابصار -
 ۱۵ مفتاح اول - در ذکر شجرات مشائخ حضرت نقشبندیہ و قادریہ و چشتیہ و بیان حدیث مسلسل
 بالاولیت و بیان حجتی کہ حضرت ایشان را بہ حضرت مجدد الف الثانی است رضی اللہ تعالیٰ عنہما،
 بابیان معارف و مکاشفات حضرت مجدد الف الثانی کہ حضرت ایشان در مکتوبات قدسی آیات
 خویش تحریر فرمودہ اند و ما یلایم ہذا الباب -

مفتاح دوم - در بیان ولادت صوری حضرت ایشان و بدایت حال آنحضرت از تحصیل علوم
 دینی و استفادت یقینی تا رسیدن بہ مرتبہ کمال و اکمال تا ایام وصال مجدد الف الثانی
 و ما یناسب ہذا الباب -

مفتاح سوم - در بیان بعضی از اہل مقالات بزرگ و مراتب شگرف کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ

لح م - ناب سالم ۲ در فدایت ۳ م - کشادہ ۴ م - "از" ندارد

ایشان را به محض فضل و کرم آن اختصاص بخشید و نائب اتم حضرت مجدد الف الثانی گردانیده و مایوافق هذا الباب -

مفتاح چهارم - در بیان عادات و عبادات حضرت ایشان تا بیان تاویلات بعضی سوره و آیات قرآنی که فرموده اند و مایقارب (۲۲) هذا الباب -

مفتاح پنجم - در بیان تصرفات و ملفوظات حضرت ایشان و مایماثل هذا الباب - ۵

مفتاح ششم - در بیان انتقال حضرت ایشان ازین جهان به فرادیس آن جهان با مدحت روضه منوره ایشان و مایشابه هذا الباب -

مفتاح هفتم - در ذکر بعضی از احوال ابناء عظام حضرت ایشان بطریق اجمال و مایلاحق هذا الباب -

مفتاح هشتم - در ذکر بعضی از احوال اقرباء کرام حضرت ایشان بطریق اجمال و مایشتمل هذا الباب -

مفتاح نهم - در ذکر بعضی از خلفای عالی مقام حضرت ایشان بطریق اجمال و مایشاکل هذا الباب - ۱۰

و خاتمه برای حسن خاتمه است ان شاء الله تعالی -

و هر جا که عبارت حضرت ایشان از مکتوبات قدسی آیات و یا عبارت مجدد الف الثانی

از رسائل و مکتوبات معدن الفتوحات مرقوم خواهد شد لفظ "فتح" نشانه آن را گذاشت و ما

توفیقی الا بالله علیه توکلت و الیه انیب -

مفتاح اول

در ذکر شجرات مشایخ حضرات نقشبندیہ و قادریہ و چشتیہ و بیان حدیث مسلسل بالاولیت و محبتی کہ حضرت ایشان را بہ حضرت مجدد الف الثانی است رضی اللہ تعالیٰ عنہما،
۱۰ با بیان معارف و مکاشفات حضرت مجدد الف الثانی کہ حضرت ایشان در مکتوبات قدسی آیات خویش تحریر آن فرمودہ اند و مایلا یو ہذا الباب۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ وَوَضَعْنَا عَنكَ وَزْرَكَ
الَّذِي أَقْبَضَ ظَهْرَكَ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا
فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَب۔

۱۵ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَصَحْبِهِ

فی اقل کلامنا و فی اوسط کلامنا و فی آخر کلامنا بر معنی آگاہان عالم (۲۳)
اسرار و بادہ نوحان نخمخانہ سرشار و مبهران بدایع معانی و مترجمان حقائق سخندانِ ظاہر و ہویدا
است کہ حق سبحانہ حبیب خود را دو طریقہ مرحمت فرمودہ و ہر دورا از زوال و خلل محفوظ
داشتہ بہ حکم آیت کریمہ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَاحَافِظُوْنَ۔

۲۰ طریقہ اول میان علماء جاری داشتہ و طریقہ ثانی در اولیاء سلینہ بہ سلینہ رسانیدہ کہ
آن تحمل اظہار را بر نتابد چنانچہ از ابی ہریرہ مروی است کہ فرمودہ کہ از رسول خدا صلی اللہ تعالیٰ
علیہ و علی آلہ و صحبہ وسلم دو علم گرفتہ کی را در میان شما پراگندہ گردانیدم و دیگر را اگر ظاہر گردانم
ہر آئینہ بہ بریدہ شود ایں رگ گردن تاپس نسبت باطن در رنگ علم ظاہر منتہی بہ ذات اقدس

لے م۔ "دو" ندارد ۲ لے م۔ سازم

حضرت رسالت خاتمیت گشت علیه و علی آله الصلوٰة والسلام و صوفیه علیه در هر طریقه که باشند
 سند در زنگ اصحاب حدیث نسبت خود با بآں سرور صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علی آله و صحبه وسلم
 می رسانند و ما بحکم آیت کریمه قُلْ لَا أَسْأَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبَىٰ
 و بحکم آیت کریمه إِنَّمَا یُرِیدُ اللّٰهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ
 تَطْهِیرًا. و به موجب حدیث شریف مثل اهل بیتی کمثل سفینة نوح من ركبها
 نجا ومن تخلف عنها هلك -

۵

اولاً شجره قادریه

که در ابیات بسته است بیان نمایم و چون طریقه علیه نقشبندیه است مدار کار و
 بناء استوار این حضرات است در آخر مرقوم خواهیم نمود به فضل سبحانه تا آخر کتاب مایترتب علیه
 برآں است در آن خلل راه نیابد ابیات -

۱۰

بعد حمد خدا و نعت رسول	با تو گویم شنو بسمع قبول
خرقه قادری ز لطف احد	شیخ معصوم ابن شیخ احمد
اخذ کرده ز دست والد خویش	نیز از دست شه گدا درویش
هر دو ایشان ز شاه اسکندر	خرقه مانند همچو تاج بسر
شه سکندر از آنکه یافت کمال	از جد پاک خویش شاه کمال
شه عقیل است شاه بهاء الدین	(۲۴) عبد و هاب شاه شرف الدین
از فیوض گدای شمس الدین	شه هویدا به حنلق راه یقین
بعد آن شه گدای رحمن است	شمس دین پیشوای ایشان است
شاه عبدالرزاق محی الدین	غوث ثقلین رکن دین متین
والد ماجدش ابو صالح	پدر اوست موسی صالح
شاه موسی و شاه عبد الله	او شد از راه معرفت آگاه
شاه یحیی و موسی و داؤد !	رهنما بود در جهال تا بود

۱۵

۲۰

له د - در اثبات نسبت است ۲ م - خدا

شاه موسی ز سید محسن یافت   راه عرفان از بحق به شناخت
 حسن ثمانی از امام حسن   گردد قوی (کذا) حبای وطن
 حسن از والدش علی ولی   یافت این خرقه را علی ز نبی
 صلوة و درود بی حد باد   بر نبی و صحابه و اولاد

۵ و نیز این طریقه شریفه از راه دیگر هم بحضرت ایشان رسیده رحمته الله تعالی بیان آن هم درین مقامات معصومی و روایات قیومی از ضروریات کلیات دانسته باظهار آن لب می کشاید و حواله آن بر مقامات حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی نمی نماید تا هر خواننده و شنونده را سعادت بر سعادت بیفزاید و در دیگر از دولت به کشاید و آن این است که حضرت ایشان یعنی مجدد الدین رحمته الله تعالی خواجہ معصوم گرفتند.

۱۰ طریقه قادریه را پوشیدند خرقه آن از والد پیر بزرگوار خویش مجدد الف ثانی شیخ احمد سرهنی و ایشان از والد خویش مخدوم عبدالاحد و ایشان از شیخ خود شیخ رکن الدین و ایشان از امیر سید ابراهیم معین الحسنی الحسینی الایرجی القادری و ایشان از شیخ بهاء الدین انصاری قادری و ایشان از سید شیخ احمد حلبی قادری و ایشان از شیخ و والد خود سید السادات سید موسی قادری و ایشان از والد خود سید عبدالقادر و ایشان از والد خود و شیخ خود سید السادات سید حسن و ایشان از والد خود و شیخ خود سید السادات (۲۵) سید محی الدین و الملة ابی نصر و ایشان از شیخ خود (و) ۱۵ والد خود سید الحسب و النسب ابی صالح و ایشان از والد خود السید الحتید و السید الشهد عبدالرزاق و ایشان از والد خود سید السادات قبله ارباب الکرامات قطب الکونین و غوث الثقلین محی الحق و الشریعة و الطریقه و الحقیقت ابی محمد عبدالقادر الحسینی الحسینی البجلانی قدس الله روحه و ایشان از شیخ خود ابی سعید مخزومی و ایشان از شیخ خود شیخ الاسلام ابی الحسن علی القرشی و ایشان از شیخ خود شیخ الاسلام ابی الفرج یوسف الطرطوسی و ایشان از شیخ خود شیخ الاسلام ۲۰ عبدالواحد بن عبدالعزیز الیمینی و ایشان از شیخ خود شیخ الاسلام ابی بکر شبلی و ایشان از شیخ خود شیخ الاسلام سید الطائفة الصوفیه جنید البغدادی و ایشان از شیخ خود شیخ الاسلام السری السقطی و ایشان از شیخ خود شیخ الاسلام المعروف الکرمی و ایشان از شیخ الاسلام ابی سیمان الدؤد الطائی

له م. ز. ندارد ۳. در صوی ۳. م. - ریات ۴. م. - مجدد الدین ۵. م. - المستند

وایشان از امام علی بن موسی رضا و ایشان از والد خویش امام جعفر صادق و ایشان از والد خود
 امام محمد باقر و ایشان از والد خود امام زین العابدین و ایشان از والد ماجد خود سید الشهداء
 امام حسین رضی الله تعالی عنهما و ایشان از والد خود امیر المؤمنین اسد الله الغالب علی ابن ابی طالب
 و ایشان از سید المرسلین و امام المتقین و خاتم النبیین و المرسلین المبعوث رحمة للعالمین
 محمد بنی العربی الامی الامین صلی الله تعالی وبارک علیه وعلی آله الطیبین الطاهرين و صحبه المفضلین
 اما در شجره اولی که در ضمن ابیات مذکور گشته و به جناب امام حسن پیوسته رضی الله تعالی عنهما
 چنانچه امام حسن نسبت از والد خود یافته اند و فرقه از ان حیدر کرار پوشیده همچنان آں نسبت
 را از والده کریمه خویش سیده النساء حضرت فاطمه زهرا رضی الله تعالی عنهما (۲۶) نیز یافته اند آنجناب
 مقدسه از والد ماجد خود ه

۵

احمد مرسل که خرد خاک او هر دو جهان بسته فتراک او
 صلی الله تعالی علیه وعلی آله و سلم فرقه پوشیده اند و نسبت یافته اند حضرت مرشدی و قبله گاهی
 قدس الله تعالی بسره السامی، این معنی فرخنده را در بیاض خاصه خویش بدست خط شریف
 نوشته اند ه

۱۰

الهی بحق بنی من اطمه که بر قول ایمان کنی خاتمه
 اگر دعوتم رد کنی در تبول من و دست و دامان آل رسول
 الحال انتساب سلسله چشتیه را بیان کنم و شائقان آن طریقه را نشان به چشم معلوم
 فرمایند که حضرت ایشان اجازت الباس فرقه و تعلیم ذکر و تلقین شغل مرطالبان آن را از والد
 بزرگوار حضرت مجدد الف ثانی یافته اند رضی الله تعالی عنهما و ایشان از والد ماجد خود مخدوم
 شیخ عبدالاحد یافته اند و آن جناب از بندگی شیخ رکن الدین یافته اند و ایشان از والد خود
 شیخ عبدالقدوس الغزنوی الحنفی مذہباً و نسباً و دوی را انتساب و اجازة به شیخ محمد عارف و
 دوی را به پدر خود و شیخ خود شیخ احمد عبدالحق و دوی را به شیخ جلال پانی پتی و دوی را به شیخ
 شمس الدین ترک پانی پتی و دوی را به شیخ علاء الدین علی احمد صابر و دوی را به شیخ فرید الحق والدین
 مسعود اجمودهنی مشهور به شجیح شکر و دوی را به خواجه قطب الدین بختیار کاکی اوشی دهلوی و دوی را به

۱۵

۲۰

له د- شیخ ندارد

خواجہ حسین الدین سجری دوی را بہ خواجہ شیخ عثمان ہارونی دوی را بہ شیخ حاجی شریف
زندنی دوی را بہ شیخ مودود چشتی دوی را بہ شیخ ابویوسف چشتی دوی را بہ شیخ ابو محمد چشتی
دوی را بہ ابواسحاق شامی دوی را بہ شیخ علی دینوری دوی را بہ شیخ ہبیرہ بصری دوی را بہ
شیخ حذیفہ مرعشی دوی را بہ سلطان بلخ ابراہیم ادہم دوی را بہ فضیل عیاض دوی را بہ شیخ
عبدالواحد بن زید دوی را بہ حسن بصری دوی را بہ امیر المومنین علی مرتضیٰ دوی را بہ حضرت
رسالت خاتمت صلی اللہ تعالیٰ و علی آلہ (۲۴) و صحبہ و انصارہ وسلم و بارک۔
و الحال بہ موجب آیتہ کریمہ **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا**
مَعَ الصَّادِقِينَ۔

ذکر شجرہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم و منسوب حضرت صدیق اکبر است
کلاں تر صادقان این امت خیر الامم است و سر معیت“ بروجہ کمال دروی جلوہ گراست
و مورد لا تحزن ان اللہ معنا گردیدہ۔ بس تابعان این چنین خیر البشر بعد الانبیاء
بالتحقیق۔ البتہ از جمیع کمالات متنوع نصیب تمام بہ موافق استعداد خود ہا دارند و آن تابعان
صادق کہ معیت سابق گردیدہ اند، حضرات نقشبندیہ اند قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم و الیہا و احوال
الہیہا خوش گفت۔

۱۵ نقشبندیہ عجب قافلہ سالار اند کہ برنداز رہ پنهان بحر قافلہ را
از دل سالک رہ باز صحبت شان می برد و سوسہ خلوت منکر چہ را
قصری کہ کند این طائفہ را طعن و قصور حاشا للہ کہ برارم بہ زبان این گلہ را
ہمہ شیران جہاں بستہ این سلسلہ اند رو بہ از حیلہ چیاں بہ گسلہ این سلسلہ را
اللہم اجعلنا من محبہم و ارزقنا من بركاتہم و یرحمہم اللہ عبداً
قال آمنا، لازم تر گشتہ۔

حضرت مجدد الف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ در عنوان مکتوب دولیت و نمودم از مکتوبات
مجلد اول تحریر فرمودہ۔

فتح: ”بدانکہ طریقہ کہ اقرب است و اسبق و اوثق و اسلم و احکم و اصدق و اول و اعلیٰ

لہ د۔ م۔ ”سنجری“ لہ م۔ مطبوع لہ م۔ بحکم معیت

واجل وارفع واکمل طریقه علیہ نقشبندیہ است قدس اللہ تعالیٰ ارواح اہالیہا
اسرار موالیہا این ہمہ بزرگی این طریقه و علو شان این بزرگواران بہ واسطہ التزام
متابعت سنت سنّیہ است علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحمیۃ واجتناب از
بدعت نامرضیہ ایشانند کہ در رنگ اصحاب کرام علیہم الرضوان من الملک المنان
نہایت کار در بدایت شان مندرج گشتہ است و حضور و آگاہی ایشان دوام پیدا
کرده، انتہا کلامہ العالی بسره المتعالی قدس اللہ تعالیٰ۔

۵

فَاعْلَمْنَا أَنَّ شَيْخَنَا وَقَبْلَنَا وَإِمَامَنَا حضرت القیوم الشیخ محمد معصوم (۲۸) اخذ الطریقۃ
العلیۃ النقشبندیۃ من شیخہ والدہ امام الربانی وجیب الرحمانی والمجد والکافی الشیخ احمد
سرہندی و ہومن شیخہ قبلہ الاولیاء مؤید الدین الرضیٰ خواجہ محمد الباقی و ہومن شیخہ خواجہ علی المکنہ
و ہومن شیخہ والدہ خواجہ درویش و ہومن شیخہ، و خالہ خواجہ محمد زاہد و ہومن ناصر الدین خواجہ
محمد عبید اللہ احرار و ہومن شیخہ خواجہ یعقوب و ہومن شیخہ قطب الاقطاب خواجہ بہاء الدین نقشبند
و ہومن شیخہ امیر سید کلال و ہومن شیخہ خواجہ محمد بابا سہاسی و ہومن شیخہ خواجہ علی رامیتنی و ہومن
شیخہ خواجہ محمود انجیر فغنوی و ہومن شیخہ خواجہ محمد عارف ریوگری و ہومن شیخہ خواجہ عبد الخالق
غجدوانی و ہومن شیخہ خواجہ یوسف ہمدانی و ہومن شیخہ خواجہ ابو علی فارمدی و ہومن شیخہ
خواجہ شیخ ابوالقاسم کرکانی و ہومن شیخہ خواجہ ابوالحسن خرقانی و ہومن شیخہ خواجہ سلطان العارین
بایزید بسطامی و ہومن شیخہ سید السادات امام جعفر صادق علیہ السلام امام نسبت من
آبائیہ الکرام و ہوان اخذ الامام النسبۃ من والدہ امام محمد باقر رضی اللہ تعالیٰ عنہ و ہومن والدہ امام
زین العابدین و ہومن ابیہ الشہید امام حسین و ہومن ابیہ امیر المؤمنین علی المرتضیٰ کرم اللہ تعالیٰ وجہہ الکریم
و اما نسبت امام جعفر صادق مامایہ الامی فہو قد اخذ النسبۃ من قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق و ہو
من شیخہ سلمان فارسی و ہومن شیخہ خلیفہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و ہما ای الخلیفۃ
الاول والاربع اخذ من جناب القدس سید الاولین والآخرین صلی اللہ تبارک و تعالیٰ علیہ و علی آلہ
و اصحابہ و انصارہ و اتباعہ و بارک وسلم و رضی اللہ تعالیٰ عنہ سائر شیوخنا الذین حصلنا السعادت
بذکر اسمائہم المتبرکہ و حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ

۱۰

۱۵

۲۰

لہ - والد   ۱ - د - الرضا   ۲ - د - ریوگری   ۳ - م - بُستان

اجازت تفسیر و حدیث با جمیع مؤلفاتش چون بسط و وسیط و اسباب نزول و نیز تفسیر بیضاوی را با جمیع مصنفاتش، چون منهاج الاصول و غایت القصوی و غیرہما صحیح امام بخاری و رفرن حدیث با جمیع مولفات او، چون ثلاثیات و آداب مفردہ و افعال العباد و تاریخ و غیرہ ذالک و مشکوٰۃ تبریزی و شمائل ترمذی و جامع صغیر سلطی و قصیدہ بردہ شیخ سعید بومیری۔

و نیز روایت حدیث رحمت کہ سلسل بالا ولایت است و عنقریب مع الاسناد (۲۹) ۵ مذکور می شود از والد ماجد خود حضرت مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ یافته اند و ایشان از عالم ربانی قاضی بہلول بدخشی رحمۃ اللہ تعالیٰ کہ یکی از مخلصان و مریدان آنحضرت بود، یافته و قاضی مذکور اجازت این کتب مذکور را بآں حدیث مسلسل از شیخ معظم عبدالرحمن بن فہد داشته کہ او و آبای او از کبار محدثین بلاد معظم عرب بودہ۔ اما الحدیث مسلسل بالا ولیۃ :

- ۱۰ قال الشيخ عبد الرحمن بن فهد سمعته من لفظ سيدي ووالدي عبد القادر بن عبد العزيز فهد (ومن لفظ) شقيقه سيدي وعمي الحافظ حبار الله بن فهد وهو اول حديث سمعته منهما قال حدثنا به والدنا الحافظ عز الدين عبد العزيز بن فهد وهو اول حديث سمعناه منه قال حدثني به الجدل الحافظ تقي الدين محمد بن الفهد الهاشمي العلوي وهو اول حديث سمعته منه قال حدثني به جمع من المشايخ الاعلام اجلهم العلامة ۱۵ برهان الدين الابناسي سمعاً من لفظه وقاضي القضاة ابو حامد المطري بقراءتي عليه بحرم شريف مكة وهو اول حديث سمعته منهما قال اخبرنا به الخطيب صدر الدين ابو الفتح محمد بن المبرومي قال الابناسي وهو اول حديث سمعته منه و قال المطري وهو اول حديث سمعته منه قال اخبرنا به الشيخ نجيب الدين عبد اللطيف الحراني وهو اول حديث سمعته منه قال اخبرنا الحافظ ابو الفرج ابن الجوزي وهو اول حديث سمعته منه قال اخبرنا به ابو سعيد اسمعيل بن (ابي) صالح النيسابوري وهو اول حديث سمعته منه قال اخبرنا به ابو صالح احمد بن

الملك المؤذن وهو اقل حديث سمعته منه قال حدثنا به ابو طاهر محمد بن محمش الزياتي وهو اقل حديث سمعته منه قال حدثنا به ابو حامد احمد البزاز وهو اقل حديث سمعته منه وقال حدثنا به عبد الرحمن بن بشر بن الحكم البدي (النيسابودي) وهو اقل حديث سمعته منه قال حدثنا به سفيان بن عيينة وهو اقل حديث سمعته منه (عن) عمرو بن دينار عن ابي قابوس مولى عبد الله بن عمرو بن العاص عن عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله تعالى عنهما - ان رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم قال قال الرحمن يرحمهم الرحمن تبارك وتعالى ارحموا من في الارض بين حكم من في السماء

۵
۱۰ حضرت ايشان باوجود حصول اجازات مذکورہ از جناب مجدد الف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۳۰)۔ چوں کہ سفر حجاز تشریف بردہ بودند از سید زین العابدین المحدث المدنی کہ از مشاہیر علمای محدثین بودہ و بہ جناب حضرت ایشان رجوع ارادت بہ کمال انقیاد و سعادت آوردہ۔ چنانچہ در مکتوبات (معصومیه) جلد ثانی مکتوب فصیح بہ زبان تازی بنام مشارالیه ثبت گردیدہ، اجازت احادیث کہ در آباء او معنعن آمدہ بہ حضرت ایشان بلکہ بہ بعضی اولاد اس قبلہ درویشان و دیگر اتباع آن امام صفاکیشان کہ درخواست این معنی نمودہ بودند بہ صد شوق دادہ مانا کہ استماع این مقدمہ از جناب حضرت مرشد قبلہ گاہی قدسنا اللہ سبحانہ نمودہ است کہ ایشان نیز از جملہ اجازت یافتہ ہای آن محدث عالی مقدار بودہ اند۔

و بیعت ہم حضرت ایشان را بہ شش واسطہ بہ جناب سید المرسلین امام النبیین ۱۵
محمد سرور اولاد آدم وجودش باعث ایجاد عالم
چو در باغ رسالت سرو او خاست قبائی سروری آمد برو راست

صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علیٰ آلہ و اصحابہ وسلم و بارک۔

می رسد بدین طریقہ کہ آنحضرت مصافحہ بہ حضرت مجدد الف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نمودہ اند

لہ دہم۔ الربادی۔ مقامی تذکرہ نگاروں سے اس سند حدیث میں شامل "اسماء والکنی" کی نقل میں بہت سی غلطیاں سرزد ہوئی ہیں۔ سند کے اسماء کی "تہذیب" کے لیے دیکھئے تعلیقات کتاب حاضر ۲۷ دہ۔ با

مجدد الف ثانی به حاجی عبدالرحمن رمزی بدخشی کابلی فرموده اند و وی به حافظ سلطان ادوہی کہ صد و دہ سال عمر یافتہ دوی بہ شیخ محمود اسفزاری^۱ و ادوہی بہ شیخ سعید معمر حبشی^۲ و ادوہی بہ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علیٰ آلہ و صحبہ وسلم و بارک مضافہ نمودہ بالجملہ ہیچ مرتبہ از مراتب کمال نماند مگر آنکہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بہ محض فضل کامل و عنایت بے غایت خویش حضرت مجدد الف ثانی را بہ عطیہ آن سرفراز فرمودہ چنانچہ در ہر دو جلد مقامات آنحضرت ایں معنی ۵ در خصائص ایشان بہ زبان ایشان بایں عبارت نوشتہ۔

فتح کہ ہر کمال کہ در نوع بشر ممکن است مرا عطا فرمودند و بہ وراثت تبعیت سید البشر علیہ الصلوٰۃ والسلام بدیں متحقق ساختند و اگر ہم خواہم از ایں مقامات معقولہ معقول مستمعان نمایم۔

۱۰ بعد از آن خواجہ محمد ہاشم قدس سرہ در زبدۃ المقامات می نویسند و بہ نہجی بیان فرمودند کہ عقل عقیل بآں بیان شگرف نیز پنی نبرد انتہی کلامہ۔

و ہمیں نسبت ہمیں صرافت بی تفادیت لفظ و معنی از جناب حضرت مجدد الف ثانی بحضرت ایشان فائز و وار د گردیدہ ایشان را ثانی مجدد الف ثانی گردانیدہ فنعم السلف و نعم الخلف (۳۱) چنانچہ معرفت دستگاہی خواجہ محمد ہاشم کشمی قدس سرہ تصدیق بایں معنی می نماید۔

۱۵

پدر نور پسر نور است مشہور از ایں جا ہم کُن نور علی نور

اگر کوتاہ اندیشی بہ فضل یکی از ایں حضرتین بردگیری لب کشاید، باید کہ ہوشمندان سلیم طبع موازنہ معارف و علوم ایں ہر دو قیوم معصوم بہ ترازوی عقل و ادراک نمایند البتہ ہیچ پلہ را راجح بر پلہ دیگری نہ خواهند یافت زیرا کہ حضرت مجدد الف ثانی کہ بانی ایں ہمہ اسرار و معانی اند در فضائل و کمالات آل فرزند خود آں قدر لب کشودہ اند کہ در کم گفتن ایشان کمی آں جناب لازم خواہد شد، چنانچہ ۲۰ در مفاتیح آیندہ معلوم خواہد گردید ان شاء اللہ تعالیٰ۔ و زیادتی گفتن ایشان ہم مجوز اہل فطانت نیست زیرا کہ کدام کمال است کہ در حضرت مجدد الف ثانی مانده است و ایشان اخذ آں نہ فرمودہ اند کما سبق ذکرہ انفاری ہر کدام را از ایں ہر دو امام خصوصیات و

۱۔ د۔ م۔ اسفزاری ۲۔ د۔ معری ۳۔ د۔ م۔ حبشی ۴۔ م۔ بُرد ۵۔ م۔ مفاتیح
۶۔ م۔ و مثل تو

مرایای علیحه است و لاهشاحته فیه - پس عقل سلیم غیر از مساوات مجددین به حکم تسلیم
 نه خواند نمود، همیں اعتقاد محکم بنیاد حضرت مرشدی قبله گاهی قدسنا الله سبحانه در حق آن هر دو قبله
 اوتاد داشتند و حضرت والدۀ شریفه سلمهار بهانیز همیں عقیده را عروۀ و نفی خود ساخته زندگانی ازین
 جهان فانی بسری بردند و دیگر فرزندان بلا واسطه حضرت ایشان هم به همیں اعتقاد موصوف بودند
 زیرا که دریں اُمت مرحومه که خیرالائم است بعد از زمان اصحاب کرام این چنین دو در تقیم در هیچ
 عهد به ظهور نیامده اند که دور بعثت او لو العزم بود که هزار سال را در تغیر امور دخیلی است عظیم، چنانچه
 این معنی بر متشع کلام مجدد الف ثانی واضح و هویدا است و بعد از زمان ایشان غیر از مهدی موعود
 علیه الرضوان این قسم ولی عظیم ایشان ظهور کردن هم معلوم که قریب قیامت است و وقت تراکم
 ظلمات - اللَّهُمَّ ثَبِّتْنَا عَلَى مَتَابِعَتِهِمْ فِي الْحَيَاةِ وَارْزُقْنَا شَفَاعَتَهُمْ
 بَعْدَ الْمَمَاتِ آمِينَ - مؤید این سخن است -

۵

۱۰

آنچه حضرت ایشان (۳۲) بعد از دیدن حضرت مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا
 این بیت اکثر بر زبان شریف می آوردند -

بعد ازین هرگز نه بیند هیچ می خوار دگر ، همچون می خواره و مثل تو خمار دگر

آری بعضی از فرزندان حضرت ایشان و حضرت مرشدی قبله گاهی ازاں قبیل بوده اند که اگر ایشان را
 بر سبیل مبالغه و تقلیب برابر گویند گنجایش دارد، چنانچه کشف مجددی نیز بدان مبشر است که به حضرت
 ایشان فرموده اند که در صحبت تو مثل من مردم به ظهور خواهند آمد اما بعدیت در همه حال بر مردم اہل کمال
 ملحوظ است و هر کس با اعتقادی که مرکوز به خاطرش گردیده مخطوط است کُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ
 فَرِحُونَ مثل این دو ادبیاء خدا رسیده بآن دو انبیاء برگزیده حضرت داؤد و حضرت سلیمان
 علی نبینا و علیهما السلام تشابه تمام دارد که حضرت کبیر متعال بعد از ذکر خصائص هر یکی از فضل و
 کمال مثل تسخیر طیر و جبال و ترمی آہن و بخشش زبور و عطایای دیگر به حضرت داؤد تسخیر جنیان و
 باد و حیوانات در رسیدن تخت بلقیس در طرفۃ العین و بخشش بی حساب دیگر عطایای حضرت سلیمان
 در مرتبہ نبوت و رسالت برابر اند و در مملکت ظاہری نیز با هم قریب در ماده هر دو حکم محکم است
 وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ پس چنانچه در آن نبیین علیهما السلام سکوت

۱۵

۲۰

له م - و مثل تو ۲ د - خماری ۳ م - خیال

- اولا است اگرچه در علم واجبی می تواند تِلْكَ الرَّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ ظاهراً
 و در بعضی مزایای یکی بر دیگری افضل هم باشد - هم چنان درین ولین هم برابری اعتقاد بسیار مناسب
 و زیبا است و خصوصیت بر یکی در علم مولا است - چوں در قبیلہ علیہ احمدیہ از مدتی این گفتگو
 دائر است بنا بر آن راه نجات را به دلائل عقلیہ و کشفیہ و نمودن آن رَحِيمٌ قَدُودٌ دلیل دیگر
 ۵ که درین ماده از زبان مبارک حضرت ایشان رسیده در مفتاح خامس در ملفوظات حضرت ایشان
 مذکور خواهد شد، ان شاء اللہ تعالی - و نیز ظاہر است که محبت را در جذب کمالات محبوب دخلی است
 تمام و آن قدر محبت که حضرت ایشان را است به جناب امام ربانی مجدد الف ثانی رَضِيَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ
 از هیچ عہدی مسموع نہ شدہ است اگر بہ شرح آن پردازم از مطالب دیگر کہ این کتاب (۳۳)
 مشتمل ہبہ بر آن ہا است، بر ہم سازم ہماں بہتر کہ این مطلب اعلیٰ را بر ہر سہ جلد مکتوبات اندازم
 ۱۰ کہ ہر دفتر شرح آن دفاتر ہر سہ جلد حضرت "مجدد الف ثانی است بچہ تازگی شوق و طراوت
 ذوق بر چاشنی خواران نعمائی تہیہ آن ذوق و شوق خفیہ نیست - مع ہذا ہر یک نقل مکتوب
 حضرت ایشان کہ در محبت حضرت "مجدد الف ثانی قدس اللہ سبحانہ با سرار ہما بہ تصریح
 نوشتہ اند کفایت میرود و این مکتوب صد و پنجاہ و ہفتم است از جلد اول کہ مولانا عبد الغفور
 سمرقندی کہ از یاران حضرت مجدد الف ثانی بود تحریر فرمودہ اند :
- ۱۵ فتح - الحمد للہ والسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ چہ نعمتی است کہ کسے در آوان پیری بہ حلیہ
 طاعات متحلی باشد و ہنگام ضعف بر اعلاء قویہ غالب بود و آثار قبول اہل اللہ از اطوار
 او پیدا باشد و انوار جنبش بہ شہادت این معنی ہوید و استماع اخبار توفیق آن عزیز
 باعث فرحت تمام و شکر خداوندی جل سلطانہ میگردد و سبب دُعَاء و امداد از یاد آن
 نعمت ہنمی می شود این ہمہ انوار از برکات نظر دوستان دوست سبحانہ و این جمعیت
 ۲۰ صوری کہ ظاہر بار لے و ظائف بندگی یافتہ است اثر نسبت معنوی ست کہ از
 باطن شان بر باطن تافتہ است جماعت کہ بشرف خدمت و بہ سعادت پا بوس
 حضرت قبلہ حقیقی مشرف گشتہ اند بغایت عزیز و محبوب اند و بہ نہایت شریف و

۱۰ م - "کمالات محبوب مدخلیت تمام"

۱۱ "مجدد الف ثانی است .... محبت حضرت" فقرہ در دین در نسخہ "م" ندارد -

مرغوب چه ایس ہا مرایای کمالات محبوب اند و یادگار آں جمال پاک او ہر گاہ ایس عجت
 رامی بیند حالتی اومی دہد کہ گویا جمال مبارک آں قبلہ خدا طلبان را مشاہدہ می نماید و
 آں صحبت و آں اجتماع نشدنی اللہ کہ گرد عالم مثل آں متصور نبوده نیست خطوری کند
 دیدہ پُر آب و جگر کباب می گردد آرزو ہمیں است کہ بآنها صحبت دارد و حکایت
 ہمیں ہا نماید لیکن کہ ایس جماعت روز بروز در قلت اند و با وجود ایس قلت از
 یک دیگر دور افتاده اند۔ بیت

۵

ز ہجر دوستان خوں شد در دین سینه جان من
 فراق ہم نشیناں سوخت مغز استخوان من
 الخیر فیما صنع اللہ سبحانہ ہر جا ہستند مغتئم اند (۳۴) مصراع
 بہ یادگار بمانی کہ بوی اوداری

۱۰

حالت ایس سوختہ فراق و دل شدہ مشتاق آں ست کہ کسے پروانہ وار گر شمع وجود
 آنحضرت نہ گشتہ و نشانہ وار ہدف تیر توجہ یگانہ اوشدہ و شکار افتاد و ادا ہای محبوبان
 او نگردیدہ و بستہ فراق نراکت قدر غمای او نہ گشتہ و کشتہ چشمان میگون معشوقانہ
 اذ نیست و عاشق تبسم دلبرانہ او نہ و جبین نازنین خود را بر آستانہ علیای او بہ کمال شوق
 و آرزو نسائیدہ و خاک پلے سگان در گاہ ادر اتویای چشمہائی خود نہ ساخته و نشان
 خط بندگی او بر جبہ او پیانہ بودہ و سلسلہ غلامی آں بارگاہ در گردن جان و تن او ہویدا
 نباشد بادی نہ شنید و آشنائی نہ کند و سخن نہ گوید حکم مرا چنیں آفریدہ اند در اختیار خود نیستم
 دیوان گان محبت ہر جا بوی محبوب یا بند جان ندا نمایند ہر جا از محبوب نشانی نہ بیند
 بصد فرسنگ از آں جا بہ گریزند ہر کہ بایں آمارہ میل نشست و خاست دارد باید کہ چنیں
 بود والا با دارگان چہ آشنائی و کدام نشست و خاست بار ہا بخاطری
 رسد کہ کنجی اختیار نماید و مغل کے درتہ زمین گزیند تا جماعت را کہ زبا و صاف مذکورہ اند نہ
 بیند و سخن ایس ہا نہ شنود۔ مخدوما! ایس وقت را تاب برداشت ایس نسبت شریفہ
 نیست و بواسطہ قرب قیامت و تراکم ظلمات روز بروز ایس نسبت علیہ در استقامت
 و الوار آں در اختفاد حملہ آں در کمی غیر از آں کہ ایس کس در زاویہ تہجد و علاجی ندارد لیکن

۱۵

۲۰

۱۔ در مکتوبات معصومیہ ۱۵۷/۱۳۷ "بوی آں داری"

ایں نیز در اختیار ایں کس نیست۔ خداوند مرا از مہمان ایشاں گردان و از نظارگیان مہمان ایشاں گردان کہ طاقت نظارہ قدم دیگر ندارم۔ والسلام علیکم وعلیٰ من لدیکم۔“

تم مکتوبہ الشریف سبحانہ اللہ و بحمدہ بایں ہمہ کثرت معارف و اسرار و واردات و انوار کہ محبوبیت ذاتی و کمال انفعالی و قیومیت و اصالت و امامت و خلافت و خلعت لائہائیت

- ۵ از انعامات حضرت رسالت خاتمیت علیہ وعلیٰ آلہ من الصلوٰۃ افضلہا و من تسلیمات اکملہا۔ چنانچہ در مفتاح ثالث مذکور خواهد شد ان شاء اللہ تعالیٰ۔ در یک ذات موجود باشند و آن ذات کہ فی الحقیقت ذات است از کثرت علو فطرت و سمو استعداد خود را بہ حضور پیر بزرگوار آن قدر ناما چیز شمرد مگر ذات مبارک حضرت ایشاں باشد (۳۵) لہذا آن قدر اطمینان بر معارف و مکاشفات حضرت مجدد الف الثانی کہ ایشاں را حاصل است۔ بر متبع مکتوبات قدسی آیات آنحضرت عالی درجات پنهان و پوشیدہ نیست از آل جملہ مکتوبی کہ برادر اصغر خود حقائق و معارف آگاہ جامع علوم ظاہر و باطن شیخ محمد یحییٰ قدس سرہ تحریر فرمودہ اند بہ تقریبی معارف حضرت مجدد الف الثانی قدسنا اللہ سرہ بہ طریق اجمال در انجا درج نمودہ اند تمام ایراد من نماید تا سرشار ان شراب احمدی از کاسات جذبات مصومی نشاء دو بالا سازند و از حرف بہ وسعت ظرف معانی شگرف آن را در سینه ہفتہ بہ آتش جوش و نعرہ خروش دل و جان گذارند۔

- ۱۵ تا سخن از لب میگوں تو انشاء کریم
خوش خیالان تر انشاء دو بالا کریم
و آن مکتوب خوش اسلوب صد و ہشادم است از جلد اول حضرت ایشاں و ہوا ہذا :

- فتح۔ الحمد للہ والسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ۔ من دو ما ! در کتابت اخیر مندرج بود کہ در مشافہہ ہم ذکر بعضی معارف خاصہ آنحضرت نمودہ می شود مثل گذشتن از معارف توحیدی و بالا رفتن از مقام جذبہ و سلوک بے تکلف تسلیم و تصدیق می نماید۔ ای عزیز ایں مزایا و ما بہ التفاضل آنحضرت کہ فقیر نوشتہ بود امور دیگر است کہ دیدہ عقل و وہم در ادراک آن خبر و زبان خیال در تبیان آن لال است و ایں کمال کہ شما در معرض بیان آورده آید تریبہ است پائین نہ زینہ ہای صعود آن کمالات و مزایا بلکہ ایں کمال را کہ از کمالات ولایت است نسبت بآں امور کہ متفرع بر کمالات نبوت است بیچ اعتبار سے و

اعتدای نیست کاش حکیم قطره داشته باشد نسبت به دریای محیط این کمال از قبیل علوم
 لائق الاظهار است و آن امور از اسرار لازم الاستار معلوم است که علوم را با اسرار چه
 نسبت است و معامله که با خلقت آنحضرت قدس سره، وابسته است جدا است و
 اسرار و دقائق و نازکیهای که در ذات و صفات نوشته اند و تحقیقات و مقالات (۳۶)
 مفروده که بیان فرموده اند، علیحده و معاملات اصالت و تخمیر طینت از بقیه خلقت خاتم الرسل
 علیه و علیهم و علی آل کل الصلوات و التسلیمات را خود چه بیان نماید و از
 ولایت آنحضرت که ناشی از مقام محبت و محبوبیت ذاتی است چه نشان دهد از
 حقیقتهای هویت که خصوصیت بایشان دارد و آن حقیقت مخزن رحمتهای نامتناهی
 است که یک چشمه آن نشاء پهن گشته و چشمه دیگر به نشاء دیگر ذخیره شده و صفت حزن
 و ارحم الراحمین هم از آن حقیقت اتباع یافته است و ایضا ترقی از تعین اول اثبات
 نموده اند و دیگران را از آن منع نموده و منتهای سیر و سلوک را تا آنجا گفته و فوق آن مرتبه
 اطلاق و لاتعین و ذات بحت تصور نموده که سیر و سلوک و علم و معرفت را در آنحضرت
 ممتنع دانسته و حضرت ایشان چندین مراتب و تعینات از گذشت آن اثبات فرموده اند
 و تعین اول را به مراحل از آن بالا برده بلا تعین خود چه رسد و دقائق حقیقت محمدی و
 حقیقت قرآنی و حقیقت کعبه ربانی و حقیقت صلوة و حقیقتی که فوق این حقائق است -
 آنحضرت به بیان آن ممتازند در کمربات سطور است و کمالات حقیقت ولایت محمدی و
 ولایت ابراهیمی و ولایت موسوی و ولایت احمدی و کمالات انبیاء و خصوصیات رسل و
 مزایای اولوالعزم و مبادی تعینات هر کدام ازین بزرگواران و خصوصیت حضرت روح الله
 و حضرت مهدی موعود و مبادی تعینات ملأ علی و ولایت حضرت صدیق و مبدء تعین
 او رَضِیَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ که بیان فرموده اند تا کجا نویسد علی نبیا و علی سائر الانبیاء و الملائكة الصلوات
 و التسلیمات و علی اتباعهم و هم چنین تفادات اقدام و اعلان به حقیقت صلوة و مزیت
 انبیاء درین جا و صفوف اربعه این بزرگواران علیهم التحیات و خصوصیات انبیاء که اسامی
 متبرکه که آنها در قرآن مجید مسطور است علیهم الصلوات و آنکه مقام آنسرور را علیه السلام
 بر همه این مقامات سروری است و نصیبی که آنحضرت را (۳۷) ازین مقام ثابت
 است و نصیب حضرت مهدی موعود از آن و نشاء اصالت و ولایت خود و اصالت

۵

۱۰

۱۵

۲۰

حضرت مهدی علیہ الرضوان تا کجا شرح دهد و در مرض موت اسرار و دقائق که بیان فرموده اند و کمالات اہل بیت آن سرور را علیہ السلام و علیہم التحیات و البرکات و بعضی از خدمات شائستہ خود نسبت باینہا بچہ طریق معقول سازد و حقائق قیومیت و دقائق مقام خلعت و مزایای محبت و اسرار صباحت و ملاحت و امتزاج این دو حسن مطالعہ نموده باشند و اسرار مقطعات کہ در بالا رمزے ازاں گذشتہ دریای است بے پایان کہ در گفت ۵ و شنود نیامده و سر بستہ رفتند و آنچه نوشته اند کہ مکتوبات خود را برابر معارف آنحضرت می داند سخن در فہم معارف آنحضرت است بلکہ در فہم اصطلاح شیخ ابن عربی می رود کہ بہ مراحل ازاں دور است برابری بآں حستن خیال محض است کہ ناشی از نادانی و خام خیالی است بسانادان کہ از روی جہل مرکب اعتماد بر بعضی وقائع خود ہا نموده در توہمات فاسدہ افتادہ اند و مردم را از راہ بردہ اند ضلوا فاضلوا فاضاعوا فاضاعوا ۱۰ برابری حستن فرع ادراک بلکہ فرع تصور است کہ بہ وقوع نیامدہ برابری کجا و مساوات کو مصراع

بہ خواب اندر مگر موشی شستر شد

انہی مکتوب المحبوب -

از بعضی ثقات مسموع گردیدہ کہ ایں مکتوب بسیار دراز است و مثل بر مقدمات دل گذاز است ۱۵ بلکہ محتوی بر اسرار جاں نواز است اما حضرت مروج الشریعہ قدس سرہ کہ اسم شریف ایشان شیخ محمد عبید اللہ حیواست و فرزند ثالث حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بودہ اند قدری از احوال بلند ایشان در مفہام ہفتم مذکور خواہ شد ان شاء اللہ تعالیٰ - جامع جلد اول مکتوبات قدسی آیات حضرت ایشان اند -

نقل ایں مکتوب را بنا بر مصلحت ہمیں قدر برداشتہ و نیاز مندان را خبردار ساختہ ملی ہر ۲۰ طرف ازاں مکتوب بحریت موج کہ غواصان ازاں فراید معانی بدست می آرند و ہر سطر ازاں شہرست جواہر خراج (۳۸) کہ نظارگیان حسن مجد دی ہمیں برکات معصومی دیدہ و دل از نظارہ آل شاد و از محبت آزادی سازند و می فہمند کہ کثرت اطلاع اسرار مجد دی با حصول ہمہ

لے د۔ بلند اول ۷ م۔ سطر ۳ د۔ مجدد

آنها بالتفصیل خاصه جناب حضرت ایشانست و شرکت در کمالات تجدد نیز خاصه جناب ایشان - الحال به موجب ایفای وعده حسنه بعضی اسرار حضرت مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ که در قلم عنبرین رقم نیامده اند و به حضرت ایشان اظهار آن فرموده مذکور می سازد اما اول و دقیق این مقام که فی الحقیقت لطیفه ضروریه است در معرض بیان می آرد و آن این است که معارف مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بر پنج قسم انقسام یافته است :

۵

قسم اول - در مکتوبات و رسائل به موجب الهام صریح مرقوم گردیده -

قسم ثانی - هر چند در تحریر نیامده اما پیش فرزندان و نیازمندان بیان فرموده اند -

قسم ثالث - مخصوص به ابناء کرام در بیان آورده اند و به خلفاء عظام اصلاً مذکور نه فرموده -

قسم رابع - به حضرت ایشان در خلوت طرد شیاطین از حوالی آں نموده اظهار فرموده اند -

قسم خامس - را از آں مذکور نه کرده که سر بسته رفته اند و هیچ احدی مذکور نه گشته مگر آنکه سینه به سینه به حضرت ایشان و دیگر فرزندان ایشان به رسیده اند -

۱۰

خواجہ محمد ہاشم کشمیشی قدس سرہ اشارت ہمیں اسرار و معاملادریں ابیات می فرمایند :

ز عرفاں گر چه صد دریا رواں کرد یکی گفت و صد دیگر نہاں کرد

الی آخر ما قال اما اسرار واجب الاستتار کہ مخصوص بہ حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ در میان آورده

اند اظهار تاویل مقطعات قرآنی است کہ علمای را سخین را از آں نصیب ارزانی است حقیقت حرف مبارک حق بالتفصیل بیان فرموده اند و معنی آں بیان نموده -

۱۵

منقول است کہ روزی کہ بعد عرض حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ طرد شیاطین نموده حجرہ

خلوت خاص فرموده در حجرہ مقدسہ پیش کردہ باذن کریم علام جل سلطانہ شروع اسرار لازم الاستتار

نمودند معرفت دستگاہی (۳۹) واقف اسرار الہی خواجہ محمد ہاشم کشمیشی قدس سرہ کہ از اکابر خلفاء

۲۰

حضرت مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ اند و محرم راز و صاحب دل کو از بوده اند، گوش سراپا

نیوش تلخ خود را نزدیک سوراخ تخته ہا گذاشته، از آتش شوق استماع کلام مَا تَكَلَّمُ بِهِ أَحَدٌ

مِّنَ الْعُرَفَاءِ وَمَا أَشَارَ إِلَيْهِ وَاحِدٌ مِّنَ الْأَوْلِيَاءِ - بہ تمام کداختہ باستادند صدای

از آں آوازہ بادای از آں راز بہ گوش آں خواجہ عالی شان رسیده باشید کہ بے ہوش شدن

افتادند و قیتی و اطلاق نیز شامل حال گردیده تا سه روز شعور این جهان بیچ نداشته۔ بعد از ان فراغ از بیان آل اسرار چوں حضرت مجدد الف الثانی با حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در حجرہ منورہ و فرمودہ متوجہ بیرون شدند، خواجہ را باین حالت بیرون در مشاہدہ نمودہ حضرت مجدد الف الثانی فرمودہ کہ خواجہ استراق سمع نمودہ است از برکات مجذوبیت بود کہ خواجہ آخر بہ ہوش آمدہ، ذوقی ^۵ ازال اسرار بودہ است حضرت ایشان قدس اللہ سبحانہ بسره الاقدس نیز ادای باین معنی می فرمایند، در جای کہ بشارت مقطعات در مادہ خود بہ اشارتی بیان می نمایند و آن مکتوب دویست و سی و ششم است از مکتوبات جلد اول، آنحضرت کہ بہ اسم خواجہ محمد نقشبند کہ ملقب بہ حجتہ اللہ اند و فرزند ثانی حضرت ایشان بودہ اند و صاحب اسرار و معانی مہدیج گردیدہ است، چوں با وجود اختصار مشتمل بر معارف و اسرار عظیم المقدار است، تمام مکتوب مذکور می سازد :

فتح۔ الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ حضرت پیر دستگیر رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ روزی در ایام حیات حضرت مخدوم زادہ کلال خواجہ محمد صادق علیہ الرحمۃ و الرضوان فرمودند کہ در زمرہ سابقین کہ حضرت حق سبحانہ در شان ثلاثہ من الاولین و قلیل من الآخرین فرمودہ است، نظری کردم خود را داخل آن جہ کہ دیدم و یکی را از منتسبان خود نیز در آن جا با خود یافتم و مثل آن در اسرار متشابہات (۴۰) "بعد از تحال آن مخدوم زادہ .... نیز نوشتہ اند" کہ متشابہات کنایت از معاملات است رواست کہ شخصی را معاملہ حاصل بود و علم ^{۱۵} بآن معاملہ نہ باشد این معنی را در یک فردی از منتسبان خود مشاہدہ نمودہ است بہ دیگران تا چہ رسد، خوش گفت ۔

سعادت ہاست اندر پردہ غیب نگہ کن تا کرا ریزند در حبیب

الحمد للہ الذی اذهب عنا الحزن ان ربنا لغفور شکورہ والسلام۔ تم مکتوبہ المرغوب۔

۲۰

مراد از فرد منتسب کہ دریں مکتوب اندراج یافتہ است ذات مبارک حضرت ایشان است رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ کہ خود را از غایت ادب پیر بزرگوار و والد عالی مقدار خویش باین عبارت

۱۔ م۔ نبیان ۲۔ م۔ صوتی

۳۔ قوسین کا فقرہ مکتوبات معصومیہ سے ماخوذ ہے، یہ مقامات کے دونوں نسخوں میں موجود نہیں ہے۔

یاد می فرمایند و این اکثر به طور حضرت ایشان است رضی الله تعالی عنه در تحریر بشارت بلند و اشارات
 ارجمند که در ماده خود نقل می فرمایند، چنانچه بر متبع مکتوبات قدسی آیات مخفی نیست روزی از
 خدمت گرامی مرتبت حضرت قبله گاهی مرشدی قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس مسموع گردیده که
 حقیقت حرف مبارک "قی" که حضرت مجدد الف الثانی به حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما با وجود
 علم همه آل حروف از رافت حضرت رؤف تعالی شان بیان فرمودند و جتیش آن است که "قی"
 را به قیومیت مناسبت تمام است. بلکه کمالات قیومیت از سرچشمه همی قی اتباع می نماید
 و حضرت ایشان را به منصب قیومیت مناسب تمام یافتند که در آخر عمر مبارک خویش اشارت
 به بشارت آن نواختند ازین جهت پیش از وقوع واقعه با اسرار آن آگاه ساختند، الحال دیگر
 مکاشفات حضرت مجدد الف الثانی که حضرت ایشان بیان آن فرموده اند و مریدان صادق الاعتقاد
 را مفروح بدان نموده اند در قید قلم در آریم و تلخیصهای زمان کشیده را راه به شکر بر آریم در مکتوب
 دوست و بیست و هشتم از مکتوب جلد اول که بنام مخدوم زاده رابع حضرت شیخ محمد اشرف قدس سره
 که عالم و فاضل و ولی کامل بودند ثبت گردیده، تحریر فرموده اند :

۵

۱۰

فتح (۴۱) قال الله تعالی هذا کتابنا نطق علیکم بالحق انا کنا نسنخ ما کنتم تعملون -

علمای کرام ازین استنساخ ملک مرادی دارند و اسناد را مجازی می گویند حضرت ایشان مامی
 فرمودند که من وقتی این آیت تکرار می کردم در خاطر ریخت که حق سبحانه و تعالی استنساخ را به
 جناب قدس خویش نسبت می فرماید آن را حقیقی خواهد بود یا نه مشهود گشت که در آن مرتبه
 مقدسه نیز استنساخی در ائمه استنساخ ملک ثابت است این فقیر معروض داشت که
 آیا استنساخ آن مرتبه معلا مخصوص است از بعضی اشخاص یا عام است ؟ فرمودند که
 مخصوص به مخصوصان است در میان ایشان و حضرت حق سبحانه اموری می گذرد که او سبحانه
 نمی خواهد که ملک را هم بر آن اطلاع شود ذالک فضل الله یؤتیه من یشاء
 والله ذو الفضل العظیم - ما نا که همی سر خواهد بود که حضرت حق سبحانه و تعالی از بعض
 خواص به کرم خویش کرام الکاتبین را دور می کند حضرت ایشان در ماده خود ملهم شده بودند
 و کذا نسب الحق سبحانه التوفی الی نفسه فی کریمه حیث قال الله تعالی یتوفی الانفس حین
 موتها مع ان المتوفی ملک الموت کما بدل علیه الایه الاخری ادی یحتمل ان یکون لبعض الخواص
 بلا توسط الملک و ما جاء فی بعض الاخبار من توسط الملک المذكور لبعض الخواص فیمکن

۱۵

۲۰

حمله‌ها علی‌هذا المعنی بادی تاویل و توجیه لا علی مباشره و هوانه یحمل علی حضور الملک
صین و فاته بعض الیکل لا علی مباشره اسباب التوفی قاتل - انتہی مکتوبہ العالی
قدسنا اللہ تعالیٰ بسره الاقدس -

و مکاشفہ دیگر از حضرت مجدد الف الثانی کہ ایشان بہ عالی حضرت مخدوم زادہ بزرگ شیخ
محمد صبغۃ اللہ جیو رَحِمَہُ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُمَا در آنکہ دنیای ایشان آخرت فرمودند تحریر فرمودہ اند، چوں مشتمل بر
۵ بشارت دل کشای است و اشارت دولت نما بایشان نیز می نماید، در احوال ایشان در مفتاح
ہفتم مذکور خواهد شد این شاء اللہ تعالیٰ و مکاشفہ فرحت رسال اہل دیوان کہ حضرت ایشان از غایت
غایت بریں مردم و از گون در مکتوب نوزدہم در جلد اول بہ حافظ (۴۲) عبدالرشید نوشتہ اند
ایرادی نماید :

۱۰ فتح - بسم اللہ والسلام علی رسول اللہ در اخبار نبوی علی مصدرہا الصلوات والسلام والتحیۃ آمده
است کہ چوں شخصی بہ میرد و بردی حتی از حقوق عباد مثل دین و غیر آن باشد روح او را
بالای آسمان نمی برند و از ترقی ممنوع می گردد تا زمانی کہ از جانب آن میت ادای حقوق نہ شود
و چوں حقوق ادا شد ازیں حبسی خلاصی یافت حضرت ایشان ماضی اللہ تعالیٰ عنہ دریں معنی
بسیار متفکر می بودند آخر کار بہ فضل پروردگار جل سلطانہ بر آنحضرت میاں منکشف ساختند
کہ این حکم مخصوص بہ شخصی ست کہ روح او را دریں دار دنیا ترقی واقع نہ شدہ است
۱۵ اما اگر بہ کرم الہی جل شانہ در دار دنیا با وجود این تعلقات روح او را ترقی شدہ است
بعد موت او را نیز ترقی شود بہ مشیتہ سبحانہ بخلاف شخصی کہ دریں دار محبوس و در قفس بود
ترقی دی بعد وفات موقوف است بر خلاصی دی ازیں تعلقات - والسلام - انتہی مکتوبہ
المقدس قدسنا اللہ سبحانہ بسره الاقدس -

۲۰ مکاشفہ دیگر کہ مناسب مکاشفہ مذکور است در تحقیق قبر و معاملات برزخ صغریٰ و فضل
روضہ مقدسہ حضرت مجدد الف ثانی رَحِمَہُ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ نیز متصل ہمیں مذکور می سازد و آن مکتوب
ہفتاد است از جلد اول بنام ملا محمد افضل ولد بدر الدین سرہندی ثبت گردیدہ :
فتح - بسم اللہ العظیم و صلیاً علی رسولہ الکریم وآلہ اجمعین - در حدیث نبوی علی مصدرہا الصلوۃ

والسلام والتحية آمده است که القبر روضة من رياض الجنة - مراد از روضه بودن قبر آن است که حجبی و مسافتی که میان بقعه قبر و جنت بوده است مرتفع می گردد و هیچ پرده و مانعی در آن هر دو مقام نمی ماند گو یا بقعه قبر را فنای و بقای جنت حاصل می گردد. فافهم و هذا معنی قوله صلى الله تعالى عليه وآله وسلم ما بين قبري ومنبري روضة من رياض الجنة - باید دانست که این قسم روضه مراخص خواص راست هر مومن را میسر نیست، غایه مافی الباب، چو قبور مومنین صفائی و نورانیتی پیدا کند استعداد آن حاصل می شود که پرتوی از جنت برای قبور منعکس گردد و حکم (۴۳) آئینه تصفیه کرده می گردد.

مخفی نماند که حضرت مجدد الف ثانی حضرت ایشان ما از غایه اتباع سرور دین و دنیا علیه افضل الصلوات و اكمل التحیات نیز بشهر شده بودند که روضه متبرکه که قبر آنحضرت در آن است و صحن قدیم آن روضه مقدسه روضه ایست از ریاض جنت می و سر بودند که بشهر شده ام با آنکه اگر مشتی از خاک آن روضه بشهره در قبر شخصی بیندازند امید وایهای عظیم است، فكيف من دفن فيها الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله اجمعين.

انتهی مکتوبه الشریف حضرت رب لطیف جلشانه محبت مجان حضرت مجدد الف ثانی و حضرت ایشان رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا در سینه این نیازمند جمیع آشنایان خصوصاً زن و فرزند و ذرا فرزول کناد و روضهای معظمه این شیخین مکرمین مدفن مایاں گرداناد، آمین بحرمه البنی و آله الامجاد علیه و علی آلِهِ الصلوة و التسلیات الی یوم الناد.

مقصود از تصنیف این کتاب و تالیف این لب الالباب که مفتاح ابواب دولت خیر است و مصباح ظلمات و اهل نجات و ارباب حجاب آن است که ذکر حضرت ایشان هر نفس قرین مال باشد که موجب وصول به درجات سعادت است.

که مرا غیر تو مقصودی نیست آتش شوق مرا دودی نیست

مکاشفه عالی معرفت متعالی حضرت مجدد الف ثانی که حضرت ایشان به عالی حضرت مخدوم زاده بزرگ شیخ محمد صبغة الله حمید رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ تحریر فرموده اند در مکتوب صد و نود و ششم از جلد اول مندرج شده تحریر می نماید:

فتح - الحمد لله و سلام علی عبادہ الذین اصطفی حضرت ایشان در مکتوبی از مکتوبات جلد ثانی نوشته

آنکه فوق مقام رضا مقامی نیست مگر خاتم الرسل را علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام، این معرفت از معارف سابقه آنحضرت است بعد از آن می فرمودند که من وقتی بر انبیاء علیهم الصلوٰۃ و درودی فرستادم دیدم که انبیاء علیهم السلام با جمیع از مقام خویش عروج فرمودند و هر یکی از این بزرگان به مقامی که فوق مقام رضا بود به وسایط چند (۴۴) ملحق گشتند و سرور دین و دنیا علیه و علی آله الصلوٰۃ و السلام به مقامی که مربوط به متابعت ۵ ملت حضرت ابراهیم علیه السلام بود، عروج فرمودند بآل مقام عزیز ملحق گشتند. الحمد للرب العالمین و السلام - انتہی المکتوب -

و نیز مکتوبی به عالی حضرت در مکاشفه حضرت مجدد الف الثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ تحریر فرموده اند و آن مکتوب دو لیست و سی ام از جلد اول -

- فتح - الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ، عالی حضرت متعالی منقبت حضرت ایشان ما ۱۰ رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ می فرمودند که روزی در حلقه فجر ششم بودم یک گونه فحاشی مخصوص روی داده یعنی بقا که داشتم رو به زوال آورد و این نظر بامتداد کشید تا آنکه در نماز عصر همان روز ششم بودم دیدم که امام همام حضرت ابو حنیفه رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ با جمیع تلامذہ خویش بلکه با جمیع علماء و مجتہدان که در مذهب ایشانند گرد من جمع آمدند و مرا احاطه نمودند و بعضی از اساتذہ حضرت امام نیز در آن وقت در نظری در آمدند چون ابراهیم نخعی و غیر ۱۵ ایشان می بینم که گویا انوار همان ایشان در من در آمد و من بآل انوار تعین و بقاء یافتم و به تمام متجسم به انوار این اکابر گشتم و بعد از دوسه روز ازین ماجرا چنان فرمودند که چنانچه تعینی و بقای که به علمای حنفیه شده بود همان قسم تعین و بقای به علمای شافعیہ متحقق گشت چنانکه دیدم که حضرت امام شافعی با جمیع علماء و مجتہدان مذهب خویش گرد من جمع اند محسوس گشت که علمای حنفیه از من بیرون آمدند، این زمان به انوار علمای شافعیہ متحقق گشتم ۲۰ چنانچه سابقا به انوار علمای حنفیه متحقق شده بودم، بعد از آن مشهور گشت که آنچه از من رفته بود باز به من عود نمود یعنی انوار حنفیه الحال به انوار هر واحدی ازین هر دو فریق متحقق گشتم ازین جهت اگر آنحضرت را حنفی الشافعی گویند گنجایش دارد، می فرمودند که در آن

له در "ما" ندارد ۲ در مکتوبات معصومیه (۲۳۱/۱) "روداد و تعینی که داشتم" است

وقت چنان معلوم گشت که حق ازین هر دو امام بیرون نیست اگر از خنفي جای حق مانده است شافعی گرفته است و از شافعی تجاوز نه کرده است این معنی را به مبالغه تمام می فرمودند و ایضاً می فرمودند دو حصه از حق یا سه حصه به امام اعظم مسلم است و ثلث یا ربع به شافعی است، والسلام علی من اتبع الهدی (۴۵) انتهی مکتوب المرغوب.

و نیز در مکاشفه حضرت مجد الف الثانی رحمته الله تعالی به حضرت مخدوم زاده عالی درجه صاحب اسرار و یقین شیخ محمد سیف الدین قدس سره تحریر فرموده اند آن مکتوب صد و نودم است از جلد اول :

فتح - الحمد لله والسلام علی عبادہ الذین اصطفی حضرت ایشان ما رحمته الله تعالی فرمودند که در نماز چاشت بودم دیدم بلای عظیم از سینه من برآمد و آشیانه او را از آن جانیز بدر کردند و ظلماتی که در نواحی آن بود نیز دور شد و سینه را انشراح عجب روداد بعد از آن معلوم شد که این وسواس خناس بود که در قرآن مجید از شر آن باستعاذه امر فرموده خطر است و وسوس که در اصول دین پیدای شوند منشاء آن همین خناس است که در سینه آشیانه دارد و هر وقت می زند و کمال شرح صدر بے رفع آن ممکن نیست بعد ازین ما جبراً به مدتی فرمودند که حلقه استماع قرآن مجیدی نمودم دیدم که در انشای استماع بعض وسوس نامناسب در خود یافتم مستغفر شدم و متحیر گشتم که خناس زائل، مگر باز عود کرد، دیدم سینه به همان صرافت و لطافت است بعد از آن ظاهر شد که این خناس و رایی خناس سینه است و آشیانه او در قلب است در رفع آن متوجه شدم دیدم که این خناس هم شبراً شبراً از قلب بدر شد. انتهی مکتوب رضی الله عنه.

و مکاشفه دیگر حضرت مجد الف الثانی رحمته الله تعالی به شاه خواجه به نگاشته اند و

آن مکتوب چهل و پنجم است از جلد اول :

فتح - بسم الله حامداً و مصلیاً، حضرت مجد الف ثانی حضرت ایشان ما رحمته الله تعالی می فرمودند که وقتی نشسته بودم که دایره غضب او سبحانه ظاهر گشت و سیر در آن دایره افتاد انواع غضب او تعالی صفاتی و ذاتی و گوناگون انتقامات او جل سلطان در آن مقام مطالعه نموده آمد درین سیر به تطویل انجامید، بعد از آن دیدم که از آن دایره برآمده سیر در مقامی که فوق تر ازین مقام بود واقع شد در صد و قطع آن مقام گشتم، چون ملاحظه نمودم معلوم گشت

که این سیر در استغفای الهی است جل شانه، انواع استغفای ذاتی و صفاتی درین مقام مرئی گشت و امور عجیبه درین مقام دیده شد بعد از آن فوق این مقام سیر افتاد معلوم گشت که مقام رحمت (۴۶) در آفت اوست تقدس و تعالی درین مقام ظهور جمال صرف است که شائبه از جلال بآل مخلوط نیست و رنگی از غضب و انتقام و استغناء درین جا یافته نه شد و هر چند تتبع نمودم غیر از عفو و تجاوز و رحمت و مغفرت یافته نه شد و در هر ۵ مقلام ازین مقدمات ثلثه مقامهای متفاوت ظاهر گشت بعد از آن سیر فوق این مقام واقع شد الی ماشاء الله سبحانه حضرت ایشان ما قدس سره و شخص را فرمودند که شمارا از دایره غضب ببردن کردند مترصد فوق باشند و السلام - انتهى الکلام

مراد از دو شخص که درین مکتوب مرقوم شدند ذات مبارک حضرت ایشان و برادر بزرگ ایشان قبله العلماء الراغبین قدوة العرفاء المحققین حضرت شیخ محمد سعید اند رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُمَا و قدسنا الله سبحانه با سرارهما، ۱۰

الحال مکاشفه دیگر حضرت ایشان قدسنا الله سبحانه بسره الاتدس به محمد یوسف خادم نیز نگاشته اند و آن مکتوب دویست و هشتم است از جلد اول :

فتح - بسم الله حامداً و مصلياً حضرت ایشان رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ چون از بعضی تفرقه‌های ظاهری که لازم عشرت و اختلاط اند تنگ آمدند قصد عزلت و انزوا نمودند می فرمودند که برای تصحیح نیت و تعیین موضع به جناب او سبحانه ملجئ و متفرع بودم درین اثناء چنان ظاهراً فتنه ۱۵ که طریق محبوب و مرضی و انسب و الیق همان طریق است که تو بران هستی نه طریق انزوا و عزلت درین اثناء نظر بر سرهند افتاد دیدم که گویا این مقام چاهی است عمیق ازین چاه هیچ چیز بماند نماند فافهم و السلام علی سید الانام و آله و صحبه العظام، تم الکلام -

الحال مکاشفه های عالی و معامله های متعالی اکثر از آن قبیل اند که بشارات رسان حضرت ایشان اند و بعضی از آن قبیل اند که از راه وقت معانی شرح آن را حضرت ایشان فرمودند ۲۰ و در مکتوبات قدسی آیات حضرت ایشان مندرج گردیده اند در مفتاح های آینده در موضع خودها مذکور خواهد شد، ان شاء الله تعالی -

هر چند در مکاشفات گذشته نیز بشارات صریحه و اشارات بدیعه به حضرت ایشان رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ پیدا بوده اند، اما درین جا تمهید کلام بنوعی دیگر است که ملحوظ بعد ذکر مکاشفه بشارات خود هم هست کوتاه اندیشی ازین جا (۴۷) تصویر نه نماید که مکاشفات مجدد الف ثانی رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ

- همان قدر بود اند که درین جا مشروح گشته و یا مبین خواهد شد بلکه مکاشفات را حضرت ایشان در زیر قلم آورده بر مخلصان خاص جلوه کرده اند و معتقدان انحصار خواص را نشانی ازال بخشیده اند، شناسان بکار معارف مجددی را به عمان دلالت نموده اند و خواصان قلزم احمدی را به فرایند آن اشارت فرموده، حرص شائقان ازوده اند، عالمی را از لال هدایت سیراب گردانیده و جهانی را از رشحات معرفت سرسبز و شاداب فرموده اند گمراهان دادی ضلالت را به صراط مستقیم آورده و دادخواهان دشت فَلَاک را به منزل کریم رسانیده اند و الا از معارف حضرت مجدد الف الثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ سه دفتر مکتوبات و هفت رسائل و دو دفتر مقامات مالا مال است، اگر شوق به مطالعه تفصیل مکاشفات آنحضرت عالی درجات باشد پس در آن کتب مسطور رجوع باید نمود، جلد اول مکتوبات مخدومی مولانا یار محمد جدید بدخشی طالقانی جمع نموده است و جلد ثانی را خواجه عبدالحی حصاری و جلد ثالث را خواجه هاشم کشمیری قدس سره مرتب ساخته اند، نام جلد اول و تاریخ اختتام آن "در المعرفت" است و نام جلد ثانی با تاریخ اختتام آن "نور الخلائق" است و نام جلد ثالث "بحر المعارف" مقرر گشته و تاریخ اتمام آن از لفظ "ثالث" ظاهر و هو است. و رسائل سبعة که مزین سبعة سموات و منور سبع ارضین اند، مسمی به اسماء علیحه اند اسمی از برای تحصیل سعادت و رقید کتابت می آرد :
- ۱۵ مبدء و معاد و معارف لدنیہ و مکاشفات غیبیہ و رد شیعہ و اثبات نبوة و شرح رباعیات حضرت خواجه بیرنگ اعنی پیر بزرگوار ایشان مؤید الدین الرضی خواجه محمد باقی قدس اللہ سرہ العزیز و رساله تهلیلیہ، از آن جمله مکاشفات غیبیہ را حضرت ایشان قدس اللہ تعالیٰ بسرہ الا قدس و مبدء و معاد را خواجه محمد صدیق بدخشی قدس سره جمع نموده اند، یعنی خطبه آنها از خود ساخته و رسائل باقیہ من البدایت الی النہایت عبارت از حضرت مجدد الف الثانی است رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ و دو جلد مقامات (۴۸) یکی از خواجه محمد هاشم کشمیری قدس سره تالیف فرموده مسمی به زبدة المقامات گردانیده اند و جلد دیگر را ملا بدر الدین سرہندی مرتب ساخته مسمی به حضرات القدس نموده اند. و دو رساله از رسائل سبعة مسطور اعنی رساله تهلیلیہ و اثبات نبوة به زبان فصیحہ عربی تصنیف فرموده اند. باحمد سعادت مندان این کتب مذکوره که الہامات صحیحہ و انعامات صریحہ

بہ موافق علوم شرعیہ و اسرار لقیۃ اندر اہی بہ نجات نموده اند، خشک لبان و ادنی حیرت را
آب حیات رحمت رسانیده و پیکران را حجت شدہ وسیلہ ضلالت نمونہ رحمت گردیدہ، یفضل
بہ کشید و اویہدی بہ کشید۔ نشان حال این نجستہ مقال است شاہد آن ست آنچه
امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ در سالہ مبدا، معاد تحریر فرمودہ عبارت شریفہ بعینہ
ایرادی نماید۔

۵

فتح۔ منہا۔ الہی چست ایس کہ اولیای خود را کردی کہ باطن ایشان زلال خضرست ہر کہ
قطرہ از آن چشید حیات ابدی یافت و ظاہر ایشان ستم قاتل، ہر کہ باک نگریست بہ
موت ابدی گرفتہ آید ایشان اند کہ باطن ایشان رحمت است و ظاہر ایشان رحمت
باطن بین ایشان از ایشان ست و ظاہر بین ایشان از بدکیشان بہ صورت جوہنا
اند و بہ حقیقت گندم بخش بہ ظاہر از عوام بشر اند و بہ باطن از خواص ملک بہ صورت
برزین اند و بہ معنی بر فلک جلیس ایشان از شقاوت رستہ است و انیس ایشان
بہ سعادت پیوستہ۔ اُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ اَلَا اِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
وصلی اللہ تعالیٰ علی سیدنا محمد و آلہ وسلم۔ انتہی کلام الامام الہام
رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ۔

مقصود از تطویل کلام سعادت انجم بر ہوشمندان بخت بلند ظاہر است کہ معارف و
۱۵ مکاشفات حضرت مجدد الف ثانی دریں کتاب ہماں قدر مذکور گشتہ کہ حضرت ایشان
رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ در قید قلم آورده اند بلکہ از خوف تطویل کتاب اگر از آن ہم چیزی بماند محل تعجب
نیست، لِاَنَّ الْهُمَمُ فِيْ مُطَالَعَةِ الْكُتُبِ لَا سِيَّمَا فِيْ زَمَانِنَا هَذَا قَاصِرَةٌ
وَالرَّغَبَاتُ فِيْ تَحْصِيْلِ الْعِلْمِ وَكَسْبِ الْمَعْرِفَةِ فَاتِرَةٌ وَالذَّوْاعِيْ اِلَى
۲۰ تِلْكَ الْأُمُورِ قَلِيلَةٌ وَالصَّوَارِفُ عَنْ هَذِهِ الْأَسْرَارِ مُتَكَثِرَةٌ
والا التذاذ دولت معصومی و کرامات (۴۹) قیومی نہ باں شاہہ است کہ این اوراق جلالت
نذاق بہ نبیان این قدر معارف و اسرار کہ مہراع

۱۔ اس اقتباس کی تصحیح کے لیے حضرت مولانا نور احمد امرتسری کے مرتبہ و مطبوعہ نسخہ و مبدا و معاد
(۴۲-۴۳) سے مدد لی گئی ہے۔ ۲۔ م۔ کرامت

کہ ہر دورتی دفترست معرفت کردگار

نشان حال این مقال ست سیری حاصل نمایند چہ اگر بہ تفصیل بہ بیان این بہ پردازم بہر مفتاح
را جلد علیحدہ سازم ہنوز ہم از تصویر ہمت خود بیچ نہ کردہ باشم

رشتہ عمر قلم بسیار بایستی دراز تا نوشتی شرح آن پیچیدہ کامل اندکی

بہر حال برای خود و برای ہر مخلص خوانندہ و شنودہ زیادہ از یک جلد ہر چند کہ مطول گردد نگر دامنم و
مرکب ہمت در میدان صباحت ملاححت با کمال شوق و طراوت بدوامن این شاء اللہ تعالی
وما توفیقی الا باللہ۔

۵

بدانید کہ حضرت ایشان را رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ نیز در رنگ والد بزرگوار و پیر عالی مقدار خویش
سہ جلد مکتوبات است و ہر جلد مفتاح است بر اے حل مشکلات مکتوبات حضرت مجدد الف ثانی

رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ۔ اما جلد اول حضرت ایشان را مخدوم زادہ ثالث خدا آگاہ واقف اسرار لی مع اللہ

۱۰

شیخ محمد عبید اللہ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ الاقدس جمع فرمودہ و سہمی بہ ”درۃ التاج“ گردانیدہ اند
و تاریخ اتمام آن ”جمع کمالات نبوۃ“ یافتہ اند و نام ثانی نیز این کلمہ تاریخ را مقرر نمودہ اند

و جلد ثانی را امیر شرف الدین ہر دی سرمنہدی تالیف نمود نام و تاریخ اختتام آن را ”وسیلۃ السعادۃ“
تخصیص کردہ اند و دو بیت از ابیاتی کہ در خطبہ آن نسخہ مبارک ایراد نمودہ اند در قید قلم می آرد

نامش بہ عقیدت و ارادت گفتیم وسیلۃ السعادت

۱۵

پرسند اگر ز سال اتمام ہم باز توان شناخت از نام

و جلد ثالث را حاجی محمد عاشور بخاری مرتب ساختہ ہم و تاریخ آن را ”مکاتبات قطب زباں“
یافتہ اند و دو رسالہ در فن حدیث نیز حضرت ایشان جمع نمودہ اند۔

روزی در اثناء تحریر این مفتاح اہل سعادت در خاطر را تم گذاشتہ و یانمیدانم کہ بر زبانش نیز رفتہ

کہ حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ سہ دفتر مکتوبات بہ حکم سنت والد بزرگوار خویش تصنیف فرمودہ اما

۲۰

ہفت رسائل نہ نوشتہ اند (۵۰) تا دہش چہ باشد کہ بہ ناگاہ نکتہ رنگین از زبان ہمیشین بہ من تصرفات

معصوم الیقین برآمدہ کہ حضرت ایشان دریں جا ادب حضرت مجدد الف ثانی ملحوظ فرمودہ خود را از

تصنیف رسائل سبعمہ معارف داشتہ اند قدسنا اللہ بسرہ الاقدس و رزقنا اللہ تعالیٰ موت

برکاتہم ہادانا علی کمالا قہما و یرحم اللہ عبداً قال آمینا۔

لہ نسخہ دوم میں اس شعر کا دوسرا مصرع سہو کتابت سے پہلے درج ہو گیا ہے۔

مفتاح دوم

در بیان ولادت صوری حضرت ایشان و بدایت حال آنحضرت از تحصیل علوم دینی و استفادات یقینی تاریدن به مرتبه کمال و اکمال تا وصال مجدد الف ثانی و ما یناسب هذا الباب -

۱۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا - اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى أَسْعَدِ الْعَرَبِ وَالْعَجْمِ صَاحِبِ التَّاجِ وَالْبِرَاقِ وَالْعِلْمِ دَافِعِ الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْأَلَمِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَازْوَاجِهِ الطَّاهِرَاتِ وَبَنَاتِ الْمَكْرَمَاتِ وَجَمِيعِ تَابِعِيهِ وَالتَّابِعَاتِ بِعَدَدِ كُلِّ ذَرَّةٍ فِي أَلْفِ مَرَّةٍ -

۱۵

بر مبران بدایع ملکوتی و نظار گیان صنائع جبروتی و طائران وادی ناسوت و زائران در که لاهوت و الهان جمال نقشبندی و طائفان کعبه ارجمندی که از اسرار و دقائق قیومی به برکت انوار و حقائق معصومی بقدر حوصله و موافق استعداد خبردار گردیده از دایره ظلال مرکز وصول رسیده اند بلکه اصل را در رنگ ظل پس پشت گذاشته به ماوراء آفتاب شافیه اند، از ولایت ثلثه که صغری و کبری و علیا باشد نمکی چشیده بوی از کمالات و راشت اعنی کمالات نبوة علی اربابهم الصلوة و التسلیمات و علی محبیه و اتباعهم شمیمه اند، غیر از استماع مقامات عظیمه و کمالات فخمه معصومی که ناشی از محبوبیت صرف اند بامری خورشیدی حاصل روزگار ندارند و از وسعت ظرف هیچ حرف را معنی شگرف بجز احوال آن قیوم زمانی حاصل روزگار ندارند و وسعت ظرف

۲۰

له م شہید ۲ م - جهانی ۳ م - و از وسعت ظرف هیچ حرف را معنی شگرف ....

تصویری نمایند و مترنم به ترانه -

در چمن (۵۱) پرده ز رخسار تو بالا کردیم رنگ گل داغ رم آه و صحرای کردیم
هستند - به مقابله احدی از قوم دشادینند و از درس فصوص از دبستگی آزادند -

مخفی نماند که ولادت با سعادت حضرت ایشان وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ در بستی ملک حیدر که
۵ قریب به دو میل خام از بلده مبتکره دارالارشاد حضرت سریند حرمها اللہ تعالی و اهلها عن الآفات
و البلیات، واقع است، در ماه شوال سنه یک هزار و هفت هجری اتفاق افتاد - ابواب
دولت بر عالمیان کشاد و درهای فیض بر جهانیان به کشاد آفتاب از بروج حمل طلوع نمود،
ماه تاب در واکه هند قدم نهاد و خیرات و برکات با هم ساختند و حسنات رازینه از برای سعود
آن شهسواری که تاز ساحت افلاک در مرکز خاک برداشته -

بُشْرَى وَقَدْ أَنْجَزَ الْإِقْبَالَ مَا وَعَدَا

وَكَوُكْبُ الْمَجْدِ فِيهِ . أَفُقِ الْعُلَى صَعِيدَا

مشکلات را آسان کردند و حسن را سامان دادند قفل سر بسته را به مفتاح رسانیدند و خانه تاریک
را مصباح نمودند شرفای به مرضی بخشیدند گنج جواهر و نقود به گدایان دادند جلوه صباحت بآل
ملاحات ممتزج کردند و معجون مرکب از محبت و خلعت محبوبیت ساختند عشق را باز دادند و
محبوبی را از بقیه طینت خاتم الرسل علیه و علیهم و علی آل کل من الصلوٰة افضلها و من التسلیات
۱۵ اکملها آراستند از اصالت نصیب وافر بخشیدند و قیوم برحق ساختند حوریان در رقص شدند
و ملائک سجده شکرانه کردند شیاطین مقفل گشتند و سلاطین به اصلاح درآمدند -

سرشتند از نور حق خاک او بود چون نبی طینت پاک او

نبی نیست لیسکن به رنگ نبی به جوشد ز کورش هزاران ولی

القصد افان غنه بستی مذکور که اکثرشان به تهور و شجاعت مشهور اند و بعضی از آنها در

۲۰ اعتقاد و محبت این حضرات عالی درجات معمور از استماع طلوع این چنین شمس فلاک هدایت

و ظهور بدر سپهر ولایت بستی خود با آرزوی دیدن بلا توقف ساعت به کمال شوق و خلوص

نیت در میان آوردند -

به دیدن میلش افتاد از شنیدن بلی باشد شنیدن تخم دیدن

له م - "العلی" ندارد

زہرائی عصر والدہ ماجدہ حضرت ایشان (۵۲) ہم ہر چند بہ زبان پیغام معذرت
خواستند کہ ہنوز ناف مبارک ایشان ہم نہ بریدہ اند، افاغنه از کثرت محبت پسند این معنی نہ
نمودند بہ ہموں صراحت آنحضرت را بیرون کردند بہ مجرد مشاہدہ جمال باکمال معصومی کہ انوار محبوبیت
ذاتی کہ با سرار قیومی مجتمع دیدند عقل و ہوش را از دست دادند ۔

- ۵ زریبا شکل او حیران بسانند ز حیرت چوں تن بے جاں بمانند
نہ چوں آدم ز آب و گل شست ز بالا آمدہ قدسی فرشتست
- مترجم شدند و گفتند کہ این شیر جبار است کہ بعد از رفتن دو عزیز صاحب کمال بہ ظہور آمدہ یعنی
ہر دو جد اشرف حضرت ایشان جد پدری و جد مادری کہ دو در ہماں سال بہ شہادت رسیدہ
بودند و الم جد شریف ایشان عارف باللہ الصمد مخدوم عبدالاحد است قدس سرہ و نام جد
مادری ایشان شیخ سلطان محمد تھانیری است ۔ یکی از ظالمان جابر ایشان را بر مقدمہ اسلام
۱۰ شہید نمودہ بودند، قصہ بزرگی و خوبی و کمالات این صاحبین در ہر دو جلد مقامات حضرت
مجدد الف ثانی، خواجہ محمد ہاشم و ملا بدر الدین بہ تفصیل بیان کردہ اند، جزا ہما اللہ سبحانہ
عنا خیر الجزاء ۔

- ناف شیر بہ شمشیر باید برید، ہچنان کہ دند کہ ناف مبارک حضرت ایشان بہ شمشیر بریدند
و ازاں باز کشتاہای بسیار بہ حال خود دیدند، و در آں ایام بستی مشتمل بر چند چہر خانہ ممدودہ
۱۵ بودہ، تا ایں ہنگام بہ برکت قدم بہماں بلدہ عظیمہ خلی آبادان و سیر خوش گردیدہ مصرع
درخت سبز شد و مرغ در خروش آمد

- و در ہماں سال جناب امام ربانی مجدد الف ثانی را صحبت پیر بزرگوار خود حضرت
خواجہ بیرنگ خواجہ محمد باقی دست داد رضی اللہ تعالی عنہم اجمعین ۔ و اقبال دولت از طرف
۲۰ کثودہ
اقبال کشود دو . برویم
کافتاد ترا گذر بسویم

چنانچہ حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ خود می فرمایند کہ قدم میمنت لزوم فرزندی
محمد معصوم بر بابی مبارک ہمایوں آمد کہ بعد ولادت وی بہ چند ماہ بہ ملازمت حضرت خواجہ خود

مشرف گشتم و دیدیم آنچه دیدیم :

و نیز می فرمودند که :

”ایں فرزند ارجمند ما دو ساله بود که به کلمه توحید که مشعر به تجلی ذات و وسعت استعداد است تکلم نمود و از ارض و سما و سقف و جدران و وحوش و طیور و شجر و حجرات و امات و ایشان هر چه به نظردی می در آمدی گفت که ای منم و آن من“

۵

و آنچه اکابر سلف (۵۳) عمر با در سلوک و جذبات گذرانیده حاصل نمود و کمال دانسته اند آنحضرت در اقل قدم به بهشت یازده متوجه فوق الفوق گشته، خواهان مطلبی گردیده اند که دست ادراک اکثری از اهل اللہ از دامن آن کوتاه است ع

سالی که نکو هست از بهارش پیداست

(مصرع)

۱۰

قیاس کن ز گلستان من بهار مرا

از ثقات مسموع گردیده که حضرت ایشان در اقل کشودن زبان الهام ترجمان هر کس را که می دیدند در جای السلام علیکم ”سلوک“ می فرمودند، چنانچه مقبول الکلام ملا دو پیازه در آن ایام به تقریبی به حضرت سرچند رسیده بودند و در ملازمت حضرت امام ربانی مجدد الف الثانی به مد شوق شتافت که به ناگاه عبور کرامت مع نور حضرت ایشان رَحِمَهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰی در آن محفل خلد مشاکل اتفاق می باید

۱۵

به دستور معمول که دلالت بر ترغیب سلوک به هر ملوک و صعلوک داشتند به ملا دو پیازه ارشاد کردند سلوک ملا از غلبه طبیعت هر چند به جواب معنوی نتوانست رسید، اما جواب لفظی بلا توقف رسانید و گفت و سلوک باید دانست که مراد آنحضرت و الا منزلت ازین کلام جامع در آن صغیرین دلالت بر التزام سلوک بوده ای التزام السلوک - چنانچه هر سه دفتر مکتوبات قدسی آیات مشحون ازین دلالت - کلا تر عبارت است به موجب حدیث شریف اِنَّ احب عباد الله الی الله من حَبَّبَ عباد الله الی الله و حَبَّبَ الی عبادَه - و حصول کمال این معنی در قطع منازل سلوک است نقلی که مناسب این مقام باشد به طریق استشهاد مذکور می سازد -

۲۰

روزی در خدمت گرامی مرتبت خال اکرم حضرت حجة الله قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس

لے م - علوک ۲ للزم

نشسته بودم که مذکور فضل و عزیزی از بزرگان دین و مقتدایان شرع متین در میان آمد که کدام یکی از دیگری افضل باشد؟ فرمودند که هو اعلم بن اتقی - و تقوی عبارت از قطع منازل سلوک است چه هر کس که قطع منازل بسیار نموده است متقی تر است، از آنکه قطع (۵۴) منازل سلوک کمتر کرده است -

- ۵ حقیر کثیر التفسیر گوید که به موجب نص قرآنی **إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ** هر متقی تر است نزد حضرت مولا ذکره اولی گرامی تر است و کسی که گرامی تر است البته که محبوب است از غیر آن، پس حضرت ایشان قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس به موجب حدیث گذشته از اول العمر دلالت بر محبت الهی عباد اوری فرمودند و او را سبحانه بر محبت عبادی خواستند که آنها را به خواهد برایشان مهربان تر گردد، اسم مبارک حضرت ایشان به تکرار هر سعادت اطوار گشته که بسیار مذکور شده اما لقب آنحضرت مجدالدین است و شیوه ایشان ثبات تمکین و همت ایشان بر ارشاد طالبین و مشرب ایشان حق الیقین است -

۱۰ القصد چوں آنحضرت به سن تعلیم گردیدند و ایشان را به مکتب سپردند در اندک مدت معامه را بجای رسانیدند که هیچ علم و عمل را رسیدن درین مقام بدون سابقه کرم و عنایت لم یزلی محض و هم و خیال است و ادب استاد در آن صغر سن به مرتبه بجای آوردند که از حیطة عقل و ادراک خارج است -

۱۵

- مریم مکانی حضرت والده ماجده سلمه را بهای فرمایند که در آن هنگام که حضرت ایشان بسن شش (یا) هفت سالگی بودند که روزی برای تجدید لباس چوں جامه طبوسه از بدن مبارک بیرون کردند و بیند که تمام بدن که روشن تر از ماه شب چهاردهم بوده است و مصفا تر از گل گلاب از کثرت چوب زدن سوسنی گشته همه حضرات به تعجب تمام استفسار این مفتحه نمودند - از کمال مروت و کثرت حیاء بلا و نغم لب نه کشوند اما اگر بیه بلاصوت فرمودند، آخر کار معلوم شد که وضع معلم چنان مقرر گشته که هر روز در دست گرفته می برد و در آن جاغریان نمود به قمچه شهوت و اشجار هر قدر که می خواهد می زند باز جامه پوشانیده در شهری آورد -

۳ م - خوب

۲ م - عین خیال

۱ م - مجدالدین

۵ م - نیمه های

۲ م - نیل گون گشته

و نیز حضرت والدہ می فرمایند کہ در وقت غلبہ ارشاد دختران استاد در خدمت والد رسیدہ بود، آن قدر مورد عنایت من جمیع الوجہ گردیدہ کہ شرح بیان را بر نیاید و پیش ہر یکی از نبات شریفات و دیگر صالحات ہمیں کلام در آن ایام در میاں بود کہ این صالحہ دختر استاد من است رعایت ادب (۵۵) بر ہمہ شما از ضروریات است ۔

۵ نیکی پیرمغان بین کہ چو ما بدستان ہر چہ کہ دیم بہ چشم کرش زیبا بود
و آری اخلاق کہ میانہ حضرت ایشان بہ مشابہ ایست کہ وصف واضحی متحمل بیان آن تواند بود
و آداب آن قبلہ درویشان نہ بآن مرتبہ ایست کہ مدح مادی بہ حد آن تواند رسید۔ سبحان اللہ غاکی
چہ پاکی آورد و عدی چہ راہ تقدیم برد۔

۱۰ القصہ بعد مدت رعایت فراوان بہ حال آن دفتر استاد فرمود و از نقد و جنس ملو گردانیدہ
رحمت خانہ اش نمودند۔

۱۵ ایضاً از جناب حضرت والدہ شریفہ بالکراۃ مسموع گردیدہ کہ روزی زہرای عہد والدہ ماجدہ
حضرت ایشان ذکر موت و قیامت در میان داشتند و گریہ از خوف آن روز کہ روز جزا است
بہ کمال انکسار دامن گیر ایشان بود و سن مبارک حضرت ایشان زیادہ از ہفت سالگی نہ بودہ
بنہاگاہ از بکاء دولت کشای حضرت والدہ شریفہ خود مطلع گردیدہ، از آن بکاء فرحت نہای
استفسار نمودند گفت از خوف۔ یوم الموعود کہ روز اشد و افزع است و عملی کہ سزاوار قبولیت
مالک الملک باشد، هیچ بہ وقوع نیامدہ ۔

۲۰ در آن روز کہ فعل پسند و قول اولوالعزم را دل بہ لہزد زہمول
ازیں جہت این گریہ و حزن دامن گیر ہموارہ است و حیرانی و تاسف ہمیشہ دستگیر آنحضرت
والا منزلت کہ در آن ایامی نو بہال جو بیار ولایت بودند در جواب لعل شکر بار کشودند کہ یا والدہ
اندکی بوی از ایمان می یابد پیشتر ما ستیم خاطر شریف ازیں ممزوج فرمایند ۔

زہی دولت مادر روزگار کہ پوری چنین پرورد در کنار
این چنین دولت مندی بعد از انبیاء کرام علیہم الصلوٰۃ والسلام اقل قلیل است این بزرگوار
ہر چند نبی نیست اما بہ طفیل سید الانبیاء علیہ و علیہم و علی آل کل من الصلوٰۃ افضلہا من التسلیات

اکملها شریک دولت خاصه انبیاء است، ناچار از طفولیت متکلم باین کلام دلگشاست و در موسم شباب و اعتدال عمر عظیم الاعتبار آن قدر پاس شریعت عزرا و ملت بیضا التزام (۵۶) داشتند که اصلاً به تصریح این چنین اسرار واجب الاستتار لب نمی کشوند، چنانچه معرفت و حقیقت دستگاہی مرحومی شیخ عبدالاحد قدس سره استفسار از تعیین صلوة وسطی و اسم اعظم و ساعت مرجه روز جمعه و فضل مسجد کلاں حضرت سرشنید از آنحضرت عالی منزلت نموده، به حکم ^۵ اَبْهَمُوْهَا اَبْهَمَ اللّٰهُ - همه اجوبه را مبهم داشته، تفصیل این معنی در مکتوبات جلد ثانی حضرت ایشاں رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ، در مکتوب دوم که بنام شیخ مذکور صدور یافته، مسطور است در آن جا رجوع باید نمود و شاید دلیل بر این مدعا آنکه بادشاه غلام مکان که مرید مخصوص حضرت ایشاں بودند، بشارت حسن خاتمه درویزه از آنحضرت نموده، جواب آں در جلد ثالث که بنام مشار الیه ثبت گردیده. مکتوب دراز است اما فقیر از آن مکتوب که شاید مطلب است ایرادی نماید:

^{۱۰} فتح - از باریگراں بار جهانداری و حسن خاتمه اظهاری رفته بود چون او سبحانه از کرم خویشش خوف دریں باب عنایت فرموده است امیدواریها حاصل گشت، این خوف کارهای صعب را آسان میگردد و در حدیث آمده است لَا يَجْتَمِعُ خَوْفَانِ خَوْفُ الدُّنْيَا وَ خَوْفُ الْآخِرَةِ - انتہی کلام المقدس قدسنا اللہ سبحانه بسره الاقدس.

^{۱۵} آری بشارت حصول ولایت عالیہ و کمالات متعالیہ و درجات بلند و مقامات ارجمند مریدان صادق الاعتقاد و فرزندان عالی نژاد به تصریح بسیار عنایت فرموده اند و استعداد آن جماعه بلند نهاد خبر داده و این برایشان لازم تا معامله ارشاد که بدان نامور اند، بدون اظهارات این بشارت ممکن نہ، اما در مقدمات سکوت الشرع غیر از اشارت به بشارت لب نمی کشانیدند - ہذا ینفعک فی الموضع کثیرہ - اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰی -

^{۲۰} بر سر اصل سخن آیم و گویم کہ حضرت مجدد الف ثانی رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ بآنحضرت خطاب کرده، فرمودند کہ بابا از تحصیل زود فارغ شوید کہ ما را باشما کارهای عظیم در پیش است و چون علم مبداء حال است از تحصیل آں چاره نبود و در مذہب چنان است کہ صوفی جاہل را سُخْرُ شَیْطَان (۵۷) میدانستند، ناچار حضرت ایشاں به موجب امر والد بزرگوار و مرشد عالی مقدار خویش رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُمَا

صفحه صفحہ و ورق ورق تمام علوم متداولہ عقلی و نقلی در سن شانزده سالگی بہ انجام رسانیدہ ،
مجمع البحرین علم حال و قال گردیدند و اکثر این علوم از جناب حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ
استفادہ نمودند و بہ رُخی از عالم ربانی عارف سبحانی برادر کلال خود خواجہ محمد صادق قدس سرہ
خواندہ اند و پارہ از شیخ محمد طاہر لاہوری کہ از فحول علماء و از اعظم خلفاء مجدد الف ثانی بودہ اند
حاصل نمودہ۔ ۵

ہم چنین از بعضی علماء دیندار ذوالاعتبار دیگرہ نیز اخذ کردہ اند تفصیل اسامی کتب نادرہ
و اسناد آنہا در مفتاح اقل ظاہر و مہویدا است۔ آنچه ملا بدرالدین در مقامات حضرت القدس
در بیان احوال حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بزرگداشتہ اند کہ کارخانہ حال بر قال غالب گشت۔
فقیر دور از کار را محل تامل است چہ قال آنحضرت ہمگی مبین حال است و حال ایشان مقوی قال
حال از قال جدا نیست و قال از حال علیحدہ نہ، حال کہ بریں قال آورده است کہ این ہمہ حال
را بیان کردہ صدق قال موجب صدق حال است و کیفیت حال مستلزم بر کیفیت قال لولا
القال لست بالحال و لولا الحال لیطل القال۔ ۱۰

ہر چند مراد عزیز مہویدا بیان علو حال است و مزید اشتغال آنحضرت بہ کارخانہ حال
نسبت بہ قال آنا این جا قال عین حال است و حال نفس قال شاید عدل بریں مدعا، قصص
حضرات انبیاء کرام است علیہم الصلوٰۃ والسلام کہ بہ تمام قال ایشان بر حال مبتنی است ۱۵
و کارخانہ دعوت بر قال مبتنی لَا أُحِبُّ الْأَخِلَّیْنَ صفت حال است کہ قال جلوہ گر گردیدہ۔
إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ
قال است کہ حال خبر داده و بہ حکم حدیث العلماء و رشتہ الانبیاء۔ این جا ہم قال
از حال منفک نیست و حال از قال مبائن نہ۔

مقصود کلام و حالات آغاز سعادت انجام آنکہ بعضی از کتب فہمان بے سرو برگ را ۲۰
دیدہ ام کہ علمیت (۵۸) ظاہری حضرت ایشان را نسبت بہ معاملات باطنیہ ایشان تمسک
ازیں سخن گرفتہ کمتر می فہمند و باین سبب ادراک از کمالات ظاہری محروم می نمایند۔ اگر چہ
مطالعہ مکتوبات قدسی سمات آنحضرت و الامرتبت بہ خلوص دل و صدق نیت اختصار کنند

لے م۔ ورق و ورقا ۴ م۔ مقامات ۳ م۔ حال ۴ م۔ د۔ است

عجب این است که حکم برخلاف آن نمایند چنانچه از سعد الله خان ویا از داراشکوه منقول است که مکتوبات قدسی آیات حضرت مجدد الف الثانی رحمته اللہ تعالیٰ علیہ مطالعه نموده بسیار مخطوط گشته بر زبان آورد که بندگی شیخ احمد غشی بے نظیر گشته اند. بلی هر کسی که باندازه دریافت خویش سخن کرده است. کُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ.

۵ اما منصفان صاحب حال و عارفان عالی مقام از مطالعه کلام این دو بزرگوار پر کمال اعنی جناب امام ربانی مجدد الف الثانی و امام صفائیشان حضرت ایشان رحمتهما اللہ تعالیٰ علیہما، قال را دلیل حال، حال رازین قال انتخاب خواهند نمود.

روزی این راقم سیاه کار در محفل یکی از امرای روزگار که از مخلصان خاصی است به تقریبی رفته بود که در آن جا درس فصوص به متانت در میان بوده، چون طبیعت خود پذیر کلام شیخین مذکورین گردیده، هیچ حلاوت ازاں درس به مذاق نه نشسته با وجودیکه شیخ برهان معتقدان این طائفه ۱۰ علیہ می دانسته و حجت متاخران ایشان می انگاشتند. اما این جا معامله به نوع دیگر است.

جلوه غیر ندید آئینه حیرت ما عالمی را به خیال تو تماشا کردیم
چون سخن در علو حال و سمو قال حضرت ایشان رحمتهما اللہ تعالیٰ علیہما بسیار شده می خواهد که عبارت از مکتوب عربی که بنام پیرزاده خود خواجه محمد عبداللہ المعروف به خواجه خرد نوشته اند، و آن مکتوب هشتاد و پنجم است از جلد اول مذکور نماید و مکتوب مشتمل بر دوازده ورق است. اما به نقل ۱۵ یک ورق از آن صحیفه شریفه دریں جا اکتفا می رود که ازیں جایی به علو حال و سمو قال آنحضرت بند:

فتح - بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى
خصوصاً على سيد الوصي امام التقي محمد المصطفى صاحب قاب قوسين
او ادنى (۵۹) وعلى اله شمس الدجى وصحبه نجوم الهدى اما بعد
فهذا فقرات ترشحت من سمات التنزيهات وروضات تفسمت من
نفحات التقديسات لوائح احديّة برزت من لمعات الفتوحات و
سواخ قدسية بدت من رشحات العطيات الهامات فيها للعقل
العليل مداواة وانعامات للروح - منها روح وحيوة كلمات واقية

في حل المشكلات وهدية محقرة من بضاعة مزجاة مرسله الى
 المخدوم المكرم جامع الكمالات المتبحر في جلاب الشوق والوجد
 واللذات مورد الجذبات ومهبط الانعامات الفاضل الحجج حجج
 المعقولات الخائض في دقائق التصوف والالهيات وانه قد كان
 ارسل اليه رسالة شريفة جليلة متضمنة لمعارف عليية واسولة
 غربية ولو يكن عتدي ما كان فيها بمثلها فكيف ما احسن منها
 قد ورد فحيوا باحسن منها اوردوها وذلك لتصور فهمي وقلة
 ادراكى خصوصاً عن الاسرار الهية التي زلت في بواديها الاقدام
 وضلت في مباديها الافهام ولذا كنت اصرف عنان العناية من
 ان اكتب في مقابلتها شيئاً صريحاً او بالكناية حتى مضت سنة على
 هذا النمط ولم يظهر مناجواب قط الى ان جاءت مكاتبة مكررة
 من المخدوم المكرم ان اكتب في جوابه ما تعلم فاضطرت الى اخذ القلم
 واستعنت من انوار القدم نشرعت فيه بمقتضى ما لا يدرك
 كله لا يترك كله والله الامر جله ومنه عقده وحله .

٥

١٠

١٥

٢٠

فاقول لما تأملت في تلك الرسالة وجدت بعض مسائلها متعلقة
 بالطبيعي وبعضها بالرياض وبعضها بالتصوف والامى ورايت الاشتغال
 بدقائق الطبيعى والرياضى تضيقاً للوقت الاعز الاشرف واشتغال
 بما لا يعنيه في الدنيا والآخرة بل كاد ان يورث كثرة الممارسة
 بهذه العلوم وهنا في العقائد الدينية قال رسول الله صلى الله تعالى
 عليه وعلى آله وسلم علامة اعراضه تعالى عن العبد اشتغاله بما
 لا يعنيه ولو كان لنفس كمال معتله به مربوطاً بهذين العلمين لما
 اهلهم صاحب الشرع ولما اعرض عند السلف بل كانوا يرغبون في
 تحصيله ويحثون على تعليمه وليس فليس وما يتعلق بالتصوف فمنه
 ما يتعلق بشرح مسألة وحدة الوجود وبيان الاتحاد الذاتى
 بين الخلق والحق تعالى وتقدس وان هذه المسألة (٦٠) قد بينت

تفصیلاً فی کتب الصوفیة الموحدة ونحن بمنزل عنها ومنها ما يتعلق ببعض معارف شیخنا و امامنا و قبلتنا الحبيب الرحمان والمجدد للاف الثاني فنحن نتکلم فيه معتصماً بالله العزيز القوى ومتوكلاً عليه لا اله الا الله ونستغفر الله ولا حول ولا قوة الا بالله. قوله وهل ثبت عندهم ان الوجود زاید علی الواجب او عینہ و علی ۵ الاول كيف التخلص عن البراهین العقلية التي تدل علی عينية ولا يحتاج لكثرة شهرتها الى الذكر هنا وهي قطیعة علی ما غم المخالف انتهى.

اقول ههنا شق ثالث وهو انه سبحانه تعالى ثابت بنفسه لا بالوجود فيكون ذاته العلی كافيًا لتحقيقه غير محتاج الى الوجود ولا يكون ۱۰ للوجود ثمة مدخل عینا كان او زائدا علی ما سیجی تحقیقه ان شاء الله تعالى. انتهى الوردق من الصحیفه الشریفه. ومن اراد الاطلاع علی تفصیل الکلام والتنبیه علی المرام فلیرجع الی ذلک المکتوب الذی تحیر فی تفهیم مطالبه العالیة فحول العلماء وتنور من مطالعة الکبائر والعرفاء، قلوب العاشقین منفرحیه بجمال عبارات و صدور المشتاقین میتهجه ۱۵ بکمال اشاراته. و مکاتیب دیگر به بلاغت تمام در زبان فصیحہ عربی بسیار اند که اطوار علماء از مبادی هر کدام آنها پیدا است و اسرار صوفیه کبراء از مقدمات آنها هویدا.

باید دانست که حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی حضرت ایشان را از صغیر سن می فرمودند که این فرزند ما محمدی المشرب است و به محبوب ذاتی سرافراز، چنانچه در مکتوبی که بیان استعداد هر سه مخدوم زاده نوشته اند تحریر فرموده :

۲۰ فتح - از فرزندان محمد معصوم چه نویسد که او بالذات قابل این دولت است، یعنی ولایت محمدی علی صاحبها الصلوة والسلام و نیز می فرمودند که اقتباس محمد معصوم نسبت های ما را یوماً فیوماً بل آنافانابه صاحب شرح و قایم می نماید که در خطبه کتاب خود آورده آنها جدی الوقایه سبقاً سبقاً و کتب اجراء فی میدان حفظها طلقاً طلقاً حتی اتفنن اتمام تالیفه مع انجام حفظی.

حضرت وحدت قدس سره اشارت به همین معاملات می نماید جای کمی فرماید - (ثانی)

مجدد (۶۱) به توصیف اولب کشاد بفرمود که ای پورعزیزان نژاد

ز عرفان نوشتم ورق در ورق همه خواندی از من سبق در سبق

تو یک نقطه زین لوح نه گذاشتی هر آنچه نهادم تو برداشتی

تو آخر چو من قطب دوران شوی زمین این بشارت بیاد آوری

۵

و نیز حضرت ایشان در سنه چهارده سالگی بودند که به عرض حضرت مجدد الف ثانی

رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ رسانیده بودند که من خود نوری می یابم که تمام عالم ازاں نور منور است چو آفتاب

اکثر آن نور فرد برده عالم ظلمات است -

حضرت مجدد الف ثانی بشارت قطبیت به ایشان عنایت فرمود و به زبان الهم

ترجمان آوردند که این سخن از من یاد دار و تفصیل این مقدمه در مکتوبی که نقل بشارت قیومیت و

۱۰

اصالت و محبوبیت ذاتی و کمال انفعالی از جناب مجددی درباره خود نموده اند مندرج گشته

در همین مفتاح مذکور خواهد شد، ان شاء الله تعالی -

و نیز در هنگام خرد سالگی حضرت ایشان یک مرتبه در رکاب حضرت مجدد الف ثانی به

دارالاولیاء حضرت دہلی تشریف آورده بودند و موسم گرما بر کمال بوده که سنگ فرش مسجد فیروز آبادی

از تاب آہنی حرارت داشته و حضرت ایشان در حجره مقدسه که منزل حضرت والد بزرگوار ایشان بود

در آمده و بر عرش خاص استراحت نمودند، به ناگاه تشریف مجدد در آن حجره به قصد استراحت از

۱۵

بیرون اتفاق می یابد و روز قریب به نصف رسیده بود، خادم خواست که حضرت ایشان را

بیدار به کند به زجر تمام منع آن خادم فرمودند و خود بیرون حجره نشستند و فرمودند که دوستی از

دوستان حق سبحانہ تعالی در استراحت است ازاں دیدم که مبادا موجب طلال کرم ازاں خود را

زود بیرون کردم تا حضرت ایشان بطور خود بیدار گشتند و آداب بجا آوردند، آن زمان حضرت

مجدد الف ثانی در آرام شدند - مصراع

۲۰

قدر ز زر گر شناسد قدر جوهر جوهری

خوش گفت -

پدر نور و پسر نور است مشہور ازین جا فہم کن نوراً علی نور

۱ - مسجد ۲ - م - لوزیدم

باجمله قال را تحصیل و حال را کمال گو یا تو امین ساخته (۶۲) مجمع البحرین گردیدند زبانی شیخ خود آن صاحب ذوق و حال و قال شدند۔

اما باید دانست که تحصیل علوم ظاہرہ اگر چه از مواضع مختلفہ نموده اند کما مرآتا علوم و معارف باطنیہ را از ابتداء کار تا نہایت اسرار غیر از جناب والد بزرگوار و مرشد عالی مقدار خویش از دیگری رجوع نہ فرمودہ اند، ہر چه یافتہ اند از خانہ پدر خود یافتہ اند و ہر چه دیدہ اند در آن جادیدہ اند و آنچه شنیدہ اند ہم از آل جاشنیدہ اند۔

و ہم از علوم ظاہرہ ہم کتب بسیار کہ در فضیلت کبار اعتبار تمام دارند در خدمت والد شریف خود گذرانیدہ اند، اما شرح مواقف را حضرت مجدد الف الثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ خود زبان دادہ اند، در حالیکہ نوشتہ اند :

فتح۔ دریں ایام فرزندی محمد معصوم شرح مواقف را تمام کردہ در انشای سبق او قباحتمہای
 ایں بے خرداں بہ وضوح آمد و فائدہ ہا برآں مرتب شد۔ الحمد للہ الذی ہدانا
 لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله، لقد جاءت رسل ربنا بالحق۔
 باری در بعضی اسفار حضرت مجدد الف الثانی کہ حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بہ موجب امر و
 ارشاد در خانہ فیض کاشانہ ماندہ اند اظہار احوال بلند خویش کہ فرافر ہم ہر عالم ذی فنون نیست
 و مستظہر ہر صوفی بی سر و برگ نہ سہ

۱۵

ریاض آشنائی را بر دو برگ دگر باید نہ ہر سر و چین لیلیاست فی ہر بید مجنون
 بزبان قلم معروض داشتہ مشتمل بر ہفت عریضہ است ہر عریضہ بحر است از بحر معارف
 کہ لالی آبدار از اسرار ولایت ثلاثہ در ساحل پیدا و فرائد بے بہای کمالات نبوت از امواج
 آن ہویدا۔ در عنوان جلد اول مندرج گردیدہ اند، می خواہم کہ از طریق سعادت دریں مفتاح
 اہل السعادت کہ مقامات معصومی است، مندرج گردانم، بعد از آل بہ ذکر بشارات دیگر پردازم
 ان شاء اللہ تعالیٰ ہمگین گوش باش و بہ شنو،

۲۰

لے م۔ دثانی شیخ خود اند و قال شدند ... لے م۔ یار من لے م۔ نیت

لے م۔ سر لے م۔ فی ہر بید مجنون

عرضه اولی :

فتح - عرض داشت بنده کترین محمد معصوم بذروه عرض خاک نشینان آستانه علیامی رساند احوال و
اوضاع خدمه این حدود مستوجب حمد است (۶۳) سرفراز نامه عالی که به مصحوب ممبر نیرخان
مرسل بود و در آن این عاصی بهجور ناقابل دور از کار را بانواع عنایات سر بلند ساخته بودند
شرف از ورود آن یافت

۵

من که باشتم که بر آن خاطر عاظر گذرم لطفهای کنی اے خاک درت تلج سرم
قبله گاه از احسانهای او تعالی چه توان نوشت و به کدام جوارح مکافات شکر او سبحانه
توان بجا آورد عبادتی که باین طرف منسوب بود البته قاصر است و به عیبت و نقصان متشتم
اللهم لا احصى ثناء علیک انت کما اثبتت علی نفسك -

مکتوبات و معارف شریفه جدیده را اخوی خواجہ محمد ہاشم از آگرہ فرستادند علو درجہ
آن نہ بآں مشابہ ایست کہ فرانخور فہم ہر بے سرانجامی باشد و آنچہ اندراج یافتہ کہ
افراد عالم ہمگی ظلال اسماء و صفات واجبہ است عز شانہ، پس ہمہ اعراض بودند
کہ جوہری در میان آنہا کائن نباشد تا قیام آنہا بآں جوہر بود، پس از ذات اقدس
ایشان را جز حرام نصیب نبود و نصیب شان غیر از صفات نباشد مگر یک ذات
عارف الخ شبی در نماز تراویح در مراقبہ مطالعہ این معنی افتاد، دید کہ اعراضی کہ
ذات این کس بودند باصل خود عود کہ دند و بیچ نامی و نشانی از آن نماند و بہ تمام
مضمحل و محو و متلاشی در اصل خود گشت، ہر چند می رود ہمہ در اصل خود می رود
ہمہ در اصل خود می رود و در اصول اصول الی ماشاء اللہ تعالی و مشہود گشت کہ
تا ہر جا کہ می روی ہمہ در وجوہ و اعتبارات می روی کہ اصل اصول اند و ازین
اصول و اصول اصول بہ ذات مجرد رسیدن محال است اصول ہمہ انقطاع می
پذیرد و ذات عز شانہ، ماوراء ماوراست چہ اطلاع اصل در آنحضرت جل سلطانہ،
ساقط است آخر الامر معاملہ بہ پاس رسید و بہ یقین یقین معلوم شد کہ ہر گاہ اصل تو
صفات و اعتبارات باشد نہایت سعی آن خواهد بود (۶۴) کہ خود را در اصول خود
مضمحل و متلاشی سازی و بعد از اضمحلال در اصل از اصل گزشتن معنی ندارد
امری دیگر باید کہ نصیبی از حضرت ذات فراگیر جل سلطانہ، در آن وقت بہ خاطر

۱۰

۱۵

۲۰

رسید کہ شیخ محی الدین ابن العربی قدس سرہ خوش می فرماید وما بعد هذا الا العدم المحض، یعنی نیست بعد از فنا و اضمحلال در اصول، مگر عدم محض چه اصول را در آنحضرت را ہے نیست غیر از انقطاع و ذات مجرد ما وراء الوراہست تا ایں را ذات عطانہ فرماید بہ ذات تعالیٰ رسیدن محال است و آنچه حضرت ایشان نوشته اند کہ ایں قسم بزرگ در یک عصر متعدد نمی شود علاوہ یاس مذکور شد و آل قدر غم و غصہ روی داد کہ چه نویسد در ایں یاس گاہے بہ خاطر می رسد کہ تابع کامل را از جمع کمالات قبوع نصیب ست، پس عدم تعدد بہ کدام اعتبار خواهد بود آیا فرق اصالت و تبعیت باشد اما ایں قسم خواطر مسکن آن اضطراب نمی شد محرمی نبود کہ با وی درد دل توان در میان آورد، آخر الامر بر وفق کریمہ حتی اذا استائیس الرسل و ظنوا انھو قد کذبوا جاءھو نصرنا۔

۱۰

بر آخر مکتوب ہشادم از مکاتیب جلد ثالث کہ نامزد ایں فقیر گشتہ اطلاع دادند ہر چند مکرر بر ایں مکتوب گذشتہ بود اما گویا ایں ستر اطلاع دادن مصلحت نبود کہ چشم پوشیدہ از ایں حرف می گذشتم احوال بتوجہ شریف امیدوار ست کہ از ایں معادری بہ کشاید، چوں در عین نوشتن بر ایں امر اطلاع یافت بہ تفصیل در خود مطالعہ نتوانست نمود ان شاء اللہ تعالیٰ بتوجہ آنحضرت بہرہ ور گردد، ادا العبودیۃ۔

۱۵

عریضہ ثانیہ نیز بہ پیرو والد بزرگوار خویش نوشتہ اند وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ :

فتح - عرضداشت کمترین بندہ محمد معصوم ذرہ وار بہ موقف عرض باریافتگان عقبہ علیہ می رساند احوال دعاگویان ایں حدود بیمن تو جہات علیہ مستوجب حمد است غیر از آلام فرقت و مہاجرت اندوہی واقع نیست ۔

۲۰ خیال وصل تو تا حال زندہ می دارد و گرنہ با غم، حسب ایں حیات معنی چہ سرفراز نامہ ہای کرامیہ با معارف و اسرار سامیہ پے در پے می رسند و معاملہ را از حسیض با وجہ می برند، مکتوبی کہ متضمن تجلیات ثلاثہ است در ایں آواں رسید (۶۵) بقدر استعداد خود اناں بہرہ ور گردید و حظی فرا گرفت و بعد از اناں مکتوبی کہ مشتمل بر معارف نور صرف

ذاتی ست شرف ایراد یافت درصین مطالعه آن شعوری از نور صرف یافته بود بلکه فنای و بقای آن نیز فهمیده و تاملتی در آن استغراق داشته، هر چند در وقت کتابت آن نسبت مستور است تا وجهش چه باشد حضرت سلامت از عنایات او تعالی چه نویسد و از احسانهای او سبحانه چنان بیان نماید کمال کمال می برند، هر چند ندانند که کجای می برند و کجای رسانند اما لذات و کیفیات که در پس میاں روی می دهند بیان آن نمی تواند کرد ذوقی است نه بیانی -

۵

من نه با خست یار خود می روم از قفای او
آن دو کند غیری می بردم کمال کمال
حضرت حق سبحانه علم و تمیز کامل بتوجه عالی عطا فرماید رب زدنی علما - قبل ازین به محبوب قاصدی واقع نوشته فرستاده است اگر به صحت و سقم آن ممتاز شود کمال بنده پروری ست و العبودیة -

۱۰

عرضه ثالثه - نیز به جناب پیر بزرگوار خود نوشته اند رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما -

فتح - عرضداشت احقر الخدمۃ محمد معصوم به ذرۃ عرض آستان بوسان می رساند از آن روزی که از شرف سعادت حضور مجور گشته است خبری از خادمان آن درگاه باین شکسته بال نه رسیده بسی نگران است احوال خادمان این جای مستوجب حمد است و اوقات را به جمعیت بسری برند حضرت سلامت امشب که شب شنبه بیست و هشتم ربیع الثانی است میاں شیخ منزل ازین دار حلت نمودند خوب رفتند در وقت دفن کلاه تبرکی آن حضرت را که پیش بنده بود و رای کلاه سی که آنحضرت بنده را به تخصیص عنایت فرموده بودند بر سر ایشان پوشانیدیم به مجرد پوشانیدن یا بعد از لحظه دید که نسبت خاصه علیه آنحضرت در ایشان جلوه گر گشت و تمامی این عزیز را در برگرفت بعد از آن تمام مقبره را نسبتش فرد گرفته بلکه تمامی آن گره و نواحی را از نور مال مال ساخت، من قبل قبل بلا عیلة -

۱۵

۲۰

عرضه رابعه - نیز به پیر و والد بزرگوار خود نوشته اند رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما -

فتح - عرضداشت نیازمند درگاه والا محمد معصوم به عرض اقدس می رساند (۶۶) احوال این شکسته بال به بین توجه آن کعبه امانی و آمال بوجه استقامت است و هیچ گونه در عزیمت امور فتور راه نیافته امید می دارد که به طفیل نظر عنایت آنحضرت در چند نفس عاریتی که مانده نیز

فتور راه نیابد.

ثانیاً معروض می دارد که فقیر تا مدت ها مقبوض و مغموم می بود آخر الامر بتوجه عالی بسطی عظیم روی داد و در آن بسط مقام عالی بس شگرف نمودار شد در آن وقت چنان معلوم شد که این مقام فوق جمیع مقامات ظلال است و مقام اصل الاصل است که شایسته ظلیت بآن راه نیافته است خود را به تمام داخل آن مقام یافت و سر خود را داخل مرکز آن مقام دید و ۵
باقی خود را ته آن مرکز محاذی بآن و بعضی چیزهای دیگر هم در آن وقت مشهود بود اگر در حضور می بودی محتمل که به عرض می رساند.

عریضه خامسه - نیز به پیر و والد بزرگوار خویش نوشته اند - رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا

فتح - عرضداشت بنده کمترین محمد معصوم به ذروده عرض خاک نشینان درگاه عرش اشتباه می رساند که سرفراز نامه گرامی که از سرای هودل مرسل بود رسید، جانهای افسرده را سرور کامل بخشید و دلهای مرده را حیات جاودانی از سر نو ازانی فرمود، الحمد لله سبحانه که متعلقان این جای از آن مهلکه بعافیت ماندند، سفری که مولانا محمد صدیق اختیار کرده بودند اوائل هم در نظر فقیر چندان زیبائی نمود.

با پری روی اگر در خانه باشد کسی میل بیرون گر کند دیوانه باشد کسی از استعداد و بلند همتی مولانا این عزم عجب نمود بایستی که امری که پیش گرفته بودند بانصرام رسانیده متوجه امر دیگری گشتند.

ثانیاً احوال شکسته خود را به عرض می رساند حضرت سلامت این فقیر را از آن باز که به عالم فرود آورده اند نشان آن نسبت را که در وقت عروج بآن مشرف ساخته بودند میانه می یابد که از یمن و یسار بیگانه است، یمن و یسار ازین نسبت قلیل النصیب اند بلکه هیچ مناسبتی ندارند این نسبت مخصوص به سابقان است اصحاب یمن در رنگ اصحاب یسار ازین کمال چه دریا بند و ارباب ظلال در رنگ عوام مومنان ازین معاجه فرا گیرند، محبت ذاتیه که در آنجا ایلام محبوب از دیا محبت بخش است نسبت بانعام ادایجا (۶۷) متحقق می گردد و چون بزوج و دود جان خود رجوع می کند بته تکلف می یابد که خطی و جلا دتی بلکه از دیا محبت که در وقت ایلام محبوب است در هنگام انعام ادیست توان گفت که تصور ایلام محبوب فخری و سرری می بخشد که در نفس انعام آن فرح و سرور ثابت نیست چه در محبت ذاتیه

هر چند فرح و سرور از شائبه نفسانیه منزله و متبر باشد اتمیت و اکلیت پیدای کند عالم را به تمامه اعراض می یابد که بوی از جوهریت نه یافته است و قیام بذاته در حق آن ثابت نیست قیوم جمیع اشیاء اوست سبحانه مشارالیه بلفظ انا بلکه مشارالیه به جمیع اشارات هم اوست تعالی چه ممکن را ذات نیست و اشارت بعرض عین اشارت به قیوم اوست ممکنات را اثبات بیش نمی داند و زیاده از ارادت خارجی در آنها تصویر نمی نماید قدرت کامله او تعالی را باید ملاحظه نمود که این ارادت را که محض در مرتبه حس و وهم است به هیچی ثبات و استقرار داده است که از زوال مصنون و محفوظ است و معامله ابدی باین مربوط و قیام اعراض را بر هیچ می یابد که از شائبه حالیت و محلیت پاک و مبرا است بیش ازین نیست که ثبوت و تقرر اشیا با دست تعالی.

چون قلم را در میان احوال می گیرد آن قدر ایزش می شود که مدر که از ضبط و بر داشت آن عاجز می شود و لاجرم اقتضای بر قلیل می نماید و باقی را موقوف بر وقت دیگری دارد و العبویه عرضیه سادسه - نیز به پیر بزرگوار و الد خود نوشته اند **وَاللَّهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ**

فتح - عرض داشت به جور ملازمت عالی محمد معصوم بذروه عاکدان آتانه عالی شان می رساند حسن و جمال که متوهم می شد چون عاریتی و امانتی بود بابل امانت منصرف گشت و غیر از شر و نقص هیچ چیز باقی نماند حضرت سلامت در انشای این تحریر حالتی روی داده دید که آن عدم که غیر روی هیچ چیز ظاهر نبود و با ستار آورد و آن کمالات که باصل خود رجوع کرده بود جلوه گرفتن درین انشاء غیبی روی دادی بنید از بس که طعام پُر خورده است در طبیعت بر هم زدگی پیدا شده است وقتی به شدت روی داده (۶۸) می یابد که از هر رگ و پوست حتی که از رگ ناخنهای هم ماده می کشند و می بر آرند چون بافاقت آمد دید که عدم را به تمامه بر آورده اند و غیر از آن کمالات که باصل خود رجوع کرده بود چیزی دیگر ظاهر نیست خود را به غایت نورانی و لطیف یافت بعد از آن دید که آن کمالات که بآن بقا بخشیده اند باصل خود رجوع کردن گرفتند و باصل الاصل ملحق گشتند و ظهور در آن حضرت بطریق اصالت و حقیقت پیدا کرده اتصال به کیف حاصل نمودند، این زمان انا که از عدم به تمام کشیده بآن کمالات ملحق شده بود آنجا اطلاق یافت و نسبت ظاهری با منظر چون نسبت عالم خلق با عالم امر یافت حقیقت کمالات انفعالی آن جا ظاهری شود و بعضی امور دیگر نیز این جا

معلوم بود نتوانست نوشت ان شاء الله تعالی چون بدولت حضور مشرف گردید بعضی رساند.
 عریضه سابعه - نیز به پیر و والد بزرگوار خویش رحمتهما الله تعالی نوشته اند :

فتح - عرضداشت کمترین بندها محمد معصوم بذروه عرض باریافتگان آستانه علیای رساند که احوال
 و اوضاع خدمه این حدود مستوجب حمد است همواره ترصد استماع انخیز فرخنده آثار سلامتی
 خدمه مقبیه دامن گیر است اشتیاق دریافت دولت حضور چه شرح دهد و سوز و گداز جدائی
 را چنان نماید ۵

در دلم نوح شد آخر چند جو شتم می اندر آنگیست چند نوشتم
 قبله گاهایا عجب کار و بار است و طرفه غنچ و دلال در عین آرام حرمان است و در نفس
 وصل همرا می یابد و نمی یابد و نمی داند که چه می یابد و چه نمی یابد تضاد در تضاد است و
 تناقض در تناقض آرای میدهند و لذتی می بخشند که هزاران لذت و آرامها در خجیب
 آن بجوی نه خزند و در عوض آن به پشنیری نه گیرند - مصراع

آشنا که باشد نقل و می بیکاری است این کارها
 اگر عمر با در شکر آن صرف نماید هیچ نه کرده باشد و اگر عهد با در طلب آن بگذراند بے سابقه
 فضل الهی هیچ حاصل نه نموده مع ذلک حرمان همه وقت دامن گیر است و دوری و
 مهجوری همواره دستگیر ۶۹

۱۵

نه حش غایتی دارد نه سعدی را سخن پایاں
 به میر و تشنه مستقی و دریا همچنان باقی

چه مطلوب در غایت تنزه و رفعت و طالب در نهایت پستی و نقصت نه این را با دوی
 شرکتی و نه او را با این نسبتی این از ادراک آن عاجز و آنچه از و درک شود قاصر فلانم یوجد
 بینها نسبت و لو بالوجه و شرکته و لو بالاسم فلا جرم یکون العجز عن درک ادراک و کاد و کجمل
 عن کنه معرفه و چون این معنی را به ذوق و وجدان خود دریافته و به تبیین نظر نمیده نه از
 ادبی تکلف و تصنع بنا بر آن جرات و گستاخی نمود چه توان کرد که علوهیمت مطلبی را می
 خواهد که دست ادراک از دامن آن کوتاه است زیرا که هر چه از وصل حاصل شود نه دوست
 بلکه شبه و مثال او و گرفتاری ظل گرفتاری بغیر است اگر چه نمودار اصل است اما بے شائبه
 ظلیت نه خواهد بود و گرفتار آن اصل را نقطه ظلیت کوه عظیم است لهذا از مشاهدات

اوتافه متوجه احدیت صرف است اِنِّیْ وَجَّهْتُ وَجْهَیْ لِلَّذِیْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضَ حَنِیْفًا وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِکِیْنَ -

عرائض سبع بانجام رسیدند و کیسه اوراق ازین جواهر شادگام گردیدند -

الحال به موجب ایجاز و عده حسنہ صفحا اوراق از گنجینه بشارت صحیحہ کہ نقد اَدَل بار از
کائنات مالا مال نمایم و اجناس مختلفہ عالیہ را کہ اشارات صریحہ مجددی در دفاتر معصومی مخزون
گشته بالوین آنحضرت محبوبی و احقر خلیلی و اصغر کلیمی رنگ ریزی ابواب علیہ ارسال فرمایم -
ز فہم مستمع این حرف دور است سخن بزرنگ شد رنگی ضرور است

محبوبیت ذاتی حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُمْ ازین نقل معتمد بر ہر عارف صد ہویہ می گردد
کہ حضرت مجدد الف الثانی امام ربانی برای نکاح حضرت ایشان قدس اللہ تعالیٰ بسرہ الا قدس از
حضرت صمدیت جلالت عظمیٰ ماذون نمی کشید و ہر چند توجہ بر این سری گماشتند کہ حل این معما فرمایند
بیچ معلوم (۷۰) نمی گردید، تا آن کہ مدت مدید بریں ماجر گذشت ما از اتفاق روزی حضرت
امام ربانی مجدد الف الثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ برای قضاء حاجت انسانی بہ بیت الخلا در آمدند دریں جا
بہ روایت والدین کریمین این راقم سیاه کار، چند دانہ برنج افتاد بہ نظر انور در آمدند بہ روایتی کہ
معرفت دستگاہی محمد ہاشم کشمی قدس سرہ در زبدۃ المقامات آورده اند بر جای برنج گندم مذکور
فرمودند با بجمہ ازین نمی گذرد کہ ازین ہر دو غلہ شریفہ یکی را مشاہدہ فرمودہ کہ در آن مقام کشف افتادہ
است، بلا توقف و اہمال آن دانہ ہا را در دست شریف گرفتہ بیرون مترج شدہ از چند آب
شستہ پاکیزہ ساختہ تناول فرمودند ہماں روز سعادت اندوز ملہم شدند کہ چون رعایت آداب غلہ
ما این قدر از تو بہ ظہور پیوستہ ما ہم اذن بانکاح فرزند تو محمد معصوم دادیم ایشان بہ عرض والای رب
بالای رسانیدند الہی مولائی در توقف این امر اخیر تا حال چہ حکمت باشد، معلوم کردند و ندا در دادند
کہ بیچ کس نمی خواہد کہ محبوب خود بہ دیگری بہدہد فاخو هو لا تکن من القاصدین ازین جا علو
قدر و رفعت شان حضرت ایشان دریاب و سراز پانہ شناختہ بہ نظارہ محبوبیت آن قبلہ صفا کی شان
بہ شتاب و امتزاج این نشاء صباحت بآن ملاحظت ہمگی چشم گشتہ تماشا کن و اجتماع اسرار
خلعت با جلوت محبوبیت آن مذکور کہ حالاً مرقوم می گردد ہمگی گوش گشتہ استماع نما و آن چنان

- است که بعد حصول اجازت امر خیر حضرت ایشان که متمنای آن حضرت مجدد الف الثانی بوده اجازت تزویج و تلاش که معمول و مروج است نه شد بلکه معلوم کردند که ما خود سرانجام این امر طراوت ثمری نمایم که کار خلیلان راست می آید، تا آن که حضرت مجدد الف الثانی رحمته الله تعالی با وجودی که از قبیلہ داری با پیغام نسبت از هر طرف در میان بود جواب داده به طور او تعالی گذاشته نشستند، چندی بریں الہام عالی مقام نہ گذشتہ بود کہ شیخ محمد طاہر لاہوری (۱) کہ از اعظم خلفاء جناب امام ربانی مجدد الف الثانی رحمته الله تعالی بوده اند و از اجلہ علمای مصر خویش بہ قصد پیر بزرگوار خود بہ حضرت سرہند رسیدند، دریں ضمن مذکور نسبت حضرت ایشان در میان نہادند کہ ”درخانہ سید اسعد واقف اسرار قرآن میر صفرا حمد ولد میر رمضان صبیہ ایست کہ ولیئہ یگانہ است و رضیئہ زمانہ آفتاب ست اما در برج عصمت پوشیدہ و ماہتاب ست در حجرہ عفت آرمیدہ حوری ست کہ از بہشت رسیدہ و نوری ست بہ سر سرہند مید دولت است از خزان صادقین و عورت است ثانیہ و کانت من القانتین۔ اگر بہ پیوند حضرت مخدوم زادہ اعنی جناب سامی حضرت ایشان قبول افتد بسیار جامہ زیب قامت دلبر بای ایشان ست و اگر بہ لطافت تکمہ فرجیں آن حضرت تمکین فرمایند بسیار شائستہ پیراہن باشکب ایشان ست“۔

دور نژاد تاج دراں شائستہ بخت بختیاراں

- ۱۵ القصہ معروضہ شیخ مذکور کہ دلاگی اقتران دو نور نمودہ بودند بہ شرف قبول جناب امام ربانی مجدد الف الثانی رحمته الله تعالی بہ موجب الہام رحمانی افتاد و جناب میر صفرا حمد کہ والد شریف ایشان میر رمضان بودہ اند قدس سرہما از روم تشریف آوردہ بہ دار السلطنت لاہور کہ قطب البلاد است سکونت اختیار فرمودند۔ در آن مرتبہ کہ حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی رخصت ارشاد اجازت تعلیم طریقہ مسالکان نیک نہاد را از پیر بزرگوار خویش یافتہ اقل بہ لاہور تشریف بردہ بودند و جمیع کثیر از علماء و صلحاء آل دیار و امرای ذوال اعتبار و فقرای اولی الابصار سعادت خود دانستہ چنگ بہ دامن دولت آنحضرت والا منزلت زدہ بودند، داخل طریقہ علیہ نقشبندیہ بہ ید ایشان کہ نائب مناب ید اللہ است (۲) سجانہ گردیدہ و میر صفرا حمد مذکور و برادر ایشان میر مظفر حسین نیز در ہماں شہر از مریدان صادق الاعتقاد و فدویان بلند استمداد شدہ از مقبولان خاص

۱۔ م۔ تجوین ۲۔ م۔ سند ۳۔ م۔ دولیت ۴۔ م۔ صارفین

حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ گردیدند، بعد ازاں که خبر وفات پیر بزرگوار به سمع مبارک حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ رسیده زود مراجعت فرموده برای زیارت تربت شریف و عزای مخدوم زاده های عالی مقام به حضرت دہلی رسیدند، در اسناد دیگر که جناب امام ربانی به لاهور تشریف فرموده عالمی را گرداب ضلالت برآوردہ به شاہراہ ہدایت رسانیدند، میرشارالیه توجہات فرادان یافتہ از خلفاء عالی مقدار گردیدہ اند۔ ۵

القصہ قبول نسبت کہ منتج ثمرات و شمر برکات بے نہایت بودہ، فرمود بعد چندین روز تعیین عقد نمودہ بآرائش تمام باذن ملک علام حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ خود با جمع کثیر از خویشان و درویشان و فرزندان و نیازمندان و علماء و امراء و فقراء برای این امر خیر نیتش تا دم صوفی بل فی یوم البعث النشور ساری اہل عصیان ست و مستلزم نجات عالمیان و وسیلہ قبول حضرت رحمان ست ظل سلطانہ از بلدہ دارالاشاد حضرت سرہند متوجہ دارالسلطنت لاهور شدند افواج فرشتہ انوار سرشتہ اہتمام لازم گرفتہ طرد شیاطین از ہر منزل می نمودند حوران بہشتی آئینہ داری محفل غلد مشاکل از نور می فرمودند و جنود الہی از مہ تابماہی بہ نظارہ شادی طوی آل معصوم مطلق قیوم حق از ہر طرف اژدہام نمودند و انواع عطایا از غفران خطایا حضرت وہاب برایا ہر خاص و عام فرمودند تمام راہ از کثرت طراوت بہ ازماہ گشتہ و قرص خورشید از کمال تہنیت جرعتہ امید گردیدہ۔ ۱۰

دریا دریا ز عنبر تر   صحرا صحرا ز مشک اذفر
از صندل و عود بستہ بستہ   در لب و لعل دستہ دستہ ۱۵

بہیں منوال دخول دارالسلطنت در احسن ساعات و الطف آفات میسر گشتہ روز بہ روز تا روزی شادی شب برأت و روز عید توام با نور روز باشد گردید و میرند کور بعد از دریافت صحبت حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ (۷۳) بہ دوام آگاہی و حضور موصوف گردیدہ ترک دنیا نمودہ بودند، اما برادر ایشان میر مظفر حسین از امرای عظام والا قدر بودند خدمت برادر بزرگ خود سعادت خود دانستہ بہ تقدیم می رسانیدند مقصود آن کہ مَن یَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ کار متوکلان بہ از کاسبان سرانجام می بخشد و زیادتق این کہ اینان را دوست می دارد وَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ نص قاطع است و سخاوت بی نظیر و ہمت دلپذیر شامل حال ۲۰

ایشان بود و علی الخصوص در طور مقدمه جشن که نسبت با همجو عزیز می در میان آید آن قدر کسب
سعادت از خدمت گذاری بجا آورده اند که شرح آن به تطویل انجامد و کثرت اطعمه به مرتبه
نموده اند که جای دانه نزدیک کاوان بهل زعفران پُر از میوه می انداختند، تمام شب را از آن
شبهه که حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی در آن جا تشریف داشتند به خدمت کثیر السعادت
می پرداختند، با جمله کتخانی به کمال صفت خدای منعقد گشت ۵

دوران به نشاط مجلس آراست ساقی به نشست و شیشه برخاست

آن معصوم برحق باذن کریم مطلق جل سلطان آن عقیقه روزگار را در عقد خود آوردند
عجوبه زمانه و انموذج عطیات پُر دگر یافتند و بعد از انقراض این امر شریف القدر نیز جناب
امام ربانی مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی مدتی در لاهور تشریف داشتند به دستور خدمت میر موصوف
از اصناف اطعمه متکونه و اشراف عالیه و البسته مزینه ملازم بودند و در آن لیالی گرما باد و فرش فراشی از
یک دست در نصف اول شب و در دست ثانی در نصف ثانی خود به جناب حضرت مجدد الف ثانی
رحمته الله تعالی می نمودند و غیری را نمی گذاشتند که به سعادت این خدمت قیام نماید و به حضرت
ایشان در خلوت معروض داشتند که این دختر خود را محض برای خدمت در خدمت گرامی مرتبت
گذرانیده ام و اگر به محرمه دیگر از منکوحه پاکیزه رغبت طبیعت و لَوْ فِی الْجُلَّةِ هم باشد باین
داعی با اخلاص اشارتی فرمایند تا سرانجام (۷۴) آن کار بلافتنه و فساد به سرعت تمام نمایم که
۱۵ هیچ کس بر آن اطلاع نیابد تا آن که رخصت حضرت مجدد الف ثانی و حضرت ایشان رحمته الله تعالی
و هم درویشان در میان آمده همین صرافت در خدمت قیام داشتند.

و بعد رخصت دختر خود در خانه مایم تمام نشسته بودند که یکایک خبر وفات برادر خود
میر مظفر حسین رحمہ اللہ تعالی شنیدند و راه آمدنی دولت به سبب جاگیریات آن برادر برآمده راه
دولت مفتوح شده بود، فرمودند این برای ما نه بوده بلکه از برای دختر ما بود او هم رفت این
۲۰ هم رفت و حضرت ایشان در رکاب والد بزرگوار خویش بالوان عنایت حضرت باری جلالت عظمت
متکون گردیده و در هر کج و مقامات مشاہدہ انعامات او سبحانه جل نشانه فرموده و حسنیل وطن
مالوف شدند ۵

۱- د- گشت ۲- م- در انجام ۳- م- کرما باد ۴- د- "بود" ندارد

بدین آرائشی شفا یافان رفتند به دولت سوی دولت خانه رفتند

و بعد ازین هنگامه جشن مقبول حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در حیات میر مسطور با قبیلہ بہ لاہور تشریف بردہ اند و خدمات فراوان از میر بہ وقوع پیوستہ و میر محرم ہم بہ حضرت سر ہند رسیدہ اند اما مشار الیہ موصوف باوصاف شائستہ بودہ اند علم و حلم و وسع و تقویٰ و زہد و توکل بہ مرتبہ اشند کہ شرح آن کتاب علیحدہ می طلبید از خوف تطویل کلام دریں جا عنان سخن پیچیدیم. و وصال ایشان (میر صفرا حمد رومی) در حدود سنہ ہزار و سی و ہشت در بلدہ لاہور اتفاق افتاد و متصل شہر اما خارج بلدہ راہ ملتان منرار شریف ایشان قدس اللہ تعالیٰ سرہ -

نام این راقم سیاہ کار ہم محض بہ مناسبت نام ایشان تیمنا گذاشتہ اند کہ ایشان والدہ فقیر را جہ مادری می شوند رزقنی اللہ سبحانہ من برکاتہ -

مخفی نماند کہ بشارتی کہ حضرت مجدد الف الثانی بہ حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما دادہ اند اکثر من ان یعد و ازید من ان یحصى اند و بعضی از آن ہا در مکاتیبی کہ در مفتاح اول گذشت مذکور شدہ اند در مکتوب دولست و سی و ہشتم کہ بنام مخدوم زادہ حضرت شیخ محمد اشرف قدس سرہ نوشتہ اند (۷۵) مذکور می کند :

فتح - بسم اللہ حامداً و صلیاً روزی حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ پیش از آن کہ بہ سفر اجمیر روند ہمراہ حلیف عصر در صوبہ پنجاب بالای آب چناب در ایام تشریق موسم اعتدال خریفی بود و قائل اسرار فنا و بقا و زوال عین و اثر بطرز خاص خود بیان می فرمودند و سخن از وصول بہ کعبہ مقصود و نشان آن بر زبان مبارک داشتند و زیادہ از یک ماہ شدہ بود کہ ہمیں قسم معارف در میان بود و روز بروز غرائب و قائل آن می کشود و این مجبور بہ توجہ شریف آنحضرت غواصی آن دریای نمود و حضرت ایشان ہموارہ در تفتیش و تبیین وصال این بے پروبال می بودند و ترقب ترقی او داشتند و توجہ بر آن می گماشتند تا آنکہ در آن وقت کہ بیان دقایق مسطورہ می نمودند و غیر این فقیر دیگری در خدمت شریف نہ بودہ بعد از استفسار حاصل روزگار این دور از کار نواز شہاد در حق وی نمودند و بشارت حصول معاملات مزبورہ فرمودند و این بیت در شان ادب زبان الہام ترجمان خویش آوردند -

مورسکین همی داشت که در کعبه رسد
دست در پای کبوتر زد و ناگاه رسید

حمد الله سبحانه على ذلك وعلى جميع نعمائه تعالى والسلام والاكرام -

- ۵ هر چند این مکتوب مقدس باعتبار اشتغال مکاشفات جناب قطب الزمان حضرت امام ربانی
مجدد الف الثانی رحمته الله تعالى مناسبست به مفتاح اول نیز به مرتبه اتم داشته اما از آن جا که بشارات
دقائق و اسرار فنا و زوال عین و اثر بطور خاص و وصول به کعبه مقصود در ماده حضرت ایشان
قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس بطریق مخصوص مرقوم گشته درین مفتاح ایراد این مکتوب از واجبات
تحریر گردیده و همچنین در مکاتیب دیگر که عنقریب در قید قلم در آیند رعایت به کمال درایت محفوظ
است و بشارات اصالت که عبارت از تخمیر طینت است و فوق جمیع مراتب قرب است در
۱۰ مکاتیب متعدده به عبارات متفادته که هر یکی مشتمل (۷۶) بر فوائد جدیده است مرقوم فرموده اند
فقیر شکسته روزگار به ذکر هر کدام از این عطیات پروردگار برای قبلاء ابرار موافق مقدار لب می کشاید
ان شاء الله تعالی در مکتوب صد و هشتاد و سوم از جلد اول که بنام حضرت مخدوم زاده ثالث عارف
خدا آگاه شیخ محمد عبید الله قدس سره است، ثبت گردیده تحریر فرموده اند :

- ۱۵ فتح - الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى بعضی اسرار علیه و تحقیقات جلیه
در تحریر می آر دینیک استماع نمایند آخرین چیزی که حضرت ایشان مآقدنا الله سبحانه
بسره الاقدس نوشته اند که مکتوبی است که قبیل آخرین مکتوبات جلد ثالث است متصل
به آن بنام مولانا حسن دهلوی و در آن مکتوب فوق تعیین وجودی تعیین حبی اثبات نموده اند
و ترقی ازاں منع فرموده اند روزانه در تحریر این معارف علیه بوده اند شبانه آنحضرت
۲۰ (حضرت مجدد) راتپ گرفت که روز ششم ازاں تپ ارتحال نمودند بعد از ارتحال
آنحضرت آن نوشته در معرض ظهور آمد و مخلصان به شرف مطالعه آن مشرف گشتند و
نقل ازاں برداشتند بعد از تحریر این معارف سنیه در شدا اند مرض موت نیز معارف و
اسرار کثیره بیان نمودند و وصایا فرمودند از جمله آن اسرار آن بود که شبی که صباح آن

له م - قطب البرایات

رحلت خواهند فرمود یا شب پیش آن حضرت مخدومی میاں جیو نیز در آن وقت حاضر بودند و مرض در غلبه و ضعف بر کمال بود فرمودند مرا به نشاند بنده در کنار خوش آن قدوه کبار را به نشاند چنانچه بار مبارک آن حضرت بریں ذره بے مقدار بود ازاں بار امیدوارم که چه قسم بار خوش گوار بر دزگاریں خاکسار آورد و چه عالی اسرار ذو استار بریں دل افکار بیارد۔ القصه آن عالی حضرت فرمودند که داعی وصال لایزال در سر من نداداؤ که سطلانت می طلبد مرغ همت بلند پرواز من رو به آشیان قدس نهاد تا رسید جای که رسید ازاں بارگاه عالی جاہ نداشتید که سلطان در خانہ نیست بعد ازاں معلوم شد که این مقام حقیقت کعبہ ربانی است به ما و رای آن به شتافتن و عروج نمودن تا بمقام صفات حقیقیه که موجودند (۷۷) به وجود زاید رسیدیم این مقام صفات و رای صور علمیه صفات ست که این مرتبه تعین علمی کائن ست و و رای صور صفات ست که در مرتبه تعین وجودی و تعین حسی است تعالی ازیں مقام نیز متوجه فوق گشتم تا باصول این صفات که شئون ذاتیه اند و مجرد اعتبار اند در ذات عز شانه و اصل شدم و شمایرود برادر در مقام با من همراه میان ازاں جاہ فوق بردند و به ذات بخت که مجرد است از نسب و اعتبارات رسانیدند و حضرت مخدومی را فرمودند که توبه علاقه امامت من در این جا با من همراهی چه در ایام این مرض امامت آن حضرت ایشان می کردند و فقیر را فرموده بودند که در مسجد همراه یاران نماز به خوانید و امامت کنید این بے پروبال جهت امثال باجماعه یاران در مسجد نماز خوانده باقی اوقات در خدمت حاضری گشتم و روزانه و شبانه در همان خانه که محل لقای جانانه بود در خدمت می گذراندم بالجمله این احقر را از راه دیگر اصاله به وصول این درجه قصوی اشارت نمودند در همان مجلس یا مجلس دیگر در همین مرض موت فرمودند که حصول این درجه کمال و وصول باین رتبه متعال منوط به تبلیس به کلام مجید سبحانی است به طفیل و توسط قرآن باین منزلت ممتاز گشته ام هر حرفی را از حروف قرآنی دریای می یابم که موصل کعبه مقصود است دریں اثنا آن بیت را که حضرت شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سره به مجرد شنیدن آن از راه دور به زیارت قائل آن رفته بودند آن این است ۷۸

اندر غزل خویش نهاں خواهم گشت تا برب تو بوسه زخم چو نش به خوانی
به زبان شریف آوردند و ذوقها نمودند بعد ازاں فرمودند که مناسب مانخن فیه چنین

باید گفت ۷

اندر سخن دولت نهان خواهیم گشت تا بر لب او بوسه زخم پویش بخواند
سخن محب کجا بر لب محبوب برسد چنانچه سخن او را با وقرب و منزلت است از سخن
او با و توان رسیدن از سخن خود که سخنش کوتاه و در راه است این حقیر گوید :
من عرف الله كل لسانه . آں را گواه است . مصراع

۵

پس سخن کوتاه باید و السلام

انتهی کلام العالی (۷۸) قدس الله سبحانه بسره المتعالی .

و مکتوب بسیار است و کثیر الاسرار است به موافق مقدار دریں جا نقل براه شده آنچه حضرت
ایشان فرشته اند که این حقیر را از راه دیگر به حصول این درجه قصوی اشارت نمودند مراد از راه دیگر اصالت
است که متحمل ضمنیت هیچ وجه نمی تواند شد ، چنانچه خود در مکتوب صد و نود و دویم که یا بم مخدوم زاده
عالی در جبهه شیخ محمد عبید الله قدس سره ثبت گردیده تحریر فرموده اند آں را نیز به تمام ایرادی نماید :

۱۰

فتح - بسم الله والسلام على رسول الله ، حضرت ایشان ما وَاللَّهُ تَعَالَى می فرمودند که

بقیه که از خلقت سرور دین و دنیا علیه و علی آله الصلوٰة و البرکات العلی مانده بود و آں را

الوش گویان بیک فردی از دولت مندان امت ادعطا فرموده اند و تخمیر طینت او ازال

نموده و ازین راه آں فرد را اصالت بهره و ساخته ازال بقیه بعد تخمیر طینت آں فرد نیز

۱۵

بقیه قلیلی مانده بود آں بقیه نصیب یکی از منتبان آں فرد آمده است و تخمیر طینت او

ازال فرموده اند و باندازه آں خطی از اصالت نیز یافته ان ربك واسع المغفرة

مانا که نصیبی که حضرت مهدی موعود را علیه الرضوان از اصالت است از راه حضرت عیسی

است علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام و نیز آں عالی حضرت متعالی منقبت می فرموده اند

که چون به محفل عالی یعنی محفل انبیای کرام علیهم السلام رسیده شد از ازدحام اهل مجلس

۲۰

در اینجا گنجایش نشستن دیگری نه بود حضرت خلیل علی نبینا و علیه الصلوٰة و التسلیمات که

شان خاص در آن جا داشتند بآں مجلس خطاب کرده فرمودند یا ایها الذین آمنوا

تفسحوا فی المجالس اهل مجلس جنبیدند جای وسیع برای نشستن بهم رسید

در اینجا نشستم -

تنبیه : از حصول کمالات نبوت مر بعضی افراد است را بطریق تبعیت و

در اثنت لازم نمی آید که آن بعضی نبی باشد با مساوات بانی پیدا کند چه حصول کمالات نبوت دیگر است و حصول منصب نبوت دیگر چنانچه تحقیق این معنی به تفصیل در مکتوبات قدسی آیات حضرت (۷۹) ایشان مسطور است، والسلام علی من اتبع الهدی - انتهى مکتوبه الشریف رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ -

از کمال علو مرتبه اصالت بود که در آن مجلس عالی جای نشستن به وسعت بهم رسید و الا در مرتبه ضمنیت هر چند در مقامات قرب را بسیار طی کند جای نشستن در آن مجلس معلی به تنگی هم میسر نمی گردد -

باید دانست که چنانچه حضرت مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بشارت اصالت به حضرت ایشان قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس، عنایت فرموده اند - چنانچه از مکتوب مذکور ظهور این معنی بداهت تمام واضح و لایح است - در جای که نوشته اند از آن بقیه بعد تخیر طینت آن فرد نیز بقیه قلیلی مانده بود آن بقیه نصیب یکی از منتسبان آن فرد آمده است الخ ...

مراد از منتسب ذات مبارک خود است که باین عبارت نوشته اند بشارت دخول صفوف اربعه انبیاء علیہم السلام نیز به طریق اصالت مرحمت فرموده اند که این اسرار به زبان اجمال از ضروریات دانسته می نماید از السنۃ اکابر دین و مقتدایان صالحین بسیار مسموع گردیده -

و بالفعل عارف سرتیج السیر قطب الکاملین شیخ محمد زبیر سلمه ربہ اکثر حکایت می فرمایند که چون وصول حضرت مجدد الف ثانی در آن مجلس معلی واقع شد و از دلالت حضرت حنبلیل علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام جای وسیع برای نشستن بهم رسید به حضرت ایشان خطاب کرده فرمودند که محمد معصوم ترا هم جای نشستن نزدیک من به فراغت میسر شد و به فرزند بزرگ خود حضرت خازن الرحمۃ قدسنا الله سبحانه بسره که نیز در آن مقام رفیق بودند فرمودند که محمد سعید را هر چند بالفعل جای نشستن در آن مجلس معلی دست نداد اما در روز رستخیز به ضمنیت من جای خواهی یافت و مجلس مجلس بآن اکابر خواهی گردید، خاطر جمع دارد و نیز جناب امام ربانی مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ فرمودند که در انبیاء هند بنا سبت وطنی جای نشستن یافتم از جناب حضرت مرشدی قبله گاهی قدسنا الله سره اکثر مسموع گشته که جناب مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ چون در آن

مجلس معالی باریاب گردیدندی فرمودند که نظاره بدن محبوبانه خود حلاوتها دانستم و نازمی و رزیم (۸۰) اما چون نظریه جانب قدم می افتاد مثل طاووس اندوه گین می گردیدم چه خاصیت طاووس است که بعد از نظاره قامت زمره مانند خرامیدن به کمال طراوت و رقص نهایت حلاوت التزام می گردد و چون نظر بر قدم او که بدیهیت ترین جمیع اعضاء اوست می افتد، بسیار محزون می شود بلکه آب از چشم می اندازد و سبب این همه حزن جناب امام ربانی مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه ۵ بعد مشاهده اقدام که تاج رؤس اولیاء کرام بوده آن بود که تخمیر طینت تمام بدن مطهر از بقیه طینت حضرت رسالت خاتمت علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام بوده، غیر پای آنحضرت که مخمر از آن تخمیر فردوس تنویریند حضرت ایشان را سپرد کردن مخمر پاک بشارت عنایت فرمودند و این بقیه در رنگ طینت بقیه حضرت آدم است علی نبینا و علیه الصلوٰۃ والسلام که نصیب درخت خراما آمده است. کما ورد اکرموا عمتکم النخلة فانها خلقت من بقیه طینة آدم. ۱۰

پس حضرت ایشان را نشستن به مجلس معالی به طریق اصالت شد کما ظهر من المکتوب المذکور. با وجود حصول مرتبه اصالت ضمنیت حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی نیز جناب مبارک حضرت ایشان را قدسنا الله سبحانه بسرہ الاقدس ثابت است.

از خدمت مرشد الاولیاء مخدوم زاده اصغر قدوده ارباب تحقیق حال بزرگوار شیخ محمد صدیق جیو قدس سره مسموع گشته و نیز معرفت دستگاہی مخدوم زاده گرامی شیخ محمد اسماعیل سلمه ربه اکثر مذکور ۱۵ می فرمایند که حضرت وحدت که فرزند رشید حضرت خازن الرحمة قدسنا الله سبحانه بسرہ الاقدس بوده اند، روزی در فضل والد بزرگوار خود دلائل و براهین نقلیه از جناب مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی می آوردند که هر چند ایشان ضمنی بودند اما ضمنیت مجددی بر جمیع مقامات می جریده و خلعت که ایشان را فرموده اند افضل از قیومیت است (۸۱) زیرا که قیومیت منصب حضرت آدم است علی نبینا و علی سائر الانبیاء و الصلوٰۃ والسلام و خلعت مقام حضرت خلیل است علی نبینا و علی سائر الانبیاء ۲۰ و الصلوٰۃ والسلام و فضل حضرت خلیل بعد حضرت حبیب بر سائر انبیاء علی نبینا و علی سائر الانبیاء و الصلوٰۃ و التسلیمات، مقرر اهل سنت و جماعت است و نیز خلعت خلعت حضرت مجدد را بعد از جدا شدن خلعت قیومیت پوشانیده اند و بر ظاہر است که خلعت ثانیة افضل از خلعت اولی باشد. اما افضل ضمنی بر اخیل از آن ممر است که حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی بعد از این که ضمنیت خود بایشان و اصالت به حضرت ایشان قدسنا الله سبحانه بسرہا فرمودند بر زبان

آوردند که محمد سعید ازاں کہ تو ضمنی منی غم مخور کہ ابوبکر ضمنی رسول اللہ است، صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم۔ پس یہی صحیح احدی از اولیاء و اصفیاء برابر حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ در یہی عہدی بہ ظہور نیا بد این مقدمات را حال شریف حضرت شیخ محمد صدیق ہماں زماں بہ عرض حضرت ایشاں رسانیدند، حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا در جواب لعل شکر بار کشودند کہ اصالت من مثل اصالت مجدد الف ثانی است رضی اللہ تعالیٰ عنہ بہ وجہی من الوجوہ شکی ندارد یعنی اصالت محمدی است علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام۔

پس ضمنیان "من در رنگ ضمنیان" حضرت مجدد الف ثانی باشند و با وجود اصالت حضرت مجدد الف ثانی مرابشارت ضمنیت خود نیز سر فراز فرمودہ - چنانچہ کہ ایشاں را فرمودہ اند و با وجود این اصالت و ضمنیت مرابشارت ضمنیت حضرت پیغمبر صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم نیز سر بلند ساختہ اند و چون قیومیت باصالت لازم و ملزوم است و اصالت کہ از بقیہ تخریس سید الرسل است علیہ وعلیہم الصلوٰۃ و المبرکات منشاء آن محبوبیت ذاتی است کہ البتہ از خلعت افضل است۔ پس باین اعتبار اگر قیومیت را افضل از خلعت گویند گنجائش دارد بہر حال فضل محبوبیت ذاتی بر خلعت پیدا است و بر محبت (۸۲) ہویدا انتہی محصول الجواب الذی روی عن حضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہا و جناب مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہر گاہ بہ جمیع کمالات خود ایشاں را بشر ساختہ بودند۔

پس با وجود محبوبیت خلعت و محبت نیز جناب ایشاں را بروجہ اتم ثابت است۔ نقل عبارت مکتوبی است از مکتوبات جلد ثالث حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ در آن جا بشارت قیومیت بہ حضرت ایشاں و وعدہ بشارت خلعت بہ خازن الرحمۃ مندرج گردیدہ بطریق سعادت و شہادت ایرادی نہاید :

فتح - دیروز بعد از نماز با ملاء مجلس سکوت داشتم ظاہر شد کہ خلعتی کہ داشتم از من جدا شد و خلعت دیگر بمن متوجہ شد کہ بجای آن خلعت نشیند بخاطر آمد کہ این خلعت زائلہ را بکسی نخواہند داد یا نہ و آرزوی من آن شد کہ اگر آن را بدہند بہ فرزندش ارشدی محمد معصوم بدہند بعد از لمحہ دید کہ بہ فرزندش مرحمت فرمودند و آن خلعت او را بہ تمام پوشانیدند و

لہ د-م - کی شکی لہ فقرہ قوسین در نسخہ "د" ندارد

این خلعت زائمه کنایت از معامله قیومیت بوده است که بتر بیت و تکمیل تعلق داشته و باعث ارتباط باین عرصه مجتمعه او بوده و این خلعت جدید را چوں معامله بانجام برسد و مستحق خلعت گردد و امید است که از کمال کرم آن را به فرزندى اعزى محمد سعید عطا فرمایند این فقیر همواره بتضرع این مسألت می نماید و اثر اجابت می نمود و فرزندى را مستحق این دولت می یابد :

۵

با کرمیاں کارها دشوار نیست

اگر استعداد است هم داد اوست تعالیٰ

نیا و مردم از خانه چیزى نخواست   تو داری همه چیز من چیز تست
قال الله تعالى - اَعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِى الشُّكُورُ
میدانید که شکر عبادت از صرف عبادت جمیع ما انعم الله علیه من الجوارح
والقوى الظاهرة والباطنة الى ما خلق واعطاه لاجله لولاه لما
حصل الشکر - الى اخره

مراد از خلعت جدید که در تحت قلم عنبرین رقم در آمده خلعت است - والحمد لله سبحانه که در
آخر کار موعود منجر گشت و اثر اجابت به حصول پیوست و آنچه عاصی دور از کار سابق نوشته که
قیومیت باصالت لازم و ملزوم است شهادت آن را از مکتوب حضرت ایشان رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ که
باسم حقائق آگاهى (۸۳) خواجہ محمد حنیف کابلی است و در آن تحقیق مقام قیومیت فرموده اند و
بشارت حصول قیومیت و اصالت و محبوبیت ذاتی و کمال انفعالی در ماده خود نقل عن
المجدد الف الثانی رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ درج نموده اند و آن مکتوب هشتاد و نهم است از جلد اول :
فتح - الحمد لله و سلام على عباده الذين اصطفى انخى اعزى مولانا محمد حنیف از
این مسکین ضعیف بعد از مطالعه دعا و سلام معلوم نمایند، در آن هنگام که حضرت
مجدد الف ثانی قدسنا الله سبحانه بسر الاقدس درویشی را از مخلصان خود به خلعت
قیومیت نواختند و باین امر خطیر سرفرازش ساختند آن درویش را در خلوت طلب
داشته فرمودند که علاقه ارتباط من باین مجمع گاه همی معامله قیومیت بوده که آن را به تو
عطا نموده شد و مکونات به شوق تمام به تو رد آور دند - الحال سبب ماندن خود درین
جهان فانی نمی یابم و ادای قرب ارتحال خویش ازین جهان پریش منمودند آن

۲۰

درویش دلش با وجود استماع بشارت مسطوره بگر کباب و دیده پر آب گشته با کمال
 الم و اندوه در خود فرو رفته نه زبانش را یارای گفتن مانده و نه سامعه را تاب شنفتن
 چو آنحضرت این تلویح را در آن مسکین مطالعه نمودند از روی نهایت کرم فرمودند
 غم مخور که سنته الله سبحانه این چنین جاری گشته است که یکی را به خود می خوانند
 دیگری را بجایش می نشاندند و از کمال لطیف عبارت آن عزیز را که در نفحات می آرد
 بر زبان مبارک راندند که پیغمبر صلی الله علیه وسلم یای کشیدند ابوبکر بجای او
 نشست ابوبکر را پای در کشیدند عمر بجای او نشست و عمر را پای در کشیدند
 عثمان بجای او نشست عثمان را پای در کشیدند علی بجای او نشست آن درویش
 چو در خود هیچ گونه قابلیت این معنی نیافت و نیز الم مذکور در خاطرش مرکوز بود لا یا
 نعم لب نتوانست کشود و اموری که استکشاف آن ضروری بود در میان نیادرد این
 بود که چو آنحضرت فرمودند که اشیا به قیومیت تو راضی تر و خوشتر از قیومیت من نیز لم
 آن را نتوانست (۸۴) جرأت نمود که پرسد خوش گفت ۵

و حشی گذشت یار نه کردی حکایتی اے خان دمان خراب زبان تو بسته بود
 چو آنده این درویش آنحضرت بیش از پیش دیدند فرمودند در ارتحال من گونه مهلتی
 هست اما به بنیم که چه علاقه در میان است میتوجه گشته بعد از لمح فرمودند که تا ایام وصال
 من قیام تو با من بود و قیام افراد عالم با تو، این مقوله گونه تسلی ده خاطر حزین این مسکین
 که دید بعد از این ما هر یک یک سال و سه ماه چند روز کم واقعه آنحضرت روی نمود چه
 این گفت و گو در عشره اولی ذی الحجه سنه یک هزار و سی و دو بود و ارتحال آن هادی
 انام بست و هشتم صفر سنه یک هزار و سی و چهار بود پیش از غایت این خلعت به دست
 یازده سال آن درویش در آن هنگام در حوالی چهارده سالگی بود به عرض اشرف رسانیده
 بود که من از خود نوری می یابم که تمام عالم ازاں نور منور است و آن نور در هر ذره از
 ذرات عالم ساریست چو آفتاب اگر آن نور فرو رود عالم ظلمانی است آن عالی
 حضرت وی را بشارت داده فرمودند که تو قطب وقت خویش می شوی و این سخن من
 یاد دار حمد الله سبحانه که موعود منجر گشت و اثر بشارت به حصول پیوست چه قطبیت
 یکی از شعب قیومیت است -

بر سر اصل سخن رویم و گوئیم که قیوم درین عالم خلیفه حق است جل و علا و نائب مناب او
 اقطاب و ابدال در دایره ظلال وی مندرج اند و افراد و اوتاد در محیط کمال او مندرج
 افراد عالم همه بوی ادلی دارند و قبله توجه جهانیان اوست و اندکیان و اندکیکه قیام
 عالمیان به ذات اوست چه افراد عالم چه که منظر اسماء صفات ذاتی در میان شان کائن
 نیست همگی اعراض و اوصاف اند و اعراض و اوصاف را از ذات و جوهر چاره نیست
 ۵ تأیام شان بآن بود و عادت الله جاریست که بعد از قرون متطاو له عارفی را نصیبی
 از ذات ارزانی داشته وی را ذاتی عطای فرماید که به حکم نیابت و خلافت قیوم اشیای
 گردد و اشیای به وی قائم می باشد.

باید دانست که حصول نسبت قیومیت بهیچ کس را تا نصیبی از اصالت نداشته
 باشد میسر نیست آن عالی حضرت متعالی منقبت (۸۵) درویشی را که به حصول نسبت
 ۱۰ قیومیت بشارت داده بودند به نوید ثبوت نشاء اصالت وی را نیز سر بلند گردانیدند
 و نیز فرمودند که هر قدر که نصیبی از اصالت داری موافق آن نشاء محبوبیت در نهاد
 تو مودع است یعنی محبوبیت ذاتی و کمال انفعالی در حق وی نشان داده و ما
 ذلک علی الله بعزیز.

۱۵ این مکتوب مقدس مبارک مشتمل بر بشارات متعدده است از جناب مجدد الف ثانی
 به حضرت ایشان رحمته الله تعالی با قطبیت و قیومیت و خلافت از مناصب درین جامندرج گشته و
 اصالت که شرط قیومیت است درین صحیفه و هم در صحائف سابقه محرر شده و محبوبیت ذاتی
 و کمال انفعالی که در رنگ و حی سماوی فضل و موهبی است نه کسی و عملی هم درین جانگارش
 یافته و معنی قیومیت هم که از جمله اسرار لازم الاستتار است، هم درین نامه مرقوم قلم عنبرین رقم گردیده
 چنانچه بر منصف صاحب کمال ظاهر و هویدا است مع هذا بر بعضی اسرار دیگر که در ضمن آن شان
 ۲۰ اصالت حضرت ایشان نیز فائض و جلوه گرمی گردد به طریق سعادت مذکور نمایم در مکتوب دویست
 و سی و پنجم از جلد اول که بنام مخدوم زاده ثالث حضرت مروج الشریعة اعنی شیخ محمد عبید الله قدس سره
 ثبت گردیده تحریر فرموده :

فتح - سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا و رد فی الحدیث قف یا محمد فان الله
 یصلی علی حضرت متعالی منقبت حضرت ایشان رحمته الله تعالی پیش از مرض اخیر

و ہمچنین در مرض موت از حقائق و اسرار صلوٰۃ و تحقیقت صلوٰۃ و بیان صلوٰۃ انبیاء و
 کمل ادبیاء و خصوصیتی کہ انبیاء است علیہم الصلوٰۃ و البرکات بر کمل دیگر و صفوف
 اربعہ انبیاء و ملائکہ ملاء اعلیٰ علیہم الصلوٰۃ و البرکات۔ اقتداء نموده اند و کیفیت
 صف بستن این بزرگواران و تفاوت درجات ایشان در میان خود ہا از روی قرب
 منزلت و آن کہ در صف اول ازیں برگزیدہا کیست و انبیای کہ اسامی ایشان در
 کلام مجید سبحانی مذکور است در آن مجمع چہ خصوصیت دارند و مقام خاص سرور دین و دنیا کہ
 مقامات دیگران سروری و بزرگی دارد و در بیان وسعت آن مقام و از سابقان این
 امت کیست کہ بہ وصول آن مقام بہ طفیل و تبعیت مشرف و مستعد است و تعیین
 مقام خود بیان خصوصیت آن و آنچه در باب مخدومی استادی در حصول نصیبی ازیں
 دولت فرمودند و نیز آنچه در بارہ این عاصی آدارہ بشارت دادند و آنچه در حصول این
 دولت بہ طریق اصالت و بطریق (۸۶) ضمنیت فرق نمودند و مایہا سب ذلک
 چیز ہا در معرض بیان آوردند کہ فکر و عقل و دہم و خیال از ادراک آن مقام حیران
 و سر اسیمہ بود چوں تفصیل اکثر امور مسطورہ از جملہ اسرار لازم الاستار بود بنا بران
 با محال در ذکر این مقام اختصار افتادہ والسلام۔

یعنی بشارت امور مسطورہ در حق حضرت ایشان بہ طریق اصالت عنایت فرمودند و مراد از "مخدومی و
 استادی" کہ دریں رقمہ کریمہ مرقوم گشتہ برادر بزرگ ایشان "حضرت خازن الرحمۃ" اند و حصول
 کمالات مذکورہ در بارہ ایشان بہ طریق ضمنیت خود فرمودند و حضرت مجدد الف ثانی امام ربانی بہ
 حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہما بشارت شرکت در کمالات تجیدہ با خود عنایت نمودند۔ ہکذا سمعت
 من شیخی و والدی و امامی قد سنا اللہ سبحانہ بسرہ السامی و ارشاد کردند کہ در صحبت
 تو مثل من مردم بہ ظہور خواہند آمد۔ کما ذکرنا فی المفتاح الاول۔ و بشارت دنیای ترا آخرت گردانند
 نیز عنایت کردہ اند و این مقدمہ را حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہما بہ مخدوم زادہ بزرگ عالی حضرت
 شیخ محمد صبغۃ اللہ جو قد سنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس مفصل نوشتہ اند در مفتاح ہفتم در احوال ایشان

۱۔ اس مکتوب کی عبارت نقل کرنے میں مؤلف سے سہو ہوا ہے۔ دیکھ مکتوبات معصومیہ ۱/۲۳۶/۲۲۹

۲۔ مکتوبات معصومیہ مطبوعہ ۱/۲۳۶ میں "اقتصار سہو کتابت ہے۔" ۳۔ م۔ مذکورہ

آن مکتوب مذکور خواهم نمود، ان شاء الله تعالی الودود۔

حضرت مجدد الف ثانی می فرمودند که من خود را مثل آسمان می یابم و فرزند می محمد معصوم را قم آن می فهمم یعنی تمام عالمیان اگر چه در زیر سایه بلند پائی مجددی از آفات آخر الزمان به فضل حضرت رحمن محفوظ اند، اما انوار معصوم بهنمای شاه راه حقیقت به وادی طریقت به مفتاح شریعت می نماید و فیض مجددی از اشعاع معصومی بر عالمی پر تواند از است و نیز جناب ۵
مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی فرمودند که "هر قطب را دو امام می یابد هر دو فرزند ارجمند خود را فرمودند که شما هر دو امام من اند۔ محمد سعید از روی تواضع بسیار را به محمد معصوم گذاشت و خود صاحب یمین شد" معنی این کلام بلند که خلاصه اسرار واجب الاستتار است در خود حوصله دریافت این ذره بے مقدار نیست که شرح آن لب کشایم، آری بسالت رسا را ہی به مطلوب می نمایم، هر یکی به موافق استعداد ازین جانشانی به مقصود برد و هر ساکی به کمال محبت و و داد ایانی ۱۰
باین مقال (۸۷)، حاصل نماید به دادن اشارت رسا آن که مانا که خواجہ محمد ہاشم کشمی قدس سرہ چون به ولایت ابراہیمی مستعد بودند و اصل ولایت حضرت خازن الرحمۃ ہم ہمیں ولایت است۔ اگر چه بعدہ به ولایت خاصہ محمدیہ ہم مشرف گشته اند۔ علیہم الصلوٰۃ والسلام۔ پس ازین جهت خواجہ مذکور را با امام یمین مناسبت کلی ثابت است، حضرت ایشان ہمیں مناسبت ایشان ملحوظ داشته۔ مکتوبی بآں خواجہ نوشته اند، نقل می نماید:

۱۵

فتح۔ بعد الحمد والصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات به خدام حقائق دستگاہ و معارف آگاہ می رساند احوال فقرای این حدود مستوجب حمد است المستول من الله سبحانه سلامتکم واستقامتکم علی جارة سیدو حکم ظاہراً و باطناً فاننا ملاک الامر و مدار الفیوض و بدو نہ خرطا القتاد۔ امروز ارباب یسار را چشم انتظار در راه است کہ از سرای ارباب یمین آگاہی یابند و ازاں گنج با گوہری بدست آرند ۲۰
امید کہ از روی کرم دریغ ندارند و بر فردا نگذارند و تلخ کامان را از قند خوان کریمانه خویش به نوازند۔

در سرم سودای شیریں دلبری ست تلخ کامان را بشیرینی سری ست

لے درم۔ در بہ وادی...

بمحمّل که چون نوبت باہل یسار رسد و معاملہ آن نشاء بر منصفہ ظهور آید ہمہ تمنای آن نمایند
کہ گر درآہ ایشان را کحل بصیرت خویش سازند و ذرّہ نمک خوان حسن ایشان را
در یوزہ نمایند۔

آن دارد آن نگار کہ آن ست ہر چہ ہست
آن را طلب کنید حریفان کہ آن کجا است

بالجملہ الحسنۃ بعشرۃ امثالہا بل تسعمائة قضیۃ مقرر است بمقتضای
آن آنچہ تواند ایشان نمایند و شیخ نہ نماید و یوشرون علی انفسہم ولو کان
بہم خصاصۃ والا حسی اللہ گویان و از نعیم صباحت و سرچشمہ خلعت بہ نسیم
ملاحت و جرئہ محبت اکتفا نمایند۔

ہنیأ لارباب النعیم نعیمہم
والسلام اولاً و آخراً

ازیں مکتوب محبوب فضل ارباب یسار بہ مراتب یسار و روز قرار کہ مدار فضل
اولیاء کبار در آن روز است بہ ثبوت پیوستہ و نیز معلوم شد کہ ارباب یسار را بہ مقام محبوبیت
مشابہت تمام است (۸۸) کہ مخبر از آن است کہ در بیت فارسی کہ در مکتوب شریف مندرج
گشتہ ذکر آن آن ست و ارباب یحییٰ را بہ مقام خلعت کہ بصباحۃ مناسبت کاملہ دارد
مماثلت کلی بہ وضوح پیوستہ۔

بلب مستانہ آید گفتہ و گویم نمی دانم شرابم یا سلویم
اللہ اکبر سخن از حوصلہ بلند رقت مقصود ذکر بشارات حضرت مجدد الف ثانی است
در بارہ حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما دریں ضمن موافق مناسبت اشارت حضرت خازن الرحمۃ
قدس سرہ اکثر در قید قلم در آورده والا بالتخصیص بیان احوال آنحضرت مستحق مقامات علیحدہ است۔
معرفت دستگاہی مرحومی شیخ محمد ہادی را حضرت حق سبحانہ جزای خیر دہاد سعادت خود
دانستہ مقامات حضرت ایشان در چہل سال در پنج جلد طویل بہ تفصیل تمام نگارش فرمودہ اند و یک
جلد از آن ہا در ذکر احوال آنحضرت قدس سرہ مرتب گشتہ۔ مانا کہ آنحضرت را حضرت ایشان

۱۔ در۔ م۔ نعیمہما ۲۔ در آمدہ ۳۔ م۔ مقامات پنج

رئیس کرده در آن جامی راند. چنانچه حضرت مجدد الف ثانی را حضرت ایشان اعظم و حضرت ایشان را حضرت عظیم و حضرت حجة الله را حضرت ایشان کریم و والد شریف خود را که حضرت مروج الشریعة باشند به حضرت ایشان جلیل یاد نموده، تفاوت القاب درین حضرات عالیات قدس اسرارهم پذیرفته اما حضرت مجدد الف ثانی را حضرت ایشان اعظم و حضرت ایشان را حضرت ایشان عظیم بلا ریب نوشته اند و در حضرات ثلاثه بعینه همین سه لقب بالیقین است اما اگر در تعیین مواضع تفاوت رفته باشد ممکن است. اما اغلب که در آن جا هم تفاوت راه نیافته است و هر جلد را از اعظم ضخامت اگر پنج جلد کرده نویسند گنجایش دارد زیرا که احوال حضرت وحدت قدس سره که در وسط احوال حضرت خازن الرحمة بوده آمد رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ که مجلد به جلد است، مرقوم گشته در هفتاد و جز نوشته اند و احوال شیخ بدیع الدین که نواسه دختری حضرت خازن الرحمة بوده اند در بست و هشت جز محرر گشته و علی هذا القیاس.

۱۰ مدعا از تطویل کلام همین که اگر عزیز شائق مطالعه تفصیل احوال این حضرات عالیات و اولاد کرام و خلفاء عظام ایشان باشد رجوع درین مقامات که کوکب دریه نام است نماید.

بر سر اصل سخن رویم و گویم که حضرت ایشان در حضور مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ آن قدر مستغرق ذات شده بودند که بی سماع و بی مبصر در حق آن صادق است از اکابر مسموع گشته که یک مرتبه ملا دو پیازه که ذکر او در اقل این مفتاح (۸۹) نیز گذشته در عهد شباب حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ در سوای مرتبه ادلی که در ایام طفولیت آنحضرت عبور نموده بود به حضرت سر رسید و این آن مو بود که جناب امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ خلوت در صنفه معلّا اختیار فرموده بودند و بغیر از نماز جمعه در مسجد بم تشریف نمی فرمودند از اتفاقات نماز جمعه ملا دو پیازه را به رفاقت حضرت مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ دست داده، در شنای نماز از ملا مقبول الاداء ادای سر بر زده که حضرت مجدد و حضرت ایشان را رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا با وجودی که به حقیقت نماز رسیده معامله را به مراحل ازاں بالا برده بودند تبسمی در عین نماز بلا اختیار دست داده معامله قریب به ضحک رسیده و این تبسم محبوب بغیر این حضرتین دیگری را سرایت نه نموده با وجودی که مردم بسیار از فرزندان و نیازمندان و مصلیان دیگر در آن نماز حضور داشتند. بعد از نماز هیبت

له م - د خامت د - ز خامت ۲ م - نوبه ۳ م - یک جز نام ادست

خداوندی جل سلطان بر آن حضرتین زیاده از حد استیلاء نموده به توبه و استغفار پرداختند و به ندامت پیش سراقه رسانند، الهام از ملک علام بر حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی شده که ازین تبسم گراں بار باشد که اصل این ضحک در حضرت صمدیت با ظهور پیوسته از آن است که بر هر دوی شما که مستغرق و مستهلبک ذاتید سرایت نموده و بر غیر شما اصلاً ازین ضحک بوی بهم نه رسیده که آن قدر استغراق آن با متحقق نه بوده ۵

چنان بحضرت حق مخوفیشتن کردی ترا رسد که به گوی به خویش سبحانی
در حق هر کدام ازین حضرتین ثابت حدیث نفیس لا تسبوا علیاً فانه ممسوس فی
ذات الله بریں کا رخا نه شاید عدل ست و مراد از ضحک کمال رضا ست بلکه از تشابهات
است کما ورد فضحك الرحمن حتی بدت نواجذه، جناب مجدد الف ثانی حضرت ایشان
را رحمته الله تعالی بشارت حصول ولایت ثلاثه که صغری و کبری و علیا باشند عنایت فرموده و
بشارت حصول کمالات نبوت علی اربها الصلوة والبرکات به طریق وراثت مرحمت کرده (۹۰)
و حقیقت کعبه و حقیقت قرآن مجید و حقیقت صلوة و تعین علمی و وجودی و حتی سیر مرکزی و سیر
نظری به طریق اصالت فرموده اند و ولایت موسوی و ولایت ابراهیمی و ولایت عیسوی در ضمن
ولایت محمدی و ولایت احمدی قطع گردیده علی نبینا و علیهم الصلوة و التلیات - چه اصل
ولایت حضرت ایشان رحمته الله تعالی ولایت محمدی و ولایت احمدی است - اما از جامعیت
استعداد ولایات مذکوره بلکه ولایات جمیع انبیاء علیهم السلام به مرتبه اکل و اتم حاصل روزگار ایشان
بود - مصراع

چون که صد آمد نودهم پیش ماست

و بشارت مقطعات ذاتی و متابعت قطبیت قیومیت خلافت امامت اصالت و محبوبیت
ذاتی و کمال الفعالی از جناب مجدد الف ثانی مکرر مذکور گشته هر چند درین مفتح بشارت
مسطوره به تکرار مرقوم شد اما در آخر آن نسبت علومعارف که متفرق گذشته مبادا در قید حافظه
نماند در سبک تحریر کشیدیم و این تکرار براجیه هو شیاء موجب التذاذب شماراست ۵

اعد ذکر نعمان لنا ان ذکره هو المسک ما کردته يتضرع

و حضرت مجدد الف ثانی حضرت ایشان را بشارت طول عمر عنایت فرموده اند و می
فرمودند که سجده محمد معصوم در رنگ سجده حضرت عیسی علی نبینا علیه الصلوة والسلام گردیده و تمام

این قصه چنان است که عارف سجانی شیخ محمد صادق که فرزند اکبر حضرت مجدد الف ثانی بوده اند و
 واقعه ایشان با دو برادر خرد و یک همشیره ایشان در دوران اتفاق افتاده - چنانچه الم تمام بر
 حضرت مجدد الف ثانی طاری گردیده و تفصیل این معنی در مکتوب سید و ششم از مکتوبات جلد اول
 خویش بزرگاشته اند، اندکی عبارت آن مکتوب شریف ایرادی نماید :

- فتح - الحمد لله و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ اخوی ملا صالح، واقعات اہل ۵
 سرہند را شنیده باشند، فرزند ی اعظمی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ نیز با دو برادر خرد محمد فرخ و محمد عیسیٰ
 سفر آخرت اختیار فرمودند - انا للہ وانا الیہ راجعون - حمد اللہ سبحانہ
 کہ ادلاً باقی ماندگان را قوت صبر عطا فرمودند ثانیاً بلیہ را سردادند - خوش گفت
 من از تور دی نہ پیچم گرم بیازاری کہ خوش بود ز عزیزاں تحمل و خواری
 ۱۰ فرزند ی مرحومی آیتی بود از آیات حق جل و علا و رحمتی بود از رحمت ہای رب العالمین
 دریں بست و چہار سالگی آں یافت کہ کم کسی یافت پایہ مولیت و تدریس علوم (۹۱)
 نقلیہ و عقلیہ را بہ حد کمال رسانیدہ بود حتی کہ تلامذہ ایشان بیضادی و شرح مواقف و
 امثال اینہا را بہ قدرت تام درس دارند و حکایات معرفت و عرفان و قصص شہود و
 کشف ایشان مستغنی است از آں کہ در بیان آرد معلوم شما است کہ در سن ہشت
 ۱۵ سالگی بر نہج مغلوب حال شدہ بودند کہ حضرت خواجہ ماقّدس سرّہ معالجہ تسکین حال
 ایشان را بہ ظامہای بازاری کہ مشکوک و مشتبه است می نمودند و می فرمودند کہ محبتی کہ مرا
 بہ محمد صادق است با هیچ کس نیست و ہم چنین محبتی کہ ادراباست بہ هیچ کس نیست
 ازین سخن بزرگی ایشان را باید دریافت ولایت موسوی را بہ نقطہ آخر رسانیدہ بود و
 عجائب و غرائب آں ولایت علیہ را بیان می فرمود و ہموارہ خاشع و خاضع و ملجئ و مفرج
 و متذلّل و متکسر بودہ و می فرمودہ کہ ہر یکی از اولیاء از حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ چیزی خواستہ
 ۲۰ است و من التجا و تضرع خواستہ ام - از محمد فرخ چہ نویسید کہ دریازدہ سالگی طالب علم شدہ
 بود کافیه خوان و بہ شعور سبق می خواندہ و ہموارہ از عذاب آخرت ترسان و لرزان بودہ و
 دعای کردہ کہ در سن طفولیت دنیای دنیہ را وداع نماید تا از عذاب آخرت خلاص شود
 و در مرض موت یارانی کہ بیمار داری اومی کردند عجائب و غرائب از روی مشاہدہ نمودند و
 کرامات و خوارق از محمد عیسیٰ تا ہشت سالگی کہ مردم معاینہ کردہ اند چہ نویسید باجملہ جواہر

نفیسه بودند که به ودیعت سپرده بودند لله سبحانه الحمد والمسنه که امانات را بابل امانات
بی کره و بی اکراه حواله نمودیم۔ اللهم لا تحرمانا اجرهم ولا تغتربنا بعدهم۔ انتہی
کلام الشریف

و بعد انتقال حضرت مخدوم زاده فایق شیخ محمد صادق قدس سرہ و بانی که در بلده طیبہ سرهند
بلکہ در اکثر ہندوستان بہ شدت تمام مشتغل بودہ یک مرتبہ فرونشستہ چہ ایشان و بای عالم را
برداشتہ خود بہ دارالبقا شافتند و مطلب را مبرا از وہم و خیال در آغوش کشیدند و بہ مضمون این دو
بیت بزبان حال گویاں جاں بہ جانان سپردند۔ (مثنوی)

نہ از صرف و نحوم زبان تیز شد نہ از منظم لفظ لبریز شد
مطول سر زلف جانان بود مرا مختصر دادن حبال بود

تا حال در شہر یا قریہ اگر آفت باشورش انگیزد نام شریف ایشان نوشتہ برد حسانہ بہ
چپانداں خانہ ازاں آفت بہ فضل الہی محفوظ می ماند و اگر تعویذ کردہ بر گلوئی ہر شخص آید زد (۹۲)
البتہ ازاں بلا محفوظ می ماند۔ این تصرف تا قیام قیامت باقی خواہد ماند ان شاء اللہ تعالی۔

این فقیر زیادہ از صد جا این تصرف ایشان را آزمودہ است کہ ہرگز تخلف نہ ورزیدہ بلی
کمل اولیاء عامل بار بلایند بہم یزرقون و بہم یخطرون در بارۃ ایشان صادق جرف
مقصود باد ارم و ہمت بر مقصد اعلی گمارم تا دری از بچار حضرت ایشان بدست آرم۔

جناب مرشدی قبلہ گاہی اقطاب دستگاہی می فرمودند کہ در ایام غلبہ این حوادث و باد
اشتغال این آتش بلا والدہ ماجدہ حضرت ایشان بہ عرض حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالی عنہما
رسانیدند کہ دعای دفع این بلیہ کہ خاص و عام را تاراج ساختہ و علی الخصوص در خانہ فیض کاشانہ
استیلا و تمام نمودہ بسیار از ضروریات ست فرمودند کہ ہنوز تجلی جلالی او سبحانہ می نمایم درین وقت
دست بہ دُعا برداشتن مناسب مقربان بارگاہ کبریاست بعد چندین کہ واقعہ حضرت مخدوم زادہ
بزرگ در میان آمد و ایشان عالمی را خلعت حیات پوشانید خود حیات جادوانی بہ لقائی سبحانی تصور
نمودہ سفر آخرت گزیدند، فرمودند کہ اسحال دُعا خواہم نمود کہ تجلی جمالی معلوم کردہ ام روزی فرمودند کہ
بہ دعای سلامتی باقی ماندگان مشغول بودم کہ بہ ناگاہ نزول بلا کیف بہ کمال عظمت بر من واقع شد

لے م۔ وپائی ۵ د۔ کرامام

و هر دو فرزند اعمی حضرت ایشان و برادر بزرگ ایشان حضرت خازن الرحمة را بر هر دو زانویشان
 به محاسن سفید نشاند و هر دو ایشان در سجده شدند در آن وقت سجده حضرت ایشان به طور
 مذکور افتاد یعنی از سرنا قدم دراز کشیده سجده نمودند که سجده شریف عیسوی علی نبینا و علیه الصلوة
 والسلام باین منوال بود این جامعیت استعداد حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ مخبر است کما ذکرنا
 عزیز صالحي از مقبولان حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ اذی به حضور جمعی از درویشان نقل می
 کرد که جناب امام ربانی مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ می فرمودند که این معامله ارشاد و این
 نسبت به همی صرافت بلا تفاوت بعد چهل و پنج سال از انتقال من باقی خواهد ماند بعد از آن
 تفاوت خواهد پذیرفت هم چنان شد چه حضرت ایشان بعد چهل و پنج سال از وصال حضرت
 مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ازین جهان رحلت به فرادیس البچان کشیدند که وصال حضرت
 مجدد الف ثانی بتاریخ بست دهم شهر صفر المنظر روز سه شنبه سنه هزار و سی و چهار اتفاق افتاد
 و وصال حضرت ایشان در سال هزار و هفتاد و نه است (۹۳) کما استعرف فی المفتاح
 السادس ان شاء الله تعالی -

عمر مبارک حضرت ایشان به حضور لامع النور مجددی بیست و هفت ساله بود که این
 همه اخذ کمالات فرمودند و عمر مقدس حضرت مجدد الف ثانی عمر مسنون اعمی شصت و سه ساله
 شد و تاریخ وصال آنحضرت که نیز مبین سنین عمر ایشان است استماع نما عمر احمدی به
 همان عمر پیامبر نیز تاریخ وصال آن هادی کمال از دو کلمه معرفت مرد و ظل محمد بود جدا جدا
 به شناس این سه فقره به طریق تیمن آورده والا تواریخ وصال آنحضرت بسیار اند در مقامات
 حضرات القدس ملا بدرالدین سرهندي مفصل آورده رجوع فرما در باعی حقائق و معارف آگاهی
 خواجه محمد هاشم کشمی قدس سره که حروف معجمه بر مصرع آل معلم سال انتقال بادشاه ملک کمال
 آمده و حرف اول هر مصرع آل اسم مکرم حضرت مجدد الف ثانی است رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ نیز
 مطالعه نمایند

آن مرشده که بود او فخر کبار	حسرت زدی از شهود او چشم هزار
به فلک مرتبت و ستان کمال	رویای کرم چرخ بزم ابرار

۱- م- شریعت ۲- م- غیره

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا
يَعْمَلُونَ - ولنختم هذا المفتاح بدعاء الماثور رجاء القبول ببركة
الاحمدية المعصومية يا من لا تراه العيون ولا تخالطه الظنون
ولا يصفه الواصفون ولا تفسره الحوادث ولا يخشى الدوائر
يعلم مثاقيل الجبال ومكائيل البحار وعدد قطرات الأمطار وعدد
ورق الاشجار وعدد ما اظلم عليه الليل واشرق عليه النهار ولا
توارى منه سماء سماء ولا ارض ارضاء ولا بحر مافي قعره ولا
جبل مافي وعزه اجعل خير عمري آخره وخير عملي خواتيمه وخير
ايامي يوم القاءك فيه وصلى الله تعالى على خير خلقه محمد وآله
 واصحابه واتباعه اجمعين -

۵

۱۰

مفتاح سوم

در بیان بعضی ازاں معاملات بزرگ و مراتب شگرف که حضرت حق سبحانه و تعالیٰ ایشان را به محض فضل و کرم بآں اختصاص بخشیده و نائب اتم حضرت مجدد الف ثانی گردانیده و مایوافق هذا الباب -

بسم الله الرحمن الرحيم (۹۲) اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا لِيَغْفِرَ لَكَ اللهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا وَيَنْصُرَكَ اللهُ نَصْرًا عَزِيزًا -

اللهم صلي على سيدنا ومولانا وشفيع ذنوبنا محمد رسول الكريم والنبى العظيم الهادى الى الصراط مستقيم وعلى آله وصحبه واتباعه
۱۵ فى الاولين والآخرين وفى الملاء الاعلى الى يوم الدين وصل على اخوانه من النبئين والمرسلين الملائكة المقربين واهل طاعتك اجمعين -
رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاَسْرِفَانَا امرنا وثبت اقدامنا وَاَنْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ -

۲۰ بر لب تشنگان زلال مقال و شوریدگان چشمه حال و تباران بازار معانی و صرافان نقود سخندان و مستمعان اسرار دقالت بیان و مستغفران بچار حضرت فرقان و ناظران بدایع ملکوتی و عامران روائع جبروتی و واصلان مرتبه حق الیقین و تابعان حضرت سید المرسلین علیه و علیهم و علی آل کل من الصلوٰة افضلها و من التسلیمات اکملها که از صفاء نیت و خلوص اطمینان به کمال طمانیت نفسانی از راه صداقت به بندگان مجدد الف ثانی به تصدیان خزان معصومی و رازداران دفائن قیومی در عین صیام شهر مبارک رمضان و قیام لیلۃ القدر به تلاوت قرآن

ساخته به پیشه ریاضت بل به سابقه موهبت کنده اند مخفی نماند که اگر چه تحریر این معارف علیه
 و مواهب سنی که وسیله کفارت سیئات و ذریعه نیل باقصای درجات سعادت دانسته
 به موجب اشارت و بشارت حضرت ایشان شروع این کار جلیل الاعتبار نموده چنانچه در خطبه
 کتاب شرح آن گذشته اما باز نظر بر قصور خود افتاده در عین ترقیم مفتاح ثانی عزم ترک آن
 ۵ از سر نو تازه گردیده اوراق مرقوم را خواست که بآب شسته تناول نماید چه کند آوازه محبت
 گاهی مغلوب وصلت و زمانی مفتون فضل اما در عین شهر مبارک که تسوید اوراق مسطوره اکثر
 در آن شهر اتفاق افتاده و چیزی پیش از آن هم نوشته الطاف عظیمه و اعطاف فحیمه به کمال
 عنایت بشاشت انگیز و غایت (۹۵) مرحمت خلوت خیز در وقایع و منامات از
 جناب امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی و امام صفای ایشان حضرت ایشان رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُمَا نه
 آن قدر فهمیده که مشروح قلم تواند شد بلکه حضرت ایشان را ممدایس کار یافته گویا این کتاب
 ۱۰ (مقامات معصومی) در دست شریف دارند و مطالعه به عنایت خاص انخاص فرموده ،
 تصحیح بعضی الفاظ می فرمایند و حضرت مجدد الف ثانی را دیده گویا این کتاب را به خود منسوب
 می دارند می فرمایند که مقامات من است .

مخلص کلام آن که اصلاً رضای حضرتین قدس الله تعالی سرهما در ترک این امر مفهوم نباشد
 ۱۵ و نیز بر نیازمندان عالی فطرت که در استماع اوراق گذشته ترقیات حاصل نموده اند - ترحم این
 حضرتین معلوم گردیده که برای آنها و برای دیگر مخلصان موجب ترقیات است .

پس ترقیم این مفتاح باعث حل مشکلات در عین ظلمات گشت - و فقیر دور از کار
 بعد معلوم نمودن این اسرار از آن دو قبله ابرار چون به حقیقت جامع قلبیه رجوع نموده بی تکلف
 انشراح بحسب در سینه یافته که در دو دریا ظلمات و عسکرد اکبر آباد ذکر حضرت ایشان آب حیات
 دانسته

یاد روی او کنم تا خانه ام روشن شود
 دریں جا صادق گشته و به خود باین ابیات خطاب کرده
 به پیش دل دو دیده باز کردم   چو آبی در سبزه آواز کردم

له م - وصلت   له م - نیست

که گر تو دولت جاساودید خواهی   دین هر دو جهان اُمید خواهی
چرا بر شاه راهی در نیایی   گریزی هر طرف زاینده زبانی
بجو اسرار آن قطب زمانه   بجو انوار آن غوث یگانه
امام هر دو عالم خواجہ معصوم   کمالات الهی کرده معلوم
به سرعت تمام قلم در دست گرفته به نگارش اسرار قدم جریان داد و ہلال عید را به طراوت این
ثمرات مبارکات معصومی عیدی اہل بصیرت و اعتقاد افطار نہاد و کنوز این اسرار واجب الاستتار
به مفتح معصوم کشادہ

جلوہ غیر ندید آئینہ حیرت ما   عالمی را به خیال تو تماشا کردیم
لہذا ہر خصوصیت و غایت الهی کہ در بارہ حضرت ایشان دریں مفتح مرقوم شود اشارت بہ
لفظ "کنز" مقرر کردیم۔
۱۰
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ۔ (۹۶) اللَّهُمَّ
الْهَمْنِي رَشْدِي وَاعْزِزْنِي مِنْ شَرِّ نَفْسِي۔

کنز از اعظم غایات حضرت رحمن تعالیٰ شانہ بر حضرت ایشان رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى آنکہ کونات الهی
برقیومیت آنحضرت از قیومیت حضرت مجدد الف ثانی رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى راضی تر و خوشتر تراند
۱۵
کما ذکر فی المفتاح الثانی۔

کنز سجدات بہ حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ فوق العرش می افتادند سیجشی تفصیلہ
فی المفتاح السادس فی محل ذکر الوصال ان شاء اللہ تعالیٰ۔
کنز فرخندہ شبی حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ بہ نماز از نماز ہای نفل در مسجد کبریٰ دارالاشاد
حضرت سر بند اشتغال داشتند کہ بہ ناگاہ در نماز نفل جمعیت کہ اصلاً قبل ازان روی نہ داده بود
یافتند معلوم فرمودند کہ عزیزی اکمل از مقربان الهی تعالیٰ شانہ شریک شدہ است بعد از ادای سلام
۲۰
آن عزیز از مسجد بیرون شد، حضرت ایشان بہ استعجال تمام تعاقب کردہ سلام دادند و استفسار
نام نمودند۔ جواب سلام ادا فرمودند و گفتند من خلیفہ ثالث ام اعمی حضرت عثمان رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى کہ

۱۔ د۔ "قلم" ندارد   ۲۔ م۔ در مادہ   ۳۔ م۔ اعظم
۴۔ م۔ سجدات   ۵۔ م۔ ثقل

از مدتی شوق داشتم که با شما شرکت در نماز دست دهم شب به حصول پیوست بی (مصرع)
 قدر ز زر گر شناسد قدر جوهر جوهری

در عالم مجاز اگر هفت هزاری در خانه پنج هزاری رسیده شریک اطعمه و اشربه او از راه تودد
 و اخلاص گردد - غیر اختصاص امیرن در نظر اهل بصیرت نه خواهد افزود، والا فضل خلفاء راشدین
 رضوان الله تعالی اجمعین بر سایر صحابه و تابعین و بر بقیه صاحبین مقرر علماء اهل سنت و جماعت است
 شکر الله تعالی سعیم در امهر انجلاهی امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله علیه بر آن است که
 بیج دی به مرتبه صحابی رسد اگر چه او پس قرنی باشد.

کنز حضرت خازن الرحمة قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس در شکرانه مولی ذکره اولی می نمودند که
 الحمد لله سبحانه که حضرت حق تعالی شان را به فضل خود اہم معصوم عطا فرموده شیعه شنیع تمام عمر خود با درین
 متناصرف می نمایند که امام معصوم یا بند تا بدو اقتداء نمایند، میسرنی شود لهذا همیشه از نماز جماعت
 بے نصیب اند، اگر از امام مانع و دشمن شوند هرگز از جماعت محروم ننمایند - و حکایتی موافق آن مقام درین
 هنگام به خاطر این راقم رسیده که امیری از امرای اہل ایران ملقب به کنج علی خان رومی در بلده فاخره
 دارالملک کابل جنت نشان به دیدن این آوارہ در فقیرخانه به شوق فوق الوفاق رسیده از جمله
 مکالمات آن مجلس یکی این بوده که نقل کرده که در آن وقت که من در اصفہان بودم یکی از سیاحان
 این دیار و مقبولان روزگار و از رفض (۹۴) بی زار بود به تقریب سیاحت که شیوہ مرضیہ آن
 عزیز بوده پا از شہرہ دامان صحرا نهاده

کنول مانیم و دشت بی کیہا گریبان جنوں دامان صحرا
 به زبان حال خوانده عرب و عجم را گردیده و از ہر جا نعمتہا بہ موافق نصیبہ خود چشیدہ
 بہ ملکیت ہند رسیدہ و لطائف این مقام دیدہ بعد دوازده سال بہ وطن مالوف خویش معاودت
 نمود - اہل آن بلکہ از اکابر و اصاغر و فقراء و امراء آوازہ تشریف فرمودن آن عزیز شنودہ استقبال
 نمودہ با عزت تمام در شہر در آوردند بادشاہ آن جاہم بہ دیدنش در خانہ غریب کاشانہ شدند و
 چیز می کہ از عجائب و غرائب درین مدت سیاحت بہ نظرش در آمدہ باشد استفسار کردند گفت
 چیز می کہ عجب العجائب درین سفر بہ نظر در آمدہ "امام معصوم" را دیدم کہ تا از ہزار سال در تلاش

لے م - آواز راہ لے د - "عند" ندارد لے م - افتد لے در اساف

آیند و از راه بی سعادتی نمی یابند گفتند کدام عزیز است و کجا است - نام مبارک حضرت ایشان را گرفته و از شهر شریف سرهند نشان داده - جمع کثیر از مستمعان به حضرت سرهند رسیده به ملازمت حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ مشرف شدند بقدر نصیب خود فیض های یافته متوجه دیار خود بعد از نصحت آن قبله ابرار شدند و جمع دیگر مدتها در خانقاه طایک پناه گذرانیده ، خلافتها یافته با طراف ناموره شافتند و خان مذکور بعد اتمام این کلام گفت که من هم با وجود خرد سالی چوں این حدیث از آن عزیز یاد داشتم تخم محبت حضرت ایشان در دل کاشتم - و الحال که دریں دیار شدم حضرت ایشان دارا الخلد را منور فرموده بودند اما باری بخدمت عالی حضرت متعالی منقبت شیخ محمد صبغتہ اللہ حیو کہ فرزند اکبر حضرت ایشان اند مشرف شدم الحمد للہ سبحانہ کہ از دیدن ایشان اعتقاد از یکی بصدا فرزوده و هر یکی که از مخدوم زاده های سرهنندی رسد به ملازمت اومی شتابم و از صحبت هر کدام ازین اعزہ حلاوت علیحدہ می یابم -

۱۰

کنز حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ فردای قیامت باقی از خدمت که بخشش رحمت به مهر و دستخط ایشان باشد سرفراز خواهند فرموده - تفصیل این مقدمه چنان است که معارف آگاهی کمالات پناهی خواجہ محمد حنیف کابلی ^ل (۹۸) قدس سرہ کہ خلیفہ اول حضرت ایشان بوده اند روزی به معرض حضرت رسانیدند کہ مدار فضل اولیاء کرام روز حشر الاجسام است ، در آن جا ہر یکی از اہل کمال بہ من ازل قرب صعود خواهند نمود و ہر یکی از اہل بطالت از اعتبار خواهد افتاد و چوں خزینہ داری رحمت ۱۵ در آن روز پُر و حشت حوالہ حضرت خازن الرحمۃ قدس اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس مقرر گشت چنانچہ آنحضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بایشان بشارت داده اند کہ فردای قیامت کہ بخشش رحمت فرمائید تقسیم آن حوالہ محمد سعید مانایند ، پس حضرت ایشان را در آن روز بہ کدام اعتبار سرفراز فرمائید فرمودند کہ ہر چند خزینہ داری رحمت مغوض بہ برادر بزرگ است - اما تا رقعہ بہ دستخط و مہر من نہ باشد تقسیم آن نہ خواہد شد کہ این خصوصیت بہ ما مسلم است - مصراع

دست دگر بود کمر بہ سلمہ دار را

امثال ما گناہ گاران را از استماع این نوید فرحت جاوید امید از رحمت رحیم تعالی شانہ حاصل روزگار شد

اغیار ز گلزار تو پُر ساخته دامن حاشا که بود یار تو رسوای قیامت
کنز حضرت ایشان را رضی اللہ تعالیٰ عنہ سہ مرتبہ تعین کہ علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین
باشد متصرف ساختند و تحقیق این سہ مرتبہ تعین کہ در مکتوب صدم از مکتوبات جلد ثانی حضرت
مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بہ تفصیل مشروح و مبین است کہ ہر سہ تعین صوفیہ علیہ در مرتبہ اولی کہ
علم الیقین باشد مندرج فرمودہ اند و دو مرتبہ بالای را بہ صدم وصلہ ازاں بالا بردہ اند۔

۵

کنز حضرت ایشان را رضی اللہ تعالیٰ عنہ بہ ہفت درجہ متابعت بہ طور حضرت مجدد الف ثانی
رضی اللہ تعالیٰ عنہ ساختند کہ دو درجہ نخستین ازاں کسی است کہ باعمال ظاہرہ و باطنہ تعلق دارد و درجہ
سوم من وجہہ کسی و من وجہہ موہبی است چہ مبادی و مقدمات آن کسی است و نفس آن موہبی
است درجہ چہارم موہبی است لیکن اعتقاد و عمل را در حصول آن مدخلتی است۔ درجہ پنجم و
ششم ازیں ہمہ برتر است و از ہفتم چہ نویسد کہ از گفتن و نوشتن بسی بلند و خیلے در خوان دولت
انبیاء (۹۹) علیہ السلام زیبا دار جہند و اکثر تفصیل مراتب سلعہ متابعت سلعہ متابعت جو یائی در
مکتوب پنجاہ و چہارم جلد ثانی از مکتوبات حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ رجوع فرماید کہ
بدون ذات مبارک آنحضرت هیچ یکی از عرفاء ما تقدم بہ شرح آن لب نہ کشودہ است، بلکہ
اشارت ہم باین درجات اصلانہ نمودہ ذالک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ
ذوالفضل العظیم۔

۱۵

کنز حضرت ایشان را رضی اللہ تعالیٰ عنہ درون سرادقات عظمت و کبریائی جای دادند۔
کنز حضرت ایشان را رضی اللہ تعالیٰ عنہ با سرار و معاملات نواختند کہ زبان را یارای گفتن آن
نیست و قلم را تاب نوشتن آن نہ۔

کنز حضرت ایشان را رضی اللہ تعالیٰ عنہ بہ دیدن قصور اعمال و متہم داشتن نیات مشرف
ساختند و در عین آن دید با ذواق و واردات مخصوصہ نواختند کہ زبان این آوارہ و قلم این بی چارہ
از تقریر و تحریر آن اعتراف بہ قصور دارد آری در مکتوب ہفتم از مکتوبات جلد اول کہ بیستام
سیادت پناہ ارشاد دستگاہ میر محمد نعمان قدس سرہ بہ تفصیل تحریر مقدسین کہ فی الحقیقت اجتماع
ضدین است خود فرمودہ اند عرفت ربی بجمع الاضداد در آن جا صادق گردانیدہ و

۲۰

علاج این جمیع را هم در آن مکتوب شریف به قسمی نموده اند که عرفاء صاحب مقال و علمای عالی الحال به مشاهدۀ انوار جمال حضرت ذوالجلال تعالی شانہ در حق حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ فی الحال بلا قیل و قال قائل اند۔

آن مکتوب طویل را به تمامہ ایرادی نماید گوش ہوش استماع نمایند :

- فتح
- ۵ خدام سیدی سندی ازین عاصی بہجور سلام و تحیت در معرض قبول آرند از بی توفیقتی و بی حاصلی خود چہ و نماید کاری کہ شایستہ قبول پروردگار بود در حق این گناہ کار غنقای روزگار است و عملی کہ سزاوار نظر کردگار باشد صدور آن ازین مغرور دور از کار حاصل کار او خود کامی و ہوس ردائی است و بزم روزگار او خود ستانی و ظاہر آرائی طاعت او اطاعت ہواست و عبادت او سمعہ و ریاست کلام او بے غرض نفسانی نیست و سکوت او بی دسوئہ شیطانی نہ، استغنائی او طمع آمیزست و انزوای او کبر انگیز ۱۰ ہمتش استیفای تنعمات و لذات است (۱۰۰) و ہمتش تفوق بر اقران و اتباع شہوات، اگر استغفار بر زبان دارد چندین گناہ دودش مرکوز است و اگر چشم سراز محارم فرو بستہ است نامحرم بسیار بہ چشم سمر منظور است اگر بہ ذکر و ورد اشتغال دارد صاحب الورد ملعون را مورد است و اگر بی او را دوا ذکر است تارک الورد ملعون را مصداق بالجملة طالب دنیا است و تارک عقبی معاملہ او بہ صاحب خویش معاملہ مخادع ۱۵ و مستہزی است ۔

- کس نہ کند با کس بیگانگان آنچه تو با حضرت حق می کنی
- بظاہر مدعی محبت است و بہ حقیقت معاملہ او معاملہ کافر فرنگ است خیال باید نمود کہ این نوع دعوی را چہ جزا بود و این قسم معاملہ را چہ مکافات عصاہ دیگر را بایں چنین سیاه کار نسبتی نیست و کذب در معاملت را با سائر معاصی کدام مساوات رباعی ۲۰
- می خوارہ و خود پرست فاسق بودن در کوی خرابات موافق بودن
بر کام و ہوای نفس عاشق بودن بہ زآنکہ بخرقہ در منافق بودن
مقصود از تصدیق و اطلال التماس آن ست کہ چون اعزہ اجہ این شرمندہ کار

را از روی کمال حسن ظن با وضاع صلاح یقین کرده اند و عنوانی بروی قرار داده -
الحال بعد از ملاحظه این سطور چون از حقیقت کساد این مفرد اطلاع به واقعی یابند
خیال سابق را که درباره اداره داشتند از سر نهند و او را به عنوان مسطور تصور فرمایند
و از آشنای او هراسان باشند - مصراع

صد مرحله بگریزید ای اهل جہاں از من

۵

چون ستر حال خویش از کسانیکه در گمان کمال ادیند داخل خیانت بود
بنا بر آن حقیقت خود را کمایبغی را نمود تا دوستان آگاه باشند در ساده دلائل چند را
آگاه سازند تا از مجر دشیدن نام یکے از جانزد و مردم را از جانزند -
شیریں مثلی است گشته مشهور آواز دہل خوش ست از دور
والا کسی کہ معاملہ ادبایں سرحد باشد وی را سرد برگ قلم گرفتن دشمن پرداز می کردن
کجا است -

۱۰

گر عاقلی حدیث خود کم کنی   قفلی در گفت و گوی محکم کنی
ماتم زده چسند فرا هم کنی   برگفتہ بگری می ماتم کنی
والسلام علیکم وعلی من لدیکم -

فصل بالخیبر بعد از تحریر نیاز نامه بخاطر ریخت که چون از حقیقت کساد خود نوشتی اگر
لختی از لغت حق جل و علی که درباره خود مشاہدہ (۱۰۱) کرده دریں رقیبہ اندراج نہ نمائی
مبادا داخل کفران بود بنا بران بہ موجب وَ اَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ -
شمہ ازاں نیز اظهار می نماید -

۱۵

مخدوما! با این ہمہ خرابی و تباہ کاری این قدر می دانند کہ از پیش گاہ در طینت
این خاک راہ معنی تعبیه کرده اند و آنی و دلایت نہادہ کہ آن معنی منظور نظر خاص دوست
تعالی و عنایت نفعی در بارہ آن واقع است زیادہ از این نمی تواند تعبیر نمود و بہ تفصیل
نمی تواند پرداخت کہ متکلم و مستمع را تاب تکلم و ہوش استماع آن نیست ازاں است
کہ در زمان سابق پیش از ظہور آن معنی جذب و کشش معنوی و عشق و محبت بی کیفی

۲۰

در خود می یافت طبیعت اواز خلق گریزان بود و به خلوت و صحرار اغیب و با خود می گفت -

به تنهایی دلم مائل چنین چسیت درین تنهانشتن عالم چسیت
و آن محبت را هیچ متعلق سر نمی کشید و نمی دانست که این عشق کدام دوست و این همه
کشش بکدام دوست -

می دید چشم خود غباری آگه نه که گردد دامن کیست
در جیب گلشن که این خشک یخت آتش که بسقف خانه در زد
این تلوسه چسیت در شکیش شوری است ز عشق در سراو
از جنبش عنبرهای خونی جانی بسرخیال می داشت
سرست نظاره سو به سو بود هم دیده براه آرزو باز
کز قافله رسد صدای دتا مدتها مغلوب این حالت بود و آرزوی کرد که این عشق را متعلق ظهور فرماید
این شورش و تلوسه را معشوق معین پدید آید و هر چند آن عشق را به معشوقات سفلی
فرود می آورد و فرود نمی آمد سودای بود جنون آمیز و شوقی بود آتش انگیز هیچ معلوم نه که
جنون انگیز کیست و این آتش افروزی بهر چسیت حیران کار خود بود و باین ابیات
زبان حال او گویا -

دارد ز که موبویم آزار تنهانه بدل خلد کز آن سوی
وز ناخن کیست جنبش تار در دیده من که می زند برق
دارد خلد بهر بن موی از سوز که این شرار برخاست
(۱۰۲) وز شعله کیست دشنه بر فرق وز راه که این غبار برخاست

بهر شیره ام جدا نگار نیست
 آن کیست که در درون سینه
 این باد ز دامن که برخاست
 این مرغ که می پرد بریں بام
 این عشق ندانم از کجا خاست
 آن روز که خاک من سرشتند
 از طره بتی فگنده دام ست
 تا عشق که شد مساعد من
 از خنده کیست نو بهارم
 این عشق ز عاشقان عجیب نیست
 اے عشق خویش آمدی چنین چست
 بنشین بنشین نشین از تست
 روز از تو و شب سیه مرا بس
 به پذیر به تحفه جان و به نشین
 به نشین و ز عقل جوش به نشان
 از آمدنت چو گل شکستم
 گل که دیهار بختم امروز

۵

۱۰

۱۵

۲۰

در هر نگهم حیدر بهار نیست
 بشکست هزار آگینه
 دیں دود ز خرمن که برخاست
 دیں بوسه که می دهد به پیغام
 کز هر رگ و ریشه ام بلا خاست
 سودای جنون بسر نوشتند
 لیکن نشنا سمش کدام ست
 و اندر کف کیست مساعد من
 و از ناز که خار خارم
 معشوق شناسی از ادب نیست
 در دل به نشین که منزل تست
 جان دخر و دل و تن از تست
 تحت از تو و خاک ره مرا بس
 به کشاکش از میان و بنشین
 و از خون هوس خروش به نشان
 دامن دامن بهار رستم
 به گل به نهید تختم امروز

بر سر اصل سخن رویم، بعد از آن که آن معنی مکنون به مرد و شهویر پر تو انداخت پیش از آن
 که در معرض ظهور کامل آید معلوم شد که متعلق آن محبت که بود و آن انجذاب و کشش به
 کدام طرف وابسته محبوبی پدید آمد در غایت حسن و خوبی و در نهایت رفعت و مرغوبی
 که فوق آن غایت در جمال و حسن متصور نیست بلکه نزاکت منزلتش به مثابه ایست که
 اطلاق حسن و جمال بر آن حریص متعال گرانی دارد و همچنین هر کمال و جمال از آن بارگاه
 در راه است هر جا کمالی نمایان است اثر کمال او یافت و هر طرف که حسن و جمال متصور
 است نمودن حسن و جمال او دید یقین دانست که محبوبی را او شایان است و مطلوبی
 را هم او سزاوار از همه او به تافت و عنان عنایت بجانب او تافت و کمر همت را در

خدمتِ ادحیت بر بست دید که عنان تا بے آن جا را ہی نمی کشاید و این خدمت شایان
آن حرم مقدس نیست و هیچ کوشش و سعی را بی فضل او باز نیست سابقه عنایت می باید
پس کوشش او در کارست (۱۰۳) دیگر هیچ از همه در ماند و معامله را با گذاشت خوش
گفت ۷

۵ مرا گر تو سن دل نیست در راه کند زلف او هم نیست کوتاه
عنایت ازلی از پی او در رسید و بالطف خود این دور از کار را به نواخت و به سابقه
فضل و کرم این خاک افتاده را در حوالی حرم قدس خود جاداد و نهدا آن معنی مضمرد این آن
مستور در آن بارگاه پر نور بروز و ظهور دارد و به صد آب و تاب در صحن گلزار امید در رقص
و نشاط جادید است قدمی باناز بر میدارد و قدمی با نیاز می نهد و با کمال خرمی و فرخندگی
هم آغوش بوی وصال ست با وجود بندگی سرست باده لایزال و باین ترانه مترنم ست ۷
هم از در باز گردانی باد نورد
که من بوی گل خود دارم امروز
مده پیش شب از مه یادم اکنون
که من با مهوش خود شادم اکنون
گراول می رلود از گریه آیم
کنون خوش می برد در باد خوابم
اگر بر خود نیز عاشقی نماید می سزد که نواخته محبوب ست و اگر شیفته حسن خویشتن بود نیز
بر محل ست که منظور مطلوب ست - اے عزیز آن معبرا که بابوی مقبرست با این بدن
۱۵ چرکس چه نسبت و آن معنی علوی را باین پیکر سفلی و پس مانده اداره بیچاره که از یار جدا مانده
و گرفتار دیار اعدا گشته کدام مساوات این پیکر عنصری ست که در بادی حیرت و حسرت
سرایمه و سرگشته بادل پریشان و موی آویزاں باد دوری از شش طرف بروی طپانچه
زنان گرد حجاب حواس خمس را فرو گیراں ۷

۲۰ هم باد زده طپانچه بر روی هم خاک نشوده پنجه در موی
و از کار و از کار فرو مانده و از شوق و سرگرمی دست افشانه مخمل زادی بی حلاوتی و
افسردگی گشته عنان همتش از دست رفته و کمر خدش فرو شکسته از غایت حیرانی به چیزی
جمع نمی تواند شد و از بس سراسیمگی از کس در ویزه نمی تواند نمود هر چند آن معنی از آن این نبود
لیکن آن را دلبری برگزیده لاجرم به مراحل ازیں دوری گزید و بعدا مشرقین میان این
و آن افتاد ۷

از باد صبا (۱۰۴) دلم چو بوی تو گرفت به گزاشت مرا و جست و جوی تو گرفت
 اکنون زمن خسته نمی آرد یاد بوی تو گرفته بود نخی تو گرفت
 آن بر تخت مرصع انس نشسته، دایس پیکر در خاک تیره فرو نهشته، آن از هم آغوشی مراد شاد
 و فرو خنده، دایس از حیرت سینه حسرت بر خود کنده، ایس با چندین زاری و نیاز، د آن
 با صد استغنا و ناز، ایس با هزار آرزو و از آن راز جریان، آن از کمال بی نیازی با خود راز
 گویا، ایس پیکر سفلای آن معنی علوی گوید ۵

من بی تو بخاک ره مرده باز تو خواب گزین به بستر ناز
 من بی تو ز خون دیده گلزار تو خنده زنان به صحن گلزار
 من بی تو بخون کشیده دامان تو رفته به نطع گل خرامان
 من بی تو بخاک غصه پامال تو رقص کنان به باغ گل خنمال
 من بی تو چو رشته تاب در تاب تو رشته گل چو دتره نایاب
 من بی تو بسوز دل گدازی تو عاشق خود بحسن بازی
 من بی تو گرفته ترک هستی تو کرده بخویش ناز دستی

تنبیه - ای عزیز اول کتاب را با خزان کسی متدافع نه فهمد و به ظاهر متناقض نه انگارد
 زیرا که هر چه مغلوب به ممکن است ازین روی که ممکن ممکن است قابل رد و طعن است
 شایان آنحضرت چگونه بود معاملة فضل جداست این قسم دور از کاری را اگر به نوازند کمال
 بنده نوازی دوست و بنده فی نفسه و عمل او همان است که مسطور شد و عنایت و کرم او به
 کردار این کس وابسته نیست، بآنکه گوئیم آنچه در مابقی ذکر یافت وارد است از واردات
 چون این وارد غالب آید جمیع اعمال و طاعات خود را قابل لعن و طعن انگارد و در نفس الامر
 هر چه باشد و آنچه در آخر کتابت مسطور است نیز واردی است و یک وارد را با دارد دیگر
 هیچ تدافع و تناقض نیست اول مغلوب آن دید بود بعد از آن مغلوب این دید گردید موافق
 دید اول بزرگی گفته است که کاتب شمال من همیشه در کار است و کاتب یمین حسنه نمی یابد
 تا بر روی کاغذ ثبت نماید این کار خازن در دید عارف است و این دید را (۱۰۵) منشاء
 است و معاملات بآن وابسته است که شمه از آن ظاهر در ذکر قاصد مستعمل است به تفصیل آن
 نمی تواند پرداخت و موافق دید آخر همان بزرگ در جای دیگری فرماید که کاتب شمال خود نمی

یا بم و شمال حکم یمین پیدا کرده است بحکم کالتا یدیه سبحانه یمین زیرا که شمال از مقتضیات عدم بوده و چوں عدم بعین و اثر از عارف زائل شود شمال در حق او نماند و بحکم تخلقوا باخلاق الله شمال حکم یمین گیرد و آنچه گفتم که ایں دید را منشاء است و معامله بآن وابسته است. باید دانست که هر چه باسجناب مقدس منسوب است همه خیر و کمال است خیر و کمال را آئینه باید تا ظهور خیریت آن بآن شود و آئینه نمی باشد الا در مقابل شی ۵ و مقابل خیر و کمال شر و نقص است اذ بضد ها تبیین الاشیاء و ظاهراً است که مرآت هر چند در مراتب خود کامل تر بود ظهور صورت منکس در آن اتم باشد. پس هر چند دید شریعت عارف بیشتر بود ظهور خیریت در وی زیاده تر باشد زیرا که ممکن فی نفسه منشاء هر شر و نقص است چه ذات اعدم است ما اصابك من حسنیه فمن الله و ما اصابك من سیئه فمن نفسك ظهور خیریت را دید شریعت کافی است من تواضع لله رافعه الله است بالجمله خیر و کمال و هر حسن و جمال که در صفحه کائنات هویدا است همه مستفاد و مستعار از مرتبه و وجوب است ذات ممکن عدم است هیچ نیست از هیچ غمیر از هیچ چه آید ۷

از تست ظلم این خزانه	من هیچ نیم دریں میانه
از نیشه تست ایں می ناب	من خاک بلب در آتش و آب
هم گنج ز تست هم تو گنجور	من دست تہی نشانم از دور
معنی تو دہی چنین شکر فم	من جلد کتاب صوت و حرفم
من ذرہ خاک آستانم	تو می طلبی بر آسمانم
از موجہ فیض تست ایں جوش	من مہر بلب نہادہ خاموش
از جوش و خروش خود چه گویم	این بادہ توئی و من سبوم

(۱۰۶) ولیکن ہذا آخر المکتوب ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطانا الحمد لله اولاً و آخراً والصلوة والسلام الايمان الاكملان علی رسولہ محمد دائماً و سرمداً و علی آلہ الاطہار و صحابۃ الایثار و علی جمیع الانبیاء و المرسلین و علی ملائکتہ المقربین و علی اہل الطاعۃ اجمعین۔ آمین۔

عاجی الحرمین شیخ حسین بخدمت می رسد امید که از توجہات بهره ور باشد
 این دم که تراست باده در جوش از خشک لبان کمن منده اموش
 و همچنین یاران دیگر نیز می یابد که از صحبت سیراب و متمتع باشند پرمردگی نصیب
 اعدا باد

از گرمی مجلس است بس دور تو ساقی و اهل بزم محسور
 والسلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الهدی۔ انتہی مکتوبہ
 الشریف رضی اللہ تعالیٰ عنہ۔

و جناب ارشاد پناہی میر محمد نعمان قدس سرہ کہ این مکتوب حضرت ایشان با اسم ایشان بوده
 خلیفہ اول حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ اند و ہلال کمال آنجناب بحضور پر نور حضرت
 مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بدر کمال گشتہ بود بعد از آن طرف ایشان را متسع گردانیدہ معاملہ را
 از یک بہ لکہ رسانیدند۔ چنانچہ این معنی از مکتوبات قدسی آیات حضرت مجدد الف ثانی واضح و لائح
 است۔ در ہر دو دفتر مقامات آنحضرت رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در صدر ذکر خلفای کرام احوال ایشان
 بہ تفصیل نوشتہ اند، شائقان در آن جا سعادت تمام رجوع نمایند۔

کنز جناب شریعت پناہی قبلہ گاہی قطب الاقطاب قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ الاقدس می فرمود
 کہ حضرت ایشان را رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بشر ساختہ اند و ہمہ گردانیدہ کہ غَفَرْتُ لَكَ وَلَمَّا تَوَسَّلَ
 بِكَ اِنِّي بَعَا سِطَّةٍ اَوْ بَغْيٍ وَاِسْطِيَّةٍ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ۔ و ہمیں الہام بر حضرت
 مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ شدہ بود چنانچہ خود در رسالہ مبداء و معاد تصریح بآن فرمودہ اند و در ہر
 دو جلد مقامات نیز مصنفان آن ہا در ذکر خصائص آنحضرت تحریر نمودہ اند فنعم السلف و نعم الخلف۔
 کنز۔ حضرت ایشان را رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در وقت عروج بسیار بلند بردند و در وقت نزول در نقطہ
 خاک کہ پایان ترغاصر است فرود آوردند بلی سرور انبیاء علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام چنانچہ در
 وقت عروج از ہمہ انبیاء بلند تر رفتہ اند و در وقت نزول پایاں تر در نقطہ خاک فرود آمدند۔ لہذا
 ارشاد ایشان اعم شئت و دعوت ایشان اتم والنبوة والرسالة ماخوذان من انوارہ
 (۱۰۷) والولایات الثلث من الصغری والكبریٰ والعلیٰ قطرات من بحارہ
 والمقطعات القرآنیہ رموز من اسرارہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ و انصارہ۔

چون حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ هفت درجه متابعت بانجام رسانیدند این قسم عروج و نزول از ایشان محل تعجب نبود از زبان درفشان حضرت مرشدی قبله گاهی اقطاب دستگاہی قدسنا رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ سجدانه بسره السامی مسموع گشته که حضرت ایشان را در موسم جوانی در حین حیات حضرت مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ شبی در خواب نمودند که بعد دوازده روز وصال تو این عالم خواهد شد بامداد که برخاستند باز دیداد و مراقبه و استغفار و دیگر اعمال صالحه پرداختند اما از مخافت و مهول که از لوازم بشریت است به جناب حضرت ۵
مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ظاهره ساختند تا آنکه روز رخت به بُرج مغرب نهاد و شب دامن تستر بر عالمیان کشاد حضرت ایشان را در این شب نیز به خواب جلوه گر کردند که بعد یازده روز انتقال واقع می شود و تعیین کامل بر معنی کشف حاصل روزگار گردید شب دیگر وعده ده روز دیگر کردند همچنین هر شب که می آید یک روز کمی کرده اطلاع می دادند تا آنکه شب دوازدهم پر توانداخت و حضرت ایشان را در آن شب معلوم گردید که فردای روز موعود است و وصال تو البته واقع است فردای آن شب به ۱۰
ناچاری تمام واقعات اثنا عشر را به عرض حضرت مجدد الف ثانی رسانیدند و استمداد حسن خاتمه به توجیه آنحضرت در یوزه نمودند حضرت مجدد الف ثانی که بانی بوده اند در تعبیر چنین فرمودند که امروز نزول شما در نقطه خاک واقع می شود فو ق کما عتبر رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ همان روز وقت فیئ الزوال نزول حضرت ایشان در نقطه خاک واقع شد چنانچه معلوم ایشان هم گردید. و شبهای دیگر از این خواب اثری نبود بلی هرگاه مقصود رویائی صا کحه به حصول پیوست و معامله از گوش باغوش کشید از رویا ۱۵
چرا اثر ظهور فرماید نزد محققان صوفیه علیه مثل این مرتبه فاخره و مقام شگرف دیگر مقامی نیست که منصب کمال مرتبه عبودیت است و فضل که خاکیاں را از نسبت پستی خاک میسر گشته قدسیاں را بر ادج افلاک دست نداده ۷

زمین زاده بر آسمان تاخته زمین و زمان را پس انداخته
نمی بینی ولایت ملاء اعلی فوق ولایت (۱۰۸) خواص بشر است و فضائل مخصوص بشر
۲۰ است چه ملک مجوس مقام خود است و ما منّا الا له مقام معلوم نص قاطع در قیامت خواص
بشر را علام الغیوب می داند وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ اِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ وَاِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ - شان این بزرگواران را از همه پیش برده

است و بر همه غالب ساخته تفصیل این معنی از مکتوبات حضرتین رضی اللہ تعالیٰ عنہما واضح و واضح است
کنز حضرت ایشان را رضی اللہ تعالیٰ عنہ از علمای راسخین گردانیده اند۔

کنز حضرت ایشان را رضی اللہ تعالیٰ عنہ به فناء اتم و بقاء اکمل که تحقیق آن در مکتوبات جلد
ثالث حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ به وضع مخصوص آنحضرت به تدقیق تمام مشروح و بین
است مشرف ساختند۔ ۵

کنز حضرت ایشان را رضی اللہ تعالیٰ عنہ به خطاب عرودۃ الوثقی مشرف و ممتاز فرموده اند۔
کنز حضرت ایشان را رضی اللہ تعالیٰ عنہ متکلم و محدث به فتح لام و دال گردانیدند کماکان امیر المؤمنین
عمر ابن الخطاب و امام جعفر الصادق و مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہم جناب امام ربانی مجدد الف ثانی
در مکتوبی از مکتوبات جلد ثانی تحقیق این معنی به زبان تازی فرموده اند عنوان این باین عبارت است:

فتح ۱۰ اعلم ایها الاخ الصدیق الصدیق ان کلامه سبحانه مع الفیر قد یکون
شناها و ذلک الافراد من الانبیاء علیهم الصلوٰۃ والسلام و قد یکون
ذلک لبعض الکمل من متابعیهم بالتبعية و الوراثه و اذا کثر
هذا القسم من الکلام مع واحد منهم سمی محدثا کما کان امیر المؤمنین
عص رضی اللہ تعالیٰ عنہ و هذا غیر الالهام و غیر الالقاء فی الروح و غیر الکلام
الذی مع الملک انما یخاطب بهذا الکلام الانسان ۱۵
الجامع - الی آخره -

کنز حضرت ایشان را رضی اللہ تعالیٰ عنہ بر سر آیه اسرار صوفیه یک بار از متقدمین و متوسطین و
متاخرین به تفصیل کلی اطلاع دادند و مراتب بی شمار معارف ایشان از آن بالا بردند و با وجود این
مراتب قرب که حاصل روزگار داشتند ادب مشایخ بحدی مراعات می فرمودند که خود را نزد
ایشان قطره محقر و ناپ چیز شمرند و آنچه اظهار (۱۰۹) اسرار فرموده اند محض از برای تحدیث
نعمت حق جل و علاء فرموده اند و از دیاد شوق طالبان صادق نیز ملحوظ نموده تا این گرسنگان
نعمت بی همت از این خواص ینما نصیبی بردارند و این هم بامر و الهام کریم علام است که بارشاد
مامور بوده اند۔ ۲۰

کنز - کمالات حضرت مجدد الف ثانی و معارف خفیه و جلیه آنحضرت از حضرت ایشان
رضی اللہ تعالیٰ عنہما بر منصفه ظهور آمده چه آن قدر اطلاع که ایشان را بر اسرار و الد بزرگواری خویش حاصل

است دیگر را نیست اگر وجود شریف ایشان واسطه این کار عزیزا اعتبار نبوده شمه ازاں
معارف و اسرار اصلاً ظهور نمی نموده ایشان اندک محالات و ولایات ثلاثه را به ترتیب بشارات باہل
سلوک مقرر نموده راہی به کمالات نبوة برای ارباب فتوت مصفا ساخته نشانی از حقائق اربعہ
باریاب دقائق آراسته به تعیین حتی و سیر نظری دولت مندان را امتیاز بخشیده اند و عالمی را ازیں
آب حیات سرسبز و شاداب گردانیده مریدان به واسطه ایشان در اندک مدت بجای رسیده اند
که کمال این امت را مفتہا و نہایت متمنا است چنانچہ خود در شکرانہ الہی در مکتوب دولست و سی
و چہارم از مکتوبات جلد اول کہ باسم حضرت مخدوم زادہ خامس قطب العارفین شیخ سیف الحق
والدین والملة قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس مقرر گشتہ تصریح فرمودہ آن را بعینہ ایرادی ننماید :

فتح باسمہ سبحانہ بکرم خداوندی جل سلطانہ و بطفیل رسول او صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ
آلہ وسلم و بہمن توجہ پیر دستگیر قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس معاملہ تسلیک و تکمیل
بنایت سہولت پذیرفتہ و راہ وصول اقرب گشتہ و کار دہور باایام و شہور مقرر شدہ
ہر چند بحسب کمیت مسترشدان این معاملہ قلت دارد چہ این وقت کثرت آن را برنماید
لیکن از روی کیفیت افزون و بیش از بیش است یکی از مسترشدان بواسطہ درہفت
روز از ابتدای تعلیم طریقہ از فنای قلبی در خود نشان می داد و چیز با بیان می نمود کہ گویا
بحوالی فنای نفس رسیدہ - وما ذالك على الله بعزیز اکثر مجازان فقیر کہ از
احوال مسترشدان خود بیان می کنند و قصص سرعت وصول شان کہ مشروح می سازند
(۱۱۰) عقل عقیل در تحیر می ماند

اگر پادشہ بر در پیر زن بیاید تو ای خواحب سہلت مزین
باید دانست کہ مربی حقیقی ادست سبحانہ - مصراع
از ما و شما بہانہ بر ساخته اند

تنبیہ - باوجود این ہمہ افاضہ انوار و افادہ اسرار کار این دل افکار روز بروز در خرابی ست
و حاصل روزگار او بعد و حرمان است و غفلت و کسب معاسی در تناید در کجہ حیرت
فرورفتہ است و از مکر خداوندی جل شانہ ترسان و لرزان است نمی داند کہ فردا بادی

چه معامله کند و در کدام جرگه داخل سازند ربنا اغفر لنا ذنوبنا واسرافنا فی امرنا
و ثبت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین - انتہی المکتوب -

ہر گاہ مریدان بواسطہ بایں صفت موصوف باشند مریدان بی واسطہ کہ عمر با اعتقاد تمام
صرف خدمت آن امام ہمام فرمودہ باشند چه نزدیک کہ باور دارد الا من استسعد الله سبحانه
بہر حال شمع از مسترشدان حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ در سہ مفتاح اخیر مشروح خواہد شد
ان شاء اللہ تعالی و با وجود ایں مرتبہ قرب و کمال دید تصور بایں مشابہ مگر از جناب حضرت ایشان موی
و مشہود گشتہ بلی -

۵

نزدیکان را پیش بود حیرانی کہ ایشان دانند سیاست سلطانی
اللہم ارزقنا من محبة جبرعة و یرحم اللہ عبداً قال آمین -

کنز حضرت ایشان را رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بہ وصل غریانی مشرف ساختند -

۱۰

کنز روزی حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ نشستہ بودند می بینند کہ نزول ملائکہ کرام علی نبینا
و علیہم الصلوٰۃ والسلام شدن گرفت و دیگر جنود الہی کہ و ما یعلم جنود ربک الا هو -

شاید آن ست باللائکہ مرافقت و رزیدہ بین السموات و الارضین بہ بطور تماشا بینان حاضر
شدند بلکہ از دورہ عرش تا مرکز فرش پراز کائنات افتد دریں اثنا نزول اتم بحمال عظمت و
کبریاء واقع شدہ - حضرت ایشان خود را مزین بہ تربیت تمام کہ فوق آن نیافتہ بودند و بدولت

۱۵

نزول بلاکیف ہم ہر چند بہ کرات سابق مشرف گشتہ بودند اما بایں خصوصیت دست ندادہ
بودند نداد و دادند (۱۱۱) ملہم کردند کہ ایں ہمہ کائنات برای نظارہ محبوبیت تو آمدہ اند -

بکش نازم زبان زین را مستور کہ کم ظرفی تو و ایں بادہ پُر زور
عبارت دست گاہی چو و چند است سخن کوتاہ کن معنی بلند است

باید دانست نزول بلاکیف از تشابہات است کما ورد فی الخبر "ینزل ربنا
الی السماء الدنیا" ایمان باید آورد و بہ چوں و چندان مشغول نباید شد بلی ایں معاملہ بیرون
از چوں و چند است بلکہ صاحب ایں مال را نیز نصیبی ازین بہ خوبی عطا فرماید تا تحمل ایں معنی بی
چوں تواند نمود لا یحمل عطایا الملک الا مطایاہ -

۲۰

کنز حضرت ایشان را رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ بر دقایق ریاض غیبت و شرکِ خفی مطلع ساختند و یک
 یک از سینه بی کینه ایشان بر آوردند.

کنز خال بزرگوار مخدوم زاده اصغر قدوه ارباب تحقیق شیخ محمد صدیق رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ می فرمودند
 که در آن هنگام که تشریف حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ به جانب حرمین شریفین اتفاق افتاده و
 مردمان آن جای با وجودی که با کابر هند و ولایت چندی رسوخ اعتقاد ندارند، علی الخصوص علمای
 محدثین آن دیار پُر انوار که فی الجمله تصفیة باطنی هم از صحبت بعضی ارباب قلوب حاصل روزگار داشتند.
 دیگری را مطلق تعلیم و معرفت نمی شناختند، اما به مجرد دیدن روی مبارک و مشاهده حالات و سامعه
 مقالات آن قبله ارباب کرامات به صدق جان معتقد گردیده اکثر آنها مرید شدند و به موافق استعداد
 خود با نصیب بر داشتند و تا حال در مدح حضرت ایشان باین کلام متکلم اند شیخنا فی الاولیاء کمحمد
 فی الانبیاء علی اجمعهم عموماً و علی افضلهم و خاتمهم خصوصاً الصلوٰة و التسلیمات -

کنز صوفیه کبار از شاخ ماوراء النهر که متمکن اند ارشاد مشیخت بوده اند غائبانه در مواضع خود با
 زبان را در مدائح آنحضرت شکر نشان نموده به موافق استعداد و فرا خود حوصله خود ولایت و قطبیت
 ایشان در سلک تحریک کشیده ازاں جمله ولایت و ارشاد پناه حاجی عبدالغفار بلخی قطبیت آنحضرت
 معلوم نموده بشارت بحضرت ایشان نوشته اند و تسبیح و عصاء به تبرکی مخدومی اعظم قدس سره نیز
 فرستاده اند (۱۱۲) جواب آن را که حضرت ایشان نوشته اند در مکتوب پنجاه و هشتم از مکتوبات جلد
 ثانی مسطور و مبین است و در آن جا این شعر عربی نیز نگارش فرمودند -

ما سرفی تبشیرکم لی مثلها قد سرفنی انی فطرت ببالکم

کنز حقائق اشیاء و کمونات به حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ متکلم گردانیده اند - چنانچه در
 مکتوبی از مکتوبات جلد اول تصریح بآن فرموده اند، مکتوب دراز است و مشتمل بر معارف و اسرار
 است اما عبارتی ازاں به موافق مطلب ایرادی نماید :

فتح درویشی در وقتی از اوقات از موجودات عالم ارکان مثل زمین و سحاب و آسمان شمس
 و ماه تاب و حیوان استفسار نموده که آنچه در باب وحدت وجود درمیرایمی شما شهود و
 مشاهده مطلوب اثبات می نماید راست است و مطلوب از شما حسب لوه گراست

هم جدا جدا تقدس و تنزیه او تعالی کردند و دانمودند که بر ما این تہمت می نہید ما را چه یار
 کہ دعویٰ منظریت و مرآتیت او نمائیم و او سبحانہ بآں علو شان و تنزیه چگونه در ما ظهور
 فرمودہ باشد، مصلح :

منہ تہمت سایہ بر آفتاب

- ۵ خود را خالی محض و سادج صرف دانمودند حقیقت آسمان پیش حقائق ازیں وجودی
 میرا بود و بکمال اظہار عجز و زاری و ذل بیش آمد چون جماعت بآں بی چارہ سرگرداں امور غیر واقعہ
 منتسب می دارند و ارجاع حوادث کونی و امثال باومی نمایند ازیں بہت این قدر استیلائی
 ہیبت خداوندی جل سلطانہ وی را فرو گرفته کہ بیان نمی توانم از ترس و خجالت کداختہ آب شدہ
 می رفت دریں اثناء آفتاب از عابدان خود نیز تبرا گردد و نمود کہ این جماعت مرا شرمندہ و رسوا
 ساختند من بایں نامرادی و سیرگردانی و اینہا دریں مقام لرزاں و نالالان بود۔ انتہی کلام رضی اللہ تعالی عنہ۔
- ۱۰ ملی ہر گاہ قیوم عالمیان حضرت ایشان باشند تکلم حقائق اشیاء ازاں چند درویشان مستعد نہ بود۔
 کثر یکی از عرفای روزگار در عروجات خود بر فلک چہارم مشاہدہ فکی از ملائکہ مقربین نمود کہ
 ہشتاد ہزار سردار و در ہر سر ہشتاد ہزار دہن است و در ہر دہن ہشتاد ہزار زبان از ہر زبان
 (۱۱۳) ہشتاد ہزار مرتبہ ذکر حضرت مولیٰ ذکر اولیٰ می کند عارف معبود ازاں ملک ذکر استفسار نمود
 کہ آیا کسی ہم از تو خدا را جل شانہ زیادہ تر یاد نماید۔ گفت آری بر روی زمین انسانی است
- ۱۵ "شیخ محمد معصوم" نام کہ اوصیٰ تعالیٰ را از من زیادہ تر یاد می نماید حضرت قبلہ گاہی قطب الاقطابی
 قدس اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس حقیقت عارف مذکور کہ از مریدان ایشان بہ عرض حضرت ایشان
 رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ رسانیدند و تصدیق آن معاملہ از امام صفائیشان در یوزہ نمودند و فرمودند وفاق کشفہ
 کشفی و جناب حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ در مکتوب دویست سیوم از مکتوب جلد اول کہ بنام
 ارشاد پناہ محمد نعمان ست قدس سرہ در اسرار غامضہ فناء و بقا و دقائق قیومیت و جامعیت کامل
- ۲۰ تحریر فرمودہ اند تحقیق این مقدمہ بہ تفصیل نوشتہ اند اگر بہ مطالعہ آن بردازند تسلی کلی بر معنی مذکور
 حاصل آمد اما سطری چند از آن مکتوب مبارک کہ موافق این مقام است بہ ضرورت ایرادی نماید :
- فتح پس آن عارف بحکم خلافت قیوم عالم می گردد و حکم وزیر بہم می رساند۔ فانظر الی
 أشار رحمۃ اللہ کیف یحیی الارض بعد موتھا۔ این زماں آن ذات بجای
 حقیقت ثبوتیہ می گردد و بد بر و متصرف می شود ازیں جا جامعیت این عارف را باید

فهمید که سائر افراد عالم در جنب او حکم جزء محقر ندارند قطره را بادریا نسبتی نیست و اینها را بادی آن هم نه چه اوصاف را با ذات نسبت تلاشی و استهلاک است در وقت ذکر گفتن گویا با چندین هزار زبان ذکر می گوید هر اسمی به زبان خود ذکر است و عارف به منزله کل اینها است و در وقت تحریریه بستن گویا چندین هزار شخص تحریر می بندند بعد از آن این همه اشخاص قرأت می کنند و بر کوع و سجودی روند - انتهی کلام الشریف -

۵

کنز حضرت ایشاں (۱۱۴) را در کمالات تجدید با حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما شرکت بطریق اصالت بخشیدند - کما ذکرنا فی المفتاح من السابقین -

۱۰

کنز حضرت ایشاں را رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ به مقاماتی رسانیدند به بسطی عظیم سفر از کردند که نتایج کلمه طیبیه و سائر الفاظ ذکر مثل تسبیح و تحمید و تکبیر را در آن حریم قدس گنجایش نیافتند، چنانچه خود در مکتوب صد و نود و چهارم از مکتوبات جلد اول که باسم حضرت مخدوم زاده ثانی قطب ربانی حجة اللہ العظیم قدسنا اللہ سبحانہ تصریح بآن نموده و فرمودند، به تمامه ایرادی نماید :

۱۵

بسم الله الرحمن الرحيم و اما بنعمت ربك فحدث - بتاريخ سوم ماه شعبان روز سه شنبه سنه احدى و اربعين بعد الف و در نماز عصر بسط عظیم رو داد و منزلت عالی و کیفیت بس شگرف که هرگز مثل آن رونداه بلکه محفوظ و متصور هم نگشته شرف ورود یافت و اموری در میان آمد که مصداق - لا عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب احد - بود زبان را یارائی گفتن آن نه قلم را تاب نوشتن آن نه

۲۰

فریاد حافظ این همه آخر بهره نیست هم قصه غریب حدیث عجیب هست انگارم که حصول آن وابسته به نشاء اصالت و محبوبیت است مانا که آن مقام را خصوصیتی بکاتب بود که در آن بارگاه معلی خود را منفرد دید نتایج کلمه طیبیه و سائر الفاظ ذکر مثل تسبیح و تحمید و تکبیر را در آن حریم قدس گنجایش نیافت اگر گنجایش هست قرآن راست و نماز را هم به علاقه قرآن سوای تلاوت قرآن مجید و ادای نماز نسبت بآن مقام تعطیل و بیکاری می یابد و می فهمد که هیچ کسب و عمل را در حصول این نسبت علیه دخل نیست موجب صرف است و سابقه عنایت می باید دیگر هیچ مانا که ریاضات و مجاہدات در مبادی قرب دلالت دخل دارد تا زمانی که سیر در اصل و اصول اصول است اعمال صاحب سودمند و نتایج بخش است که به وسیله آن سالک مستعد ترقیات می فرماید و به تکرار کلمه طیبیه نفی و اثبات از

ظل باصل آن راه می کشاید و از اصول باصول عروج می نماید و آنچه مذکور شد به قرب نبوت
تعلق دارد و در آن جا اصل را در رنگ ظلال در راه باید گذاشت ریاضات شاقه بحوالی آن
بارگاه معلی را ہی نمی کشاید و اصول بآن مقام به موهبت محض است یا به محبت صرف خصوصیت
و عدم شرکت احدی که در بالای مذکور شد چون نیک تامل نمود دید که ازاله گزراست که
هر کسی که بایں منزلت رسیده است مقامی از خود دارد که دیگری را بالا صالت در آن شرکت
نیست و هر چند واصلان آن مقام اقل قلیل اند از آن جمله حضرت ایشان را که در آن جا
(۱۱۵) ملاحظه نمود بغایت عظمت و نهایت ابهت در نظر آمدند چنانچه عقل و وهم در ادراک
آن حیران و سر اسیمه است و زبان قلم و قلم زبان در بیان آن عاجز و قاصر۔

۵

باید دانست که عالم را ظل حضرت حق سبحانه دانستن مامراة او تعالی تصور نمودن
و موهوم دیدن و کمالات منعکسه ظل را باصل سپردن و ظل را خالی بلکه معدوم فهمیدن
بعد از آن را بکمالات اصل متحقق یافتن همه در قرب ولایات که از ظل باصل پیوستن
است می فهمد بعد از آنکه اصل را در رنگ ظل در راه گذارد و بحوالی آن حریم قدس برسد
از این امور هیچ در کار بلکه متصور نبود آن جا ظل دانستنی نیست و اوصاف را باصل داده
و خود را فانی و مستهلک دیدنی نه بقا و تحقق باصل پیدا کردن مشهود نمی گردد و وصول آن
موطن را راه جداست۔ تم مکتوبه الشریف۔

۱۰

۱۵

کنز خان خدا پرست که از غایت هوشیاری در محبت حضرت ایشان رَحِمَهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰی سرست و
در کام روای اهل حوائج علی قدر الامکان عزیز الوقت بوده اکثری به حکایت این روایت انبساط قلوب
می نموده که جناب مبارک حضرت ایشان شبی بعد از افطار صومی از صیام متطوعه به نماز اوابین مشغول گردیدند
که به ناگاه می بینم که هر دو مخدوم زاده عالی جاه شیخ محمد نقشبند شیخ محمد عبید اللہ پیاله چینی پُر از شربت
معرفت در دست گرفته هر دو طرف آنحضرت دست بسته ایستادند، چون حضرت ایشان ادای سلام
فرموده می خواستند که تحریمه دو گانه دیگر به بندند که آن هر دو عزیز پیاله در دست شریف دادند آنحضرت
آن را تناول فرموده تحریمه نماز بستند و آن هر دو عزیز راه برآمد مسجد اختیار نمودند، چون متوجه شده
نظر انداختم هر دو مخدوم زاده مرا بر حوض مسجد مذکور وضو کنان یافتم که از برابر من همان زمان صاحبین بعد
فراغ سنت شام برائے استعداد سجده وضو اوابین برخاسته بودند به تحیر تمام زود برخاسته به خدمت
شیخین شتافه حل این معما درخواستم و آن هر دو ملک را که هنوز از صحن مسجد بیرون نه شده بودند مخدوم

۲۰

آں ہر دو مخدوم با چند اصحاب دیگر حضرت ایشاں کہ آنہا نیز در آں وقت بر آں حوض سرانجام وضو داشتند در جواب گفتند کہ شما خبر ندارید کہ از مدتی ایں دو ملک مؤکل ہمیں کار اند کہ روز صوم حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہ بعد از فراغ فرض و سنت نماز مغرب (۱۱۶) شربتی از حضور حضرت نور علیا لایت ہمیں صورتی کہ دیدند متمثل شدہ می آرند و باز مسجد چند قدم بیرون برآمدہ پرواز بہ عالم قدس نمایند و بعد

- ۵ این مقدمہ چند روز دیگر ہم کہ حضرت ایشاں روزہ داشتند ہمیں تماشای فرخندہ اسرار وقت افطار من و جمیع حضار مشاہدہ نمودم و ہر دو مخدوم زادہ مایاں را با شارت خبر داری فرمودند کہ بایں جانستہ ایم و ایں ملکین متمثل بصورت مایاں گردیدہ، ساقیان جام صمدیت نشاء خوش گوار بآں قدوہ ابرار وقت افطاری رسانند، در حدیث آمدہ است - ابیت یطعمنی ربی ویسقینی^۱ و تابع کامل را از جمیع کمالات قبوع حظ وافر و نصیب کامل است و حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہ بایں ہمہ تناول شراب نشاء دار کہ بہ دیگران قطرہ ازاں جرعہ نابدار برسد مثل منصور انا الحق گویاں راہ در اختیار نمایند
- ۱۰ اصلا التفات بہ گوشہ چشم ہم بآں دو ملک نمی فرمایند بلکہ بہ مقدار ذرہ ازاں مرتبہ کہ شامل حال دارند تجاوز نمی نمایند بلی وسعت ظرف آنحضرت کہ مخمر تخمیر طینت پاک آمد بعد از آن مازاغ البصر وما طغی متحقق اند - ذالک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم

- سرشتند از نور حق خاک اد بود چوں نبی طینت پاک اد
- ۱۵ نبی نیست لیکن برنگ نبی بجوشد ز کھوش ہزاراں ولی
- کنز از خدمت حضرت قبلہ گاہی قطب الاقطابی قدس اللہ سبحانہ بسرہ السامی مسموع گردیدہ کہ حضرت وحدت قدس سرہ در حالت حیات حضرت ایشاں رضی اللہ عنہ ختم قرآن مجید نمودہ ثواب آں را بہ حضرت ایشاں گذرانیدند آنحضرت فاتحہ خواندہ فرمودند کہ از نزد شما بما آمد لقرئی^۲ بود بہ مجرد آمدن پیش ما طلای گشتہ باز بہ شمار سید۔

- ۲۰ کنز حضرت قبلہ گاہی اقطاب دستگاہی از جناب حضرت خازن الرحمتہ نقل می فرمودند کہ (در بارہ) حضرت ایشاں اکثر ہامی گفتند کہ ارشاد برادر ما زیادہ از ارشاد حضرت مجدد الف ثانی است رضی اللہ عنہ۔

۱ م۔ میں حدیث کے تمام تر الفاظ سہو کتابت کا نشانہ بن گئے ہیں (رک بہ تعلیقات)

۲ د۔ نقرہ ۳ د۔ طلا ۴ د۔ در م۔ در مادہ

دیگر خصائص حضرت ایشان کہ در سفر صومین شریفین رد داده و آنحضرت را در اں اماکن متبرکہ با تمیاز آنها سرافراز فرمودہ اند در رسالہ یاقوتیہ بہ زبان عربی فصیحہ حضرت مخدوم زادہ ثالث شیخ محمد عبید اللہ قدس سرہ تالیف فرمودہ ، طالب صادق اں جلوہ بخشیدہ اند، بعد ازاں شیخ محمد شاکر خلف ملا بدرالدین جامع حضرات القدس ترجمہ اں در زبان فارسی برای فائدہ عموم امر نمودہ کنانیدہ اند مشہر الافاق ست از تکرار ایراد تمام اں معارف کہ مستلزم ایراد تمام اں سالہ است تحصیل حاصل دانستہ حوالہ بہماں دو نسخہ متبرکہ عربی و فارسی خود معارف چند ازاں رسالہ فارسی کہ مشتمل بر حقائق بلند است بعینہ بہ عبارت ہموں رسالہ بلا تفاوت مذکور می نماید و چنانچہ صدر بہر معرفت بلفظ "یاقوتیہ" اں جامعہ رگشتہ ، اں معارف (۱۱۷) فرخندہ اسرار بہماں یاقوت آب داری سازد۔

یاقوتیہ۔ حضرت ایشان دامت برکاتہ در ایام اقامت مکہ معظمہ اکثری بہ طواف مشغول می بودند و ایں عبادت در اں ایام را در اں ایام از عبادت دیگر مہم تر می شمردند، می فرمودند کہ امور عجیبہ و اشیاء غریبہ مشاہدہ می افتد غالب اوقات می بینم کہ کعبہ حسناء بامعاقلہ می کند و باشتیاق تمام تقبیل و استلام واقع می شود و در روزی ازاں ایام مشہود گشت کہ انوار و برکات از من ناشی شدہ و بجہدی افزون گشتہ کہ تمام اشیاء را در گرفتہ و فضا را مملو ساختہ است و در جنب اں انوار دیگران متلاشی شدہ۔ پس در حقیقت ایں معاملہ تفکر کردیم بہ ظہور پیوست کہ ما را انخلاعی از خود و تحقیقی بہ کعبہ حسناء شدہ است ازاں او ایں ہمہ از من ظاہر شدہ و دیدیم کہ بسیار از روحانیان حاضرند و طواف کعبہ حسناء می نمایند، چنانکہ خدمت بادشاہان در ہر وقت بخدمت ایشان اقدام دارند۔

یاقوتیہ حضرت ایشان دامت برکاتہ بتاریخ سوم محرم الحرام بہ زیارت اہل معلی شدند، می فرمودند کہ ایں مقبرہ از علو درجہ و کثرت انوار اہل اں از سایر مقابر مستثنی است، چون بہ سہر تربت عبد الرحمن بن ابی بکر رضی اللہ تعالیٰ عنہما کہ در آنجا است رسیدند توقف کردہ فرمودند

۱۔ م۔ عموم فائدہ ۲۔ م۔ معارف

۳۔ در متن جنات المحرمین "سلمہ اللہ سبحانہ و دامت برکاتہ" مر ۳۱ یاقوتیہ کے اس انتخاب کی تصحیح کے لیے جنات المحرمین کے مطبوعہ تقابلی متن کو پیش نظر رکھا گیا ہے۔ ۳۲۔ م۔ "را" ندارند ماخوذ از جنات است مر ۳۱

۳۳۔ م۔ استیلام ۳۴۔ جنات "قیام" مر ۳۱ ۳۵۔ جنات سلمہ اللہ سبحانہ

که بحر انوار موج می زند و کمالات صحبت خیر البشر تابان و درخشان است، بعد ازاں
 بر روضه منوره ام المومنین خدیجه الکبریٰ رسیده بایاران مراقبه طویل نموده فرمودند که کلاں تر
 امهات المومنین آن قدر بالطاف و عنایات و به مواهب و عطیات ظاهر شد که تا حال این
 قسم الطاف از هیچ کس به وقوع نیامده بود و یافته می شد که آنحضرت از کمال اهتمام و کثرت
 اعتناء که بشان من داشتند بیرون سر اوقات احتجاب خود برآمده ایستاده شده اند و در صد
 ۵ انعام و اعطاء اند، می فرمایند که به فلانی فلان نعمت بدهیدیم کذا بمحمد به عجائب امور
 و غرائب نعم احسان نمودند و نسبت شریفه (۱۱۸) آنحضرت در نهایت علو و غایت رفعت
 و اصالت محسوس می شود گویا به کمالات نبوی علی مصدرها الصلوات والسلام مخفوف است.
 می فرمودند چون از فاتحه فارغ شدیم ام المومنین در سر اوقات احتجاب در آمدند گویا همان
 فاتحه دوا بوده است بعد ازاں هر چند برای حضور ایشان توجه کردیم ظاهر نشدند بعد ازاں
 ۱۰ در محاطه که در وی مرقد فضیل بن عیاض و سفیان بن عیینه و بسیاری از اجلای مشایخ است
 در آمدند و در شان فضیل کلمات مدحیه بسیار فرمودند و فرمودند که چندی از کبار مشایخ که در
 اُمت مرحوم مستثنی اند و شان علیهمه دارند، فضیل هم در آن جماعت یافته می شود. بعده
 بر قبر شخصی که مستعد باخذ طریقۀ اینقه در دیار هند از آنحضرت شده بود لکن رجعت بر عقل
 کوتاه اندیش خود خورده به جماعت دیگر ملحق گشته بود توقف کرده، فرمودند که فلانی محزون و
 ۱۵ منموم و سرنگون به حالی عجیب ظاهر شد که چه بیان آن کنیم هر چند توجه به حال او نمودیم اثر
 انمفاع کمتر محسوس شده فرمودند که علم الغیب عند الله سبحانه - فسد من سعی الیه و فاز من
 التجی لیه سلمه الله سبحانه و دامت برکاته -

یا قوتیه می فرمودند که سحر شب پنجشنبه برای حصول بعضی کمالات التجا و تضرع داشتم بعد از ساعتی
 ۲۰ ازاں به تضرع باز آمدم و گفتم ما للعبید و الارادت، به مجرد خطور این خطره الشرح
 سینه و بطن عظیم رو داد و بعد از نماز بامداد به حلقه ذکر اشتغال داشتم دیدیم که خلعت
 بس عالی مراعنایت کرده اند انگاه متوجه گشتم که این کدام خلعت است معلوم ساختند
 این خلعت عبودیت است - الحمد لله علی ذالک -

یا قوتیه حضرت ایشان دامت برکاته روزی در مصلاهی مالکی در حلقه ذکر نشسته بودند و استغراق
 و توجه و مراقبه داشتند بعد از فراغ حلقه فرمودند که امروز در مجلس سکوت خلعت ارشاد

در کمال علو شان در بر خود دیدیم دآل قدر خود را به مرتبه ارشاد مناسب یافتیم که زیاده بر آن
متصور نہ باشد مقتضای وقت و قرب قیامت ظهور را کما ہو بر نمی تابد و نیز دریں مجلس سکوت
محسوس گشت که ما را دوات و قلم عنایت کردند چنانچه برای منصب وزارت می دهند پس
ناچار دفاتر عالم ملک و ملکوت از احکام ظاہرہ و باطنہ آنها با آنحضرت منقوض (۱۱۹) باشد
و ایشان مزج و مدار عالم باشند و تجویز و تصحیح امور با آنحضرت مسلم بود۔

۵

یا قوتیہ مخدوم زاده عالی درجه حضرت خواجہ محمد نقشبند سلمہ اللہ سبحانہ نقل کردند کہ آن عالی حضرت
در ایام اقامت مکہ منظرہ برای دفع مرض برادر کلان خود قدوة المحققین، زبدۃ العارضین
حضرت خواجہ محمد سعید قدس سرہ کہ در آن ایام آنحضرت را مرض صعب روداده بود توجہ
گماشتند و بہ تضرع و التجاد دست مبارک بہ دُعا برداشتندی فرمودند در آن هنگام مشہود
گردید کہ آنچه در عرصہ امکان است در خشوع و برداشتن دستہا موافقت ما در زیدہ و
ہزاراں دستہا از اقسام مخلوقات بہ تبعیت این مسکین نموده بلکہ جمیع محتائق اسماء و صفات
الہیہ جل شانہ و اصول و ظلال آنها در حصول مراد با مشارکت دارند الی ان انتہت
الی الذات البحت تعالت و تقدست۔ تا اثر قبول ظاہر شد و ایشان صحت یافتند۔

۱۰

یا قوتیہ حضرت ایشان سلمہ اللہ سبحانہ و دامت برکاتہ بتاریخ روز شنبہ ہشردہم رجب المرجب در
مکہ مشرف وقت معاودت از طیبہ مبارکہ در مصلائی مالکی^۱ در حلقہ ذکر بایاران مجلس مراقبہ
و سکوت داشتندی فرمودند کہ در آن مجلس غیبتی در ر بود گو یا شخصی مرا از ورود غیایات
عظیمہ و عطایای فخمہ از حضرت الہی جل شانہ آگاہ می سازد و اطلاع می بخشد دیدم کہ
باس فاخرہ خلعت جلیل القدر کہ از کثرت ضیاء و شعثان انوار بہ ہیچ صورت نمی شود
بلکہ نور صرف بہ نظری در آید مرا پوشانیدند بعدہ ازاں بقعہ برخاستہ خارج مسجد دراز کشیدم
و خلعت مذکورہ را در بر خود می یافتیم باز غیبت دست داد و دریں اثنا اندر دادند کہ حضرت
حق سبحانہ و تعالی ہمیں لباس نامناسب آن می پوشد، چنانچہ در حدیث قدسی الکبیر یاء
ردائی والعظمتہ ازاری۔ باید دانست کہ این قسم معاملات داخل اسرار است و
از ظاہر مصروف۔

۱۵

۲۰

- یا قوتیه حضرت ایشان دامت برکاته در راه مدینه منوره تحس تمام در دریافت آثار و مشاهد متبرکه که چه آثار چه مساجد نبوی علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة می کردند و همها اکن خود را در آن مواضع می سانیدند و همچنان (۱۲۰) در وصول به مزارات صحابه رضوان الله تعالی علیهم اجمعین گوشش بلیغ می نمودند الا ان یشاء ربی شیئاً، چون از دادی بدر به صفراء رسیدند از راه انحراف در زیده به زیارت عبیده بن حارث که از شهداء بدر است و در بدر مجروح گشته در صفراء آسوده است متوجه شدند ساعتی بر قبر شریف و همراه یاران به قبر مراقبه پرداختند بعد از آن به قافله رسیده فرمودند که بر قبر اوست رضی الله تعالی عنهما توجه کردیم، نیا فقیم بعد از ساعتی با کمال ابهت و مرتبت ظاهر شد و به جانب ما آمد و بابت داشت تمام ملاقات کرد و ساعتی جلسه نموده بشتابی رجوع کرد گویا در امری مشغول بوده به اکرام ضیف آمده باز بهماں امر زد آورد و چون به مدینه معطره نزدیک رسیدند در آن شب از کثرت شوق در شدت ظهور شمشان انوار غالباً بیدار ماندند سحرگاه به مدینه رسول علیه و علی آله الف الف صلوة و سلام در آمده آداب زیارت روضه منوره و مسجد شریف بجا آوردند از روضه معطره شریفه کمال الطاف و عنایات و تفقد احوال و انعام عطایا ظاهر گردید و بعد از سه چهار روز بعضی مردم از اهل مدینه منوره خواستند که داخل طریقه آنحضرت شوند ایشان از کمال ادب درین امور جلیل القدر از خدمت رسول الله صلی الله تعالی علیه و سلم اذن خواستند و ۱۵ مواجهه کریمه ایستاده مراقبه نمودند، تمام رضا به اشتغال این امر جلیل القدر و کمال اہتمام بآن ظاهر گشت چنانچه در کعبه حناء به ظهور پیوسته بود و خلعت ارشاد در غایت علو از جناب مقدس مطهر علیه و علی آله الف الف صلوة والسلام عنایت شد و نیز انوار و عنایات حضرات شیخین رضی الله تعالی عنہما و قرب متحلی بودن ایشان به کمالات سرور انبیاء علیه و علیہم الصلوات و البرکات ظاهر گردید و در اکثر اوقات از توار و ظهور انوار در مشاہد و آثار خصوصاً در مسجد نبوی علی صاحبہ الصلوات و التحیة خاصه از مواجہہ شریفه و نزدیک اسطوانة عائشہ صدیقہ رضی الله تعالی عنہا که در این مواضع اسرار مکنونه به کمال ظهور موج می زد بیان می فرمودند و ہم کمالات حضرت امام اجل مجد الف ثانی قدس سره و مرتبه

آنحضرت در محال مزبوره معلوم گردید، بعد ازاں به مزارات بقیع رفتند عنایات و اعطاف
 امیر المومنین حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه و مهربانیهای اهل بیت و ائمهات و مومنان
 ظاهر گشت سیماکمالات صدیقه حبیبه رضی الله تعالی عنها زیاده ازاں که در عدد و حد و آید ظهور
 می نمود، می فرمودند که اگر چه مدفن صدیقه در بقیع است اما ازاں رو که حجره شریفه خانه ولایت
 اکثر اوقات آن ام المومنین را در حجره شریفه نبوی می یابیم و مسجد شریف (۱۲۱) را بانوار
 وی رضی الله تعالی عنهما علوی بینم، می فرمودند که آن قدر الطاف از عائشه صدیقه در باره
 خویش مشاهده کرده ام و اهتمام از وی رضی الله تعالی عنهما به حال خود یافته که چه گویم
 و از جمله امداد اعانت که از حضرت صدیقه نسبت به حضرت ایشان سلمه الله سبحانه ظهور
 یافته آنست که حضرت ایشان در یک چیزی به توسل حضرات شیخین رضی الله تعالی عنهما به
 حضرت خیر البریه علیه الصلوات والسلام و المتحیه، شفاعت درخواستند و چهل اثر
 شفاعت زودتر به ظهور پیوست و در آن سری خواهد بود توسل به صدیقه حبیبه بستند
 ایشان به مجرد التماس خود را به جناب مطهر رسول الله علیه و علی آله الف الف صلوة
 والسلام به شتابی تمام رسانید و خود را در کنار آنحضرت علیه الصلوة والسلام
 انداخت و لوازم محبت و آثار موانست در میان آمد و التماس حضرت ایشان را از
 جناب مقدس نبوی علیه و علی آله الصلوات والبرکات به شتابی فرا گرفت و آنچه
 می خواستند ازاں درگاه معلی حاصل کنایند رضی الله تعالی عنهما.

۵

۱۰

۱۵

و نیز کمالات حضرت فاطمه زهرا علی ابیها و علیهما السلام در شب مولد آنحضرت
 ظاهر شد و اجتماع عظیم و سرور فحیم از اهل بیت رضوان الله علیهم اجمعین درون
 حجره شریفه معائن گشت.

۲۰ یا قوتیه روزی در ایام اقامت مدینه منوره شخصی از اصحاب آل عالی حضرت متعالی منزلت در خدمت
 عالی ایشان احوال و مقامات بعضی عزیزان آن وقت را بیان نمود به خاطر مبارک از راه
 غیرت خطره گذشته باشد برای مقالیه نسبتها متوجه شدند نسبت شریف آنحضرت متجلی
 شد و تمام عالم از انوار آن عقلی گشت و قرب خاص و منزلت مخصوص که آنحضرت را
 به جناب مقدس معلی است عز شانه و بآن ممتازند شرف ظهور فرمودند و نسبت افراد
 عالم و افتقار و احتیاج آنها بایں عارف کامل میرهن شد و محسوس گشت که آنحضرت

ہرگز عالم و امام وقت اند و افراد عالم ہمہ گردا گرد آنحضرت صفوف بستہ منظر فیوض
از آنحضرت شد در آن اثناء القا نمودند کہ صاحب این دولت را میرسد کہ بر کسی
غیرت نماید۔

یا قوتیہ روزی آنحضرت نماز عشاء را بہ جماعت شافعی ادا نمودند، می فرمودند کہ امام اجل
محمی السنۃ محمد بن ادریس الشافعی آمدہ با کمال بشاشت و سروری با ملاقی شد گویا
(۱۲۲) اظہار انفرح ازین موافقت نمود۔

یا قوتیہ از مواہب عالیہ کہ آنحضرت بآن ممتاز کردند آنکہ آنحضرت سلمہ اللہ سبحانہ با جمعی از اصحاب
در مسجد نبوی علی صاحبہ الصلوٰۃ والسلام باعث کاف دور و نزدیک شب مازون گشتند
چون از نماز عشاء فراغ یافتند و ہر شریف و وضع را از مسجد بر آوردند چنانچہ در آن بقعہ
شریفہ معمول است و خلوت خاص حاصل شد حضرت ایشان در مواہب شریفہ آمدہ مدتی
مدید بہ مراقبہ پرداختند و ہمچنین در آخر شب وقت تہجد نیز آمدہ مراقب نشستند،
می فرمودند کہ حضرت رسالت خاتمیت علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والتسلیمات
از کمال بندہ نوازی و نہایت کرم از حجرہ خاص و حجاب مخصوص برآمدہ بر ما نزول فرمودند
و آن قدر ما را تشرف بہ آنجناب معلی حاصل شد کہ بہ هیچ چیز شل آن بہ ظہور نیافتہ بود
ہمچنین وقت تہجد محسوس گشت کہ آنحضرت علیہ و علی آلہ الف الف صلوٰۃ
والسلام از مقصورہ منورہ برآمدند و از کمال عنایت و لطف این کمترین را در بر کشیدند
و این حقیر را احقاق خاص بہ حقیقت او علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ یسر گشت والحمد للہ
علی ذالک۔

یا قوتیہ در اوائل جمادی الاول چوں بہ زیارت بقیع رفتند نسبت علیہ امیر المومنین حضرت عثمان
رضی اللہ تعالیٰ عنہ در کمال علو و نہایت لطافت متجلی گشت و کثرت عنایات و وفور الطاف
حضرت عثمان و کمال اہتمام آنحضرت بہ حال ایشان ہویدا گردید و ہمچنین الطاف
حضرت عباس محسوس شد۔

چوں بہ زیارت حضرت فاطمہ زہرا رضی اللہ تعالیٰ عنہا رسیدند، تلاطم امواج نسبت علیہ
آنحضرت معلوم گردید و کرم و لطف بی شمار از آنحضرت ہمیدند و در یافتند کہ آنحضرت
رضی اللہ تعالیٰ عنہ ایشان را بہ خود کشند گویا میگویند کہ تو از آن مائی مہمان مائی گفتند کہ قبل ازین

معامله خود را به صدیقه حبیبہ مائل ترمی یافتیم از جهت کثرت عنایات او رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہَا
 چون از بقیع برگشته به مسجد نبوی علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام رسیدیم و در بجار نسبت
 فاطمہ زہرا مستغرق نسبت علیہ صدیقہ حبیبہ شرف ظہور فرمود و علیہ رو آورد با وجود تحقیق و
 استہلاک و حالت متقدمہ در نسبت شریف صدیقہ حبیبہ نیز استغراقی پدید آمد بعد ازاں
 در ہماں مقام ہر یکی ازیں ہر دو بزرگ بہ نفس نفیس خود ہا ظہور نمودند و مرا بہ خود (۱۲۳)
 کشیدند حضرت فاطمہ زہرا بر کتف یمن ظاہر شدند و حضرت صدیقہ بر کتف یسار، و از
 وقت مغرب تا نماز عشاء ہمیں معاملہ در میان ایشان می گزشت بعد ازاں در مسجد شریف
 چنان معلوم شد کہ نسبت حضرت زہرا بتول غالب آمد و نسبت شریف ایشان مائل بہ
 بیاض می یافتیم و نسبت صدیقہ حبیبہ را بہ حجرہ متشل می دیدیم بعد ازاں در مواجہہ حضرت
 رسالت خاتمت علیہ الصلوٰۃ والسلام رسیدہ شد ہمیں معاملہ آنجا ہم ظاہر شد کہ ہر یکی
 مرا بہ خود می کشید و در حضور شریف آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ نسبت صدیقہ
 ہم قوت و استیلاء پیدا کرد گویا بنا ہر دو نسبت قساوی شدند، بعد عشاء کہ حضرت ایشان بہ
 منزل آمدند و با مخدوم زاد ہا کبار عالی تبار حکایت می کردند فرمودند کہ تا حال ہماں معاملہ
 در میان است و من در فرخ و سروری ام کہ ہرگز فوق آن متصور نہ باشد از کثرت عنایات
 این قسم دو بادشاہ عالی شان بہ حال این مسکین ضعیف۔

۵

۱۰

۱۵

یا قوتیہ حضرت ایشان طالت حیوۃ و دامت برکاتہ بتاریخ یزد ہم جمادی الاولیٰ بعد از فراغ نماز
 جمعہ بہ سلام آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ رفتہ او مواجہہ کریمہ ایستادند فرمودند چون از ارسال
 صلوات و سلام فارغ شدیم خلعتی عنایت شد و چنان معلوم گردید کہ این خلعت از عنایات
 حضرت صدیق اکبر است رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بعد ازاں در ہماں مجلس و مقام خلعتی دیگر بر خود یافتیم
 ہمیدیم کہ این از لطافت حضرت فاروق اعظم است رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ و این ہر دو
 خلعت زنگت جداگانہ دارد اول سرخ رنگ است و دومی زرد نام، و ہنگام رجوع
 از آن مقام عالی خلعتی ثالث سبز رنگ بہ من نزول فرمود القا نمودند کہ این مرحمت است
 از حضرت خیر البریہ علیہ و علی آلہ الف الصلوٰۃ والسلام و تحیۃ۔

۲۰

یا قوتیہ در بیان عظمت جناب سرور و استغناء و محبوبی و رحمت عامہ و صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علی آلہ وسلم

می فرمودند محسوس می گردد که وجود شریف او علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات مرکز جمیع عالمیان است از دوره عرش تا مرکز فرش و همه مخلوقات از ملک (۱۲۴) و حور و انس و جن و سایر جنود الهی شانه بوی محتاج اند و از وی فیض برند مفیض حقیقی هر چند و باب مطلق است جل شانہ اما اقسام افاضات به هر که می رسد به توسل شریف اوست و مہمات ملک و ملکوت با ہتمام او انصرام می پذیرد و مشاہدہ می گردد کہ شب و روز انعامات ۵ بر کافہ مخلوقات از روضہ مطہرہ علی ساکنہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ علی سبیل الاتصال فالأفضل است کما یفخ افواه القرب وما ارسلک إلا رحمةً للعلمین۔ می فرمودند کہ باین کہ عموم رحمت و شمول شفقت استغناء و عظمت محبوبیت کہ لازمہ مقام خاصہ اوست بر وجہ اتم و اکمل ثابت است لہذا در عرض احتیاج بہ جناب او بہ وسایل احتیاج افتد و اظهار امری در آنحضرت بی توسل معصی می نماید۔ ۱۰

یا قوتیہ بتاریخ روز دوشنبہ ششم جمادی الاخری حضرت ایشان بہ زیارت اہل بیعہ رفتند بعد از مراجعت می فرمودند کہ بہر قبری از قبور متبرکہ می نشستم چنانچہ عنایات صاحب آل قبر بہ حال خود مشاہدہ می کردم ماہمچنان انتظار اہل قبور دیگر کہ ارادہ زیارت آنها داشتم معائنہ می نمودم و اجتماع ایشان برائے ملاقات من ہمچو اجتماع برہمان عزیز و برغایت مرغوب کہ غیر مترقب دارد است می یافتم چوں از زیارت امیر المومنین حضرت عثمان ۱۵ علیہ الرضوان فارغ گشتم غلمتی تازہ بر خود یافتم معلوم گردید کہ این عطیہ حضرت عثمان است چوں بر روضہ منورہ سیدنا ابراہیم علی ابیہ و علیہ الصلوٰۃ والسلام رسیدم دیدم کہ بہ جانب ما برآمدہ و خود را بہ من ملحق ساخت گاہی در کنار من می آمد و گاہی بہ کمال مہربانی معانقہ می کرد و آنحضرت نور صرف در نظرمی در آمد چرا چین نہ باشد کہ او ۲۰ علیہ و علی آله الف الف صلوة والسلام در شان آل جگر گوشہ چنین فرمودہ اند:

لو عاش لکان نبیاً

می فرمودند التذادی کہ از ظہور نسبت و عنایات آنحضرت علی ابیہ و علیہ الصلوٰۃ والسلام یافتہ ایم و اہتمام آل عالی تر از نسبت بہ خود ہمیدہ آل التذاذ از من رفتنی نیست و ہمچنان صحابہ کہ در روضہ منورہ او رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ مدفون اند مثل عبد اللہ بن مسعود و غیرہ او ہمہ حاضر شدند و بہ عنایات بسیار و اشتفاق بی شمار ما را احاطہ کردند

بعد ازاں بہ مرقد امام اہل مالک ابن انس رسیدیم کہ بہ شتابی تمام (۱۲۵) جانب ما برآمدہ ملاقات بہ کمال بشارت و سرور بر رسم ملاقات عرب کرد چہ ملاقات ایشان در کمال انبساط است و این رسم در غیر ایشان نیست بعد ازاں غایات و مہربانیہای ازواج مطہرات زیادہ از حد یافتہ چنانچہ شفقت مادر در حق ولد خصوصاً اشفاق صدیقہ حبیبہ کہ مخصوص بیچ وقت نیست بلکہ پیوستہ می یابیم بہچنان الطاف کثیرہ از زہرا و بتول علی ابیہا و علیہا الصلوٰۃ والسلام بہ ظہور پیوست و شفقتہا اہل بیت از بنات مطہرات و امیر المؤمنین حضرت عباس و حضرت حسن و کذاک از ائمہ کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم از تعداد خارج مفہوم گشت چون بہ سرتربت عارف ربانی خواجہ محمد یار صادق سر رسیدیم بہ کمال بشارت و خصوصیت برآمدہ گرمیہا و گرمیہا فرمودند در آن وقت نسبت ایشان را در کمال صفا و لطافت فوق ظلال یافتہ۔

۵

۱۰

چون از بقیع برآمدہ بر دروازہ قلعہ رسیدند ساعتی ایستادہ متوجہ روحانیت امام اسمعیل بن امام جعفر صادق رضی اللہ تعالیٰ عنہما کہ در دن قلعہ مدفون است، شدند، ایشان در کمال علو شان و نہایت لطف و احسان بہ آنحضرت ظاہر شدند، مخفی نماند کہ حضرت مخدوم زادہ عالی درجہ مخزن اسرار احوال حقائق آگاہ شیخ آدم را در رسالہ اصل باین عبارت آورده اند بعینہا ایرادی نماید و اما احوال شیخ آدم فقیہ بعض تفصیل تذکرہ فی ورقہ ان شاء اللہ تعالیٰ۔ لیکن این قدر سمع کردیدہ کہ حضرت ایشان ہر گاہ بہ بقیع می رفتند بہ تربت شیخ مشارالیر رسیدہ مراقب می شدند الا ان یشاء ربی شیئاً باجملہ دریں باب غور بسیار فرمودند۔

۱۵

تذیل بعد ازیں القاء این کلمات آنحضرت دامت برکاتہ فرمودند کہ در بقعات مبارکات و مزارات بقیع نسبت من ظہوری عجیب و انجلائی غریب پیدا کردہ و قرب و منزلت خود را بجناب اقدس او تعالیٰ مشاہدہ کردم محسوس گردید کہ تمام عالم از نور آن نسبت متلی شد و مکنونات عالم ہمہ صفات بستہ گاہی خلعت نمودارند گرداگرد من و من در میان امام و مرئی شد کہ فیوض و برکات گوناگون کہ از حضرت حق سبحانہ تعالیٰ نسبت بہ کافہ خلایق میرسد ہمہ آن بتوسط این درویش می رسد و سائر مخلوقات چہ اولیا و چہ غیر (۱۲۶) آنہا منتظر

لہ د۔ تمام ندارد ۱۹ حنات۔ ۱۹ میں "فقیہہ" سہو کتابت ہے۔

۲۰

حصول برکات و ترقیات ازین ضعیف اند و اکثر اوقات دوات و قلم را نزد خود حاضر می یابم برای تصحیح مہیات ملک چنانچہ وزیر اعظم دربار سلطان ذی شان نسبت و قدرت دارد و آن حالت در خود فہم با وجود ظہور اسرار غریبہ کہ دراء این خدمت جلیل القدر بمن مرحمت فرمودہ اند از خفایا، اصالت و محبوبیت بعد از ان فرمودند کہ ہر چند این نسبت ظہور و غلبہ می نمود من متعجب و مستحی می شدیم کہ در حضور صحابہ کرام رضوان اللہ علیہم اجمعین ظہور نسبت دیگری چہ گنجائش دارد اما از آنکہ این حالت ہم اثر غایات و تتمہ برکات آنحضرت است آن ہمہ را از طفیل این اکابر دانستہ متسلی و شادمان بودم۔

- یا قوتیہ حضرت مخدوم زادہ ہای عالی درجات اعنی خواجہ محمد نقشبند و خواجہ محمد عبید اللہ و خواجہ محمد سیف الدین نقل کردند کہ روز دوشنبہ ششم جمادی الاخری حضرت ایشان وقت انتقال از مدینہ سکینہ برای رخصت از خدمتہ علیا معزز و مفخر موجودات سرور کائنات خواجہ دین و دنیا صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علی آلہ وسلم بہ مسجد درآمدی فرمودند کہ در نماز ظہر بودم نزدیک محراب نبوی علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ گریہ از حزن و فراق و الم و دواع بر من غالب آمد در ہمیں غم داندوہ بودم کہ جانب مقصورہ کریمہ در وضع معطرہ سطوات انوار و شمت سلطنت طلوع نمود و حضرت رسالت خاتمت علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ و التسلیمات با بہت و نظاہر عظمت از حجرہ کریمہ برآمدہ و بر نزول فرمودند و از نہایت کرم خلعت تاج چوں تاج سلاطین در غایت علو و نہایت رفعت کہ ہرگز مثل آن مرئی نشدہ است باین محقر پوشانیدند، محسوس می گشت کہ بر آن تاج طرہ شہ پرست کہ بالای آن لعل عالی تعبہ کردہ اند و چنان استفاد می شد کہ این خلعتی است خاصہ کہ از بدن شریف آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام متخلع شدہ است، مثل خلعات دیگر نیست بعد از ان برای بعضی فرزندان خود کہ در ان سفر رفیق بودند و آن وقت با من حاضر بودند در ان عالی حضرت برای حصول خلعت التجار تضرع نمودم از کمال بندہ نوازی بہر یکی از آنها خلعات متعددہ مرحمت شدہ، بعد از ان بہ مواجہہ شریف

لہ د۔ "طرہ" ندارد

رفته، سپس معامله مشاهده کردم می فرمودند که دریں هر دو مقام محراب خاصه و مواجبه کریمه دوستی پهلوی من ایستاده و برای حصول رخصت رفته (۱۲۴)، برای ادنیز متضرع گردیدم که خلعتی بوی هم مرحمت شود و در معرض قبول نیفتاد این معنی مرابره کمال التجا آورد، بعد از تضرع بسیار متمثل به صورت شد که چیزی از قسم خلعت بوی هم عنایت شد چنان در آن وقت بردستار او متمازی نمود.

۵

یا قوتیه می فرمودند که اعطای خلعت عبارتست از افاضه نسبت خاصه و معامله مخصوصه که اول دلیل و اعدل شاهد است بخصوصیت تمام و عنایت کامل از معطی به معطی که در نظر کشفی آن عطیه متمثل به خلعت می گردد به خلاف سائر عنایات که باین خصوصیت نباشد به خلعت متمثل نمی شود و لهذا هر چند در مواجبه شریفه برای حصول خلعت برای بعضی یاران مخصوص متضرع شدیم اثر آن ظاهر نشده هر چند التفات و عنایت بر آن جماعه محسوس می شد مگر به بعض فقیرزادها که از محض کرم و صرف فضل خلعت بآنها عنایت شد فافهم.

۱۰

یا قوتیه ولختم مواهب الحرمین الشریفین بذکر عنایتین استفاد هما امامنا و قبلتنا السید الشیخ سلمه الله سبحانه و دامة برکاته من الحضرت العلیا العالیة اعنی الجناب المقدس النبوی علیه و علی آله الصلوٰة و التسلیمات عنایة فی حقہ و اخری فی حق شیخه امام العالم مجدد الالف الثانی رضی الله تعالی عنه.

۱۵

اول آنکه روزی در مجلس میان بی گانه و آشنا شسته بودند، دیدند که حضرت سید الاولین و الآخرین علیه و علی آله الصلوٰة و التسلیمات از آسمان نزول فرمودند در کمال ابهت نورانی محض حتی که از کثرت شعشان نور به هیتی تشخص نمی شوند بلکه نور صرف متمثل اند و بر حمت سروری حضرت ایشان را بوسه دادند باز به آسمان عروج فرمودند. دوم آنکه روزی در ایام اقامت به سرهند در واقعه دید که حضرت محبوب رب العالمین علیه و علی آله الف صلوٰة و السلام در خانه حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی ایستاده اند و انوار عظیم بر آن حضرت علیه الصلوٰة و السلام متلالی است و حضرت مجدد الف ثانی در گوشه صحن آن خانه ایستاده اند و در نسبت خود استغراقی دارند حضرت رسالت خاتمت علیه و علی آله الصلوٰة و السلام از کمال بنده نوازی کلمات بسیار

۲۰

در مدح ایشان می گویند و می فرمایند (۱۲۸) سبحان الله درین مردم یاد دین دیار حضرت حق سبحانه و تعالیٰ به چنین بنده را پیدا کرده است که فرشتهاء مقرب او سبحانه نزد او می آیند و وی بآنها التفات نمی کند.

- سبحان ربك رب العزت عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين - این یواقیت بیست و شش از رساله یاقوتیه که مشتمل بر ۵ چهل و نه یواقیت است بعضی متصله و بعضی منفصله بحکم هفتده رکعت فریضه اخذ نموده داخل این مفتاح ثالث که محتوی برسی کنوز و از خزاین معصومی و دفائن قیومی به موافق اجزای مسترآن و صیام رمضان بوده استرضای روح پر فتوح حضرت ایشان و علیهم السلام ازین مناسبت بر خود و بر جمیع قاریان اخلاص و استمعان کثیر الاختصاص در یوزه نمود و از مخالفت تطویل کلام ختم این باب بر همیس مقدار خصائص آل امام بهام غوث الانام مقرر گردانید.
- ۱۰ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ - رَبِّ اعْنِنِي وَلَا تَعِزَّنِي عَلَيَّ وَانصُرْنِي وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ وَامْكُرْنِي وَلَا تَمْكُرْ عَلَيَّ وَاهْدِنِي وَيَسِّرْ لِي الْهَدْيَ وَانصُرْنِي عَلَيَّ مِنْ بَغْيِ عَلِيٍّ رَبِّ اجْعَلْنِي لَكَ شَاكِرًا لَكَ ذَاكِرًا لَكَ رَاهًا لَكَ مَطْرَعًا لَكَ مُحِبًّا إِلَيْكَ وَأَوْهَا مُنِيبًا
- ۱۵ رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِي وَاغْسِلْ حُوبَتِي وَاجِبْ دَعْوَتِي وَثَبِّتْ حُجَّتِي وَسَدِّدْ لِسَانِي وَاهْدِ قَلْبِي وَاسْلُلْ سَخِيمَةَ صَدْرِي وَصَلِّ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيَّ خَيْرَ صَلَواتِهِ مُحَمَّدًا وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ -

مفتاح چهارم

در بیان عادات و عبادات حضرت ایشان با بیان تاویلات بعضی سوره و آیات قرآنی که فرموده اند و مایقارب هذا الباب -

- بسم الله الرحمن الرحيم - ما يفتح الله للناس من رحمة فلا مُسِكَ لها
 ۱۰ وما يُمَسِّكُ فلا مُرْسِلُ له من بعده وهو العزيز الحكيم - اللهم الهمني رشدی
 واعذني من شر نفسي اللهم صل وسلم على افضل البشر واکرم المخلوقات
 صاحب الوحي والشفاعات وجوده باعث ايجاد الارضين والسموات وعلى آله
 وصحبه واتباعه الى يوم النجاة ، و برنشان دفاتر اسرار صديقي و محرران سرار انوار
 فاروقی و حیا و رزان قامت و لبر بای عثمانی و دوبر (۱۲۹) دلان دارث کرار سبحانی باریابان محفل
 ۱۵ جان نواز نقشبندی و صدر نشینان خوش آواز مجلس بلندی و دلگدازان شائق کمالات احمدی و بلند
 پروازان عاشق کمالات سرمدی و خاک روبان آستانه پاک معصومی دسته گویان از اشتیاق ادراک
 معارف قیومی و زاهدان بادیه حسرت بر سبیل اشتها رو عابدان قائم الليل و صائم النهار و منعمان
 دولت کثیر الاقبال و مترنمان به ترانه اصوات بلا اختلال و باده نوشان نخبه خانه الهی و گل فروشان
 میخانه لا تناسی و سالکان مسالک طریقت مستحفظان بوادئ حقیقت و عالمان مدرسه عالی مقال
 ۲۰ و عارفان معرکه مستقیم الاحوال که به تبعیت و در اشت امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی رحمته تعالی علیه
 طریقت و حقیقت را خادمان شریعت است و نبوت را افضل از ولایت اگر چه ولایت آن نبی باشد حق الیقین
 همیده صحورا بر سکر تزجیح داده اند ظاهر و آشکار است که اعمال صالح و عادات شریفه آن قبله

له م - "و" ندارد

در ایشان و امام صفای ایشان حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما که از کثرت قبولیت و غایت طهارت بر اوج و قرب حضرت صمدیت جلست غطره صعود نموده که ملکی که با هشتاد هزار سر و زبان و دهان ذاکر باشد - چنانچه در کنز بیست و پنجم از مفتاح ثالث ذکر آن مفصل گزشت - از آنحضرت و الامزلات از یاد خود پیش عارف خدا رسیده و آنا نماید، من آواره پست فطرت که تمام همت خود را صرف ضلالت و معاصی نموده باشم - چه یار که حرف ازین معنی شگرف زخم و متاع کاسد خود را در بازار صرافان و قائل بتمن اندازم چه عقل که سبب ثالث از اسباب علوم نزد علمای اهل حق است - شکر الله تعالی سیم هم همه وقت بر نقصان طبیعت خود بی تکلف حاکم است - فکیف باین قسم مقصد اقصی و مطلب اعلی که دست ادراک فحول علماء و کمل اولیاء در مداحی کمالات و عادات و عبادات و حسنات آن امام الاصفیاء وارث خیر الانبیاء علیه و علیهم من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها اعتراف به قصور دارد و آنا از آن جا که کار دست کرده بانصرام رسانیدن دشمن شروع شده را با تمام شنیدن قول اولوالالباب با آنکه بدون یاد حضرت ایشان وقت را بسر بردن بر عاشقان جمال (۱۳۰) با کمال آن قبله در ایشان موجب کمال تلوسه و بسیار اضطراب است -

بغیر از دوست آرامی ندارد . بخود قطعا سرانجامی ندارد .
 مصداق مال است در وسط همین قیل و قال که با قلب مترواح حال داشته مکرر در معاملات صحبت حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما دریافته گویا در مدح این مقامات خود این بیت می خوانند -
 زخشنده معانی از عباره ز آسانی که بر آسمان ستاره
 و به عنایات دیگری نوازند که حاصل آن دلیر گردانیدن بر تحریر این مقامات فرخنده رایات باشد بلکه این کلمات مرقوم را بخود منسوب می فرمایند از دریافت این قسم نوید فرحت جاوید اسباب سعادت رسیده سطور سابق باعتبار اسخ شنیده را که لیل و نهار بکمال نیاز مندی و غایت افتقار ملتزم حصول این دولت آمد بلکه بعضی از آنها از نهایت شوق و حلاوت و فوق الفوق پیش از تمام مفتاح ثالث نقل برداشتن اختیار کرده تا این وقت که هنوز دیباچه مفتاح رابع هم به تمام نه رسیده جز و کامل از اول کتاب به خط مربوط نوشته جز و ثانی مرقوم می سازند و اعذاری که از قلت

درایت و نقصان طبیعت با شائقان اسرار آن قبله ابرار آورده می شود محمول بر شکست نفس می دارند قلم احد بدامن اسعافهم بما اقترحوا و ایصالهم الی غایة بالتمسوا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ۝

به بنجم از جندی رافتین کن سعادت با بلندی ، بمنشیں کن

۵ و این مفتاح مشتعل بر دو کنز است از کنوز خزان معصومی -

کنز اول در بیان عادات و عبادات آن قبله ارباب کرامات و کنز ثانی در تادیل بعضی سور و آیات فرقانی که در روز رستخیز اول پیش از همیں خواهد بود صاحب نام حق می فرماید ۝

روز محشر که حساب گذار بود اولیں پیشش نماز بود

پیش از شروع در مقصد حدیثی چند از احادیث صحیحہ که در فضائل نماز وارد شده است دریں مقام معصومی مندرج سازم فرموده اند -

۱۰ کنز اول بگوش طراوت سروش استماع باید نمود که بهترین عبادات نماز است - چنانچه که عن ابی هریره رضی الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ارايتم لو ان نهراً باب احدكم يغتسل فيه كل يوم خمساً هل يبقى من درنه شيء قالوا لا يبقى من درنه شيء قال فذلك مثل الصلوات الخمس يحو الله بهن الخطايا متفق عليه - عن ابن مسعود قال سالت النبي صلى الله عليه وسلم اي الاعمال ۱۵ احبُّ الى الله قال الصلوة لوقتها قلت ثم اتي قال بر الوالدين قلت ثم قال (۱۳۱) الجهاد في سبيل الله قال حدثني بهن ولو استزدتہ نردني - متفق عليه - عن عبد الله بن عمرو بن العاص عن النبي صلى الله عليه وسلم انه ذكر الصلوة يوماً فقال من حافظ عليها كانت له نوراً وبرهاناً ونجاة يوم القيامة ومن لم يحافظ عليها لم تكن له نوراً ولا برهاناً ولا ۲۰ نجاة وكان يوم القيمة مع قارون وفرعون وهامان وابي بن خلف رواه احمد و الدارمي والبيهقي في شعب الايمان - وعن عبد الله بن شقيق قال كان اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يرون شيئاً عن الاعمال تركه كفر غير الصلوة رواه الترمذی -

نماز است که راحت بخش غم گساران است ، نماز است که شفا بخش بیماران است ،

نماز است که نشانی از اصل می دهد، نماز است که بنده را از رب تعالی نزدیک تری گرداند آن قدر فضائل نماز و کمالات آن را که حضرتین ما اعنی امام ربانی محبّد الف ثانی و قبله در ایشان حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما در وفات مکتوبات قدسی سمات خود با تحریر فرموده اند هیچ کس از صوفیه متقدمین عشر عشر آن را بیان نکرده اگر بمطالعہ آن پردازیم بحتمل که از جمال آن پر تو بر باطن خود اندازی پس بر اول چیزی که از عبادات آن قبله اصحاب کرامات ست دست و قلم گردانیم از ذکر نماز شهید و شکر در کام خامه عنبر رقم بچکانم - مصرع

مرشد اکمل نماز دوست من دامان تو

ما درین مقامات شریفه رعایات یک لطیفه که از جامعان مقامات دیگر معلوم نیست که ظهور نموده باشد منظور گشته و آن لطیفه این است که شروع ذکر از نماز ظهر نموده زیرا که اول نمازی که رسول الله صلی الله تعالی علیه و علی آله و صحبه وسلم در ادای فرائض فرموده اند همین است به خلاف مؤلفان مقامات حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه که شروع کلام از نماز هجده می فرمایند و این عاصی دور از کار هم به تبعیت این اعزّه عالی مقدار در رساله معدن الجواهر در احوال عالی حضرت قدسنا الله سبحانه بسره العزیز به همین راه رفته اما درین مقامات وقت تحریر از جانب سموات آواز آیتی که مشعر (۱۳۲) باین معنی باشد به گوش دل رسیده آیت کریمه را بیان نماید - اَقِمِ الصَّلَاةَ لَدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا - و مراد از "دلوک الشمس" زوال آفتاب است که عبارت از نماز ظهر باشد تقدیم یافت و جبریل امین هم علی نبینا و علیه الصلوة والسلام که دو روز متوالی برای تعلیم اوقات و امامت حضرت رسالت خاتمت علیه و علی آله من الصلوة افضلها و من التسلیمات اکملها نزدیک بیت کنانیه اند شروع از ظهر نموده از برای حصول سعادت حدیثی که در آن مذکور این معنی است بطریق شهادت می گذرانم و این نامه را محلی به علیه حدیث می گردانم و همه خوانندگان و شنوندگان را از کلام خیر البشر امام یوم الحشر صلی الله تعالی علیه و علی آله وسلم یحشایم و هو هذا اعنی ابن عباس رضی الله تعالی عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اتی جبریل عند البیت مرتین فصلی بی الظهر حین زالت الشمس و کانت قدر الشراک و صلی بی العصر حین صار ظل کل شیء مثله و صلی بی المغرب حین افطر الصائم و صلی بی العشاء حین غاب الشفق و صلی بی الفجر حین حرّم الطعام

والشراب على الصائم فلما كان الغد صلى بي الظهر حين كان ظله مثله وصلى بي العصر حين كان ظله مثله وصلى بي المغرب حين افطر الصائم وصلى بي العشاء الى ثلث الليل وصلى بي الفجر فاسفر ثم التفت الى فقال يا محمد هذا وقت الانبياء من قبلك والوقت ما بين هذين الوقتين - رواه البوداؤد والترمذی -
 فاذا اطلعت على حقيقة فضل الصلوة وعرفت ان اقل الصلوة امرت
 ۵ بالاداء صلوة الظهر فافلم ان الصلوة عبادة جامعة لتلاوة القرآن وما سواه من اذكار السبحان مثل التسبيح والتحميد والتهليل والتكبير والخشوع والخضوع فصار ذكرها اقدم واولى فها انا اشرح في المقصود متوكلاً على الرحيم الودود -

- ۱۰ و در طریقه علیه و شیوه مرضیه حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ آنچه از عارفان کامل و مقبولان صاحب دل بکرات مسموع گردیده که از سفر و صیف و شتا آن بوده که بعد از زوال آفتاب در شب بلا توقف و در صیف اندکی (۱۳۳) تا امتداد سایه تسویف فرموده به بیت انخلا بطور مسنون تشریف می بردند چنانچه پای چپ اول آنجا جامی گذاشتند و رعایت سنت در سنن آن مقام هما ممکن می فرمودند بعد از آن استنجا به کلوخ و تر نموده باب طهارت فرموده بآداب مسنون بیرون مستراح می شدند چنانچه پای راست می برآوردند و در وقت رفتن مکان ضرور اللهم انی اعوذ بک من الخبیث والخبائث خوانده - بسم الله گفته ، می رفتند و وقت برآمدن غفرانک والحمد لله الذی اذهب عني الادی و عافانی - می خواندند و کل من ملک الاعمال ما خوذ من الاخبار والآثار این حکم مخصوص بر همین جای ضرور وقت فی زوال نه بود بلکه هرگاه به بیت انخلا اتفاق می شد، همین رعایت قوی و فعلی ملحوظ نظر بود و در حین بول جای نرم که احتمال جستن رشاشه نداشته باشد، تجسس می فرمودند - لانه ورد فی الحدیث : استنزهوا عن البول
 ۲۰ فان عامة عذاب القبر منه و در حین استنجا کلوخ که بعد بول واقع می شد رعایت احتیاط به کار می رفت که احتمال تقاطر نماید - القصه بعد فراغ استنجا متوجه قبله نشسته سر انجام وضوی نمودند و بطور مسنون وضوی فرمودند بر هر عضو که آب می ریختند آن قدر دمی گرداندند که احتمال تقاطر نماید که نردام الا تمه سراج الامة

امام ابی حنیفه کوفی رحمه الله تعالی آب مستعمل نجس عین است - اگرچه نزدیک امام محمد طاهر نیز مطهر است و فتویٰ بر آنست و نزدیک امام شافعی رحمه الله تعالی طاهر و متطهر است اما از غایت تقویٰ عمل آن امام صفا کیشان حضرت ایشان رضی الله عنه بر اولیٰ و عزیمت بوده و در عین شروع وضو بسم الله العظیم و الحمد لله علی و بنی الاسلام ب زبان الهام ترجمان آوردند و در مضمضه آب دو ترک بزاق تمام می انداختند تا بر باریان حضور ساطع النور شاشه نیفتد و بر ریختن آب بر هر عضوی رعایت تشلیث می فرمودند من الیدین الی الرجلین و در وقت شستن وجه مبارک که احسن الوجوه بوده - مصراع

یاد روی او کنم تا خانه ام روشن شود

- آب بکمال ملائمت از ربع سرتابنا گوش دزمه (۱۳۴) گوش می رسانیدند اما در وقت رسانیدن آب اندکی دست را بیشتر بر رخساره راست نسبت بدست ثانی که بر رخساره ثانیه باشد می رسانیدند بطوری که صاحب نظران کثیر الاعتقاد این معابه تعمیق نظر دریافته بودند و این رعایت از جهت آن بود که رسول خدا صلی الله تعالی علیه و آله وسلم میامن را در جمیع شان خود دست می داشتند و در وقت شستن وجه کریمه کلمه شهادت می خواندند و بعد از آن که سه مرتبه آب بر وجه شریف می انداختند در یک دست آب گرفته خلال لحيه شریفه می نمودند بقولی بعد دو مرتبه آب از یک دست گرفته خلال لحيه مقدسه می فرمودند و مرتبه ثالثه وجه را می شستند مقصد بموافق قول ثانی خلال در وسط می کردند و موافق قول اول بعد فراغ غسل الوجه می فرمودند و در شستن هر دو ساعد از دست تا آرنج می شستند و غایت تحت المفیاد داخل می ساختند بکه ازاں هم معامله را دو سه انگشت بالا می بردند تا اندکی از بازو هم شسته شود که موجب بسیار آخر است و وقت شستن ساعد همین اللهم اعطنی کتابی بیحینی و حاسبنی حساباً یسیراً و وقت شستن ساعد شمال اللهم لا تعطنی کتابی بشمالی او من وراء ظهری ولا تحاسبنی حساباً عسیراً می خواندند اگرچه جناب حضرت ایشان را شمال که از مقتضیات عدم باشد - بموجب تخلوا باخلاق الله بمانده بود بحکم کلتا یدیه یمین سبحانه یمین - اما این اعتبار به موافق ظاهر بیان به کار می رفت - بعد از آن مسح تمام سر و اذنین و گردن به نهجی می پرداختند که هیچ دقیقه از دقائق مستحبات فرو نمی

گذاشتند بعد ازاں جانب مین یا یسار گردیده، قدین می شستند و از سالک آب را بالا می رسانیدند تا اندکی از ساق هم شسته گردد که مستلزم بسیار ثواب است و خلال اصابع رطبین بطور مسنونه می فرمودند و ادعیه ماثوره هر وقت علی قدر الوقت و الحال می خواندند و مسواک را در هر وضو و وضو را بر هر نماز لازم داشتند. آری گاهی دو نماز را بیک وضو هم بحکم نخصت ادا فرموده باشند که در حدیث آمده است ان الله سبحانه كما يحب ان يا تونی بالعزیمه يجب ۵ ان يا تونی بالرخصة فيه - علی الخصوص که بامراد تعالی (۱۳۵) بوقوع آید داخل من الرض و واجبات می گردد، و نخصت عزیمت می شود نوم العلماء عبادة شایسته مقال است. حضرت ایشان در کن و فکن مامور بوده اند که مستحبی تفصیله ان شاء الله تعالی فی الموقع مفتاح الخاص - چنانچه از جناب قبله گاهی قطب الاقطابی قدسنا الله تعالی بسره العزیز مسموع گشته که حضرت ایشان قدسنا الله تعالی بسره الاقدس می فرمودند که در عالم جوانیها نماز عشاء را بوضو ۱۰ اشراق خوانده بودم اما وضو بدون مسواک گاهی نه نموده اند و در حین استماع اذان مؤذن بآداب تمام می نشستند و اگر راه می رفتند ایستاده می شدند و اگر بر عرش درازی بودند بزودی بسیار فرود می آمدند و کلمات اذان را بعد استماع از مؤذن با همتگی می خواندند و هر چه اومی گفت می گفتند غیر از وقت حیعلتین که لاحول و لا قوه الا بالله می گفتند و بعد از فراغ اذان درود خوانده دعا ماثوره آن وقت می خواندند - چنانچه در اول اذان دعا آن وقت می خواندند در تفصیل ذکر ۱۵ جمیع ادعیه کتاب اطول می گردد، بنابراین بطریق اجمال تذکره بعضی ازاں ادعیه که ایراد آنها بجهت بعضی مصالح بر ضروری داند، کفایت می رود خلص کلام آنکه بعد از استماع اذان وضو بطوریکه مذکور شد فرموده جامه مزین بحکم خذ و ازین تم عند کل مسجد پوشیده بوقار تمام بقصد نماز متوجه مسجد می شدند و وقت بر آمدن از خانه ملایک آستانه بسم الله توکلت علی الله لاحول و لا قوه الا بالله می خواندند - چنانچه در وقت در آمدن بسم الله ثقه بالله و توکلا علی الله می خواندند ۲۰ و شایقان جمال را که از مسجد تا دولت خانه صف بسته می ماندند هر کس همگین چشم گشته می ایستادند - مصرع - به پیش مین و یساره چه بی قرار اند

(۱۳۶) نقد وقت شان بود به زلال دیدار مطلع الانوار سیراب ابدی که تشنگی بران در رنگ

حوض کوثر گاهی متصور نه باشد می ساختند

۵ بیک کرشمه که در کار آسمان کردی هنوز می پرواز شوق چشم کوکبها
تسلیمات بی غایت به نظرات غلیات بحال آشفته گان شوریده حال مرعی داشته داخل
مسجد می شدند و در وقت دخول مسجد اللهم افتح لی ابواب رحمتک می خواندند چنانچه در
وقت خروج از مسجد اللهم انی استسئلك من فضلك می خواندند و بعد از دخول مسجد دو گانه محفوظ
تحت مسجد بلا اہمال می گذرانند بعد از آن چهار رکعت سنت فی الزوال بیک سلام ادا فرموده
چهار رکعت سنت موکده می خواندند به مجرد فراغ از این سنت مکبر ایشان تکبیر می گفت اکثر اغلب
خود بنفس نفیس اقامت نماز به نیازی فرمودند و قرائت غالباً در آن نماز از طوال مفصل می فرمودند و
گاهی بغیر آن ہم کفایت می رفت آباء به ندرت و اما در موسم غلبات مرض دیگری را ہم امام می کردند
۱۰ و نماز آنحضرت در غایت خشوع و طمانیت قومه و جلسہ در رکوع و سجود بطول قنوت موصوف بوده چرا
نه باشد که سجده آنحضرت فوق العرش می افتادند کما مر ذکره فی المفتاح الثالث و
سیجئی تفصیله فی المفتاح السادس ان شاء الله تعالی.

۱۵ القصد بعد از ادای سلام فرض سه مرتبه کلمه استغفار بر زبان الہام ترجمان آورده یک مرتبه
اللهم انت السلام ومنک السلام تبارکت یا ذا الجلال والا کرام گفته بلا توقف دو رکعت
سنت موکده بسنت ظهر گذارده آیتہ الکرسی می خواندند بعد از آن گاهی دو رکعت نفل و گاهی چهار
رکعت خوانده به دعای پرداختند و دعا (۱۳۴) دست برداشته به خشوع تمام می فرمودند و فاتحه که بعد
صلوة و بعد مرسوم عام گشته بلکه سرایت در خاص زیادہ از عام نموده نمی خواندند و بدعت می دانستند
آری اگر حاجتمند برای حصول حاجت خود التماس فاتحه در ہمہ وقتی کہ می نمودی خواندند و بعد از فراغ
دعای سه مرتبه کلمہ تسبیح سبحان اللہ می گفتند کلمہ تکبیر اللہ اکبری گفتند و گاهی کلمہ تکبیر را ہم سی و سه
مرتبه گفته در آخر لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملك وله الحمد وهو على کل شیء
۲۰ قدیر می گفتند تا صد از آن کامل شود و گاهی بست پنج مرتبه کلمہ تسبیح و بست پنج مرتبه کلمہ تحمید و
بست پنج مرتبه کلمہ تہلیل و بست پنج مرتبه کلمہ تکبیر و جمع این اطوار احادیث صحاح به ثبوت پیوسته
است - کما لا یخفی علی متتبعها -

لطیفہ شریفہ دیگر ہم براجہ اولوالابصار از واجبات الاطہار دانسته و امی نماید کہ

- حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ چه صلوٰۃ مفروضه متطوعه بلکه جمیع اعمال صالحه به قلب صنوبری که صفت جامع است، می فرمودند و بر زبان التیام ترجمان گاهی الفاظ نیت را که معروف بین الناس گردیده است نمی آوردند زیرا آنکه از رسول مختار و صحابه کبار نیت زبانی اصلاً ثابت نه شده است علیه و علی آله و صحبه من الصلوٰۃ افضلها و من التسلیمات اکملها و بعد از فراغ نماز ظهر در اوائل ماه به درس علوم دینی به مسانت تمام می پرداختند و گاهی دو گانه نماز به نهجی از ۵ طول قنوت می فرمودند که در یک دو گانه ظهر را به عصری رسانیدند و جناب قبله گاهی اقطاب ستگاهی قدس سره شرح و قایم را در خدمت حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ خوانده اند. می فرمودند که با مخدوم زاده صاحب مرتبه حق الیقین شیخ سیف الحق و الملة و الدین رزقنا الله سبحانه من برکاته و قدس الله تعالی روحه شریک سبق بودم که حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ بعد از نماز ظهر سبق می فرمودند بعد از آن گاهی به نمازی پرداختند و گاهی بدرس کتب مطولہ بل سوط مثل بیضادی و عضدی و شرح مواقف ۱۰ و غیره می ساختند (۱۳۸) و گاهی به سیر باغ و صحرا تشریف می بردند و در آن جا صرف وقت به عبادت شریف می نمودند و گاهی به محل سرافته به جماعت مستورات به وعظ و نصیحت زندگانی می فرمودند، اما در آخر با اکثر بعد ظهر و خانه ملائک آتانه تشریف می بردند و در آن جابنات صاحبات را با دیگر طالبات صدقات و اقربات قانات را جمع فرموده حدیث شریف می شنوایند و غنایات خفیه و جلیه در حق آنها به کاری بردند و در فصل میوه انواع فواکه شریفه نزد آنها می گذاشتند و ۱۵ در بیړه تنبول روپیه ها و اشرفیه ها پیمانده مرحمت می فرمودند تا صدقه خفیه که اشرف صدقات است به حصول انجامد و عطا های ظاہره از نقود و اجناس نیز می نمودند قوله تعالی اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَاِنْ تُخْفُوْهَا وَتُؤْتُوْهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ الی آخر الایة الکریمه. فضل صدقین می برآید هر چند یکی را بر دیگری میزدانند و در حدیث در فضل صدقه وار شده است: صدقة السر تطفئ غضب الرب و تدفع ميتة السوء. ۲۰
- باجمله هر دو صدقات صلہ رحمی می فرمودند و خود به تحریر مکتوبات قدسی آیات به حکم الهام خالق البریات تعالی شانه مشغول می گشتند و وقت ترقیم حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ غالباً بین الظهر و العصر بود الا ماشاء الله تعالی وقت نوشتن عبادات بدیعه و فقرات رقیقه دست بسته

حاضری گشتند، وقت ترقیم هر که را خواهند قبول فرمایند بعد از آن بموجب الهام سبحانی یکی را از آنها قبول می کردند پس جمیع عبارات و معانی که در قید قلم آن محبوب ربانی رَضِیَ اللّٰهُ عَنْہُ در آمده همه منسوب بذات اقدس ادبجانه گشت فلا ینبغی لاحد ان یتکلم فیہ بوجه من الوجوه - و همین معامله حضور عبارات در وقت تحریر معارف و مکاشفات بجناب امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی رَضِیَ اللّٰهُ عَنْہُ که بوراقت کامله نصیب حضرت ایشان گشته - ۵

قصه هر چه در آن جا بوده درین جا ظهور کرده الولد سرلابیه گویا کتابت بحال این شیخین می نماید -

یک نغمه شسته در دو پرده یک نشاء دو جا ظهور کرده
 و هنگام تحریر معارف بنی نظیر عینک بر آنف مبارک می گذاشتند و بعد از امتداد سایه بشلین مؤذن ایشان باذان عصری گفته سلوک مسطور در صحن استماع اذان می (۱۳۹) نمودند و قلم دان شکرانشان را برداشته لمحہ برای دفع کسل دراز کشیده دوسه حرف گر انمایه باطل خانه در میان آورده و واردات را برای طعام نشاندہ زود تر برای تهیه سرانجام نماز بر می خواستند بول و با استنجا بحال احتیاط فرموده بوضوی ساختند و بعد از انقراغ وضو بالباس فاخره متوجه مسجد می شدند به مجرد دخول مسجد دعای مذکوره و گاهی دُعای دیگر هم که در وقت دخول مسجد وارد شده اند خوانده دو گانه تحیت مسجد ادا می فرمودند بعد از آن چهار رکعت سنت که در ماده آنها در حدیث صحیح وارد شده رحم الله امرأصلی قبل العصر اربعاً گزارده - اندکی فاصله دعا در میان داده به فرض می پرداختند اما برین سنت اگر چه از سنن زاید است تاکید تمام داشتند حضرت والده ماجده سلمها اللہ سبحانہ می فرمودند که در ایام غلبه اوجاع که حضرت ایشان رَضِیَ اللّٰهُ عَنْہُ طاقت بر رفتن مسجد اگر چه بر میان باشد هم نداشتند صلوٰۃ مفروضه اندرون محل سرای ادا می فرمودند - روزی اذان ایام در خدمت آن امام همام غوث انام حاضر بودم که وقت نماز عصر پر تو انداز گردیده و برخاسته نماز عصر ادا نموده و باز بخدمت آفتاب طلعت شتافتم فرمودند که بایں استعجال که رسیدی مانا که تنها بر فرض اکتفا نموده و سنت نه خواندی در ادا نمودن چهار رکعت که دعا رحم بر گذارنده آنها از حضرت مستجاب الدعوات رسول رحمت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم ۲۰

۱ د "در آمده" ندارد ۲ م - تھیو ۳ م - نداید
 ۴ م - "و" ندارد ۵ م - فرض

بشرف صدور یافته باشد چراتکامل باید در زید و چه قدر وقت در ادای آن صرف می شود از آن باز منفعل گشتن و بدون ضرورت گاهی آن سنت از ایشان متروک نگشته است.

بر سر مطلب باید شتافت حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ در نماز عصر قرائت از اوساط مفصل می فرمودند الا باشد و در هر نماز خود امامت می نمودند که امام معصوم بوده اند الا باشد و بعد از ادای سلام جانبین سه مرتبه کلمه استغفار خوانده یک مرتبه اللهم انت السلام الی آخره گفته ۵
رب اعنی علی ذکرک و شکرک و حسن عبادتک بر زبان شریف آورده آیه الکرسی خوانده جانب (۱۲۰) قوم بایمین و یسار گردیده دست برداشته به دعای پرداختند و آنچه می خواستند می طلبیدند اما اول و آخر دعا را به درود زینت می بخشیدند و قبولیت دعا را از صدقه سید الانبیا علیه و علی اله الصلوٰة و البرکات می فهمیدند و در وقت اتمام دعا هر دو دست شریف بهر دو طرف وجه کریم رسانیده آخری می کردند، بعد از آن کلمات تسبیح و تحمید و بحیر باعداد مذکوره می خواندند و در کتب احادیث مثل صحیح بخاری و صحیح مسلم و مشکوٰة المصابیح می پرداختند و گاهی بر مکتوبات حضرت مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ می شنیدند و معانی آن هم در میان می آوردند و گاهی جلد اول مکتوبات خود که از مدت مدید به حضور پُر نور ترتیب یافته استماع می نمودند. اما این دو جلد ثانی و جلد ثالث که در آخر عمر مبارک مرتب شده بود جامعان آنها آمده می گذرانند تا بعد ترتیب بنظر انور در آیند و گاهی مقامات مجددی شنودند. اما باید دانست که خواندن مکتوبات و مقامات خاص بر همین ۱۵
وقت عصر زوده بلکه بعد ظهر و گاهی بعد حلقه فجر هم این اتفاق واقع می شد.

باجمله بعد از انقراض درس حدیث و مکتوبات وقت شام پرتواندازی گشت صد مرتبه استغفار تکرار فرموده، بعضی ادعیه ماثوره قبل نماز شام خوانده به وضوی پرداختند و یا در بهمون وضوی ساختند که مؤذن حضرت ایشان آواز اذان بغایت خوش الحان می بر آورده و بلافاصله خود تکبیری گفته به مجرد استماع کلمه شهادت رسالت در تکبیر برای نماز بر می خواستند و این سلوک در ۲۰
جمع صلوٰة مفروضه بوده و در وقت استماع قد قامة الصلوٰة نیت نماز می بستند و تکبیر تحریمه می گفتند و باقی ادعیه ماثوره آن وقت بعد از فراغ فرض و سنت می خواندند و در نماز مغرب غالب قرائت از قصار مفصل می فرمودند و بعد فراغ آیه الکرسی خوانده متوجه قبله به دعای پرداختند

۱- چشیدند ۲- د- "هر" ندارد ۳- د- بلافاصله خود قعود تکبیری می گفته ۴- م- غالباً

و در میان فرض و سنت غیر از سه مرتبه استغفار یک مرتبه اللهم انت السلام الى آخره فاسله می
نموده و بعد از دعا کلمات تسبیح و تحمید و تهلیل و تکبیر را بطوری که بعد از ظهر گفته شده خوانده به دعا های ماثوره
می گشتند.

در بیان (۱۴۱) این ادعیه ماثوره موقت و غیر موقت خود رساله تالیف فرموده فائده هر دعا
مذکور نموده اند، اگر به سعادت مطالعه آن بشتابی دولت نشاتین فی الحال پیانی سه چهار دعا از آن
ادعیه ماثوره از آن صبح و شام که در وظیفه القطب الانام بوده برای نفع تمام و فائده تام مذکور
می سازد اعوذ بکلمات الله التامات من شر ما خلق سه مرتبه هر صبح و شام که در وظیفه
القطب الانام بوده برای نفع عام و بعد نزول منزل می خوانند اللهم عافنی فی بدنی، اللهم
عافنی فی سمعی، اللهم عافنی فی بصری، لا اله الا انت و بسم الله الذی لا یضر
مع اسم شیئی فی الارض ولا فی السماء وهو السميع العليم - و بسم الله علی
نفسی و اهلی و مالی - وقت صبح و شام سه مرتبه می خوانند، هر کدام از این ادعیه اربعه شتم
بر فواید بسیار است - بر سر اصل سخن باید رفت حضرت ایشان رحمته الله تعالی بعد از خواندن ادعیه
شش رکعت نماز اقامین به سه سلام ادای فرمودند و جانب متوجه گردیده مریدان خاص و
مسترشدان کثیر الاخلاص را توجّهات می فرمودند و در اندک مدت بیک گوشه التفات و توجه آن
اهل سعادت را صاحب کرامات و مقامات می فرمودند -

بر خاک اگر نظر کنی مشک بو کنی   بر سنگ اگر نظر کنی آئینه رو کنی

و معاملات آنها از جا بجا میروند و از خالی بگالی می رسانند و بشارت حصول مقامات
جدیده علیه آنها را سرفرازی می فرمودند و بر حالات ماضیه و حالیه و مستقبلیه آنها را مطلع می فرمودند
و طور توجه حضرت ایشان رحمته الله تعالی چنان بود که جمع کثیر از طالبان آمده حلقه نموده می نشستند
بهر یکی از آنها نیم نگاه توجه می فرمودند و من اوالهم الى آخرهم جدا جدا بطرف آن طالبان خدا
می گشتند و این صورت بر مخلصان قدیمی مقرر داشتند - اما طالب جدید که به عزم توبه التماس
دخول طریق علیه می نمود بلا توقف بکمال عنایت توجه اش می دادند و مریدی گرفتند و در بشارت
”غفرت لك ولن توصل بك“ التي بواسطه او یفیر واسطه الى يوم القيامة،

داخل می ساختند (۱۴۲) و موقوف بر مابین مغرب و عشاء نمی داشتند و ارشاد آل قطب الاوقات هم
 بر تریه غلبه و امتداد نموده بود که فرصت یافتن توجه مرطلاب صادق را خیلی به مشقت دست می داد
 لهذا حاجی محمد عاشور بخاری را که جامع جلد ثالث است صدر این کار دولت آثار گماشته بودند
 تا نوبت مقرر نمودن مثل بسته سعادت مندان را از مریدان و مخلصان بوقت انعام و عطایا حاضر سازد
 و بدون اجازت حاجی مذکور هیچ کس باریاب در آن سر پرده هائی نور نمی گردید. اما ابنای کرام و
 ۵ اقربای کرام و خلفای عالی مقام ازین حکم مستثنی بوده اند که توجه ایشان موقوف بر صدارت حاجی
 مسطور نبوده هر گرا ازینها هر وقت که می خواستند طلبیده توجه می فرمودند و با سرار علیه می نواختند که اندرون
 محل سرایم صدر زنان برای همیں کار جلیل الاعتبار مقرر شده تا طالبات صادقات را مثل بندی نمود
 حاضر آن وقت گرداند و نبات طیبات ازین حکم استثناء داشتند. چه طالبین و طالبات بر آن قبله
 ارباب کرامات مثل مورد ملح می تافتند و دائم الاوقات آنحضرت را به خود می خواستند هر چند که
 ۱۰ مریدان نوآمد را و بعضی از نیاز مندان که سابق بدولت سعادت مشرف گشته بودند توجهات اکثر آنها
 حواله مخدوم زاده های عالی درجات می شد.

حضرت والده ماجده سلمها الرحمن تبارک و تعالی می فرمایند که روزی صاحب از خدا
 طلبان به قصد ارادت بخدمت سرایر سعادت بصدق شوق رسید، التماس توجه نمود بحضور خود مرا
 به توجه دی امر نمودند و بیدادون استغفار دلالت می فرمودند بموجب امر شریف القدر توجه داده ذکر قلبی
 ۱۵ که معمول این سلسله علیه است یاد گفتم فی الفور اثر توجه به برکت حضور و امر آنحضرت والا منزلت
 در آن صاحب سرایت نمود. الحمد لله الودود.

و مراجعت به سخن اولی درین مقام اولی است همدراشای توحب حضرت ایشان
 رضی الله تعالی عنہ رویشان صفا کیشان که نوبت توجه آنها در آن شب نه بوده اندکی به تفادیت نشسته
 به ختم حضرات خواجه های بزرگوار قدس الله تعالی اسرار هم بموجب امر آن مرشد عالی مقدار مشغول می نمودند
 ۲۰ و حضرت (۱۴۳) ایشان گاهی در آخر سوره اخلاص و گاهی در آخر دود شریک می شدند و گاهی بر
 فاتحه ثواب گذراندن، کفایت می فرمودند و در همیں حنات وقتی مقبوله وقت نماز عشاء می
 گشته بعد از غیبوبت به بیاض که نزد امام ابی حلیفه شفق معتبر از آن ست از مؤذن اذان خوش الحان

۱- و- "و" ندارد ۲- و- بمشقت ۳- م- اثمار ۴- و- سلمه

شنیده تجدید وضو فرموده اکثر چهار رکعت و گاهی دو رکعت خوانده تکبیر استماع فرموده بل فی وسط التکبیر تحریمی بستند و غالب قرأت درین نماز در رنگ نماز عصر از اوساط، مفصل می فرمودند و گاهی بغیر آن هم کفایت می رفت جناب قبله گاهی اقطاب دستگاہی قدس سره می فرمودند که حضرت ایشان قدس سره سبحانہ بسر الاقدس غالب در نماز عشاء والشمس والتین می خواندند و بعد از ادای سلام فرض سه مرتبه کلمه طیبہ استغفار و یک مرتبه اللهم انت السلام الخ خوانده و به دو گانه سنت می پرداختند و بعد از فراغ سنت آیت الکرسی خوانده چهار رکعت سنت از سنتش زواید قائماً او قاعداً می گزاردند و بعد از این سنت اللهم انی اسئلك حسن الخاتمة سه مرتبه می خواندند این سنت شریفه اعمال حسنه حضرت مخدوم قدس سره در نه رسیده است.

شنیده ام که مخدوم زاده مذکور در فضیلت این سنت فرموده اند که در حسن خاتمه تاثیر عظیم دارد و باجملة اعمال حسنه خصوصاً نماز نافله که بدست حضرت مخدوم قدس سره افتاده و ایشان را بر آن مواظبت بخشیده بدون سابقه فضل این همه کثرت علم و عمل از محالات مطلقه است بل از ظهور صفاتیات و قبولیت حنات آنجناب صاحب تفادیت بلا حساب بوده که مثل امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ فرزندی از صلب ایشان برآمده و مانند حضرت ایشان و حضرت خازن الرحمۃ و دیگر اخوان کرام ایشان قدس سره سبحانہ بسر الاقدس ابناات ایشان مرحمت شده و اولاد حضرت ایشان که هر کدام تخم هدایت و کوکبه کمالات درایت بنظهور آمده چه شرح دهد و غالب توفیق این اعمال جناب حضرت مخدوم را از شیخ ایشان (۱۴۲) قدوة الواسعین شیخ رکن الدین قدس سره بابت دست آمده، چنانچه امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ خود زبان داده اند و در جای که نگارش فرموده اند.

فتح این دردیش را توفیق عبادات نافله خصوصاً ادای صلوٰۃ نافله مدد از پدر بزرگوار او را از شیخ خود که در سلسله چشتیه بودند و جذبه قویہ داشتند بدست آمده مرا ازین کلام بندگان شیخ رکن الدین است قدس سره.

و حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ تحقیق فرموده اند که نیز ایشان را از خدمت پدر و پیر خود اعنی مکمل النفوس شیخ عبد القدوس قدس سره میسر شده و از کتب بدست آمدن این طور اعمال احتیاطیه را که در طهارت وضو و نماز که شامل حال این اعزّه صاحب کمال بود مشکل شمرده اند بر مطلب ادلی که مشکل بر لطائف زیبا دارند و ذکر این همه اسرار در هر موضع به موافق آن مقام پیدا، رجوع نمایم و

هر قدر که توانم سخن را اختصار فرماتم تا بفضل ایزدی جل سلطان عثمان معصومی را در کوزه در آورده
سرخ روی از مستمان کثیر الیقین بحصول انجام ده

چون خواب کنم درین شبانگاه افسانه دراز وقت کوتاه

- درضای روح پُرفروش حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ به قسمی میسر آید و مَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ
که این همه کارخانه از برکت اشارات حضرت ایشان برپا گشته است و این همه دار و مدار بین بشارت
۵ آل ام صفا کیشان بر جا گردیده معلوم فرمایند که حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ بعد از ادای این کلمات
اربعه که بر دای قدر سخن متفرع شده یک شب به وتر می پرداختند و شب دیگر وتر را موقوف بر وقت
تهجد می داشتند و غالب در نماز وتر در رکعت اولی قرأت سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى
و در ثانیة قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ و در ثالثه قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ می فرمودند کما
هو المسنون و اکثر در قنوت و تر دعاء حنفی و شافعی جمع می فرمودند و بعد از فراغ وتر سه
۱۰ مرتبه سبحان الملك القدوس دو مرتبه آهسته و یک مرتبه با دوازده بندی گفتند و در آخر رب
(۱۴۵) الملائكة والروح بصورت نخی ادا می فرمودند عالی حضرت قدس سره می فرمودند که
من از خدمت فیض موهبت حضرت ایشان از دو رکعت نفل که شصت بعد وتر می خواندند،
استفسار نمودم فرمودند که من یک شب می خوانم و یک شب نمی خوانم و اگر می خواندند استدات
۱۵ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ در رکعت اولی و در رکعت ثانیة قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ می کردند
بعد از آن متوجه قبله دست برداشته بتضرع تمام دعا نموده کلمات تسبیح و تحمید و تهلیل و تکبیر
بطور مسطور خوانده اگر توجه احدی از طالع مندان می خواستند داده و الا همس طور یک گوشه نگاه کار
نموران را در نشاء بریز ساخته دلهای عشاق را تبسم دلیرانه گذاخته

دو چشمش زنده بخش نشایتم است دو ابرو قبله گاه قبلتین است

عالی را به کرشمه انداخته بقصد دولت خانه ملائک آستانه بسلامت تمام بر می خواستند نعره
سلاة از هر وقت چپ و راست از مغنیه خوش الحان و عربان فصیح السببان و
هندویان محبت نشان بر می خواست در آشنای طریق اگر حاجت مند سوال حاجتی از حاجات

۱ م - "تهلیل" ندارد ۲ م - نشاء ۳ م - در عشاقان

۴ م - نشاء ۵ م - قبله گاهی

خود بعض مقدس می رسانید بوجه ادنی استماع آن فرموده جواب آن را به موافق ذهن مخاطب ادا
 نموده خود به ذکر لسانی مشغول بوده سوار یا پیاده داخل حرم محترم می شدند چه در ایام وجع مفاصل
 که عادت شریف بر آن رفته بود به ضرورت سواری آمدند بعد دخول بهر کیف که باشد سه مرتبه
 سوره اخلاص پیش از جلوس بر مسند خلد مشهدی خواندند و بعد از جلوس سوره التوسعه و سوره
 تبارک الَّذِي بِسِيْدِهِ الْمُلْكُ می خواندند گاهی در نماز و گاهی همی طور چه مقصد این سوره
 مذکوره بعد نماز عشاء می خواندند. چنانچه سوره غَمَّ يَحْتَسَاءُ لَوْنَ بعد العصر قریب سورَةُ
 الْوَاقِعَةِ را بعد مغرب می خواندند خوب در حافظه مانده که سُورَةُ الْوَاقِعَةِ در نماز اوابین
 می خواندند چنانچه از جناب حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنہ سماع گشته و یا خارج نمازی
 خواندند اگر چه از بزرگان شنیده بود و از عصر تا عشاء در مسجد می ماندند و بدون ضرورت بیرون نمی
 شدند و در آخرها که از غلبه آزار از رفتن مسجد غیر از وقت (۱۴۶) ظهر که گرم می باشد موقوف شده
 بود و صلوٰة مفروضه به جماعت کثیر در کلبه منوره ادا می ساختند همون حکم مسجد گرفته بود فصول
 فیها ما عومل فی المسجد من الاذکار والافکار والقعود والقیام الا
 اَنْ يَتَشَاءَ اللهُ رَبِّي شَيْئًا دَقَّتْ طَعَامُ شَبِيْنَةَ حضرت ایشان رَحِمَهُ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ همان وقت
 بوده که سفره دولت بر پای گشته خود هم به نفس نفیس تشریف حضور بر آن سفره پُر نور می فرمودند
 هر چند که تقسیم اطعمه متلونه و غیر متلونه به صوفیان عظام و خادمان کرام و قادمان هر مقام، جناب
 زین المستورات تاج المخدرات ام المریدین حضرت بی بی جویو قدسنا الله سبحانه بسر ها الا قدس
 پیش از تشریف آنحضرت بر سفره دولت از جهت غلبه هجوم و کثرت غوغا که لوازم تقسیم است
 شروع می کردند چه هر روز پانصد کس و بردایت مریم مکانی حضرت خاله کبیره قدس سرها که فضائل
 ایشان اکثر من ان يعد و ازید من ان یحصى است. هفت صد کس از آن
 سفره بابرکت طعام می خوردند و صادر و دارد سوای این بودند و حضرت ایشان بادی تمام بالای طعام
 می نشستند و تسمیه خوانده دست بر طعام می رسانیدند بدو سه انگشت که بایه و وسطی و ابهام
 باشد، چند لقمه تناول می فرمودند و برداتی که بر آن سفره از بنات و همشیره و بنات اخوان و
 بنات همشیره و دیگر صاحبکات که بعد از ظهر آمده احادیث شنیده از عطیات خفیه و جلیه سرافرازی یافته

له م - بنگله ۲ م - می یافتند

- بودند حاضر می شدند بطرف آنها می دیدند، تا طعام نزد احدی قلّت نه کند و اگر کسی از ایشان متوجه آن قبله درویشان می گشت خود بسرت دست بر لقمه می کردند تا ناظره مستحیّه نگردد، و آنچه که خود می خوردند به خویشان و درویشان و مملوکان و معلوکان عنایت می فرمودند و بسیاری از صالحات را طعام بعزت تمام همراه کرده می دادند تا در خانه خود رفته به جلالت برفاقت زوج و اطفال خود به خورد و در انشای طعام کلام کم می کردند و بر طعام عیب نمی گذاشتند و بی مزه نمی فرمودند و هر چه می آمد به شوق و منت قبول می فرمودند و شکرانه بی نهایت بر توارده بر نعمت (۱۲۴) جدا جدا به تقدیم می رسانیدند و در آخر طعام ادعیه ماثوره آن وقت می خواندند دعاء الحمد لله الذی اطعمنی هذا الطعام و رزقنیه من غیر حول منی و لا قوّة را مقدم می کردند که موجب غفران معاصی ما تقدم است، چنانچه در اقل طعام هر دو دست شسته شروع می کردند و در آخر طعام هم دست شسته باختری فرمودند و بحکم اذا تعشّ تمشّ در ایام عافیت چند قدم مشی هم می نمودند، بعد از آن یک نفس نشسته حرف و حکایت باهل حقوق بقدری که حق آنها را باید در میان آوردند بتوجه مخلصات صالحات از بنات قانات و غیرهن من العابدات می پرداختند و هر یکی را از آنها معاملات قصوی و درجات علیا در طرفه العین می رسانیدند و به بشارت بلند و مقامات ارجمند در اندک التفات و توجه می نواختند از جناب حضرت مروج الشریعة قدس سره منقول است که در مدح آن وقت می فرمودند این آن وقت است ۱۵ که عورات کم پیر به بازار برای بعضی حوائج و کار خود می روند در میان خود ماذکر معارف که هیچ احدی قبل ازین در هیچ عهدی از عهد اکابر ما تقدم لب به بیان آن نه کشوده است، می نماید و بعد از اعطای توجّهات بآن جماعت مستورات وضو فرموده به نماز قیام اللیل بطول قرأت مشغول می گشتند و ظاهر چهار رکعت می خواندند و باستغفار و تسبیح و تحمید و تهلیل و تکبیر تمجید مشغول می گشتند تا نصف لیل بعد از آن بر عرش آمده بحکم آنکه خواب هم سنت است در زنگ ۲۰ اکل بکة سنت جمیع انبیاء است صلوة الله سبحانه علیهم بسم الله نموده به پیشروی راست دراز می کشیدند و دست راست زیر بغل راست می گذاشتند و دعاء باسمک ربّی وضعت جنبی و بک ارفعه ان امسکت نفسی فارحمها و ان ارسلتها

فاحفظها مما تحفظ به عبادك الصالحين را از ادعیه ماثوره آن وقت می
خوانند بعد از آن ده مرتبه اللهم باسمك اموت واحياء و سه مرتبه استغفر الله
الذي لا اله الا هو الحي القيوم واتوب اليه سبحانه می خوانند و
کلمات تسبیح و تحمید و تکبیر بطوریکه بعد صلوة مکتوبه (۱۴۸) عدد آنها مرقوم گشت می خوانند
غرض در هر دو پهلوی مرطوب اللسان من اذکار الرحمن تعالی و تقدس می نمودند درین ضمن دوسه
گهری طاهر غفلتی هم که به از حضور اکثر اهل ولایت کرامت موفور بود، دست می داده باشد
مصرع
زهی مراتب خوابی که به زیباریست

نوم العلماء عبادة، نشان بخش حال آن است اگر ذوق مطالعه کمالات غفلت به بهی که
عقل عقیل در مقام حیرت سر از پانث ناخته بشاید و عقلای زمانه را در آن جابّه تعجب تمام
باید به خاطر احدی از اهل بصیرت شد باید که اعتقاد سعادت بنیاد رساله مبداء و معاد که از
تصنیفات جناب قطب الارشاد امام ربانی مجدّد الف ثانی است رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى و قدیمی از آن
سرچشمه حضور بار باب غفلت رساند که هیچ یکی از آن پس آرزوی حضور نه کند مانا که جناب
حضرت ایشان را رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى در حین قرأت آیه الكرسي و آمن الرسول و قل
هو الله احد با معوذتین و ادعیه دیگر که به وقت خواب مواظبت داشتند غفلت دست
می داده باشد والا اگر بر سر حساب موازنه وقت استراحت بآیات و ادعیه و اذکار و استغفار
که درین مقدار مقرر داشتند نمایند پله قرأت برپه استراحت راجع آید مگر همون وقت
استراحت را وقت خواب اعتبار نمایند که موجب رفع کسل است گنجائش دارد گونه اندیشی و ریخا
جواب و سوال نماید که کمالات غفلت به عبارات رائقه و تقریرات شائقه بیان نمودی و تفصیل
بزرگی آن را حواله بر رساله مبداء و معاد گردانیدی و نفی خواب که وقت غفلت است از کلام
گذشته به حصول پیوسته پس باید که این غفلت بحضرت ایشان نه باشد و چون آنجناب قبله
در ایشان نه باشد هیچ کمال معتدیه با و مربوط نه بود و لائق این همه شرح نه گردد و هو خلاف
الرأی المؤید بالالهام الصحيح بجناب محمد الف الثانی، زیرا که گویم آن غفلت

۱ م - می بودند ۲ م - کمری ۳ م - "به" ندارد ۴ م - باشد
۵ م - "قدیمی از آن سرچشمه غفلت بار باب حضور رساند..." ۶ م - جرأت سوال نمایند

ممدوح و منحصر بر خواب نیست بلکه خواب این قسم اکابر یکی از اقسام آن غفلت است و بر تقدیر تسلیم مراد نفی خواب مطلقاً از آن جناب نه نموده ایم (۱۴۹)، بلکه مبالغه قلت خواب باین عبارت ادا کردیم، والا البته یک گھڑی کم و بیش دریں دراز کشیدن خواب هم به سعادت بلا حساب سرایت در آن قطب الاقطاب بحکم بشریت می نمود، و جواب دیگر هم از اصل سوال می تواند شد که ظاهراً بطریق طی لسان اذکار بسیار در زبان قلیل صدور می یافته باشند و باقی وقت مصروف آن غفلت که مژده رساں دولت است می شده باشد۔

چنانچه حضرت عزیر علی نبینا وعلیه الصلوٰۃ والسلام تورات را که مشتمل بر هزار سیپاره بوده هر سیپاره مشتمل بر هزار سوره و هر سوره مشتمل بر هزار آیه و هر آیه به مقدار سوره بقره بود در یک رکاب مرکب شروع می کردند و تا رسانیدن قدم در رکاب ثانی به آخری رسانید به نوعی که لفظ بلفظ حاضران می شنیدند و ہمیں مقدمه از جناب امیر المومنین علی کرم الله وجهه الکیم و رضی الله تعالی عنه در تلاوت قرآن حکیم می گذشت که برگزاشتن یک بار در رکاب دلدل آغاز می فرمودند و در رکاب ثانی با آخری کردند به نوعی که حاضرین استماع هر حرف جدا جدا می نمودند بلی علماء امتی کا نبیاء بنی اسرائیل حدیث شریف است، پس اگر از حضرت ایشان ہم این طور سرعت لسانی به ضرورتی که دانی به ظهور آید لیس محلاً للتعجب با آنکه گویم حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه قیلولة نیم روز بحکم سنت ساعتی اختیاری فرمودند و کمالات آن غفلت ممدوح در آن وقت هم حاصل می نمودند، چون جناب حضرت مجد الف ثانی رضی الله تعالی عنه زیاده از آن چه که در حضور انحصار خاص را روی دهد معامله این غفلت در قید قلم آوردند بنا بر آن به ازدیاد سخن در آن لازم دانسته این همه دراز نفسی نمود، هنوز هم مجال کلام بسیار بود اما ہمیں قدر به موافق وقت و حال کفایت رفت۔

قیامت می کند منع نفس کن   فلک می ایزد ای دیوانه بس کن
آگاه باش و بیداری لیل حضرت ایشان به شناس که سه چهار گھڑی باین صرافت (۱۵۰)
به کمال حسن و لطافت گذرانیده ملت لیل دگاہی ربع آن باقی مانده بقصد تهجد برخاسته، نظر حق بین

۱۔ و "نسخه ندارد" ۲۔ "آگاه باش" نسخه ندارد

۳۔ م - به کمال و صفا

بجانب آسمان انداخته آیات کریمه ان فی خلق السموات والارض ما انک لا تخلف
 المیعاد خوانده باستنجا و وضوی پرداختند بطور سنون کمال احتیاط طهارت فرموده بنساز
 می ساختند و از دو رکعت آوازده رکعت هر قدر که می خواستند وضو کامل در ادای آن می ساختند
 ادای فرمودند. غالباً از هشت رکعت کم نمی کردند زیرا که چهار رکعت کدورت قیام الیل گذارده بود
 در حساب آورده بهمین نماز برد و از دو رکعت فرود می آوردند اما باید دانست که دو گانه اعلی ازین
 نماز مخفف می نمودند بلکه ظاهر قرأت قل یا ایها الکفرون و قل هو الله احد
 می فرمودند و در دو گانه های باقی تلاوت قرآن مجید بطریق مرتب می نمودند و در ده شب ختم
 قرآن مجید باین دستور می کردند که شب اول از سوره فاتحه الکتاب شروع فرمود در مابین سوره
 آل عمران بر آیت کریمه و لله ما فی السموات و ما فی الارض و الی الله ترجع الامور
 ۱۰ منزل می کردند و شب شانیه از آیه کُنْتمْ خَیْراً اُمَّةً که شروع رکوع هم از آن جا است آغاز
 فرمود سوره مائده را ختم می نمودند و شب ثالثه از سوره انعام شروع نموده در مابین سوره توبه من
 الذین اوتوا الکتاب حتی یعطوا الجزیه عن ید و هم صغرون - مرکب همت
 فرود می آوردند و شب رابعه از آیه کریمه و قالت الیهود عزیر بن الله و قالت
 النصری المسیح ابن الله - که شروع رکوع هم از آن جا است مرکب همت تا ختم
 ۱۵ سوره رعد می نمودند و شب خامسه آغاز از سوره ابراهیم علیه السلام فرموده ختم سوره طه
 می نمودند و شب سادسه شروع از سوره انبیاء علیهم السلام فرموده ختم سوره نمل می فرمودند
 و شب سابعه از سوره قصص آغاز فرموده ختم سوره یس می فرمودند و شب ثامنیه از سوره صافات
 شروع نموده ختم حوامیم می فرمودند و شب ناسه ابتدا از سوره محمد علیه السلام
 نموده ختم سوره تحریم می فرمودند و شب عاشر از شروع سوره الملک نموده ختم فرقان حمید بر سوره
 ۲۰ "الناس" فرموده - شروع سوره بقره بکلم ادب قرآن مجید بر آیه کریمه (۱۵۱) اُولَئِکَ عَلٰی
 هُدٰی مِّن رَّبِّهِمْ و اُولَئِکَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ - منزل می نمودند، در این نماز بحال
 نیاز و اداء و لگداز بکلم و لا تجهن بصلواتک و لا تخافن بها و ابشیح بکین

۱۰ م - می شناسند ۱۱ م - "رعد" ندارد

۱۲ م - در علیه ۱۳ م - آواز

ذَلِكَ سَبِيلًا بَيْنَ بَيْنِ مِي كَرْدَنْد وَايْت سَجْدَه دَر تِلَاوَتِ وَقْتِي كِه مِي آيِد بِلَا تَوَقْفِ مِي فَرمودند و
در وسط هر دو گانه مراقبه به خصوص تمام مِي فرمودند و استغفار مِي كردند و كلماتِ تسبیح و تحمید و تهلیل
و تكبیر و تحمید هر قدر به شمار یا بدون شمار كه مِي خواستند مِي خواندند.

- و بعضی از مخدوم زاده ها و دیگر تهجد گزاران را كه باریاب حرم محترم مِي بودند طلبیده به توجه
هم سرفرازی فرمودند عمه محترمه بی بی اسلمه مرحومه قدس سرها كه همیشه زاده حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا
بوده اند و بشرة به بشاراتِ عظیمه از آن قبله درویشان اكثر با در ایام بودن حضرت سر نه بد بخد مت
آنحضرت وقت تهجد حاضر آن وقت بوده اند اقتداء نماز با بنجناب والا منزلت مِي نمودند غالب به
حصول بشارات در آن وقت متنازی گشتند، با جمله تا طلوع صبح صادق بایں قسم اعمال مسامحه
و عبادات مقبوله بسرمی بردند و بعد از طلوع نفسی دراز کشیده برای آنكه تهجد بین النویین واقع
شود زود تر آواز اذان شنیده مر جاگریان بر می خواستند و وقت برخاستن سبحان الملك
القدوس و یا سبح قدوس ربنا ورب الملائكة والروح خوانده اشاع
اذان مِي فرمودند.

- هر چند عند تطویل کلام در آوردن و بیان کردن دعائین قبل و بعد از آن در صدر سخن
ادا نموده ام اما صاکی از حاضران با کحاح بی کراں التماس ایراد آن نموده كه موجب نفع عام است
و فیض بی شمار حاصل انام دریں اگر از دیاد چند سطرى به وقوع آید چندانی محل اوقات خوانندگان
سخن بین و ستمنان نکته چین نه خواهد شد برای رعایت اختصار ادعیه یومی و لیلی كه وظائف
حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بوده اند ترك آنها بسیار فابین لهما جناب حضرت ایشان در
اشماع اول اذان مرحبا بالقائلین عدلا وبالصلوة مرحبا واهلا مِي خواندند
(۱۵۲) و در آخر آن درود خوانده اللهم رب هذه الدعوة التامة والصلوة
القائمة آت محمدا الوسيلة والفضيلة والدرجة الرفیعة وابعثه
مقاماً محمود الذى وعدته الى آخری خواندند. و در ثبوت کلمه والدرجة الرفیعة
در خواندن ایشان دو روایت است، زیرا كه در نفس ثبوت این کلمه شریفه هم در حدیث شریف

له در تا ۲ در بشر ۳ در عظیم ۴ در ام ندارد
۵ م. انك لا تخلف الميعاد.

هم در روایت است و در روایت صحیح نیست، بعضی می گویند که می خوانند و بعضی می گویند که نمی خوانند بلکه در خواندن انک لا تخلف الميعاد که در روایت امام بخاری نیست قیل و قال است لیکن کلمه ثانیه را اکثری بر آنند که می خوانند و اقل بر عکس آن حاکم اند و کلمه اولی را اقل بر آنند که می خوانند و اکثر بر خلاف آن قائل اند. لهذا کلمه ثانیه را در میان آن دو عاقل نمودیم که قول اکثر معتبر است و کلمه اولی را بعد از یاد و عاقل نمودم که قول اقل هم گاهی موافقت کند و حقیقت کلمتین به نوعی که به ما رسید در معرض بیان آوردیم.

بر سر اصل سخن آییم و اظهار انوار اول نهار آن قبله اسرار بر شائقان اسرار نمایم، بعد از استماع اذان به تهیة وضو بر می خواستند استنجاء و وضو بطور مسنون نموده دو رکعت سنت مؤکده بانداد هم در خانه ملائک آستانه گذارده متوجه مسجد می شدند و قرائتین این رکعتین در رنگ سنت مغرب قل یا ایها الکافرون و قل هو الله احد مقرر داشتند و ادعیه اربعه که در احوال وقت شام مرقوم شده اند در وقت صبح ظاهرا پیش از اداء سنت می خوانند و بعضی ادعیه دیگر هم پیش از ادای سنت می خوانند، یکی را از آنها در قید قلم آورده تحفه اهل کمال گردانم و هو هذا :

اصبحنا علی فطرة الاسلام و کلمة الاخلاص و علی دین نبینا
 محمد صلی الله علیه وسلم و علی ملة ابینا ابراهیم حنیفا و ما کان
 من المشرکین - و وقت شام جای اصبحنا، امینا می گفتند با جمله بعد ادای
 سنت صد مرتبه سبحان الله و بحمده سبحان الله العظیم به صورت خفی در
 راه خوانده به مسجد می رسیدند و بکیر شنیده امامت فرض می فرمودند الا بالقدر که دیگری را امام فرماید
 و قرأت درین نماز که ان قرآن الفجر کان مشهودا جای حال آن ست طوال مفصل
 در رنگ (۱۵۳) نماز ظهری خوانند و قرأت بر نهجی در هر نماز ادای نمودند که گویا حضرت جبریل
 علی نبینا و علیه الصلوة والسلام تازه انزال فرموده اند مقصد هوش مستمعان از سر می
 ربودند و از هر حرفی نفی مقصود کننده را بهی تبسم آن می کشودند و بعد از ادای این نماز سه مرتبه
 استغفر الله گفته یک مرتبه اللهم انت السلام و منك السلام تبا وکت

له م - "اند" ندارد ۱ م - به تهو ۲ م - فرموده ۳ م - آستا

یا ذا الجلال والاكرام بر زبان شریف آورده ده مرتبه بر همان زانو نشسته لا اله الا الله
 وحده لا شریک له له الملك وله الحمد بیده الخیر یحیی ویمیت وهو
 علی کل شیء قدیر - می خوانند و این کلمه طیبه آخره را بعد از سنت نماز مغرب هم به همین
 منوال می خوانند از جناب عالی حضرت قدس سره این مقدمه سموع گشته و بعد از آن آیه الکرسی خوانده
 بجانب قوم متوجه گشته و یا بطرف یمن دیسار گردیده دست برداشته دُعا می کردند، اما این قاعده در ۵
 دو نماز فجر و عصر بود که در دُعا آنها جانب قوم یا یمن دیسار به گردند به خلاف صلوة باقیه که دُعا آنها
 متوجه قبله می کردند، کما ذکرْتُ فی مواضعها و گاهی درین صلوات خمسہ قرأت از آیات
 هم می فرمودند و به تمام سورة نمی رسیدند و گاهی در مغرب از طوال هم خوانده اند چنانچه سورة طور و
 گاهی در فجر قصار کما لمعوذتین و علی هذا القیاس فی الصلوات الباقیه -
 اما اکثر و اغلب بهم بود که در فجر و ظهر از طوال و در عصر و عشا از اوساط و در مغرب ۱۰
 از قصار - اگر چندی ذکر این معنی در محل هر نماز گذشته است اما چون فقرات مطلب طویل الذیل
 گردیده و هر سخن از غایت لطافت صلوة دیگر بکمال طراوت بهم رسانیده مبادا ناقص ذهنی در
 یاد داشتن سخنی از سخنان واجبه البیان کوتاهی نماید، بنابراین به تکرار اظهار نمود و بعد از فراغ دُعا
 نماز فجر مردم حاضرین که از اصحاب صفاد یقین بوده اند سلام می دادند و بهر یکی از آنها جواب مرحمت
 می فرمودند و روی مبارک جانب اصحاب کرده به مراقبه می ساختند اگر چه خود در ضمن این مراقبه ۱۵
 بعضی اذکار لسانی هم می فرمودند و مثل تسبیح و تحمید و تکبیر که بعد از هر نماز معتاد داشتند می خواندند و
 بعضی ادعیه مأثوره آن وقت هم مثل اللهم ما اصبحت من نعمته او باحد من خلقك
 فمنك وحدك (۱۵۴) لا شریک لك فلك الحمد ولك الشکر، و غیر ما هم
 می خوانند و در وقت شام جای ما اصبح، ما امسی می گفتند بعد از آن به مراقبه می پرداختند به
 حاضران سعادت مند القاء نسبت بلند می فرمودند و در حین حلقه استماع سورة معظم مثل تبارك
 ۲۰ الذی بیده الملك و سورة یس و سورة فتح و غیر هن از حافظ هم می نمودند که به صوت
 جهری خوانند از جناب عالی حضرت قدس سره سموع گشته که آخر کار در حضور لامع النور حضرت ایشان
 چنان مقرر شده بود که استماع قرآن به تمام به ترتیب می نمودند که از سورة فاتحه و بقرة شروع نموده

هر روز هر قدر تواند بخواند و ختم برمودن گوی بعد سال هم باشد نماید لهذا عالی حضرت در حلقه خود
همین طور اختیار فرموده بودند.

۵ القصه بعد بلند شدن آفتاب بقدر نيزه و يا زياده ازاں چشم حق بين وافرموده به نماز
اشراق می پرداختند و غالباً دو دو گانه که چهار رکعت می شود بحکم حدیث قدسی یا ابن آدم اربع رکعت
اربع رکعات من اول النهار اکفل آخره بدو سلام ادا می فرمودند، عالی حضرت
قدس الله سبحانه می فرمودند که دو گانه ثانیه را ازین نماز نیت استخاره یومی و یلی می گذاردند و از
مشارخ ما تقدم که هم معمول چنین است و بعد از اداء رکعات اربعه دعا فرموده صحبت قهوه در میان
می آمد و درین ضمن مکالمات موافق الاوقات باهل حاجات مخدوم زاده های عالی درجات و
صوفیه صاحب کرامات می گذشت و خود بادعیه ماثوره صبحگاهی که فرصت خواندن انها بحال دست
داده می پرداختند و بعضی از مریدان صادق الاعتقاد و مخلصان نیک نهاد را بعد از فراغ صحبت قهوه
به توجه هم می نواختند و از استعداد آنها خبر داری ساختند و آنها را به مراتب بلند و مقامات ارجند می
رسانیدند و منازل سلوک بهر ملوک و معلوک می نمودند و کارخانه ارشاد که بدان مامور بودند بوجه تویم
و سلوک^۱، مستقیم ادا می فرمودند و هر کس که با و دولت لم یزنی شامل حال بوده به صحبت آن قدوه
ارباب به کمال می رسیده. و به موافق نصیب خود ازاں نعمت ذوقی می چشیده و بیدون هر اغیر از
حجت امری نه فرزوده، بیت ۱۵

هر که را روی بهبود نبود دیدن روی نبی سود نبود

۲۰ و خواندن سورة یس بعد از فجر و سورة الفتح بعد از ظهر بریں راقم به ثبوت نه پیوسته، چنانچه
خواندن سورة غفر یکتا آء لئون (۱۵۵) سورة النبأ واقعیه و ملک بعد العصر
و مغرب و عشاء مفتوح شده که آن را نوشته و دریں محل ساکت مانده نه نفی خواندن ایں دو سورة بعد
ازین دوم نمایم و نه اثبات آنها لب می کشایم. مگر بعد ملازمت علیه حضرت والده کریمه مد ظلهای حل
این عقده حاصل آید چه ترقیم ایں مقامات معصومی که فواکه ریاضی یکی از اسامی آن ست و تاریخ
تحریر ایں سطور هم مخرج ازاں در سفر اتفاق یافته و تشریف جناب کریمه ایشان در وطن و چون از

۱ فقره که در وادین است نسخه م ندارد ۲ م - ارباب کمال ۳ م - نصیب

۴ د - م - به بهود

رحمت رب رسید نیز بین سال عنوان این کتابست برحمت بی غایت این فواکه بنظر
تشریف ایشان به گذرد و حل عقد مذکوره حاصل آید، الیه در محلی ازین کتاب قلمی نخواهم نمود
ان شاء الله تعالی و اگر بنیاد ایشان هم مانده باشد و از معتبری هویدا است و اگر نه معتبری دیگر به سمع
خواهد رسید نام آن عزیز مصرح خواهد گردید، ان شاء الله تعالی.

- ۵ بر سر اصل سخن باید دوید و میوه از ریاض معصومی باید چید، بعد از فراغ امور مسطور حضرت
ایشان رحمته الله تعالی به تلاوت حضرت قرآن مجید مشغول می گشتند و حفاظ و زهاد و فضلا و علماء و
قاریان و مخرج دانان در دست تفاسیر عربی و فارسی و رساله های فن قرأت گرفته گرداگرد آنحضرت
نشسته استماع فرقان حمید می نمودند و با وجود کمال حفظ دیدن حضرت مصحف را در رنگ خواندن
آن عبادت دانسته نظر انور بر حضرت تنزیل انداخته تلاوت می فرمودند و خواصی بجا قرآنی در هر حرف
جدا جدای نمودند هر حرفی را از حروف فرقانی دریای می دانستند که موصل کعبه مقصود است،
۱۰ در خواندن گاهی تفسیر گویان می رفتند و گاهی از خود هم تاویل می گفتند و دقائق آن بر
حاضران بقدر حوصله آنها القای کردند و گاهی سکوت ورزیده از تفسیر بنیان استفسار معانی می
نمودند و منزل هر روز بدستور منازل شب که در بیان نماز تهجد گذشته بهما جاها می فرمودند و در ده
روز ختم می نمودند و بعد از ان فراغ تلاوت دست برداشته دعای نمودند و بین ابجلا لیتین هم وقف کرده
دست برداشته دعای فرمودند، بعد از آن بیش می گذشتند و بعد از ادای تلاوت اکثر سوره و
۱۵ گاهی پیاده چه حضرت ایشان دائم المرض بوده اند متوجه دولت خانه (۱۵۶) ملائک آستانه
می گشتند و در محل برای تجدید وضو نموده هشت رکعت ضحی می گذاردند، این آن هشت رکعت
که حضرت عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها در فضل آنها می فرمایند که اگر مادر و پدر من هم زنده کرده
شوند ترک آنها نه نمایم.

- ۲۰ با جمله بهمه نماز اشراق اکثر رکعات آن را در رنگ اکثر رکعات تهجد دوازده می داشتند
و بر قدر وقت حال ادای فرمودند اما غالباً وضع شریف همی بود که درین سطور مرقوم گشت و گاهی
این شب رکعت را بیرون گذارده تشریف به دولت خانه ملائک آستانه می فرمودند، علی ما
رواه البعض من اصحابه رضی الله تعالی عنه بر صورت فراغ این نماز قریب بل اقرب

من نصف اليوم بوقوع می پیوسته و این وقت طعام روزانه حضرت ایشان بود، اگرچام المردین حضرت فاطمه زهرا می مریم مکانی قدس سرها بابات و دیگر صداقات از مدتی پیش در تقسیم آن به وظیفه داران که پانصد یا هشت صد کس بودند علی اختلاف الروایات کما ذکر فی

طعام الليل، اشتغال تمام داشتند و خدمت گاری عبید و اما مولی علی الاطلاق حسب الوسع بجای می آوردند، اما حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما از وظائف و اذکار خلاصی حاصل نموده، همین وقت علی قدر المقدور نوش جان می فرمودند و بسیار کم می خوردند آنکه اشتباه گذاشته، به قصد ریاضت کم اختیار فرمایند بلکه بالذات کم خور بودند و خرج سرکار آنحضرت و الا منزلت نسبت به دخل ایشان یک و نیم و چند بوده. چنانچه در مفتح آینده از زبانی ایشان مشروح خواهد شد ان شاء الله تعالی و شکر بسیار بر عطیات پروردگار هفتده هم می رسانیدند و به دستور طعام شبینه سلوک درین طعام و بعد از فراغ طعام ادعیه ماثوره آن وقت خوانده دست می شستند و بحکم اذا قعدتم نفسی دراز کشیده قیلولة مسنونه می فرمودند بعد ازاں بر خاسته بهما عبادات مذکوره می پرداختستند.

و هلم حیرا

شماره لائق و مدح رسا از من نمی آید به بخشاگرد این گفتن خطای کرده می آید

و باین همه کثرت وظائف و اذکار در هر شبانه روز پنج هزار مرتبه کلمه طیبه و یک هزار مرتبه درود بلاناغمی خواندند و کلمات تسبیح و تحمید و تهلیل و تکبیر و تجید یک جا کرده یک صد مرتبه (۱۵۷) می خواندند که من حیث المجموع پانصد مرتبه می شود چرا که هر کلمه فرداً فرداً صد صد مرتبه می شد و ادعیه ماثوره غیر موقته هم در رنگ فرونی گذاشتند و در جمیع عادات در رنگ عبادات سنت را التزام داشتند یکی از دعا های غیر موقته که حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما در فضیلت آن نوشته اند که خواننده آن میردتا بهشت خود را در دنیا نه بیند ایرادی نماید سبحان القائم الدائم سبحان الحي القيوم سبحان الحي الذي لا يموت سبحان الله العظيم و بحمدده سبحان قدوس رب الملائكة والروح سبحان العلی الاعلی سبحانه و تعالی و در روز جمعه غسل در ایام عافیت می نمودند و تجدید لباس موقوف بر غسل نه بود زیرا که غسل موقوف بر عافیت بود به خلاف اللباس و نماز جمعه در مسجد کبری در اقل وقت می گذاردند و در شهرهای جمعه

بیشتر در دمی خوانند و این روز را که اکرم الایام می داشتند و حجامت هم غالباً در همین روز مکرم
 بعد نماز هم می فرمودند و عیدین را بیرون شهر در مصلائی می گذاشتند و در آن روز هم غسل می فرمودند
 و لباس فاخره می پوشیدند اما در رفتن و آمدن مخالف طریق می کردند و در فطر پیش از نماز افطاری
 فرمودند و در اضحی بعد از نماز اضحیه بدست مبارک نموده از گوشت آن تناول می کردند و نحر هم در
 آخر با بدست شریف نموده اند و در هر دو عیدین الفجر و الظهر غیر از دو گانه عید نماز دیگری نمی فرمودند
 ۵ لانه قد ورد فی الخبر عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه ان النبی صلی الله
 علیه وسلم صلی یوم الفطر رکعتین لم یصل قبلهما ولا بعدهما - متفق علیه
 و وقت رفتن در راه عید اضحی تجیرات را بلند می گفتند و در تمام آن عشره موی و ناخن
 نمی گرفتند و در نماز عشاء در یس عشره البته در یک رکعت سورة الفجر می خوانند و در صبح روز اضحی
 ۱۰ در رکعت ثانیه این سوره می خوانند و در عید فطر صدقه فطر پیش از افطار ادا می نمودند و در یس صدقه
 بهنجی احتیاط می رفت که از اماء ابقات هم حساب کرده می دادند فکیف الحاضرین من
 العبید و الحاضرات من الاماء و در شهر مبارک رمضان عبادات را اضعاف مضاعف
 می ساختند و در هر عشره ختم قرآن شریف می شد و در عشره اولی خود در مسجد می شنوایند و در عشره ثانیه
 اندرون (۱۵۸) حرم محترم مستورات صاحبکات را می شنوایند و در مسجد یکی از مخدوم زاده ها ایستاده
 می شد و در عشره ثالثه اعتکاف می نشستند و قرآن از حافظ دیگری شنیدند و اکثر از مخدوم زاده
 ۱۵ ثالث مروج الشریعت قدس سره استماع این ختم می نمودند و گاهی از برادر زاده خود عالم خیر
 شیخ محمد فرخ که مولوی وقت خود بوده اند استماع می فرمودند و در زمان او اهل از عالی حضرت هم قدس سره
 شنیده دیک مرتبه جناب مرشدی قبله گاهی قدس سره هم شنوایند و بیان انوار و اسرار هر شب
 در یس شهر معظم علی الخصوص در عشره اخیر آن لاسیما فی الیالی الاوتار من هذه العشرة
 ۲۰ زیاده از شهر دیگری فرمودند و شب قدر را تعیین می کردند و غیر از شب بست و هفتم شهر مبارک
 انوار شب قدر را در شب دیگری گفتند الا ماشاء الله و بعد از فراغ ترویج که چهار رکعت باشد
 سبحان ذی الملك و الملکوت الی آخره از مسبحان خوش احسان می شدند و خود غالب به
 مراقبه می ساختند

۱- م. پوشید ۲- م. عنها ۳- م. تحریر

شب در روزش بدین آئین گذشتی   سرموی ازیں آئین نگشتی

از جناب حضرت حجة الله قدس سره مسموع گشته که شب بست و سوم شهر رمضان المبارک که احتمال شب قدر بسیار در آن شب از روی حدیث صحیح به ثبوت می پیوندد بلکه مذہب امام شافعی رضی الله تعالی عنہ) شعر بآں است. حضرت خازن الرحمة و حضرت ایشان

۵ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهَا نزدیک با هم نشسته بودند حضرت خازن الرحمت با حضرت ایشان خطاب کرده

فرمودند که ظهور انوار لیلۃ القدر جلوه گرمی گردد مگر دریں سال اتفاق این ساعت مبارک در ہمیں

شب است حضرت ایشان بعد از استماع این مکاشفه نوید بخش نظر کشفی سر دادند که ظاہر از انوار

بیابند و گلی از باغچه وستان بہار بہ چیدند انوار رمضان مبارک کہ با عشرہ اخیرہ جمع بود علی الخصوص

کہ شب و ترمہم باشد بسیار مشاہدہ فرمودند، اما بوی از شب قدر نہ شنیدند تعجب فرادان ازیں معنی

۱۰ در خاطر دریا مقاطر آورده بہ خلف رشید خود اعنی جناب حضرت حجة الله کہ در آن وقت متصل

حضرت ایشان بوده اند متوجہ گشته فرمودند کہ علم مکرم شما خبر از ظهور انوار شب قدر (۱۵۹) می دهند

شما ہم توجہ بریں امر شریف آں قدر نمایند ایشان متوجہ گشته بعرض آں قبلہ درویشان رسانیدند کہ

انوار و برکات رمضان مبارک کہ با عشرہ اخیرہ بیش از بیش است اما کیفیت شب قدر کہ در

فضائل آں خیر من الف شهر نص قطعی است۔ اصلاً بہ نظر نمی آید، بعد از تمام این

۱۵ کلام جناب حضرت حجة الله می فرمودند کہ در آن وقت بر حضرت خازن الرحمت قدسنا الله سبحانه اسرارہ

الہام شدہ بود کہ "جاء الوقت" چون ایشان انتظار انوار شب قدر داشتند و استند کہ از

وقت ہموں خبر دار ساختند و فی الحقیقت ایشان را وقت اجل کہ لقاء مطلوب حقیقی جلبت عظمت

موعود با سنجاست مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ آگاہ گردانیدہ

بودند، دریں جاہر چند شب قدر ہم باشد اما مشہود در پردہ است و در آن جا مبرا از قید و ہم

۲۰ و تراش خیال است، چنانچہ عارف رومی قدس سره قریب بہ اختصار خود فرمودہ اند۔

من شوم عریاں ز تن ادا ز خیال   تا حنہ ام در نہایات الوصال

بعد ازیں الہام رمضان دیگر بر خازن الرحمت قدسنا الله سبحانه بسرہ دریں جهان فانی دست نداد۔

۱۔ م۔ مشعرست   ۲۔ د۔ متوجہ   ۳۔ د۔ م۔ اسرارہما

۴۔ م۔ حان الوقت

- دبر سراسل سخن آیم و گویم کہ حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ در روزہ کلام کم تر از موسم دیگری کردند اگرچہ در جمیع حالات کلام دنیاوی نمی فرمودند الا لا اهل الحاجات اما دریں شهر مبارک احتیاط از ید بکاری بردند و با ادب روزہ رومی داشتند و سعادت خود در آن گزینی داشتگی کہ محض بہ موجب امر مولاست می پنداشتند و بعد تسقین وقت تعجیل افطاری فرمودند و در روز غیم بسیار تاخیر و تسویف در صوم و صلوٰۃ افطاری نمودند و ہمیشہ مردم اہل بلدہ را از اصاغر و اکابر و خاص و عام دعوت افطاری نمودند و خود ہم طعام بیرون بآں مردم مدعوین نوش جان می فرمودند و تسحر ہم می نمودند و صدقات دریں شهر مبارک زیادہ از شہور دیگر می دادند و زکوٰۃ اموال نامیہ بہ منت و رغبت بہ مصارفان ادا می فرمودند و صدقات نفل زیادہ از آنچه مشروح قلم این راقم شکستہ رقم کرد و لیل و نہار پنهان و آشکار می دادند و انعام سائہ مطلقاً نداشتند و حج بیت اللہ الحرام بہ شوق تمام نموده اند و عمرات بجا آورده و زیارت روضہ منظرہ رسول صلی اللہ علیہ و آلہ و صحبہ "من الصلوات افضلها و من تسلیمات اکملها" بہ صد شوق نموده اند و از عنایات و تشریفات مخصوصہ او صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم سرفراز گردیدہ اند کہ ما عرفت فی المفتاح السابق و با این ہمہ کثرت مراتب کمال ذکر اولیاء کرام با ادب تمام می فرمودند و برای علماء اہل حق شکر اللہ تعالیٰ سعیم راہ نجات می دانانیدند و ہر یکی را از مریدان و مخلصان تاکید بر استقامت شریعت حقہ و رسوخ بر محبت شیوخ می نمودند و بر تقلید صوفیہ موحدین مجوز نہ بودند اگرچہ آن جماعت را از غلبہ سکر و حال معذورہ المقال می داشتند اما متابعان آنہا را کہ نہ بحال مذکورہ موصوف باشند و خود ہا را بہ بہانہ متابعت از راہ بر آرند ملحد و زندقہ می پنداشتند چنانچہ مکتوب طویل دریں بحث مدلل بآیات و احادیث و اقوال مشائخ عظام تحریر فرمودہ اند و آل مکتوب بست و نہم است از جلد اول اگر مطالعہ آن میسر آید راہی برای نجات بہ کشاید و شیخ محی الدین العربی را قدس سرہ بزرگ و مقبول می دانستند و او را بہ خطائی کشتی معذور می داشتند و شطیحات شیخ را قابل توجیہ و تاویل نمی پنداشتند ہموں سخن امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی کہ در مقدمہ شیخ نوشتہ اند کافی می فہمیدند و آل این است :
- سبحان اللہ شیخ باین گفتگو و باین ہمہ شطیحات خلاف جواز از مقبولان بہ نظری در آید

و در اعداد اولیاء مشاهده می گردد آری گاهی هست که به دعای رنجند و گاهی بود که به
 دشنامی خندند و دکنده شیخ در خطر هست و قبول کننده او با سخنانی که مخالف شرع آمد نیز
 در خطر شیخ را قبول باید کرد و سخنان شیخ که خلاف شرع اند قبول نباید کرد و این است
 طریق وسط در قبول و عدم قبول شیخ که مختار این فقیر است. بِذِکْلَامِ الْمُجِدِّدِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ
 و غیبت احدی در مجلس شریف مذکور نمی شد و عیب مسلمانی در میان نمی آید و بر طالبان
 صادق مرحمت فراوان بکار می بردند، بحکم حدیث قدسی اذا رایت لی طالباً فکن له خادماً
 و هر کدام را از این طلاب به مراتب ولایت عظمی می رسانیدند و بعضی را از آنها اقطاب می گردانیدند
 و به بقعات معموره خلافت و یا قطبیت داده رخصت می فرمودند. و در میان علماء امام ابوحنیفه رحمته الله
 را (۱۶۱) افضل و اکرم آنها می دانستند و بعد ایشان شافعی را رحمة الله تعالی می فهمیدند و با وجودی که
 مذهب حنفی مختار بوده اما گاهی غل به مذهب امام شافعی هم می نمودند و حتی الامکان جمع بین المذهبین
 می فرمودند و در اصول دین با وجودی که خود را در زنگ والد بزرگوار خویش صاحب مذهب بوده اند اما
 موافقت در اکثر مسائل به ماتریدیه دارند و نظر ایشان از نور فراست مقتبس از مشکوٰۃ نبوت می دانند
 و اشعریه را چون عود بر مقدمات فلسفیه جهت رد آنها بسیار است آن قدر مطلب اعلی و مقصد اقصی سخن
 را به دقت می برند که پی بردن بر آن خالی از دشواری، با جمله از ماتریدیه اشعریه را می فهمیدند و حق را
 از این فریقین بیرون نمی گفتند و صوفی جاہل را سخره شیطان می دانستند چرا که هر خس و خاشاک درین
 راه ندانان بکم می زند و سالک بی چاره را به پرستش خود می اند و ابلیس پرتبیس نفوذ ببالله
 من شره در حالات طریق که هنوز به مقصد نرسیده بعد افسوس و نیز ننگ رقیق تا علم ظاهری مدح حال
 او نه شود، تمیز میان حق و باطل خیلی از اشکال است و منازعات و مشاجرات که در صحابه کرام
 علیهم الرضوان من الملک المنان واقع شده، بر محافل نیک فردی آوردند و از حُب جاه و
 طلب ریاست دور می دانستند زیرا که نفوس این بزرگواران در صحبت خیر البشر علیه و علی آله
 و صحبه من الصلوٰۃ افضلها و من التسلیمات اکملها مطروم زکاشده بودند غایت مافی الباطن،
 حضرت امیر اکرم الله وجهه درین محاربات و مشاجرات محق می دانستند و جانب دیگر را معطلی
 اما خطای اجتهادی که از طعن دور است و از ملامت مرفوع، بلکه یک درجه ثواب حاصل و زکار

- ایشان می فهمیدند جانب حضرت امیر راده درجه ثواب حاصل که در اجتهاد محقق بوده اند و زیاده از خطای اجتهادی در باره طرف ثانی لب نمی کشوند و طریقه علیہ نقشبندیہ را قدس اللہ تعالیٰ استرار ہم موالیها اقرب طرق و اجل و اکمل و افضل آنها می فرمودند و بیشتر تربیت طلاب در همین طریق می کردند که بر بنیاد همین نسبت شریفه حضرت مجدد الف ثانی (۱۹۲) رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ عمارتہا ساخته اند و تشکھا بنا فرموده اگر این بنیاد نمی بود معامله تا این جانی افزود و حضرت ایشان قدس اللہ سبحانہ بسر جم غفیر و جمیع کثیر از طالبان صادق را به موافق استعداد ذات آنها از ان کوشکهای فاخره و عمارتہای مرتفعه نشانی بخشیده اند و آن نو بہار طلعت افشار را بر نظار گیان جلوہ داده اگر چه در طریقه قادریہ و چشتیہ ہم بر میدان آن طریقین را نیز تربیت می فرمودند و بہ کمالات آنها طابین رامی رسانیدند و بحکم الهدیۃ لا تشرد قبول ہدایا می فرمودند، اما اگر از مال مشکوک و مشتبہ قسمی ہم معلوم شریف می شد و یا گذرانندہ آن مرادی از مرادات دنیادی ملحوظ نظر داشته باشد اصلاً بآن التفات نمی فرمودند و قبول نمی فرمودند و طلب آن گذرانیدہ را بدون اخذ ہدایا با انجام می رسانیدند و اہل تقصیرات را عفو می فرمودند و امر معروف می نمودند و از جاہلان اعراض می کردند و خذ العفو و أمر بالعرف و اعرض عن الجہلین۔ و نہی منکر بجمال تبلیغ می نمودند و بر بلاہا صبری فرمودند بلکہ ایلام محبوب را بہتر از انعام او بذوق کامل و وجدان بالغ می یافتند چہ در انعام مبطن در مراد او سبحانہ کائن است و در ایلام خالص مراد محبوب است بی مزج مراد خود در مکتوبی از مکتوبات جلد ثالث یک سطر فارسی و شعر عربی در تحقیق فضل ایلام بر انعام متصل می نگارند و ہماں ہدین۔
- فتح۔ بیت:

ہجری کہ بود مراد محبوب از وصل ہزار بار خوشتر
شعر:

- لائی فی الوصال عبید نفسی و فی الہجر ان مولی للموالی
پس از بلا بلند تری گشتند و بر نعمت قلیل شکر کثیر بہ تقدیم می رسانیدند و قبول دعوت خاص می فرمودند و در دعوت عام تشریف نمی بردند مگر در حین شادی و یا عرس عزیزی کہ از

لہ م۔ انہا ۳ م۔ در مادہ ۳ در دہنا ۳ م۔ سطر ندارد

۳ یہ فارسی شعر نسخہ "د" میں نہیں ہے۔

صدق اعتقاد و دعوت نموده باشد و در آن مجلس بوی از بدعت پیدانہ بود و غنائی شنودند و مولود
نمی پسندیدند عیادت مرضی تعزیت مصائب و تعاقب جنازہ و رد سلام و تسمت عاقل و شفقت
و مرحمت برانام می فرمودند و از خانہ حکام ظالم اگر در خانہ ہم طعام می آید اصلاً ازاں (۱۶۳) تناول
نمی نمودند و صلہ رحمی بسیاری فرمودند و نماز خسوف و کسوف می گذاردند و اصحاب کرام را بہترین
اولیاء امت می دانستند و حضرت مجدد الف ثانی را رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین در زنگ
اصحاب می ہمیدند و در حدیث شریف مَثَلُ اُمَّتِي مَثَلُ الْمَطَرِ لَا يَدْرِي اَوَّلُهُ خَيْرٌ
اَمْ اٰخِرُهُ اشارت بہ وجود مسعود حضرت مجدد الف ثانی می دانستند و چہ آخریت ایں امت
بعد مضمی الف است و عرس آنحضرت قدسنا اللہ سرہ الاقدس ہر سال می فرمودند و تابعان
مجدوی را از کمالات خاص ایشاں نصیب وافر می بخشیدند و تا روز حشر فیض ایشاں بر تابعان
ساری می ہمیدند و اعانتِ مظلوم می نمودند و تبرع در ماندہ ہا می فرمودند و رد سائل اگر چہ صد سائل
ہر روز بیایند و یا یک سائل چند مرتبہ ہر روز تکرار کند ہر مرتبہ می دادند و از خلیفہ عصر با وجودیکہ مرید
ہم بودہ و بہ صد آرزو خواستہ کہ قریہ یا معاشی یا یومیہ برای خرچ خالقہ ملائک پناہ بہ گذراند اصلادر
معرض قبول نیفتاد، آری برای محتاجان کہ در آن وقت رفیق بودند و یا غائبانہ حاجات آنها بہ قسمی
یاد آن قبلہ حاجات می رسید البتہ از بادشاہ اطہار نمودہ معاش و یومیہ کنانیدہ می دادند و رعایت
اہل حقوق سرادجر بسیار می نمودند و آب از چاہ قیم تناول نمی فرمودند بلکہ از سایہ دیوار سیستامی
حتی الامکان قرار می نمودند تا بزرگی یتیم از خلق عظیم امتثالاً لامر رب الکریم بسیار بجای آوردند و
بآنها خفیہ و علانیہ عطایای می نمودند و ہر کس کہ نام مولیٰ ذکرہ ادلی برای کاری در میان می آورد، تا ممکن
باشد سرانجام کار او می فرمودند و اذکار لسانی کہ بالاندکور آنها گذشتہ ہمہ را بہ صورت خفی می نمودند الا
در مواضع معدودہ مثل تجکیرات ایام تشریق و یک مرتبہ بعد تر سبحان الملک القدوس
و ذکر خفی را افضل از ذکر جہری دانستند بہ دلیل ادعوار بکم تضرعاً و خفیۃ و غیر از
اذکار مذکورہ کہ با حدیث صحیحہ ثبوت پیوستہ اند ذکر دیگر بہ زبان نمی نمودند و بہ قلب می فرمودند
و ختم الاحول ولا قوۃ الا باللہ کہ صد مرتبہ درود اول و آخرش خواندہ در میان پانصد
مرتبہ باید خواند برای حصول مطلبی با شفاء بیماری نیاز حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ باید

لہ در مصائب ۲ نسخہ "د" میں لفظ "جائز" نہیں ہے۔ ۳ دم۔ کش ۴ در در ماندہ

- نمود و از روح شریف (۱۶۴) ایشان درخواست حصول مطلب را امیدوار باید بودی خوانند ،
اما در نهم لاحول ولا قوة وقت اهل طریق چندان نمی کردند اگر چه بودندش را بهتری شمرند لیکن
در نهم خواجهای بزرگوار قدس الله سرار هم این وقت پیشتر ملحوظ می فرمودند بلکه غیر اهل طریق را داخل
نمی فرمودند هکذا سمعت من بعض اصحابه و در عیادت مریض کم می نشستند و در اقل نظر
بر مریض هفت مرتبه اسأل الله العظيم رب العرش العظيم ان یشفیک می خوانند و
۵ توجه در دفع امراض اکثر مرضی می نمودند و آنها را خلعت عاقبت می پوشانیدند چنانچه بوجه در
برداشتن عذاب از موتی معذبین من المؤمنین الفاسقین می فرمودند و غریق
بحار مغفرت می گردانیدند و ایام بیض را سه روز متصل روزه می گرفتند و گاهی در اول ماه این
روزها را می گرفتند و گاهی در آخر ماه اختیار می فرمودند و عشره شریفه ماه ذی الحجه را در رنگ
رمضان المبارک بسیار بزرگ می شمردند و اعتکاف در سرای دهری که یک فرسنگ از بلده طیبه
۱۰ حضرت سرهند واقع است ، در باغ آن می نشستند و روزه می گرفتند و اکثر روزانه ساکت می
ماندند و شب عید اضحی به شهر شریف می آوردند و صوم یوم عاشوره هم با دو روز پیشتر از وی
و گاهی تمام آن عشره را از دست نمی دادند و هیچ روز را بر روز دیگر فضل نمی دادند الا ما
ثبت فضله بالشرع كالجمعة و رمضان و ذی الحجة و غیرهن - اما هیچ روز
را نخس نمی فرمودند که نخست ایام بعد ولادت سید الانام علیه و علی آله الصلوٰة والسلام
۱۵ بر طرده و ما ارسلناک الا رحمة للعالمین نص قاطع است و برای سفر هم بعین روز چشنبه
و یا دوشنبه جهت مسنون بودن سفر که درین روز غالب مقرر شده بودند از برای نخست - دیگر ایام که
الایام ایام الله و العباد عباد الله خبر مخبر صادق است علیه و علی آله الصلوٰة والسلام
آری هنگام داعیه سفر استخاره می فرمودند اگر راه میدادی رفتند و الا لا بلکه بر سر کار عظیم الاعتبار
بدون استخاره دست دراز نمی کردند و همواره خاشع و خاضع و ملتجی و متذل و منکسر می بودند -
۲۰ شترزه خان مرحوم که به قلعه داری بلده کابل سرفراز بوده دینی واسطه مرید جناب حضرت ایشان
رضی الله تعالی عنه اکثری در مدح آنحضرت و الامنزلت رطب اللسان می شده بعد از ادای (۱۶۵)
کلمات بزرگی ایشان می گفته که بسیار خاکی بوده اند باین همه کثرت کمال خود را مطلقاً به

له م - صیوم ۲ در روزه ۳ د - "بودن" ندارد ۴ م - سرفراز

خاکساری انداخته منبر ارشاد را منور ساخته بودند لطف و احسان بر هر عاجز شکسته زیاده از حد می فرمودند و نبوت را از ولایت افضل می داشتند اگرچه ولایت آن نبی باشد و فضل حضرت علی (ع) انبیاء علیهم السلام از راه نبوت است نه از سبب ولایت حضرت حق سبحانه و عز شأنه در موضع خطاب در ذلک الکتاب، یأیئها الذبی و یأیئها الرسول می فرمایند و اگر اعتبار ولایت زیاده از نبوت می بود البته در جای از کلام واجب الاحترام یأیئها العلی هم می فرمودند و صحورا از سر افضل می دانستند و ارباب سکر را در مقدمات شطحیه مثل انا الحق و سبحانی معذور می داشتند و طریقت و حقیقت را خادمان شریعت می فرمودند و اولیاء عشرت را به از اولیاء عزالت می فهمیدند و در اظهار کلمه حق مخافه لوم لایم نمی نمودند

۵

فریاد حافظ این همه آخر بهره نیست هم قصه غریب حدیث عجیب هست

سبحان الله و بحمده جز ولایت تجزی که علماء اهل حق اثبات آن می نمایند و فلاسفه آن را قبول ندارند و درین جا ثبوت کامل پیدا کرده چه آنچه درین محل در قید قلم در آمده نسبت به معاملات حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهم جز ولایت لایت تجزی که بر منصف صاحب کمال فی احوال بلا تامل قیل و قال ظاهر و هویدا است که این همه معانی مرقوم بعض محض برای ترغیب طالبان استماع کلمات قدسیه که حضرت ایشان که بآن متحقق اند جلوه گر گردیده تا ظاهر او را امری از امور محرره پیروی آن قبله درویشان نموده، بهره از کلمات آن امام صفاییشان محکم آنکه تابع را به موافق تبعیت از کلمات قنوعه نصیبی است علی حسب الاستعداد بردارند

۱۵

ندارد پیش ازین و لاله کاری که گویا قصه زیبا نگاری

این دلالت حسن ظاهراً قبولیتی فی الجمله را تم هم حاصل نماید

دادیم ترا نشان ز گنج مقصود گر مانه رسیدیم تو شاید برسی

ز آنکه جمیع کمالات حضرت ایشان قوم رقم گرداند که آن محالست

۲۰

لا یدرک الوصف المطری خصائصه

و ان ینک سابقاً فی کامل ما وصفنا

و اولاد را تربیت بسیار می فرمودند و برایشان رحم بی شمار می کردند (۱۴۶) و بر همه

له در حضرت ۲ م. صحورا افضل از سکر...

خودان الطافِ فردان به کار می بردند و ادب برادر بزرگ خود حضرت خازنِ الرحمت سه

سعید ازل آمده نام او سعادت بود اولین کام او

- قدسنا الله بسره العزیز آن قدر می فرمودند که در ایام گریه با لای نام مسجد کبری حضرت سریند تلاوت قرآن مجید یک مدتی جهت خوش هوایی مقرر داشتند و حضرت خازن الرحمت قدس سره در بارغ فتح به عبادات مقرریه خود اشتغال فرموده می خواستند که متوجه دولت خانه شوند همی که بر میانه پالکی سوار می شدند نظر مبارک حضرت ایشان ازاں مقام بلند بر میانه شریفه که قریب به دو تیر انداز باشد می افتاد فی الحال تمام قد استاده تلاوت می فرمودند تا آنکه حضرت خازن الرحمت بآهستگی تمام با اصحاب خود حرف و کلام نموده داخل منزل شریف می شدند به همان صرافت استاده می ماندند مانا که در ایام مرض خفیف که طاقت رفتن بام شریف شامل حال می داشتند ای ادب را نمی گذاشتند در بعضی ازاں احیان بعضی از اصحاب حضرت ایشان به عرض هم می رسانیدند که جناب خازن الرحمت اصلاً ازین تواضع طویل اطلاع هم ندارند فرمودند مقصود نمود ایشان نیست قدسنا الله سبحانه باسرارها و رزقنا الله تعالى من برکاتهما و یرحم الله عبداً قال آمینا.

- کمزوم ملازمان مکتوبات قدسی سمات که لیل و نهار مثل اوراق اشجار که هر ورقی دفتر است معرفت کردگار در خزاں و بهار جمعیت خاطر بی قرار در ورق گردانی کلام آن قبله الاخیار و قدوة الابرار فهمیده اند می دانند که هر صفحه ازاں صفحات مبارکات تاویلیت از کلام رب العالمین و هر سطر ۱۵ ازاں سطور لامع النور شریعت بر حدیث سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و علی آله و آلهم و صحبه و اتباعهم و اتباعهم و سلم و بارک اما در بعضی از مکاتیب که تصریح به تاویل رفته و یا معنی اسمی از اسماء الهی جلت عظمت و یا شرح بعضی از احادیث در تقریب بیان حجتی بر سایل به موافق وقت و حال در زیر قلم عنبرین رقم در آمده مذکور می گرداند ان شاء الله تعالی اما چهل تخریر این مقامات معصومی در سفر اتفاق یافته و جلدین آخرین از ۲۰ مکتوبات شریفه آنحضرت و الا منزلت حاضر آن وقت نه بوده از این جهت آنچه از جلد اول که مونس غمگسار این عاصی تباه کار است بدست آمده مشروح می شود اگر چه در آن جلدین آخرین تاویل ظاهر به خاطر هم ندارم که مطالع آنها بسیار نموده ام و منافع بی شمار از هر کلمه آنها برداشته الا ماشاء الله تعالی چه اکثر در آن دو جلد بشارات عالیات در حق ابنا و خلفاء عالی درجات است اما بهر حال اگر حضور آنها می بوده البته فواید کثیر درین فواکه ریاضی از انواع اشجار میوه دار می افزوده

با بجملة آنچه حاضر دارم برای فائده عامه ایشار فرمایم و گل و ریحان از باغ حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما در نظاره اهل مشام بیارم در مکتوب سیزدهم از جلد اول به حافظ محمد شریف که در عظمت مطلوب و بزرگی اسم مبارک الله نوشته اند تقدیم می نماید:

فتح حضرت حق سبحانه و تعالی با علی مرتبه کمال برساند شفقت آثار مطلوب حقیقی چون که
درای ادبام و افهام است و درای تفکر و تعقل معرفت دران حریم اقدس نکارت
است و علم جمل چون اوجلوه فرماید شتاق بیچاره رو بدم آورد - بیت
گیرم که به غمخانه مایار خرامد کو حوصله و طاقت دیدار که دارد

پس طالب او غیر از آنکه خود را بهر قرار دهد و به یاس آرام گیرد چاره ندارد - بیت
عاشقان را نصیب از معشوق جز خرابی و جان گدازی نیست
و اگر بعد وجود موهوب به علم و شعورش باز آزند مطلوب را با اندازه استعداد و یافت خود
نخواهد دریافت و بیرون از حوصله و طاقت نخواهد شتافت که مقید هر چند به علم خود از همه
قیود و ارباب مطلق حقیقی نگردد پس نایافت همه وقت دامگیر آمد و ناامیدی نقد
وقت - بیت

همه صبح وصل جویاں من و شام ناامیدی
که سیاه بخت بهرم شب من سحر ندارد
عاشق درد مند را آرام نیست و هیچ گونه قراری ندارد تپش دوری همواره سینه سوزان
ست و از سوگ هجوری پیوسته جگر دوزان هرگاه سرور جیبیاں علیه و علی آله
الصلوات و التسلیمات بدوام حزن و تو اصل فکر موصوف بود از دیگران چه گوید و
آرام بظلال و اعتبارات نه آرام با دست محب ذات با آن خورند نشود نام ساسی
آنحضرت که لفظ مبارک الله است گویا اشعار بعدم دریافت مسامی (۱۹۸) خود دارد
لام معرفت چون بالام آکه رسیده دران لام بدغم دنیا چیز گشته است و همان لام الله باقی
مانده مانا که درین ضمن ایاء با آن است که چون معرفت با آنحضرت منتهی گردد و فانی و
مستهلک شود جز معرفت هیچ نماند بی کمی و زیادتی و چون معرفت رفت عارف نیز بعدم

پیوست چه علم را با عالم اتحاد است از بزرگی این اسم مبارک است که فحول علماء در آن
متخیر رفته اند و بکنه آن پی نبرده بکنه سمائی آن چگونگی پی برند - مصراع

چون نام این ست نام آور چه باشد

جمعی گویند که این نام سرایانی است و جمعی دیگر بر آنکه اسم عربی است و بر تقدیر

عربی بودن، بعضی بر آنند که جامد است و بعضی می گویند که مشتق است و اگر مشتق است
به تحقیق معلوم نیست که اشتقاق آن از ال بفتح لام است به معنی بعد یا از ال بحسب لام
به معنی تخیر یا از ال هت الی فلاں ای سکنت الیه یا از ال اذا فزع من

امر نزل علیه یا از ال الفصیل اذا اولع بامه یا از وله اذا تحیر
و تخبط مشتق است و جمعی گویند که اصل اولاه است مصدر لاه یلیه لیها

اذا احتجب و ارتفع بعضی بر آنند که علم ذات است و بعضی بر آنکه صفت است
در اصل بر ذات تعالی غالب آمده است و حکم علم گرفته است چنانچه الثی یا بالجمله
بزرگی و عدم یافت آن دلیل بزرگی و عدم یافت مسامی اوست - بیت

اللہ چه لفظ یا چه نام است   کو در زبان خاص و عام است

انتهی مکتوبه الشریف رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ -

در مکتوب ہشتم از جلد اول کہ بنام شیخ عبداللطیف شکرخانی صدور یافته تا دلیل سورة
واللیل به انداز عجیب به زبان فصیح عربی در وعظ و تذکیر نکارت زیبا تحریر فرموده اند تمام ایراد
می نماید :

فتح الحمد لله العلی الاعلی، کما یحب ربنا و یرضی والصلوة والسلام
علی رسولہ محمد المصطفی صاحب قاب قوسین او ادنی و علی آلہ
وصحبہ البررة التقی التقی، اما بعد فانی ادعوک الی الرفیق الاعلی
۲۰ واتباع الهدی ان الی ربک الرجعی (۱۶۹) واعلم ان العذاب علی من
کذب و تولی فعلیک به محاربة النفس والشیطان والمهوی،
فانذرتکم ناراً تلظى، لا یصلها الا الاشقی، والزم الودع والتقوی،
والنفقة علی المسکین وذی القربی، و سیجنها الاتقی الذی یؤتی

ماله يتزكى، ولا تمدن عينيك الى زينة الدنيا، ولا تترك
الى الذى ظلم والذى غوى، ولا تنس المقابر والبلى، والجنة
وما حوى، والنار وما يصلى، وتفكر فى الليل اذا يغشى، والنهار
اذا تجلى، وسارع الى امثال اوامر الله تعالى، وانت عما نهى،
وابتغ الشفاعة الكبرى فى يوم لا ينفع المال ولا البنون للذكر
الانى، ان هذه تذكره لمن يخشى، والى الله المشتكى، من قلب
معرض عن الهدى، منهمك فى الهوى، الم يعلم بان الله يرى،
والى الرجعى، وانه يعلم السر واخفى، فيا جبذا لمن ارتقى
عن السفلى، متوجها الى العلى، وعلى خطيئة بكى، فى طلم
الدجى، واعلم ان الله المنتهى، وانه على العرش استوى، وما رأى
تأثير قدرة للورى، واستيقن بان الله هو اغنى واغنى، واضمك
وايكى، وانه هو امات واحيى، فحينئذ فنى عن نفسه وبربه
بقى، فصار شديد القوى، ما زاغ البصر وما طغى، لا يحزنه
الطامة الكبرى، وجوزى بالجزاء الاونى، يوم ينذكر الانسان
ما سقى، وان له قربات وزلقى، اذا برزت الجحيم لمن يرى،
وفى ذلك فليتنافس المتقى، ويبذل جهده الفقى، والسلام على
من اتبع الهدى والتزم متابعة المصطفى، عليه وعلى آله
الصلوات العلى الى يوم الجزاء -

۵

۱۰

۱۵

ودر مکتوب صدور سیزدهم از مکتوبات جلد اول که بنام حضرت مخدوم زاده عالی قدر جامع علوم ظاهری
و باطنی خواجہ محمد نقشبند قدس سرہ در تامل کریمہ اللہ نور السموات والارض - آلیہ بزنگاشہ
اندبہ تمام ایرادی نماید :

۲۰

بسم الله الرحمن الرحيم ورد فی الحدیث "اقل ما خلق الله نوری"
اقل چیزی که حق سبحانہ بیا فرید نور محمدی بود علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام
والتحیة وسائر مخلوقات را از علویات و سفلیات ازاں نور پیدا آورد حق تعالی
گویا خود را باں (۱،۰) نور می شاید آن جا که می فرماید الله نور السموات والارض

فتح

ای ز نور السموات والارض حق سبحانه خداوند آن نور است که آسمانها و زمینها را
وما فیها بآن نور پیدا گشته است مثل نُورِهِ صفت نوری که منسوب است
با و تعالی و آن نور گوئیا کنایت از تعین اول و حقیقت محمدی است علی صاحبها
الصلوة والسلام والتحية، مشکوة فیها مصباح، همچو چراغی است در طاقچه
و دخول کاف تشبیه بر مشکوة بنا بر اشتغال مشکوة است بر مصلح و مشکوة بدن
عنصری آن سرور را علیه الصلوة والسلام باید تصور نمود المصباح فی زجاجة
آن چراغ افروخته در قندیل است از آبگینه و آن قندیل گویا باطن مبارک آن خلاصه
موجودات است علیه و علی آله الصلوة والسلام که آن نور از راه باطن او
علیه الصلوة والسلام تعلق به بدن عنصری گرفته است و باطن یا قلب او است
علیه الصلوة والسلام یا بیئت و جدائی او که از ترکیب اجزائی عشره عالم خلق و عالم
امر بحصول پیوسته است یا گوئیم نه جابه کنایت از تعین وجودی است که تعین ثانی است
چه تعین اول که تعین حسی است نسبت با فوق محفوظست به تعین وجودی و تواند بود که
زجاجة کنایه از تعین علمی باشد که علم را با و صلی الله علیه و سلم خصوصیتی است که صفت
دیگر را نیست و به محبوبیت او علیه و علی آله الصلوة والسلام این صفت را سریست
که دیگری محرم آن نه، لهذا محبوب ترین صفات نزد او تعالی بطور حضرت ایشان ما
قدنا الله سبحانه بسر الاقدس این صفت است و یحتمل که زجاجة تعین وجودی بود و
مشکوة تعین علمی باشد با جمله الزجاجة آن آبگینه بهر معنی که باشد از کمال صفاء و
نضارت کأنها کؤكبٌ دُرّی گویا ستاره ایست در خشان، باید دانست که
تعین اول و حقیقت محمدی نزد حضرت ایشان ما تعین حسی است اول چیزی که از
مرتبه اطلاق و از گنج کنون به عرصه ظهور آمد و تعین گشت حب است که مبداء اعتبار
وجود است چنانچه حدیث قدسی کنت کنزاً مخفياً فاحببت ان اعرف فخلقت
(۱۷۱) الخلق لا عرف، دلالتی بر آن دارد این تعین حسی که نشأ محبوبیت ذاتیه
آن سرور است علیه و علی آله الصلوة والسلام مرکز دائره است محیط آن خلقت
است که حقیقت ابراهیمی است علی نبینا علیه الصلوة والسلام حسن مرکز به حسن ملاحت به مناسبت

۱۷ در متن مکتوبات معصومیه (۱۱۳/۲۶۱) "به عرّه وجود" است.

دارد و حسن محیط به حسن صباحت می ماند صباحت حسن تفصیلی است که در معرض بیان
آید، چنانچه در عالم مجاز تعبیر از آن بر شاققت قد و صباحت خود و لطافت چشم و ابرو و
امثال آن نمایند و ملاحظه حسی است معنوی و آیتی است ذوقی که از حیطه تعبیر بیرون
است و درای رشاققت و لطافت مذکور است که تعبیر از آن بآن حسن می نمایند
خوش گفت ه

۵

آن دارد آن نگار که آنست هر چه مست
آن را طلب کنید حریفان که آن کجا است

و این مرکز و محیط یک تعین است که مسمی با شرف و اسبق اجزائی است که
مرکز است یعنی حب و تعین ثانی تعین وجودیست چه حب است که سبب وجود و یکجا
گشته است و تعین علمی دون تعین وجودی است و حقه ایست از حصص آن لیکن
اجمع حصص است چنانچه تحقیق آن در جای دیگر ثبت یافته است.

۱۰

بر سر اصل سخن رویم که آن مصباح افروخته که در آگینه است یَوْقَدُ افروخته
می شود و از دیار نور آن نموده می آید مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ ذِیئُونَةٍ از درخت
بارکت بسیار نفع که درخت زیتون است که در زمین مقدس شام رسته است این
شجره مبارکه گویا کنایه از حقیقت خلعت حضرت ابراهیم است علی نبینا و علیه
الصلوة والسلام و چون آنحضرت شجره انبیاء است و در قرآن مجید در حق او وارد
گشته وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى اسْحَقَ بَنَاهُ آن به شجره مبارکه از روی تعبیر میتوان
نمود و مناسبست زیتون باو آنست که نسبت زیتون زمین شام است و نیز درخت
بارک است چنانچه منقول است که هفتاد و پنجم علیهم السلام بر دی دُعائی برکت
کرده که یکی از آنها حضرت خلیل است علیه السلام و نیز آورده اند که زیتون اول
درخت است که بعد طوفان رسته است و آنحضرت هم ادلی العزم است که بعد از
طوفان بر منصفه ظهور آمده و چون حقیقت خلعت بر تراز طبقات زمین و آسمان است
لَا شَرْقِيَّةَ وَلَا غَرْبِيَّةَ آن را فرموده يَكَاذُنَّ يَتَّهَىيْنَ وَلَوْ لَمْ
تَمْسَسْهُ نَارٌ - نزدیک است که روغن آن درخت روشنی دهد به نفس نفیس خود

۱۵

۲۰

۱۰ در متن مکتوبات معصومیه (۱/۱۱۳/۲۶۲) "به نفس خود" است

اگرچه نه رسیده باشد بوی آتش یعنی (۱۴۲) حقیقت خلعت در درخشندگی و هدایت به مثابه ایست که بی آنکه آتش محبت از وی اشتعال یابد روشنائی بخش است و صباحت آن بی مزج ملاححت راه بر مطلوب است و چون ولایت ابراهیمی با ولایت محمدی علیهما الصلوٰۃ والسلام جمع گردد و نائره محبت از خلعت افروخته شود و صباحت این ولایت با ملاححت آن ولایت اقتران یابد و کمالات محیط در مرکز روی نماید نور علی نور نور بر نور افزاید و نور صباحت با نور ملاححت یک جا آید و نور ابراهیمی با نور محمدی جمع شود علیهما الصلوٰۃ والسلام و ملاححت با صباحت منبغ گردد و

- پدر نور و پسر نوری ست مشهور ازین جا فهم کن نور علی نور
- ۱۰ ازین اجتماع نورین و اقتران سعیدین مقام محبوبیت محمدی صلی الله تعالی علیه و علی آله وسلم به درجه علیا رسد و معامله از دو طوق عبودیت بیک طوق آید و مقصود از امر باتباع ملت ابراهیم علیه السلام بروجه کمال به ظهور رسد و دعای کما صلیت با جابت تام پیوند و این کمال در حق او علیه و علی و آله الصلوٰۃ والسلام بروجه کمال به حصول پیوست و مدعو مستجاب شد الحمد لله سبحانه علی ذلک و علی جمیع نعمائه
- ۱۵ حمد اکثیرا کثیرا بعد از حصول این معامله توجیهی که خود به حال این و پس ماندگان داشت کمتر گشته است و فردی را از افراد امت بمراسست آنها گماشته و خود در خلوت خانه خاص با محبوب خلوت داشته علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام و التسلیمات والبرکات والتحیات و تفصیل بعضی امور که درین جا با جمال ذکر یافته است از مکتوبات قدسی آیات حضرت ایشان ما باید طلب نمود والسلام۔
- ۲۰ در مکتوب هفتاد و ششم از جلد اول که به مرزا امان الله برهان پوری در تاویل سورۃ اخلاص برنگاشته اند به تمام ایرادی نماید :

فتح بسم الله الرحمن الرحيم محمد و نصلى على رسوله الكريم۔ مصرع
از هر چه میرود سخن دوست خوشتر است

قال عز من قائل قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ کلمه هُوَ گویا اشارت به غیب
 هویت و اطلاق ذات ست تعالی عن الشیون و الاعتبارات حتی عن
 قید الاطلاق و الله عبارت (۱۴۳) از قابلیت اولی و وحدت ذاتیه است که
 قابلیت ذات ست تعالی مراعتبار تجرد و اتصاف را به جمع اوصاف کمال و احد
 کنایه از احدیت مجرده است که مقید است به تجرید از صفات و اعتبارات الله الصمد
 اشارت است به وحدت که مرتبه اتصاف است باوصاف کمال از صفات افعال و
 سایر صفات ثبوتیه و شیون و اعتبارات ذاتیه چه مقام صمدیت را این اتصاف ناگزیر
 است لهذا بجای هو الصمد الله الصمد آمد که قابلیت این اتصاف را این مرتبه
 راست و در مرتبه که تعبیر از ان به واقع است این قابلیت اصلاً ملحوظ نیست
 بی توسط برزخیت کبری که مقام لاحق است لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
 كُفُوًا أَحَدٌ اشارت به صفات سلبيه و تنزیهات و تقدیيات ذاتیه است
 محال علم تفصیلها و کذا تفصیل الشیون الشیوتیه الا الله
 الواحد القهار -

۵

۱۰

پس این سوره علیه با وجود قصر و قلت الفاظ جامع مراتب و جوب است و
 حاوی اسرار و معارف الهیه و لفظ مبارک الله الصمد چنانچه مستمع شیون و کمالات
 مرتبه و جوب است، ایمانی به مراتب کونی و تعینات مکانی نیز دارد چه صمدیت مستدعی
 احتیاج است پس این سوره مبارکه متبرکه که به طریق اجمال جامع جمیع مراتب و جوبی و
 امکانی آمد و هیچ کمالی نماند که این سوره انبای ازاں ندا و قاری آن را باید که سرسری
 بر آن نه گزرد و از معانی و اسرار آن بی خبر نه بود و از ملاحظه صفات کمال و مشاهدۀ
 جمال لازوال بی بهره نه رود و از استخلق به اخلاق کمال و تحقق باوصاف جمال خلی فرگیرد
 و بهویت ذات تعالی ایقانی حاصل نماید و از مرتبه اجمال و تفصیل به قدر استعداد بهره مند
 گردد و از ملاحظه صمدیت آنحضرت جلالت عظمت احتیاج ذاتی و فقر جلی خود مطالبه
 نماید و اوصاف خیر و کمال را به تمام منسوب و مخصوص باوداند تعالی و از انانیت اماره
 به کلیت و ابد این زمان آنچه مقصود از خلقت او بود به حصول انجامد و نعمت در حق
 او تمام شود و از صفات تنزیه و تقدیس که خاتمه سوره بدانت -

۱۵

۲۰

بداند که سالک هر چند در معارج عروج (۱۷۴) صعود نماید و قرب پیدا کند و
 فنا و بقا مشرف گردد و همه وقت دوتی و بیگانگی نقد و وقت دارد و هیچ گونه مجانست و
 اتحاد با آنحضرت پیدا نکند و مشارکتی در ذات و صفات او حاصل ننماید که بسند همیشه
 بطریق بندگی مطوق است و ادب سحانه همواره به تنزیه و تقدیس خویش موصوف مالالتراپ
 و رب الارباب بعضی از وقائع و کشف و احوال از خود و از بعضی یاران خود نقلی نموده
 بودند اصیل و پسندیده است ^{مطالع آں} حضرت فردان بخشید، الله تعالی ابواب فتوح و ترقیات
 را همواره مفتوح دارد بالنون والصاد.

در مکتوب بنقاد و نهم از جلد اول که بنام حقیقت آگاهه خواجه محمد حنیف کابلی در تحقیق
 مقام بندگی با ذکر و مورد اسرار سورۃ قل اعوذ برب الناس صدور یافته به تمام ایرادی نماید؛
 بسم الله الرحمن الرحیم حقیقت بندگی و عبادت طاعات و قی به حصول انجامد که قبله
 توجه جز بارگاه صمدیت نه بود و مرجع حقیقی در همه امور غیر ادب سحانه نه باشد و از تدبیر هوای
 نفسانی گذشته تفویض امور به جناب قدس لم یزل و لایزال نماید و پشت اعتماد را بر
 امور فانی و هلاک نه نهد که نتیجه آن جز بعد و حرمان از مطلب اعلی نیست، ای برادر
 علت رجوع در کون باحدی و سبب اعتماد بر موجودی یا آنست که مربی است و تربیت
 صوری یا معنوی با و وابسته است و به حکم کریمه ^{قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ} مربی حقیقی
 جناب قدس اوست تعالی و تقدس و تربیت ظاهری و باطن حقیقتاً مربوط با وسط سحانه
 و رجوع و تواضع بر وفق شریعت غرابه پیر و استاد و مادر و پدر و من یحذو
 حذوهم که در عالم بحکم الهی جل شانہ مربیانند چون با مرحق است تعالی فی الحقیقه تواضع
 و رجوع بآنها باین عنوان تواضع و رجوع با دست و یا سلطنت و بادشاهت است
 و سلطنت و بادشاهت هم به موجب کریمه ^{هَلِكِ النَّاسُ} مراد راست جل سلطان
 و یا معبودیت و الوهیت است که بحکم عقل و عرف رجوع در کون و اعتماد و تواضع و
 خضوع باله و معبود مستحسن بلکه واجب و ناگزیر است و معبودیت و الوهیت نیز به
 مقتضای کریمه ^{إِلَهِ النَّاسِ} به جناب مقدس (۱۷۵) بی چون حقیقی مسلم است نفس
 انسانی و دوسواس شیطانی که حق سحانه امر با استعاذه از شر او در کریمه ^{مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ}
^{الْخَنَّاسِ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ} می فرماید

دشمنان در کمین اندمی نخواهند که ازین مری و معبود تحقیقی و بادشاهِ حقیقی بنده را محبوب سازند و با سویی او گرفتار گردانند و به شرک جلی و خفی دلالت می نمایند از شر این قسم تعیین استعاذه ناگزیر است همواره مستعید باید بود و اوصاف ثلثه را که درین سوره مبارکه مذکور است بوجه کمال منحصر در این جناب مقدس تصور باید نمود تا از شر دشمن ایمن شود و همیشه به بارگاهِ قدس یا بدربنا اتنا من لدنک رحمة و هت لنا من امرنا رشد ا-

۵

در مکتوب پنجاه و دوم از جلد اول به جناب ارشاد مآب میر محمد نعمان قدس سره به زبان فصیح عربی در تائیل کریمه یَٰ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ مع تائیل کریمه الَّتِي تَلَّهَا این مکتوب به حسب الاتفاق به اتمام نه رسیده، اما هر قدر که در این جلد مندرج است ایرادی نماید :

۱۰

فتح حققنا الله سبحانه و اياكم بكمال الانقطاع والتخلي عما سواه سبحانه بحيث لا يبقى عنه في عين الباطن عين ولا اثر ليحصل التبتل التام المشار اليه في قوله تعالى وتبتل اليه تبتيلاً الى تبتيلاً كاملاً عن نفسك وعن سائر لطائفك المتعلق بالخلق و الامر و عن الكمالات الوجودية الراجعة اليها و حقيقة التقوى انما هو هذا التبتل والانقطاع وكان قوله تعالى يأيها الذين آمنوا اتقوا الله حق تقاته الآية ايما الى ما ذكرنا اي الذين آمنوا صورة انقطعوا عما سواه وتخلوا اليه سبحانه وانخلعوا عن العوائق والتقميدات متوجهين الى حضرة الاطلاق حق الانقطاع والانخلاع بحيث لا يبقى عن ذواتكم وكمالاتكم الراجعة اليكم اثر ويسرى فناءكم في لطائف الخلق والامر كلها ولا تموتن بالموت الذي هو قبل الموت الاقل إلا وأنتم مسلمون اي مشرفون بالاسلام الحقيقي داعي في جميع الاحوال لدلالة الاسمية (۱۴۶) على الدوام والاستمرار فكان في الكريمه حث

۱۵

۲۰

على دوام الموت والفناء ليكون الاسلام والبقاء المترتب عليه
 دائماً بخلاف صاحب التجلى البرقى خاتمه لم يمت موقداً ثم ليصير
 هذا التجلى ايضاً في حقه سرمداً وينبغي ان يعلم ان التجلى البرقى
 ليس من التجلى الذاتى الصرى فى شئ وانما هو تجلى ذاتى مع
 ملاحظة شأن الذى هو سرى الاستار والذات اذا استتار له
 واعتصموا بحبل الله جميعاً اي بالحقيقة الجامعة الكلية المعتبرة
 بالحقيقة المحمدية ليصير الاعتصام بهذا الجبل ذريعة الى
 الوصول بحضرة الاطلاق ولا تفرقوا بتفرق الاسماء والاعيان
 الجزئية فان الاسماء الجزئية والطرق المتفرقة ما لم تنته الى
 حضرة الاجمال لم تصل الى حضرة الطلاق واذكروا نعمة الله
 عليكم بعد ان جمعكم فى الحقيقة الجامعة اذ كنتم اعداءً بتفرق
 الاسماء اذ مقتضى بعضها يعارض مقتضى البعض الآخر
 قالَتْ بين قلوبكم بان جمعكم فى حقيقة واحدة جامعة وجعلكم
 على قلب واحد قلب محمد رسول الله صلى الله تعالى عليه وآله وسلم
 فاصبحتم بنعمته اخواناً متولين من حقيقة واحدة اخذين
 منه الفيوض كما ياخذ الاخوان من الام -

در مکتوب یازدهم که به قلیج اللہ در جواب اسولہ او کہ نموده چون مشتمل بر فوائد بسیار و

تفسیر آیات و شرح احادیث است به تمام ایرادی نماید :

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على
 سيد المرسلين وآله اجمعين ، صحيفة شريفة كه متضمن اسوله واشعار دلکش بود مشرف
 گردانید باندازه فهم قاصر در حل هر کدام چیزے نوشته آند والله سبحانه الموفق للسداد -
 حاصل سوال اول آنکه مقتضای سبقت رحمتی غضبی آنست که اهل رحمت
 بیش از اهل غضب بوند و حالانکه معاملہ بر عکس است چه عصاة انس و جن بیش از صلحاء
 اینها اند و اهل تکلیف همین دو نوع اند پس سبقت رحمت چگونه راست آید و چه اثر
 بر آن مترتب شود -

جواب ، در دنیا رحمت خداوندی جل سلطان شامل حال مومن و کافرست
 کریم و رحمتی و سبقت (۱۷۷) کُلَّ شَيْءٍ دال بر آنست و فردای قیامت رحمت
 مخصوص به مؤمنان باشد و کافران از آن محروم بودند کریم فَا كُتِبَ عَلَيْهَا لِلَّذِينَ يُتَّقُونَ
 وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ الْآيَةُ شَاهِدَانِ است و سبقت رحمت بر غضب در دنیا همه را
 شامل است و در آخرت همه مخصوص اهل ایمان است - جماعه از مؤمنان که بکسر معاصی
 مستحق غضب شده اند از کمال رافت و رحمت آنها را خواهند بخشید و به بهشت خواهند
 برد و در ماده آنها رحمت خواهد سبقت کرد بر غضب ، اگر سبقت رحمت بر غضب نباشد
 امثال ماگنا هنگام را در دنیا و آخرت امید استگاری نبود از سبقت رحمت است
 که باین بارگناه بر روی زمین می گزرد و دلاک نمی شویم و با انواع نعم متنعم ایم و فردا
 امیدوار نجاتیم و اگر سبقت رحمت بر غضب باعتبار عدم حرمان و منقوبان بگیریم
 چنانکه ذهن سائل بآن رفته هم درست می شود چه اهل رحمت اهل طاعت اند از انس
 و جن و تمام فرشتگان و اهل غضب کفار انس و جن و شک نیست که عدد ملائکه بچندین
 اضعاف زیاده است از مجموع عدد انس و جن و اهل رحمت را مخصوص به اهل طاعت
 از انس و جن نمودن و ملائکه کرام را از انس بر آوردن معنی ندارد که همه مامور بامر الهی اند
 تعالی و اهل طاعت اند لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا
 يُؤْمَرُونَ - و هر که مامور امر الهی است تعالی از اهل تکلیف است و اهل تکلیف
 را باین معنی قرار دادن که در افراد و مطیع و عاصی باشد ممنوع است و بر تقدیر تسلیم حصر
 اهل تکلیف درین دو نوع غیر مسلم است ظاهراً حق تعالی را بندها باشد از اجناس
 مختلفه و رای انس و جن که متضمن مطیع و عاصی بوند و باز از عمل خود منبذ و شاب
 باشد چنانچه در اخبار آمده است و زیادتی عدد اهل رحمت باندازه آنها باشد و مَا
 يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ

حاصل سوال دوم آنکه روز قیامت پنجاه هزار سال خواهد بود تا آن روز تمام نشود
 هیچ یکی از انبیاء علیهم الصلوٰة و نه از غیر ایشان به بهشت نخواهند رفت حساب عمل قلیل
 دنیاوی را در مدت پنجاه هزار سال گرفتن خصوص مؤمنان را از عدالت بعیدی نماید -
 جواب آنکه حساب در مدت قلیل خواهد شد قال فی البدور السافرة

- ان فصل القضاء في ذلك اليوم في قدر ساعة - ويروى انه عليه السلام سئل عن محاسبة الخلق فقال كما يرزقهم في غداة واحدة كذلك يحاسبهم في ساعة واحدة - وفي تفسير قاضي بضاوى في تفسير قوله تعالى وَهُوَ اسْرِعُ الْحَاسِبِينَ يحاسب الخلائق في مقدار حلب شاة لا يشغله حساب عن حساب واین همه ۵ طول روز قیامت از راه غمت و بزرگی و جاه و جلال و استغنائی حضرت مالک يوم الدين مست بر در بزرگان انتظار ناگزیر است انتظار باندازه استغنا و جاه و جلال است مانند شدت و عذاب آن روز که خاص بکفره و فسقه است قال الله تعالى وَكَانَ يَوْمَئِذٍ عَلَى الْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُّقْتَدِرٌ - مقربان از انبیاء علیهم الصلوات والبركات و اولیاء و سائر اهل طاعت و تقوی در آن روز از ان شدت و عذاب ۱۰ این باشد لا یحزنهم الفزع الاکبر وَ تَتَلَقَّهُمُ الْمَلَائِكَةُ بعضی از آنها در سایه عرش بوند و بعضی از آنها در منابر نور بوند و بعضی بر کرسیها و بعضی بر کثیب مسک و بعضی در مساجد با جمله درجا های آراسته در لذت قرب متلذذ بوند و باید ها از اطعمه جنت و ابریقها از اشربه بهشت بایشان رسد و مردم در شدت باشند و بعضی در بهشت روند و باز بعصاات بیایند و بعضی را آن روز بآن شدت و درازی مقدار ۱۵ وقت نماز فرض کوتاه گردد، هر چند بابل طاعت نیز در آن روز رواست که زمانی بیاید که هولناک گردند اما هول پیوسته و عذاب و سختی دائم نصیب اهل طغیان است معامله ابرار جداست هر جا که باشند در عرصاات یا در برزخ یا در بهشت در مراتب قربند هر بلایى که هست بر جان اهل عصیان است - و آنچه نوشته اند (۱۷۹) که تا آن روز تمام زینج کس از بنی آدم نه از انبیاء علیهم الصلوات والبركات و نه از غیر ایشان بحجت نرود بحسب است از کجا نوشته اند، آنچه از ظاهراً قرآن و احادیث مفهوم می شود خلاف آنست اما القرآن فقوله تعالى اَنَّ اصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ - وقوله تعالى اصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا و احسن مَقِيلًا قاضی بضاوى در تفسیر این کریم می نویسد و یروی انه یفرغ من الحساب فی ذلك اليوم فیقل اهل الجنة فی الجنة و اهل النار فی النار -

واحادیث دریں باب بسیار است بعضی از آنها ایراد می نماید در بدور السافره می
 آرد و اخرج ابن المبارک والطبرانی وابن حبان عن ابن عمر عن النبی صلی الله
 علیه وسلم قال تجمعون يوم القيمة فيقال اين فقراء هذه الاممة
 فيقومون فيقال لهم ماذا علمتم فيقولون ربنا ابتلينا فصرنا و
 ولت الامور والسلطان غيرنا فيقول الله صدقتم فيدخلون الجنة
 قبل الناس بن من ويبقى شدة الحساب على ذوى الاموال والسلطان
 قالوا فاین المؤمنون يومئذ قال يوضع لهم منابر من نور يظل
 عليهم بالغمام ويكون ذلك يوم اقصر على المؤمنين من ساعة من
 نهار الضیافة و آخره ابن جریر عن سعید الصواف قال بلغنی ان يوم
 القيمة يقصر على المؤمنين حتى يكون كما بین العصر الى الغروب انهم
 ليقبلون فی ریاض الجنة حتى يفرغ الناس من الحساب فذلك قوله
 تعالى اصحاب الجنة يومئذ خیر مستقراً واحسن مقيلاً
 وتقدير پنجاه هزار سال می تواند که باعتبار شدت باشد بر کافران - قال القاضي
 بیضاوی فی تفسیر قوله تعالى فی يوم کان مقداره خمسين الف سنة
 واستطالته اما للشدة على الكفار او لكثرة ما فيه من الحالات
 والمحاسبات اولافه على الحقيقة كذلك وفي تفسیر الكواشی كان
 مقداره على الكافرين لشدة خمسين الف سنة وهو على المؤمن
 كصلوة مكتوبة (۱۸۰) وفيه ایضاً فی تفسیر قوله تعالى فی يوم کان
 مقداره الف سنة ممتاعاً و ن او المعنی يرجع امر الخلاق و
 تدبیرهم الیه فی يوم القيمة ومقداره الف سنة فمعنی خمسين الف
 سنة على هذا انه يشتد على الكافر حتى يكون خمسين الف سنة فی
 الطول ويسهل على المؤمنين حتى يكون كقدر صلوة مكتوبة فی
 البدور السافرة اخرج احمد و ابو یعلی وابن حبان والبیهقی بسند
 حسن عن ابی سعید قال انه سئل رسول الله صلی الله تعالى علیه و
 آله وصحبه وسلم عن يوم کان مقداره خمسين الف سنة ما اطول

۵

۱۰

۱۵

۲۰

هذا اليوم فقال والذي نفسى بيده انه ليخفف على المؤمن حتى يكون
اهون من الصلوة المكتوبة يصلها في الدنيا وفي رواية على المؤمنين
كمقدار ما بين الظهر والعصر و بر تقدير تسليم گوئیم که نسبت بحق تعالی هیچ چیز
خلاف عدالت و ظلم نیست اگر همه را بدوزخ فرستد هیچ ظلم نباشد که این تصرف در
ملک و ملک خود است در ملک دیگر تصرف بی اذن او کردن ظلم است و هو
سبحانه مالك على الاطلاق يتصرف في ملكه كيف يشاء لا يُسأل عما
يُفعل و لهم يُسألون.

حاصل سوال سویم آنکه بمقتضای حدیث نفس جف القلم بما هو كائن باید
که حق تعالی مجبور تقدیر خود بود پس کار تعطیل کشد و نیز کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ وَ
يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَ يُثَبِّتُ بِهِ چیه معنی باشد، بدانند که حق تعالی در ازل تقدیر فرموده
۱۰ که بارادت و اختیار خود در اوقات مختلفه چنین و چنان خواهیم کرد و بر طبق تقدیر ازلی
حق تعالی همیشه با اختیار خود در کار است و تعطیل نیست و هیچ جبر نه این تقدیر ازلی که
با اختیار خواهیم کرد و مؤید اختیار است ز منافی آن و کتاب محو و اثبات لوح محفوظ است
و محو و اثبات آن نیز در ازل مقدار است و قلم خشک شده و آنچه نوشته اند و عِنْدَهُ
عِلْمُ الْكِتَابِ بنای اعتراض بر آن نمودن خطا است در قرآن مجید و عِنْدَهُ أُمُّ
۱۵ الْكِتَابِ است، یا آنکه گوئیم که جف القلم نسبت بهماست که در قید زمان مقیدیم و
حق تعالی که زمان بروی جاری نیست ماضی و مستقبل و ازل و ابد نزد او تعالی آن واحد
است پس تقدیر و خلق در یک آن واقع است تقدم و تاخر در (۱۸۱) آنحضرت
گنجایش ندارد.

حاصل سوال چهارم آنکه سید عالم علیه و علی آله الصلوة والسلام با وجود حصول
۲۰ مقام محبوبیت چرا آرزوی مقام حیرت کرده اند فرموده رب زدنی تحیرافیک -
بدانند که حیرت کنایت از معرفت است اعرفهم بالله اشد هم تحیرافیه
پس سوال زیادتی تحیر سوال زیادتی معرفت است که معرفت را پایانی نیست مجبان و
مجبوبان همه طالب زیادتی معرفت اند، یا آنکه گوئیم که بر تقدیر تسلیم که حق معرفت واقع
است و معرفت را پایانی هست می تواند که بعد این سوال بدرجۀ کمال از معرفت رسیده

باشد که فوق آن تصور نباشد یا این دعا برای تعلیم اُمت بود.

حاصل سوال پنجم، مخدوم مقتضای کمال محبت رفع اثنینیت است میان
محب و محبوب و انخلاص تمام از بشریت و امکان و احکام آنها چه هر قدر را از امکان و
بشریت در ممکن باقی است همانقدر حجاب مطلوب است و انخلاص در رفع اثنینیت
ممکن ز چنانچه شیخ عطار فرموده بیت

۵

نمی بینی که شاهی چون پیمبر نبرد او فسد کل تو سنج کم بر
بنابر آن امر فرموده باشد یا لیت رب محمد لم یخلق محمداً و نیز فرموده
لا احدى ثناء عليك انت كما اثنيت على نفسك چه هر قدر که امکان از
ممکن باقی است از ثناء واجب لذاته کما هو معجز دارد و چون معرفت فنا فی المعروف
ست پس حق معرفت حاصل نیاید چه کمال فنا بر رفع اثنینیت است که مستلزم وجوب
ذاتی ست لا جرم ما عرفناك حق معرفتك دارد گذشته، یا آنکه گوئیم در ثبوت
این حدیث از سرور کائنات علیه واله الصلوات والتسلیمات سخن است و کلینی
یا حمید را هنگام ورود و ارد قومی است که این وجود طاقت برداشت آن ندارد و در آن
وقت خود را با مورد دیگر میخواست که مشغول دارد تا ازان بار ساعی تخفیف یابد و بیک دنگ
نکشد مولوی گوید بیت

۱۵

این تکلفهای من در شعر من کلینی یا حمیری من ست
منقول است که عبد الله اصطخری (۱۸۲) همراه سگبانان برای تماشا بصحرای رفت تا
ساعی از بار وجود آسایش یابد.
حاصل سوال ششم آنکه طعام بر دعانیت میت روز سوم یا دهم و گل دادن
روز سوم از کجاست.

۲

مخدوم طعام دادن شد تعالی بے رسم دریا و ثواب آزا میت گذرانیدن بسیار
خوب است و عبادت بزرگ اما تعیین وقت را اصل معتمد علیہ ظاهری شود و روز سوم
گل دادن در مردان بدعت است آری در زنان خوشبوی آوردن روز سوم آمده است
برای رفع سوگ که غیر از منکوحه را از اهل قرابت زیاده از سه روز سوگ داشتن مشروع
نیست پس روز سوم خوشبوی بیازند تا زنان دیگر غیر از منکوحه میت از سوگ برآیند.

حاصل سوال هفتم از شیخ زاده که بارش بجای پدر می نشینند و مردم را مرید می گیرند
پرسیده بودند -

مخدوم مادر جانشینی پدر مقتدی وراثت معنوی می باید که منوط بولادت معنوی است
که عبارتست از تحقق بحالات پدر ولادت صوری را نتیجه وراثت صوری است که
اخذ مال و متاع پدرست نه وراثت معنوی که ارشاد و تکمیل باشد پس بجز ولادت
صوری در وراثت معنوی دخل نمودن خطرست از پیری و مریدی رسمی کاری نمی کشاید
و آنچه از طفل سوال کرده بودند اگر کاملی بتفرس در یابد که ازین طفل بعد بلوغ انتظام این
معامله خواهد شد و بوراثت معنوی خواهد رسید با و بیعت بکناند و او را جانشین خود سازد
گنجائش دارد السلام علیکم -

در مکتوب سی ام از همان جلد مبارک که به سیادت پناه میرک شیخ در اسرار کریمه صاعندکم
ینفد و ما عند الله باقی تحریر فرموده اند به تمام ایرادی نماید :
فتح الله تعالی ذات بركات را شمول الطاف خویش داشته به جذبات و واردات معنویه سر بلند
واراد - مصراع

از هر چه می رود سخن دوست خوشتر است

قال الله تعالی ما عندکم ینفد و ما عند الله باقی این کریمه مبارک جامع مراتب قرب
است و حاصل نسخه سیر و سلوک (۱۸۳) اهل الله عموم کلمه ما که در آغاز کریمه است محتوی
ست بر جمیع مراتب نفی تحقق بر موز این کریمه نام و نشان ماسوار را بر میدارد و به فنای اتم
می رساند که رکن اعظم ولایت است و ما عند الله باقی مستجمع مراتب اثبات است
و رمزی از بقا که مترتب بر فنا است و رکن دوم ولایت است و تفاوت در مراتب
ولایت باعتبار تفاوت اقدام سالکان است در حصول این دو رکن هر چند درین دو
رکن قدم را سخ داشته باشد در کمالات ولایت اتم بود هر کس از سالکان بقدر حوصله و
استعداد در تحصیل این دو کمال دست و پایی می زند تا کمال صاحب دولت باشد که در
بحار اسرار این کریمه غواصی نموده بهره تمام از جواهر نفیسه این دو کمال حاصل نماید و مراتب
نفی را طی نموده از مراتب علیا اثبات نفیسی فرا گیرد
سعادتهاست اندر پرده غیب   ننگ کن تا کار یزد در حبیب

اللہ تعالیٰ امثال ماقرر اایمانی بایں معانی دہاد و شرعی از این مشرب عطا کند

بالنسی و آلہ الامجاد علیہ و علیہم الصلوٰت و التسلیمات و التحیات و البرکات۔

انتهت مکاتیبہ الشریفۃ الیٰی شتمل علیٰ تاویل الآیات و اسرارها

و ذکر الاحادیث و افوارها، اگرچہ در ذکر احادیث مکاتیب دیگر ہم بسیار اند اما جهت

اختصار بہ ہمیں مقدار کفایت رفت در مین تحریر حاضری از طلب علمان کثیر التقریر سوال نمود کہ بایں ہم

کثرت اذکار کہ این کتاب مشتمل بر آنہاست و رعایت اختصار معنی ندارد و لفظ اختصار منحصر

بر سائل است کہ بعد از الجواہر نہ بر مطولات چہ این کتاب بعد اتمامی فصول و ابواب کہ بشارت

مفتاح و کنز ازاں می رود کم از چہل جزو رسابہ نظر نمی در آید بلکہ اگر براں زیادتی نماید گنجایش

دارد، مزید حیات بادفع موانع و آفات و توفیق ترقیم مقامات از و سبحانہ طلب باید نمود جواب

عزیز کمتر تمیز من سلامت اختصار ہر چہ بہ موافق آنست اگر قصور بہت شایقان (۱۸۴) کثیر العقید

لمحوظ نظر نہ باشد ہر کدام از مفتاحات ماضیہ بہ چہل جزوی کشید و معاملہ بایں جانبی انجامید بلکہ ہنوز

بر مفتاح اول قلم بعد تا زنگی شوق می دوید و ایں بہ تجربہ در آمدہ است عزیزی از بزرگان بہ ہمیں

قسم مقامات تالیف فرمودہ اند و تفصیل بر ایں مقدمہ چنانچہ باید نمودہ اند و در زیادہ از سی سال

آن را بانجام رسانیدہ اند یا نہ وصال ایشان از ایں دار پر طلال روی دادہ باوجود کثرت محبان

جانفشانی و خواہان استماع مقامات حضرت ایشان و علیہ السلام اصلاً بآں التفات نمی نمایند

بلکہ عجب نیست کہ بعضی از بواہوسان بہ مضحکہ رسانند و کارخانہ خود را برباد دہند، و لیس ہذا

الامن قصور المہمت و مقامات حضرات القدس و زبدۃ المقامات چون نسبت بآں اختصار

دارند در ہر مجلس اشتہار دارند تا کجا اطناب نماید و وقت شریف اعزہ عالی مقدار را تباہ کند۔

عمر بہ گذشت و حدیث درد ما آخر نہ شد

شب باختر شد کنوں کو تہ کنم افسانہ را

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاسْرَفْنَا فِيْ اَمْرِنَا وَثَبَّتْ اَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلٰى الْقَوْمِ الْكَافِرِيْنَ۔

اللہم انی اسئلك فواتح الخیر و خواتمہ و جوامعہ و اولہ و اخرہ و ظاہرہ

و باطنہ و اسئلك الدرجات العلیٰ من الجنة، آمین و صلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقہ

محمد و آلہ و صحبہ و اتباعہ اجمعین و سلم و بارک۔

لہ م۔ اشارت

مفتاح پنجم

در بیان ملفوظات و تصرفات حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ و مایماثل هذا الباب .
 بسم الله الرحمن الرحيم، وكان حقاً علينا نصر المؤمنين اللهم صل وسلم على
 سيد الرسل و افضل الانبياء سيدنا و مولانا محمد و آله و صحبه و اتباعه الى
 يوم الجزاء و صل على جميع الانبياء و سائر الاولياء العلماء و الشهداء و الصالحين
 و الملائكة المقربين الى يوم الدين بر بالابلندان عالم معاني و ورق خوانان و حی آسمانی و
 ساقیان نشه خوشگوار و شاہدان جلوہ نوبہار و سرخوشان بادۂ وحدت و گرفتاران عالم کثرت و
 شارعان اسمای ربانی ما و لان آیات قرآنی و ناظران انوار لاریب و کاشفان اسرار پردہ غیب و
 دانشوران عالی فطرت و ساکنان دار الحکمت منتخبان نکتہ بنجیب و مستمعان قصہ غریب و خواصان
 بحار ملت (۱۸۵) بیضا و رقاصان اسرار صیحت شیدا و طلعت افروزان محفل قیومی و بہجت
 سرشان مجلس معصومی نکہت پایان گلزار احمدی و خلوت گزینان اسرار سرمدی و متمتعان فواکہ
 ریاضی و متحققان انوار سوادی و بیاضی و حاملان بار امانت و داصلان مرتبہ استقامت و مستفیضان
 قبلہ اصحاب کرامات و سرشاران قدوہ ارباب دلیات کہ از گوش سراپا ہوش بہ صد نعرہ
 خروش ہاشی و ہوگویان و باشتیاق مالا یطاق دست و پای گویان انتظار استماع اسرار گہر بار
 ملفوظات فرخندہ نکات تصرفات رفیع الدہجات دارند ظاہر و باہر است کہ تصرفات عظیمہ و
 ملفوظات فخمہ جناب امام صفائشان حضرت ایشان را رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ علم عمیق و عمل پُر تحقیق

۱۔ م۔ اکرم   ۲۔ د۔ م۔ مؤالان   ۳۔ د۔ "نکہت" ندارد
 ۴۔ د۔ حاملان   ۵۔ م۔ ہاء

بر وفق شریعت غراء و ملت بیضا است و رسوخ کامل بر محبت شیوخ مقتدا و این هر سه بر وجه
 اکمل در ذات مقدس ایشان پیدا و هویدا کما عرفت فی المفتاحات الماضیة و باقی
 اقسام کرامات و انواع خرق عادات که به عالم فانیہ کہ مطلق در حیز اعتبار اولوالابصار نیست تعلق
 دارد بحق بامطل در آن شریک است و مصیب با مخطی مختلط چه دریں داری مدار حق باطل آمیخته
 است و خطا با صواب آویخته، شاه باز بلند پرواز آن ست که بیش طاق همت را بلند داشته
 میان دو بازوی کتاب و سنت پرداز به عالم قدس نماید اگر اعتبار این نوع امور بدون تحقیق اسرار
 لازم الاستتار در آنحضرت جل و علای شود البته بر فرق ضلالت را ہی ازاں نمی کشود و جوگیه و بر اہم
 و فلا سفر را اصلاً شرکت در آن دست نمی داد چه آن قدر کثرت خوارق کہ ازیں فرق ضالہ ثلاثہ بہ
 ظہور پیوستہ کہ احصای از آنها تعذر تمام دارد ضابطہ آنکہ ریاضات شاقہ و مجاہدات شدیدہ در
 اظهار خوارق دخل کامل و نصیب دافراست اما اگر ہمیں ریاضات بہ متابعت انبیاء کرام علیہم السلام
 جمع می شد کبریت احمری گشت و نوراً علی نور بہ ظہور پیوست، افلاطون بی خرد بآن فراستی کہ در خود
 می دانست چوں دعوت حضرت عیسیٰ علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام باورید (۱۸۶) تصور ایشان
 طلبید، گفت نحن قوم مہدیون لاحاجۃ بنا الی من یدیننا زہی بی سعادت کہ با وجود
 حصول یقین رسالت خود را ازاں مستغنی انگاشته مستحق عذاب ابدی گرداند نعوذ باللہ من
 غضب اللہ ۵

ہر کرا روی بہ یہود نہ بود دیدن روی نبی سود نہ بود
 شنیدہ ام کہ روزی حضرت بلال رضی اللہ تعالیٰ عنہ از غایت فرحت و سرور رقصی بہ کمال حضور
 داشتند کہ بہ ناگاہ عبور حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علی آلہ وسلم اتفاق می یابد
 استفسار ازاں سرور و حضور می فرمایند بہ عرض رسانید کہ از بہت آنکہ حضرت حق سبحانہ خرائن رحمت
 را با اختیار خود گذاشت اگر بدست شما کہ رحمت عالمیان اند این اختیار می بود البتہ ابو طالب را
 گذاشتہ بہ مثل من آوارہ روی حبشی از کجای رسید، خوش گفت ۵

حسن ز بصرہ بلال از حبش صہیب از روم
 ز خاک مکہ ابو جہل این چه بوالعجبی است

۱۵ د - تحقیق ۱۶ م - "در حبشہ از کجای رسید"

مطلب سبب انکار افلاطون بی دولت از دعوت بر خود هم صفا و ظهور خوارق بوده که از ریاضات شاقه بهم رسانیده بود، سلطان وقت شیخ ابوسعید ابوالخیر را گفتند که فلاں کس در می برد گفت ز غنی و مگس در هوای برد و فلاں کس بر روی آب می رود گفت سهل است مرغی و صعوه نیز بر آب می رود گفت فلاں کس در یک لحظه از شهر به شهری می رود گفت شیطان نیز در یک نفس از مشرق به مغرب می رود این چنین چیز را بس قیمت نیست مرد آن ست که با خلق در آمیزد وزن به خواهد و دلش یک لحظه از یاد حق جل و علا فارغ نه بود.

عبارتی از رساله معدن ابجواهر در دیباچه معدن سوم در بیان تصرفات و کرامات و خرق عادات عالی حضرت ست قدسنا الله سبحانه نوشته ام چون مناسب است ایراد می نمایم و می پردازد: حضرت حق سبحانه و تعالی از حال کلیم خود علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام خبر داده است و لقد اتینا موسی تسع آیات بقیات پس اگر کرامات را در آن حضرت حل و علا اعتباری بود و خرق عادات را اعتماد را سخ داشتی انبیاء اولوالعزم بتوفیر کرامات و بسیار خرق عادات موصوف بودی و حضرات اکابر نقشبندیہ قدس الله تعالی ارواح اهلیمها و اسرار موالیمها از راه کمال متابعت حضرات انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام کرامات را به پشت پا زده اند (۱۸۴) و خرق عادات را بانگشت شهادت دو نیم ساخته پیش طاق نظرشان بلند افتاده است شخصی از خدمت قطب المحققین وارث المرسلین حضرت خواجہ نقشبند قدس الله تعالی سره طلب کرامت نمود، فرمودند که کم کرامت است که باین بار گناه بر روی زمین می کردیم و هلاک نمی شویم بشنو بشنو کرامات و خرق عادات بر پنج قسم است، قسمی است که از حضرات انبیاء به ظهور آمده و آن را معجزه گویند اظهار آن واجب است زیرا که مراد از بعثت این بزرگواران علی اجمعهم عموماً و علی خاتمهم خصوصاً الصلوٰة و التسلیمات

۱۸۴ م - ز غنی ۱۸۵ د - صعوا

۱۸۵ در نسخه "م" این طور است "که فلاں کس بر روی آب می رود گفت سهل است مرغی و صعوه نیز بر آب می رود گفت فلاں کس در هوای برد گفت ز غنی و مگس در هوای برد گفت فلاں کس در یک لحظه از شهر ..."

۱۸۶ م - باین همه بار ۱۸۷ د - مراد ۱۸۸ با و فر ۱۸۹ م - کرامات

۱۹۰ م - حضرت

دعوت خلق است۔ قسمی از اولیاء کرام علیہم الرضوان ظهور می کند و تشریف اولیست نسبت باظهارش مگر جماعتی که باظهار مأمور و ملهم باشند و آن اهل خدمات اند مثل قطبیت و غوثیت و امامت و غیره زیرا که اینها برای دعوت و ارشاد خلق مأمور اند و نظر عوام کالانعام مقصود بر خرق عادت است و این قسم خارق را که ازین اکابر جلوه گر می شود کرامت می خوانند مانا که کرامت الاولیاء حق که قول علماء اهل حق است شکر الله تعالی سببهم عبارت از آنست که لفظ کرامت احمر بر خاکی است که از اولیاء ظهور فرماید و این کرامت را تصرف نیز نامند، قسمی است از عامه مومنان ظهور می نماید و این نادر است و آن افراسست می انگارند حدیث شریف اتقوا

فراسة المومن فانه ينظر بنور الله شاہد این مدعاست۔ و قسمی است که از کفار نگون سار مثل جوگیه و براهم و فلاسفہ به ظهور می آید و آن را استدراج می دانند یضل به کثیراً و یهدی به کثیراً نشان حال آنست لان هذا من مکر الله تعالی واللہ خیر المکرین نص قاطع است و قسمی است که از سحره بطله به ظهور انجامد و آن را سحر گویند السحر حق و الساحر کافر منجر حال اینها است۔ چون جمیع این مقدمات دانستی احوال می گویم که کرامات در هر وقت از اولیاء است سر بر زده اند قلت او کثرت تفاوت آنست که آنانیکه این طائفه علیه در وقت عروج بلند تر رفته و در وقتی نزول کمتر فرود آمده تر خالق از آنها ظهور می آیند (۱۸۸) نسبت به جماعت که نزول بیشتر نموده اند و حال آنکه معاملہ فضل برعکس است چه هر که بعد از عروج کامل نزول بسیار کرده باشد افضل است از آن که نزول کمتر کرده است زیرا که آنرور علیه الصلوٰۃ والسلام چنانچه در وقت عروج بلند تشریف برده اند نزول پایان تر فرود آمده اند و دعوت او شامل خلق و امرار است فان النبوة والرسالة مأخوذتان من انواره والولايات الثلاث من الصغری والكبری والعلیاقطرات من بحاره والمقطعات القرآنیة رموز من اسراره صلی الله تعالی علیه وعلی الہ و انصارہ۔

بر سر اصل سخن رویم که بعضی از اولیاء اللہ از ان قبیل اند که از آنها خوارق
به ظهور آیند و مردم آشنا و بیگانه نقل نمایند و آنها را از وجود خوارق اصلاً اطلاع نه بود
زیرا که این طائفه علیه در اظهار این اسرار خفیہ در میان نیند - مصراع
ایشان نیند این همه احوال ز مطرب است

- ۵ چه این بزرگواران در محبت حق جل و علاء خود را در باخته نابود ساخته اند اگر
حاصل دارند او را دارند و اگر واصل اند با واصل اند باطن شان را بر نهی انقطاع
از ماسوا حاصل شده است که اگر بالفرض هزار ساله عمر به یا بند به تکلف اخطار ماسوا
نمایند هرگز به یاد شان نیاید و مخطور نه شود بلکه گویم بعضی از این گروه حقیقت شکوه هستند
که آنها را از نفس ولایت خود اطلاع نه بوده و آن معنی موجب نقص شان نباشد -
۱۰ فحنا من علم و منا من جهل شاید این قول است تحقیق این محبت در کتب و بات
قدسی آیات مبین و مبرهن است -

ازین ره بگذر و قصد سفر کن ملک شاه ملائک ره گذر کن

- عبارت معدن الجواهر با انجام رسید، مقصود از ایراد آن درین محل معلوم اہل بصیرت
گردید و شائستگی مراتب خرق عادت بر پنج صفات به حصول انجامید احوال نکتہ عجیب
استماع باید نمود و به گوش سراپا نیوش باید شنید که اعظم معجزات آیات قرآنی ست که نزول او
۱۵ از قاف تا قاف امن و امانست و باین همه شان کلام کہ فحول علماء در حل و قائلش از خود رفته
به موافق حوصله و استعداد خود با حرف رانده اعتراف به قصور نموده اند تلاوتش بر صغیر و کبر آسان
ست و از دور عالم اسلام و مسلمانیت لهذا البقی ترین معجزات آمده کہ تا قیامت بی خلل انتظام
بلاغت تمام ہمیں صرافت بر تمام است (۱۸۹) حجت است تلاوت آن شفاست و
قرأت آن دوا و شفاء جمیل قادر جمیل جل سلطانه از کلمات آن پیدا است و ترجم بر عباد ذیل
۲۰ از صفحات آن ہویدا نوید لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ عاصیان تباہ کار را به رحمت
امیدوار ساخته و خستہ دلان شکستہ حال را سر فراز ساخته تعظیم امر الہی از وی ظهور نموده
و شفقت بر خلقت او سبحانہ ہم از او بروز فرموده کلام ایست واجب الاحترام و امانیست

لے در نیند لے در ملک لے م - برقرار داشته

لازم الاعتصام ومن يعتصم بالله فقد هدي الى صراط مستقيم -

حضرت عالی درجات عالی جناب امام ربانی مجدد الف ثانی و امام صفاکیشان حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بحکم تخلق باخلاق الکریم جلشانه کلامی دارند منطوق القرآن و مقالاتی است محکمه البیان نشانی است از اخبار سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و علی اله و صحبه وسلم در موزیت از اسرار محبوب رب العالمین علیه و علی اله و صحبه من الصلوٰۃ افضلها و من التسلیمات اکملها - پس جمیع تلفظیات صرف در آن محقق است بحالای مخفی علی

من طالعها و باین همه بعد عهد که پنجاه و چهار سال از انتقال آن هادی کمال ازیں دار پُر ملال گذشته اصحاب آنحضرت رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ در جای معلوم نکنند و اگر هستند بسی دور افتاده اند و الا جناب حضرت والدۀ ماجده که در وطن تشریف دارند و آنچه سابق از جناب کریمۀ ایشان یا از دیگر اصحاب آن قدوۀ صفاکیشان مسموع گشته به سبب ضعف حافظه از خاطر رفته الا ما شاء الله سبحانه ازیں جهت آنچه از ملفوظات مسموعه بلاریب داشته در وقت تحریر مرکز ضمیر است بایراد آن حصول سعادت می نماید و مقدمات تصرفات نیز به همین موال است باجماع به مقتضای مالایدر که کله لایترک کله و لله الامر حله و منه عقده و حله و ازیں مفتاح فتح دو کنز سرخ و سفید به موجب حدیث شریف اعطیت الكنزین الاحمر و الابيض نمايم که تعلق کمترین بذات مبارک حضرت ایشان بحکم نیابت و وراثت آنسرور علیه علی اله الصلوٰۃ والسلام پس ایں مفتاح کشانیده کنزین است -

کنز اول در ملفوظات حضرت ایشان و چون تقدم ملفوظ به تصرف بمنزله تقدم احمر است (۱۹۰) بر ابیض بنا بر این هر ملفوظ را به مشابہ احمد دانسته لفظ احمر بر صدر آن مقرر گردید و کنز دوم در تصرفات حضرت ایشان و صدر هر تصرف بلفظ ابیض خواهد گشتود ، ان شاء الله الودود -

کنز اول ، منصفان فطانت کیش و سعادت مندان جمعیت اندیش چون به صفاء نیت خلوص عقیدت به مطالعہ ملفوظات قدسی سمات پردازند هر ملفوظ را تصرفی تصور فرمایند چه بیچ نکته از کلام آن خیر الاولیاء بدون تصرف نیست آری تصرف بی ملفوظ رواست که باشد کما یتصرف ان شاء الله تعالی -

۱- در عنها ۲- در - جای کند ۳- در - آواں ۴- م - ملفوظات

- احمر - جناب حضرت والدہ ماجدہ سلمہا ربہا می فرمایند کہ روزی حضرت ایشاں در دین منزل شریف خلوتی داشتند یعنی در آن وقت، هیچ یکی از فرزندان و نیازمندان حاضر نہ بودہ کہ بنا گاہ عبور لازم السورہ این ضعیفہ اتفاق می یابد خطاب کردہ فرمودند کہ وقتی بر آدمی غمی و اندوہی از ہر راہ کہ باشد طاری گردد باید کہ بہ ذکر این کلمات مبارکات مواظبت نماید
- ۵ استغفر اللہ سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ البتہ دفع کدورات و شدائد و غموم و احزان خواہد نمودہ بعد از اتمام این کلام آن غوث الانام اکثر حضرت والدہ ماجدہ می فرمایند کہ حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا اشارتی بحال من فرمودہ تلقین کلمات مذکورہ نمودہ بودند چہ بر جناب علیہ ایشاں ہموم و غموم و مصائب بسیار بوقوع آمدہ دواء آن بہ ازیں نیافتند، الحال ہمیں یک زیست راقم سیاہ کار از اعظم نعم تصور نمودہ بہ فرحت تمام اوقات را در شکرانہ الہی بسر می برند فجمع المملفوظ من التصرف فتدبر ولا تکن
- ۱۰ من القاصرین -

احمر - یکی از خالات معظمت این اعجاز المخلوقات روایت نمودہ کہ حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا می فرمودند کہ اگر بہ مرض از امراض کہ مانع حبس نفس در ذکر نفی و اثبات کہ شرط آنست، گرفتار باشد باید کہ دم را بہ طور خود بہ گذارد و بدوں حبس نفس نماید -

- ۱۵ احمر - از جناب حضرت حجتہ اللہ قدسنا اللہ سبحانہ سرہ الا قدس مسموع گشتہ کہ روزی حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا در نصیحت این آیت کریمہ می خوانند و لَا يَنْفَعُكُمْ نَصْحِي إِنْ أَرَدْتُ (۱۹۱) أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ يُرَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ -
- احمر - از خدمت علم شریف عرفان پناہی زبدۃ الواصلین شیخ عبداللطیف کہ ہمیشہ زادہ حضرت ایشاں بودہ اند مسموع گشتہ کہ حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا تعینات خمسہ را بہ موافق اصطلاح شیخ محی الدین ابن عربی قدس سرہ کہ تعین وحدت و واحدیت در وحی و جسدی و مثالی است و دو تعین اولی بہ مرتبہ و وجوب تعلق دارد و سہ تعین آخری بہ عالم امکان مربوط اند و انبیاء را حضرت خمس ہم گویند، بمن تلقین فرمودند کہ یاد داشت آنہا ضرور اہل حضور است -
- ۲۰

احمر - خان خدا پرست کہ در کنز از کنوز مفتاح ثالث نقل میکن ساقیین حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا بزبان آن مبانی قدر دانی رحمہ اللہ تعالیٰ گذشت اکثر ہا می گفت کہ روزی آن امام ہمام بہ جلالت فوق الکلام در خلوتہ خاص در ادای شکرانہ الہی کہ کثرت ارشاد ایشاں

عالمی را سرسبز و شاداب ساخته بسیاری از خود پرستان را خدا پرست گردانیده صلاۃ عام داده، این دو بیت می خوانند :-

منادیت در کوچه می فردش   که امروز هرگز نیابند هوشش
گریبانش گیرند و دامن کشند   کشان کشان تا به دیوان مستان برند

۵ احمر - در مدح حضرت جدّه محترّمه راقم سیاه کار قدس سره که مشیر حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بوده اند می فرمودند که گنجشکان خانہ بی بی ہم ذکر می کنند -

۱۰ احمر - مرحومی سیادت دستگاہی نواب مکرم خاں که از مخلصان مخصوص حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بوده، روایت نموده که روزی حضرت ایشان به درس صحیح مسلم اشتغال داشتند و به حضرت مخدوم زادہ ثالث مروج الشریعت قدس سره افاده می نمودند که بزنا گاہ در وجه کریم مرخی بهمرسیده بلکه آب ہم در چشم مبارک گر دیده فرمودند یاران بعینہ صحبت پیغمبر است علیہ و علیٰ اله الصلوات والسلام -

۱۵ احمر - می فرمودند که اگر سگی در وقت طعام در خانہ کسی در آید اول با و طعام داده اخراج باید نمود -
احمر - بادشاه جنت آرام گاہ خلد مکان (۱۹۲) را که از مریدان خاص حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بوده اند، از تعظیم کفار مثل عنایت فرمودن بیڑہ تنبول در پانڈان طلائی و خطاب دادن آن نگون سار مثل راجہ و مہاراجہ و خدمت دادن اینہاد والی گردانیدن بر بلا و مسلمین بمبالغہ تمام منع فرمودند و من يتولىهم منكم فانه منہم و بعضهم اولیاء بعض دلیل آوردند -

۲۰ احمر - روزی حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در مدح برادر اصغر خود حضرت شاہ جیو قدس سره پیش بادشاہ مذکور فرمودند کہ شاہ جیو، بچہ عزیزند کہ معلوم نیست کہ از مدت خلقت ایشان مورچہ ہم از ایشان رنجیدہ باشد فکیف کہ دلازاری مسلمانان نمایند، این مقدمہ موقوف بر قصہ ایست کہ ذکر آن مناسب این کتاب نیست مقصود اخذ احمری از خزائن معصومی بود کہ بحصول پیوست -
احمر - صاحب از اغنیاء بقصد ارادت بخدمت موفور السعادات بہ بحال شوق و علاوت شتافت چون پیش از تلقین ذکر بدادن توبہ مفصلہ مشغول شدند بہ عرض آن قبلہ صفا کیشان از کمال سادہ دلی رسانید کہ از من تقصیری بہ وقوع نیامد کہ توبہ نمایم نمازی گذارم و روزہ می دادم و زکوٰۃ می بارم

و تسبیح هم می خوانم و زوج را رضامندی دارم که مخالفت امر او نمی نمایم، در غضب آمده فرمودند که پس مرا مرید خود نما صاحبات دیگر باکی فهمانیدند که هر چه از ما وقوع آید شایان قبول آنحضرت جل و علا کجا است اَعْمَلُ وَاَسْتَغْفِرُ بران گواه است با بجله برگشته خودندامت کشید بعد چند روز با صلح تمام آمده توبه نصوح به موافق فرموده آل قطب الارشاد نمود.

۵. احمـر - جناب قبله گاهی قطب الاقطابی قد سنا الله سبحانه بسره الاقدس می فرمودند که شیخ محمد عابد بنیره حضرت خازن الرحمت از جناب آنحضرت به حضور من استفسار نمودند که حضرت غوث الثقلین را کمالات نبوت بود یا نه فرمودند که ایشان بسیار بزرگ بودند حسن ظن چنان است که خواهد بود مدتی ازیں ماجر که ارسنال خازن الرحمت ازیں جهان فانی رویداد و فرزندان نیازمندان ایشان بجناب حضرت ایشان رجوع آوردند شیخ مذکور سوال مزبور بجناب حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهم به حضور من نمودند حضرت ایشان فرمودند که نیست زیرا که حضرت مجدد الف ثانی که بانی این همه امرار و معانی اند چنین تحقیق فرموده اند که این دولت در عهد اصحاب کرام علیهم الرضوان عالم گسیده بوده بعد ازاں در زمان تابعین هم بسیار بود و در تبع تابعین نیز به قلت و ندرت سرایت نموده بعد ازاں (۱۹۳) رو باستار آورده که اصلاً نامی و نشانی ازاں در اولیاء امت نه بوده به همین کمالات ولایت ذوقهاد اشتند و علا و تهامی در زیدند گاهی در غلبه سکر ولایت را از نبوة افضل می گفتند و زمانی با اعتقاد همداوست خورنده می گشتند گاهی جمع محمدی را اجمع از جمع الہی می فهمیدند و زمانی تجلی ذاتی را به صورت متجلال می فرمودند و بعد از مضمی الف که هزار سال را در تغیر امور و خلل عظیم است که وقت ارسال پیغمبر اولو العزم بوده و بهر یکی پیغمبری کفایت نمی شد و چون پیغمبر ایشان خاتم الرسل است علیه و علی کل من الصلوة و افضلها و من التسلیمات اکملها عارفی کاملی مثل مجدد الف ثانی رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ به کمالات نبوت به طریق در اثن نواخته جانشین اکمل حضرت رسول کریم و نبی عظیم علیه و علی اله الصلوة والسلام گردانیدند و در فرزندان و نیازمندان ایشان به موافق نصیبه رسانیدند ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم.

احمر - مخدوم زاده عالی حضرت صاحب کمال و تکمیل شیخ محمد اسماعیل سلمه الله تعالی الخلیل که بالفعل فرزند اکبر عالی حضرت و سبط عظیم حضرت ایشان اند رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ می فرمایند که روزی

جناب حضرت ایشان را به تقریبی توقیفی از وقت طعام واقع شد به حدی که طعام خنک گردیده چون درون محل برادر آمده طلب طعام نمودند حضرت زهراء عصرا المردین قدس سرها به خادمه امر گرم کردن طعام نمودند حضرت ایشان فرمودند اشتباهی ما گرم است طعام را هم گرم خواهم نمود. **احمر** - ایضاً مخدوم زاده مذکور از والد بزرگوار و مرشد عالی مقدار خود روایت می کند که حضرت ایشان **رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ** می فرمودند که مطالعه مکتوبات قدسی سمات حضرت مجدد الف ثانی **رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ** موجب ترقیات ظاہر و باطن است بدانند که ادباً نام شریف خود را به نزدیک نام مجددی نمی گرفتند و الا هر دو جا همس حکم ازین عبارت شریف مستفاد است (۱۹۴) کما ینحفی علی من له اولی درایه.

احمر - یکی از خالات معظمت این احقر البریات لا ولد بودند یکی را از همشیره زاده های خود را روز تولدش برده فرزند خود مقرر کردند آنچه اسباب جشن که مرتب این کار جلالت آثار باشد کما ینبغی نموده اند و جلالت زیست خود بر آن نهادند و چهار پنج سال بدین منوال گذرانند تا آنکه اجل سماء لایوخر آن طفل به حکم قضای مبرم در رسیده، شعر:

له ملک ینادی کل یوم لدواللموت و ابنو اللخوابی

تشریف حضرت ایشان **رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ** در همان وقت اتفاق می یابد حال مذکوره تمام اسکس البیت رابل هر چه در خانه از نقود و اجناس داشتند نذر الله نمودند برای آنکه طفل بزید و به حضرت ایشان معروض داشتند که حضرت سلامت آنچه در خانه دارم نذر مولی سبحانه نموده اند فرمودند که خدایا عزوجل هیچ پروای نذر شما نیست بعد دو سه گهری ازین فرمود طفل مذکور و دیعت حیات را سپرد.

احمر - روزی حضرت ایشان **رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ** بعد از نماز فجر در حلقه ذکر با اصحاب پیش از طلوع آفتاب نشسته بودند مشهود گردید که جماعات بسیار از عالم ملک و ملکوت احاطه آن آفتاب ولایت نموده نمازی خوانند و سجده بالقبله گاه انفس و آفاق می کنند در خاطر اشرف تحیر تمام سرایت نموده فرمودند متوجه کشف این سرگردیدم، ظاهر شد که کعبه حسنا برای ملاقات من آمده مرا احاطه نموده است ازین ادتمثل شد که جماعاتی که سجده به جانب کعبه می کنند به من می افتد اما این مقدمه بعد تعمق نظر معلوم گردید بر و الهان اسرار معصومی که خواصان بحار احمدی اند پوشیده

له د - ایضاً ندارد ۲ م - مرتب ۳ بزید، بزیدن، حرکت کردن، زنده شدن ۴ د - قطر

نماند که همی معامله به جناب امام ربانی مجدد الف ثانی هم گذشته بود چنانچه در مقامات حضرت
مشرح و مبین است -

پدر نور پسر نور است مشهور ازین جا فهم کن نور علی نور

فنعم السلف ونعم الخلف رضی الله تعالی عنهما و رزقنا الله سبحانه من
برکاتهما، آمین -

احمر - از زبان الهام ترجمان عالی حضرت قدس سره (۱۹۵) چند بار مسموع گشته روزی حضرت
ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ایشان را دجید بزرگوار را قم بی مقدار را که اسم شریف ایشان شیخ
عبدالقادر بوده باتفاق پیش پدر عبدالمک که از خلفای غوث گویاری فرستادند و فرمودند که
مفاسد اعتقاد او در رساله معراجیه که از مصنفات اوست واضح و لائح است در معرض بیان
آورده به گویند که چون نسبت هم وطنی در میان است باید که گاهی در ایام جمع مجالس شادی و با عرس
دعوت شما به دستور قبائل دیگر می نموده باشیم اما به شرط آنکه اگر اعتقاد شما مخالف اعتقاد پیر
شما باشد که آل عین اسحاق و زندقه است جواب داد که حق تعالی ما را بر همان اعتقاد استقامت
بخشد و یابداری کی از ازین دو کلمه تبیحه ادا نمود فصارت طلبهم فی المجالس ممنوعاً
کما کان قبل ذلك موقوفاً مخفی نماند که تفصیل عقائد فاسده غوث مذکور که در علمی سیفی بسی
مشهور گذشته و به گفتن یا مرغ یک مرتبه باشاره سبابه سر برار کس از تن جدا کردند هکذا سمعت
من بعض الثقات جناب حضرت مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ در رساله معارف لدنیه
بسی تفصیل نوشته اند و هر کلمه را از کلمات او نوشته می نویسند که انصاف باید داد کفر هست
یا نه خیال باید نمود کسی که تکفیر او نزد حضرت مجدد الف ثانی محقق شده باشد مخالطت با مجالس
و معتقدانش عین خیانت از راه شریعت حق و نفس و استهزا بر مسلمانست در وقت ترقیم این
مقامات حضور آن رساله شریفه نه بود و الا چند فقره ازال فقرات خبیثات که جناب مجدد در قلم
آورده اند می نگاشت تا آخر تحریر هم اگر رساله مذکوره بدست می افتد در فائده کتاب چند فقره
ازال به جمعیت آنحضرت و الا منزلت رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ترمیم خواهیم نمود، ان شاء الله تعالی - ربنا
لا تزغ قلوبنا بعد ان هدیتنا و هب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب -

له م - شیخ عبدالقادر قدس سره

احمر - نبار و نوائس حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا (۱۹۶) کہ در حضور پُر نور خرد سال بودند گاهی در خانه ملائک آستانه مجتمع گردیده شور و غوغا و موافق اقتضای عمر بر پامی کردند ام المرین قدس سرها می فرمودند که رفته بازی بیرون نمایند آنحضرت در حال می فرمودند که بگویند که به خوانید برای بازی نیافریده اند لهذا خلقوا ولا بهذا امر و -

۵ احمر - هرگاه میوه دلایتی مثل سیب و ناشپاتی و انگور و بهی مخلصان ولایت نیازی آوردند وقتی تناول می فرمودند که رزق ما درین فواکه بوده اگر ما را در آن دیار نزدیک آن اشجار می بردند چه اختیار بود، الحمد للہ سبحانه که این را نزد ما آوردند و در آرام وطن به ارسال این قسم نعم سرافراز فرمودند -

۱۰ احمر - قبله گاهی اقطاب دست گاهی قدس سره می فرمودند که روزی حضرت ایشاں به زیارت حضرت مخدوم که جد بزرگوار آن جناب ولایت بوده اند صاحب کرامت استقامت جامع فضیلت و معرفت گذشته اند تشریف برده بودند بعد ازین که از تربت خلد منزلت مرخص گردیده متوجه خانقاه ملائک پناه شدند فقیر پاکی گرفته در رکاب آن قطب الاقطاب بودم در اثناء طریق اندکی توجه گماشته سر از جیب مراقبه برداشته به من خطاب کرده فرمودند که می بینم که جد بزرگوار به سرعت بسیار از عقب در رسیده دامن گرفته می فرمایند که حضرت حق سبحانه شما را به کمالات وراثت نواخته است چه شود اگر از آن بجا بی پایاں قطره به کام خشک لبان بچکایند عالمی را ازین فیض سرسبز و شاداب ساخته آید ما زیاده از همه امید داریم توجه نموده ایشاں را بجای که متمنای ایشاں بود رسانیدیم شکر گویاں به فرحت تمام آن جناب به مرقد خویش تشریف فرمودند باید دانست که مخدوم مذکور قدس سره در کمالات ولایت که دائر بین الاولیاء الکرام والاصفیاء العظام این امت مرحومه آمده اند شان عظیم داشتند - اما کمالات نبوت علی اربابها الصلوٰۃ والبرکات به طریق وراثت بعد از معنی الف بر مجد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ از سر نو عنایت شده اند چنانچه در اجمری که ذکر حضرت غوث الثقلین قدس سره گذشته این معنی به بانی حضرت ایشاں (۱۹۷) به وضوح پیوسته - مصراع

خاص کند بنده مصلحت عام را

احمر - هرگاه حضرت جدۀ محترمه راقم سیاه کار قدس سر را برای اخذ توجیه به جناب برادر بزرگوار خویش
اعنی حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ می رفتند آنحضرت می فرمودند که نعمت پدر بزرگوار شماست خواه
این جاتشریف آورده به برند و خواه ما را در خانه خود به طلبید تا بهما بخار سیده ایشا شما نمایم.

احمر - روزی حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ در ایام خرد سالی حضرت والدۀ ماجدۀ راقم سیاه کار
را سهار به پا پرسیدند که از داده چه بهتر باز خود جواب تعلیم فرمودند بگو که گفتا که طعام باز پرسیدند
که از ناداده چه بهتر باز خود تلقین جواب فرمودند که بگو گفتا دشنام باز پرسیدند که از خورده چه بهتر
خود تعلیم جواب فرمودند بگو که گفتا که غضب باز پرسیدند که ناداده چه بهتر باز جواب آل تلقین فرمودند
بگو گفتا که حرام من حیث المجموع چنان می شود از داده چه بهتر گفتا که طعام ناداده چه بهتر گفتا
دشنام از خورده چه بهتر گفتا که غضب نا خورده چه بهتر گفتا که حرام.

احمر - روزی عبور کرامت موفور حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ در یکی از کوچه های حضرت سرهند
حسب اللہ سبحانہ عن الآفات والبلیات به تقریبی از تقریبات افتاده عمارات مرتفعه و گوشکهای
عالیه بنظر مبارک درآمدند استفسار از حامری آنها از باریابان رکاب سعادت فرمودند نام چندی
از اخلاف و اراذل که بوی از علم و معرفت اصلانۀ شمیده باشند به عرض اقدس رسیده این شعر
عربی به زبان مبارک آوردند :-

رضینا قمت الجبار فینا لنا علم و للجهال مال
۱۵ راقم الحروف تصرفی که دریں مفعول مستراست و ابیضی که دریں احمر مبطن است جلوه
گرمی گرداند و آن آنست که در وقت ارشاد این بیت عربی دوسه خانه ازاں اجمال باین
ارتفاع در زیر نظر انور درآمده بودند اما اشارت بر آن شده که بر آن جهال دولت فراداں شامل
حال خواهد گردید معلوم بر مؤدت آگاه علی الخصوص انخوی محمد پناه که اول نقل گیرنده این مفتاح
است باد که تا امروز (۱۹۸۰) هزار خانه کم و بیش به شوکت و ارتفاع فوق الفوق ازاں قوم دربلدۀ
۲۰ طیبۀ برناظران آنها مخفی نیست اموال نقود و اجناس آنها آنچه از ثقات مسموع می گردد خارج
از حد تقریر.

احمر - از جناب حضرت مخدوم زاده عالی درجت معرفت پناه حقیقت بتگاه شیخ محمد اسماعیل سلمه ربّه

مسموع گردیده که حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ می فرمودند که در عبادات مردم بسیاری را دیده ام که استقامت دارند و نماز تمام لیل می گذارند و روزهای طی نگاه می دارند اما کسی که در معاملات قدم را سخ داشته باشد و بران استقامت در زد و گزد و سه کس به نظر در آمده باشند.

۵ احمر - از حضرت مخدوم زاده مذکور شنیده که روزی حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ پاکی حبای تشریف می بردند در اثناء راه نظر بر عزیزی سفید ریش که پشتاره چوب بر دوش داشته افتاد فرمودند که اهل جنت همس طور مردم اند که دریں کبریا باین مشقت رزق حلال بهم می رسانند و خبر عیال می گزند، خواجه عبداللطیف که از یاران مقبول آنحضرت بوده و در آن وقت در رکاب سعادت باریاب به عرض اشرف رسانید که اگر نماز هم می خوانده باشند فرمودند شمارا بر نماز خود اعتماد خواهد بود ما را خود بر نماز خود مطلقاً اعتماد نیست.

۱۰ احمر - صاحب از مخلصان آن قبله ارباب کرامات که اهل خانه حضرت شاه جیو قدس سره نیز بوده، روزی به عرض اقدس حضرت ایشان رسانیدند که به جناب حضرت خازن الرحمت رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ کلمه گستاخانه از زبان آن صاحب برآمده است فرمودند که اگر این سخن چنین است پس ما آن صاحب را از ارادت خود کشیدیم و بر آوردیم نعوذ بالله من غضبه و غضب انبیائه و غضب اولیائه بعد استماع این کلام سوزش انجام صاحب مسطوره دست بر اقدام آن امام همام رسانیده قسم ذوالجلال یاد نموده که از من صدور این کلمه نا ملائم به وقوع نه پیوسته است فرمودند ردت مشروط است بآن اگر شده است مردودی و الا لا با بجمله در آخر عمر کور هم شده بود گویند که وقت قسم خوردن گفته بود که اگر من گفته باشم به علت کور مبتلا شوم.

۱۵ احمر - روزی یکی از بنات عم حضرت ایشان (۱۹۹) رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ودیعت حیات را سپرده بود آن شب حضرت ایشان بسیار در تلوا س بودند وقت نماز تهجد به حضرت ام المریدین قدس سرها خطاب کرده فرمودند که الحمد لله سبحانه الاحال خاطر جمع شد که همشیره فلانی نام آن مرحوم بر زبان شریف آوردند ایمان برد.

۲۰ احمر - می فرمودند که بعد از مضی الف معامله تجدید به حضرت مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ تعلق گرفته بآن معنی که هر که را فیض دریں مدت برسد توسط وجود شریف ایشان است اگر چه اقطاب اوقات آن وقت باشند اگر چه بدلاء و نجبا بوند پس هر کس که بر ذات جامع البرکات ایشان محبت داشته باشند دعوی هر کمال که نماید قبول باید نمود اگر چندی که بر اعمال صوریه کمتر پردازد و

بر فرائض و سنن موکدات کفایت در زد و هر قدر که محبت راسخ تر بود ظهور کمالات در وی بیشتر است و اگر شخصی هزاران هزار فضائل و خوارق داشته باشد و بر ریاضات شاقه و مجاہدات شدیدہ صرف اوقات خویش تن نماید اما از جناب مجددی منکر بود و یا از محبت بی نصیب باشد از معرفت بی نصیب است۔ صورت رشد است و صورت بی معنی قلیل النفع است فافهم ولا تکن من الممتزین۔

۵

احمر۔ گویند چون اشعار ناصر علی که در منقبت حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ گفته به سمع اقدس رسید فرمودند ملک الشعراء وقت خود خواهد شد و از جناب قبلہ گاہی اقطاب دستگاہی مسموع شدہ کہ در بارہ اشعار حضرت وحدت قدس سرہما فرمودند کہ بسیار شیریں گفتار است۔

احمر۔ می فرمودند کہ فرزند بر سرہ قسم است یا مثل پدر است در قابلیت یا فائق است از پدر ہم و یا ناقابل است کسی کہ مثل پدر باشد، چنانچہ خازن الرحمت نسبت بہ حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ و کسی کہ بہتر از پدر است چنانچہ شیخ عبد اللہ نسبت بہ من و ایشان فرزند ثالث حضرت ایشان اند کہ اکثر مواقع مروج الشریعت از ایشان اشارت می رود (۲۰۰) و کسی کہ ناقابل است یعنی بدتر از پدر است چنانچہ من اشارت بہ ذات مبارک خویش فرمودند بلی بایں ہمہ کثرت ورع و تقوی و زہد و توکل و کرامت و استقامت و قطبیت و امامت و خلافت و قیومیت و عظمت ولایت و کمالات نبوت بہ طریق در اثبات آن قدر شکستگی و دیدہ قصور و متہم داشتن و اعمال و نیات کہ از حضرت ایشان مسموع گردیدہ و از کلام شریف حضرت والا مرتبت مستفاد است از ہیچ احدی در ہیچ عہدی معلوم نیست کہ شدہ باشد احوال بسیاری از مشائخ کرام در کتب متکاثرہ بہ نظر در آمدہ است۔ مصراع

نزدیکان را بیش بود حیرانی

احمر۔ حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ می فرمودند کہ حضرت مجدد الف ثانی در کن و مکن مامور بودہ اند۔ ۲۰
احمر۔ می فرمودند کہ مستر شدہ را فیض از باطن مرشد وقتی برسد کہ او را از جمیع اولیاء امت غیر از جماعت مقطوعین افضل داند حتی کہ از پیران پیر خود ہمدریں اثنا حضرت مرشدی قبلہ گاہی معرض داشتند کہ مجدد الف ثانی ازین حکم مستثنی خواهند بود کہ مریدان بہ واسطہ آنها بایں

لے م۔ نصیب ندارد

اعتقاد نباشد فرمودند در وسط معامله سلوک باید که ما را افضل شناسد تا بعد ازین که کار را بانجام رسانیده بر مندار شاد نشیند ما را مساوی آنحضرت تصور فرمایند اگر به واسطه دیگر مریدان مجد الف ثانی شده اند باید که همه وقت حضرت را افضل ندانند مگر در غلبه حال اگر پیر خود را افضل هم نهند گنجایش دارد و جبهی و جبهی در تحقیق این مقام آنچه از فحوی کلام حضرت قبله گاهی قدس سره معلوم نموده که حضرت ایشان چونکه اصالت در رنگ حضرت پیر بزرگوار خویش داشتند اعتقاد و فضیلت ایشان در اثنای سلوک که هنوز قطع منازل در پیش دارد البته سدره فیض مجددی به خواهد بود و بعد از وصول به درجه کمال خود حکم مساوات خواهد نمود و دیگران که ضمنی باشند درین اعتقاد راه فیض مسدود خواهد کرد و یدالآ فی غلبه الحال خانه معذور مادامت الغلبة شاملیه لحاله -

۵

۱۰ احمر - بعد از آن که دندان مبارک حضرت ایشان رحمته الله (۲۰۱) افتادند شکرانه الهی بجای آوردند که الحمد لله سبحانه آب خنک بسیار به جلالت خورده می شود -

احمر - می فرمودند که جمیع کمالات منحصر در اتباع سرور کائنات است علیه و علی اله واصحابه افضل الصلوة و اکمل التسلیمات -

۱۵ احمر - می فرمودند که اشرف عمر که جوانی است در هنگام درستی قوی و جوارح باید که با شرف اشیاء که معرفت الهی است تعالی مصروف شود - ارذل عمر را که ایام پیری است و موهوم محض است برای ارذل اشیاء که هوا و هوس است نگا داشته آید معلوم آنجناب سعادت رسیده گلبرگ بهار معرفت چیده باد که این کلمه جامع مانع هوا و هوس که متمنای شیطان رجیم است بالکلیه است باین معنی که هرگاه اشرف عمر در معرفت مصروف گشت بهر تقدیر حیات در ارذل عمر که وقت توبه و هنگام رجوع جناب حق تعالی است البته این کار ناشائسته به وقوع نه خواهد پیوست علی الخصوص که معرفت را حاصل کرده باشد معرفت کی می گذارد که متوجه دیگر کار می گردد برای نصیحت فی الحال این بالغه بر کمال است - قطعه ۱

۲۰

یا رب بر ما نیم ز عصیاں چه شود   راهی دهیم بکوی عرفاں چه شود
بس کبر که از کرم مسلمان کردی   یک گیردگر کنی مسلمان چه شود

اللهم ارزقنا معرفتک -

احمر - می فرمودند که حالتی در حین نوم رومی دید فوق جالتی است که در لفظه شامل حال است

و حالتی که بعد موت درود خواهد نمود فوق حالتی است که در حین نوم روی داده بود و حالتی که روز رستخیز روی خواهد داد فوق حالتین نوم و موت خواهد بود و تفصیل این معنی و بیان وجوه تفوق حالت نوم و موت و حشر بر یقظه و حیات و دنیا در مکتوبات قدسی آیات مسطور است.

- احمر - در رساله یا قوتیه می نویسد چوں در کلام حضرت مجدد الف ثانی قدس سره در تحقیق حقیقت کعبه حنه عبارات مختلفه واقع شده است، حضرت ایشان سلمه الله تعالی بجهان همواره در تطبیق آن می کوشیدند و جمع آن می خواستند و بطبعی ظهور حقیقت این معنی از (۲۰۲) عالم غیب می بودند و طالبان یقین که پیرامون دامن هدایت آنحضرت می گشتند نیز مترصد استماع این معارف سامیه می بودند تا روزی در ایام اقامت مکه معظمه منبسط و خوش وقت بودند در خلوة با مخدوم زاده های کبار عالی تبار افاده نمودند که چوں درین باب غوری نمودیم این حقیقت عجوبه نش را باصل الاصل ملحق یافتیم و بزرگ جمیع حقائق قائل دیدیم و محسوس گشت که حقائق جمیع اشیاء بوی سجده می کنند و همه مراتب متعلقه مقام عبودیت حتی النبوة و الرساله از آن ذره علیا منزل است تا هر جا اثری از امکان و شائبه عابدیت است از آن حقیقت و مقام عبودیت همان حقیقت منتهی شده است اما درای آن حقیقت عبودیت صرف است پس ناچار از حقائق ملکی و بشری قائل شده چه آن حقیقت فی الحقیقه مجرد اعتباری است بر ذات بحت تعالی و تقدس می توان گفت که اقل نوری که بر ذات اعتبار نموده اند همین حقیقت است بلکه این حقیقت کنایت از سرادقات عظمت است که حجاب ذات شده است نه بآن معنی که عظمت ذاتیه که لازمه کبریای اوست تعالی و تقدس حجاب او شده است - فحقیقتها البست الا صرف اعتبار علی الذات المقدس المعلى، هذا در نظر ثانی و تعمق فکر سری دقیق منکشف گشت و آن آن است که معلوم ساخته که حقیقت کعبه حنه را باین همه قرب و منزلت که بیان نموده ترقی و عبوری در مادیات آن سرادقات که این حقیقت عبارت از آنها بوده نیست چه ترقی و عروج خاصه انسان است احدی درین امر باوی شرکت ندارد پس ناچار کعبه را از آن مادیات حقیقت خود نصیبی نه باشد و مخصوص گشت افراد انسانی را سیما العجیب و الخلیل و الکلم علیهم و علی آله الصلوٰة و التسلیات - هر چند احیاء طبعی آنها پایان تر از حقیقت کعبه حنه است بطریق ترقی و عروج گذری و نصیبی از مادیات سرادقات

له در بود   ۱۰ م - موت   ۱۱ د - حال   ۱۲ د - م - یا قوتیه

غفلت ثابت است -

پس کعبه مکرمه هر چند که اعتبار مقام اصلی تفوق بر جمیع افراد عالم دارد اما بالواسطه ترقی و عروج که خاصه انسان است، بعضی کمال افراد را تحقق بمافوق آن حقیقت میسر است و ازین رو کعبه از انوار آنها مترصد است و نیز در کعبه و بعضی کمال افراد بشرفی دیگر واضح شد با اعتبار مکان و مکانیه کعبه و بعضی روحانیات آن ملک و غیر آن هر چند تفوق بشیرند در امری که مناسب مکان است اما منزلت (۲۰۳) و مکانیت که مدار فضل است مرئوس را معلوم گشت چنانچه در عالم مجاز قنطره حقیقت است مشاهده می افتد که هر چند غلمان و خدام سلاطین از دراء قرب مکان دارند اما منزلت که دراء راست غلمان را ازاں نصیب من است -

۵

احمر - بعد از وصال حضرت خازن البرحمۃ قدس سره چو فرزندان و نیازمندان ایشان رجوع ارادت به جناب حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ به کمال نیازمندی افتاده یکی از بنات آنحضرت که بسیار صالحه بعد چندی حضرت ایشان به بشارت فای قلب که درجه اولی است از درجات ولایت بشره گردانیدند و چون بنات و مریدات حضرت ایشان که سابقاً توجّهات یافته به بشارت بلند و کمالات ارجمند سرافرازی یافته بودند در نظر آن صاحب گویا آن بشارت حقیر بودند به واسطه مخدوم زاده کبری زین المسطورات به عرض حضرت ایشان رسانید که هم چنان من باین مراتب کمال رسیده مرا ازین بشارت استیاء و انگیز است، فرمودند در حضور پدر بزرگوار خویش پنجاه ساله شده بود شرم نمی گیرد که باین مرتبه هم نه رسیده بود این جا که در آمدن چند روز باین مقام بلند شرف اندوز گردیده است شکوائه الہی بجای نمی آرد لکن شکوتم لا یدیکم نص قاطع است -

۱۰

۱۵

احمر - حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ در روزی که باراده سفر حج از مردمان قبیلہ مرخص گردیده بیرون بلد دار الخلافه شاه جهان آباد شدند چه تا بلد مذکوره خرد و بزرگ همه بامید این سفر دولت شرفیق بودند بعد ازاں چون استخاره ام المریدین زہراء عصر قدس سرها مصاعدت نه نموده ایشان را با دو مخدوم زاده شیخ محمد اشرف و شیخ محمد صدیق قدس سرها و سایر بنات و دیگر مخلصات اجازت دارالارشاد حضرت سرهند داده خود پای شوق چریں راه نهادند، القصه بعد سه چهار گھڑی ازین تشریف می بینند که حضرت ایشان باز مراجعت به دولت خانه نمودند تحیری باہل بیت سرایت

۲۰

لہ در "مقام" ندارد ۲ در حقیقی ۳ د - نیازمندان ایشان افتاده

نموده دست هر دو مخدوم زاده اعلیٰ شیخ محمد صدیق و حضرت والدہ راقم کہ ہر دو در اں ایام خسرو سال بودند گرفتہ در یک خیمہ از اں خیام کہ در حویلی شریفہ ایستادہ شدہ بودند ہر دو مرید فرمودند (۲۰) و یکی را از خدمات نیز بایں سعادت مستعدہ گردانیدند فرمودند چوں نسبت ہم خانگی بود ارادت شمایاں موقوف ماندہ بود در اثنای طریق خوف آں آمدہ کہ سفر طویل است و امید حیات معلوم ازین جہت باز گشتہ شمار مرید فرمودم کہ تا ازین سعادت بی نصیب نہایند ہمیں فرمودہ باز بر پاکی سوار شدہ متوجہ منزل گردیدند۔

۵ احمر۔ می فرمودند کہ حقوق شاہ جہاں بادشاہ برد اللہ سبحانہ منجعبہ بر سائر مسلمین ہندوستان تا قیام قیامت باقی خواہد ماند کہ اسلام ازین ملک رفتہ را باز بہ صد عز و ناز آوردہ است و شاعر آں را مثل ذبح بقر و تعمیر مساجد کہ در قرون سابقہ ممنوع شدہ بود از سر نو رواج داد و عتقہ خود بعد از جلوس بر تخت سلطنت از دست خویش نمودہ جزا دہ سبحانہ عنا خیر الجزاء۔

۱۰ احمر۔ عالی حضرت قدس سرہ می فرمودند کہ روزی با حضرت ایشاں رحمۃ اللہ علیہ در سواری بہل کہ بہ سیر باغ بادشاہی حضرت سرہند تشریف می بردند ہم مرکب بودم در اثنای راہ سوال مقدمہ اصالت کہ عبارت از تخمیر طینت است نمودم، فرمودند کہ حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ دریں امت مرحومہ بایں کرامت ممتاز بودند و بایں شرافت سرفراز و از بعد خودی کہ را از مخلصان خود بایں بشارت سر بلند فرمودہ بودند و حضرت مہدی موعود را علیہ الرضوان ایں دولت از راہ ۱۵ حضرت عیسیٰ است علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام بر دیگری اصلاً ایں دولت نہ رسیدہ است و مراد از آں مخلص بشارت مبارک حضرت ایشاں است قدس اللہ سبحانہ۔

۲۰ احمر۔ روزی حضرت ایشاں رحمۃ اللہ علیہ بہ زیارت تربت برادر بزرگوار خویش حضرت خازن الرحمۃ رحمۃ اللہ علیہ تشریف بردہ اندکی مراقبہ فرمودند زود چشم حق بین و فرمودند بہ ملازمان حضور خطاب کردہ ارشاد نمودند کہ حضرت خازن الرحمۃ را بطوری ہم آغوش اہل خانہ ایشاں کہ ۲۰ قبل از وصال ایشاں بہ دار البقا شتافتہ بود یا فقیہ کہ از کثرت استیحاء آں جا ایستادہ شدن بسی متعسر نمود۔

احمر۔ روزی در میان مخدوم زادہ ہای عالی درجات گفتگوی بسیار در فضل انبہ ہندوستان و

خریزه ولایت دائر گردیده که کدام یکی افضل از دیگر است هر یکی به موافق ذائقه خود سخن نموده
 آخر کار (۲۰۵) صلاح همه بر آن قرار یافته که هر چه حضرت ایشان ارشاد فرمایند بر همان اتفاق بنمایم
 حضرت والدۀ شریفه راقم را که دختر صغری حضرت ایشان اند و به کمال قبولیت مقبوله آن قبله
 در ایشان تجویز نمودند که استفسار از آن قبله ابرار نمایند ایشان در خلوة خاصه باریاب گردید اظهار
 مذاکره برادران و همشیران به عرض اقدس رسانیدند آنحضرت در جواب فرمودند که شاه جهان بادشاه که
 صاحب طبع بوده روزی از طاهرخان که مقرب سلطانی و سنی تورانی و مرید آن قبله دو جهانی بوده
 پرسید که انبیه های هندوستان ما افضل یا خریزه ولایت شما؟ طاهرخان عرض نمود که خریزه افضل
 است بادشاه فرمودند انبیه افضل است اما آن خریزه ها که از غایت نزاکت باشند تا بشین رسیدن
 هندوستان ندارند و ما مردم آنها را بر سر فالینز خورده ایم و به بندگان حضرت نه ریده اند افضل اند از
 انبیه ها - بادشاه به طریق مناقضه در جواب درآمد و گفتند که از این انبیه های هندوستان که به شامی
 رسدی تواند که آن خریزه ها افضل باشند اما انبیه ها که ما تناول می فرمائیم و به شما نه می رسند از آن
 خریزه های معرفه شما افضل اند بلا اشتباه، نکست طاهرخان و غلب شاه جهان حضرت ایشان
 رضی الله تعالی عنہ بعد اتمام این نقل بر زبان الهام ترجمان آوردند که شاه جهان بسیار لطیف الطبع و
 شریف المذاق بوده تشخیص ادبی منعی نیست -

۵

۱۰

احمر - مروی است از عالی حضرت که حضرت ایشان رضی الله تعالی عنہ در مقدمه موی شریف خیر الانبیاء
 سید المرسلین علیه وعلیهم الصلوٰۃ و البرکات که در بده شریفه حضرت سرمنده که گذر قضا ریها
 تشریف دارند می فرمودند که بر ما مکشوف شده است که اصح است -

آگاه باشند که درین کنز چون فتح اربع و اربعین احمر به حصول انجامید از جهت مخافت
 تطویل کلام بر همین چهل و چهار طغیظ جامع کفایت کار اولوالالبصار فهمیده که ماقبل و دل خیر ما کثر بل
 از اکابر روزگار شنیده و بسیار از (۲۰۶) احمرات در مفتاحات سابقه کشوده اند که هر حکایتی از
 آنحضرت احمری ست بلا اشتباه و احمرات فراوان در کنز آینده و مفتاحات مستقبله پرده از رخ زیبا
 خواهد کشود ان شاء الله تعالی و ما توفیقی الا بالله علیه توکل و الیه انیب -

۲۰

کنز دوم در تصرفات حضرت ایشان رضی الله تعالی عنہ -

له د-م - خوینده   ۵ م - خوینده   ۳ د - "تاب" ندارد

ظاهر بر اهل فطانت است که جمیع معارف مسطوره در مفتاحات ماضیه عین تصرفات
صریحه الایقان گذشته اند اما باین همه ذکر خرق عادات این چنین قیوم عظیم الشان هم در نظر
سعادت مندان داخل اجزای ایمان و موجب طراوت جان است - بتوفیق الرحمن و ففتح
صدر کل تصرف بالابيض كما فتحنا الملفوظات بالاحمر -

- بهین همت والای معصوم که دولت را بیام زینه کردند
 ۵ اللهم الفتح لنا ابوابها وابواب کل خیر بحرمة المعصوم القیوم -
 ابیض - از جناب عالی حضرت قدس سره مروی گردیده که روزی حضرت ایشان رحمته الله تعالی
 بام المریدین قدس سره خطاب کرده فرمودند که امروز ظهور روی شریف قطب المحققین وارث
 المرسلین حضرت خواجه نقشبند قدسنا الله سبحانه بسر اتفاق یافته می فرمایند که امروز یکی از بنات من
 به چند واسطه در خانه شما ورود می فرماید و اگر کسی به خنده از راه سفاکت بر لباس ایشان که آثار
 فقر بروی جلوه گسیست در آید موجب تحاطر ایمان ضاحکه خواهد بود ام المریدین استماع این
 کلام نموده خود به ذروه مقدسه رفته بانظار تمام نشسته تا آنکه ورود شریفه آل مخدوم زاده
 عالمیان که به ادبش مامور شده بودند پر توانداز گردیده بآداب و تواضع دریایی نموده با عز از تمام درون
 بیت بزد و خدمات شائسته به تقدیم رسانیده، چند روز یک جا گذرانیده وقت رخصت لوازم
 نیازمندی بجا آورده مرخصه فرمودند به نهجی که مخدوم زاده سطور به فرحت و رضای تمام به طرفی که
 ۱۵ خواسته متوجه گردیدند و شکرانه الهی بجا آوردند که امر خواجه بزرگ که واجب امثال بوده به وقوع
 پیوست -

- ابیض - خاں خدا پرست رحمة الله تعالی روایت نمود که مرا کار ضرور از کارهای سرکار معرفت مدار
 که به من تعلق داشته پیش آمده که استفسار آن حضرت ایشان رحمته الله تعالی باید نمود (۲۰۴) به
 سرعت تمام در خدمت آل قطب الانام در رسیدم می بینم که متوجه زیارت روضه امام ربانی حضرت
 ۲۰ مجد الف ثانی رحمته الله تعالی شده اند اندرون دروازه احاطه خارجی گردیده آمد و جمع کثیر در
 رکاب انداز راه ادب به اظهار مقدمه مخطوره جرأت نه نموده به سعادت زیارت مشغول گشتم بعد
 از انقراض زیارت چون حضرت ایشان برخاسته به همان مقام که من برای استفسار رسیده بودم
 رسیدند خود مرا طلبیده بدون استفسار سوال و جواب شافی ادا نمودند -

ابیض - و نیز از خان مذکور مکررا استماع نمود که در آن هنگام بادشاه اسلام حضرت خلد مکان

متوجه کشمیر جنت نظیر گردیدند در بلده طیبه سرسبز رجوع اهل عسکرنه آن قدر به خدمت حضرت
ایشان رحمته الله تعالی علیه افتاده که مشروح قلم تواند شد، ازاں جمله یک شخصی را زنجیر نموده مادرش و
پدرش که از مریدان قدیمی بوده اند حاضر آن وقت گردانیدند و به عرض اقدس رسانیدند که این پسر را
تیر عشق خورده در رنگ مرغ نیم بسمل لیل و نهار بی قرار می باشد و نوکری بادشاهی مطلق بجای نمی
آرد، امیدوار تفضل است به نصیحت فرمودند که نوکری رفته باز به دست آوردن بسی شوار است
و استرضای والدین نیز این کس را در کار بایده که از من اندیشه باطل و خیال لا طائل در گذشته
به میدان حقیقت نشانی تا میوه از بستان معرفت بیابی و آن مانع نوکری و کسب حلال هم نیست -
ز اسرار حقیقت بهره ور کن عشق بازان را
بطفلاں واکذار اینی بحسب عشق مجازی را

۵

۱۰ جوان مذکور که محبوس زنجیر عشق بوده در جواب این بیت خواجه حافظ علیه الرحمه خوانده -
در کوی نیک نامی ما را گذر ندارند گم تو نمی پسندی تغییر کن قضا را

فرمودند تغییر قضا نمودیم به مجرد فرمودن عقل رفته باز پیرش رسیده فی الفور هر دو زنجیر آهن و عشق
خلاص گردید به سعادت ارادت مشرف گشته و به موافق نصیبه به وی از معرفت شمیمه به موجب
امثال امر شریف آن قدر رفاقت والدین گیرنده و در نوکری به دستور دیگران قائم گشته و هم
ذکر و فکر مأمور مستغرق شده و هذا من ادنی تصرفاته رزقنا الله سبحانه من برکاته -

۱۵

ابيض - روزی حضرت ایشاں رحمته الله تعالی علیه در تناول میوه انبه به شوق تمام مشغول بودند چه آن
میوه انبه مرغوب آن فواکه نزد آنحضرت بوده کما ذکره فی الاحصارات بطریق النقل من
الشاهجهان فی جواب الطاهر خان - القصه در خاطر صالحه از مخلصات فخطور نموده که اهل الله
را اکل بایں رغبت چه معنی دارد و هر چند آن خطره را دور می نمود بر طرف نمی گشت به مجرد خطور این
خطره نا طام چشم حق بین جانب آن صالحه به زبان آوردند که اهل الله هر چه تناول می نمایند
همه نور می گردد و هر نور را هر قدر که کس (۲۰۸) به خواهد به خورد -

۲۰

ابيض - یکی از اصحاب حضرت ایشاں رحمته الله تعالی علیه روایت نموده عزیزى از طرفی در خانقاه
ملائک پناه ورود فرموده از مشاهد کثرت اغراجات هوش از دست داده استفسار وجوه

داخل از صوفیان عالی مقام نموده، گفتند وجه مقرر اصلاً مقبول حضرت قیوم نیست و غیر از تو کل خالصه بی مزج اسباب منظور آن معصوم نه در خلوت به عرض آنحضرت والا منزلت رسانیده سنگ پارس که آهن را طلای ناب می کردند به دست این فدوی افتاده و سنگ را بر آورده آهن طلبانده به حضور اقدس سنگ را باین چپانده طلای خاص گردید و من متوجه سفر حج تا باز رسیدن در خدمت این را گذرانیدم هر قدر که درین مدت توانست آهنی طلائی نمایند و بعد از مراجعت بر تقدیر حیات سنگ از من است والا از آنحضرت به حضور آن عزیز آن سنگ را گرفته در یک طاقچه گذاشتند و رخصتش فرمودند بعد دوسه سال که عزیز معهود از آن سفر مراجعت نموده به حضرت سرپند رسیده به ملازمت حضرت ایشان شتافت فرمودند که سنگ شما در همان طاقچه افتاده است و سبب نگا داشتن درین مقام آن بوده که این سنگ درین سفر پیش شما به دزدی می رفت و مرغ روح شما از مفارقتش فی الحال پرواز به عالم آخرت می نمود به گیرند و به بینند و به پیش او سنگ و کلوخ بسیار طلبانده فرمودند طلا شوید به مجرد فرمودن همه طلا گردیدند کسی که از ادنای کمال او این رتبه باشد او را نمی رسد که باین طور چیز را گرداید

آنها که خاک را به نظر کمیاء کنند آیا بود که گوشه چپشی به ما کنند

ابمض - جناب مرشدی اقطاب دستگاہی قدس سره می فرمودند که روزی حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ در ادای احسان حضرت رحمن تبارک و تعالی خود می فرمودند که یافت حضرت ۱۵ خواجہ احرار قدس سره هر سال یک لک و پنجاه هزار بوده و خرج خانقاه شریف ایشان یک لک و مدخل خانقاه ملائک پنجاه یا هر سال یک لک است و خرج یک لک (و) پنجاه هزار بوده و با وجود آن قرض داریم بلکه به فضل اللہ سبحانہ کسائش کامله شامل حال است زیاده ازین چه تصرف می باشد.

ابمض - بعد ازین که عزم حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ بر سفر حج مصمم گشت و داعیه منجرم گردید بآن حضرت مکشوف ساختند که بعد برآمد تو ازین دیار و در آمد بآن دیار پُر انوار به بلاهای مختلفه سرزمین هند را مبتلا خواهند نمود و اهل آن را به جزای و سزای بعضی اعمال قبیحه خواهند بی جایند، همچنان به وقوع آمد که بعد از گذشتن ایشان از دریای شور قحط عظیم استیلا نمود و با شدت

تمام مشتعل شد و اختلاف سلطنت که موجب تعادل عام باشد و تغیر و تبدل امور عظام به وقوع پیوست که سبب هلاکت و فساد عالمیان گردید و ما کان الله ليعذب بهم و انت فيهم (۲۰۹) و ما کان الله معذب بهم و هم يستغفرون به حکم نیابت آن سرور علیه و علی اله الصلوٰة والسلام و در بودن ایشان این مقدمات سرنی کشیدند چنانچه بعد از تشریف آوردن ایشان باز امن و امانی در ملک ظهور نموده -

۵

ابيض - روزی در بلده دار السور بر پا نور مجلسی از مجالس شادی یا عرس در خانه یکی از اعیان آن جای مجتمع بودند و اکثر اکابر و شرفاء و مشایخ آن بلده در حرف و حکایات آن قبله ارباب کرامات و قدوة اصحاب ولایات استغراق تمام داشتند و نادیده جمال هر یکی به موافق خیال بعضی بطریق اعتقاد و برخی بطور استهزا سخن می راندند چه غلغلۀ ارشاد حضرت ایشان در آن مجلس ظاهر شد و عالم گیر گردیده بود و طنطنه مشیخت آن قطب الاوقاد از افلاک گذشته در عین تحریر به یمن تصرف پیر دستگیر در خاطر رسید که شادی مکتب یکی از مشایخ زادها بود که بناگاه همان پسر را که به شادی او موجب اجتماع خلایق گردیده پیش از خواندن بسم الله آسیب جن مبتلای سازد به قسمی که تمام شادی مبدل به غمی گردیده آنافانا حال آن طفل نحسه ترمی گردد و شکسته ترمی شود اتفاق در آن مجلس فحیمه عالمی عزیمت پیشه که در فن عزیمت کمال داشته نیز مدعو بوده گفت من حضرات می سازم آنچه از علوم حاضر الخاطر داشته به خواندن در یغ نه نموده اصلاً بطور به ظهور نه پیوسته در همین تذبذب زیاده از یک پاس گذشته که به ناگاه پریها حاضر گردیده بآن ملا صاحب خطاب کرده گفتند که ای ملا ما از دتی باز روی ملازمت حضرت قیوم شیخ محمد معصوم داشتیم دست نمی داد امروز این متمنا به حصول پیوسته بود که با همه باتفاق ملازمت آنحضرت شافته و خانه را حواله یک جاروب کش نموده چهاروب کش خانه را خالی یافته باین طفل گزندی رسانیده است بهر حال آن طفل را از دست آن جلاذ خلاصی دادند و حقیقت خود را بدین نوع اظهار نمودند که بالائی درخت سدره که در حویلی مبارک حضرت ایشان است خود را رسانده بودیم و آنحضرت در تحت آن درخت بالائی چوکی نشسته به وضو نماز صبحی اشتغال داشتند که مؤکلمان شما همان جا رسیده ما را در پی طلب شدند و قصه آسیب طفل بیان کردند حضرت ایشان از راه غایت رخصت مایان فرمودند که زود رسیده آن طفل را از چنگل آن ظالم خلاص نمایند از آن پریها دولت رسیده حضار استماع اوصاف و مناقب حضرت ایشان نموده به

۱۰

۱۵

۲۰

صد جان معتقد گردیده اکثر با متوجه حضرت سرهند گردیدند، روز وصول دولت قبول حضرت ایشان در اقل نظر به والد (۲۱۰) آن پسرو آن عامل خطاب کرده فرمودند که اگر ما رخصت آن پریهانی دادیم تا امروز آن طفل از او دیو سرکش جلا و خلاصی نمی یافت این تصرف مذکوره که مشتمل بر جان بخشی آن طفل بوده مکرر از زبان درفشان حضرت مرشدی قبله گاهی مسموع گشته است.

- ۵ ابیض - خدا پرست خان مرحوم اکثر تصرفات حضرت قیوم به شوق فوق الفوق نقل می نمودند که در آن هنگام که فدوی در گاه عرش استباه در خانقاه ملائک پناه اوقات یل و نهار در غرا و بهار بسری برده اتفاقاً مرکشش همان عزیز که از قبیلۀ من باشند برکت رسامی کردند و در عین افلاس که از لوازم فقر است نزول نمود و من از غایت استحياء نظر بر مخارج سرکار معرفت مدار انداخته خبر ورود ضایقین به بندگان حضرت ایشان رحمته الله تعالی نمودم بعد نماز مغرب که ختم خواجه های بزرگوار قدس سرار هم به دستور معمول به شرب مجلس انعقاد داشته حاضر گردیدم در آن ایام چون فصل میوه انبه بوده سبدهای انبه در آن وقت حاضری گردید و قاسمان را عادت چنان بود که هر یکی از داخلان ختم بیست بیست انبه می دادند و آنانی که داخل نمی شدند در آن مجلس پُر نور حضور داشتند و انبه می رسانیدند من تنها دیدن آنحضرت را به از دخول ختم تصویریده به مشاهده جمال با کمال خورندگی تمام داشتم که به ناگاه قاسمی بعد از انقراض ختم ده انبه به دستور مردم دیگر بمن داد حضرت ایشان رحمته الله تعالی مرا از غایت کرم نزدیک خود طلبانیده یک سبد کشیده ده انبه شمار کرده به فدوی عنایت کردند و گفتند که حصه یک ضیف شماست کذا که شش مرتبه کرده شصت انبه مرحمت کردند و شش اشرفی نیز پوشیده در دست می دادند فرمودند شما جای فرزند ما آید و هرگاه در بودن خانقاه همان ورود فرماید بلا تحاشی خبر آن بمانوده باشند و بعد از آن کشائش بسیار حاصل روزگار شما خواهد شد فوق کما اخیر رحمته الله تعالی این تصرف مشتمل بر تصرفات ثلاثه است و عنایات بی شمار بر فدویان شکسته روزگار.

- ۲۰ ابیض - قطب المحققین مخدوم زاده خامس حضرت سیف الحق والملة والدین قدس الله سبحانه بسره العزیز

۱ م - فرمودند ۲ م - تصور نموده ۳ د - همان ۴ م - حصه یک ضیف شماست باز ده انبه دیگر بخشیدند و فرمودند که حصه همان ثانی شما کذا که شش مرتبه... ۵ د - قدس الله

در مکتوب صد و چهل و یکم از مکتوبات خویش که بنام شیخ محمد باقر لاهیوری است تصرف حضرت ایشان
 رَحِمَهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰی بزرگداشتند و بعین عبارت شریفه آن مخدوم زاده ایرادی ننماید :

فتح - در بلده کابل عزیزی حضرت ایشان را به خواب دیده و آنحضرت او را نیمه تبرکی عنایت
 فرموده چون بافاقت آمده آن نیمه در بیداری پیش خود یافته - تم کلامه الشریف -

۵ ابیض - خدمت معرفت و کمالات دستگاہی مخدوم زاده گرامی شیخ محمد اسماعیل سلمه الله الخلیل
 می فرمایند که روزی حضرت ایشان رَحِمَهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰی به وضوء نمازی اشتغال داشتند که به ناگاه در عین
 وضوء آفتابه (۲۱۱) از دست خادمه سعادت مندا مادر سونام زود کشیده به جوش تمام بر دیوار زدند
 آفتابه از شدت ضرب پرچه پرچه گردیده خادمه دیگر آفتابه دیگر آورده تا ازاد وضوء فرمودند مادر سو
 از حیرت این مقدمه از خود ترسیده هوشش از دست داده در خدمت ام المریدین حضرت بی بی جیو
 قدس سره عرض این ماجرا نموده ام المریدین از حضرت ایشان استفسار این اسرار فرمودند و خوف ماما
 در سو در معرض بیان آوردند آنحضرت فرمودند که ماما در سو چرا هولناک گردیده - قصه چنین است که
 یکی از مخلصان ما را شیر غریبه به قصد هلاکش قریب رسیده بودند آن نامراد در مانده فرموده ازین آفتابه
 که قریب ترین اسلحه که نزد ما بود بر سینه آن شیر زدم و آن بیچاره را از چنگ آن امیر سباع خلاصی
 دادیم و نجات بخشیدیم -

۱۵ بناروزی میر محمد طاهر که یکی از مریدان حضرت ایشان بوده به حضور جمعی از تصرفات عالی
 آنحضرت نقل می نمودند که وقتی که من در صوبه بنگاله به جانبی می رفتم که به ناگاه در اثنای راه شیر
 غرنده به شورش تمام بر من رویده در آن اضطراب یاد آن پیر بزرگوار نمودم و منتظریدم و از آن حضرت
 مرشد عالی مقدار شدم فی الفور به چشم سرمی بینم که حضرت ایشان رَحِمَهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰی شرف حضور دارند و
 آفتابه در دست مبارک بود آن آفتابه را بر آن شیر زدند که زهره آن شیر به کفید و از من غائب
 گشتند بلی مقصد جان بخشی بود که فرمودند ظن اغلب آن است که میزند کور می گفت تا حال پرچه های
 آن آفتابه شکسته که از راه سعادت از آن جابر داشته بودم پیش خود دارم، چون میسر طور مراجعت
 از آن سفر نموده به دولت قدم بوسی مشرف گشت بدون اظهار این اسرار خود به تقدیم شکرانه لب
 کشوندند که الحمد لله سبحانه که مدد بروقت در حق شما واقع شده والا شیر کار شمارا
 باخر رسانیده بود -

مقصود را قم در ذکر تصرفین در یک تصرف و درج ابیضین در یک ابیض آنکه معلوم

نیست که این آفتابه بر همان تیر شکسته است و یادگیری جان بخشی امتیاز یافته.

ابيض بادشاه زاده علیه القاب فلک احتجاب گوهر آرای بیگم می گفت که در هنگامی که پدر ما را اعنی شاه جهان را به حضرت ایشان رحمته الله تعالی بابت سلام مناظره افتاده بودند خود بر زبان الهام ترجمان آورده بودند که نه باز خواهیم آمد و نه سلام خواهیم نمود هم چنان شد که بعد این مقوله تشریف حضرت ایشان رحمته الله تعالی در عهد شاه جهان به وقوع نه پیوست.

۵

ابيض بشارت سلطنت هندوستان را حضرت ایشان رحمته الله تعالی به عالم گیر مرحمت فرموده بلکه برای اطمینان خاطر ایشان بدستخط انور نوشته حواله ایشان نمود متوجه سفر حجاز شدند در همین مقدمه گوهر آرای بیگم پیش حضرت والده ماجده می گفت که (۲۱۲) برادر ما حضرت عالمگیر بادشاه است هند را عجب ارزان خریده اند که به دوازده هزار روپیه خریده اند چه در آن سفر نیاز حضرات مبلغ دوازده هزار روپیه فرموده بودند.

۱۰

ابيض وقتی که سعد الله خان تکذیب حضرت ایشان رحمته الله تعالی به حضور شاه جهان نموده فی الفور به در و قونج مبتلا گردیده بر قبح کلمه ناشائسته متنبه گشته کوزه آب با مبلغ پانصد روپیه نیاز بدست برادر زاده خود به خدمت سراسر سعادت فرستاده تانفس مبارک بر آن آب بیفتد اصلاً در معرض قبول نیفتاد بعد از الحاح چو از بعضی مخدوم زاده های کبار بر این مقدمه تاسه چهار منزل که همراه بود به حصول پیوسته جواب است چو مایوس گشته به سعد الله خان این جواب داده به مجرد اجتماع ۱۵ این جواب ازین عالم رحلت گزیده بعضی می گویند که چند روز دیگر هم بهمان ازار زیسته ازین عالم رحلت بسته نعوذ بالله من غضب انبیاء و اولیاء.

شیخ الاسلام هروی قدس سره فرماید الهی هر که را خواهی بر اندازی با مادر اندازی خوش گفت ه

۲۰

بس تجربه کردیم دریں دهر مکافات با در دشان هر که در افتاد بر افتاد اکثر با مخدوم زاده ثانی حضرت محمده الله قدس سره می فرمودند که شمشیر غیرت معصومی در حق این جماعت کار کرد.

ابيض وقت زحمت از مدینه سکینه در خاطر مبارک حضرت ایشان رحمته الله تعالی خطور نموده که

عداوت دارا شکوه با متشرعان خصوصاً منتبان سلسله علیه نقشبندیه سیما به خاندان حضرت محمد الف ثانی
 اظهر من الشمس و پیوسته در صد و اضرار این جماعت است و در آن دیار اشتهار به سلطنت گشته
 و ابناء دیگر هر یک به ادبار طالع گرفتار گردیده فوج کما ارشد رحمته الله تعالی

ابيض - یکی از اکابر اصحاب حضرت ایشاں رحمته الله تعالی روایت کرده که روزی یکی از امراء اهل
 ایران با حضرت پیغام کرده که فردا به ملازمت کثیر البرکت می شتابم فردا امروز به موجب اکرام
 ضیف فرش تکلف در خانقاه ملائک پناه فرموده بانماز عصر در انتظار مانده بلکه چیزی تناول هم
 نه نمودند که به همراه ضیف خورده شود مقصود آنچه شرط اخلاق بود بجا آوردند و در همان اثنا خبر
 رسید که غرض آن رافضی استهزا بود و الحال سوار شده از شهر گذشته رفت اتفاقاً در آن وقت
 عرفان پناهی خواجہ محمد حنیف که خلیفه اول حضرت ایشاں رحمته الله تعالی بوده اند از بلده کابل
 با مخلصان دیگری رسد و از جمله نیاز کار دہای ولایتی هم می گذرانند حضرت ایشاں تربوز طبعیده
 یک کار در برداشته تربوز را از دست مبارک بریده و فرمودند بیا تا سر رافضی به بریم، همچنان
 شد که این طرف بریدن تربوز و آن طرف جدا شدن تن از سر آن رافضی توأم گردید.

ابيض - یکی از خالات معطیات این فقیر که بنت وسطی حضرت ایشاں رحمته الله تعالی بوده همیشه
 در آرزوی آن ماندند (۲۱۳) که فرزندی از ذکریا انات به ظهور آید مطلق این متمنادست نداد
 روزی به عرض آنحضرت والا منزلت رسانیدند که دعای این معنی فرمایند، فرمودند در چند روز خود
 را از جمیع کار و بار فراغت بخشیده نظر بر لوح محفوظ انداختیم و در معلومات واجب تعالی و تقدس
 سیر نمودیم اصلاً به نظر نمی در آید که ترا فرزندی به ظهور آید و برهمن ماجر اکوشش بلغ داشتم که دعا
 هم فرمایم مرا به عنایت خاص انخاص نواختند و الهام فرمودند که اگر تو گوی یا خواهی یکی ازین دو
 لفظ الهام شد تمام جبال را طلا کرده یکی از محتاجان به بخشش اما فرزند در خانه وی مطلقاً در علم نیست
 و به حکمت لم یزلی متقاضی نه آری عنایات فرادان که در آخرت که در قرار است به عوض آن به
 دی کرامت خواهم فرمود.

ابيض - شیخ لطف الله فرزند حضرت خازن الرحمت داماد حضرت ایشاں رحمته الله تعالی بوده
 و مقدمه مسطورہ در ابیض گذشته بر اہل خانہ ایشاں به حصول پیوستہ خادمہ کنیزگان محرمہ خود ساخته
 تنای اولاد را ازاں پرستار ملاحظہ نموده مدتی باو گرفتار ماند اتفاقاً حملی بآں داده به موجب
 مکر الله ظاہری شود به عرض حضرت ایشاں می رسانند فرمودند هیچ نیست تا آنکہ ایام حمل به کمال

رسیده و معامله به در دزه کشیده و اسباب جشن در خانه آنها مرتب گردیده، ام المریدین حضرت بی بی جیو قدس سره و جمیع بنات باز به عرض اشرف رسانیدند که حضرت نفی آن حمل می فرمودند و او بر سر زائیدن ست فرمودند خواهند شنید که چه می زاید که به ناگاه از شکم آن داده مشکلی پر از آب فلیظ برآمد و شکمش خالی گردید و این تصرف مشهور اتفاق گشت.

- ۵ ابیض - سیادت پناه نعمان خان نبیره حضرت میر محمد نعمان قدس سره درین سفر اکبر آباد روزی با فقیر صحبت دست دادند مذکور آن آمد که مقامات حضرت ایشان وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ بقید قلم می آید گفتند در وقت تحریر تصرفات عالی درجات یک تصرفی به زبانی این فدوی ترسیم خواهند نمود حمد الله سبحانه که بعد یک سال معامله تا باین جا رسیده به موجب وعده حسن تحریری می نماید، نقل کردند که عزیز می در بلده اکبر آباد بسیار صاحب کمال بوده و نام آن عزیز هم گرفتند اما از خاطر راقم حسته است او را همیشه زاده بود که خلیفه اولش نیز بوده در وقت قریب ارتحال خود ازین دار پر طلال آن همیشه زاده را نزدیک خود طلبانده وصیت فرمود که کار تو تا تمام است باید که بعد وصال من بخدمت حضرت شیخ معصوم بهشتابی از آنجناب به موافق نصیب خود چیزی بیایی مرید مستعد به صد شوق قبول وصیت شیخ خود نمود شیخ در جواب فرمود که می دانم بعد دوازده سال ازین مقوله ظهور این متمنا خواهد شد و این دولت به حصول خواهد انجامید، این گفت و جان بحق تسلیم نمود. بعد این کلام طراوت انجام هر چند آن مرید را اتفاق رفتن کابل و لاهور مکرر دست داد و بحضرت ۱۵ سریند رسید (۲۱۴) اما اصلاً به خاطرش بحکم و ما انسانية الا الشیطان ان اذکره خطور نمی کرده تا آنکه یک مرتبه بعد مراجعت از سفر کابل چون روز منزل سریند رسید سعادت لم یزلی شامل حال گردیده با دولت جاد دانی نمود و باشتیاق ملاقات ملایطاق سر از پانه شناخته به قصد ملازمت سر اسر سعادت شتافت و در خانقاه ملائک پناه رسیده مشاهده جمال باکمال نموده خود را بر قدم حضرت قیوم انداخت.

۲۰

گل بختش شگفتن کرد آغاز   همای دولتش آمد به پرداز

حضرت ایشان سر آن عزیز از بالای اقدام برداشته فرمودند که دوازده سال وصیت پیر شما همین امروز گذشته است چون عزیز معبود حساب نمود به موافق ارشاد معلوم شد و نیز فرمودند که برای این گفتم باکرامت پیر شما که صاحب کمال بوده و خبر رسیدن شما پیش ما بر دوازده سال مقرر نموده بر شما و بر دیگر حاضران و مستمعان لاشع گرد و عزیز مذکور مدتی در خانقاه گذرانیده به موافق نصیب

نمود در مراتب معرفت رسیده به خلافت امتیاز یافته منحصراً وطن مالوف خود که اکبر آباد باشد گردید و در انجاء عالمی را به هدایت رسانده -

۵ ابیض - مخدوم زاده اکبر شیخ محمد صبغة الله قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس می فرمودند که در ایام عنفوان شباب که نزدیکتر بهم بودم صورت خرمی چند روز به تشویش کشید حضرت والدۀ ماجده این معنی را از غایت عنایت به عرض حضرت ایشان رسانید فرمودند از امروز کاسۀ نقس فرزند من محمد صبغة الله را شکستم از آن باز فقر ظاهری گرد من نه گردیده است با وجودی که وجه ملاخل هیچ مقرر ندارم و وجود من خارج پر یسار -

۱۰ ابیض - در اوایل حال در خانۀ مخدوم زاده خامس شیخ سیف الحق والملة والدين قدس سره فقر ظاهری بر کمال بوده روزی زهراء عصارام المریدین والدۀ ایشان به عرض حضرت ایشان وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ احوال آن مخدوم زاده رسانیده در یوزه دعای و توجه در دفع این بلا نمودند، فرمودند امشب تفرغ خواهیم نمود فردا آن روز خطاب با حضرت ام المریدین کرده فرمودند که دعای مسئله شبینه با جابت قرین گشت و به نهجی برای فرزند دولت پرتواندازی گردد که موجب حسد دیگری از قبایل خواهد گردید و شروع آن همی امروز است همان طور که ارشاد فرموده بودند به وقوع پیوست و از همان روز شروع شد -

۱۵ ابیض - فرزانه بیگم اهل خانۀ جملة الملکی جعفر خان به مرضی گرفتار گردیده که حکماء باقتدار از معالجه اش دست برداشته حکم به اجل مسما اش نمودند و صلحای روزگار نیز مایوس مطلق گردیده آیت مَا يُبَدِّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ بر زبان حال آورده خبر از قضای مبرم به گوش آنها رسانیدند جعفر خان قاصد با مبلغ نیاز برای ختم خوابهای بزرگوار قدس الله تعالی اسرار هم در خدمت حضرت ایشان فرستاده و تمام حقیقت نوشته، بشارت عافیت طلبیده آنحضرت در مکتوب از مکتوبات جلد ثالث که بنام مشار الیه است بشارت صریح باین عبارت نوشته اند که پیش از رسیدن قاصد عاقبت است و در آخر همان بشارت نصیحت می نویسند:

فتح ^{له} مخدوم ما که گرفتاری ببادون حق جل و علا از اشد امراض قلبیه است فکر از الۀ آن از اہم مهمات است - ط

در خانۀ اگر کس است یک حرف بس است

لہ د - " فتح " ط د - نہات

انتهی کلامه العالی قدسنا الله.

ابيض - حضرت حجة الله همواره به مرض ضعف دل به شدت بیمار گرفتاری بودند به نوعی که باین همه تنیدی کشف و صحت آنکه شامل حال جناب شریف ایشان باشد از کثرت اشتها به سستی کالشمس فی رابعة النهار ست شفای خود به نظر مبارک نمی درآید بجناب حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه التجا و بشارت به زبان و قلم نموده حضرت ایشان همه بشارت بهر دو زبان تحریر و تقریر عنایت فرموده جوابی که در زیر قلم بشارت رقم درآمده بر نظر اربابان مکتوبات جلد شالوث ظاهر و هویدا است - اما لفظی ازاں مکتوب کرامت اسلوب تبرکاً ایرادی نماید :

فتح فقیر شفا سیما را می خواهد بلکه می بیند و السلام -

همین بشارت علیه حضرت مخدوم زاده شفا کامله عاجز حاصل روزگار گردیده و مدتی به لباس عافیت در قید حیات بوده مخلوقات بسیار را از نساء و رجال به ولایت کمال رسانیدند -

ابيض - ام المریدين زهراء عسروالده ماجده حضرت مخدوم زاده های عالی قدر به مرض ضعف دل به مرتبه گرفتار گردیدند که ترک خانه و اطفال نموده در خانه یکی از بنات صالحات مهاجرت گزیده حجره اختیار فرمودند که هیچ یکی از مخلصات و خادومات در آن جا بار یاب نمی گردید حتی که دیدن روی فرزندان هم خوش نمی فرمودند بنات طیبات به سعادت خدمت در آن ایام قیام داشتند و قربت بیک سال در آن ایام بدین منوال کشید تا آنکه شب بست و هفتم شهر رمضان المبارک که ۱۵ شب قدر بود حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه به بنات عالیات خطاب کرده فرمودند که مرا مهم نخته اند که این مرتبه در خانه تو دو عید میشود - یکی عید فطر که با تمام عالم شریک است و دوم عید شفاء زوجة تو که خاصه به تو و اولاد تست - چون این مقدمه به عرض حضرت بی بی جیورسانیدند اصلاً قبول نمی فرمودند که در ازار من مثل دانه خشخاش هم تفاوت نیست این چه طور می شود تا آنکه صبح عید به همان صرافت آزار پر تو انداز گردیده ، حضرت ایشان خود به نفس نفیس در همان جا تشریف آوردند ۲۰ خلعتی برای ایشان طلبیدند فی الفور شفا یافتند خلعت پوشیده بر دولی سوار گردیده دولت خانه را منور از قدم میمنت لزوم فرمودند و حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه به فرحتی که دانی به نماز عید تشریف برده از انجا به شکرانه عید ثانی صدقات بسیار ایشارکنان در خانه (۲۱۶) ملائک آستانه رسیدند چه حضرت ایشان در ایام آزار ام المریدين از وجوه کثیره نگرانی بسیار شامل حال داشتند چنانچه احمری در ابیض درج می گردد به گوش هموش باید شنید -

احمر - حضرت دالده شریفه راقم سیه کار سلهار بهار روایت می فرمایند که در ایام بهار لاله بسیار در منزل مبارک شگفته بود حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه باین ضعیفه خطاب کرده فرمودند که این تخمه های لاله بدون دالده ماحده شما در نظر مثل آتش شعله داری نماید -

۵ ابیض - عارفی از اصحاب حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه روایت می نموده که سیادت پناهی میر غصفر داراشکوهی که از منظور این خاص آنحضرت بوده به اراده سفر حجاز بعد از تحقق فرصت حج کمر بندی نموده بدون حصول اجازت از ان قبله ارباب ولایت پای شوق به صد طنطنه و ذوق در آن راه نهاده و کالای بسیار به قصد تجارت نیز برداشته برب دریای شور رسیده و سوار بر جهاز گردیده چند روز بر آن گزشته بود که باد مخالف وزیده و جهاز را بر کناره ظلمات رسانیده سد اسکندری نمودار گشته صلاح همه را کبان بر آن قرار گرفته که یک شخصی ازین جادست از جان خود شسته به فراید و نقارهای را به نوازند تا جانوران پرواز نمایند و از باد بالهای آنها غلب که جهاز ازین ورطه مهلکه بر آید و در آن وقت میرند کور یاد به حضرت ایشان نموده مدد و توجه از باطن فیض موطن درخواست و گفته که اگر خلاصی این جهاز با جمع را کبان و متاع به یمن تصرف حضرت ایشان میسر آید حصه چهارم آن متاع نیاز جناب ایشان باشد و بعد ملازمت خواهم گذرانید در همین اثنا که هنوز از احدی هم از جهاز برای راندن ظهور فرو نیامده همه جهاز نشینان می بینند که حضرت ایشان شرف حضور دارند بعضی ها که به جمال مبارک مشرف گشته بودند شناختند جمعی که سابق به حصول این دولت ممتاز نگردیده بودند از استماع معلوم گردیده برخاستند و سلام دادند جواب سلام داده ضربی از کتف مبارک بر آن جهاز زدند و خود از نظر آنها مخفی گشتند و جهاز از آن ضرب در دوسه نفس به مقام اصلی رسید همه اهل جهاز به سلامتی مال و جان برآمده به کعبه مقصود رسیده و زیارت روضه حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه وسلم نموده، متوجه هندوستان شدند، مصراع

چه پاک از موج بحر آن اگر باشد نوح کشتیاں

۲۰ در همان ایام مراجعت حضرت ایشان مکتوبی به میرند کور نوشته اند که در مکتوبات جلد ثانی مندرج است چنان حضور آن جلد بالفعل نه بوده بنا بر آن نقل آن نه نوشته، با بجملة مصرعی از آن مکتوب محبوب به خاطر دارم برای سعادت می نگارم، مصراع

نشان آشناداری بیا نزدیک من بنشین

مطلب که میر مسطور بعد رسیدن وطن که دارا اختلاف شاه جهان آباد باشد مدتی چند اقامت در زیده داعیه طواف (۲۱۴) حضرت سرهند نموده به قصد ملازمت سراپا سعادت به صد شوق حصه هشتم از نیاز برداشته متوجه حضور لامع النور گشته چون به سعادت قدم بوس رسیده بلا توقف پیراهن از طرف آستین راست فرا آورده کتف مبارک به میرند کور نشان دادند زخم آن ضرب که بر جهاز زده بودند نمایان بود فرمودند که هنوز زخم ضرب مانوب نغز نه شده است. شما در نیاز ما پیران نصف نمودند و از ربع به ثمن دو دیدند میر به عرض اقدس رسانید که اهلیه فدوی که نیز از مخلصات صادقان آنحضرت است این جرأت نموده است و نظر بر کرم حضرت ایشان نموده نصف نیاز را قرض گرفته است عنقریب ادا خواهد نمود که اگر از ماکه بجای دختر است خرج گردیده مابطوع و غبت آن مبلغ را باد بخشیدم.

۱۰ این تصرف مشتمل بر چند تصرف و موقوف گردیده است و ابیضی است که چند احمرو ابیض را در ضمن خود برداشته، فتدبر و تامل -

ابیض - روزی این درویش را صحبت پادشاه غفران پناه خلد منزل قطب الدین محمد معظم شاه عالم در بدو سلطنت ایشان دست داده ذکر حضرت ایشان رحمته الله تعالی در میان آمده گفتند که حضرت ایشان بشارت خلافت به من عنایت فرمودند و این سخن را چهل و پنج سال شده است و تمام این قصه آنچه از خدا پرست خاں مرحوم قریب هفتاد بار مسموع گردیده در قید قلم آرد و احمرا ثلاثه در نقاب این ابیض می نمایند گفت که پادشاه خلد مکان چون در سال پنجم از جلوس خود متوجه کشمیر حینت نظیر شدند در انظار لایق در بلده حضرت سرهند ملازمت حضرت ایشان به صد شوق و آرزومندی بجای آورده روانه آن حدود گشتند نمی دانم که از بلده لاهور یا از عین بادشاها زاده محمد معظم شاه را صوبه داری دکن عنایت فرموده مخلص نمودند وقت مراجعت چون پادشاه زاده به سرهند رسیدند در باغ بادشاهی آنجا که مشهور البساتین است منزل فرمودند میر رفعت گرزدار را که متعین ایشان و از مریدان قدیمی حضرت ایشان بوده در خدمت موافق اکرامت و السعادت باظهار اشتیاق مالا یطاق و عذر نارسیدن خود از هیبت پدر بزرگوار فرستادند میرند کور رسیده

له در راست ندارد   له در قرض ندارد

السلام علیکم به دستور معمول نموده خود ہم به جواب مقرر می و علیکم السلام یا جامع التئین واللام
سرافراز فرمودند چه عادت میرند کوراز ہمیش ہمیں بوده دآن حضرت ہم از راه طبیعت به ہمیں
جواب سر بلندش می فرمودند، القصه پیغام بادشاہزادہ را به وجہ شائستہ در خدمت ادا نمود فرمودند
از ما ہم بایشان سلام رسانیدہ بگوئید کہ شخصی کہ خوف او شمارا بادبود این ہمہ اشتیاق اعتیاج
آمین مانع وصول توبی جانہ گردیدہ است فقر را ہم بآن عزیز آشنائی بروجہ کمال ثابت (۲۱۸)
پس ملاحظہ طبیعت ایشان به ما ہم از جملہ ضروریات شد، بادشاہزادہ روز دیگر مقام منمودہ
میرشار الیہ را بالکاح تمام فرستادہ کہ این جانب را خوف ضرور را از آن عزیز بلا توقف موجود
است و جناب حضرت ایشان را پروای احدی نیست و پرورش ہمہ التجا کنندگان شیوہ مقبولہ
حضرت قیوم است، امیدوار ترحم است، مصرع

ترحم یا دلی اللہ ترحم

القصہ از غایت عنایت تشریف بردند بادشاہزادہ از استماع این نوید دولت جاویدہ
ہمای اوج سعادت بہ دام ما افتد ترا اگر گزری بر مقام ما افتد
و بہ مقتضای بیت

کہ آمد بر در اینک دولت تیز گر استقبال خواہی کہ درخیز
زود برخاستہ تا دروازہ غسل خانہ استقبال فرمودہ سلام دادہ خود را با استقبال براق دام آن
قطب الانام انداخت از آنجا کہ سادگی لباس ہم در آن وقت از غایت تواضع و انکسار بودہ
در خاطر مبارک گذشتہ کہ ظاہر ادا روغہ غسل خانہ با خاص و عام خواہد بود فرمودند اسم شریف شما
عرض نمود کہ فقیر محمد معظم معلوم شد کہ بادشاہزادہ است کہ باین تواضع پیش آمدہ است فرمودند کہ
از آنجا کہ شما آداب فقر بسیار بجا آوردند و بحکم و ما تواضع احد اللہ الارفعہ اللہ -
سلطنت ہندوستان بعد وصال پدر شما نصیب شما خواہد گردید و این خلعت فاخرہ بہ شما خواہند
پوشید اما استقبال را کار نہ خواہند فرمود فوق کما قال رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ، بعد از چہل و پنج سال
این بشارت فرخندہ این مقدمہ بہ حصول انجامیدہ تا امروز در اولاد آن بادشاہ بشر این مسند
زیب بخش است ہر چند کہ مخالفان خلاف آن خواستند بہ وقوع نہ پیوست

۱۵ م - فقیر خانہ ۱۶ د - نبی ۱۷ د - اگر ترا

جہاں آئینہ مقصود شاہ باد در آں نور قدم مشہود شاہ باد

- ابيض - صالحہ از اہل ارادت دریں دلائل نقل نموده کہ جدین از مریدان خاص حضرت ایشاں رحمۃ اللہ علیہ بوده اند اتفاقاً جد مراد شاہ بہ خدمت کدام پرگنہ از پرگنات پنجاب کہ نزدیک بہ گجرات باشد سرافراز فرمودہ از آنجا ہمیشہ نیازنامہ ہا ارسال خدمت می نمود و نوازش نامہ ہا سرافراز می باشد یک مرتبہ جدہ من رخصت حضرت سرہند بجهت قدم بوسی حضرت ایشاں از شوہر خود درخواست نمود شوہرش سعادت خود نمیدہ بلا توقف اجازت داد و دو استریکی بہ مبلغ پانصد روپیہ و دوئی بہ قیمت سہ صد روپیہ خریدہ حوالہ زوجہ خود نمود کہ این را بہ پانصد روپیہ خریدہ ام نیاز حضرت ایشاں از طرف این مخلص بعد ملازمت خواہی گذرانید و استرثانیہ برای تو باشد و زہار تفادت سخاوی و زید این بہ گفت و رخصت نمود صالحہ مسطور بہ شوق مافوق قدم در راہ نہاد تا بجای کہ حضرت سرہند یک مرحلہ راہ ماند شیطان رجیم نعوذ باللہ (۲۱۹) من شہرہ در خاطرش و سواس انداختہ کہ تبدیل استر باید نمود استریش بہا را خود باید گرفت کہ بارگراں را خوب برمی دارد و دوئی نیاز باید گذرانید و بہ مجرد خطور این خطرہ نا ملائمہ استر نیاز کہ بیش بہا بودہ بہ مرد تاسف فوق البیان شامل حال این مخلصہ گردیدہ کہ ہم از پیر بزرگوار خجالت رودادہ و ہم از زوج شرمندگی نقد وقت گشتہ سہ

- ۱۵ میان این و آن در ماندہ ام من از آں سوراندہ ز این سوراندہ ام من
مصدق حالش گردیدہ در آن حیرت و پریشانی لطف حضرت ایشاں یادش آمدہ تسلی بخش شدہ بہر کیف درکش کش امید و بیم بادل دو نیم روز دیگر منزل کردہ در بلدہ متبرکہ رسیدہ بہ شرف ملازمت مشرف گردید مورد عنایت گشتہ بعد از ساعتی بہ عرض اقدس رسانیدہ کہ زوج من استری نیاز کردہ است امیدوار قبولیت است فرمودند کہ استری کہ برای ما بودہ مردہ است ما استر شمارا چہ را بہ گیریم ہر چند الحاح بسیار بہ کار برد منظور نہ شد اما آن مخلصہ من جمیع الوجوہ تفضلات کثیرہ در بارہ خود دریافتہ بعد چندی کہ رخصت شدہ پیش زوج خود رسیدہ آن عزیز ہم صاحب کشف بود پیش از اظہار اہل خانہ خود او را بر قبیح نیتش خبردار ساختہ و مبلغ پانصد روپیہ را ہنڈوی نمودہ نیاز حضرت ایشاں بہ سرہند بہ صد انکسار فرستادہ قبول افتاد۔ اما باید دانست راویہ این تصرف را

لے د۔ چند تن ۲ د۔ مخلص

عزیزیں کہ احوال آنها گذشتہ جدین مادری بودند نہ پدری۔

ابيض۔ روزی از طرف عزیزی بنات طیبات حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہا چیزهای نا طامع به عرض حضرت ایشان رسانیدند و به قسمی طول و عرض داده سخن نمودند کہ طبیعت مبارک در جوش آمده چنانچہ حالہ وسطی را تم سیاه کاری فرمودند کہ وقت بعد ظهر بود بہ تحریر مکتوبات قدسی نکات مشغول بودند عینک از انف مبارک فرو آورده بر زبان الہام ترجمان آوردند کہ آن مرد از غیرت فقیر آن نمی رسد بہ مجرد این فرمودن عزیزند کور بہ درد قویج گرفتار گردیدہ و پنج شش روز بہاں آزار زیستہ جاں بحق تسلیم کردہ۔ نعوذ باللہ القیوم من غیرۃ الامام المعصوم۔

ابيض۔ حضرت خازن الرحمت رحمۃ اللہ علیہ در آخر عمر مبارک خویش سفر در الخلافہ شاہ جہاں آباد بہ موجب طلب بادشاہ خلد مکان بل بہ مقتضای الہام حضرت رحمن تعالی اختیار فرمودہ بودند در آن جا غلبہ شوق ملاقات برادر اعمی حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ استیلا نمودہ مکتوبی مشتمل بر طلب و غلبہ اشتیاق بزنگاشتہ اند چنانچہ در مکتوبات شریفہ (۲۲۰) آنحضرت مندرج است و در آن مکتوب دو ہرہ ہندی ہم نوشتہ اند آن را تبرکاً ایرادی نماید :

فتح ۷ نہ مجھ پنکھ نہ پانو بل اور پیابست ہیں دور
نہ میں چلوں نہ اڑا سکوں مردل بسور بسور

معنی اش بہ زبان فرس چنان می شود کہ نہ مرا پر است و نہ قوت پاد منزل معشوق دور نہ من تو انم رفت و نہ پرواز تو انم نمود بہ میرم در دل غم خورده۔

چوں این مکتوب محبت اسلوب بحضرت ایشان رسید آنحضرت ہم در جواب مکتوب کہ فقرہ اش محبوب است تحریر فرمودہ اند و آن مکتوب اول است از جلد ثالث ایشان بہ جهت حصول سعادت ایرادی نماید :

فتح بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ مصراع

آمد ازاں جناب صحیفہ بسوی من

الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن۔ بعد تقدیم مراسم عقیدت و نیاز معروض

می دارد عنایت نامہ نامی و ملاطفہ گرامی کہ از کمال کرم و مہربانی مصحوب ملاطہ نام زد

ایں مسکین بی تسکین فرموده بودند به درود آں مستعد گردید از راه تطف و مخلص پوری
مقدمات شوق آمیز و فقرهای عشق انگیز اندراج یافته بود و مطالعہ آں آتش مشتاقان را
مضاعف ساخت و شعلہ شوق اینا ز اسر بلند گردانید، مصرع

آب و آتش را مدد شد، همچو لفظ

۵ بی لطف معشوق در رنگ استغنائی او عشق آمیز و آتش انگیز است، حالت سوخته
مشتاقان را این مصرع ہندی بیان می نماید:

چونے کی سی کانگری جب چھڑکوں تب آگ

عاشق مسکین را ز تاب عتاب و نہ عنایت و نہ برداشت قہرونہ یارای بہر، مصرع
کہ وصل از بھر باشد جاں تان تر

۱۰ حدیث نفیس لو کشفہ لا حرقت سبحان وجهہ ما انتہی الیہ بصرہ من خلقہ
شاہد این معنی است، بیت

گیرم کہ بہ غم خانہ ما یا رخسارم گو حوصلہ و طاقت دیدار کہ دارد

۱۵ بی لا یحمل عطایا الملک الا مطایا ہستی عاشق تا در میان ست مورد و مذ بلاست
صلاح او در نیستی ست و فلاح او در ترک ہستی ناملا و تری از ممکن معلوم نیست کہ کسی
باشد کمال در حق او نفی کمال ست و خیریت در سلب خیریت شخصی کہ کمال او در نفی
کمال بود و صلاح او در نیستی از کمال مولدی خود چہ خبر داشته باشد و بہ جمال و ہستی او
چگونہ اعلام نماید مگر آنکہ بدام نیستی صید ہستی نماید و بہ وجود محبوب موجود گردد و فصیح کون
العادف هو المعروف والواجد هو الموجود دراز نفسی رفت۔ مصرع

بندہ باید کہ حد خود داند

۲۰ اظہار انتظار آمدن ایں مسکین فرمودہ اند، مصرع

از دوست یک اشارہ از ما بسرودیدن

سعادت فقیرست کہ در خدمت برسد و از برکات صحبت کثیر البہجت مستفید و مستعد
گردد۔ انتہی مکتوبہ المقدس قدس اللہ سبحانہ بسره الاقدس۔

بعد از ارسال ایں مکتوب مبارک حضرت ایشاں رحمۃ اللہ علیہا استخارہ ہای سفر

فرمودند (۲۲۱) راہ نہ دارند امر شریف آں قدر را فوق مساعدت استخارہ ہا تصور فرمودہ متوجہ

لہ فقرہ داوین "سفر... مساعدت" نسخہ "د" ندارد

سفر شاه جهان آباد شدند در سرای الوه که هفت میل از سرینداست روز اول منزل فرموده
نشسته بودند که بر آنحضرت منکشف ساختند که تابوت حضرت خازن الرحمت می رسد و ملهم
شدند که کجا میروی وصال برادر تو بعد از برآمدن دہلی در سرای سنبها لکه به وقوع پیوست برگشته
برو و سامان مدفن او نما به فرزندان و بعضی نیازمندان حضور ازین معنی آگاه ساخته برگشته به وطن رسیده
نشسته بودند که قاصد خبر وحشت اثر رسانید و به طوری که فرموده بودند به وقوع انجامید **إِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ** - رضی اللہ تعالیٰ عنہما ووزقنا اللہ سبحانہ من برکاتہما۔

ابيض - خان فصیح اللسان کثیر البیان راسخ الاستعداد بدیع الزمان خان بسرا موره ولولہ شوق و
رسوخ محبت والدین خود و رحمہما اللہ سبحانہ بہ جناب ایشاں **رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ** در مجالس و خلوات بہ کمال
شوق و خلوات لذات مذکور می نماید، روزی نقل می کرد کہ بادشاہ خلد مکان در بلدہ اکبر آباد در
موسم برشگال بہ قصد شکار بالای کشتی آب جمہ در عین طغیان آب سوار گردیدہ روانہ شدند پدرش
با یکی از کلاں تر آں کفاز نکوں سار اسپان را بہجت استعمال مجرادر دریا انداختہ جسدہ الملکی
اسدخان کہ در آں وقت کس بادشاہ تیرانداز دور دیدہ بہ عرض پایہ خلافت رسانید باشارت
دست منع ببلغ نمودند کہ وقت جہالت نیست مجرای شما شد ازین جابر گردیدہ شجاعت و جوانمردی
را کار فرمودہ قبول اشارت نہ نمودہ متوجہ پیش شدند چون در وسط بحر رسیدہ ناگاہ موجی تند از
روی شمال بہ قسمی می رسد کہ از خانہ زین جدا ساختہ غریق قلزم می گرداند در عین فرو بردن آب
در خاطر پدر خان مذکور یاد حضرت ایشاں جوش می زند می بیند کہ حاضران دومی فرمایند کہ درزش ذکر
نفی و اثبات داری حبس نفس نمودہ بآں ذکر مشغول می بود علی بند پسر را بریدہ بہ گذار، پچنان کرد
پسر بالای آب می شود بادشاہ کشتی را ایستادہ کردہ بہ خواصان و آب بازان حکم فرمودہ بود کہ اگر این
مقلعہ را بر آرید مستحق چندین انعام می گردید آنها پسر را دیدہ شناختند کہ آدمی در زیر این سپر
ہست بہ زود خود ہا را در تحت کردہ دست دراز می کند غریق را می یابند فی الفور می برآند می بیند
کہ گزند می مطلق از آب بہ آن شخص نہ رسیدہ است بہ سرعت بہ حضور بادشاہ می رسانند اسدخان
عرض نمود کہ از اقبال حضرت خلاص گردید، گفت آں جا اقبال مقبول حضرت، ہیچ کدام نبودہ من
بودم و پیر من بود اگر مدد معصومی شامل حال نمی گردید تا حال اثری از وجود درین امواج

۱۰ م - محل ۱۱ م - گزند می از آب مطلق بآں شخص ۱۲ م - د - اہوال

شورش انگیز، بیچ ساحل سرنی کشید با جمله مورد عنایات بادشاهی گردیده در رکاب شکار نمود و
 از آن هر دو اسپ (۲۲۲) اثنی به ظهور نه انجامید و کافر از راه آب با تش رسید مانا که در عین
 قلم در خاطر مبلغ دو صد پیر یا یکصد پیریه نیاز حضرت ایشان هم باین خلاصی مقرر کرده بود که بعد از
 حصول جان بخشی از بادشاه رخصت گرفته متوجه حضرت سرزند گردیده چون به دار الخلافه رسید از
 اهل خانه مبلغ نیاز طلب نموده اطمینان گفت که مرا ازین سعادت نیز بهره مند باید شد. **۵** القصه
 زوچین به داعیه این دولت عازمین دارالارشاد شدند، چون به حضور لامع النور رسیدند نیاز را
 تقسیم نموده نصف را آن صاحب اندون محل ملازمت نموده گذراند و نصف را عزیز معهود به حضور
 گذشتانده فرمودند سخن خود یکی بود و دچرا نمودند. تم الابيض الذی اشتمل على الابيضین مرشدا
 قیوما اما کامل رجما قوی تصرفا. این عاصی تباه کار شکسته روزگار هم غرق بحار ظلمات معصیت گردیده
 است و نجات ازین گرداب در دایره محض به یمن توجّهات آن قطب البریات تعیین کرده شروع **۱۰**
 این کار جلیل الاعتبار نموده منتظر الطاف بی شمارش است

ای امام صف ارباب ولایت مددی دی بحق دل پر ناز و نیازی که تراست
 اگر چه عنایات لانهایت بحال خود در عین اضطراب به کرات شاهده نموده است چنانچه عنقریب
 ذکر بعضی از آنها خواهم نمود آنچه از اسرار باطن که به روحانیت تربیت فرموده از جای بجای رسانیده
 نیز در محل هر کدام مجلی از آن به جهت اداء شکر مرقوم خواهد گردید ان شاء الله تعالی و ما توفیقی **۱۵**
 الا بالله، اما امیدوار و شگرتی اکل است

جلوه غیره دید آئینه حیرت ما عالمی را به خیال تو تماشا کردیم
 همگین زیست و علوات باین همه کثرت معاصی محض از تصرفات حضرت ایشان است و حضرت
 حق سبحانه فردا قیامت در تواء مبارک آن قبله صفا کیشان را با جمیع دوستانش محشور گرداناد،
 بجرمة النبی الامی و آله الامجاد علیه و علی آله من الصلوات افضلها و من التسلیمات **۲۰**
 اکملها چه تا غلغله هوش در پرده گوش آواز انداخته بهیمن نوبت ارشاد معصومی شناخته و
 تا به منصفه زبان به حکم حضرت رحمن تعالی شانه در گفتگوی درآمده ذکر مدائح قیومی از نهادش
 برآمده

له گشته م. - "ولایت" ندارد

بشکر آن کلام شکر آمیز   به بزم نکبت آئینه کردند
 ز زهد خشک در کار خطر بود   شراب معرفت در سینه کردند
 کم امروز نعمت را به دادند   به بختم کار دولت دین کردند
 به فردای رسد دولت ازاں نیز   که عهد و قول آن دوشینه کردند

۵ چوں از نخست باین کرامت نواخته امیدوار است که دم واپسین نیز باین نعمت به نوازند

تو دگر شوای خضر بی نجسته که من پیاده می روم و همراهم سوارانند

ابيض - روزی این مسکین در سفر از اسفار در دشتی موسم شدت آفتاب به عسرت خرج گرفتار

گردیده به نهی که (۲۲۳) فلوس سیاه هم نه بوده و گر سنگی با تشنگی مرافقت در زیده در همی

اشنا فرزند ارشد ابوداؤد نیاز احمد مد عمره که رفیق طریق بوده مدد از روح پر فتوح حضرت ایشان

۱۰ رَحْمَةُ اللهِ تَالِيَهُ در خواست نموده و گفته که با حضرت ایشان وقت مدد است فقیر هر چند مبالغه هم نمود

که ترک ادب است از کثرت یقین و شدت اعتقاد تکرار کلام کرده فی الفور شخصی از غیب

پیدای شود که ما آن را نه دیده بودم گفت نواب نظام الملک مبلغ پنجاه روپیه نیاز شما فرستاده اند

به گیرند قبض الوصول نوشته بدید قبض الوصول نوشته دادم و ازاں بارکشاش های فراوان

به حال خود مشاهده نمودیم -

۱۵ ابيض روز جنگ اعتماد الدوله محمد امین خان مرحوم با امیرالامراء حسین علی خان که در لشکر ظفر یافته

اتفاق یافته از هر طرف تیر و تفنگ مثل تراله باریدن گرفته شمشیر پیغام اجل بهر خاص و عام رسانیده

و امتعه عالم به تاراج رفته و هیچ نمانده مگر آنکه صد پاره گردیده و اگر سالم هم ماند از جای خود بی جا

گشته حتی که پیغام امیرالامراء و اقرباء او از یک نفس کان لم یکن شیئا مذکور - این حقیر در آن

وقت در خیمه سعادت و شجاعت شعار ولایت و شرافت آثار محمد شریف بیگ عرب که از

۲۰ معتقدان یک رنگ حضرت مجدد الف ثانی و فدوی بی رنگ حضرت معصوم حقانیست رَحْمَةُ اللهِ تَالِيَهُ

آن عزیز هم از اجتماع این آوازه فاتحه خیز ازین فقیر گرفته بشارت فتح یافته رزم گاه گردید جمع کثیر از نساء و

له در - ندادند   له م - مد ظله   له د - چند   له م - زمانه

هه د - "اقربا" ندارد   هه د - "در خیمه" ندارد   هه د - "که" ندارد

شه م - از

رجال و اطفال حسن ظن بایں آواره بهرسانیده تحت آن خیمه بامتاع فراوان جمع شدند و بهر طرف
 مینا هنجی قیامت افاده است می بینم که حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ دَاره به گرد آن خیمه از سبابه
 مبارکه کشیده اند و می فرمایند که این خیمه مامون الآفات است به حاضران خبر این منی نمودم و نیز می
 فرمایند که سبب تو که درین مثل بودی فتح از محمد امین خان است، اظهار این مقدمه هم باد از بلند نمودیم
 حاجی قندهاری که از یاران عارف سرتبع السیر شیخ محمد زبیر است سلمه ربه با وجودی که صاحب کشف
 و شهود است اما به ملاحظه وقت از راه مؤدت و یگانگت منع این اظهار نموده که جانب امیرالامراء
 و غیرت خان لک سوار موجود است و این طرف بالفعل هزار هم (۲۲۲) حاضرند رعایت عالم
 اسباب این حکم را بر نتابد گفتم که من از جناب حضرت ایشان ازین مرده آگاه گردیده ام محل ریب و
 اشتباه نیست تا آنکه به برکات معصومی فتح آسمانی به موجب وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ -
 شامل حال گشته تغانم بسیار بدست این جماعت قلیل از آن لشکر کثیر افتاده کم قن فِئْتِه
 قَلِيلَةً غَلَبَتْ فِئْتَهُ كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ - بلکه محمد شریف بعد از
 رجوع مفتوح نقل نموده که در وقت هیمجا زیاده از شصت سوار جنگی کار گزار نه بوده که این فتح به
 تصرف حضرت ایشان روی نموده آرمی بعد استملع آواز شادیانه با امرایان بسیار با فواج بی اعتبار
 از هر طرف جمع کردند تهنیت گو و مبارک باد گردیدند و هر یکی از اهل عسکر مدعی بر آنکه فتح به ظهور
 پیوسته، خوش گفت، مصراع

۱۵

مهر می دانست روز فتح هیمز شکری

عاصی دور از کار بعد از برآمدن حضرت سرهند در بلده دارالخلافه شاه جهان آباد درین سفر
 خیر الاسفار بند گردیده چنانچه در خطبه کتاب به تفصیل بیان آن گذشته محض به برکات تصرفات
 حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ به سعادت کثالتش برآمدن ازین جا باسانی میسر گردیده به جلالت
 اکبر آباد را دیده باز یافت عسکر باز معاودت شاه جهان آباد تا حصول امارت و مرادات دست داده
 و مفتاح مشکلات بطوری که مطمح نظر به موجب اشارات صریحه و بشارات صحیح حضرت ایشان
 شده بود معائن گشته چه شروع این مفتاح بست و ششم ربيع الثانی در عین ازار و اضطراب
 بود کما بین فی الخطبة و بست و ششم جمادی الاولی متصله آن به شفا و کثالتش برآمدن جانب

له د - حسن " ندارد ۳ م - هیهای ۳ م - جهان آباد

اکبر آباد میسر گردیده و در آن وقت تحریر مفتاح اول تا مکتوب صد و هشتم از جلد اول که باسم برادر
 اصغر حضرت ایشاں شیخ محمد یحیی است ذکر در خصائص حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنہم اجمعین
 شده بود باز دخول این بلده از رجوع به تاریخ نوزدهم محرم الحرام اتفاق یافته و تابست و هفت کمر
 از کنوز مفتاح ثالث دریں سفر نگارش یافته و کمر بست و هشتم که منقول از خاں خدا پرست است
 باز در موضع شروع کتاب تحریر یافته این همه از تصرفات حضرت ایشاں در یافته و کل یوم هل
 من مزید جمعیت شناخته ۵

و منذ الزمت افکاری مدائحه و جدت لخلای نصیر ملتزم
 امیدوار است که در مواقف سته دارالقرار که بصعوبت اشتہار دارند بهر مخلص پیر یا خصوصاً
 بریں عاصی پردغا، توجہات معصومی مشکل کشا گردد و ما ذالک علی الله بعزیز ۵
 ۱۰ نمی ترسم ز عصیان و ندارم باک از دوزخ کیمی جرم بخشی پیشوای کرده ام بیدار
 ابیض یکی از صالحات قانات روایت کرده که مرا پسری پر از فسق و فساد (۲۲۵) بوده روزی
 از جناب حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ فاتحہ اصلاح او خواند انیدم فرمودند بابا ہولناک مشور اندک
 مدت فسق او مبدل بہ صلاح می گردد آخر کار بعد چند روزی ازین کرامت بشارت آمیز و بشارت
 کرامت ریز از جملہ صاحبین متقین گردید۔

۱۵ ابیض یکی از اہل مناصب کہ از اہل خدمات بادشاہی نیز بود حبش بہ سیادت می رسیدہ
 باستقامت تمام بہ نظر در آمدہ روزی پیش این عاصی نقل احوال خود می نمودہ کہ در عالم نوجوانیہا کہ
 دولت ظاہری ہم شامل حال داشتم ہمہ اسباب فسق و فجور را مہیا ساختم دلیل و نہار بہ موافق رضای
 نفس و شیطان بسر می بردم در شتہ اختیار در خران و بہار بہ مئی و معشوق می سپردم و اہل صحبت نیز
 بہ زبان حال باین ترانہ مترنم بودند ۵

۲۰ تو بہ موسم جوانی بکن آنچہ میتوانی کہ بر دوزگار پیری نہ کند کسی جوانی
 تا آنکہ روزی بہاری بلند اقبال بلکہ بہ محض بہ فضل کریم ذونوال بہ رفاقت خال فرخندہ مقال کہ از
 مریدان حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ و شاعر فصیح اللسان بودہ درود بہ حضرت سرہند افتادہ و صحبت
 آن امام معصوم دست دادہ وقت نماز عصر در کمر من فوطہ زرین نامشروع بودہ قیام نزدیک

حضرت ایشان اتفاق یافته بعد از ادای سلام به بنده شرمندۀ ارشاد کردند که اعاده نماز ضرور است که به پرچه نامشروع نماز جائز نیست عرض کردم که استقامت امر مشکل است اما به توجہ آنحضرت چیزی از این میسر گردد و فرمودند باستقامت می نمایند از این باز این صحبت استقامت شامل حال ست شکر نعمت اظهر این تصرف عالی نموده والا استقامت را فوق الکرامت گفته آید در خور این کم حوصله کجاست فاستقم كما امرت بر آن گواه است، بر آشیان بجا رمعانی که مستغفران ۵ قلم سخن دانی اند ظاہر و ہویا است کہ تصرفات معصومی و کرامات قیومی کہ در رنگ نجوم فلکی ہر یکی تابندہ و درخشان و باعتبار کثرت ہم اگر زیادہ از این بگویم مجوز و برجاست چہ بر تصرف حسنه است۔ از حنات آل قبلہ اصحاب کرامات کہ حنات جد اکبر ایشان حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ بہ مقدار نجوم سموات است، مثنوی :

- ۱۰ ہمیں فرزندِ فاروق است چوں آب کنوں نطق از زبان او کذب
سرای نسخہ احسناق فاروق بہ زہر منقصت تریاق فاروق
چراغ نقش بند ہفت محفل نگاہش نقش بند غیر از دل
- ۱۵ و چون حنات حضرت عمر حسنه است از حنات حضرت ابی بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہما و انتساب طریقہ علیہ نقشبندیہ بہ حضرت صدیق اکبر است رضی اللہ تعالیٰ عنہ، پس حضرت ایشان کہ امام این طریقہ باشند از الوس خاصہ حضرت صدیق اکبر در جمیع مقامات ہمہ وقت امیدوارند بلکہ نصیبی کامل از این ارزانی دارند فافہم ولا تکن من القاصرین، پس شمار تصرفات و حساب کرامات آنحضرت در علم علام الغیوب است (۲۲۶) تقدس و تعالیٰ اما برسی و شش تصرف با وجودی کہ در وقت تحریر تصرفات دیگر ہم در خاطر دریا مقاطر موج خیز و تلاوت انگیز است بہ جہت رعایت لطیفہ از چند لطائف در قید قلم عنقریب می در آید ان شاء اللہ تعالیٰ۔ اما از کیا و فطانت مآب کوتہ اندیشی را در سینہ بی کینہ راہ نہ دہند کہ تصرفات عالیہ کہ ہر یک تاباں و درخشان در رنگ لعل بدخشاں است ۲۰ با وجود محاطہ خاطر بودن چہرہ فرو گذاشتہ آید و حالانکہ بیچ لطیفہ شریفہ ترا ذکر تصرفات شریفہ نیست زیرا کہ گوئیم فرو گذاشتن تصرفات بر تقدیر می شود کہ در بیچ محلی ازین کتاب مذکور نہ گردد و

۱۔ د۔ "است" ندارد ۲۔ د۔ اند ۳۔ م۔ حالا کہ ۴۔ م۔ شریف
۵۔ م۔ فرو گذاشت ۶۔ م۔ تقدیری ۷۔ م۔ منصور شود

آن خود عین خیانت است بلکه بسیاری از ملفوظات و تصرفات از آن قبیل اند که مناسب آنها به مقامات مستقبله ازید است از ذکر آنها درین مفتاح فستذکر فی محل التناسب الازید کما ستعرف فی مواضعها ان شاء الله المجید. لیکن قاعده مقررہ آنکه ملفوظ و تصرف در ہر محل کہ مندرج خواهد گشت مشروح بہ لفظ احمر و ابیض خواهد گردید ان شاء اللہ المجید کہ درج آن را در وی با چہ این باب شناختہ و ثمرات بی اندازہ از آن یافتہ. اکنون بہ موجب ایفای وعدہ حسنہ ذکر لطائف موعودہ از الزم ضروریات۔

لطیفہ اولی۔ آنکہ چہل و چہار احمر کہ در کنز سابق گذشتہ اند با سی و شش ابیض کہ درین کنز مشروح گشتہ جمع بہ ہشتاد و یک رکعت صلوة یل و نہار از فرض و واجب و سنن مؤکدات و متطوعات ہشتاد کامل است زیرا کہ پنج فرض با وتر بیست رکعت می شود و دو از دہ رکعت سنن مؤکدہ پنج وقتی و دو از دہ اشراق و تہجد نیز دو از دہ است و سنت فی زوال چہار رکعت است در رنگ سنت عصر و سنت قیام اللیل شش رکعت است بہ حساب چہار رکعت پیش از وتر است و رکعتین بعد الوتر و نماز او این نیز شش رکعت است علی قول الاکثر و نفل بعد ظہر ہم اولی چہار رکعت است کما ہو من اکثر اعمالہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ۔

لطیفہ ثانیہ۔ آنکہ مجموع رکعات فرائض یومی و لیلی و تر و سنن مؤکدہ و چہار رکعت سنت عصر کہ دعا رحم بر خوانندہ آنها آمدہ و تاکید حضرت ایشان بر گذاردن آنها در مصلح سابق رابع بہ وضوح انجامیدہ بہ سی و شش می کشید و ہر تصرف از کثرت ضیاء قبولیت بہ منزلہ این رکعات شد بایں مناسب سی و شش تصرف اکتفاء۔

لطیفہ ثالثہ۔ آنکہ عمر مبارک حضرت ایشان ہفتاد و دو است و سی و شش نصف آن می شود پس حساب نصف عمر ازین جا بہ شناس و درین جا تشابہ بہ خواجہ عالی شان معدن الفضل و العرفان محمد ہاشم کشمی قدس سرہ جستہ ام کہ آنجناب در زبدۃ المقامات کرامات حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ این رعایت ملحوظ فرمودہ و بہ موافق نصف سنین عمر مقدس کہ تمام عمر ثلث و ستین بودہ سی و یک آورده اند۔

لطیفہ رابعہ۔ آنکہ نصاب کامل در ادای زکوٰۃ چہل و یکی است و درین جا ہشتاد احمر (۲۲۴)

۱۔ د۔ "عین" ندارد ۲۔ م۔ متطوع ۳۔ م۔ "زکوٰۃ" ندارد ۴۔ د۔ "است" ندارد

و ابیض از خزانِ معصومی بدست آورده ام اگر چه "احمر که چهل و چهار است زکوة بسیار را مقل است
اما ابیض" اگر چه سی و شش اند اما احمرات بسیار را در ضمن خود منطبق ساخته مستحق زکوة کامل
گردیده اند، پس این مسکین محتاج رجاء من زکوة نقدی از ان قبلة کونین در هر دو نشاتین است
من دق باب الکرم الفتح۔

- لطیفہ خامسہ۔ آنکہ صیام شہر مبارک رمضان باسۃ شوال سی و شش است پس تصرفات را
۵ کہ ہر یکی ابیضی است کامل عیار مناسب اعداد موافق در زیدہ و اگر سی و سہ روزہ ہر یازدہ ماہ را کہ
در ہر ماہ سہ روزہ باشند و نہ روزہ اول ذی الحجہ را و صوم یوم عاشور را و صوم پانزدہم شعبان را
باہم شماری ہشتاد کامل می شود کہ مجموع اعداد و احمرات و ابیضات آن مقلح است بہر بارہ ماہ فی
مقصود نصاب صلوٰۃ و زکوة و صیام در ذات آن قطب الانام امام الہام بر حد کمال است این
مسکین ناقابل پست فطرت کہ تمام عمر خود را در معاصی و زلات صرف نمودہ است از صدقات آن
۱۰ غوث البریات فی جمع الحالات امیدوار ہ

- نصاب حسن بر حد کمال است زکاتم دہ کہ مسکین و فقیر
تا از حصول این صدقات باعلی درجات تمول رسیدہ بہ برکت آن حج مقبول کہ نصیب ذات
جامع البرکات گردیدہ راہ کعبہ مقصود را توشہ فراوان میسر آید و جہاد باعداء آفاقی و انفسی کہ نفس و
شیطان باشند لشکر از خزانِ معصومی و دفائن قیومی نگاہداشتہ بحکم فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ۔
۱۵ بہ قوت و غلبہ و اقتدار نماید۔

- از آن طرف نہ پذیرد کمال او نقصان و ازین طرف شرف روزگار ما باشد و ما توفیقی الا باللہ
علیہ توکلت و الیہ انیب و لختم ہذا الباب بالدعاء اللہم زدنا ولا تنقصنا
واکرمنا ولا تہننا واعطنا ولا تحرمنا و آثرنا ولا تؤثر علینا و ارضنا و ارض عنا
و صلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقہ محمد و آلہ و صحبہ اجمعین۔
۲۰

مفتاح ششم

در بیان انتقال حضرت ایشا ازین جهان به فردیس الجنان بامدت روضه منوره ایشا وما يشابه هذا الباب -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 ۱۰ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّقُونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْفُرُورِ - إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ، مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ ، وَسَيَتَقَرَّبُ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ
 ۱۵ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ -

۲۰ اللهم صل وسلم على سيدنا ومولينا وشفيع ذنوبنا محمد نبی الرحمة وشفيع الاممة الذي بدنه اخيرا لایدان وروحه اطهر الارواح وعلى آله واصحابه وکمل ورثته وازواجه الطاهرات وبناته المکرمات بعدد کل من عليها فان الى دخول المسلمين فی الجنان ، بر مشایدان آثار اصحاب القبور ومنتظران انوار یوم البعث والنشور و مرجان حالت نوم و موت بر یقظه و حیات و متفکران خلقت ارضین و سموات و واصلان حقیقت دارالقرار و قایلان سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

و خواصان بکار کریم و ما الحیاة الدنیا فی الآخرة الامتاع و نظاران متاع الغرور باطل ارتفاع
 و شائقان دولت قرب و وصال کاشفان پرده و هم و خیال و تالیان کریمه توفیقی مُسْلِماً
 وَالْحَقِّقْنِي بِالصِّلَحَيْنِ - و ناظران معنی اِنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ - و خائفان
 یَوْمَ لَا یَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ اَلَمْ یَاۤتِیَ اللهَ بِقَلْبِ سَلِیْمٍ و دالهان جمال لایزال حضرت
 رب الکریم که به تبعیت انبیاء برگزیده که اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِیْنَ در شان آنها حکم محکم است
 و به استماع اخبار اولیاء خدا رسیده که در حصول این متمنا، نذر واجب به خود التزام نموده اند بر آنکه
 اگر حکمی بریں مرض لا دوا فرماید و حکم باطل مسمی نماید این قدر مبلغ نذر اللہ می نمایم فغلو فبذلک المرض
 بعد ما اخبروا بان مرضهم لا یقبل الدواء - همگی کار و بار خود را بوسی که مبرا از اختراع و هم و
 تراش خیال باشد قرار داده اند و درین نشاء فانیه غیر از ایقان امری دیگر تصور نه نموده و به تجلیات و
 ظهورات خورشید بینند و به مشاهدات و مکاشفات تسلی حاصل روزگار ندارند.

مخفی نماند که مقربان در گاه صمدیت که غریق دریای نبوت گردیده اند هر چند دور رفته اند و
 باریک بینی را کار فرموده غیر از امواج حیرت چیزی ندیده اگر چه از هر خس و خاشاک این راه فدای
 اِنِّی اَنَا اللهُ شنیده اند ناچار دید و شنید و دانست خود را غیر فهمیده اند چنانچه حضرت خواجه بزرگ
 خواجه نقشبند قدسنا الله سبحانه بسرہ الاقدس می فرمایند:

فتح هر چه دیده شد و شنیده شد و دانسته شد این همه غیر است به حقیقت کلمه لانی آں
 باید کرد - تم کلام الشریف -

عزیزی می فرماید -

دور بینان بارگاه ایست پیش ازین پی نه برده اند که هست
 و وعده لقاء مطلوب حقیقی جلالت عظمت به موجب آیه کریمه مَنْ كَانَ یَرْجُوا لِقَاءَ اللهِ فَاِنَّ
 اَجَلَ اللهِ لَا یَبِیْغُ موعود باین جا هست گوارا تر از آب حیات تصور نموده تسکین ذائقه آرزو مند
 باسید آن ثمرات طیبات می فرمایند و به همین امید فرحت جاوید جلالت اوقات (۲۲۹) دارند و
 موتی که قبل از موت میسر شده کار ایشان را به حیات جاودانی رسانیده بود درین وقت باستمداد
 موت ثانی هر بن موی شان را از حیات ابدی خبردار ساخته تمتعات فراوان ازاں برداشته

به شوق مافوق جلو مرکب همت به ساحتگاه ملاقات که مسمی به اجل است می دو اند شنیده باشی
عارف روم قدس سره قریب با احتضار که در کثرت شوق بقول سه

وعدۀ وصل چوں رسد نزدیک آتش شوق تسیند تر گردد

بی اختیار بودند یکی از عابدان که مرید رشید ایشان بوده و دعای عافیت نمود و گفت عافاک الله
بعتاب تمام چشم واکرده در جواب این بیت خواندند سه

۵

من شوم عریای زتن ادا از خیال تا خرامم در نهایت الوصال

جناب امام ربانی مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ مبلغ فراوان نذر اللہ بریں معنی بسته بودند

چنانچه در مابقی باشارت صریحه گذشته است و بعد از آنکه اطباء به عرض اقدس رسانند که مرض حضرت

لا علاج است تقسیم مبلغ مذکور به فقراء و مساکین فرمودند و حضرت یوسف علی نبینا وعلیه الصلوٰۃ

والسلام دعای فرموده اند در قرآن مجید مشروح و مبین است این همه از نازکیهای شوق و محبت
است هر بواهبوس کوه اندیش از حقیقت این معامله دریا بد و تسلی اعلال را عین وصال تصور
نماید سه

ریاض آشنائی را سرد برگ دگر باید نه هر سر و چمن لیلی است فی هر بید مجنون

نمی فهمند که دریں نشاء اگر طاقت تحمل این کرامت نزاکت ریزی بود حضرت موسیٰ علی نبینا و

علیه الصلوٰۃ والسلام از دیگران باقی احق وایق بوده آوازه لکن تو را فی بگوش سراپا هوش
ایشان نمی رسیده و حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم که محبوب رب العالمین است علیه وعلی آله الصلوٰۃ

والسلام که باین دولت مشرف شده اند در دنیا و قورع آل نه بوده بلکه در دنیا از دنیا برآمدند و

بآخرت ملحق گشتند و دید مقصود از تطویل کلام سعادت انجام آنکه حالتی که بعد موت و بعد الحشر

مرکمل و اصلان را دست دهد بر مراتب کثیره اوصول تر از حالت دنیاوی است - پس باین اعتبار

هر یکی از مقربین و ابرار به موافق حوصله و استعداد خود تمنای آن نموده است و حضرت ایشان

رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ اگر چندی که از غایت ادب و نهایت رعایت حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ

باین معنی لب نه کشوده اند که مباد ابوی تساوات با حضرت عالی درجات پیدا آید چه با وجود حصول جمع

کمالات مجددی به طریق اصالت (۲۳۰) در ذات مبارک هر جا که حرفی از معارف سینہ در زیر قلم

له در "ما" ندارد ۲ م - از حالت دنیاوی نیست ۳ م - عنہا

محترم می آرند خود را به دُعا حصولِ ایمان از آن معنی و شربی از آن مشرب به کمال انکسار می نگارند کما هو الظاهر علی متبوع کلامه وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ همچنین درین مقدمه هم سکوت ورزیده اند اما بر فاهمان معانی بلند و حاشیه نشینان بساط دولت انبساط که مشتاق کثیره بلکه بعض سابقه فضل بوی آشنای بآن کلام محبوبه الافهام بهمرسانیده اند تنای حصول این دولت مبرهن و هویدا است ۵

نامه سر بسته را چون آب خواندن حق ماست از سخن فهماں آن لب های خاموشیم ما چه تریخ حالت نوم و موت و حشر بر حالت یقظه و حیات و قبر به تصریح برنگاشته اند، پس عنان سخن از هر سو کشیده جانب شاہراہ مقصود باید برداشت و مشتی از خردوار جواهر آبدار و نقودِ کامل عیار از خزائن معصومی و دفائن قیومی پر ساخته بهر شریف الاستعداد جلوه گردانیده به مطلب اعلیٰ باید پرداخت نیک استماع فرمای که این مفتاح مفتوح کنیزین نشاتین به صدقه حضرت ایشان گردیده کنزِ اول از خزائن رحمت که درین دار پهن گشته عالمیان را نقودِ عافیت و جمعیت و خلاوت و عطوفت و انواع خیرات بخشیده و کنز ثانی عین از فردوس رسیده به نود و نه رحمت که برای آخرت ذخیره بلکه مابقیه این رحمت که پایاں آن مقصور نه بوده صد گردیده و مخصوص مومنان را امیدوار ساخته. ۱۰

اعنی کنزِ اول مشتمل بر مقدمات حیات آن قبله ارباب حاجات که مناسب حال و وصال اند و مرض آخر الی حین انتقال و کنز ثانی در اموری که بعد وصال متعلق اند الی حین التحریر بل الی ما یعلق بدار القرار فاعتبروا یا اولی الابصار فلسه الآخره والا ولی و صلی الله علی رسولہ محمد بن البعوث الی كافة الودی وآلہ وصحبہ الی یوم الجزاء۔ ۱۵

کنزِ اول۔ در طینت اصلی و فطرت جبلی حضرت ایشان وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ با و جودی که محبوبیت فی اتی در نهاد بوده کما عرفت فی غیر موضع همواره سوگوار با و جودی کمال تمکین از کثرت شوق بی قرار بوده روزانه در طلوع آفتاب احدیت بیدار روزانه اشعات جمال او خبردار و شبانه در انتظار مابتاب هویت متعشش بی قرار لیل و نهار با و جود حصول وصل عریانی بر کمال هل من مزید را امیدوار این نیز خواص آن طینت پاک ازین جاست که در حدیث شریف آمده است کان رسول الله صلی الله تعالی علیه و علی آلہ وسلم دائم الحزن متواصل الفکر بلی ۲۰

هر نعمتی که نصیب آن سرور بود علیه و علی آله الصلوٰة والسلام در اتقیاء امت او که الوشش
خواران اندالیه (۲۳۱) که سرایت نماید که خادمان در همه وقت از الوشش خاصه مخدومان امیدواران
انداما دقیقه دیگر دو بیت عارف روم قدس سره باید دریافت -

عشق معشوقان نهانست و ستیر عشق عاشق با دو صد طبل و نفیر
لیک عشق عاشقان تنزه کند عشق معشوقان خوش و فربه کند
گویند جناب حضرت ایشان بعد وصال حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی اکثر با به غم و گریه های
گذرانند و در بعضی احوال سیر صحرا و بتان می فرمودند و این شعر به سوز تمام می خواندند -

و كانت لنا بالفراق ليل سر قناهن من ایدی الزمان
و با هر یکی از اصحاب و خلص احباب ترغیب سوگ بهجرا و ماتم عصیان در آن اماکن می فرمودند و
اکثر درین سیر و سیاحت حضرت خازن الرحمت و حضرت شاه جیو قدس سره بهما رفاقت به صد صداقت
می گزیدند حسن اعتقاد که بجناب خازن الرحمت داشتند از مکتوب ثالث از مکتوبات جلد ثالث
ظاهر و هویدا است، بلکه از مجموع کلام شریف که مشتمل بر احوال ایشان باشد خوانده بایشان نوشته
باشد و خوانده به دیگری ذکر ایشان به تقریبی در قید قلم محترم آمده باشد بر مستمعان آن پیداد نظر
غیاتی که بر حضرت شاه جیو داشتند و تربیت ایشان به مرتبه که می خواستند نیز بر زائران مکتوبات
قدسی سمات روشن و آشکارا است. مقصد بعد وصال حضرت خازن الرحمت که هشت سال پیش
از وصال حضرت ایشان رحمته الله تعالی اتفاق یافته غم بسیار و حزن بی شمار شامل حال آنحضرت
گردیده و سیر باغ ازاں باز موقوف گشته الا ماشاء الله، مگر به تقریبی اگر تشریف برده باشند و
تربیت اولاد حضرت خازن الرحمت به کمال انبساط بر آنحضرت قرار گرفته -

ابریض حضرت والده ماجده سلمها الله تعالی ازام المریدین والده کریمه خویش قدس سره روایت
می کند که روزی مخدوم زاده اصغر اعنی قطب العارفين شیخ محمد صدیق قدس سره با هر دو فرزند صغیر
حضرت خازن الرحمت رحمته الله تعالی شیخ محمد یعقوب و شیخ محمد تقی رحمهما الله سبحانه که قریب العمر
بودند، با هم داخل حویلی معلی شدند من از دور دیده معروض داشتم که محمد صدیق زیاده است یا این هر دو
فرمودند تربیت این هر دو از سبب یتامت آنها زیاده ترمی خواهیم و فرزندان کبار آنحضرت را قدس سره
به مرتبه کمال رسانیدند -

چنانچه احوال آنها در مفضل، ششم خواهد گشت و ان شاء الله الودود -

دیگر درخت سدره در منزل دوس مشاکل حضرت ایشان بوده که ثمره اش به نفاست تمام موصوف بوده عادت شریفه (۲۳۲) بر آن قرار گرفته که اول ثمره اش در خدمت حضرت خازن الرحمت رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ ارسال می گشته و وضو نماز چاشت و ظهر حضرت ایشان هم در ته سایه ادمقرر بوده بعد وصال خازن الرحمت جانب آن سدره نگاهی به حزن کمال فرموده گاهی دیده پُر آب کرده این دو بهر هندی می خواندند، دو بهر هندی :

آنگن میرے بیرہن اور پیوین بیرنہ کھاؤں
ایک بیر کی آونے بیر بیر بل حباؤں

معنی اش به زبان فرس چنان می شود که در صحن من درخت سدره است و بدون معشوق ثمر آن نه خورم، یک مرتبه رسیدن معشوق بار بار قربان شوم۔

در ایام غلبه آزار حضرت خازن الرحمت حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما تلوا س بسیار داشتند و اکثر به عیادت ایشان می رسیدند دریں ولا مخدوم کریم صاحب مقام کمال و تکمیل شیخ محمد اسماعیل سلمه اللہ اکمل ابیضی از خزان حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ که متحمل احمرین سعیدی و معصومی است باین مخلص خود از کمال جود و کرامت خود عنایت فرموده و امر به کشود آن دریں مصلح مناسب دانسته نمودند به موجب امر شریف القدر ایرادی نماید :

ابیض مخدوم مذکور می فرمایند که والد ماجد ما عالی حضرت متعالی منقبت شیخ محمد صبغة اللہ قدس سره به تقریبی در بلده سهارنپور تشریف فرموده اند در آن جا معرفت آگاهی شیخ بایزید که از خلفای

حضرت ایشان بودند و والد ایشان شیخ بدیع الدین از خلفای مشاییر حضرت مجدد الف ثانی گذشته اند رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما لوازم نیاز مندی و خدمت گذاری شیخ بایزید مذکور بسیار، بجا آوردند، در آن حویلی درخت نیم نیز بوده شیخ معروض داشت که این نیم بسیار متبرک است که در زیر سایه به آنحضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ تکیه به چوب آن فرموده نشسته اند و حکایت کردند که

من در حضرت سرمنده به خدمت ایشان در ایام آزار حضرت خازن الرحمت رفته بودم حضرت ایشان به قصد عیادت حضرت خازن الرحمت رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ متوجه شدند من هم در رکاب بودم حضرت خازن الرحمت ازین فدوی پرسیدند که آن درخت نیم در حویلی شما تا حال هم هست۔ عرض کردم موجود است، حضرت ایشان استفسار کردند که سبب استفسار از آن درخت چیست به حضرت خازن الرحمت رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ زبان شکر افشان را در فضائل آن کشودند

و گفتند که یک مرتبه حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ به رفاقت جہانگیر بادشاہ در آنجا تشریف
 از زانی داشتند و در تہ سایہ ہماں درخت فقیر را بابت صوفیان عالی مقام و شیخ حبیب خانسان
 رخصت سرہند فرمودند اتمثال امر شریف القدر بجا آورده بلا توقف متوجہ شدیم، چون بر
 دریای جہنار رسیدہ بر کشتی سوار شدیم و در وسط بحر ملاحان درخواست اجرت نمودندی دانستم کہ پیش
 ۵ میاں شیخ حبیب خرچ خواہد بود و شیخ را گمان آنکہ من داشتہ باشم چون معلوم حقیقت کردیم ظرفین
 دست تہی یافتیم ہر یکی از صوفیان استفسار کردیم ہمہ زبان را بہ عذر افلاس کشوند (۲۳۳)
 شیخ حبیب فوطہ کہ در کمر داشتند نفیس ہم بودہ از کمر کشودہ بہ ملاحان دادند و گفتند کہ از دریا گذشتہ
 با اجرت شمار ساندہ فوطہ می گیریم با فوطہ را بہا مشخص ساختہ بشامی دہیم آنہا کشتی را سر دادندی بینم
 کہ رو بروی دریائشکر عظیم القدر افتادہ است از ملاحان کہ ہماں زماں از آن طرف رسیدہ
 بودند سراغ لشکر و اہل آن نمودم گفتند ما دشت خالی گذاشتہ رفتہ بودیم کہ اثری از لشکر پیدانہ بودہ
 ۱۰ طرف قدرت خداوندی جلت عظمتہ نمودار گشتہ است۔ القصہ ہر قدر کہ نزدیک ترمی گشتم لشکر را
 کلاں ترمی دیدیم و آوازہ اہل آن زیادہ ترمی شنیدیم بہ تعجب تمام از دریا بہ تصدیع اثر دہام کہ از
 کثرت اسپ و آدم ساحل را پر ساختہ و ہر سو ہاو ہو بر خاستہ گذشتیم معلوم شد کہ لشکر بادشاہ
 است کہ در سہارنپور گذاشتہ آمدہ ایم از آنجا حضرت مجدد الف ثانی را متجسس شدم ہر کسی نشان
 ۱۵ آل داد کہ بہ ناگاہ آن مشاہدہ بارگاہ عالی جاہ ملائک پناہ نمودہ، شرف اندوز دیدار پُر انوار گشتیم
 و دعای خیر فرمودہ ہر یکی از مایان خرچ جدا جدا و فرحمت کردہ و برای حضرت بی بی جیو مبلغ فراوان
 عنایت نمودہ، رخصت نمودند چون بر بہل سوار شدیم نام و نشان از لشکر و شکریان پیدانہ بودہ
 ہماں دشت و ساحل دریا بود۔ ملاحان از تعجب تمام انکشاف این سرور خواستند گفتم شما ہم دیدند
 چون الحاح آنہا از حد گذشت گفتم تھرنی بود از تصرفات حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ آنہا
 ۲۰ بسد جاں معتقد گشتند۔ شیخ محمد اسماعیل نقل این کرامت بر زبان آورده فرمودند کہ عالی حضرت
رحمۃ اللہ علیہ بعد از استماع این تصرف از شیخ بایزید تعجب کردند کہ مقامات نویسان مجددی این
 طور تصرفی رفیع القدر را تحریر نہ نمودہ اند۔

الحمد للہ کہ بتقریب عیادت حضرت خازن الرحمۃ کہ حضرت ایشاں فرمودند این دولت فاخرہ
 نصیب این بی حاصل سیاہ کار گشت ابھنی از خزینہ عالی حضرت در ضمن ابھنی مجددی کہ بطریق امانت
 برای این مجلس محتاج گذاشتہ بودند بہ حصول پیوست فتاامل سبحان اللہ و بحمدہ۔

چون بیان وصال حضرت ایشان رحمتهما الله تعالی در میان است قلم دریں میدان هموار کردن
کسی نموده چپ و راست ملاحظه می نماید که مبادا راهی به فرار باید میسر نمی شود به ناچار بی تمام جزع
کنان جانب مطلب می شتابد

ایتهما النفس اجملی جزعاً ان الذی تحذرن قد وقعاً
بلکه فعل جمیل مطلق را نظر داشته از جمال آن آگاهی برمی بخشد و آنچه نوشته از راه راست گشته که
۵ امور ضروری که لازم (۲۳۴) این باب بودند و در غیر این ذروه گنجائش آنها ممکن نه بوده درج نموده
است چنانچه از اذهان فطانت ریز که این همه خطاب و کتاب برای آنهاست جمال این مقوله
مستتر نیست و به اغیایا کار نه دارد اما الحال بعد استماع این طعن مرقومه خواهاں مطلبی گردیده است
که غبی مثل ذکی بلا توقف و احاطه خبر رسیهای مطالب شتی تفهیم نماید لا اله الا هو کل شی
۱۰ هالک الا وجهه له الحكم والیه ترجعون آگاه باشد که حضرت ایشان رحمتهما الله تعالی
در اواخر عمر مبارک به چند وجه اشارتی که ابلغ من الصریح باشد بر قرب ارتحال خویش ازین جهات
پُریش بر مخلصان صفاکیش فرمودند فهم من فهم هر یکی از این اشارات بدیع تصریفی است
نازنین ابیضی است به یقین

ابیض کتاب خانه را که کلال ترغزین سرکار معرفت مدار بوده و محبوب ترین امتعه نزد آن قدوة الابرار
۱۵ و مشتمل بر کتب متداوله و غیر متداوله به مرتبه بودند که در جاهای دیگر که کم یاب است و دوسه سال پیش
از وصال به ابنای کرام و بنات مکرمات به طور میراث قرعه انداخته تقسیم فرمودند و چند روز بعد از
فراغ حلقه بامداد بهمین صحبت می گذشت و وقت حضور اولوا القربی و الیتمی و المساکین را به موجب
نص قرآنی و اِذَا احْضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰی وَالْیَتٰمٰی وَالْمَسٰکِیْنُ فَارْزُقُوْهُمْ
۲۰ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا - یادمی فرمودند بلکه به بعضی مخلصان دیگر هم که باین عرصه
صفات موصوف نه بودند محض از راه تفضل کتابها در آن وقت غایت فرموده اند چنانچه نزد بعضی
از آنها فقیر خود از آن کتب موهوبه متبرکه زیارت نموده است، مصراع

بود دست کرم رسوا ترا زیاران عهد این جا

تا آن که ام المریدین حضرت بی بی جمیودس سرای این تقسیم کتب را که مشعر بر قرب ارتحال بود شنیده

له م - بجزعا ۲ م - مستتر ۳ م - کتابها غایت در آن وقت موده

ناخوش گردیده اند کی به تلخی که لازم نسبت زوجیت است استفسار این اسرار نمودند، حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ به پاسخ لعل شکر بارگشودند که به فرزندان زوجه دیگر که قبل از نکاح ایشان آن مرحومه دو لیست حیات سپرده تعجب گرفته فرمودند نه دادیم ام المریدین تکرار کردند که اگر از دهم فرزندان می بودند شما البته می دادید اشارتی که به وجه ثانی ادا فرموده اند تحت قلم می درآید.

- ۵ ابیض - شب یازدهم شعبان المعظم که شب برات است و تقدیر آجال و آمال به موجب نص قرآنی فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ - تبیان حال آن ست حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ در آن سال که از این دار انتقال فرمودند آنّا فانا خبراه آن شب که لیلۃ البدری باشد می طلبیدند که نور گرفته است یا نه هر چند پیوندگان غوری کردند و تمتع می نمودند اصلاً اثری از آن نور نمی دیدند بلکه ماه را مثل تابه آهنی مشاهده می نمودند با وجودی که اثری از ابر بر طرفی از اطراف فلک پیدان بوده وقتی که شب قریب به نصف رسیده فرمودند که معلوم می شود که نام (۲۳۵) کدام قطبی از صفحه هستی محو کرده اند که ماه از غم آن جامه نیلگون پوشیده تمام آسمان را سیاه پوش ساخته است اما فهم هیچ یکی از مستمعان بر حقیقت کار نه دیدیده بعد از این که در شهر ریح الاول همان سال وصال آنحضرت روی داده در ذهن همه کس آن سخن رسیده که اشارت بر وصال خویشتن بوده و کرامت صریح به ظهور انجامیده - از این قسم مقدمات راقم سیاه کار از آن قطب الارشاد و المدانته آن قدر شنیده که به تحریر آن اوراق اشجار اگر مرقوم کردند مبالغه آنکه مطالب بانجام نه رسیده -

- ۱۵ ابیض گویند که ورود مسعود حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ روزی در باغچه که بالفعل روضه منوره در آن جاست به تقریبی افاده فرمودند نزدیک است مکان فقیری از فقیران صاحب کمال گردد مردم از استماع این مقوله انتظار فقیر بشری داشتند تا آنکه بعد وصال روضه مقدسه چون در آن جا شده همه معنی کلام دریافتند بلکه عزیزی نقل می کردند که جای قبر مبارک هم تعیین نمودند در آن جا نفسی به مراقبه پرداختند سبحان الله طرفه تصرفاتند که موقوفات را برداشته و ابیضانند که با حمرات ساخته خود را جلوه گشتند و احمرات را در باز بستند اما سرخی آنها در پرده سپیدی ابیضات بر صاحب نظران محک شناس نفوذ کثرین از یک دیگر متمیز است سخنی بلند که مشتمل بر معنی ارجمند است استماع نما - حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ مدتی چند پیش از وصال خود

در خواب رحمت مآب به دیدار معمر الانوار حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ مشرف گشتند و از آنحضرت عالی مرتبت استفسار حقائق و اسرار نمودند حضرت مجدد الف ثانی در جواب فرمودند که ای فرزند این جا مآل همه رحمت است پگاه که بیدار گشتند مخلصان را ازین نوید رحمت جاوید تجسید فرمودند مثل ما عاصیان را بر مزید رحمت امیدوار نمودند الحمد لله سبحانه علی ذالک۔

گویند پیش از وصال شش ماه این رویاء صالحه و واقعه صادق دست داده و بعد از این ایام حیات هر قدر که بودند اکثر بازار گذشته ازین جهت بعضی مخلصان صاحب کمال که درین محل سوال داشتند از غایت هیبت و نہایت ادب استفسار نتوانستند نمود، چنانچه مرحومی نواب کرم خان نور اللہ مرقدہ در اواخر عمر حضرت مخدوم زادہ ثانی رحمۃ اللہ العظیم قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ وقتی کہ از سفر حج ثالث برگشته به دار الخلافہ رسیدند آن سوال مستعصّب نمودند کہ ازین واقعه صادقہ در

رویای صالحہ کہ قیومی از قیومی کہ مقدمات رحمت به نیابت آن سرور علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام از متعلقات آنها است بشارت این عموم رحمت به سمع انام رسانیدہ امید (۲۳۶) آن به ظهور پیوستہ کہ کفار نکون سار ہم مایوس مطلق از رحمت اند بحکم آیتہ کریمہ إِنَّهُ لَا يَأْتِيَنَّكَ مِنَ دُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ۔ بوی از رحمت در آن درکات جہنم نفوذ باللہ منہا بآنها ہم رسد و با وجود غلوط جہنم غلوط در عذاب نہ باشد و حکم سمندر بہر سائیدہ در آن جا مغلط باشد و عذاب نار با عذابہای عطش و جوع و غیرہا مخصوص بہ احتجاب بحکم کریمہ لَبِثْنِ فِيهَا أَحْقَابًا باد و اقل جمع تاسہ حقبہ است باشد۔ و ہمیں مذہب شیخ محی الدین ابن العربی است قدس سرہ و حدیثی ہم کہ نقل می کنند کہ بر جہنم زمانی می آید کہ سبزی بہم می رساند و باد بروی می سوزد کہ دروازه آتش آوازی دهند و کفار در آن وقت حکم گرم آتش پیدای کنند، مویذ آن می گردد ہر چند کہ نزد محدثین این حدیث موضوع قرار گرفتہ حضرت حجۃ اللہ در جواب این حکم را مخصوص بہ مومنان گردانیدند کما هو مذہب الجمہور اما تشفی نواب مذکور ازین جواب بیسج بہ حصول نہ پیوستہ و گفتہ کہ شمول رحمت بر مومنان از قرآن مجید و احادیث صحیحہ مشرودہ اہل ایمان است حضرت مخدوم زادہ ارشاد کردند کہ معلومات اولیاء کہ بہ کمال متابعت انبیاء علیہم السلام بہ موافق علوم شرعیہ گردیدہ است، در رنگ مجتہد مبین احکام وحی است نہ امر زاید بر آن کہ دین کامل گشتہ است

و نعمت تمام شدہ۔ نواب از وجوہ کثیرہ راہ سوال اختیار نموده۔ آنحضرت قدس سرہ در آن ایام ارادہ حضرت سرہند داشتند فرمودند بعد رسیدن وطن جواب آن بہ جمعیت خاطر در ملک تحریر خواہم کشید، باز بہ راقم سیاه کار معلوم نیست کہ چیزی نوشتہ اند یا نہ و اگر نوشتہ اند با جملہ برای عصاۃ مومنین جزاء عموم رحمت کہ از کریمہ و رحمتی و سِعَت کُلِّ شَیْءٍ بِگوش ہر عاصی شکستہ روزگار رسیدہ امیدوار گردانیدہ بود ازین بہت مدیای صالحہ کہ جز چہل و ششم است از اجزاء نبوت در حین ۵ قرب ارتحال گویا تاویل آن آئیہ کریمہ بہ ظہور پیوستہ سہ

نمی ترسم ز عصیان و نہ دارم باک از دوزخ

کریمی جرم بخشی پیشوای کردہ ام پیدا

- ہمانا کہ در اواخر عمر مبارک حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہَا ہمگی جمال صرف گشتہ بودند کہ بوی از جلال بآں مخلوط نہ باشد و در سابق البتہ در مواضع لایذیتہ ترتیب حلال ہم داشتند۔ از ۱۰ جناب خالہ کبریٰ قدس سرہا مسموع گشتہ کہ در ایام از ار حضرت ایشاں کہ درون حجرہ مقدسہ با محبوب حقیقی جلالت عظمتہ راز و نیاز داشتند و کثرۃ ارشاد ہم از غایت عظمت و نہایت ارتفاع بہ مرتبہ محیط آفاق گردیدہ کہ افواج رجال و نساء از جوانب اربعہ کہ تعداد آن مگر در علم عالم الغیب و الشہادت معلوم است مثل مور و ملخ می شتافتند، روزی مجمع عورات طالبات بسیار هجوم داشتہ بعضی از خدمات آنہا کہ مغنیات نیز بودند صدای سرود با وجود منع مخدومات خود ہا ہنگامہ آرائی نمودند ۱۵ و حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہَا (۲۳۷) ہر چند کہ آوازہ آنہا می شنیدند ساکت ماندند و این خلاف طور آنحضرت بودہ "چہ امر معروف و نہی منکر شیوہ مرضیہ ایشاں بودہ" و ہموارہ ہیبت ایشاں در قلوب اہل ارادت بہ نہی استیلا داشتہ کہ دم از امور غیر مشروعہ زدن را مجال نہ داشتند من از برادر خود شیخ محمد عبید اللہ کہ مشہور بہ میان حضرت و ملقب بہ مروج الشریعت اند قدس سرہ و در آن وقت حاضر بودند استفسار نمودم کہ جناب حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہَا ایں وضع تغافل کہ گاہی نہ بودہ از چہ او ظہور نمودہ گفتند قبل ازین تربیت جلالی و جمالی شامل حال آنحضرت بودہ و احوال ظہور جمال صرف است بی شائبہ جلال دریں وقت اگر دہل را شب و روز نزدیک گوش معرفت سر و ش گذاشتہ بگویند اصلاً از کثرت ظہور جمال بہ چشم طال جانب گویند گان نہ بینند۔ ایں ہمہ از

۱۔ ذکر کثرت ۲۔ وادین میں منقول فقرہ نسخہ د میں نہیں ہے۔

غلبه امواج بکار رحمت که از بسبب کثرت موانست که از جهت خدمت مهرباناننداری آن بکار
 رحمت بهمرسیده است آخر کار تمام وجود مسعود را نسخه عین رحمت گردانیده است. بنا بر آن محله
 را پیش از ایام انتقال باین نوید خواب تازگی بخشیده است. سبحان الله، طرفه خوابی است موافق
 کتاب و عجب واقع است روشن تر از آفتاب کریمه قل یعبادی الذین اسرفوا علی
 انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب جمیعاً ان الله هو
 الغفور الرحیم. برای شهادت صدق مقام آن قطب الانام کافی است، وما ارسلناک
 الا رحمة للعالمین. محقق است وافی چوں به تصدیق رحمة للعالمین علیه وعلى آله الصلوة
 والسلام وجود شریف آنحضرت صلی الله علیه و آله به طریق تخمیر طینت مطهر این کارگشته بجای آن
 دارد که منشاء اسرار رحمت به کمال عنایت او سبحانه از رویای صاکنه ایشان به صد عز و ناز بر اهل آن
 ظهور فرماید. ۱۰

به شکرم آن کلام شکر آمیز   بزم نکبت آئینه کردند
 به دستم شقه از زر نوشته   به آب رحمتش بسمینه کردند
 به یمن همت والا می معصوم   که دولت را بیامم زینه کردند
 از آن جا که راقم حروف کرامت مالوف عاصی ترین مخلوقات است و غیر از سابقه رحمت نجات
 در حق او متصور نه بنا بر آن عنان سخن را در میان رحمت به توسل برکات معصومی سر داد، مصراع
 که مستحق کرامت گناه گاراند

(بیت) ۱۵

بشری لقد انجز الاقبال ما وعدا   وکوک المجد فی افق الاعلی صعدا
 اگر چه در ادای کلمات رحمت بعضی لطائف دیگر هم در خاطر بوده که هر یک را ہی به جمال معاصی
 می نموده اما به مقتضای وقت و حال مستمعین بر همین (۲۳۸) مقدار مقاله نازمین کفایت رفت ۲۰
 ومن بعد هذا ما یدق صفاته   وما کتمه احظی لیدیه واجمل
 و باین همه مراتب قرب و کمال که خلایق را به تبعیت سید المرسلین علیه وعلیهم وعلی آل کل
 من الصلوة افضلها ومن التسلیمات اکملها بر عموم رحمت خبردار ساختند خود از خوف

له م. "طینت" ندارد   له م. شقه

مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ لیل و نہار در ہر اس آن بودند کہ فردا با وی چه معاملہ فرمایند و در کدام جگہ داخل سازند، چنانچہ از مکاتیب شریفہ بر متبعان آن ظاہر و ہویدا است بلی، مصراع
نزدیکان را بیش بود حیرانی

در مکتوبی از مکتوبات جلد ثالث بر نگاشته اند:

۵ فتح افسوس کہ عمر اشرف در ہواد ہوس رفت و در حرمانی و معصیت گذشت در دیوار بر کردار
ایں دور از کار گریاں و زار زار است و ہر سنگ و سفال بزبان حال فریاد می کند و لہذا
خلقت دلا بھذا امرت

ہر دو عالم در لباس تعزیت اشک می بازند تو در معصیت
اذکروا للہ و توبوا الی اللہ جاءت الراجفة تتبعها الرادفة (۳ بار) جاء الموت

۱۰ بخدا فیہ، انتہی کلامہ مقدس۔

و ایں موافق اکثر اطوار آنحضرت است اما در بعضی از حالات بہ تقاضای اوقات عیاں
سخن بہ نوعی دیگر است ”چنانچہ یکی از اہل قرابت کہ صاحب مسکن است“ بزبانی یکی از فضلاء
روزگار مذکور نموده کہ روزی در محفل خلدہ مشاکل حضرت ایشان در ایام اخیر آن قبلہ صفا کیشتان سخن از
خوف خاتمہ کہ از راہ ابہام شامل حال خواص و عام است در میان آمد آنحضرت فرمودند بر ما خیریت
۱۵ خاتمہ بفضل اللہ سبحانہ یقین نیست خوف کجا و ابہام کہ ہر چند بہ تکرار با وجود ترک ادب معروض
داشتہ کہ نفس ابہام ہر چند کہ صاحب معاملات ہم باشد نمی رود مگر جماعت معطوعین ازین خوف
مامون باشند۔

احمر۔ فرمودند وقتی کہ معاملہ کمال بایں سرحد بہ رسد خوف سر از پانہ شناختہ راہ فرار اختیار نماید و از
ادب شریعت ہر چہ گوید گنجائش دارد و انگام تا ایں قسم حصول یقین بر کمالات باطنیہ خود کہ از
ایمان ثانی کہ از آیہ کریمہ **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ** و از دعای ماثورہ
۲۰ **اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيْمَانًا لَيْسَ بَعْدَهُ كُفْرٌ** کہ برای تعلیم امت فرمودند بہ ثبوت پیوستہ ہم نہ رسد۔
اظہار ایں قسم بلند اسرار داخل خیانت بودہ و ایں ایمان ثانی بطور حضرت مجدد الف ثانی **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ**
بعد از حصول فناء اتم کہ بہ فناء اکمل بر آن مترتب است بہ حصول می پیوند دایں آن ایمان است

لہ دایں میں منقول فقرہ نسخہ ”د“ میں نہیں ہے۔

کہ از زوال مصنون است و از خلل محفوظ بہ خلاف ایمان سابق کہ از زوال و خلل محفوظ نیست
حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ تفصیل ایں ایمانین در مکتوبات حضرت قیومین (۲۳۹) واضح
و واضح است۔

از اکابر اصحاب حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا مسموع گشتہ کہ قصہ شروع آزار آنحضرت
والا منقبت چنان است کہ روزی در عین عافیت بہ درس کتاب مشکوٰۃ المصابیح اشغال
داشتند چون بر حدیث ترمذی کہ مروی است از جابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسیدند و آن حدیث را ایراد
می نماید قال رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم یوذا اهل العاقبة یوم
القیامة حین یعطی اهل البلاء الثواب لو ان جلودہم کانت قرصت فی الدنیا
بالمقاریض۔ یکایک از دست مبارک ساق شریف را سخت گرفتند و درس موقوف فرمودند باہل
بجلس معلوم شد کہ وحی بہ ساق لاحق شدہ است۔ القصہ آن وجع بہ جدی غلبہ نمود کہ گوشت و جلد
مکرر مقروض گشتہ و این ظلم را کافر فرنگ کہ معاج این مرض از طرف سلطان وقت مقرر شدہ بود
بہ ظہور پیوستہ۔ پس مرتبہ شہادت کبریٰ نیز با آنحضرت با وجود صدیقیت ثابت گشتہ۔ گویند
در آن شدت ادجاء کہ محیط تمام بدن مبارک علی الخصوص زانو و ساق شدہ بود و آن کافر بہ ہر قسم
کہ دست تعدی را می خواست خود را معاف نمی داشت، گاہی لفظ آہ در وقت معالجہ دشمنانہ او
سرنمی زد بلکہ آن وقت بہ تلاوت قرآن مجید مصروف می گشت و نماز جمعہ و جماعت حتی الامکان از
دست نمی رفت و ایں شعر عربی در ایں ایام بہ شوق تمام می خواندند ۔

قال لی مُتْ مُتْ سَمْعاً وَطَاعَةً   وقلت لہ اعی الموت اہلاً و مرحباً

و بعضی اشعار بازی و فرس ہم گاہ گاہ بر زبان الہام ترجمان جاری می شدند بیان آنہا ہم
برای استماع اصحاب بلاء و بسی ضرور است ۔

۲۰   گر بہ نقدی جان توانستی خریدن صل دوست   طالبی وصل تو بودی ہر کہ جانی داشتی
(بیت) ۔

اگر ہزار غم است از جہانیاں بر دل   ہمیں بس است کہ او غمگسار ما باشد
بہ گنج غاری و خلوت گزینیم از ہمہ خلق   اگر آن بہ لطف جہاں یار غار ما باشد

۱۔ یہ شعر نسخہ د میں نہیں ہے۔

لَيْتَكَ تَحْلُوْدَ الْحَيَوةِ مَرِيْرَه لَيْتَكَ يَرْضَى وَالْاِنَامُ غَضَاب

لَيْتَ الَّذِي بَيْنِي وَبَيْنَكَ عَامِرٌ وَبَيْنِي وَبَيْنَ الْعَالَمِيْنَ خَرَاب

و هر یکی از این ابیات در کتب بات قدسی سمات آنحضرت عالی درجات هم مندرج است.

۵. القصة شدت و جح به مرتبه مستولی شده که روزی ناخواسته دست نام المریدین حضرت بی بی قدس سرها بر بدن مبارک رسیده تمام بدن در رسته در آمده، ام المریدین از غایت حیرت استفسار آن نمودند که مجروح یک جزء بدن است که ساق و زانو باشد و رسته تمام اجزا از آنکه دست هم بر عضو دیگر رسیده باشد محل تعجب است فرمودند که ام عضو هست که مجروح نیست و با وجود غلبه آزار و شدت ادجاء که به تقریبی رسیدن دست معلوم اهل حضور گردیده از اکثر تکیمن و وقار و صبر و شکر و رضا به قضاء عزیز غفار اصلا حرکتی که مخالف شفا باشد سر نمی کشید بلکه تلذذات (۲۴۰) افرادان حاصل روزگاری گردید چه نزدیک حضرت ایشان و والد بزرگوار آن قبله صفا کیشان وَقَدْ أَتَى اللَّهُ تَعَالَى نَفْسَهُمَا ایلام محبوب لذت بخش تراست نسبت بانعام او، حضرت والدۀ کریمه مظهرهای فرماید که سر چهار روز پیش از وصال شدت ادجاء به حدی سر کشیده که هر چند می خواهند که ادای نمازی از این نمازهای پنج گانه به قسمی هم نمایند سر نمی شود و هیچ وضع قرار در شستن حاصل روزگاری گرد و اتفاق مامادر سو،
۱۵. خدمتکار که مزاج شناس بسیار بوده بیک نوعی نشانده که اداء نماز به وجه احسن صورت پذیر شد بعد از فراغ نماز به مخدوم زاده برجاده شیخ محمد عبید اللہ قدس سره خطاب کرده فرمودند نماز مست را چه حکم است تفحص کتب نموده جواب بگو. بعد از آن فرمودند که من تنها نماز خود را نمی گویم که سجده من فوق العرش افتاده است بلکه این خادمه که در این وقت مرا به رکوع و سجود محله کار بوده نیز سجدۀ این بامن فوق العرش افتاده. قبله گاهی مرشدی از زبان حضرت خواجہ حبیب قدس سره روایت می کنند که مدت شش ماه پیشتر می فرمودند که هر نمازی که می گذارم خواه فرض و خواه نفل سجدهات آن فوق العرش می افتد بلکه تمام نماز آن جا که لفظ با از تنگی میلاں عبارت واقع است، واقع می شود و مضمون کلام صادق سید البشر علیه و علی آله الصلوٰت والسلام که الساجد یسجد علی قدمی الله فلیسجد و لیوغب. درین ایام بسیار جلوه گراست هر چند که از دوام این معنی به شمول تمام

داشته اما احوال به کیفیت دیگر آراسته مخدومی معرفت دستگاہی مرحومی شیخ ابوالقاسم قدس سره فرزند اکبر
عالی حضرت ذنبیرۃ اعظم حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ بوده اند ہم در ایام غلبه ازار حضرت ایشان
از شاه جهان آباد رسیده مشاهده این حال نموده بزبان تشریف آوردند که هر که را آندوی مشاهده صبر
ایوبی باشد علی نبینا وعلیه الصلوٰۃ والسلام باید که زود به دیدار پُرانوار حضرت ایشان به شتابد و
کارخانه مصوری مطالع نماید ۵

تا کسی را به بلا مبتلا نه کنیم تا که نامش از اولیا نه کنیم
بلای ان اشد الابتلاء الانبیاء ثم الامثل فالامثل - خبر مخبر صادق است علیه وعلی آله
الصلوٰۃ والسلام - خالی اگر مقدم زاده اصحاب تحقیق مخدوم زاده اصغر حضرت شیخ محمد صدیق قدس سره
روایت می فرمودند که بلا حفظ عالم اسباب چنانچه ادویه و ادویه در این آزار به کاری رفت به رعایت
عجز بشری روزی به مخدوم زاده های عالی درجات صاحب التقرف و الکرامت حکم کرامت شمیم شرف
نفاذ یافت که اینها را به گوید که توجه در دفع این مرض بر نگارند و بمن بالتخصیص با وجود تعمیم طلبیده این
حکم فرمودند به موجب امر شریف القدر هر کدام از فرزندان عالی مقام توجه نمودند چند نفس در ثلوت درو
تخفیف لاحق شد باز بر صرافت اصلی قرار گرفت چه ایام عافیت صوری فی الحقیقت وداع شده
بودند (۲۴۱) و معاملة به عافیت معنوی که دائم الاوقات محفوظ از خلل و مصئون از زوال است
کشیده بود ۱۵

ارشاد خان مرحوم که دیوان صوبه کابل و بعد از آن دیوان حضور لازم السرور در عهد حضرت
خلد مکان شده بود مکرر به نقل این تصرف و لها مشتاقان را سیراب حیات ابدی می نمود و ابیضی از
خزانه حضرت ایشان که احمر را برداشته است باین مجلس می بخشید -

ابیض - می گفت که من دامانت خان و چندی از اقربای مایان که هر کدام از اهل ارادت آن
عوث الانام بوده ، روز عرس حضرت مجدد الف ثانی که در سال آخر حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ
اتفاق داشته درود به حضرت سر بنده افتاده چون درین ایام حضرت ایشان به کسل شدید است و تمام
داشتند چه این عرس بیست و هشتم شهر صفر منظر می باشد و صال آن هادی ارباب کمال نهم شهر
شریف ریح الاول روی داده پس زیاده از یازده روز تفاوت هم نه کشیده مقصد تقسیم اطعمه منلوٰۃ

و غیر متکلم به خویشان و درویشان و مدعوان و غیر هم مخدوم زاده های عالی مقام می فرمودند و آنحضرت
 بدون محل تشریف داشتند ما هم یک گوشه اختیار نموده نشسته بودیم که به ناگاه آوازه تشریف آنحضرت
 غلغل افکن گردیده می بینم که بر دلی یا بر میانه یکی از این دو لفظ گفته سوار داخل محفل عرس شدند
 و بر همون سواری نشسته مانند چه شدت از طاقت آن نداد که فر آمده بر من نشینند و همانجا شولاء
 بی روغن به حضور پُر نور که از سبب پر هیز مختار بوده گذاشتند در خاطر من باد بود یک اطعمه عرس به
 ۵ نزدیک هر کدام مایان گذاشته بودند خطور نمود که اگر از راه ذره پردی و بنده نوازی ازین الوش خاصه
 سرفرازی بخشند کمال مدد طالع شامل حال خواهد بود، اما از راه ادب باظهار این تمنای خوشگوار لب به
 جنباندم و مردم بسیار هم که در میانه غلو داشتند و هر یکی آن عنایت را به صد شوق امیدوار مردم را کناره
 فرموده نام بنده بر زبان الهام ترجمان آورده طلبیدند حاضر شدم و نزدیک تر گشتم دوسه لقمه ازاں شولاء
 تناول فرموده بودند چون من کسل مندم شولاء بی روغن حکیم تجویز کرده همون را می خورم اگر شوق شما
 ۱۰ بر آن کشیده است به گیرید به بشاشت و سعادت تمام گرفتیم و آداب بجا آوردم و بار نقای
 خود تقسیم نموده خوردم.

مخدوم اقطاب دستگاہی عارف سریع السیر شیخ محمد زبیر مدظلہ که امروز سجاده نشین مسند
 ارشاد حضرت ایشاں اند و عنان ہدایت ایشاں محیط ربع مسکون است، می فرمایند من شنیده ام
 ۱۵ دوسه روز پیش از وصال خود حضرت ایشاں رحمۃ اللہ علیہ به درویشان حضرت سرہند (۲۴۲) کہ
 نزد آنحضرت اعتبار داشتند غیر عبد الملک رقعات نوشتند:

فتح - کہ فقیر محمد معصوم از دنیا می رود باید کہ بہ دعاء خیریت خاتمه مدد معاون باشد.

ہر یکی از اں گوشہ نشینان باو بیہ ربانی بہ موافق حوصلہ خود جوابی بآں مخدوم حنائی بزنگاشہ
 ازاں جملہ سیدمزا کہ فقیر صاحب کمال بوده و بالفعل مرقد شریف آں عزیز ہم در وسط بازار حضرت سرہند
 واقع است در جواب این دوبیت نوشتہ ۵

۲۰

در ہر پیر زن می زد پیغمبر کہ ای زن در دو عالم یادم آور

یقین میدان کہ شیران شکاری دریں دہ خواستند از مور یاری

حضرت والدہ ماجدہ سلمہا ربہامی فرمایند کہ روزی در ایام آخر در خلوت خاصہ باریاب شدم شنیدم کہ
 این بیت را بہ شوق تمام می خوانند ۵

تو دگر شوای خضر پی نجستہ کہ من پیادہ می روم و ہمریان سوارانند

بعد از آن نام یکی از صاحبکات بر زبان مبارک آوردند که فلانی باریقه نوشته است که در ادای بیت تحریر نموده.

نیز از خدمت حضرت والدۀ کریمه سموع گشته که هم در آن ایام نشان بادشاہزادۀ قدسیہ روشن آرای بیگم رحمہا اللہ سجانہ کہ مشتمل بر نیازمندی تمام بودہ رسیدہ کہ در ادای بیت مندرج نمودہ ۵
من کیستم کہ با تو دمی دوستی زخم چندیں سگان کوی تو یک کمترین نمم
این بیت را بر زبان مقدس آوردہ فرمودند کہ در طبقہ سلاطین علی الخصوص در ستورات این طوہر محبت شیوخ کہ نمونہ محبت الہی است عنقاد مغرب است فضل لم یزلی شامل حال است کہ ظهور امور عجیبہ در عہد ما جلوتہ گر گردیدہ و معرفت الہی مطلوب از ایجاد نوع بنی آدم است بہ وساطت ما بر شاہ و گذاریدہ ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم.

شنیدہ ام کہ یک روز پیش از وصال آل قدوہ ارباب کمال عبد الملک بہ قصد عیادت رسیدہ ۱۰
از آل کہ فساد عقیدہ بعضی از شیوخ مشار الیہ معلوم اہل حضور بودہ و قبل ازین بہ ہمیں سبب راہ ملاقات ہم مسدود، چنانچہ روزی ماجرای درجای ازین کتاب مرقوم گشتہ مطالعہ کنندگان با ہموش مخفی نیست خواستند کہ اہل مہود را از بیرون رخصتش نمایند بہر حال بعد عرض جواب رخصت ہم دشوار فہیدہ بہ عرض اقدس رسانیدند کہ عبد الملک کہ سابق گاہی بہ سعادت حضور امتیاز نہ یافتہ بہ قصد عیادت شتافہ است چوں مزاج مبارک مضبوط است و حواس ظاہرہ در رنگ حواس ۱۵
باطنہ متوجہ بارگاہ صمدیت اند اگر اہل اقدس شرف نفاذ یابد از بردن رخصتش ننائم، فرمودند ما بہ نشانید و او را بہ طلبید چنان کردند و اجتماع مخدوم زادہ ہای عالی درجات بود بہ کلای کہ با مشار الیہ فرمودند تصرفی را نمودار کردند و ابیضی را در اہم جلوتہ گر ساختند اشارتی بہ حضرت مخدوم زادہ عالی قدر شیخ سیف الحق والملة والدین قدس سرہ کردہ فرمودند سیف الدین ہمیں است ظهور تصرف مسطورہ ۲۰
براہل اعتقاد و انمود ابیضی علیحدہ در وسط اہم بر دوستان نیک نہاد از جملہ ضروریات است (۲۴۳) باید کہ بہ حضور خاطر استماع نمایند یعنی شیخی کہ از خواندن اسمای سیفی بہر رسانیدہ کمال نشاتین در آن تصور نمودہ سلطان وقت را مسخر و منقاد ساختہ از دریافت کمالات ولایت کہ ثمرہ اش شاہد و حضور است بہ جز حصول مشیخت کہ عین مباحثہ و دور است مطلب کار نا فہیدہ استغناء از

صحبت اکابر اولیاء الهی پیدا کرده اند فرزند سیف الدین آن را منهدم و ناچیز خواهد گردانید
 مقصود به یک کلمه جامع بحکم دراشت سید البشر علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام که اعطیت
 جوامع الکلم منجر از آن است تمام شیخت آن را که مبنی از حزب جاه است برباد دارند بعد چندین
 ازین مقوله غلغلہ ارشاد حضرت مخدوم زاده مذکور به مرتبه عالم گیر گردیده که نام و نشان شیخت ارباب
 دعوت را نه گذاشته - حضرت قبله گاهی تطب الاقطابی قد سنا الله سبحانه بسره الاقدس که
 ۵ صاحب دندیم حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ بوده اند اکثری فرمودند که با وجود آنحضرت درین مرض
 اخیر خدمات شائسته به کمال خضوع و انقیاد به تقدیم رسانیده اما حضرت ایشان روزی خطاب به
 مخدوم زاده ثالث حضرت مروج الشریعت کرده به حضور جمیع مخدوم زاده ها فرمودند که حق خدمت بر شما
 بعد اما حضرت حق سبحانه والدۀ شما را جزاء خیر به دہد که حق خدمت ادا نمودند و محتاج خدمت دیگری نہ
 گذاشتند - حضرت والدہ ماجدہ سلمہا الرحمن می فرمایند که یک شب یاد و شب پیش از وصال وقت
 ۱۰ طعام شبینہ پرسیدند که در خانہ چه مطبوخ گشته است عرض نمودند که کچھڑی فرمودند که اگر اندکی روغن انداخته
 به دہید ما ہم تناول نمایم عرض کردند که از سبب لحوق جمعی که باین وجع شده است پریز است
 ساکت مانند و از آنها باز چیزی نہ طلبیدند بلکه اگر منت کردند کہ قبول چیزی اطعمہ ازین شود حاضر
 گردانیم قبول نہ فرمودند آری برای خواندن مہمانان تاکیدات به وقوع پیوستہ علی الخصوص در بارہ
 ہمیشہ خود کہ نام گرفته فرمودند کہ ہمیشہ جو را باد و اولاد ایشان طعام خواهند خوردانید و روز وصال ہم
 ۱۵ با وجود شدت احوال بہ مخدوم زاده بزرگ عالی حضرت شیخ محمد صبغۃ اللہ قدسنا اللہ سبحانہ کہ ایشان
 در آن وقت حاضر خدمت بودند بلکہ انواع ادویہ را سودہ در دہن مبارک می دادند خطاب کرده فرمودند
 کہ بہ نزدیک آی با وجود نزدیکی نزدیک تر گشتند و منظر مواہب نشستند فرمودند رضاء اللہ فی
 رضاء الوالدین از استماع این کلام فرخندہ ہر نص مقدمات مرضیہ در خاطر دریا مقاطر آورده سراپا
 گوش می گشتند، خوش گفت -

۲۰

ہمہ پشیم تا بروں آی ہمہ گوشیم تا چہ فرمای

فرمودند این وضع بی نظیر شما ہمیشہ مقبول (۲۲۴) و محبوب ما بودہ است تغیر و تبدل در آن وضع
 بی نظیر تجویز نہ خواهد نمود - دوم برادران و ہم شیرات از شما خرد اند اگر از آنها کہ ہی و تفصیلات منزند

بر آن نه خواهد رفت و رشته اتفاق را مضبوط تر خواهند ساخت. سوم صحبت سلاطین بی ضرورت کلی اختیار نه خواهند نمود. آداب بجا آوردند و از حضرت حق سبحانه توفیق آن مسالت نمودند.

از جناب حضرت والدین کریمین و از دیگر صلحاء بسیار مسموع گشته که شب نهم ربیع الاول ملکی بر هر خانه حضرت سرهند آواز داده که فردا قیوم وقت از سرای فانی رخت به دارالبقامی گشد هر که را سودای جمال و کمال در سر بود به شتاب و نقد وقت را دریابد.

۵

غیمتی شماری شمع و مسل پودانه که این معامله تا صبح دم نه خواهد ماند و بعضی مردم می گویند که آن مخبر بشر بود اما به خدا رسیده که آواز سوز در هر خانه رسانید بلکه بر صبا

سرهند نیز این آتش دویده می گویند که در لاهور و پیشاور نیز مخلصان آن جای را این صورت مدحش گردانیده و بعضی از ساکنان بلاد بعیده که وقوف این ماجرا در خاطر نه داشتند آن شب را نوشته گذاشتند که البته ثمره این آواز شورش انداز ظهور خواهد کرد؛ چون به موافق اوقات آن خبر کلفت ثمر انتشار یافته

۱۰

هر یکی حقیقت کار را دریافته که خبری از وصال حضرت ایشاں رحمته الله تعالی رسانیده و تمام مکنونات را خلعت ماتم پوشانیده و لها را تاراج کرده و خانه ها را خراب ساخته روز دیگر که روز وصال آن بادی ارباب کمال بود زلزله به شدتی محیط آفاق گشته که شیشه ها که در طاقچه های حویلی مقدسه بودند چند گزخته ازین غم بر زمین افتادند و بشکستند. بلی إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ این زلزله مقدمه آن زلزله ها

۱۵

ست و این دلوله سر حلقه همه دلوله ها حضرت والد بزرگوار این راقم بی مقدار قدس سره بقصد نماز چاشت در محن حویلی حضرت ایشاں رحمته الله تعالی شدند چون دو گانه نماز ادا نمودند می بینند که پشت به قبله دو گانه ادا یافته است آن قدر به خاطر فاتر راقم خوب نمانده که زلزله ایشاں را منعکس ساخت یا شست حواس که به سبب انتشار قلب بهر سیده جانب مشرق گردانیده. گویند که آخر کلام آن امام بهام بر لفظ سلام اتفاق یافته کسی به موافق تخمین خود دریں جا سخن رانده اما اغلب آن ست که تشریف حضرت

۲۰

سید المرسلین علیه وعلیهم من الصلوة افضلها ومن التحيات اکملها از راه امت پروری و غلام نوازی اتفاق یافته و اگر با حضرت ظهور دیگر انبیاء کرام و ملائک عظام و بعضی از اولیاء عالی مقام هم شده باشد گنجایش دارد پس این سلام برای آنحضرت باشد و جبر ثانی آن که رخصتی از اهل حضور هم دریں وقت ملحوظ باشد سوای این دو وجهین (۲۴۵) هر چند که وجه اول اقوی از ثانی باشد اگر چه وجه دیگر نوشته باشند شایان اعتماد نه باید شمرده و مطلب آن که دوسه گهری پیش از وصال فرمودند:

احمر - السلام علیکم و وقت سلام مخلصان بسیار از فرزندان دنیا زندان حاضر بودند بعضی می

برآمدند بعضی می در آمدند ہر یکی بہ نالہ و فریاد ہنگامہ گرم داشتند تخصیص سلام ہیچ کدام آہنانہ بودہ
است مطلب شنبہ نہم شہر شریف ربیع الاول سنہ ہزار و ہفتاد و نہ ہجری جاں بہ جانان تسلیم نمودند
إِنَّا لِلّٰہِ وَإِنَّا إِلَیْہِ رَاجِعُونَ۔ ۷

نہ پنداری کہ جاں را رائگان داد فروغ روی جانان دید جاں داد
آفتاب فیضان فرونشست و ماہتاب ہدایت غروب شد فلغلہ در گنبد افلاک برخواست جلالت
مرکز خاک بہ تلخی تبدیل یافت حضور در اہل حضور ولایت نماند و نور از اہل بصارت زوال گرفت
ماہ نہ تنہا بی نور شد عطار فراموش آن شاہ نمودہ وز ہرہ از رقص در ماند، خورشید از غبار حوادث
تاریک گشت و مرتخ از محاسبہ دست باز کرد و مشتری از ہیبت اعدا سر از جیب خجالت کشید
وز محل سر بر زانوی انفعال انداختہ براحوال ہند تا سغات بی پایان حاصل روزگار نمود، فلک
بی نور شد و ملک بی سرور زیرا کہ قیومیت آنحضرت موجب رضای و خوشی مکنونات بطریق مبالغہ
بودہ یقین است کہ وصال ایشان مستلزم حزن تمام کائنات بہ مرتبہ باشد لہذا غلبہ فتن از آن مدت
براہل عالم نہ آن قدر استیلای یافتہ کہ شرح آن تاب این قرطاس تواند شد، شمار بعضی از ان
فتن در کمر آیندہ مرقوم خواہد شد ان شاء اللہ تعالیٰ۔ حضرت وحدت قدس سرہ می فرمایند ۷

ازیں زندان فانی دہ گذشتہ
بنات النعش شد امروز ہیحات
پی تابوت آن قطب زمانہ
بساکس خانہاں برباد دادہ
در پیرمغان بستند افسوس
بگو سال وصالش "غیب داں بود"
ندا آمد کہ آن معصوم مطلق
شہی کیں نہ طبق را بود سر پوش
ہماں مجمع کہ پدیں دیدش دوش گہ
چو رعد نعرہ زن اجاب در بوش
بساکس رفتہ رفتہ از ہوش
کنون کورند و کومی خانہ کونوش
کہ بود از جام غیب از جام مد ہوش
بگوئی وحدت آمد دوش بردوش

۱۷ م۔ "نہ تنہا" ندارد ۱۸ د۔ "خجالت" ندارد ۱۹ د۔ حزم

۲۰ چہار چمن وحدت قلمی صفحہ ۱۴۷ میں یہ شعر اس نظم میں ساتویں نمبر پر ہے۔

۲۱ چہار چمن میں یہ شعر بھی پانچویں نمبر پر ہے۔ ۲۲ یہ شعر چہار چمن وحدت میں شامل نظم ہذا میں نہیں ہے۔

باید دانست که تحقیق مبحث قیومیت بطور امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله علیه چنان است که حدیث ان الله خلق آدم علی صورته دلیل بر آن است که اگر حضرت حق سبحانه را در عالم مثال صورتی فرض کرده شود به صورت انسان کامل جامع ظهور فرماید (۲۴۶) به خلاف مخلوقات دیگر که قابلیت این دولت ندارد لهذا انسان شایان خلافت گشت و شروع این منصب عظیم القدر به حضرت آدم علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام قرار گرفته ثانیاً به ترتیب به پیغمبران اولوالعزم مخصوص گشت علیهم الصلوات والتسلیمات و بعد از این که دوره نبوت تمام شده در اولیاء است مرحوم از غایت تفضل و نهایت احسان دو کس را به تخییر طینت آنحضرت علیه الصلوات والتحيات فرموده قیوم عالمیان گردانیدند و قیوم در رنگ وزیر است، هر چند وصول نعم ظاهری و باطنی از سلطان است تقسیم آن بدست وزیر است و به مشورت او سرانجام مهمات ملک و مملکت و چون قیوم ثانی از این قبیل که مذکور گشته حضرت ایشان بوده، اندوه عالمیان بعد وصال ایشان هم تقسیمی سرکشیده که معلوم نیست که گاهی این طور ماتم بر اهل عالم بعد عزیزی از اعزّه صاحب کمال دوی داده باشد فلک به قسمی کمر بسته که وقت دفن به تصدیع تمام لاحق گشته که چه قسم در قبر قرارند آخر الامر خیمه عالی ایستاده نموده به مشقت تمام در قبر کردند و هم چنین گریه و ناله و صحبه اهل زمین از زن و مرد آن قدر کرده که به وجهی در قید قلم حزین قصه قصه جاں گداز نوشته -

شنیده ام که فاحشات بازار نشین دیگرانهای خود را سر کرده سر با برهنه ساخته آن قدر به غم و گداز ساخته که حیرت از عورات دیگر به یاد دادند و حوران بهشتی نیز از غلّه فرو داده باین سوز گداختند چه اهل عالم را بعد از آن مرجعی نمانده که بوی قرار گیرند تسلی حاصل نمایند ناچار باین حزن و ناامیدی احوال خود مفهوم الاحوال و مفهوم الاحوال باشند (رباعی)

غم سینه گداز و غصه جاں کاه   این است حدیث قصه کوتاه

ای سوخته ضبط این نفس کن   بس کن ز حدیث عشق بس کن

کنز دوم - و در آن فلک که بی مدار است زا و گاه خزان و گنه بهار است این باده که روزگار دارد یک مستی و صدخمار دارد بعد از این که تشریف حضرت ایشان رحمته الله علیه به فرادیس الجنان افتاده و این غم همه کس را به دار الحزن رسانیده و شورش فلکی باغزش ملکی زمین و جبال را آب

کرده به وقت کدام نمازی چون بعضی از بنات کرمات آنحضرت قدسنا الله بسره الاقدس
به فکر وضو متوجه صحن حویلی شدند، هجوم نساء سر برهنه که شمار آنها تخمیناً کم از چهل هزار نباشد یافتند و
هر چند غور کردند که معلوم نمایند معلوم نه شد، روز دوم یا سوم پیش برادران خود اظهار این اژدها نمودند
و از طرف ناظران رسیده خبر آن دادند (۲۴۷) که این مجموعه عورات را هیچ یکی از ما نمی شناخت.
فرمودند عورای بهشتی هم از برای ماتم فرود آمده باشکال نساء دنیوی متصنع گشته نشسته بودند و
شعله های سر که از آه آنها سر می زد را ہی با فلاک جلوه گر اهل بصیرت می که دند و آه گرم از عورات
دنیاوی (کذا) را مشتعل آتش گردانیده بودند

در باب که شعله های آسمان تشکده کرد بارگاه هم
معامله غم بجای رسیده که در فاحشات سرایت نموده فکیف المحبات والمخلصات.

- ۱۰ روزی واقعه مخدومی مخدوم زادگی میاں شیخ اهل الشرحه الله سبحانه رحمة واسعة
که فرزند عالی حضرت بودند و در این نزدیکی ازین عالم در بلده شاه جهان آباد رسیده رخت بسته
متوجه سفر آخرت گردیدند و کور نموده که حضرت ایشان را بعد از فراغ دفن یکی از مخدوم زاده های گرمی
می بیند که دست برداشته مشغول دعایند، معروض می دارند که این دعای مستحبات مشکل کدام یکی را
فتح ابواب نموده است فرمودند که ناثقانی که درین واقعه به جرز و فرزع دست برد و گذاشته باشد
منقرت آنها از درگاه کریم غفار رسالت می نمایم مانا که مکاشفه منسوب به مخدوم زاده ثالث حضرت
۱۵ مروج الشریعت است قدس سره - ایضا مکاشفات جناب شریف ایشان دیگر هم درین مقدمه
به تحقیق احوال آنجای عنقریب مشروح خواهد شد ان شاء الله تعالی دل و جان گذاشته به صد سوز
ساخته استماع فرمایند که اخوند سجاد که استاد اکثر حضرات مخدوم زاده های عالی درجات و در
علم فقه دانی مخرج روایات و از قدما اصحاب و صاحب کرامات جناب حضرت ایشان بوده
به سعادت دادن غسل سرافراز گردیده شنیده ام که در حین مضمضه آبی قریب به دهن مبارک آورده
۲۰ التماس نمود که مرا قدرت آن نمی رسد که دهن مبارک را و انمایم خود در رنگ احیا دهن مبارک کشاده
قبول آب فرمودند و ثیاب کفن مسنون به حضرت ایشان داده اند که از اردو لفافه و قمیص باشد و
سفید و نفیس دادند و حمامه نه دادند که بدعت است اگر چه علماء و مشایخ تجویز کرده اند اما جناب

حضرت رسالت خاتمت را علیه و علی آله و صحبه افضل الصلوات و اکمل التحیات نه داده بود و همچنین اصحاب کرام را نیز نه داده اند رضوان الله تعالی علیهم اجمعین. قاعده یاد دار که نزد حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله علیه در هیچ بدعت حسن نیست اگر چه در رنگ فلق صبح ظاهر شود و کل بدعت ضلالت متک ایثار است.

۵ و نماز جنازه در گذر (۲۴۸) صندل پوره که از گذرهای مشاهیر پلده طیبه حضرت سر بلند است، خوانند تا حال در آن مقام صفا بسته اند که زیارت گاه انام باشد و امامت نماز برادر اصفیر ایشان حضرت شاه جیو قدس سره باذن حضرت مخدوم زادها نموده اند و بجوی که بر جنازه مقدره مسموع گشته است از یدمن آن تعداد است، گویند تا باغ فتحی که دو تیر انداز از آن مقام باشد. صفوف خلایق بسته بود در جانب طول و عرض بهم کم از نیم تیر انداز صف را نمی گرفت.

۱۰ مشورت همه مخدوم زادهای عالی درجات برای قرار گرفته که در روز روضه مقدره حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله علیه دفن آن حضرت نمایند و دو قیوم را در یک گنبد گذارند و قران السعیدین حاصل روزگار کواکب شعار دولت مدار مشاهده فرمایند اما از آن جا که سه یک تخت دو شاه بر نشاید یک برج دو ماه برتابد

چل قبر شریف متصل قبر مقدس مجددی قریب به نصف قد آدم کنده بودند که به ناگاه از زبان عبدالعزیز خان فوجدار سر بلند برآمده که دفن حضرت ایشان اگر در موضع علیحه نموده آید موجب رستگاری مخلصان صاحب یقین گردد که ایشان در رنگ والد ماجد خود صاحب کمال و اکمال بوده اند، برای قبر ایشان البته جای جدا به کنند تا قبور دیگر سعادت مندان را جای فراوان در دو روضه میسر گردد و دیگری را در روضه مقدسه برای آن می گذارند که ظهور جوار موجب شفاعت مستلزم مغفرت شان باشد و آن حضرت که ثانی مجدد الف ثانی در جمیع احوال و معانی با مشند روضه علیحه را مستحق اند تا برای عصاة دیگر که منظر عنایات اند جوار قبور به وسعت میسر آید با وجودی که مخدوم زادهای عالی درجات را بر سروخ عبدالعزیز خان مذکور چندان ثبات نبوده اما بقول کلمة الحکمة ضالة الحکیم من حیث وجدها فهو حق بها این نکته زیبا بسی مقبول و دلربا

۱ م - التسلیمات ۲ د - "اجمعین" ندارد ۳ د - "حضرت" ندارد

۴ د - صفحہ ۵ د - "از آن" ندارد ۶ د - طویل

افتاد سمن عقل را هر طرف سر دادند زمینی که از فردوس جدا گردیده دریں دار برای قبله الابرار سیده
 باشد غیر از ہمیں با نچه که بشر پیوند مسکن فقیری از فقیران الهی گرد و چنانچه ذکر آن سابق شده
 است نیافتند. باتفاق عقول آن زمین را بعد از مدینه رسول علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام
 تخصیص کرده مدفن حضرت ایشان ساختند و روضه مقدسه که مشتمل بر انوار بی شمار است آثار عنایات
 مولای ظهور تمام دارد بلده سرسبز را مرتفع الانام و المقام ساخته بر اکثر بلاد و بقاع تنور و ترفیع دیگر
 بخشیده است جلوه اشعارت تابنده انوار نمود ۵

خادمان صندوق پوشش مرقدش می ساختند

گرمی شد اطلس (۲۴۹) گردون ز انجم داغدار

بعد از مدفن حضرت ایشان مکاشفات حضرات مخدوم زاده های عالی درجات من بعد مشروح سازم
 بمشیت سبحانه. اما اولاً بعضی از تواریخ فقراتی که در قید حافظه دارم به بیان آن پردازم اگر چندی
 ۱۰ آن قدر تواریخ منظومه فقراتی را که سابق از تصنیف کتات سموع این کاتب احوال
 قطب الاقطاب گردیده است اگر به تحریر می آورد و معاً قریب به ده جزی کشید اما چیزی
 غیر از غم در سینه نمی افزود به بهر حال کم بادی موجب خلاصی و باعث شادی ست.

تواریخ منظومی که از ملک الشعراء ناصر علی مذکور خاطر است به تقدیم می رساند ۵

۱۵ چراغ خاندان نقشبندان فروغ دین احمد خواجه معصوم
 به سوی گلشن جنت قدم زد ازین ویران رباط کهنه بوم
 طلب کردم ز دل سال وصالش ندا آمد "ز عالم رفت معصوم"

گویند به سمع خلد مکان خبر وصال حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ رسیده فی الفور بر زبان آوردند

مصرع "رفته ز جهان امام معصوم"

۲۰ بعد از آن به محاسبه پرداختند سال وصال آن قبله الابدال یافتند، بعضی شعراء به موجب
 حکم و بعضی دیگر محض ترغیب خود در نظم همه بسته غزل مرتب گردانیده اند، چنانچه قبله گاهی
 قطب الاقطابی قدس الله سبحانه بسره الاقدس فرموده اند:
 "نقشبندیانی بود"

له در سعادت ۱۰ م - نقشبند ۱۱ م - "ویران" ندارد ۱۲ م - د. م - رفت

و حضرت مروج الشریعت می فرماید :

”بجنت خوا بید“

نیز عزیز می یافتم است که

“الموت جسر يوصل المحب الى المحب”

چنانچہ جناب مجدد الف ثانی راگفتہ اند ”الموت هو جسر یوصل الحبيب الى الجیب“۔
ملا محمد سعید دہلوی گفتہ :

”نصف شنبہ بجلیب پرست“

نہم ربيع الاول ماہ وفات سیدِ کل سال ہزار و ہفتاد و نہ، بھری عمر مبارک ہفتاد و دو۔
 ”جناب شریعت مآب“ — ”امام ارباب معرفت“ — ”فیاض الہائی عالم“ —
 ”مروج طریقہ نقشبند“ — ”زبدۂ اعظم اولیاء“ — ”دارث امام رسل“ — ”عمدہ
 ارباب صفوت و صفا“ — ”افضل اہل اسلام“ — ”حافظ کلام“ — ”مرکز ادوار
 ولایات و علوم“۔

عزیز ایزدی خواجہ محمد معصوم الہی اعلاء فردوس مشوای اوداد۔

مخدوم زادہ عالی جناب کمالات اکتاب شیخ محمد اسماعیل سلمہ ربہ می فرمایند :

“خدیو ولایت بود”

عزیزی گوید :

”نصف شنبہ ہنم ماہ ربیع الاول“

هم دریں اثنای تحریر این سطور فرزندی ارشدی نیازا احمد مد عمره چند فقرات یافته است، ایرادی نماید :

۲۰ "مکونات الہ بی قیوم شدند" — "خلیفہ حق بمرد" — "پشت پناہ اولیاد بودای مرد"

مصراع

بشد جنت از وی منور بشد   بریا واد از قیامت

چوں عنان سخن ایں جا رسید فضل لم یزنی شامل حال گردیده به عنایت بی غایت

۱۰ د- ہم دریں اثنای میں تحریر مسطور ۱۱ م- مدظلہ ۱۲ د- کمونات

خوش این آواره مسکین را به نواخته (۲۵۰) به دولت اقبال مشرف ساخت بیان آن
بقدر حوصله خامه لازم دانسته قلم را سرمی دهد

- ادبای براه سخت کرده غیرت سرا دو نخت کرده
به گوش هوش باید شنید آن شب که شب اولی عشره منقرت احنی به شب یازدهم شهر
مبارک رمضان و شب دوشنبه از سال هزار و صد و سی و سوم هجرت سیدالابرار بوده علیه و
۵ علی آله الصلوٰۃ والسلام در معامه مشرف حضرت جبرئیل امین علی نبینا وعلیه الصلوٰۃ والسلام
گشته عنایات فراوان به حال پراختلال خود مشاهده کرده که شرح آن بسی عالی از مراتب تقریر و
بیان است دریں مکالمات گویا ذکر این کتاب به وجه شائسته به قسمی می فرماید که دلہای شکسته
را فرحت غیر مترقبہ می رسانند۔ دریں اشاراتم معروض می دارد که ہر چند از طرف خود در تصحیح روایت
کوشش بسیار فرمودہ ، اما چوں بعد عہد و شمول غریب با ہم جمع اند خوف ضعف و سقم بعضی روایات
۱۰ بہ سبب عدم اعتماد بر حافظہ خود ہموارہ متشتت احوال می دارد، می فرماید کہ بر حقیقت جامعہ قلبی
قلبیہ کہ مرآت جمال معنویہ است متوجہ شو، حسب الامر الشریف توجہی گماشتم این ابیات بلا اہمال
و توقف یافتہ

کتابی بین بہ صبح عشق معلوم	ز فضل احمد و معصوم موسوم
کتابی بین تبصیح صدق مکتوب	۱۵ بہ فضل احمد و معصوم محبوب
کتابی بین کہ عمرش بس دراز است	شجاعت با جیاد راز و نیاز است
کتابی بین کہ بکہ شہسوار است	کتابی بین کہ دولت را مدار است
کتابی بین پراز اسرار ہستی	در و جوش و خروش و ناز و مستی
- والسلام دارد است کہ در کمال اولیاء بہ تصدیق خیر الانبیاء و علی آله التسلیمات
۲۰ والبرکات کمالاتی کہ در انبیاء بودہ اند بہ طریق دراشت جلو گر گردد کہ منصب نبوت ختم یافتہ است
اما کمالات آن بہ طریق دراشت و نیابت کمال فارشان ثابت و موجود اند العلماء ورثۃ الانبیاء
شاہد این مقال است۔

دو دزدی حضرت قبلہ گاہی مرشدی قدس سرہ می فرمودند کہ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ بعد از

۵ م۔ "معلوم" ندارد ۴ د۔ احمدی معصوم ۳ د۔ شاہ ۲ د۔ مرشد

وصال حضرت رسول کریم علیه وعلی آله الصلوٰۃ والسلام فرمودند که اعمال صالحه که در
 همین حیات سید عالم صلوٰۃ الله تعالی علیه وعلی آله وسلم به ظهور پیوسته اجور آن را از
 درگاه کریم ذوالمنن می طلبم و اعمالی که بعد از انتقال آن حضرت علیه وعلی آله الصلوٰۃ
 والتحیت به وقوع آمده اگر در معرکه حساب نیارند و مواخذه بر آن نه فرمایند کمال (۲۵۱) بنده پُری
 ۵ است مطلب اجور آن اعمال حسنه را نمی خواهم -

همین مقدمه به طریق وجدان بعد وصال حضرت ایشان در باطن نمود یافتیم که هر عمل صالح
 که حیات آنحضرت شده باشد باجر آن از کمال عنایت سرافراز فرمایند و آنچه بعد از انتقال
 حضرت ایشان کرده باشم اگر بر آن مواخذه نکنند در معرکه حساب نیارند کمال بنده پروری است
 نیز از جناب حضرت قطب اقطابی قبله گاهی مسموع گشته که کشف مخدوم زاده های عالی درجات
 ۱۰ حضرت شیخ محمد نقشبند و شیخ عبید الله و شیخ محمد سیف الدین و ذقنا الله سبحانه من بس کاتهم
 متفق بر آن گشته که هرگاه در روضه حضرت "مجدد الف ثانی" رفته می شود چنان معلوم می گردد که
 بادشاه عظیم الشان به وقار تمام بر منده خود نشسته است و یک کس یا دو کس دو دست بسته ایستاده
 و هیچ کس را از غلبه صلابت مجال حرف و حکایت نیست و هرگاه در روضه حضرت ایشان می درآیم
 چنان معلوم می گردد که بادشاه عالی جاه بر تخت مرصع یا بر منده فاخره به کمال فرحت و نشاط و فرخندگی
 ۱۵ مزاج نشسته باشد و خدام و غلمان از زمین دیار دست بسته حاضر باشند و مجلس بر رقص و سرود و موسیقی
 باشد و قلم و دوات نیز موجود، گاهی به دستخط پردازند و گاهی به سراغ احوال مقربان حضور لامع النور
 سرافرازی سازند نیست این مگر از استرضاء اشیاء به قیومیت آنحضرت است و قوام عالم چنانچه
 در همین حیات به ذات مبارک تعلق داشته باشد بعد ممت هم این کارخانه عظیم الشان به طریق کلیت
 به ذات مقدس برپا است - آری به بعضی از فرزندان حضرت ایشان این خدمت ثابت است
 ۲۰ به طریق نیابت آنحضرت باشد و لامشاحته فیه زیرا که اصالت بلا ریب در تخیر طینت حضرت ایشان
 واقع است که قیومیت مشروط بآن است، آری در اصالت هم مرتبه ثانیه حضرت مخدوم زاده ثانی
 حجة الله العظیم قدس الله تعالی بسره الاقدس به وضوح پیوسته از حضرت ایشان نقل اثبات

۱ م - به ظهور پیوسته ۲ د - مشفق بر آن بوده ۳ م - مجد الف ثانی در نسخه بیاض است

۴ د - عالی جناب ۵ م - "باشد" ندارد -

می فرمایند، چنانچه در مفتاح آینده در احوال ایشان مرقوم خواهد شد ان شاء الله تعالی.
پس بریں تقدیر قیومی که متعلق این باشد البته (۲۵۲) خواهد بود سخن بجای دیگر که نیز لازم البیان است رفت. احوال حضرت ایشان که دل رابی آن تسلی و سینه رابی آن آرام فی الله هر چند می خواهم که سخن را بطرف دیگر برانم با وجودی که گرفتاری که دم قلم به بهانه و تقریب مطالب دیگر را که در ضمن مطلب اصلی مندرج اند تجویز فرو گذاشت نمی نماید ه

نمی گویم چنینم یا چنانم   نمی دانم چه می گوید زبانم
وجود من نه دارد در خودم بند   ز خود رفتم بیای عشق سوگند
اگر دل رفت شور و ناله برپاست   صدای از شکست شیشه برجا است
جناب حضرت قبله کونین کعبه نشاتین والد بزرگوار و مرشد عالی مقدار در بیاض
خاصه به دستخط انور نوشته اند :

فتح - در ماه صفر ختم بالخیر و النظر ^{۱۸۹} در واقعه می بیند که گویا شخصی به کاغذ سفید زرفشانی آورده بدست مایان داده و گفته این کتاب را میان حضرت جیو اعنی شیخ محمد عبید الله رجهما الله سبحانه به میان خواجہ جیو فرستاده اند و مادر تعجب ایم که این رقعہ را که آورده آخر به قیاس می گویم که فرشته آورده باشد و خط خاص ایشان است اما آن خط را می شناسیم بدین مضمون بلکه همین عبارت که بعینه یاد مانده، الا ماشاء الله تعالی هو -
حضرت جیو سلامت هر دو برادران حضرت جیو با حضرت جیو طعام می خوردند و اگر گاهی آنها را آزار می باشد حضرت جیو همان جارفه طعام می خوردند و السلام زیاده تاکید اکید دانند والد عا و باید دانست که این درس اندکی از ذهن برآمد و معلوم آن شود که رقعہ میت دو لفظ تاکید که متصل واقع شد بی آنکه متعلق آنها چیزی در گذشته باشد خواهد بود اگر چه معنی آن هم به تامل پیدا می شد یعنی تاکید بر استقامت طریقه مرضیه معصومیه همه وقت ملحوظ خاطر اجاب باشد که محبوبیت از و پیدا است و آثار معشوقیت از و هویدا نیز معلوم باید فرمود که این رقعہ از طرف شیخ محمد عبید الله قدس سره بعد وصال ایشان مرقوم گشته که وصال این مخدوم زاده بعد چهار سال حضرت ایشان ^{۲۰} رحمتهما الله تعالی به

۱- م. بیاض   ۲- د. "داده" ندارد   ۳- م. بیاض   ۴- م. به تحمل

وقوع پیوسته و تربت شریف ایشان متصل قبر حضرت ایشان در گنبد واقع است در
 تہ خانہ چہ اصل تربت حضرت ایشان در تہ خانہ است و بالای این تعمیر است کہ براد
 گنبد معلی سایہ انداز است۔ روضہ ایست بہشتی نشانی و دارالسلام را ترجمانی
 جنت المادی از ہر سنگ و سفال او نمایان و جنت نعیم از اطراف و جوانبش اہل نظر
 را شایان "عدن از ابواب او جلوہ گراست و فردوس بر او ظاہر اہل نظر است" ۵
 فلک آئینہ دار رفعت او ہما یک سایہ بان دولت او
 دار الجلال بر اصحاب آن شامل حال است چاہی کہ در آن روضہ است
 چشمہ سلسبیل است و شاہی کہ در آن جا است نوشندہ زنجبیل است۔ حضرت عاشق
 در مدح آن روضہ منورہ می فرماید ۵

کور بینا شود و پیر جوان می گردد
 کوی می خانہ عجب آب دہوای (۲۵۳) دارد ۱۰
 لطافت دار الخلد از در و باش پیدا و طراوت حور و تصور خالی و متجلی است در آن
 رب ماضی حک از و ہرید ازینہ است برای کعبہ مقصود و روز نیست برای مقام محمود
 آن از خاک مدینہ است و حلقہ اش مرعرش را نگینہ، خوش گفت ۵
 گر شنود قصہ این بوستان کہ شود طائف ہندوستان ۱۵
 تا کجا لطائف این بقعہ را و عظمت آن روضہ را کہ روضہ ایست از ریاض جنت بیان
 نماید و دریای محیط را در کوزہ محقرہ در آرد چہ حوصلہ این بی مقدار متحمل آن کجا است کہ این چنین
 اسرار بلند کہ منبغ بہ کمالات بی چنی است تقریر تواند نمود و قلم این بی سر و پرگ را شایان آن کجا کہ
 اطالی معارف ارجند کہ این ہمہ نسبت نقشبندی در بنیاد آد فرد رفتہ تحریر تواند فرمود این چند فقرہ
 کہ در قید قلم در آمدہ از مدد روح پر فتوح حضرت ایشان بہ منصہ ظہور آمدہ ۵
 مابداں مقصد عالی نتوانیم رسید ہم نگر لطف شما نہد گامی چسند ۲۰
 سعادت بنای آن روضہ مقدسہ عصمت آب عفت نصاب ملکہ عالم پادشاہ زادہ

۱۔ د۔ م۔ نہ در تہ خانہ ۲۔ داوین میں منقول فقرہ نسخہ دیں نہیں ہے ۳۔ د۔ ہوامی دارد
 ۴۔ م۔ آن ۵۔ م۔ دید ۶۔ م۔ عظمت قباب ۷۔ ملکہ

جهانیان روشن آرای بیگم که دختر شاه جهان بادشاه بوده در عهد برادر خود خلد مکان به موجب اشارت
مخدوم زاده بر جاده قطب العارفین امام المحققین شیخ محمد سیف الدین قدس سره حاصل نمود. زمینی از
فردوس برای خود خریده آسمان عرش مهیا کارخانه محبت را آراسته شائقان را آوازه عام داده احسان
را تمام ^۵

روضه جنت نشان بلفظ خموش کند عشق را ترجمان وصالش

مصرع

جهان را همه جلوه از حور کرد

جب اوقت وصال آن هم چنان پاک نهاد را سخا اعتقاد که آناء ایل و اطراف النهار به کمال
خضوع و غایت انقیاد در زیارت آن مزار فائز الانوار سر می زند و از یک نوش به صد جوش
ترک خویش نموده باصل مطلب می شتابند و از ابواب معرفت که در آن جا مفتوح اند می یابند ^{۱۰}
هر چه می یابند ^۵

در فیض است نشین از کثالت نا امید این حب

برنگ دانه از هر فضل می روید کلید این حب

و مرجم آن آشنایان سلیم الباب و اعزّه صاحب کمال را که دوری منازل و بعد مسافت سید
طریق آهنا نه گزیده و از راه دور مشاهده آن نور بهتر از مردم حضور می فرمایند و به سبب غلبه تساویت ^{۱۵}
با اهل حضور در گرفتن نور به از دیاد طراوت و سروری نمایند.

حضرت ایشان در مدح روضه منوره حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنهما در مواضع

متعدد به عبارات مختلفه چیزهای بسیار نوشته اند در یک جای تحریر می فرمایند:

فتح هر چند افسوس است که کسی از ائمه ائمان (۲۵۴) نورانی ظلمانی گزیده از آمدن خود چندین
نفرین و حسرت دارد که چه نویسد آری اگر به نیت زیارت روضه مطهره حضرت پیر دستگیر ^{۲۰}
ملاقات مجاوران مرقد میر یابند برخاست که کلمات این جا سهیل الحصول است. انتهی
محصول عبارات الشریفه.

در جای دیگری نویسد:

فتح طالبان از اطراف و کناف قطع علاق و اسباب نموده در رنگ مور و ملخ
می ریزند به یک نوش به صد جوش و خروش ترک خویش نموده به مطلب

می رسند و بسیاری از سکنه این مقام بجهت عدم صدق "دنا گردیدن ازین چشمه حیوة" خشک کام اند و ازین برکات دست تهی - تم کلامه العالی -

روزی حضرت می فرمودند بعضی اعزّه که در حین حیات اوقات را غالب به لوب و لعب بسر می برد بعد از وفات چون بلندی بخت آنها را در روضتین مقدسین حضرت قیومین مجیدین ۵ رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُمَا مدفون گردانده چون بر احوال آنها انداخته می شود غرق دریای نوری نمایند و آنها که عمر را به معرفت و حقیقت باخر رسانیده مدفون آن روضتین منظمین شده باشند قیاس باید نمود که در چه قسم لجه انوار مستغرق خواهند بود، باجمله با حسن اعتقاد و سبحانه مدفن این نیازمندان محکم بنیاد را در آن روضتین مقدسین نصیب کناد بحرمه النبی و علی و آلہ الامجاد علیه و علی آلہ من الصلوات افضلها و من التحیات اکملها - در روز حشر در تہ لوائی مبارک حضرت ایشاتین محشور گرداناد، آمین، که روز قیامت در آن هول و شدت مگر کرشمه الطاف محصومی شامل حال گردیده ۱۰ باریاب صحبت سید المرسلین علیه الصلوٰۃ والسلام گرداند و دخول و عروج آن مجلس معلی غالب باستصواب حضرت ایشان خواهد بود و این مقدمه سماعی است از اکابر دین نه قیاسی است ازین اعجز المساکین -

وعدہ شمار بعضی فتن که در کنز ادل این باب که بعد وصال قطب الاقطاب قیومیت ۱۵ مآب اطراف عالم را در گرفته نور و رونق از اہل آن بر بوده شده بود اگر بر ہوشمندان ادلوا البصار ظاہر است تشریف حضرت ایشان ازین جہاں بہ فرادیس الجنان گرفتن قیامت است کہ راہ ہدایت مسدود گشتہ و طریق ضلالت "از ہر طرف کشاد" وقتی کہ فرزندان بلا و اسطہ آنحضرت والا منزلت رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْہُ در قید حیات بودند در عین غلبہ ضلالت ارشاد خلایق بہر قسم می فرمودند و الحال کہ ازاں عرفاء صاحب کمال بیچ کدام نماندہ، ہجوم فتن نہ آن قدر مجتمع گردیدہ کہ محتاج بہ تحریر این عاصی پُر تقصیر مانده باشد ہر کسی از اہل روزگار شاہد این مشاہدہ ۲۰

لے وادین میں منقول فقرہ کی بجائے نسخہ داورم دونوں میں بیاض ہے۔ یہ فقرہ مکتوبات معصومیہ ۳/۱۴۲/۱۹۶ سے مانور ہے۔ ۲۔ م۔ دریا مکتوبات معصومیہ "برکات" ۳۔ م۔ درجای اسم حضرت بیاض است ۴۔ م۔ بیاض ۵۔ م۔ بحرمہ النبی و علی آلہ الامجاد ۶۔ وادین میں منقول فقرہ کی بجائے نسخہ م میں بیاض ہے۔

است و باز اغیار حاضرین مجمع اما بحکم ایفاء وعده چیزی از اوّل فتن که بعد آن قطب البریات
بجلیسہ بیان می نماید فاعتبروا یا اولی الابصار۔

- نبیسه دختر حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ در عمر چهارده سالگی شہید گشته و قاتلان را
بیچ و بھبی از وجہ شرعی و عرض قتل آن نہ بوده و فساد در سرحد کابل برخاستہ۔ برکوہ خیبر عالمی را تاراج
ساختہ مشہود فقیر و امیر آن ست و جمعیت از بادشاہان رخت بستہ۔ خلد مکان بر کلام امام ربانی
حضرت مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ طعن طاعنان شنیدہ، اصلاً روی جمعیت را نہ دیدہ مدتی
در حسن ابدال نشستہ بہ کابل رسیدہ از آن جا باز گشتہ بہ دکن رفتہ چہ مشتقہا کہ نہ کشیدہ إِنَّ اللہَ
لَا یُفَیِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰی یُفَیِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ۔ باز دار الخلافہ را نہ دیدہ و بادشاہ ہزارہ
محمد اکبر باغی گردیدہ، چہ ہنگامہ ہا کہ نہ دیدہ۔ اگر چہ باز بادشاہ مذکور (۲۵۵) توبہ نصوح فرمودہ
ازاں بود کہ در حرہا فتح ہا یافتہ و آخرت خود را آراستہ إِنْ شَاءَ اللہُ تَعَالٰی۔ ماحصل این مقدمہ از
خدمت عالی حضرت چند بار استماع نمودہ است :

- احمر اکثری فرمودند کہ بادشاہ از اں باز کہ بر مکتوبات قدسی نکات حضرت مجدد الف ثانی پیچند
روی جمعیت را نہ دیدہ اگر چہ جانب کابل و دکن بسیار سیر و یاحت نصیب گشت و توجہ بہ حضرت ایشان
کہ در مادہ ایشان بود نماندہ ظلم حکام بر اکثر بلاد اسلام علی الخصوص دارالارشاد حضرت سرہند او تمام
دار و محبت رخت بستہ است و اعتقاد بر اولیاء محکم البنیاد نماندہ دولت از اغنیاء مخص گردیدہ
و قناعت درویشان نماندہ۔ تاکجا اطناب عصمت اللہ سبحانہ و جمیع المسلمین عین فتن آخر الزمان بہ
ترک توجہات المعصومیہ و تصرفات القیومیہ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاسْرَافَنَا فِیْ اَمْرِنَا
وَتَبَّتْ اَقْدَامُنَا وَانْصُرْنَا عَلٰی الْقَوْمِ الْکَافِرِیْنَ۔

- در نیابد حال نخستہ بیچ خام پس سخن کوتاہ باید و السلام
و خاتمہ این مفتاح ششم چوں در خاتمہ شہر رمضان المبارک اتفاق یافتہ سطر چندی در
فضائل این شہر مبارک کہ از احادیث صحیحہ بہ ثبوت پیوستہ کسب السعادت ترقیم می نماید۔
بہ گوش ہوش استماع باید نمود کہ جناب امام ربانی مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ در مکتوب
چہل و پنجم از مکتوبات جلد اوّل خویش در فضائل این شہر عظیم القدر قلم مشکین رقم جای می ساختہ اند،

تبرکات ہماں عبارت ایرادی نماید :

فتح باید دانست کہ ماہ رمضان بزرگ است عبادتِ نافلہ از نماز و ذکر و صدقہ و امثالِ آنها کہ دریں ماہ صادر شود برابر آدای فرض از ایام دیگر است و ادای فرض دریں ماہ برابر ادای ہفتاد فرض است در ماہ ہای دیگر کسی کہ افطار بہ کنند صائم را دریں ماہ او را بہ بخشند و رقبہ او را از آتش دوزخ آزاد سازند و مراد را مثل اجر آن صائم عطا فرمایند بی آنکہ از اجر آن صائم نقصان کنند و همچنین کسی کہ در خدمت مملوک تخفیف نماید حق سبحانہ و تعالیٰ او را بہ بخشند و آزاد گردانند از آتش دوزخ و در ماہ رمضان آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ رہائی کردند ہر اسیر را و ہر کسی ہر چہ از ایشان سوال می کرد می دادند اگر کسی دریں ماہ بہ خیرات و اعمال صالحہ موفق شد در تمام سال او را بہ توفیق رفیق گردانند و اگر بہ تفرقہ گذشت در تمام سال تفرقہ است مہما ممکن ہر قدر کہ میسر شود بہ جمعیت باید کوشید و ایں ماہ را غنیمت می باید شمرد و در ہر شبی (۲۵۶) از شبہای ایں ماہ چندین ہزار کس را کہ لائق دوزخ اند آزادی سازند و دریں ماہ درہای بہشت را می کشانند و درہای دوزخ را می بندند و شیاطین را زنجیر می کنند و درہای رحمت می کشانند و تعجیل افطار و تاخیر تسرُّ را سنن است و دریں باب آل سرور علیہ الصلوٰۃ والسلام مبالغہ می فرمودند و مانا کہ در تاخیر تسحر و تعجیل افطار اظہارِ عجز و احتیاج خود است کہ مناب مقام بندگی است و بہر حال افطار کردن سنت است و در وقت افطار ایں دعائی خوانند ذہبِ الظلماء و ابتلتِ العُرُوقُ وَ ثَبَتَ الْأَجْرَانِ شَاءَ اللَّهُ تَعَالٰی، ادای تراویح و ختم قرآن دریں ماہ از سنن مؤکدہ است و شمر نتائج کثیرہ وَ قَفْنَا اللَّهُ سُبْحَانَهُ بِحَرَمَةِ حَبِيبِهِ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ۔ انتہی کلام العالی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالٰی عَنْہُ۔ وَلِنَخْتِمَ الْبَابَ عَلَى دَعَاءِ لَيْلَةِ الْقَدَرِ اللَّهُمَّ اِنَّكَ عَفُوٌّ غَفُورٌ فَاعْفُ عَنِّي۔

لے درم۔ "التحيات" ندارد مستفاد است از مکتوبات امام ربانی۔ طبع مولانا نور احمد امرتسری۔

مفتاح مفتوح

حضرت خواجہ محمد معصوم قدس سرہ کا وصال نہم ربیع الاول ۱۰۷۹ھ میں ہوا۔ میری خوش نصیبی سے مسودہ ہذا مقامات معصومی کے باب وصال حضرت خواجہ کا آغاز و انجام کار بھی اسی ماہ مبارک میں ہوا۔ بحمد اللہ سبحانہ

محمد اقبال محبت دی

۱۷ دسمبر ۱۹۸۴ء

۵

در ذکر بعضی از احوال ابناء کرام حضرت ایشاں وما یدلحق هذا الباب۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ

بِإِيمَانٍ الْحَقَنَّا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا تَنَّهُهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ

كُلُّ أَمْرٍ يُمَّا كَسَبَ رَهِيْنٌ - قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمُوَدَّةَ

فِي الْقُرْبَى - اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا صَاحِبِ الصِّدِّيقِ وَالْفَارُوقِ

أَمَامِ الْعُثْمَانِ وَالْعَلِيِّ جَدِ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ نَبِيِّ الْأُمِّيِّ مُحَبُّوبِ

رَبِّ الْمَشْرِكِيِّينَ وَالْمَغْرِبِيِّينَ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَاهْلِ بَيْتِهِ

وَاتَّبَاعِهِ أَجْمَعِينَ " اَلِیْ یَوْمِ الدِّیْنِ ۔

۱۵ بر معتبران اولوالابصار و منتظران دارالقرار و "عالی فطران" بلند استعداد و نازک طبعان

عالی نہاد و نکتہ سنجان کتابخانہ عرفان و ادا "سازان" کارخانہ احسان و زمین بوسان روضہ پاک

معصومی و مدہوشان شراب تاک قیومی و نوع و سان مسند زیبا و طاوسان دست آشنا و کرشمہ بینان

نکبت دلبر یابی و عزلت گزینان بادیہ و لا رای کہ از دائرہ قال و مرکز خال گذشتہ بہ محول الاحوال

پیوستہ ہمگی از مطبع لاریبی باستماع مقالات غیبی چشیدہ ملاوت مذاق از چاشنی عشاق مائل نموده

دل و جان را وقف محبت خانہ زادان حضرت ایشاں ساختہ و طوق عبودیت بہ صد ولولہ شوق

۲۰ در گردن انداختہ توجہ تمام و تضرع مالا کلام بر استماع احوال حضرات مخدوم زادہ ہای گرامی دارند۔

مخفی نہاند کہ مقصد اصلی و مطلب اعلیٰ از تصنیف کتاب و تفتیح الابواب ذکر مناقب

۱۷ د۔ جد الحسین ۲۷ م۔ بیاض (الفاظ و روایین) ۳۷ الف

۳۷ م۔ طبعتان ۳۷ م۔ بیاض

کمالات حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ برای نیل انواع سعادات و کفارت سیئات بوده که به قدر مقدور به ظهور پیوسته و دریا را به کوزه محقره در آورده و تشنه لبان بادی حیرت را به زلال مقال حیات ابدی بخشیده و امانات را بابل آن به تائید صمدی ع به وجه شائسته رسانیده و در ذکر مخدوم زاده های کرام که هر کدام به کمال و مناصف ع علیه مجملات حضرت ایشان پیراسته اند.

۵ اگر عنان (۲۵۴) سخن "را اطاعت نمایند" این کتاب به شش دفتر دیگری کشد که جهات سه منوره ازین حضرات "عالی درجات معمور است" و اگر عنان را کشیده سخن می کند هر چند مطلب به طریق اجمال ثابت اهل "بصیرت" می گردد، اما بعضی از کوه اندیشان بی سرانجام و برخی از فرزندان دنیا زمندان و مخدوم زاده های کرام ظن خیانت اظهار اسرار این اولیاء کبار بر اقم سیاه کار منتسب می دارند و به باطن قصور می نمایند و از همین جهت خوف مخدوم زاده صاحب کمال فرخنده احوال میاں شاه جیو ع فی الحال در مواهب القیوم فی اسرار المعصوم ترک را از ذکر اهل فهمیده بر خاصه احوال حضرت ایشان کفایت فرموده اند، لیکن سنت محرران مقامات مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ از دست می رود و حالانکه در خطبه کتاب در زیر قلم در آمده سنت محرران اولیاء کرام فی جمیع الکلام بر نفس خود فرض نه کرده اما حتی المقدور واجبات ایشان از دست نه داده اند بلکه هر محاسب ممکن در مستحبات ایشان نظر را دو اند و کلاں تر واجبات ذکر مخدوم زاده های عالی درجات است که ترک این سنت به هیچ وجه مقبول اهل کمال نیست چه مخدوم عالی جناب نتیجه اکابر اقطاب ۱۵ شیخ محمد اسماعیل سلمه الله الجلیل که منصف بی دلیل به مشاهدۀ این کتاب خطبای فراوان به کار برده امر موکد عنایت آمیز بر زبان شکر ریز بر ذکر احوال مخدوم زاده های کرام نمودند که در ضمن احوال والد بزرگوار و پیر عالی مقدار از ایشان عالی حضرت قدسنا الله تعالی ... ع که ذکر مدایح اولاد مسترشدان دیگر که به مراتب کمال رسیده باشند مستلزم کمال آن عزیز است مصرع

چو دیدی فرع سویی اصل به شتاب

علی الخصوص فرزندان حضرت ایشان که هر کدام مرایای کمالات آن امام صفاکیشان

له م - تائید عنایت صمدی ع م - بیاض ع م - "داوین" بیاض ع ایضا
 ۵ ایضا ع م - "جیو" ندارد ع م - استمرار ع م - والد ع م - بیاض
 ۶ م - بیاض ع م - بیاض

است به قصد اخبار و احوال یکی را با وجود علم بآن و محفوظ بودن آن وقت ترقیم عین خیانت است
وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِبِينَ - نص قاطع است و آنچه به حکم بشریت در ذیل نسیان
مستور گردد، چنانچه بسیاری از معارف حضرت ایشان هم در ابواب گذشته وقت تحریر آن محل فراموش
گشته - پس حضرت کریم اکل و شرب در صوم هم که به نسیان واقع شود معاف فرموده است ازین
اکابر که متخلقان اخلاق رحیم اند جل و علا عفو مامل غایت مافی الباب با وجود علم و کمال هر یکی ازین
حضرات عالی درجات به تقریبی از تقریبات خصوصیات بعضی از آنها به سمع ناقص خود بسیار رسیده
اند - نسبت به بعضی دیگر مثالی به جناب مخدوم زاده اکبر عالی حضرت کتابت از ایشان می رود فدوی را
با وجود نسبت ارادت و نیازمندی عاجزه ایشان به دست نامراد است (۲۵۸) و حضرت حجة الله
که مخدوم زاده ثانی اند کمالات ایشان در اشتهار کالشمس فی رابعة النهار است، و با وجود
آنحضرت والد بزرگوار این ذره بی مقدار را که پیر اول و استاد کامل این عاصی نابکار انداخته
اتم بآن جناب مقدس مخدوم زاده ثانی ثابت، پس بر بعضی مزایای این صاحبین زیاده تر در قید
قلم در آید البته متعددی خواهد شد تواند بود که دیگران را هم مرایای دیگر باشند که مایان را "بآن اطلع"
حاصل نه بود اما از امور مطلقه البته تغافل نه خواهد ورزید ان شاء الله تعالی حضرت حق سبحانه و تعالی از
روی هر کدام این حضرات عالی مقام سرخ روی نصیب این عاصی تباه کار کند و به فرزندان ایشان
قیام عالم دارد -

۱۵

جهان آئینه مقصودشان باد در آن نور قدم مشهودشان باد

و این مفتاح مفتوح کنوز سته است که در هر کنز احوال یکی از این اقطاب قدس الله سبحانه با سرار هم
مشرود است و به شروع این امر باعتبار عمر است چه کنز اول مشتمل بر نقود و اجناس مخدوم زاده
اکبر است و کنز ثانی از ثانی و ثالث از ثالث و رابع از رابع و خامس از خامس و سادس از سادس
و احوال بعضی از ابناء و نبائر آن مخدوم زاده های کرام که به مرتبه کمال و اکمال رسیده اند به موافق وقت
و حال در کنز والد ماجد آنها در تحت احوال آبا مندرج خواهد شد - ان شاء الله تعالی و مَا تَوْفِيقِي
إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ -

۲۰

(حضرت شیخ محمد صبغت اللہ)

کنز اؤل در بعضی از احوال قطب العرفاء غوث الوری مخدوم زادہ بزرگ واقف اسرار
لی مع اللہ حضرت محمد صبغت اللہ قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس۔

۵ صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عِبْدُونَ۔ فقیر دور از کار
در رسالہ معدن الجواهر کہ مشتمل بر احوال مخصوصہ آنجناب مقدس است ذکر شریف ایشان را بہ
عالی حضرت مقرر نموده و دریں کتاب این لفظ مبارک در شان بسیار آمدہ در اوائل کہ مخصوص مبنی از
کلمات ایشان است ہم باین لفظ "اشارت رفتہ ماند شناس" کہ ولادت با سعادت عالی حضرت
متعالی منقبت روز تاریخ یازدہم شہر ربیع الثانی سنہ ہزار و سی و سہ از ہجرت مقدس
سید الاصفیاء خیر الاحیار امام الانبیاء سید المرسلین حبیب رب العالمین علیہ
و علی آلہ واصحابہ من الصلوٰۃ افضلہا ومن التسلیمات اکملہا، در بلدہ دارالارشاد
حضرت سرہند حرمہا اللہ الیہا عن الآفات والبلیات در حین حیات حضرت مجدد الف ثانی
رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ "اتفاق افتادہ و چوں تشریف امام ربانی مجدد الف ثانی" بہ تقریب سلطان وقت
کہ ایشان را نمی گذاشت بہ رفاقت لشکر ظفر پیکر در آن ایام از بلدہ دارالخیر اجیر بودہ و امام صفائشان
حضرت ایشان از غلبہ و اشتیاق بہ واسطہ استقبال نیز در خدمت والد بزرگوار و مرشد عالی مقدار خود
۱۵ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُمَا شافہ بودند چہ حضرت مجدد الف ثانی بہ موجب الہام الہی رخصت بادشاہی
حاصل نمودہ متوجہ وطن مالوف بودند کہ در اثناء راہ قاصدی (۲۵۹) مژدہ مقصود رسانید غری و
انبساط حاصل روزگار حضرت قیومین گردانید۔

۲۰ از آمدنت شوق دگر افزایش
ای قاصد فرخندہ پی از پیش کہ می آئی؟
مصدق حال گردیدہ والدہ ماجدہ عالی حضرت قدس سرہ از غایت ادب و انکسار کہ
شیوہ مرضیہ ایشان بودہ نام شریف عالی حضرت نگذاشتند و موقوف بر تشریف امام ربانی
مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ داشتند با وجودی کہ روز عقیقہ ذبح شاتین و سر تراشی آن نونہال

۱۔ م۔ بیاض ۲۔ م۔ بیاض لیکن نسخہ م میں کسی نے غیر عادی خط میں روز جمعہ شریف در وقت
نماز عصر اضافہ کر دیا ہے۔ ۳۔ م۔ بیاض
۴۔ دوا میں منقول فقرہ نسخہ میں نہیں ہے۔

جری بار ولایت نمودند که... بعد دوسه روز دخول قبلتین در بلده مذکور اتفاق می یابد...
 فردوس مشاکل در حجره که عالی حضرت بودند رسیده برقع "آن بوستان ولایت" از دست مبارک
 برداشته و با آواز بلند فرمودند السلام "علیکم ملاصبغة الله" بعد ازاں روی مبارک خود را نزدیک
 گوش سراپا هوش^ه نبیره صاحب کمال آورده کلمات خفیه در میان آوردند که هیچ حاضری بر آن
 اطلاع نه یافت و به معارف مخصوصه نواختند که هیچ محرمی حقیقت آن را شناخت سُبْحَانَ اللَّهِ
 وَبِحَمْدِهِ - حضرت مجدد الف ثانی که بانی این همه اسرار و معانی اند با طفل رضیع تقدیم سلام
 فرمایند و با سرار غامضه سخنی نمایند، غلبه افتد از او فرخندگی اعتبار آنحضرت برخوردار در درگاه
 کبریای عزیز غفار قیاس باید نمود.

ازین جا است که تاریخ ولادت با سعادت آن سرور بوستان ولایت یکی از واصلان
 مرتبه حقیقت غالب یافته است و نیز همان عزیز معشوق است آن عالی حضرت را در تاریخ بیان
 بالهام ترجمان تعالی نموده است وی معشوق رب رحمن از روایات ثقات مسموع گردیده است که
 حضرت مجدد الف ثانی به حضرت ایشان خطاب کرده فرمودند که دریں فرزند تو رنگی از اصالت یافتم
 بنا بران نام آن را محمد صبغت الله گذاشتم - ذَلِك فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ
 ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ احمری است از خزانه مجدد الف ثانی که ابیض بآن جمع است به نظر کامل عیار
 ملاحظه نمائی و ملفوظ بالتصرف منتظم به گوش طراوت نبوش^ه استماع اسرار فرمائی عالی حضرت پنج شش ماهه
 بودند که با مراض قویه گرفتار گردیدند به نوعی که مردم بیمار و حکماء با اقتدار دست از معالجه ایشان برداشته
 و حیات را از مخصصات شمرده به یاس مطلق ساختند با آنکه روزی ازاں ایام نفس و حرکت که از
 لوازم حیات است نیز مانده در تمام خانه شورش و فغان برخاسته والدۀ شریفه ایشان (۲۶۰)
 با وجود کثرت شکیبائی که از غایت درع شامل حال داشتند به مقتضای بشریت به گریه بلاصوت که
 منافی صبر نیست از غلبه اندوه شدند و اسباب تکفین و تجهیز مهیا نمودند تا آنکه این خبر به سمع مقدس
 حضرت مجدد الف ثانی رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى رسید از غایت عنایت که شامل حال آن نوباوه بوستان
 کمال بوده برخاسته جانب آن فرزند سعادت مند شتافتند و نقاب از چهره معشوقانه برداشته

۱۰ د-م - بیاض ۱۱ د-م - بیاض ۱۲ م - بیاض ۱۳ م - بیاض
 ۱۴ م - بیاض ۱۵ م - نخعی ۱۶ م - هدایت ۱۷ م - سرودش

دست مبارک بر زخاره شریف عالی حضرت گذاشته بر زبان الهام ترجمان آوردند که بابا ای چیه خوش طبعی است که با والدین خود نموده اینهارا محزون ساخته آید زود متحرک شوند که آنها با آرام و به حلاوت به خوردند و به خسپید فی الفور در حرکت شدند و به شفا ممتاز گشتند و گریه به دستور اطفال نمودند، غم احباب به سرور تبدیل گشت و در چشم ابوبن نور در آمد ابیضی جلوه گرمی گرد که احمر را برداشته است و تصرفی است با مفوظ ساخته - جناب مجدد الف ثانی امام ربانی در همان وقت با حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا خطاب کرده فرمودند که مردم ازین طفل مایوس می شوند و دست از حیات برمی دارند و من این را به محاسن سفید مشاهده می نمایم و شیخ القوم می فهمد صاحب ارشاد می بینم که عالمی از ارشاد او به کمال ولایت رسیده اند فوق ماقال رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا کما شاهد کل شریف و وضع -

۵

۱۰ احمر - روزی پیاله دوائی عالی حضرت قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس در همان مرض در طاقچه پر از روغن شده مانده است هوبل آن گرفت که مبادا به بوادیهونت آن سرایت نموده باشد زود سلام داده برداشتم -

بالحمله عنایت وافر و بشارات متکاثره از حضرت مجدد الف ثانی به حال آن قبله دو جهانی مسموع گردیده است اما از خوف تطویل کلام بر ماقول و دل کفایت می رود و مقدمات مسطوره از کثرت روایات بحد تواثر رسیده اند -

۱۵

دعمر عالی حضرت بیک سال کامل نه کشیده بود که وصال حضرت مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا روی داده بعد ازاں که به سن تعلیم و تعلم رسیدند در اندک مدت قرآن مجید را خوانده به کتب متداوله پرداختند -

۲۰ احمر - روزی به تقریبی می فرمودند که به سن سیزده سالگی عضدی را به خدمت عم شریف حضرت خازن الرحمت باخر رسانیده ام و به نیز کتب دیگر هم ازین پس و پیش به خدمت آنحضرت قدس سره گذرانیده و در چهل روز حفظ قرآن شریف فرموده اند و در اثناء تحصیل کتب معقوله و منقوله کسب باطنی بخدمت والد بزرگوار خود به کمال رسانیدند و صاحب حل اتم و قال اکمل شدند اما از غایت تفاوت با وجود فور علم و معارف معرفت مسئله که در کمال آسانی هم پیش می آمد حل آن از

علمای دیندار می نمودند و به موافق فتوی آنها عمل می فرمودند و خود را از اہل علم نمی دانانیدند و انحاء
مقال و ستر حال بہ شیوہ مرضیہ (۲۶۱) ایشان بودہ - گویند اکثر مکاتیب حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ
کہ مشتمل بر معارف بلند و بشارات ارجمند باسم عالی حضرت قدس سرہ شرف صدور می یافتند آنها را
مطالعہ نمود، باب شستہ تناول می فرمودند و نمی خواستند کہ بیچ یکی اطلاع یابد۔

۵ احمر۔ می فرمودند کہ قیامت محک ہر کمال است در آن جا ہر کس بہ تمام عیار خواہد گرفت و یا
از اعتبار خواہد افتاد و مکاتیبی کہ در جلد اول حضرت ایشان بنام شریف ہستند از آن ماندہ اند کہ
پیش از وصول یان قبلہ اصحاب قبول مخلصان صادق نقل برداشتہ اند۔ بالجملہ باین ہمہ کثرت کمال
این قدر کثرت تہتر کہ از آن عالی حضرت مشہود و مسموع گشتہ است ۔

عرض نا دادن کمال خود کمال دیگر است چہرہ پوشیدہ حلال را جمال دیگر است

۱۰ آن قدر غلبہ تہتر مراد رخوف انداختہ است کہ در نوشتن این قدر اسرار ہم آیامرضی اظہار
باشد یا نہ اما از آن جا کہ رسالہ معدن الجواہر در حالت حیات عالی حضرت جمع نمودہ حقیقت آن
بہ زبان قلم معروض داشتہ چہ تصنیف آن رسالہ در بلدہ دارالفتح اجین اتفاق یافتہ بود و تشریف
عالی حضرت در دارالارشاد حضرت سرہند بودہ - ہم چنین جواب سرفرازی یافتہ دعای خیر در حق احقر
بتخط انور نگارش یافتہ و بعد از رسیدن فدوی در وطن اگرچہ ملاقات صوری دست نہ دادہ چہ
وصال آن قبلہ ارباب کمال پیش از رسیدن احقر بہ نہ ماہ رودادہ اما از باریابان حضور عنایات
۱۵ غائبانہ بر تصنیف آن رسالہ بسیار شنودہ از آن جا کہ عمر مبارک باخر رسیدہ بود و ظاہرا بر اظہار بعضی
اسرار مرضی کریم غفار معلوم فرمودہ باشد کہ تحسین آن نوشتند و دعای خیر فرمودند، این ہمہ ظہور آن
دعا دولت کشاں است کہ معاملہ را تا این جا رسانیدہ و بہ تحریر مقامات معصومی مزیت بخشیدہ بالجملہ
از قبولیت معدن الجواہر بر قبولیت احوال دریں مقامات فرخندہ نکات دلیری کاملہ حاصل گردید
والا معاملہ آن جا از قید تقریر و تحریر خارج است ظہور صغ الہی کہ از نام آن عالی حضرت تعیینہ
۲۰ یافتہ مزج بی کیفی در رنگ ایشان گذاشتہ ۔

شگفتہ منظری کامل عیاری چوناش صبغۃ اللہ در بہاری

تا کجا دراز نفسی نماید کہ مطلب از ادراک این آوارہ بسی بلند است براموری کہ مفہوم بر اہل و

نا اہل گردد باید پرداخت۔

احمر۔ از زبان درفشان عالی حضرت قدسنا اللہ تعالیٰ مسموع گشته کہ حضرت والدہ ماجدہ می فرمودند کہ شما در فرزندان ما نسبت اصحاب دارید کہ شما حضرت (۲۶۲) مجدد الف ثانی را دیده اید و اینها نہ بعد از اتمام این کلام فرخندہ انجام ارشاد کردند کہ این قریب را اندک خیال نہ کنی رای امام ربانی مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ بر آن است کہ هیچ ولی بہ مرتبہ اصحابی نہ رسد اگرچہ او پس قرنی باشد۔
احمر۔ از جناب حضرت قبلہ گاہی اقطاب دستگاہی قدس سرہ استماع یافتہ کہ حضرت ایشان بہ حضور من می فرمودند کہ اگر ملکی از ملائکہ مقربین علی نبینا وعلیہم الصلوٰۃ بہ صورت بشری متمثل شود غالباً صورت بر حقیقت فرزندی محمد صغت اللہ اختیار فرماید۔

احمر۔ نیز از زبان درفشان حضرت والدہ بزرگوار مسموع گشته کہ یک مرتبہ عالی حضرت قدس سرہ ختم قرآن مجید در مسجدی کہ متصل منزل شریف ایشان است در نماز تراویح فرمودہ شب ختم چند سورہ از آخر موقوف داشتہ بہ خدمت حضرت ایشان شتافتند کہ بآنحضرت بہ شنوائید و برکات ختم را بابرکات حضرت ایشان جمع نمودہ خصائص آن از زبان الہام ترجمان استماع فرمایند القصہ در چند رکعت اخیر حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ خواندن باشندون خود موقوف فرمودہ از ایشان استماع نمودند در حین استماع غیبی و استغراقی بر تمام مجلس رودادہ بعد فراغ ختم حضرت ایشان بہ عالی حضرت خطاب کردہ فرمودند کہ در حین قرأت شما اسرار واجب الاستتار جلوه گر گردیدہ و اموری در میان آمدہ کہ مصداق لا عین رأت ولا اذن سمعت۔ باشد و نزول اجلال بلا کیف بکمال عظمت و کبریای معلوم گردید و تاج مکمل بہ جواہر دیاقوت کہ اشعات انواران از دادی ناسوت تا تحت گاہ جبروت آفاق را درخشان ساختہ و ضیاء بخشیدہ بر فرق شما یافت ماناکہ در حین نزول ملهم گردیدہ کہ این نزول برای استماع قرآن مجید صیغۃ اللہ است مکرر دریں کتابت ذکر یافتہ لیکن چون محل حدیثہ ارباب ظواہر است باز عادہ ثانیہ از الزم ضروریات است معلوم فرمایند کہ نزول بلا کیف از قبیل تشابہات است کما ورد فی الخیرینزل ربنا الی السماء الدنیا کلمات اکابر دین بہ کمال اعتقاد و یقین باید شنید کہ آثار سعادت و اطوار صاحبین است و علم آل مفوض بہ قایل آل باید داشت و بردو انکار پیش نہ باید شد کہ علامت ضلالت و آثار جہالت را دلیل مبین است

لہ م۔ فرق

هذا هو الحق فماذا بعد الحق الا الضلال -

- احمر - حضرت مخدوم جمیل و مخدوم زاده صاحب تکمیل شیخ محمد اسماعیل دامت برکاتہم و طالت حیاتہم پیش این دور از کاری فرمودند و نیز در بر قومات خویش بدستخط خاص تحریر نموده اند که خدمت شریف عرفان پناهی زبده الواصلین خواجہ محمد حنیف کابلی قدس سرہ کہ خلیفہ اول حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ باتفاق مردم خانقاہ بوده اند می فرمودند کہ در آن ہنگام فرزندہ انجام کہ تشریف حضرت ایشان در بلدہ دارالخلافہ (۲۹۳) شاہ جہاں آباد بہ تقریب طلب بادشاہ خدا طلب خدمت مکان رحمۃ اللہ سبحانہ اتفاق یافتہ عالی حضرت این ضعیف را طلب داشتہ ارشاد کردند کہ وسعت ارشاد حضرت ایشان عالمی را بہ ولایت رسانیدہ و خلفای کرام را بہ مقام وراثت برہ و فرزندان عظام را در آنجا شان خاص بخشیدہ و فقیر مدتی است کہ محروم التوجہ است بعد از آن تاکید کردند کہ فلانی عرض احوال مرا نہانی بہ سمع مبارک آن قبلہ دو جہانی بہ عبارتی کہ لائق احوال دانی برسانی کہ احقر از توجہات آن قیوم ربانی امیدوار است - فقیر با وجود عدم لیاقت خود پیغام عالی حضرت بہ موفق عرض حضرت ایشان رسانید آب در چشم مبارک گہ دیدہ در جواب فرمودند کہ شما سلام مایان فرزند برومند تبلیغ نمودہ بہ گویند کہ من با این کبر سن و ضعف بدن با طالبان الہی صحبت می دادم و بہ حکم حدیث قدسی اذا رأیت لی طالباً فکن لہ خادماً بہ موافق مقدور خدمت آنہای نمایم وقت آن است کہ مسندی در برابر من فرش کنید و قدری دریں خدمت مامورہ بامن شریک گردید تا ازین بارگراں نفسی بیاسایم و آنچه ماداشتم مدتی است کہ بہ شما اشارت فرمودہ ایم و اگر طالب مزید اند در روضہ منورہ حضرت مجدد الف ثانی بہ روید و ہر نعمت تازہ کہ فائز الوقت گردد ما را ہم شریک سازید وقت مدد است نہ محل عذر چوں این پیغام دولت انجام و جواب بشارت مآب بہ عالی حضرت رسانیدم خوش وقت شدند و شکرانہ الہی بہ تقدیم رسانیدند -

- ۲۰ احمر - نیز از مخدوم زاده برجادہ حقائق آگاہ شیخ محمد اسماعیل سلمہ ربہ استماع یافتہ کہ عارف معنوی قدوہ ارباب تحقیق خواجہ محمد صدیق پشاوروی قدس سرہ کہ خلیفہ ثانی حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بودند می فرمودند کہ در وقتی از اوقات بہ من خدشہ فضل و بزرگی مخدوم زادہ ہای قدسی حنات لاحق گہ دیدہ کہ با وجود کمال تورع و تقوی و علو کمالات کہ شامل حال ہر ششش بودہ کدام یکی از

لہ د - "یکی از" ندارد

دیگری افضل باشد و هر چند این خطر را دور می نمودم دور نمی شد و استغفاری نمودم نازل نمی گشت
بلکه بر مزیدی دوید به ناچاری تمام حقیقت خدشه و استغفار به عرض حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ
رسانیدم و ندانستی که ازین خدشه شامل حال گردیده نیز معروض داشتم از غایت عنایت تبسم آمده در
جواب لعل شکر بار نمودند که حل این خدشه در شب اول که ازین جاب به پیشاور می روند خواهد شد و این
معنی منلقه (۲۶۴) در آن بلده منحل خواهد شد؛ بعد چندی که رخصت پیشاور اتفاق افتاد در هر قدم
فرحت تازه راه را مصفا می ساخته چون دخول میسر گشته انتظار شب که مبنی از برکات قدر بوده
بر کمال بی قرار داشته تا آنکه شب پر تو انداخته

۵

شب خوش، صبح زندگانی نشاط افزا چو ایام جوانی
در واقع به جمال جهان آرای بالانشین مندر سالت آفتاب قیامت امام الانبیاء المرسلین
صلی الله تعالی علیه و علی آله و صحبه وسلم و بارک مشرف گشته که با هر چهار یار خود تشریف
ارزانی دارند و حضرت ایشان با جمیع ابنای کرام خویش به یک طرف مقابل سید البشر علیه و علی
آله الصلوٰۃ والسلام دست بسته ایستاده اند و درین اثنا آنحضرت علیه الصلوٰۃ و التحیة
سبأ مبارکه برداشته جانب خلفای کبار رضی الله تعالی عنہم جمعین می گردانند و اشارت باین طالب
بشارت نموده می فرمودند که فرزندان شیخ محمد معصوم مادر رنگ هر چهار یار من اند ما من الکبیر
کبیر فافهم و در وقت گفتن الکبیر کبیر فافهم سبأ به جانب حضرت صدیق اکبر
رضی اللہ تعالیٰ عنہ آورده اند فحصل ما اريد کمالا یخفی علی کل شریف سعید -

۱۰

۱۵

باید دانست بشارت حضرت ایشان در باره عالی حضرت قدسنا الله سبحانه بسیار استماع
یافته است درین جابر همین قدر کفایت رفت بعضی از آن با در رساله معدن الجواهر مسطور گردیده
اگر دولت اشتیاق رهبری فرماید در آن جاب رجوع باید نمود -

الحال نقل مکتوبی از مکتوبات حضرت ایشان که باسم عالی حضرت مشتمل بر الهام حضرت محمد الف ثانی
رحمۃ اللہ تعالیٰ عنہ و وعده ایراد آن هم در مفتح اول گشته است می نمایم به تامل استماع فرمایند،
مکتوب صد و هشتاد و نهم است از جلد اول که بشارت حضرت ثلاثه بلکه اربعه جلوگرمی گردد :
فتح الحمد لله رب العالمین و الصلوٰۃ والسلام علی سید المرسلین و آله و صحبه اجمعین

۲۰

۱۰ م. خواهد گردید ۲۰ د. بشارت ۳۰ د. حضرت

حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی حضرت ایشان ما تَعَالَى تَعَالَى بشر ساخته بودند بآن
 که دنیای ترا آخرت گردانیدم سطری چند در شرح این عبارت علیه وعل این مکاشفه غیبیه
 مرقوم می گردد به گوش هوش استماع نمایند بدانند که هر چند در دنیا مشهود می گردد و بی شائبه
 ظلیت نیست که دنیا تاب ظهور اصل بی شائبه ظلیت نه دارد و موطن ظهور اصل آخرت
 است و چوں دنیای ایشان حکم آخرت گرفت ناچار موعود اخروی درین نشاء حلوه گشت
 و نصیبی از اصل بی شائبه ظلیت به حصول پیوست و نیز می تواند که بعضی تمتعات این
 نشاء فانیه که موجب تنقیص درجات اخروی است در حق ایشان نه این چنین باشد بلکه
 باعث ترقی (۲۶۵) درجات بود چنانچه نعیم آخرت که تمتع بآن موجب ترقی است بایش
 آن است که اشجار و آنهار بهشت و هم چنین حور و غلمان آن مقام منظر معانی تنزیهی
 و تمهیدی اوست سبحانه که درین دار همان معانی بکسوت حروف و صور کلمات پیدا شده
 است کسبحان الله والحمد لله مثلاً و چنانچه مباشرت این کلمات درین دار دنیا
 موجب ترقی است همچنین تمتع ازاں فواکه در بهشت و مباشرت بآن لذت و نعم موجب
 رفع درجات و ترقی مقامات است و چوں به کرم الهی عم احسانه دنیای شان
 آخرت گشت لاجرم تمتع نعیم این جای در رنگ مباشرت لذت ازاں جایی گشت و نیز
 می تواند که سالک این راه هر چند قطع منازل وصول نماید و باصل اصول برسد و به تجلیات
 ثلثه مشرف شود و مشاهدات مشکفیه و غیر مشکفیه و سائر لوازم ولایت را حاصل نماید اما مادر
 قید زندگانی این جهان است و در تنگنای جسد محبوس است مقید جبل الخیال است و
 خلاصی بالکل از قید خیال درین دار محال است چنانچه مولانا می روم قدس سره قریب
 احتضار می فرموده اند ۷

۲۰ من شوم عریای ز تن اواز خیال تا غرامم در نهایت وصال
 یعنی تخلص از قید خیال بی خلاصی از تنگنای جسد ممکن نیست و چوں دنیای ایشان حکم
 آخرت گرفت لاجرم مطلوب درین نشاء منزله از تحت خیال و مبرا از اختراع دهم حلوه گرد
 گردد و نیز می تواند که رویت موعود اخروی است و نصیبی ازاں در دنیا بهیچ کس رانیت
 مگر سرور دین و دنیا را اصلی الله تعالی علیه وسلم و حضرت ایشان ما تحقیق نموده اند که
 هر کمالی که نبی را بود کل تابعان او را نیز به تبعیت و طفیل ثابت است پس اگر از الوش

خوان این نعمت ہنر نہ نصیبی ارزانی داشته باشند می شاید ہر چند رویت نہ باشد کہ آن
 با جماع است غیر واقع است چہ حصول اصل شی دیگر است و نصیبی ازاں یافتن دیگر
 چنانچہ آنحضرت نوشتہ اند کہ ہر چند رویت نیست اما کالروية است فافہم فان
 کلامنا اشارات و بشارات لک دی تواند کہ محل آن عبارت شریفہ ایں باشد کہ دنیا دار
 عمل و کسب است و آخرت دار جزا و اجراست پس انفع دریں دار اعمال است کہ
 مقربات اند و ترقی بخش و اگر از ثمرات مکاسب کہ جزای عمل است چیزی دریں دار
 عنایت فرمایند ہر آئینہ موجب تنقیص درجات اخروی باشد و لہذا تری بعض من
 اعطی الثمرات فی ہذہ الدار یتمنی عند الموت ان لا یكون له من ہذہ
 الامور شیء و کان ہذا هو السرفی عدم ظہور کثرۃ الاحوال من
 الصحابة رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین مع فی (۲۶۶) الدرجۃ العالیۃ
 من الولایۃ ہذا لکن لما جعل اللہ تعالیٰ دنیاہم آخرۃ فلا یكون
 حصول الثمرات لہم فی ہذہ النشأۃ منقصۃ لدرجات آخرتہم کما
 قال اللہ تعالیٰ فی حق خلیلہ علی نبینا وعلیہ الصلوٰت والسلام وَ
 اتَّيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ و لعل وجہہ
 ان ہذا الزمان لقربہ و دنوہ من الآخرۃ ملحق بتلک الدار فیظہر فیہ
 ما اختص بالآخرۃ لکن ہذا الحكم مخصوص بمن شرف بہذہ السعاده
 العظمی والدولۃ القصوی ولا یجوز لاحد ان یقیس علیہ نفسہ الامن
 ادخل فی ہذا الحكم بکرمہ سبحانہ۔

چنانچہ حضرت ایشاں در مادہ مخدومی مکرمی شیخ محمد سعید و ایں فقیر فرمودہ اند کہ شما
 ہر دو را داخل ایں حکم ساختند الحمد للہ رب العالمین علی ذلک و علی جمیع
 نعمائہ حمداً کثیراً طیباً مبارکاً۔
 انتہی مکتوبہ المقدسہ۔

و جاہت منزلت و کثرت اعتبار عالی حضرت نزد حضرت ایشاں ازین نقل عظیم الاقتدار

که مخدوم زاده صاحب اسرار شیخ محمد اسماعیل مدظلہ کہ از جناب حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہا می فرمایند :

احمر - از مخدوم زاده مذکور مسموع گشته کہ حضرت ایشاں می فرمودند کہ اگر پدری تعظیم پسری بجا آورده باشد من تعظیم فرزند می محمد صبغة اللہ نمایم - دیگر در اشتقاق و اخلاق و عادات و عبادات عمل عالی حضرت قدس سرہ بہ موافق سنت سنیه بوده و طریقہ مرضیہ مصطفویہ ^۵ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام حتی المقدّر از دست نمی رفت اوضاع حضرت ایشاں بہ حدی خاطر نشین بوده کہ خلاف آن را سم قائل می شمرند و اطوار مجبوری بہ مرتبہ محبوب بوده کہ مخالفان آن را لصوص دین می داشتند دنیا و مافیہا را بہ پشت پازده آخرت را مدار کار و محل لقاء پروردگار می انگاشتند سلامتی قلب از اعظم مقاصد و خلاصی روح از اغر مطالب متصور می نمودند -

۱۰ احمر - حضرت قبلہ گاہی اقطاب دستگاہی می گفتند ہر گاہ صورت پر حقیقت عالی حضرت بہ نظری در آید بی اختیار آیہ کریمہ اِذْ جَاءَ رَبُّہٗ بِقَلْبٍ سَلِیْمٍ کہ در شان حضرت حلیل علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام وارد است بر دل جوش می زند و گاہی از دل بر زبان نیز می رسد ہر چہ عزیز سلیم القلب مثل جناب حضرت ایشاں خال حالی اگر شاید محسوس شدہ باشند بی شائبہ تعصب در قید تحریر می آید کہ حکایات اولیاء کبار بسیار مسموع گشتہ و صحبت ^{۱۵} اکبری ایں ارباب اسرار دست داده اما ایں زہد و توکل و تسلیم و رضا و صفاء قلب و خلاصی روح و تسر حال و اخفای مقال و فدویت حضرت مجدد الف ثانی و محبت حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما کہ از جناب عالی حضرت دید و شنید اگر قدری (۲۶۷) از ان ترقیم نماید از معاندان اعتقاد ایں اکابر بہ صد شوق گرایند و بعضی از مرضی القلوب راہ عدم اختیار نمایند چہ مرضی القلوب در ہر وقتی از اوقات انبیاء و اولیاء گشتہ اند و صحبت ایں حضرات نفی بآن نجسیتہ صفات ^{۲۰} نہ نموده سہ

ہر کہ را روی بہ بہبود نہ داشت دیدن روی نبی سود نہ داشت

۱۰ م - پنداشتند ۱۱ م - عظیم
۱۲ م - پسنداشتند ۱۳ م - بعد ۱۴ م - گذشتہ
۱۵ م - ایں حضرات بآن حسنہ صفات

باجمله وجود شریف عالی حضرت از اعظم تصرفات حضرت مجدد الف ثانی است و اکبر له
خوارق حضرت ایشان است وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَنَّمْ به موافق وقت و حال نقل چند از افعال صحیح
که مشتمل بر نقادات ایشان باشد ابرامی نماید بعونه سبحانه.

۵ احمر - سیادت دستگاہی مرحومی میر محمد غنی برهانپوری نبیسه حقائق آگاهه خواجہ محمد ہاشم کشمی
قدس سرہ مکرر بہ حضور آشنا و بیگانہ روایت نموده کہ یک باری عالی حضرت در بلدہ طیبہ سرچند
فدوی را دعوت طعام فرمودند و استفسار وقت طعام نمودند عرض کردم چاشت گاہ ، فرمودند
ہماں وقت چیزی خواہد رسید آداب بجا آورده منتظر غایات شستم تا آنکہ نصف گذشتہ و
اثری از طعام بہ ظہور نہ پیوستہ و اشتہا برگشتہ دانستم کہ نیسانی ازیں معنی بہ بندگان عالی حضرت
طاری شدہ باشد اما از غایت ادب چیزی ہم نہ خوردم تا آن کہ وقت نماز پیشین رسید
در مسجد رفتم عالی حضرت را در نماز یافتیم بعد از فراغ نماز بہ بندہ خود از راہ کرم ارشاد کردند کہ
ما طعام را بہ وقت شما تیار کردہ بودیم اتفاقاً بزی گشتہ گوشت ادیختہ بودم نیاز آمدہ بود
بعد از تیار می طعام نیاز آرد اظہار مطلبی از مطالب دنیاوی نمود طعام مشکوک شد آن طعام بہ حساب
بزد و رفتارش دادیم و گوشت دیگر از بازار خریدہ مکرر فکر طعام نمودیم الحال خواہد رسید ان شاء اللہ تعالی
عرض کردم کہ حضرت از راہ تفضل این مخلص خود را از شکوک نجات بخشیدند - بعد از نفسی اطمینان
و غیر متلونہ رسیدہ بہ جلالت کلی در غلبہ اشتہا خوردم و بہ موجب نص قرآنی ان اکرمکم
عند اللہ اتقاکم - بہ صد جان معتقد عالی حضرت گردیدم -

۱۵ احمر - از مخدوم زادہ عالی درجہ صاحب ارشاد و تکمیل شیخ محمد اسماعیل سلمہ ربہ مسموع گشتہ کہ یک
مرتبہ عالی حضرت بہ سیر بجوارہ تشریف بردہ بودند شبی در خانہ یک منصب دار کہ مرید قدیمی و مورد وثق
جناب ایشان بود گذرانندہ فردا پس سوار شدند منصب دار سعادت اطوار بر اسب سوار شدہ در
رکاب سعادت بہ قصد متابعت برآمدہ تا قریب یک فرنگ رسیدہ مبلغ چہل روپیہ و چند
۲۰ پرکالہ نفیس نیاز مقدس گذشتانندہ فاتحہ نصحت حاصل نمود بعد از ترخیص باز گشتہ پاکلی شریف
را گرفتہ بہ عرض پایہ ولایت رسانید کہ تشریف برادر حضرت اعنی جناب حضرت خواجہ جیو در

۱۰ د - "اکبر" ندارد ۲ د - ذات ۳ د - م - طیار

۴ م - بندی ۵ د - م - طیار

لشکر است بر در فدوی دریں ایام متوجه آن مقام اگر به سفارش مدد حال او شود انساب می نماید قبول فرموده پاکی را نشاندہ سفارش به دستخط انور نوشته دادند (۲۶۸) و نیازش را رد کردند عزیز معهود از التماس مقدمہ مکتوب ندامت بسیار کشید و به بکاء شدید ساخته تاسہ منزل الحاح کنان در رکاب سعادت بوده کہ اصلاً قصد از گذشتان دن نیاز ملحوظ مطلبی نہ بودہ اما شقاوت بر آن آورده کہ بی خطرہ امری از امور دنیویہ این حرف از زبان برآمدہ و من مرید قدیمی و موردی از ہمیشہ ۵ نیاز گذرانده ام این نیست کہ مرتبہ ادلی باشد برای خدا قبول فرماید بعد سہ منزل مکتوب بہ منت تمام واپس داد و نیاز بہ معرض قبول افتاد عزیز معهود لشکر گویاں بہ مقام خویش رفت۔

احمر۔ فضیلت پناہی شیخ ابونصر سلطان پوری کہ تاجر صالح است و از مخلصان مخصوص این حضرات عالی درجات مکرر پیش این راقم بیان نموده کہ یک مرتبہ عالی حضرت از لاہور بہ سرہند می آمدند و حماء شدیدہ بازار نقرس لاحق بودہ و دست شریف ہم ضرب شدید خورده در بندہ خانہ اتفاق منزل افتادہ و در آن حویلی اشجار خرم بسیار بودہ ایشان از غایت ادب بر چارپائی خواب نہ فرمودند بلکہ در زمین ہم پائی شریف دراز نہ فرمودند بلکہ اصلاً خواب نہ نموده شستہ ماندند چہ در آن شب باد شمال شدت داشتہ و برگ آن اشجار می ریختہ خود را بہ ہر قسم نزدیک آن ریخت رسانیدہ برگ آن را برداشتہ بر طاق می گذاشتند تمام شب بہ ہمیں صرافت گذشت وقت بامداد چواستفسار این معنی نموده شد فرمودند در حدیث آمدہ است اکرموا عصم النخلۃ فانھا ۱۵ خلقت من بقیۃ طینۃ آدم۔

احمر۔ یکی از مخدوم زادہ ہای عالی تبار سلمہ اللہ سبحانہ روایت نموده کہ یک مرتبہ عالی حضرت قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس در بلدہ شاہ جہان آباد در حویلی کرایہ تشریف داشتند و موسم عید قربان قریب رسیدہ بود کہ یکی از نیازمندان گوسفندی برای اضحیہ نیاز فرستاد چوں روز عید رسید گوسفند در قربانی در آمدہ بلکہ مطبوخ گشتہ اما ہنوز در اکل عالی حضرت نیامدہ کہ بخاطر ۲۰ اقدس یاد آمدہ کہ یک روزی این گوسفند چند برگی از اشجار آن حویلی خورده بود فی الحال دیگری از بازار بہ قیمت کلی طلبانده بہ عوض آن اضحیہ فرمودند و برای بخشاندن اوراق اشجار کہ خاوندانہا در آن ایام در بلدہ نہ بودہ چہ تلا شہانہ نمودند۔

۱۔ د۔ "فدوی" ندارد ۲۔ م۔ شمال

اگر تعداد این قسم تفاوت مرئی و مسموعه نماید سخن بسیار وسعت می رساند هر چند که التذاذ معنوی بر اهل آن بر مزید سرایت می کند. اما از امور مستقبله این کتاب که هر کدام در تلذذ بخشی اختصار لازم ترمی افتد لهذا حق متوسط که مرکز عدل است در مقدمات مذکوره و موعوده اختیار نمود و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظيم.

۵ احمر - یکی از عرفای روزگار در محفل از محافل ابرار نقل می نموده که عالی حضرت را منصب و خلعت غوثیت از روحانیت غوث الثقلین کریم الطرفین حضرت سید محی الدین شیخ عبدالقادر جیلانی قدس الله تعالی روحه و افاض علينا وعلى العالمین فتوحه بدست آمده و این وقت به حصول انجامیده که حضرت عالی بعد ان فراغ از حج (۲۶۹) از مدینه سکینه علی ساکنها افضل الصلوة و اکمل التسلیمات از خدمت حضرت ایشان ^{رضی الله تعالی عنه} مرخص گردیده براه خشکی معاودت وطن مالوف اختیار فرموده بودند و در اثناء طریق مزارات متبرکات را که مشهور و معروف بوده زیارت نموده آمدند در بلده بغداد چون به زیارت حضرت شیخ رسیدند از آنجا این تحفه از جانب شیخ مذکور قدس سره مرحمت شد.

۱۰ روزی این حقیر کثیر التقصیر نقل این معنی به عرض آن پیر روشن ضمیر در خلوتی رسانید نفسی این معنی هم نمودند بلکه تعریف کثیره انوار و برکات آن مزار شریف بسیار بر زبان مبارک آوردند و وسعت ارشاد آن غوث الاوتاد بیان فرمودند و ما سوای این هم اکثر فضائل و کرامات و مناقب کمالات آن غوث البریات بر زبان شکر نشان می آوردند گاه گاهی از حقائق آن طریق مخاف که بانواع مہالک و شداید آراسته و اضاف تلونات مسکنت و بی آبی پیراسته بحکم کلینی یا حمیرا ساعی از بار وجود خلاصی یا بند کور می فرمودند و اد اشکر مولی ذکره اولی به وجه شائسته می نمودند که از آن حرجات بآن رود و خلوات زیارت مزارات کنایه به وطن رسانیده.

۲۰ احمر - روزی فرمودند که در کدام شهر از آن بلاد که نام او بالفعل در قید حافظه راقم سیاه کار نمائده نماز جمعه اتفاق یافته خطیب آن مقام در فضل خلیفه اول حضرت صدیق اکبر ^{رضی الله تعالی عنه} اشجع هم گفته، رافضی مکی می هم بطریق اتفاق در صفی از صفوف پینان حاضر بوده گفت ای اشجع هم چه این جا بلان بی سر انجام غیر از حضرت علی مرتضی کرم الله وجهه الکریم دیگری را شجاع نمی

شمارند تکلیف الاشجع نمی دانند که هر کمالی که در خلفای ثلاثه ثابت است در ذات حضرت صدیق اکبر
 رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ تنها به طریق اکمیت موجود تفصیل فضل خلفاء راشدین و ضوان اللہ تعالیٰ علیہم
 اجمعین به ترتیب خلافت از هر سه جلد مکتوبات قدسی سمات حضرت محمد و الف ثانی
 رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ طلب باید نمود یا به کتب کلامیه رجوع باید فرمود - مدعا آنکه حرف آن را فاضی
 مسکین مرکز خاطر قطب المحققین گردیده بود که اکثری به طریق طیبیت یاد آن می فرمودند و به
 فاسد اعتقاد این خبیث باطنان پیش نیازندان بیان می نمودند - ۵

دیگر تصرفات و کرامات عالی حضرت بعد آن که این مسکین دیده و شنیده هرگز سیری کتاب
 به تحریر چندی ازاں حاصل نمی شود مع هذا در رساله معدن الجواهر هم پنجاه و یک تصرف مرقوم گشته
 بر آن هم اکتفا می رود اما مخلصی فطانت کیش که حلاوتی بیش از بیش از زبان اشارات این
 مفتاح اہل سعادات دریافته در عشق و محبت این حضرات عالی درجات تن و جان را باخته
 است - کتب بر آن است که سخنی درین کتاب ادا می یابد و نشین معنی شناسان گوهر اسرار
 و خاطر نشین مجمع ابرار می گردد - ۱۰

صائب نظریا نه سازد ز هر کتاب فهمیده است هر که زبان اشار
 ذکر می چند ازاں تصرفات (۲۷۰) باہرات به موافق اعانت خالق البریات بسی ضرور است و ایراد
 این ابیضات درین کنز اول خلی محل نور و سرور به حضور خاطر استماع نمایند و به چشم حق بین ملاحظه
 پسیدی ابیضات فرمایند - ۱۵

ابیض - دائم الاوقات وضع شریف عالی حضرت قدس سره بر تشر حالات و کرامات مائل
 افتاده بود، روزی در بلده الملک در خانہ مرزا غیاث الدین که از مخلصین صاحب یقین است
 تشریف ارزانی داشتند بر چارپائی دراز کشیده بدستور معمول استغراق داشتند و مرزای مذکور نکس ہامی
 راند کہ بہ ناگاہ در خاطرش خطور نموده کہ از ادلیای ما تقدم کرامات فراوان و تصرفات بی پایان بہ ظہور
 آمدہ اند و حضرت پیر دستگیر کہ افضل اولیاء اند این قدر ظہور خوارق اختیار نہ فرمودہ اند اگر این
 معنی را انکشاف بخشند از غنایات کریانہ کہ شامل حال مریدان است مستبعد نہ خواهد بود و تصرف
 عظیم بہ ظہور خواهد انجامید، فی الفور بہ نظر کرم نگاہ انداختہ فرمودند کہ حسن بصری و حبیب عجمی
 ۲۰

قدس سرهما پیر و مرید بوده اند در سفری رفتن که عبور بر دریا اتفاق می یابد حسن بصری انتظار کشتی می برد و حبیب عرض کرد که خواهی یقین نه داری گفت من یقین دارم ولی توبه مقام آن یقین نه رسیدی حبیب از آب گذشته رفت و حسن در انتظار کشتی بند ماند و حالانکه فضل حسن راست زیرا که او نزول نموده سبب را به مشیت جمع گردانید و حبیب چون نزول نه نموده بود سبب از سبب جل و علاء جدا دیده چون سخن عالی حضرت تا این جا رسید عزیز معهود سر برهنه ساخته ۵ بانفعال تمام خود را بر اقدام همان انداخت.

ابيض - در همان سفر مذکور در خانه قاضی بلده الهک که عم مرزا غیاث الدین بوده دعوت عالی حضرت اتفاق یافته و قاضی آن جا را به تقریبی پیش می آید که متوجه بیرون شهر گردیده از آن جا که شهر مبارک رمضان بوده وقت شب برای نماز تراویح اشتغال می فرمایند که به ناگاه شورش عظیمی در بلده برپا می گردد و نزدیک خانه قاضی شدن می گیرد و بعد از فراغ تراویح چون مرزا غیاث الدین که حاضر در نماز بوده تجسس این شوری نماید معلوم شد که افغانه یوسف زئی که به قطاعی طریقی مشهور اند و از دیانت و امانت بسی دور قریب به هزار کس جمع شده مسلح و مکمل گردیده به قصد تاراج نمودن خانه قاضی آمده اند و فکر شب نخور دارند ۱۰

رضا حب خانه خالی خانه دید نه تنها کنج بل ویرانه دید
۱۵ در اطفال و عورات قاضی مذکور و او و یلا و فغان شدید برخاست چون در کوچه قاضی داخل شدند یکایک برگشتند و سر از تنها جدا شدن گرفت قریب به دو صد کس مقتول گشتند و باقی راه فرار اختیار نمودند چون استفسار آن اسرار از آن گروه بدکردار نموده شد گفتند مردی سفید ریشی خضروشی را دیدیم که شمشیر عریان در دست دارد و از یک خنجره سرچند کس از این جدائی گردد و ناچار با اضطراب تمام برگشتیم که تاب مقاومت آن شیر جبار تعالی نیاوردیم چون صورت آن عزیز را بیان نمودند بعینه بشرة شریفه عالی حضرت بوده حالانکه ایشان در آن وقت به وقار تمام در نماز اشتغال داشتند غرض مرزا غیاث الدین را طالب تصرفات بوده ادلا به تصرف جواب شائسته ادا نمودند (۲۷۱) و ثانیاً این تصرف عظیم القدر را جلوه گر فرمودند که تا امروز در تمام الهک و شمس آباد این تصرف در اشتها رکالشمس فی ربعة النهار است - فردای آن شب قاضی نیز در خانه رسیده بابوس ۲۰

نمود و منت دار جان بخشی و بقاء ناموس و خلاصی مال که باقبال عالی حضرت روی داده گردید.
 ابیض - والده فقیرزاده یا محمد معشوق و نیاز احمد سلمهم الله سبحانه که بنت عالی حضرت
 قدس سره می شود بامراض قویّه شدیده مثل قوئج و تب و سرفه در حالت حیات آن قبله اصحاب
 کرامات مبتلا گردیده و هر روز هر یکی از این امراض مذکوره مشتد ترمی گشته و بامتداد کشیده و ادویه
 حکماء از تاثیر مانده بلکه معکوس گشته و ادویه صلحاء هم موقوف بر توجّه خاص عالی حضرت گشته معامله به یاس
 ۵ کلی کشیده روزی یکی از حکمای صاحب کمال گفته که علاج انسانی کارگر نمی شود حکمت رحمانی مطلوب و
 در آن وقت معلوم نیست که در بیمار غیر از رقی جان چیزی هم مانده باشد این مقدمه به عرض عالی حضرت
 رسانیده شد خود از راه کرم رو بروی مریضه نشسته چیزی خوانده و میدند و توجه در رفع مرض فرمودند
 به مجرد چشم بستن جمیع امراض اش برداشتند و شکر گویان برخاستند مریضه به عافیت کامله برخاسته طلب
 شورا نموده در چند روز ضعف هم نماند، الحمد لله علی الاحسانه -

۱۰

ابیض - صالحه از مخلصات آن قبله ارباب حاجات که در خلوص و نیازمندی خود را بی بدل می شمارد
 و در عقل و فراست و نفاست حظ ثانیه کم دارد و درین دلا چند بار روایت نموده که من با جماعتی از
 صالحات شوق ارادت پیش عزیز می داشتم که مشاهدۀ حالات و اثر تصرفات آن عزیز صاحب
 برکات به مجرد مشاهدۀ بشره کریمه او جلوه گر گردد و حدیث قلوب معموره العیوب بلا توقف و ایهمال
 نماید در آن ایام غلغلۀ تشریف آن قطب الانام عالمی را پر از اژدها می گردانیده و شورش در خاص و
 ۱۵ عام انداخته اتفاقاً در دمسعود عالی حضرت در منزلی که مجمع این تصرف طلبان بود به تقریبی روی داده
 حیوانات غیر مکلفه نیز در آن خانه بودند رسن خود را به شدت تمام شکسته بر اقدام غوث الانام و عالی حضرت
 نیز تا انقراض کلی آنها به حصول مطلب ایستاده ماندند و نگاه تبسم آمیز باین صالحات فرمودند هر کدام
 به صمیم قلب اعتقاد کامل حاصل نموده رشته ارادت به کمال سعادت در گردن بسته داخل حلقه
 بگوشان گشتند بی صورت آن آفتاب ولایت به قسمی پر از انوار بوده که هر که ایشان را می دیده
 ۲۰ بی اختیار می گفته هذا ولی الله! و بشره آن بدر سپهر هدایت به مرتبه و جاهت داشته که اکثر
 ناظران ما هذا بشر ان هذا الا ملک کریم به موافق روزمره خود را ادا می فرمودند -

روزی حضرت قبله گاهی اقطاب دستگاہی داخل بلده کابل می شدند و عالی حضرت

قد سنا الله سبحانه باسرارها به قصد استقبال ایشان (۲۴۲) تا مزار شاه شهید^{علیه} قدس سره که بیرون شهر واقع است برآمدند بعد از آن دخول در دروازه لاهوری معاً اتفاق یافت هر کس از ناظران از مردان و زنان بی اختیار به خواندن درود اشتغال می نمودند می گفتند و فرشته اند که بر دوپاکی نشسته به شهر درآمده اند و بعضی می گفتند که دو دختر اند که اهل شهر را سرسبز و شاداب گردانیده اند. ۵
 احمر - هم در آن روز طرادت اندوز عالی حضرت به والد بزرگوار این را قم سیاه کار خطاب کرده فرمودند که مزار شاه شهید^{علیه} ابواسحاق قدس سره هم چنین مزار عاشقان و عارفان از مزارات متبرکه^{است} این جای اندو آنچه مردم اینهارا اصحاب می دانند محل تردد است زیرا که تشریف اصحاب کرام علیهم الرضوان من ملک المنان درین زمین به ثبوت نه پیوسته است جمع کثیر از مردم کابل که در رکاب سعادت بودند استماع این اسرار نمودند و از اعتقاد اصحاب که در ماده اعزّه مذکورین قدس اسرار هم داشتند برگشتند. ۱۰

احمر - جناب حضرت قبله گاهی قطب اقطابی می فرمودند که وضع شریف عالی حضرت مائل بر تشر حال و انحاء مقال است اما در بلده کابل شنیده می شود که بعضی از مکاشفات خود با حسب الالهام الصریح بیان می فرمایند، چوں کثرت ارشاد ایشان محیط این دیار است ازین جهت ظاهراً مأمور^{است} باظهار بعضی از اسرار خواهند بود و الا تشر حال به مرتبه یست که شب بست و هفتم رمضان المبارک که اتفاق اصحاب کشف و شهود و اکثری از علمای کرام شب قدر همان است احوال بعضی اکابر عرفا به عرض عالی حضرت رسانیدند که برکات و شهود ملائکه^{است} را بسیار بیان می فرمایند فرمودند همون ما جویند که به شهود ملائکه کرام علی نبینا و علیهم الصلوة والسلام التناذ حاصل می نمایند و خود جنیان را هم نمی بینیم - یا ردول نواز من سلامت تفصیل اموری که درین جا با جمل در احوال آن کعبه امانی و آمال مذکور گشته از معدن الجواهر طلب باید نمود. ۱۵

هر چند بعضی اسرار که درین جامه رقم گشته در معدن الجواهر اصلاً از آن حرفی نگذشته چه نسخه جدیدیه البته مشتمل بر فوائد و اذوا^{است} باشد علی الخصوص که درین کتاب که مقامات حضرت ایشان است رضی الله تعالی عن^{هم} که اگر معدن الجواهر است جز وادست و اگر منظر اولوالباب هم بعضی او اما از آن جا که رساله مذکوره مخصوص به ذکر عالی حضرت است قدس سره ازین جهت سخنی استوار به توقیر ۲۰

بسیار ازان رساله مذکور گشت. مقصود آن که رساله مسطوره در حالت حیات ترتیب یافت
است، چنانچه مکرر این سخن بالا گذشته است ازین جهت از ذکر وصال ساکت است -
درین جا با جمال به قدر حال ذکر وصال آن هادی ارباب کمال باید نمود *اِنَّ رَبِّيْ رَحِيْمٌ وَدُوْدٌ* -
مدتی چند از ایام انتقال این حقیر بی پردبال حاضر خدمت بود بلکه به مالیدن پای مبارک مشغول
عنایات بسیار در ماده خود مشاهده نمود و امور غیر متوقعه را استماع کرده چون خطر سفر دکن نیز
در آن ایام به تقریبات شتی در سر داشته به خاطر گذشته که دولت قدم بوس بعد انقراض این سفر
فرحت اثر هم که موجب اشارت و بشارت عالی حضرت قصد آن تصمیم پیدا کرده میسر خواهد
گشت یا نه -

احمر و ابیض - جانب فقیر (۲۴۳) نگاه کرامت آلود گردانده فرمودند که عارف سریع السیر شیخ ابوسعید
ابوالخیر می فرمایند -

در عالم مازما بحسن نام نماند   و از صبح وجود تا بجز شام نماند
مرغی که فدا شده بود در دایم وجود   به گریخت ز نزد ما بجز دام نماند
فقیر ازین رباعی معلوم کرد که اشارت به قرب ارتحال خویش می فرمایند چه غالب موضع شریف
بر اظهار اسرار به طریق رمز و اشارت بود *الا ما شاء الله تعالى* -

گویند مرتبه اولی که وزیر خان و جدای حضرت سرهند را جنگ با کفار نگون سازد ناک پرتان
بد کردار افتاده داعیه جهاد در خاطر مبارک بسیار قرار گرفت اما ازان جا که غلبه آزار با کبر سن مجتمع بوده
خیر اندیشان صفاکیشان تجویز بر آمدن نه نمودند در شبی که کار سازی از تیر و تیراژ طریقین در آن هوای
سرد بسی گرم بوده تیر و تفنگ دهان موت را کشوده و فردایش جنگ مغلوبه را قرار عالی حضرت
قدس سره جانب آن قریه تحقیق فرموده توجیهی گماشتند و به قصد بول برخاستند فی الفور
بالغز شده افتادند چون برداشته آوردند زخمی قریب به سرن مثل زخم تیر یافتند معلوم شد که در آن
مجمع به طریق استمداد حضور فرمودند و ازان جا مجروح شده اند - چه این مقدمه چون به عرض هم رسید
نفی آن نه فرمودند از آن بود که در آن مرتبه فتح مسلمانان با وجود غلبه کفار به توجیه آن قبله عارفان

۱ م - صفاکیش   ۲ م - نبرد از   ۳ م - دهن
۴ م - کافران

دست داد و خود هم از همان زخم شش ماه دیگر به شدت تصدیع آزار کشیده به شهادت کبری
 واصل حق شدند از آن باز برای شهر شکل جمعیت صورت زبسته است بلکه جمعیت از اهل عالم
 رخت بسته است بلی این همه ظهور فتن و اختلالات علامت تشریف بوده از شروع فتنه ثانیه که
 اشد و دیر پا بوده رخت اندیس عالم بستند.

۵ و روز جمعه سنه هزار و یک صد و بست و دو وقت نماز عصر تاریخ هفتم یا هشتم یا نهم
 شهر ربیع الثانی که مولد آن قبله دو جهانی نیز بوده با محبوب حقیقی جلالت عظمت پیوستند و ولادت
 شریف در سنه هزار و سی و سه بوده، چنانچه در شروع کنگر گزیده بایں اعتبار سن مبارک آن قبله ابرار
 هشتاد و نه سال کامل گردیده اگر تغلیباً نود هم گویند گنجائش دارد اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ
 و اختلاف تاریخ وصال از کثرت بیہوشی از اہل حضور رفته رفته در عقول انداخته دامن گیر گشته نیز
 از سنت بدست آمده چه عالی حضرت را محبت سنت بر کمال بوده بعد از ممات ہم حضرت حق سبحانہ
 جل شانہ نیز این دولت نصیب وقت گردانیده۔

۱۰ فقیر دور از کار در آن هنگام به رفاقت لشکر بادشاہ خلد منزل در نواح دارالخیر اجیر بوده کہ
 اخبار غلبہ کفار بی اعتبار در دارالاشاد حضرت سرہنداشتہار یافتہ حیرت سرد سینہ را گرفتہ کہ با وجود
 حیات عالی حضرت (۲۷۴) این ہمہ غلبہ فتن را چه حکمت باشد آخر الامر فراست صادقہ حکم بر آن
 نموده کہ ہنگام و دواع آفتاب ولایت وارث کمالات نبوت است کہ عالم را دریں ہنگام انداختہ
 و ہر کسی از اہل فراست درایت این اسرار نمودہ کہ بہ ناگاہ در قصبہ سانہڑ این خبر وحشت اثر مثل
 پرچہ تیغ بی دریغ زخم کاری از راہ گوش بر جان ناتوان رسانیدہ ۔

۱۵ زخمی کہ زدی بحبان رنجور در روز نخست گشت ناسور
 نہ ہوس در سرماندہ و نہ شکیب را دل قبول نمودہ اگر عنایت الہی بیاد آن حرفی کہ مذکور
 می گرد و دلالت می نمود دل و دیدہ پرواز بہ عالم قدس، فی الحال بآں ہادی ارباب کمال می فرمودند
 حرف موعود بیان باید نمود۔

۲۰ احمر۔ عالی حضرت این فدوی آستان را مدتی چند پیش از وصال خود در ضمن مقدس گرفتہ بایں
 عبارت ارشاد کردند کہ در اسفار و احضار بل تاملت حیات در ضمن ما باشی و آثار بسیار کہ

مترتب بر معالیه ضمنیت است در فی یابی - فوق کما بشر رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ و وحدت
آثاره اکثر من ان اعدو ازید من احصى و ارجو ببرکة هذه العنایة ان
اشاهد کمالها کل یوم علی الزیادة ان شاء الله تعالی -

سخن طغیانی نموده به طرف دیگر افتاد ازیں که قصه خود در حدیث عالی حضرت بیان نمایم
بہتر کہ تنہا بر ہما تذکرہ محبوبانہ ادا کتفا فرمایم -

۵

احمر - بعد ازیں کہ عمر مبارک در حوائی ثمانین رسیدہ اکثر ہای فرمودند کہ در حدیث شریف آمدہ
است ابناء الثمانین عتقاء الله من النار و چون از ثمانین تجاوز نمود امیدواری بر
رحمت باری بیش از پیش است فرود، چنانچہ حمد الہی بریں عطیہ بسیار بجای می آوردند گویند نماز
عصر روز وصال بہ وجہ احسن گذارده صد مرتبہ درود خواندہ جان بہ جانان سپردند و با وجودی کہ غلبہ
کفر و کافری کہ در آن ایام تمام سرہمند و نواجی آن را احاطہ تمام نمودہ چندیں ہزار کس از مسلمانان بر
نماز جنازہ حاضر آمدند و درون گنبد روضہ مقدسہ حضرت ایشان مدفون کردند اللهم ارزقنا
من برکاتہ و یرحم الله من قال آمینا -

۱۰

تواریخ وصال عالی حضرت را آن قدر کہ مخدوم زادہ معرفت دستگاہ شیخ محمد اسماعیل
سلمہ ربہ یافتہ اند اگر در قید قلم آورد سہ جز دیگر مصروف شود و حالا کہ بہت رعایت توسط کلام
تواریخ حضرت ایشان را ہم کم آورده ازیں بہت بر چند فقرہ کفایت می رود - و تواریخ آن آیت
رحمت بود فرزند محبوب مجد الف ثانی حقاچہ خلیل امام معصوم بود - خوش روی نور چشمی نسیا ز احمد
سلمہ ربہ یافتہ است، معشوق خدا -

۱۵

اکنون ذکر فرزندان عالی حضرت قدس سرہ بطریق اختصار باید نمود اگر چندی کہ
فرزندان بسیار از ان قبلہ ابرار بہ ظہور آمدہ اند اما آنہا کہ بہ کبر سن رسیدہ اند چہار اند و دیگران در عالم
طفولیت و داع دنیا نمودہ اند از آن جملہ اکبر ابنای عالی حضرت قدسنا الله سبحانه بسرہ الا قدس
کمالات دستگاہی مرحومی شیخ ابوالقاسم بودند قدس سرہ کہ جامع علم ظاہر و باطن و فاضل شائستہ
تقریر و عاقل صاحب تدبیر و خیل مقبول حضرت ایشان بہ نظرات عنایات و بشر (۲۷۵) از آن
قبلہ درویشان بشارت مرتبہ نہایت بودند حضرت ایشان رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ تقسیم کتب بہ

۲۰

۱ - ذکر ۲ - م - گنبد

ابناء کرام در حالت حیات خود نموده چنانچہ تحقیق این معنی در محل آن گذشتہ است بہ مخدوم زادہ گرامی
شیخ ابوالقاسم حصہ برابر فرزندان دادند، فرمودند ابوالقاسم داخل فرزندان است این معنی را حقیر از
زبان درفشان خال اکرم قطب الاولیاء حضرت شیخ محمد صدیق قدس سرہ مراراً غیر مرہ
شنیدہ است۔

گویند کہ حیث اسلام برہنجی بر آن مخدوم زادہ مستولی بودہ کہ یکی از امرای عظام کلمہ ناشائستہ
بہ جناب اصحاب کرام رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین بر آوردہ بہ حضور بادشاہ خلد مکان
اثبات آن رسانیدہ بدست خود قتل نمودند و اصل خوف و ملاحظہ اقربا آن گستاخ کہ ہمہ روافض
و مقربان بادشاہ بودند بہ خاطر نیاروندند۔ چند روزی در حضرت دہلی باز ہم ماندہ مورد الطاف
بادشاہی بل منظر عنایت الہی گردیدہ متوجہ وطن مالوف شدہ بہ قدم بوس حضرت ایشان مشرف
گشتند و تحسین فرادان و آفرین ہای بی پایان از حضرت ایشان یافتند۔

و محبتی این مخدوم زادہ را بہ جناب قطب الاقطاب محبوب رب الارباب جد بزرگوار
خود بودہ آنچہ متواتر از آن شنیدہ اگر توفیق صدی مساعدت نمود بطریق سعادت می نمود و اہتمام
غیرت حضرت ایشان (۲۷۹) در بارہ ایشان از نقل حافظ محمد صادق کابلی کہ خلیفہ آنحضرت بر مغلیہ
بادشاہی در بلدہ دارا خلافت تمام نشستہ بود از برای خاطر این مخدوم زادہ کہ از و بموجب تقصیری
آزردہ خاطر گردیدہ بودند فی الفور مسلوب الحال و الارشاد گردانیدند و مکتوبی کہ بہ مشارالہ بدستخط انور
نوشتہ اند ہر چند بہ ہر دو مخدوم زادہ خدا آگاہ حضرت حجۃ اللہ و مروج الشریعت التماس نمودہ عفو
تقصیرات او کنایندہ تجویز اذحال مکتوب در مجلدات ثلاثہ نہ نمودند اما راقم آن مکتوب را پیش مخدوم
کریم شیخ محمد اسماعیل سلطہ رجبہ بہ مطالعہ نمودہ است عنوان او ایرادی نماید :

فتح - بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ - رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا
مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ایدہ فرزند شخصی مترم ایدہ و آن شخص

است۔ تم کلامہ

ازین عنوان تمام مکتوب را کہ مشتمل بر دوسہ ورق است قیاس باید نمود۔

احمر۔ حضرت قبلہ گاہی اقطاب دستگاہی قدس اللہ سرہ می فرمودند کہ ہر چند از شفاعت

لہ یہاں چند سطور نسخہ ”د“ میں کسی دوسرے باب سے سہواً کاتب سے نقل ہو گئی ہیں۔

ہر دو مخدوم زادہ مذکور تقصیرات حافظ مغفور گشتہ و نسبت بازیافتہ اما ارشاد باز نمودنہ کردہ۔ پس سخن کوتاہ باید والسلام۔

باید دانست کہ عمر مخدوم زادہ مذکور بست و ہفت سالہ شدہ و بعد سہ سال حضرت ایشاں در بلدہ اکبر آباد رفتہ وصال نمودند و تابوت شریف ایشاں در حضرت سرہند آوردہ در روضہ منورہ حضرت ایشاں بیرون گنبد مدفون کردند مانا کہ وصال در شہر مبارک رمضان اتفاق یافتہ در خاطر حقیر تاریخ وصال ایشاں "اقلیت شمس العلم" رسیدہ رحمۃ اللہ سبحانہ۔

عارف بی بدیل شیخ محمد اسماعیل سلمہ اللہ تعالیٰ الخلیل فرزند ثانی عالی حضرت اند قدسنا اللہ سبحانہ بانواع کمالات آراستہ و بہ اصناف خوبی پیراستہ بر مسند ارشاد بہ وقار تمام نشستہ اند کلام ایشاں دلبرای دل دادگان بادیہ حیرت و نامرادیت و مقام ایشاں رفعت نمای اہل غموم بحال مسرت و شادی است شکستگی حال باین ہمہ مرتبہ بحال بجدی شامل حال دارند کہ رُزی نحیف استفسار آن نمودہ کہ چوں عمر شریف در حالت حیات حضرت (۲۷۷) ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ شانزدہ سالہ شدہ بود البتہ توجہات فراوان از آن قبلہ درویشان حاصل روزگار شدہ باشد فرمودند پنجاہ شخص توجہ یافتہ ام اما کوتاہی دست کہ از سستی بخت دامن گیر این حقیر است اصلاً ثمرہ آن شجرہ بلند نتوانستیم رسید و این بیت بر زبان شریف آوردہ خطہا فرمودند

از اختلاط سینہ صافان زشت طینت را چہ حظ
سنگ را دل داند نہ شد ہر چند بادریا نشست

دریں ایام تشریف ایشاں در بلدہ شاہ جہان آباد بہ تقریبی افتادہ بود اکثر اوراق این کتاب از محالات مختلفہ بہ نظر شریف ایشاں گذشتہ خلی بادیہ با سماع نمودند و ترغیب بر تحریر این بانواع عنایات می فرمودند بکہ اکثر روایات ہم از زبانی ایشاں در مابقی گذشتہ و از راہ عنایت کتابت نوازش نیز کہ بدستخط عالی حضرت قدس سرہ با سماع آن مخدوم عالی جناب است بہ فقیر بخشیدند کہ نقل آن در محل ذکر این جانب خواہی برداشت بنظر انصاف مطالعہ فرمایند کہ سمو قدر و رفعت منزلت ایشاں نزد عالی حضرت از ان مکتوب کرامت اسلوب بچہ مرتبہ پیدا است :

فتح - الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی - مکتوب مرغوب نور چشمی رسید خوش وقت

ساخت حمد الله سبحانه که به صحت و عافیت اند و از تفقد دوستان دور افتاده
 فارغ نیستند آنچه از دخول بلده کابل گریه های یاران نوشته بودند به وضوح انجب امید
 حضرت حق سبحانه یاران را جزای خیر دهد و بعضی دیگران که چیزهای غریب بیان می کنند نوشته
 بودند مطالعه آن سبب فرحت فراوان گردید اگر استقامت آن جماعت معلوم می کنند
 احوال آنها بی شبهه به حصول پیوسته است گنجائش دارد که اجازت اشخاص به دهند آنچه
 از عدم توجه مجازان نوشته بودند و چیزهای دیگر بآن منضم بود فقیر با و از بلندی گوید که همه
 یاران چه مجازان و چه غیر مجازان همه از شما توجه می گرفته باشند و از جانب فقیر هیچ ملاحظه
 درین باب نه کنند که همیشه مرضی فقیر درین است دیگر از نسبت های خاص انخاص که نوشته
 بودند امیدوار باشند فقیر هیچ چیز را از شما دریغ نه داشته و نه خواهد داشت یقین که نسبت های
 خاص انخاص به حصول انجامیده باشند هر چند علم به نسبت نباشد چه حصول نسبت دیگر است
 و علم بآن چیز دیگرستان ما بینها فقیر درین روزها بسیار خوب است پایاده به مسجدی رود
 و می آید لیکن یک قسم ناتوانی های در پای و زانو ها هست حق سبحانه آن را نیز دفع خواهد
 کرد انشاء الله تعالی - مکاتیب ثلاثه شمار سیده خوش وقت ساختند والسلام -
 انتهی مکتوبه الشریف -

دایم مخدوم زاده راشدت اطلاع بر اسرار والد بزرگوار خویش هست بلکه آنچه اکثر درین جا
 در احوال عالی (۲۷۸) حضرت در قید قلم در آمده و آنچه در معدن ابجوا هر مرقوم گشته از ایشان مسموع
 گشته است الا ماشاء الله تعالی - و چیزی که از دیگران هم شنیده نادر است که در آن شرکت
 ایشان نه دیده -

و اشعار مطبوع ایشان شکسته دلائل را تسلیات فراوان می بخشید و با وجود خوش گوئی و
 مطلب رسائی بسیار گوگر ایشان را دیده ام و تخلص عاشق دارند، چنانچه تخلص برادر بزرگ ایشان
 شیخ ابوالقاسم مرحوم مغفور مذکور فائق است و در مدح والد بزرگوار و جد عالی مقدار و جد اکبر صاحب
 اسرار خود بسیار فرموده اند از دیوان ایشان باید طلبید و بیت مطلع و حسن مطلع از غزل ایشان
 ایراد می نماید -

له د - گویم   له م "مغفور" ندارد

آبرو گر طلبی گیر قوی پیشه ما   روی گر گذرد شیر کند پیشه ما
 صحبت گلشن مابوی جدای نه دهد   کنه اندیخ جدائی زرک دریشه ما
 در خاطر دریا مقاطر جوش محبت خلش تمام نموده که از مدح حضرات ثلاثه قدسنا الله سبحانه
 با سرار هم چند چند بیت درین سعادت نامه غنبر شمامه اگر ایراد نماید و الهان سودا زده که به
 جمال این کتاب شیفته اند طراوت نوش از معجون آشنائی در کام جان بچکانی در مدح حضرت محمد الفشانی
 رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ می فرمایند

هزاراں جان فدای شیخ احمد   خدا داند بهائی شیخ احمد
 اگر هر موی من گردد زبانی   نمی آید شنائی شیخ احمد
 ز من بشنو ضعیفان جهان را   که به نوازد سوای شیخ احمد
 ز صد دردِ نهان صحبت بیاید   کسی بوسد عصائی شیخ احمد
 بهر سوئی جهان تا رُبِیع مکنون   شده پُر از صدای شیخ احمد
 شده قیوم عالم عرش تا فرش   جهان شد در رضائی شیخ احمد
 باد عاشق ارادت مند گشته   بدل شد جان فدای شیخ احمد

در مدح حضرت ایشان رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ می فرمایند

نور ایمان امام معصوم است   کعبه جان امام معصوم است
 قبله اولیاء عالی شان   غوث سبحان امام معصوم است
 خلق را گشته هادی و قیوم   شرف ایشان امام معصوم است
 مقتدائی زمانه قطب جهان   شاه شاهان امام معصوم است
 لعل و یاقوت و در باد نه رسد   نعل رحمت امام معصوم است
 عاشق از فیض او نوید زیار   شمس تابان امام معصوم است

در مدح عالی حضرت رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ می فرمایند

سرم از شنائی صبغة الله   بجاں کردم فدای صبغة الله
 خداوند از فضل و رحمت خویش   مرا کن آشنائی صبغة الله
 همان گشته سعادت مند دارین   که گشته در رضائی صبغة الله
 مرا برداشت از خود کار کرده   به ما هم کهربای صبغة الله

زمن عین و اثر اصلا نمانده
کنم جان را فدای صبغة الله
برنگ جدد والد گشته قیوم
زده نوبت ندای صبغة الله
بجای که خدا راضی شد از وی
جهان جوید رضای صبغة الله

نیز در مدح عالی حضرت می فرمایند -
ثنوی

ز فضل بی شمار صبغة الله
به بین نقش و نگار صبغة الله
شگفته بس گل از گلشن وصل (۲۴۹)
ز فیض نوبهاری صبغة الله

چه الماس و چه لعل و در چه یاقوت
همه بادا نشار صبغة الله
اصالت ختم شد بر ذات پاکش
زهی عالی تبار صبغة الله
خدایش کرد قیوم خلایق
جهان شد خاکسار صبغة الله

ملائک بسته صف در صف برای
همه در انتظار صبغة الله
بگل نسبت نه دارد رنگ و بویش
کجا گل گو عذرا صبغة الله
ز فیض اوست هر جا فیض سر کرد
که داند اقتدار صبغة الله

نه بند دل به کان لعل و یاقوت
چو عاشق خاکسار صبغة الله

باجمله غلبه اعتقاد که مدار اخذ فیوض و برکات از پیر کامل درین طریقه علیه است به مرتبه

۱۵ که درین مخدوم زاده عالی درجه است در جاهای دیگر کم بایست و عمر شریف ایشان در خانه هفتاد
است مد الله تعالی ظل ارشاده علی مفارق المحبین -

اگر چندی که ابناء این مخدوم زاده عالی شان بالفعل در قید حیات سه اند اما دو که کلاں
اند هر کدام به صفات حمیده موصوف اند و ارشاد طلاب از حضور عالی حضرت می نمایند اسم کلاں
شیخ محمد صبغت الله است و از مدت چند سال در نواح صوبه کابل به سیر و سیاست مشغول
از مردم بسیار بایشان فدویت و رسوخ دارند -

۲۰ و نام ثانی شیخ غلام معصوم شرح کمالات و کرامات ایشان مستحق کتاب علیحه است -
و درینولا در بهمن بلده شاه جهان آباد نشسته هدایت مخلصان می فرمایند -

شیخ اهل الله رحمه الله تعالی سبحانه فرزند ثالث عالی حضرت اند رضی الله تعالی عنهما
اگر قدر خدمت و استرضای والدین که از آنجناب مشهود گشته است اگر تعداد آن نماید مگر اقل قلیل
را باین صرافت دیده باشد علم مجلس و شائستگی نکات و استغنا از مخلوقات با کمال تمکین و ثبات

شیوہ مرضیہ آل مخدوم زادہ عالی درجات بودہ۔

احمر۔ از زبان الہام ترجمان عالی حضرت قدسنا اللہ سبحانہ چند بار استماع نمودہ کہ میان اہل اللہ صابر و شاکر است۔

۵ فی الواقع بر مصائب کثیرہ کہ در دیدن فقیر برایشان ریختہ صبر بسیار بہ کار بردند و بر نعمت و عنایت الہی کہ شامل حال ایشان بودہ شکرانہ کثیر بجا می آوردند و در غلبہ کفار نگون سازانہک پرست جہاد فی سبیل اللہ ہمراہ شمس خان افغان کہ غازی و شہید بودہ نمودند و کفار بسیار بدست خود قتل کردہ بہ جہنم رسانیدند و کلمہ حق در ہر مجلس و موعکہ بی تحاشی ادا نمودند و دریں نزدیکی در بلدہ دارا خلانہ بتقریب موت برخاستہ رسیدند و تا پنجاہ روز دریں جا مشاہدہ مواضع مقدرہ نمودہ و ماکولات و مشروبات مزروفہ خود تناول فرمودہ۔ شب پنجم جمادی الاخری سنہ ہزار و صد و سی و سہ (۲۸۰) جاں بحق تسلیم کردند اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ۔

۱۰ تابوت ایشان را بہ حضرت سرہند فرستادہ شد در آن جا در روضہ منورہ حضرت ایشان مدفون گشتند و عبرت بہ در پس ماندہ با باقی گذاشتند۔

مدت پیش و پس برگ خزاں یک ساعت است
برگ رفتن ساز کن از رفتن خویش و تسار

۱۵ و عمر ایشان پنجاہ سالہ گردیدہ و قلب ایشان براہیت کاملہ رسید۔ روزی پیش فقیر قبل از وصال خود بہ نیت ہشت روز در عین عافیت تعریف کتاب "مفتاح اہل السعادات" بسیار بہ عبارت شائستہ فرمودند و باین تقریب در مناقب حضرت ایشان رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْہُ زبان را کشودند گفتند کہ اگر نہ ادب حضرت مجدد الف ثانی دامن گیر باشد من حضرت ایشان را فضل دہم اما ادب متحمل آن نمی گرد و دنیا چارہ بر مساوات حاکم۔

۲۰ با بکلمہ از خوبان روزگار بودند اللّٰهُم اغفر لہ و ارحمہ۔

مخدوم زادہ صغیر شیخ پیر فرزند رابع و اصغر عالی حضرت اند نام ایشان رحمت اللہ است ارشاد ایشان از نواح دیار کابل پر بسیار است و از مدت چند سال در ہماں دیار تشریف دارند و رہنمائی بریہ و دیار مروج این طریقہ علیہ از حضور عالی حضرت اند رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْہُ۔

فقیر قدری از احوال ایشان در جوهر یا زدهم معدن ثانی معدن ابجا هر تقریر نموده است
ان شئت فارجع الیه - مصراع

هر کجا هست خدا یا سلامت دارش
إِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأُمُورُ كُلُّهَا فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ -

---

(حضرت حجة الله محمد نقشبند)

کنز دوم - در بعض احوال قطب صمدانی محبوب سبحانی مخدوم زاده حضرت خواجہ محمد نقشبند قدسنا الله سبحانه بسرہ الاقدس -

۵

دامن معارف و کمالات آنحضرت والا منزلت ازاں بس بلند است کہ دست ادراک ایں بوالہوس خیال مساس بآن قسمی ہم تواند نمود اما ازاں جا کہ در محبت و خلوص اعتقاد از مین طفولیت محکم بنیاد است امید آن دارد کہ ہر چہ در قید قلم در آرد از راہ کرم مورد خوشنودی روح شریف گردد ان شاء اللہ تعالیٰ

۱۰ ای شہنشاہ بلند اختر خدا را ہمتی تا بہ بوسم ہچو گردوں خاک ایوان شما ولادت با سعادت آن قبلہ ارباب ولایت در شہر ذی قعدہ سنہ ہزار و سی و چہار ہجری بعد وصال حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ در بلدہ طیبہ سرہند اتفاق یافتہ اما طلوع در برج حمل در حالت حیات حضرت مجدد بود و این معنی بہ عرض آنحضرت رحمۃ اللہ علیہ رسیدہ موجب فرحت بی غایت گردیدہ -

۱۵ احمر - جناب حضرت مجدد الف ثانی بہ حضرت ایشان فرمودند کہ این فرزند تو کہ در حمل است عجائب روزگار و صاحب معارف و اسرار خواهد شد و مردم بسیار از فیض مہبت اش بہ سعادت ولایت و کرامت خواهند رسید فوق کما بشر رحمۃ اللہ علیہ -

از آن جا کہ بعد وصول بہ مرتبہ کمال و اکمال ملقب بالقاب بزرگ شدہ اند (۲۸۱) و یکی از ان القاب فاخرہ حجة اللہ است ازین جہت در ذکر ایشان سابقہ ہمہ کہ بہ تقریب اتفاق یافتہ این اسم مکرم مذکور گردیدہ - الحال ہم ہماں قاعدہ ملحوظ است -

۲۰

بعد از تعلیم و تعلم در اندک مدت قرآن مجید را خواندہ بہ کتب متداولہ پرداختند و در اثناء تحصیل قابل کسب حال نیز در خدمت حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ نمودہ مجمع البحرین گردیدند و ہر دو علم را بہ کمال اتم رسانیدہ بر مسند ارشاد نشستند و اکثر نسخ را از اخیر در سلطان پور رفتہ

پیش جامع العلوم ملا بدرالدین گذرانیدند و بخدمت عم اکرم خورشید حضرت خازن الرحمت رضی الله عنه اکثر کتب را به وقت تمام خوانده اند.

۵ احمر - حضرت خازن الرحمت رحمۃ اللہ علیہ می فرمودند که ملاخواجه نزد ما برای خوانیدن می آمدند برای خواندن و این اشارت بر کمال وقت ایشان بود که در عین سبقت نکتہ با ایرادی فرمودند که خود کهنه تنگ در فضای آن اعتراف به قصوری نمود.

۱۰ احمر - عالی حضرت می فرمودند که اکثر خازن الرحمت ایشان را دیده می فرمودند که خواجه ما خواجه لشکر در خاطر فقیری رسید که سخن مردان جان دارد البته این فرموده بر کرسی مقصود خواهد نشست بعد از این که انخوی را حضرت حق سبحانه با علی مرتبه کمال رسانیده در جوع اهل عسکر گرد داد و ملا خازن الرحمت بآن انخوت پناه افتاده معنی آن کلام تصرف انجام ذهن نشین گردید و غرض مفسر بی نظیر و محدث شائسته تقریر بوده اند.

۱۵ احمر - مخدوم زاده مستقیم بر جاده عارف سربل السیر شیخ محمد زبیری فرمایند که روزی بر مقدمه از مقدمات تفسیر قاضی بیضاوی سخن در میان حضرت خازن الرحمت و حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہما دائر گردیده و بامتداد کشیده حضرت ایشان آدمی را برای طلب آن فرزند بردند و فرستادند و فرمودند که ایشان را بر خود دعوی تفسیر است به موجب حاضر گشتند حضرت ایشان تقریر سخن بایشان نموده و فرمودند که چون شما را بر خود ادعای تفسیر است حضور این مجلس ضرور دانسته طلبیدیم، اسحال سخن در میان حجة الله و حضرت خازن الرحمت به مرتبه دائر شده که هیچ طرف راه کشودنه داشته تا آن که نماز عصر رسیده و مؤذن اذان خوانده هر دو نماز برخواستند و سخن بالای مانده.

۲۰ احمر - شروع این مقدمه از وقت ظهر بوده و نیز حضرت حجة الله می فرمودند که اگر حضرت ایشان هم درین گفتگو شریک می شدند به جز از سکوت عالج نه بوده اما چون حضرت ایشان سکوت اختیار فرمودند ناچار در گفتگو سخن ماموره به دلیری تمام در آدم.

رساله بزبان عربی در تفصیل ذکر نهنی بر ذکر جهر به متانت تمام و بادل ذوی الاستحکام به غایت فصیح نوشته اند. و تصانیف دیگر هم تازی و فارسی به زیبائی تمام در قید قلم مشکین رقم در آورده اند و معارف و اسرار (۲۸۲) نهنیه که از حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ استماع نموده متحقق

آن شده سترشان خود را بآن نواخته اند تا کجا شرح دهد حضرت ایشان را بر کثوف و بشارت ایشان اعتماد تمام بوده -

۵ احمر - از زبان در نشان حضرت حجة الله قدسنا الله سبحانه مکر استماع یافته که حضرت ایشان رحمتهما الله تعالی به شیخ عبدالکریم کابلی که از خلفای آن امام صفا کیشان بودند، قطبیت بلده مذکوره معلوم فرموده و آن عزیز را مدار آن سرزمین فهمیده به فقیر فرمودند که من در باره این عزیز، همچنین معلوم کرده ام اما حال به مشار الیه اظهار نموده شما هم متوجه شده معروض دارید اگر توافق به کشف شما گشت باد به گویم - عرض کردم در جای که چیزی به بندگان حضرت معلوم شده باشد عین صدق و کمال صفاست احتیاج به توجه این ضعیف چیست، فرمودند شما گفته بانجام آرید حسب الامر شریف متوجه گشتیم و هر چه به حضرت ایشان معلوم شده بود به من هم ظاهر گشت به عرض اقدس رسانیدم - آن زمان بشارت آن خدمت به عزیز مسطور مرحمت فرمودند -

۱۰ احمر - از حضرت مرشدی قبله گاهی مسموع گشته که روزی بعد از وصول به مرتبه کمال و اکمال و حصول بشارت متکثرات از خاطر فیض مادر حضرت حجة الله قدس سره خوف عذاب و ترخ بسیار غلبه نموده و این اکثر عادت شریف ایشان هم بوده که لیل و نهار درین اندیشه صرف وقت می نمودند و به گریه دل گداز علی الخصوص وقت تهجد بسیاری ساختند باری بامید این بشارت عظمی در خدمت حضرت ایشان شتافتند -

۱۵ ابیض - حضرت ایشان را از اشرف باطن برای خوف اطلاع یافته این آیت کریمه خواندند
 إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهُمْ مُبْعَدُونَ - لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ - از شنیدن این نوید جاوید که بشارت از آیت از آن قطب دایره ولایت یافتند اطمینان جمیع نشان بآن مخدوم و مخدوم زاده عالی شان به حصول پیوست در اواخر عمر مبارک حضرت ایشان رحمتهما الله تعالی فضل این مخدوم زاده نزدیک جمهور اصحاب حضرت ایشان که از اهل قبائل باشند در رنگ قطعی شده بود -

حضرت و عدت قدس سره که فرزند رشید حضرت خازن الرحمت باشند رحمتهما الله تعالی می فرمودند که اعتقاد من بر جناب امام ربانی مجدد الف ثانی و هر دو فرزند ایشان که خازن الرحمت و حضرت ایشان باشند بشایه نقطه ثانی مثلثه است که نقطه زقانی مجدد الف ثانی اند و در نقطه تختانی هر دو فرزند ارجمند ایشان اند - اما در باره حضرت حجة الله حکم نمی توانم کرد که تساوی نقطه فوق اند

یا چیزی راجح ازاں ہر چند مخلصان حضرت ایشاں را بریں اعتقاد قیل و قال بسیار است کہ
ایں اعتقاد بی تجربہ تنقیص حضرت ایشاں است و حالانکہ مدح بزرگی کہ مستلزم قدح بزرگ دیگر
باشد معتبر اہل کمال نیست تکلیف کہ مستلزم قدح حضرت قیوم (۲۸۳) حق و اصل شخص باشد بلکہ
بر مجدد الف ثانی ہم تجرید و ہر یکی بہ موافق تہنیتہ خود جواب و سوال نمودہ است اما دریں محل
مطلوب اصلی ذکر فضل حضرت حجتہ اللہ قدس سرہ و بیان کمالات ایشاں نہ مناظرہ و ایراد
مقدمات ہرچہ از عزیز صاحب کمال مسموع گشتہ و در وقت تحریر بہ خاطر رسیدہ البتہ باید نوشتہ

۵

در طریقت ہرچہ پیش سالک آید خیر است

بر صراط مستقیم لے دل کسی گمراہ نیست

تا خیانت در ترقیم لازم نیاید و حضرت شاہ جیو قدس سرہ با وجودی کہ فرزند حضرت مجدد الف ثانی
رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بودند فرزندان خود را عظمت ایں مخدوم زادہ منظور فرمودہ پیش ایشاں مرید کنانیدند۔
ابیض۔ اکثر با حضرت حجتہ اللہ می فرمودند کہ زہی انصاف شاہ جیو کہ با وجودی کہ عم ایں جانب بودند
تربیت اولاد خویش بایں درویش حوالہ فرمودند و اعتقادی کہ حضرت والدی مرشدی را بہ جناب ایشاں
بودہ عنقریب مذکور خواہ شد ان شاء اللہ تعالیٰ۔

۱۰

و حضرت حجتہ اللہ در آخر عمر حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بیمار می بودند ازین جہت احوال
بلند خود را بہ زبان قلم عرض حضرت ایشاں می رسانیدند و آن سرائض ستہ در مکتوبات قدسی آیات
ایشاں مندرج اند و آں جا باید طلبید بالفعل نقل یک عریضہ از آں کہ پیش خود موجود دارم برای مزید
سعادت ایرادی نمایم۔

۱۵

فتح۔ قبلہ عالم و عالمیان سلامت۔ دریں دوسرہ روز آں قدر شمول غایات و مواہب عطیات
الہی عن شاہدہ دربارہ خود احساس نمودہ کہ شمع ازاں بیان را برتابد۔ علی الخصوص دریں
نزدیکی آں قدر بہ دقائق و اسرار خلعت نواختند و باں سر بلند ساختند کہ تفصیل آں از حیثہ
بیان خارج است و موافق آں بالقاب بزرگ سرافراز گردیدہ و یزد بعد از نماز عصر کہ
فی الجملہ در آزار نفسی داشتہ متوجہ حال خود گشت ہماں اسرار واجب الاستتار بہ قوت

۲۰

۱۔ د۔ "قدسی آیات" ندارد ۲۔ حضرت حجتہ اللہ کے مکتوبات بنام وسیلۃ القبول ۹/۱ میں قبلہ
عالم و عالم ہے۔ ۳۔ وسیلۃ القبول ص ۹ و یکی روز

و غلبه تمام ظاهر شد و عجائب غنچ و دلال در میان آوردند و دریں اثنا ملهم ساختند که
 خدای تعالی پیش تو آمده است احساس نمود که در همان بالانخانه باخیر و برکت گویا نزول
 بلا کیف با عظمت و کبریا واقع شد و خصوصیات که باین بنده عاجز و در میان آمد تو ان گفت
 لا عین رات ولا اذن سمعت یضیق صدری ولا ینطق لسانی - زیاده برای
 جرأت نمی تواند نمود - اطلاق این قسم الفاظ بر آنحضرت جل سلطانہ از تنگی میدان
 عبارت است و معروف از ظاہر و الا فهو سبحانه منزہ عن الزمان والمكان
 والنقائص کلها - سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبِّ (۲۸۴) الْعِزَّةِ عَمَّا یَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى
 الْمُرْسَلِينَ - وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ -

۵ و از همین مکتوب مقدس که مرقوم گشته - شان و مراتب مکاتیب دیگر را به عقل سلیم قیاس باید
 نمود و علومال و سموقال و جاه و جلال صاحب این کمال باید اندیشید و حضرت ایشان همه نوشته جات و
 ۱۰ معلومات ایشان را تصدیق بر تصدیق نوشته اند - چنانچه بر متبعان مکتوبات حضرت ایشان قبله عالمیان واضح
 دلالت است - در یکی از عنایض حضرت حجة الله وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ مرقوم است :

فتح - که امشب بر همان بالانخانه باخیر و برکت نشسته بودم که از در صورت مبارک حضرت ظاهر شده
 آمده بمن ملحق گردید و دریں اثناء ندادر دارند که امروز ترا باید پدر تو متحد و یک جا ساختند این
 ۱۵ معامله مکرر داده بود اما این الهام گویا موقوف بهیمن نوبت بود، الی آخره -

حضرت ایشان وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ در جواب آن چنین می نویسند :

فتح - واقعه که دیده آید و تعبیر آن خواسته محتاج به تعبیر نیست از کمال مناسبت معنوی خبری دهد تا
 بجای رسیده است که با اتحاد کشیده و شرکت در معاملات پیدا شده و بجهت تاکید برویا
 کفایت نمانوده الهام باین معنی فرموده - والسلام -

۲۰ و بشارت قیومیت نقل از حضرت ایشان کسی که نموده باشد در فرزندان دیگر، بهیمن ذات
 بابرکات حضرت حجة الله هکذا سمعت من بعض الثقافات - و چون قیومیت مشروط بر اصالت

۱- وسیلة القبول ۲- توام کیفیت ۳- در دیگر مکاتیب ۴- م "جاه و جلال" ندارد

۵- م - قیوم ۶- م - بود ۷- در معامله ، م - معاملات - مکتوبات معصومیه

(۲۴۶/۳) طبع مولانا نور احمد امرتسری "معاملات"

است البته از آن طینت پاک هم نصیبی فرموده باشد آن قدر که فضائل و کمالات و رفعت رتبت در نزد حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما حضرت والدی و مخدومی ازین مخدوم زاده عالی جناب بیان می فرمودند اگر در قید حیات می بودند امور بسیار نوشته می شد.

۵ احمر - می فرمودند که حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما این مخدوم زاده را با خود وزن کردند نصف خود یافتند هر چند رواست که بعد از آن ترقیات فرموده به مرتبه قریب التساوات رسیده باشند اما عدیل آن مخدوم زاده دیگری را نمی دانستند و این حدیث شریف می خوانند و عن ابن عمر رضی الله تعالی عنهما قال کتانی زمن النبی صلی الله علیه وسلم لا تعدل بابی بکر احد اثم عمر ثم عثمان ثم فترک اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم لا تفاضل بیخهم رواه البخاری

۱۰ همچنانکه در عهد آنحضرت علیه و علی آله الصلوٰة والسلام صحابه دیگری را عدیل حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالی عنهما نمی فهمیدند ما هم در عهد حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما دیگری را عدیل ایشان نمی پنداشتیم - هر چند که هر کدام را مخدوم زاده های کرام متحقق به جمیع کمالات حضرت ایشان می یافتیم پس بیان اعتقاد حضرت قبله گاهی اقطاب دستگاهی به جناب حضرت حجّه آید که موعود شده بود منجز گردید -

۱۵ احمر - خال اکرم قدوة الراصلین حضرت مخدوم زاده سادس شیخ محمد صدیق قدس سره می گفتند که روزی حضرت ایشان بروض مسجد کلاں سرپنجه وضوء نماز اشتغال داشتند و جانب دیگر همان حوض حضرت حجّه آید رضی الله تعالی عنهما نیز وضوءی کردند مردمانی که پیش روی حضرت ایشان دست بسته ایستاده بودند پشت آنها طرف حضرت (۲۸۵) برادر می شد حضرت ایشان برای معنی مطلع گردیده به زبان الهام ترجمان آوردند که مردم پشت بجانب همچو بنده مقرب الی کرده گستاخانه بی تحاشی ایستاده اند و باز هوس ترقی و وصول مراتب کمال در سر دارند مردم بر قبح این امر مطلع گردیده زود بر گشتند و به قسمی ایستادند که ادب هر دو طرف بر جانماند -

۲۰ این طور امور زیاده از آن چه در قید حافظه ماند از مردم حضور استماع نموده است -
الحال به ذکر امراری که مخدوم زاده بعد از وصال حضرت والد بزرگوار و مرشد عالی مقدار خویش

بآن ممتاز گردیده اند بطریق اجمال به موافق وقت و حال باید پرداخت.

۵ احمر - فقیر و تقصیر بلا واسطه از زبان مبارک حضرت حجة الله قدس سره چند بار استماع اسرار واجب الاستتار که در حالت حیات حضرت ایشان رحمته الله تعالی برای ضعیف توارد می نموده باظهار آن در خدمت والد بزرگوار عقد از سینه می کشوده اما اسرار و معارف که بعد از وصال آن هائی ارباب کمال مثل باران شدید ریزش نموده همان طور سر بسته در دل پوشیده نشسته است محرمی که متحمل استماع آن باشد نه یافته و مرتبت این اسرار به مراتب تفوق دارد بر اسراری که قبل ازین به منصه ظهور آمده چه معاملات بطریق دراشت و نیابت حضرت ایشان بعد از وصال به احترام محبت شده - پس قابل استماع آن احدی را نه شناخته مگر حضرت ایشان اشارت این اسرار واجب الاستتار می فرمایند در جای که می نویسند :

۱۰ فتح - اگر شمه از حقیقت معامله این اکابر در میان آرد نزدیک که نزدیکان دوری جویند و
واصلان راه بجز پویند مستمع از هوش رود و متکلم را تاب نماند

فریاد حافظ این همه آینه بهره نیست

هم قصه غریب و حدیث عجیب هست

تشابهات قرآنی رمزیت ازاں و مقاطعات فرقانی ایمای ست بآن این

۱۵ دولت باصلالت نصیب انبیاء کرام علیهم الصلوٰة والسلام و کمل درثه را از ابلع این
بزرگواران نیز نصیب است به دراشت ولو علی سبیل القلة والسندرة -
انتهی کلامه رحمته الله تعالی

۲۰ و احوال شریف ایشان هم آنچه از اکثر اکابر مسموع گردیده و غالب به خلوت و ریاضت

میلان تمام داشته و حضور ملائکه نمی گذاشتند که به خوردن هم متوجه شوند لهذا در وقت اکل در آن ایام

پیشتر دوسه لقمه به دوسه انگشت می خوردند و گاهی بر شور با انگشت رسانیده می چشیدند اما در

آخر کار بلکه از مدت هوش این عاصی تباه کار جلوت و نصیحت مختار بوده و عمر فقیر هم در آخر حیات

آنحضرت بست و هشت ساله بود، و الحال در وقت تحریر مقال چهل و هفت است آنچه

۱- د - "حیات" ندارد ۲- م - جمال ۳- د - "است" ندارد

۴- د - ربانی

در آن مدت مشاهد نموده غلبه ارشاد و وسعت ظرف و کثرت جود و صرف یوم الموعود و کمال
اقتدار بر معرفت اسرار و تذکر اجباب و تخوف و تفسیر آیات قرآنی و شرح احادیث نبوی
علیه الصلوٰۃ والسلام و کلم غیظ و لین کلام و حفظ حق جوار و رحمت بریتانی دادای صدقات
و کثرت صلوٰۃ و صیام و قرأت ادعیه (۲۸۶) ماثوره صبح و شام شیوه مرضیه ایشان یافته پیش طاق
نظرشان مرتفع دیده دهمت ایشان بسی والا شناخته بزبان اختصار بعضی از مکاشفات آن قبله
ابرار جهت عنایت کریم غفار تعالی شأنه که شامل حال ایشان بوده در قید قلم می در آرد و حقیر قبله گاهی
که محرمیت اسرار ایشان عظیم الاعتبار بودند در بیاض خاصه بدستخط شریف تحریر بعضی از آن اسرار
فرموده اند از آن جا نقل بر می دارد :

فتح - حضرت خواجه مای فرمودند که مراد مرد موعود را بر یک تخت نشاندند و معلوم ساختند که شما

هر دو را توینج ساختم و این اشارت به جانب حضرت مجدد الف ثانی است وَحَقَّ اللَّهُ تَعَالَى بَعْدَهُ

می فرمودند که من بایندر خود نسبت اتحاد می یابم گویا هر جزء من جزء آنحضرت است -

روزی در روضه منوره حضرت ایشان وَحَقَّ اللَّهُ تَعَالَى بَعْدَهُ به مراقبه بسیار نشستند و سر برداشته

فرمودند که ظهور انا مجلس من ذکر فی بسیار جلوه گرفته اند الخ

می فرمودند که مرا معلوم ساختند که دوستان ترا بخشیدم دیگر ازین کلمه اکثر لهم می کردند

روزی سراز جیب مراقبه بر آورده فرمودند که حضرت موسی علی نبینا وعلیه الصلوٰۃ

والسلام حاضر اند کذا و کذا -

روزی در تلاوت قرآن مجید به قصه مهتر سلیمان علیه الصلوٰۃ والسلام

رسیدند فرمودند که ظهور آنحضرت درین جا بسیار بوده الخ

می فرمودند که من خود را سر تا پا غرق اصالت می یابم تا سرش چه باشد و بعد از چند

مدت بعضی اعضاء را خارج از آن مقام فرمودند - کما نقله شیخ عبد الاحد

سلمه ربه در میر بجوازه این درویش نیز رفیق آنحضرت بود اسراری را در میان می

آوردند که عقل عقیل از درک آن کوتاه و در هر روز یک دو مرتبه چیزهای تازه و معارف

جدیده بیان می فرمودند که بیان آن موجب افشا است و نمی خواستند که نامحرمی استماع

آن نماید. حتی که از محرمان خاص خود هم استتاری نمودند مگر از دو شخص ملاذی حقائق و معارف آگاهی شیخ عبدالاحد و این درویش و درین سفر اکثر به مراقبه مشغول می ماندند در روزه اکثر می داشتند و بعد از عشاء تعشی می فرمودند و دست به طعام رسانیده به سرنگشان شور بار می چشیدند و اکثر به هم اکتفا می کردند چون بسیار به تضرع عرض کردیم که چیزی به خرید تا دماغ شما برجا بماند می فرمودند که مرا نیتی بدست نمی آید و گاهی می فرمودند که هجوم ملائکه این قدر باشد که طعام نمی توان خورد مبادا بوی بد ازین شخص صادر شود و آنها متنفر گردند.

- روزی می فرمودند که اصالت چنانکه از راه تخمیر طینت انبیاء علیهم السلام به حصول می پیوندد یک راه دیگر هم هست که ازاں راه به حصول می انجامد و فرمودند که حضرت ایشاں جیو نیز این مقدمه را بیان می فرمودند که مرا معلوم ساختند که ترا بر جمیع اولیاء ۱۰ است فضل دادیم و در باب این مرد بزرگ چوں متوجه گشتیم ^۱مرا هیچ معلوم نگشت و من خاکپای ایشانم و اکثر این کلمه را بر زبان مبارک می فرمودند و می گفتند که غیر از اقل قلیل کسی دیگر راستینی نمی کند تا سرش چه باشد مگر خرابی مراد خواسته اند باز من عرض کردم که درباره حضرت مجدد الف ثانی چیزی معلوم می شود فرمودند نه عرض کردم که شما را در مقام خاصه آنحضرت (۲۸۴) داخل کرده باشند ازین جهت فاضلیت و افضلیت هیچ معلوم نمی شود و شبی از ۱۵ شبهای بسیار خوش وقت بودند و منبسط فرمودند که امروز بر من حالت عجیب گذشت و تمام روز در خلوت بهیچ وجه و نعره گذراندم و بعضی از اسرار لازم الاستتار بیان فرمودند و می گفتند که مرا معلوم ساختند که ترا به فلاں مقام رسانیدم چوں من شکستگی خود و عدم لیاقت بآن مرتبه علیا معروض داشتم ملهم ساختند که کرم بعضی از کلمات که در اظهار آن خود را ماذون می داند می نویسد با اعتقاد و محبت استماع آن نمای و لا تکن من الممتزین اگر اعتقاد و محبت تونه خواهند آورد این قدر خودخواهی دانست که گوینده این از محرمان خاص درگاه ۲۰ متعالی است و چیزهای است که به عقل راست نیاید فکیف که کسی آن را از دل خود بلا فدا اگر از خاطر کسی شبهه نه رود پس باید که به وجود آن خود رجوع نموده به بینند آیا کسی

دیگر هم این قدر دروغ می تواند گفت یا از دل خود این معارف را بر آورده به مردم اظهار نماید فَأَتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ لیکن بشرط آن که خوف خداوند تعالی از دل او نه رفته باشد و لا اقل بفهمد مضمون این بیت :

فریاد حافظ این همه آخر بهره نیست

هم قصه غریب و حدیث عجیب هست

تا این جا کلام حضرت والد بزرگوار و مرشد عالی مقدار این راقم تباه کار بود که اصلاً دست تصرف این گناه کار بروی راه نه یافته، لهذا احمرات فرادان از خانه حضرت حجة الله قدسنا الله بجانہ بسره الا قدس در یک فتح جلوه گر گردیده و بنام احمر یاد نه کرده والا بر هر مقوله احمری علیحدہ منکشف و مذکور می گردید.

الحال اموری که از اطراف دیگر مسموع گشته در قید قلم باید آورد.

احمر - اقطاب دستگاه شیخ محمد زبیر سلمه ربه می فرمایند که یک باری حضرت حجة الله در خواب می بینند که من دعوی نبوت کرده ام و معجزه یدبضا است و این اشارت بر حصول کمالات رسالت و نبوت است بر وجه اتم نه منصب که ختم یافته است.

احمر - نیز از زبان آن عارف خدا آگاه مسموع گشته که آنحضرت قدس سره در ایام غلبه آزار هفت دل در حویلی زنانه در یک حجره تخته پایش کرده در خلوت نشسته بودند می بینند که فرشته به صورت متمثل شده و دستار معالی بر سر داشت و گفت خدای تعالی بتو سلام رسانیده است ایشان (۲۸۸) متواضع شدند سر برداشتند بزحمت پشت کنان یافتند و این دیدن به چشم سر بود به فتح سین نه به چشم سر به کسر سین، این فقیر پو تقصیر هم مکرر این مقدمه را از زبان الهام ترجمان آنحضرت شنیده بود اما بوجه احسن در خاطر نمانده بود و در یاد فقیر این هم بود که چون فرشته سلام رسانید ایشان در جواب اللهم انت السلام و منک السلام تبارک یا ذوالجلال و الاکرام گفته سر از راه تواضع فرو کردند لیکن سخن معتمد به همان است که از زبان آن معارف خدا آگاه مسموع گشته.

احمر - نیز از حضرت مخدوم زاده مذکور مسموع گشته که روزی غلبه آزار بر آن حضرت قدس سره بر کمران بوده در مناجات در آمده معروض داشتند که الهی بزرگای این آزار مرا بسیار عاجز کرده است اللهم بزبان فرس شدند که این عجز تو قبول افتاد از آن باز معامله ایشان روز بروز جانب شفا بود.

احمر - حقیر پُر تقصیر بلا واسطه از زبان درفشان حضرت حجتہ اللہ مکرر استماع نموده و درینو لا از خدمت
 اقطاب دستگاہی شیخ محمد زبیر نیز شنیده کہ در مرتبہ ثانیہ کہ تشریف حضرت حجتہ اللہ بہ سفر حجاز بودہ بہا
 ایشان تباہی یافتہ بہ بندر مسقط افتاد در آن جا چندی از مدت فرا گرفتہ باز سوار شدہ بہ دولت حج
 مشرف گشتند۔ در ایام بودن مکتبہ شبی بہ عنایات فاخرہ و کرامات باہرہ بہ نواختند و الہام کردند
 کہ فردای قیامت ہفتاد ہزار کس را بہ شفاعت تو خواهند بخشید چون مقدمہ بسی عمدہ بودہ ایشان ۵
 طلب بیتہ بر صدق آں الہام نمودند معلوم گردید کہ فردای بی بی مریم نام عورتی کہ رفیقہ سفر ایشان بودہ
 در محل بادشاہ خلد مکان ہم منزلی داشت برای تو چیزی خواہد فرستاد اگر تمام روز از تو چیزی ظہور کرد
 الہام تو صادق است والا فلا۔ فردای آن شب چشم انتظار در راہ داشتند بین الظہر والعصر بیند
 کہ عورتی بر سر خود چیزی از جنس طعام برداشتہ می آورد چون نزدیک رسید گفت بی بی مریم بعد از
 ارسال سلام شہ کانسہ آش و دودنان فرستادہ است می فرمودند کہ فرحتی کہ از آل ہدیہ بی بی مریم
 دست داد اگر بادشاہ است روی زمین بہ من می دادند اصلاً عشر عشر آں فرحت دست نمی داد۔
 اگر ایں طور مقدمات جناب شریف ایشان کہ بودہ بہ فضل لم یزلی شمول تمام داشتہ تعداد
 نماید کتابی علیحدہ مثل ایں ضخامت در قید تحریر در آید۔

در آخر ایام صلوات مفروضہ خود را می شنودند و ہر کس کہ در آن نماز شریک می گشتہ معاملہ او
 را از کسانی کہ نماز درجاہای دیگر گذاردہ حاضر اخذ دست می شدند بہ مراتب بہتری دانستند ۱۵
 علی الخصوص نماز عشا را کہ کیفیت او را از صلوات باقیات مخصوص ترمی فہمیدند۔

احمر - روزی یکی از طالبان التماس ارادت نمود فرمودند نماز عشا را ہمراہ مانخواندہ عرض کرد کہ بی فرمودند
 کہ فیضی ازین راہ کہ رسیدہ است بہتر از آن فیض است کہ از راہ ارادت فائض کرد و اکثر در حین
 انبساط طبیعت نکتہ ہای لطیف باصحاب خود در میان می آوردند و گاہی از حضرات ثلاثہ اعنی والد و
 جد و عم خود قصہ ہامی فرمودند زبانی (۲۸۹) بہ تفسیری پرداختند، ہنگامی بہ شرح احادیث ۲۰
 می ساختند۔

احمر - روزی در مقدمہ تفسیر نکتہ بیان کردہ فرمودند کہ مفسران اصلاً بایں غور نہ کردہ اند و دریں قدر
 کثرت مطالعہ ازین غافل ماندہ اند و آنچه در بادی النظر مای رسد در افکار آنہا نیامدہ ، مطلب

وجود شریف ایشان ظهور رحمت الهی بوده هر قدر که بآں پردازد دل و دیده تنای هل من مزید می نماید اما رعایت توسط عال زیادتی مقال را بر نه تابند.

احمال کرامتی چند مذکور نموده ختم این کثر باید نمود و بر احوال بعضی از فرزندان ایشان باید پرداخت بشیئة سبحانه.

۵ - احمر - مرزا میرالد میر ظریف که مریدان مخصوص عالی حضرت قدس سره اباً عن جد آمده اند به تقریبی از دارالملک کابل به لشکر بادشاه خلد مکان که بزم پوری اقامت داشته رسیده و تشریف حضرت حجة الله نیز در آن ایام در آن لشکر اسلام بود، میر مذکور نزدیک آن قبله حضور خمیه زده منزل مقرر نموده با کار و بار خود مشغول بوده اتفاقاً به عارضه طاعون که اهل لشکر اکثر این بلا مبتلایمانند گرفتار گردیده و به قسمی مشد گشته که قریب یک یک گز از چارپائی می جست و شور و فغان او هوش اهل جوار را بر بوده فقیر به تقصیر را طلبیده نام خدای جلشانه چند بار برده از جغرات را تا این جا بهر پنج طلبیده بیارند فقیر التماس او معروض خدمت موفور الکرامت نموده از غایت عنایت با وجودی که از نماز عشاء فراغ یافته متوجه محل سر بودند گفته احقر قبول فرموده پیش بیمار رسیدند بیمار از کثرت اضطراب به عرض آن قبله ابرار رسانید که برادر بزرگ شما تپ شش ساله پدر من در یک نفس به خوراندن جغرات بر طرف کرده بودند از جناب کرمیانه ایشان هم امشب همی قسم تصرف را امیدوار مطلقاً مانده است جلیبی ختم بوده فرمودند بخور که شفا است فی الفور خورده به شفاء عاجله ممتاز گشت که گویا از آزار اثری نه بود و مدتی بعد از آن در قید حیات مانده در کابل رفته چند سال زیسته به وقت اجل مسخی جاں بحق پرده، رحمة الله سبحانه

ابيض - بشارات فتح دار النفرین بجا پورو دار الجهاد حیدر آباد حضرت حجة الله قدسنا الله سبحانه به بادشاه خلد مکان عنایت فرموده بودند به موافق فرموده به وقوع پیوست.

۲۰ - ابیض - روزی در خانه ارشد خاں مرحوم در ایامی که دیوان بلدة فاخره کابل بود دعوت آنحضرت قدس سره بوده و در آن جا نقش طلاها که مرسوم اکابر مغلیه است نیز می خوانند آنحضرت به مراقبه پرداخته سر برداشته چیزی از معارف ردداد آن مجلس پیش خان مذکور و دیگر مقربان حضور بیان فرمودند در خاطر اقم سیاه کار که حاضر آن وقت بود خطور نموده که ذات حضرت عالی درجات مابر حضور مجلس نه بوده فکیف که یقین معارف و اسرار فرمایند مانا که آنحضرت مجتهد اند بطور خود اختیار این معنی نموده بجانب

احقر نگاهی به کمال تطف آدرده فرمودند حضرت ایشان هم نقش طلاء شنوده اند و معارف (۲۹۰)
 آن مجلس بیان فرموده احرری که مناسب ابیض متوسط است می خواست چهره زیبای خود را جلوه ده
 اهل بصیرت می گرداند گویند چون مقدمه جنگ بادشاه خلد مکان با والی بیجاپور و یا حیدرآباد بامتداد
 کشید و به سالها انجامید روزی بطریق معارضه به عرض حضرت حجه الله رسانید که شما بشارت فتح داده
 بودید و تا حال صورت فتح هیچ به نظری آید فرمودند من بشارت فتح داده بودم اما تعیین وقت فتح
 خود نمردم که بمن می پیچید اکنون هم برهموں قول خود استقرار دارم و با و از بلند می گویم که فتح از آن
 شماست چون در امور کشفیه بعضی از بوالهوسان بی سرانجام بعد از حصول بشارت بعضی از مقدمات کونی
 که از بعضی ادیاء عالی درجات توفیقی در وقوع آن بر وقت مقرر مشاهده می نمایند فی الحال زبان طعن
 بر آن اکابر عالی مقام می کشانید ازین جهت این نقل برای استشهاد گذرانیده شد آری اگر تعیین وقت
 هم بآن نموده باشند البته امید است که تفاوت نه پذیرد و بهر حال مدارقرب و کمال بر کشف الهی است
 که به ذات و صفات واجب تعالی و تقدست تعلق دارد نه بر کشف کونی که از حیز اعتبار اولوالابصار
 ساقط است مناسب احرر گذشته احرر دیگر که مؤید حرف گذشته است به تحریر می درآید به تامل تمام
 استماع باید نمود.

احمر - یکی از صاحبان روزگار روایت نموده که روزی بادشاه خلد مکان از خدمت آنحضرت قدس سره
 استفسار آن نمود که مجد این الف اختلاف نیز بسیار است اکثر مردم مرا هم می گویند و مجد شریف شما
 هم خود مشهور باین لقب اند اما تحقیق این مقدمه چه خواهد بود - فرمودند مجد بزرگوار ما الهام باین خطاب
 مستطاب از حضرت رب الارباب داشتند اگر شما هم ملهم باین معنی گردیده اند چه مضائقه است از
 استماع این جواب خجالت بی حساب چهره شریفه ایشان را سر به گریبان انداخت -

اکنون بر مقدمات وصال آن قبله ارباب کمال به موافق وقت و حال باید پرداخت -
 ابیض - رضانی که در آخر عمر مبارک آن امام همام غوث انام تشریف فرموده چون کبر سن بامراض
 شامل حال بوده علماء به اتفاق اکل صوم به از نگاہداشتن آن در حق ایشان تصور نموده و حکماء نیز درین
 مقام با علماء موافقت ورزیده به عرض آنحضرت رسانیدند ایشان را نیز الهام باین عبارت شده
 که اگر این رمضان را روزه داری جهاز عمر تو خواهد شکست فرموده اند الهام طنی است و روزه

فرض قطعی من هرگز فرض قطعی را به بهانه الهام ظنی نه خواهم خورد و الهام مخیر از موت این سال است بر تقدیر گرفتار روزه پس نهایت زندگی تا کجا خواهد بود حق سبحانه تا به هشتاد سال خود رسانیده است بلکه از آن هم یک سال بالا گذرانده سعی مزید آن هم مقبول خاطر نمی گردد و من در خود طاقت روزه داشتن می یابم کبر سن و امراض وقتی مانع صوم مطلقاً گردند که این کس را وقت آن نمانده باشد

۵ فسکت العلماء والحکماء تمام و کمال رمضان روزه گرفتند و ختم قرآن مجید در تراویح شنیدند (۲۹۱) در روز عید الفطر آن سال اتفاقی چنان افتاد که نماز عید در آن شهر معظم اعنی حضرت سرزند نه شده مقصود آن که رمضان دیگر بر آنحضرت نیامده است و نهم محرم الحرام که شب جمعه نیز بوده سنه هزار و صد و پانزده هجری به رحمت حق پیوستند و عمر شریف هشتاد و یک سال کامل کردند اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ -

۱۰ کیفیت شب وصال نه بآن مشابیه بود که بوجهی مشروح قلم تواند بود بر واصلان حقیقت لیلة القدر نگرانی باین صرافت پر تواند از می شده باشد این فقیر در رکاب پیروشن ضمیر اعنی والد بزرگوار خود در قریه شیرپور که بالای آب سلج است در آن شب منزل داشتیم از اقل شام تعریف آن لیل بر زبان شریف آورده باین ماجر اعلام فرمودند واقعی بر تمام اهل قریه جمعیتی و حضوری دست داده حتی که مقدمات آن جا که نام جمعیت و حضور را نمی شناختند بایداد بعرض آن قبله اوتاد رسانیدند که هیچ شبی در مدت عمر خود باین جلالت و آرام نه گذرانده بودم که امشب یافتیم و مردمانی که از اطراف و جوانب دیگر هم رسیده نقل جمعیت آن شب نمودند که به مثل شب قدر باشد و باریابان حضور خود مستغرق در یای نور بودند و آزار آنحضرت که قریب به ارتحال بوده زبان شریف از حرف و حکایت باز مانده بود و اگر سخن هم می کردند اصلاً مفهوم نمی گشت و این تا شش روز اما شب وصال ذکر اسم ذات بر زبان جاری گشت و ختم کلام بر همان شد -

۲۰ احمر - بعضی از بنات شریفات عالی حضرت در آن وقت در خدمت عم بزرگوار خود قیام داشتند از آنها استفسار والد شریف آن کردند به شفقت تمام دریافته به عرض رسانیدند که در کابل تشریف دارند و خط ایشان آمده بود بحضرت سلام نوشته بودند فرحت بر چهره مبارک تفهیم گردید از آن که سخن مرا فهمیده به جواب طمانیت لب کشادند -

روزی در ہمیں ایام مرض درس کتابی از کتب احادیث بدستور معمول بعد العصر در میان بوده
حدیث سبعة یظلهم الله فی ظله یوم لا ظل الا ظله امام عادل و شات نشاء فی
عبادة الله ورجل قلبه معلق بالمسجد اذا خرج منه حتی يعود الیه ورجلان
تحابا فی الله اجتماع الیه و تفرقا علیہ (و رجل ذکر الله خالیاً ففاضت عیناه)
و رجل دعتہ امرأۃ ذات حسب و جمال فقال انی اخاف الله ورجل تصدق

بصدقته حتی لا تعلم شماله ما تنفق یمینہ، ورجل ذکر الله خالیاً ففاضت عیناه۔
در میان آمدہ چوں بر لفظ "رجل دعتہ امرأۃ" قاری رسیدہ چیزی فرمودند کہ
حاضران آن، بیچ نہ فہمیدند چند بار تکرار کردند اصلاً مفہوم احدی نہ گشت و فقیر در اول گفتن فہمیدہ
بود اما ساکت ازاں ماند کہ ظاہراً دیگری ہم نہ فہمند آخر کار گفتم می فرمایند کہ ایں از ہمہ اشق است بہ
خوش وقتی تمام اشارت کردند کہ من ہمیں کلمہ گفتمہ بودم فردای آن روز مایان را اتفاق جانب دیدہ
افتاد کہ روز ششم ازاں ایشان سفر آخرت اختیار فرمودند روز دوم وصال ایشان در شہر رسیدہ بہ
تربت بوسی مشرف گشتم (۲۹۲)۔ در وضع شریفہ آنحضرت بلکہ دارالارشاد حضرت سرہند متصل باغ
فتح واقع است۔ طوبی لمن زارہا برسوخ الاعتقاد،

و تاریخ وصال آن قبلہ ارباب کمال "نور محض بود"

و ابنای کرام آن قطب الانام سہ بودند کہ بہ مرتبہ کمال رسیدہ اند از آن جملہ اکبر و اکرم آنها
عارف خدا طالب مطلوب بی ہمتا مسمی بہ شیخ ابوالاعلیٰ قدس سرہ صاحب جود و استغنا گوہر
یکتای بکار معارف و اسرار والد بزرگوار خویش بودند صحت کشف باتندی آن کہ از جناب ایشان
مرئی و مسموع گشتہ مگر خیال خالی بایں صرافت در سلف گذشتہ باشند و تشر حال ہمہ کثرت کمال نیز
بدرجہ اتم شیوہ پسندیدہ ایشان بودہ شگفتگی چہرہ در جمیع حالات و احسان بر کافہ مخلوقات طریقہ
معبودہ شان۔

۲۰

اولاً اخذ طریقہ از خدمت قیوم عالمیان حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ نمودہ ثانیاً کمال
آن را بخندست والد بزرگوار خود رسانیدند۔

احمر۔ خلف رشید ایشان عارف بلند سیر شیخ محمد زبیر سلمہ ربہ می نمایند کہ

حضرت حجة الله قدس سره بمن می فرمودند که اخوان ما ابنای خود را برای حصول ارادت به عبادت
 مافوق در خدمت حضرت ایشان بردند و من هم پدر ترا بر دم بهر یکی از آن ها تلقین ذکر کرده تو جهات
 فرمودند بعد از این که همه آنها از دولت قبول مشرف گشته متوجه دیار خود باشند بآهستگی نزدیک من شده
 ارشاد کردند که دریں پسر تو معنی ظاهری کردند باعتقاد این را قم گناه کار این معنی بحکم الولد سر لابیہ
 ۵ وجود شریف پسر ایشان است گویا صورت این معنی حقیقت ایشان بوده که به نظر مبارک در آمده و از
 تصرف خود خبر دار ساخته ناقصی از راه کوتاہ اندیشی گمان نہ برد که هر گاه معنی بشتره پسر ایشان را دانستی
 پس گویا ایشان را معرا از آن ساختی و ہوا محال زیرا کہ گویم ثبوت این معنی بر وجه اتم در ذات ایشان
 بود اما حضرت حق سبحانہ آن را بہ محض فضل خود برداشته در پسر ایشان رسانیدہ و وارث کمالات
 آبای کرام گردانیدہ۔ ذَلِکَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ۔
 ۱۰ مدت چند سال برقع مختار آن مخدوم زادہ عالی تبار بودہ کہ روی ہیچ یکی نمی دیدند و در
 خانہ ہیچ یکی مخلصی نمی رسیدند۔

ہر کس گرفتار ہوا نیست   مہی دیگر بہ چشمش اژدہا نیست

جناب قبلہ گاہی اخوت پناہی مرحومی شیخ عزالدین احمد قدس سرہ می فرمودند کہ من در
 شکر ظفر پیکر بادشاہ خلد مکان کہ در نواح بیجا پور بودہ در خدمت عارف خدا شیخ ابوالاعلیٰ قدس سرہ
 ۱۵ نشستہ بودم کہ قاصدی از سر ہند رسیدہ مکاتیب مردم آن جای رسانیدہ از آن جملہ مکتوب حضرت والد
 بزرگوار کہ باسم آن عارف خدا نیز گذرانید چوں بہ کشادند در القاب مدحیہ ایشان عنوان این بود
 اقطاب پناہی ایشان متوجہ بمن گشتہ فرمودند:

احمر۔ کہ چند روز است کہ حضرت پیر دستگیر حجة اللہ بمن بشارت قطبیت مرحمت فرمودہ اند و
 مرادیں امر اند کی قیل و قال از بعضی وجوہ بودہ چوں نوشتہ حضرت خال بزرگوار رسیدہ بہ اطمینان
 ۲۰ قلب براں حاصل گردیدہ معلوم فرمایند کہ والد بزرگوار ما خال ایشان می شدند و ہمچنین (۲۹۳)
 بالعکس اعنی والد شریف ایشان کہ حضرت حجة اللہ باشند خال این جانب اند نہ کہ رساکہ مشتمل بر
 حل دقیقہ است بہ خاطر اقم بہ فضل کریم دائم رسیدہ است بہ گوش ہوش استماع فرمایند حضرت حجة اللہ
 بشارت قطبیت بآن خلف رشید خود عنایت فرمایند و ایشان را در آن تردد باشد از آن بود کہ قطب در

یک عصر متعددی شود و این با قطبیت مطلق مراد است نه مقید تعداد آن ممکن بلکه واقع است و
 وصال آن مخدوم زاده در حالت حیات والد بزرگوار خود اتفاق افتاده پس با وجود تسلیم منصب قطبیت
 با آنحضرت کشف صحیح مخدوم زاده بر ذات خودی دید و این که کشف آنحضرت و اکابر دیگر بر آن حکم نموده
 مشعر بر آن است که معنی قطبیت بر وجه اکمل با جمیع کمالات آن در ذات ایشان ثابت بوده اما
 پوشیدن خلعت بر وصال آنحضرت موقوف بود چون وصال ایشان به حضور شده پس ایشان بآن خلعت
 ۵ فاخره ممتاز گردیدند - کما سیجی تفصیله قریباً ان شاء الله تعالی - پس با وجود حصول کمالات
 و معنی قطبیت نهاد ایشان بوده به فرزندان ایشان رسیده نظر مبارک بلا غرور و فوات آن مخدوم زاده عالی
 درجات افتاده باشد اما بعد وصال این معنی محقق گردیده فار تفع الاشکال و زال الاشتباه
 چون محل گفتگوی اکثری از اکابر احمدیه بود بنا بر آن عنان قلم در میدان سخن سر داد و این خطا در کشف
 کوئی نه بود تا از حیز اعتبار ساقط باشد بلکه تحقیق مقام قطبیت از قطب الاقطاب بوده که بر کرسی
 ۱۰ مقصود نشسته -

و فرزند ایشان شیخ محمد زبیر مدظلّه بر آن مسند زبیر ده گشته و قصص کشف و کرامات این
 مخدوم زاده قدس سره مستغنی است از آن که در بیان آورد معلوم شماست که سه چهار سال اخیر
 عمر خود بر مرض سوزاک به شدت تمام گرفتار ماندند و هر چند که حضرت حجة الله قدس سره بشارت
 عافیت عاجله می دادند با وجود کثرت اعتقاد قبول نمی فرمودند - این جا توجیه و جبهه آن است که
 ۱۵ نورانیت حسن خاتمه ایشان به نظر مبارک در آمده باشد - چون طبیعت آنحضرت متوجه عافیت ایشان
 بود آن را بر همون فردمی آوردند که استفاده این معنی از جناب بعضی از اکابر اولیاء نموده است با جمله
 در شدت مرض ایشان داعیه حضرت حجة الله قدس سره بر سفر حج ثالث قرار گرفت چه آنحضرت که
 دو حج پیشتر گزارده بودند، یکی همراه حضرت ایشان رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ و دومی بعد وصال آن قبله صفایشان
 در آن سفر دوم آن مخدوم زاده رفیق آن صدیق بودند درین سفر ثانی باز خواستند که ایشان را رفیق خود
 ۲۰ گردانند، ایشان امثال امر واجب دانسته با وجود عدم مساعدت استخاره خود تا شاه جهان آباد رسیدند
 و درین جا حق تعالی در منام دیده اسرار واجب الاستیذان شنیدند و بتاریخ سیزدهم شعبان المعظم سنه هزار و

۱۷ م - توزینت ۱۸ م - طبقت ۱۹ د - حضرت ۲۰ م - اولیای کبار
 ۲۱ د - "دو" ندارد

صد و شش و یا هفت هجری در عمر چهل و سه سال واصل حق شدند و موت غربت که شهادت است (۲۹۴) علی الخصوص که باراده حج برآمده باشد یا فتنه ان الله وانا اليه راجعون -

از آن با تابت شریف ایشان در سرهند فرستادند و درون گنبد روضه مقدسه حضرت ایشان مدفون کردند چه حضرت حجة الله به تکرار بسیار نوشته بودند که من جای خود را که در روضه معظمه بود بآن فرزند بخشیدم فقیر آن مکتوب را خود مطالعه نموده بود باید دانست که دیدن حضرت حق سبحانه در منام جایز است ۵
باتفاق علماء کرام -

احمال سخنی چند از معارف ارجمند و کمالات بلند فرزند ایشان عارف سربلغ السیر شیخ محمد زبیر سلمه ربه اظهار نمایم و نقود خزان ایشان بقدر حوصله خود درین کنز ایتار فرمایم و یوشیرون علی أنفسهم و کونکان بهم خصاصة از مسیت کمال ایشان جهان مالا مال است و در صحبت ایشان اهل بصیرت رانیض شامل حال در ایام طفولیت شان اکابر خدا رسیده بر جلالت قدر و رفعت منزلت شان گواهی می دادند راز جواهر استعداد ایشان خبر داری فرمودند " فی المهدینطق عن سعادة جده " ۱۰

والد بزرگوار ایشان روزی در موسم خود رسالی شان پیش حال اکرم خویش اعنی حضرت والدی مرشدی قدس سره می گفتند که حضرت حجة الله بمن فرمودند که درین پسر تو ظهور معنی موردی می یابم و کمالات خدمت موردی بر سیمای آن جلوه گر می فهمم و پیش از شنیدن این مقدمه - ۱۵

احمر - حضرت قبله گاهی مرشدی ایشان را در عین بازی دین اطفال مشاهده نموده در خانه آمده فرمودند که طفلی را دیده ام که انوار کمالات حضرت عالی درجات تمام چهره آن را منور ساخته و در شان گردانیده پیر محمد راوی این کلام به عرض آن امام همام رسانید که فرزند میاں شیخ ابوالاعلی اجویاست فرمودند یاد خواهی داشت ظهور خدمت قطبیت بر وجه اتم جلوه گر خواهد گردید و کارخانه ارشاد بآن عالی نژاد قرار خواهد گرفت بعد ازین که والد ماجد ایشان سفر آخرت اختیار فرمودند با وجود صغر سن ۲۰ که سیزده ساله بودند به تمامی همت کمر خدمت در التزام صحبت فیض موهبت جد بزرگوار خویش حضرت حجة الله تعالی علیه بستاند معارف و کمالات نموده و سفر حجاز به همراه آنحضرت بافر رسانیده به صورت و حقیقت کعبه مقدسه رسیدند و آنحضرت بهم به جمیع همت متوجه ترقیات ایشان

گردیدند معامله ایشان از جای به جای رسانیدند و به بشارات عالیہ نواخته به کمالات اکابر محقق گردانیدند و آنچه در نهاد والد بزرگوار ایشان بود بر ایشان جلوه گرفت و نمودند و بعد از مراجعت سفر حجاز چون به نجستہ بنیاد حیدر آباد رسیدند اتفاق و رود این مسکن نیز در آن جا افتاد الطاف بی شمار از آن عارف عالی مقدار در تمام آن سفر بر حال خود مشاہدہ نموده و رفعت و قدر ایشان به جناب حضرت حجۃ اللہ قدس سرہ بسیار یافتہ از آن باز عنایت ایشان بر خود پیش از مراتب تحریر می یابد بعد از آن سفر کابل با ہم اتفاق یافتہ -

دریں جا چند مکتوب حضرت حجۃ اللہ قدس سرہ که مشتمل بر بشارات خدمت موزنی باشد بایشان رسیدہ دریں ایام فقیر استفسار از آن ہانودہ کہ اگر موجود باشند نقل آنہا برداشتہ شود فرمودند بر یکی از دوستان بخشیدم -

۱۰ بالجلہ عمر شریف ایشان (۲۹۵) بست و دو سالہ بود کہ وصال حضرت جد بزرگوار ایشان روی دادہ و خلعت خلافت و دستار ارشاد بایشان نصیب گشتہ -
بالفعل کہ عمر شریف در خانہ اربعین است پختگی و بالیدگی کمالات ایشان باید دریافت خوش گفت -

۱۵ شنیدم زہرومی در سرزمینی
کہ ای صوفی شراب آنکہ شود صاف
ہمی گفت این معا با قرینی
کہ در شیشہ بساند اربعینی
گاهی در ہنگام فرخندگی مزاج چون باین فقیر مہربانی خاص دارند بعضی از معارف بشرہ
خود بیان می فرمایند یکی را از آن ہانودہ می سازد :

۲۰ احمر - می فرمایند کہ روزی حضرت جد بزرگوار ما بہ ما بشارت یک مقام ظاہر در سفر حجاز مرحمت فرمودند معروض داشتم کہ ارشاد ہم یکی از شرائط این مقام است و آن خود بالفعل معلوم فرمودند ہمیں ارشاد می خواہی بتدریج موافق عمر ظہور خواهد نمود الحق ہم چنان شد کہ معاملہ ارشاد ایشان غلغلہ با فلاک رسانیدہ و ہل من مزید را امید -

و بعضی از صوفیان ایشان بہ مرتبہ صفای حاصل روزگار دارند کہ آئندہ داری غیب ہویت از صفات رخسار آن پیدا است و انوار بی کیفی از انعکاس صحبت پیر بزرگوار خود بہم رسانیدہ اند

لہ م - "حیدر آباد" ندارد ۵ د - پختہ

نظارگیان بصیرت اهل انصاف هویدا چون پرسید شد فرمودند فرقه ثانیه اند - از یاران فقیر با جمله اگر طالب مطلوب بی همتای سر از پانه ساخته و هر چه داری همه در باخته در خدمت پر بخت ایشان به شتاب و نقد وقت را در باب حالات عالی و کمالات متعالیه آن قطب دائرة افلاک و تصرفات عجیبه و کرامات غریبه آن صاحب دانش و ادراک نه ازاں قبیل اند که سیری دل و دیده به تسوید این چند ورق حاصل آید - ۵

عبادات و عادات آن خدا رسیده که لیل و نهار بآن مصروف است طاقت بشری بدون تأیید صمدی جلت غلظه یک روز و یک شب بآن مشابیه گذرانیدن از متعسرات رجا از فضل رب جل شانده چنان است که اگر عمر وفا کرد و بعد از انقراض این کتاب رساله علیحده در بعضی حالات و معارف و عبادات و عادات آنجناب تحریر نمایند شأ الله تعالی حق سبحانه به وجه احسن به حصول این تنامتاز فرماید و برای عاصی در یکچه سعادت به کشاید آن رَبِّی قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ - ۱۰

شیخ محمد عمر رحمه الله تعالی فرزند ثانی حضرت حجة الله بودند رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی و محبوب ترین اولاد نزد آنحضرت، گویند در او اهل ایام تقید تمام بر این امر عظیم القدر هم فرموده بودند بجای که اکثری از اهل مجلس حضرت حجة الله قدس سره بخدمت ایشان رجوع و انقیاد به قسمی آورده بودند که قطبیت بعد والد بزرگوار بایشان مفوض خواهد شد و کشف و کرامات ایشان بیان می فرمایند و سه چهار سال بعد وصال والد ماجد خود ایشان نیز به دار البقا شتافتند و درون گنبد روضه منوره حضرت حجة الله قدس سره مدفون اند - ۱۵

شیخ محمد کاظم فرزند ثالث حضرت حجة الله قدس سره بوده اند غربت و مسکنت ایشان مستغنی از مدح مآدحان است و در آخر کار در حضور والد بزرگوار خود کتخدای در بلده نجسته بنیاد نموده همان جا توطن (۲۹۲) اختیار فرموده ارشاد مخلصان می کردند و بعد از وصال حضرت حجة الله چند سال دیگر زیسته و دیعت حیات سپردند و در همان بلده مدفون اند رحمة الله تعالی واسعه - و چون بر احوال صاحبین مسطورین مفصلاً اطلاع نه داشته بنابر آن بر مآقل کفایت افتاد رَبَّنَا إِنَّا مِن لَّدُنْكَ رَحْمَةً وَ هِيَ لَنَا مِنْ أَمْرٍ نَّارَ شَدًّا - ۲۰

(حضرت مروج الشریعت خواجہ محمد عبید اللہ)

کنز سوم در بعضی از احوال قطب المحققین قدوة العلماء الراغبین عارف خدا آگاه مخدوم زاده
ثالث شیخ محمد عبید اللہ قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس -

۵ معارف عجیبہ و اسرار غریبہ کہ از ان قدوة الابرار بہ سمع این عاصی تباہ کار از اکابر روزگار
رسیدہ خامہ بریدہ زبان ہموارہ در تحریر آن اعتراف بہ قصور دارد

ما بآں مقصد عالی نتوانم رسید ہم مگر لطف شما پیش نہد گامی چند
فقیر دور از کار ہر چند بہ ملازمت صوری آنحضرت نہ رسیدہ چہ وصال آن عارف بر کمال
پیش از ولادت این عاصی اتفاق یافتہ و بہ محبت دیگر احوال کرام البتہ کم و بیش رسیدہ و از ہر کس
۱۰ عنایت فراوان بہ حال خود دیدہ اما آن قدر غلبہ بہ محبت و کثرت رسوم بر کمالات ظاہر و باطن
آنحضرت قدس سرہ در دل این آوارہ استحکام گرفتہ کہ اگر لیل و نہار جمع کار و بار گذاشتہ بہ ذکر
آن زبدۃ الاولیاء کبار پرداز و دل را قوت دیدہ را نور افزاید اما بقدر حوصلہ کہ بسی ضعیف و
نا توانی است سخنی چند از آن معارف بلند نماید و نقود غرائن ایشان نظر بر جود و ہمت ایشان انداختہ
ایشان بہر مفلس بی سر و برگ نماید و بحکم آیہ کریمہ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ
۱۵ اتفاقاً امتعہ عالیہ نماید خذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ بہ قوت تمام اخذ زینت کہ از اصالت
نسبت بایشان مشعر است بہ وقت نماز کہ محل معراج مومن است فرمودند خود را ملبوس کردہ مزین
ساختہ استماع این اسرار گہر بار باید نمود متوکلاً علی الرحیم الودود -

خطاب آنحضرت را نزد رب العزت "مروج الشریعت" مسموع گشتہ گویند کہ این خطاب
در عین نماز زینت بخش گردیدہ است ازین جہت در مواضع کثیرہ این مقامات معصومی و انعامات
۲۰ قیومی باین نام و الامقام مذکور گشتہ آمد احوال ہم ہماں رعایت بہ کمال درایت ملحوظ اہل بصیرت
است و ما توفیقی الا باللہ -

ولادت با سعادت آن محل ارباب ولایت در شہر رجب المرجب سنہ ہزار و سی و
ہشت اتفاق یافتہ -

احمر - از زبان درفشان حضرت حجۃ اللہ قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس مکرر استماع

یافته که روز ولادت این برادر ماعظم اشرف ما حضرت خازن الرحمت قدسنا الله سبحانه
بسه الاقدس می بیند که فرشته در محل ولادت شان این آیت کریمه می خوانند و سلم علیه
یوم و ولد و یوم یموت و یوم ینبعث حیاً.

۵ فی الواقع محاسن اخلاق و مکارم اوصاف و جلوه صباحت و غلبه محبت حضرت ایشان
رضی الله تعالی عنهما که از آنحضرت مصاحبان ایشان بیان می کنند عقل عقیل در تحیر می ماند مشهور اهل قبیل
است که محبوب ترین فرزندان حضرت ایشان نزد آنحضرت و والدۀ کریمه خود جناب حضرت
مروج الشریعت بودند رضی الله تعالی عنهما.

۱۰ علم و عمل و تقوی و ورع و کثرت جود و خوف یوم الموعود از ایشان شنیده کم کسی را باین صراحت
دیده مصاحبت و استمراری (۲۹۴) حضرت ایشان مشهور آفاق است و کارگذاری سرکار معرفت
مدار نیز بایشان تعلق داشته.

در سن هفت سالگی بودند که مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی به سرهند رسیده از حضرات سوال آن
نموده که دل پر چه گوشت است ذکر چه طور می نماید و گویای صفت زبان است چه قسم حاصل
نماید فی الفور در جواب فرمودند.

۱۵ احمر - زبان هم پر چه گوشت است قادی که او را گویا ساخته است دل را بر ذکر خود نمی
تواند گویا گردانید ملا از استماع این جواب معتقد بی حساب گردید که طفل هفت ساله
بر جواب شانی تسلیم بخشد.

۲۰ احمر - عالی حضرت در فضائل ایشان می فرمودند که انخوی مرحومی حافظ و فاضل و حاجی و عارف
و سخی و ولی و متقی و مقبول حضرت ایشان و عاشق جمال باکمال آن قبلۀ درویشان بوده گویند که
حفظ قرآن مجید در یک ماه با آخر رسانیده اند بلکه در شهر رمضان المبارک روزانه یک سیپاره حفظ می کردند
و شبها می شنوایند بلکه عزیزی روایت نموده که این اتفاق بر سواری جهازا افتاده.

و اکثر تحصیل علوم ظاهره بخدمت عم اشرف خود حضرت خازن الرحمت پیش جامع العلوم
ملا بدرالدین نموده اند و در جاهای دیگر هم خوانده باشند اما آن که بعضی از نسخ بخدمت ایشان هم
گزارانیده جامع العلوم والا سرار گردیده اند و در اواخر عمر مبارک حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما صحیح مسلم

بلاشبہ پیش آنحضرت می خوانند۔ نقلی ہم از نواب مکرم خان مرحوم سابق درمفتاح کہ مثبت ایں مقال است چه آن حال بہ کمال حضرت ایشاں را در عین درس ایشاں رو داده ان شئت فارجمع الیہ۔

و مدتی در غلبہ حال خلوتی در باغ دوراہے کہ شانزدہ میل خام از بلدہ سرہند در راہ لاہور واقع است اختیار فرمودہ بودند گویند در آن جا بہ مرتبہ کشف حال گردیدہ کہ از مشرق تا بہ مغرب ۵ بہ نظر ایشاں می دویدہ و نمی ماند از آنحضرت قدس سرہ، هیچ چیز در جہاں پوشیدہ۔
دریں جا بہ فقیر در روایت رسیدہ روایت مرزا محمد مراد کابلی کہ از یاران حضرت ایشاں در سپرد ایشاں بود آنکہ۔

احمر۔ چوں ایں حال را بہ عرض حضرت ایشاں رسانیدند کہ نفائس و قباہع عالم و عورات مخلوقات ہمہ وقت منظور می باشند فکر ازالہ آن اہم ہام است، بہ درس کتب دینی امر فرمودند ۱۰ و از مراقبات تا دفع ایں حالت منع کردند۔ و روایت یکی از ارباب ولایت آنکہ حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ معاجبہ دفع ایں حال کثیر الاختلال بہ طعامہای بازار کہ مشکوک و مشتبہ است فرمودند بہر حال بہ توجہ آن قبلہ امانی و آمال آن حال منفع شد مرض کثرت بینی نماند۔

یکی از اعزہ روزگار روایت می کنند کہ مدتی تمام بدن حضرت مروج الشریعت حکم چشم گرفتہ بود کما فی الجنت تمام بدن را ئی اشیا می گردند بعد مدتی بہ توجہ حضرت ایشاں ایں معنی بر طرف ۱۵ گشتہ و بعضی می گویند کہ تا آخر عمر ماندہ۔

بالجملہ بہ نظر عمیق بلندی ہمت آن تعارف صدیق باید دریافت کہ مردم دیگر از صوفیہ علیہ بر حصول ایں قسم غلبہ کشف (۲۹۸) تمنا دارند تا دریافت حقائق و اسرار توحید شائستہ نمایند زیرا کہ صاحب کشف ایں طور را البتہ کشف اسرار ہم بسیار خواهد بود و آنانکہ بہ مرتبہ کمال نہ رسیدہ از خود تماشای صور مختلفہ و اشکال مثالیہ از مخلوقات عالم صفت خودی شمارند و جماعتی کہ اصلاً از باطن نہ داشتہ باشند و ریاضت و جوع محض برای تحصیل کشف و کرامات اختیار می نمایند تا عالم را مسخر خود گردانند، ایں طور کشف را کجا یابند و آنحضرت نفرت از ایں فرمودہ فکر ازالہ آن نمودند کارخانہ ہمت را بسی بلند بردہ کہ دست ادراک ایں آدارہ در بیان آن بہ قلم مساس نمی تواند نمود مگر از ہمت خود

دستگیری نموده از خاک مذلت برداشته پرواز بر اوج افلاک فرمایند از بجا رهمت آن شاهبان
دلایت قلمت نه خواهد فرود از ریختن قطره در بحر کمی نه باید و شکستن یک بال از پر شهباز
در پرواز قلمت کشاید سه

بده دستی ز پافستادگان را بکن دلداری دلدارگان را
سخن از حقیقت کار آن عارف باید نمود روزی از خدمت حضرت حجة الله قدس سره
شخصی پرسید که حضرت مروج الشریعت در جای از مکتوبات خود می نویسد؛
فتح - و خود را عریای محض ملقی بین یدی الرحمن تعالی و تقدس یافت -
معنی این عبارت چه باشد -

احمر - فرمودند بشار از کمال محبوبیت است زیاده بریں در قید بیان نمی توان آورد -
احمر - جناب قبله گاهی اقطاب دستگاہی قدس سره می فرمودند که هر روزی حضرت ایشان
بشارت محبوبیت به آن مخدوم زاده عالی شان مرحمت کردند بزبان الہام ترجمان آوردند که یک سال
است که محبوبیت مخلوط گشته است متمزج گردیده که جمعیت خاطر کما هو به حصول نمی انجامد که
ظاہر اخلت باشد من آن را محبوبیت دریافته باشم ازین جهت به بشارت آن لب نمی کشودیم
آخر کار محض به فضل پروردگار امروز جانب پہلوی چپ که محل قلب است بزبان فرس الہام
گردید که محبوبیت ہمیں است خاطر جمع گردید الحمد لله المجید -

جامع جلد اول مکتوبات حضرت ایشان رَحِمَہُ اللہُ تَعَالٰی کہ مسمی به درة التاج است ہمیں
مخدوم زاده عالی شان اندو یا قوت عربی ہم تصنیف ایشان است - بعد از آن ملاشاکر ولد
ملا بدرالدین قدس سره امر کرده ترجمه آن به فارسی کنانیدند لعموم النفع -

احمر - حضرت دالہ شریف سلمہا ربہا می فرمایند کہ روزی حضرت مروج الشریعت قدس سره
می فرمودند کہ امروز ظہور قطب العارفین و قدوة الکاملین حضرت خواجہ نقشبند قدس سره معلوم
کردم کہ بر من مہربانی تمام دارند و می فرمایند کہ پنج دوام کہ نیاز مقرر من است برای فتح کارهای
بسته بایں جوان بخشیدم بعد از لمحہ مشاہدہ افتادہ کہ غوث الثقلین کریم الطرفین حضرت
سید عبدالقادر جیلانی قدس سره تشریف ارزانی فرمودند و می فرمایند کہ من سوای خود را

لہ در منزلت ۳ در کار ۳ در "شکستن یک پراز بال شهباز" ۳ در "ولد" ندارد

بایں عزیز صاحب تمیز مہمہ نمودم۔ پس باید کہ ارباب حواج کہ استناد بایں دو بزرگ برکمال دارند بہ موجب استرضای باطن فیض موطن آن صاحبین در وقت ہم مطلوبہ الافتتاح آن نیاز را بہ نیت ایشان بنزد و بہ اولاد و مخلصان ایشان بہ گذرانند امید کہ عقدہ قریبہ الافتتاح گردد و صوبت کار مبدل بہ نرمی خوشگوار شود بہ سرعت بسیار ان شاء اللہ تعالیٰ العزیز الغفار۔

۵ در اواخر عمر مبارک آنحضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ کہ شدت ادجاع محیط بدن مبارک بودہ خواندن قرآن مجید ایں مخدوم زادہ نفعی آنحضرت می بخشیدند و تخفیف (۲۹۹) در دومی آوردہ۔
احمر۔ خال کبیر قدس سرہ می گفتند کہ حضرت ایشان وقت تلاوت ایں برادر مای فرمودند کہ فلانی برادر تو شناسد در بکار قرآن مجیدی نماید و تا ایں در تلاوت می باشد بہ من اصلاً درہ معلوم نمی شود۔

۱۰ احمر۔ از زبان یکی از عرفاء روزگار استماع یافته کہ حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ ایں مخدوم زادہ را بہ میزان کشف با خود بنجیدند خود را مثل جوان پہلوان یافتند و ایشان را مثل طفل قریب البلوغ می ہمیدند یکی از سادات کبار کہ از مخلصان خاندان عالی شان بودہ روایت نمود کہ حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ ایں مخدوم زادہ را با خود در میر و سلوک مثل بہ سبایء وسطی یافتہ بودند۔ تفصیل ایں نقل در مفتاح ہم در احوال شیخ ابوالمنظر برہان پوری مندرج خواهد گردید ان شاء اللہ تعالیٰ۔

۱۵ بالجملہ آن قدر وقوف بر اسرار و معارف و اطوار و مصارف حضرت ایشان کہ ایں مخدوم زادہ داشتند و مراضی آنحضرت را جمیع مقدمات می شناختند و مقبولان را از غیر مقبولان متمیزی یافتند کہ از فرزندان دیگر ایں طور امور کمتر بہ ظہور پیوستہ باشد۔

خدا پرست خان در وقت تعمیر حویلی جدیدہ کہ در صندل پور باشد برای استفسار مقدمہ از مقدمات بخدمت سراسر سعادت حضرت ایشان شتافت۔

۲۰ احمر۔ فرمودند کہ مزاج دانی مادر جمیع کار و بار بہ فرزند میاں حضرت مسلم است ہر امری کہ محتاج باستفسار باشد از ایشان استفسار آن نمودہ باشد و رای ایشان صائب و ہمہ وقت مقبول ما است۔
باید دانست کہ از ایام طفولیت بجناب مخدوم زادہ مشہور بہ "میاں حضرت" اندچنانچہ حضرت ایشان در مکتوبی از مکتوبات جلد ثالث کہ با اسم مکرم خان است برنگاشته اند :

ل م۔ "تعالیٰ العزیز الغفار" ندارد

فتح جواب آن رامیاں حضرت باستصواب این فقیر نوشته است۔
 انتہی کلامہ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْہِ

- مخدوم زادہ در بعضی استفسار از احوال بلند خود بزبان قلم بہ حضرت ایشاں معروض داشتہ اند دیگر احوال با کمال خود را ہم بہ بعضی از مخلصان خود تحریر فرمودہ از مکتوبات شریفہ ایشاں باید طلبید، نقلی کہ مشتمل بر حناء چشم و کرم بے نظیر ایشاں باشد مذکور می سازد بہ گوش تامل باید شنید،
- ۵ شنیہ ام کہ روزی در ایام زمستان بعد نماز بامداد حلقہ در مسجد کلاں سرہند داشتند دوشالہ گراں بہا کہ بالای سر داشتند و تمام بدن را پیچیدہ نشستہ بودند یکی از سارقان دیر دل چشماں این جماعت را پوشیدہ یافتہ بہ شوخی تمام دوشالہ را از بر ایشاں خواست کہ فرا آرد و حملہ بر آن نمودہ ایشاں جانب خود گشش فرمودند واد بہ جانب خودی کشید کہ رزور از ہر دو طرف بہ وقوع پیوستہ باز در خاطر مبارک رسیدہ کہ البتہ احتیاج این نسبت بہ من اقوی خواهد بود کہ این ہمہ حملہا می نماید دست خود را گذاشتند تا بہ جمعیت خاطر گرفتہ ہر دو از حیاء آنکہ اگر چشم واکردہ بہ بینم و یا بہ دیگری ازین حلقہ نشینان اعلام می بخشم البتہ موجب انفعال آن شخص کہ او را احتیاج بر این امر شنیع آوردہ است خواهد شد ازین جہت چشم حق بین و اند نمودند (۳۰۰) و پوشیدہ داشتند۔
- ۱۰ ازین قبیل انقال بسیار از قبلہ ابرا را استماع یافتہ اما بر قل و دل کفایت می رود نقلی کہ مخبر بر محبوبیت آن مخدوم زادہ عالی شان نزد حضرت ایشاں باشد در قید قلم می آرد۔
- ۱۵ احمر۔ حال اکرم قطب العارفین حضرت شیخ محمد صدیق قدس سرہ می سند نمودند کہ روزی حضرت ایشاں رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْہِ بجزرت والدہ ماجدہ خطاب کردہ فرمودند کہ آرزوی طبیعت چناں است کہ بہ صحرا رخت باید کشید اما من باشم و شما میاں حضرت باشد چون نگاہ حضرت والدہ ماجدہ جانب این ضعیف افتاد کہ بہ طر فی ایستادہ بودم بہ عرض آفتاب ولایت رسانیدند کہ محمد صدیق چرانہ باشد فرمودند محمد صدیق ہم خانہ ما و حال آنکہ درین گفتگو مردج الشریعت تشریف نہ داشتند بکہہ ہیج یکی از
- ۲۰ فرزندان حاضر نہ بودہ الا فقیر کہ بہ تقریبی ورود در آن منزل مسعود ہماں آن نمودہ بود لیکن نظر مبارک حضرت بر این درویش ہم نیفتادہ بود کہ باین کلام دلکش متکلم گردیدند و محبتی کہ باین فرزند داشتند ادا فرمودند ازین جا مرتبہ کمال و علو حال آنحضرت باید دریافت کہ در دل حضرت ایشاں رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْہِ ایں قدر

جای گیر بودند -

شنیده ام که اصالت خود را هم آنجناب در موضعی از مکتوبات خود نوشته اند موضع آن هم ظاهراً
جبهه و هر دو چشم و بینی تعیین فرموده اما معلوم نیست که به کشف خود تحریر این معنی نموده اند و یا نقلاً از
حضرت ایشاں اثبات آن فرموده اند - ظن غالب آن که بحضرت ایشاں می رسانند و از همین سبب
مورد سخن در بعضی از اخوان کرام ایشاں بسیار گردیده که ایراد آن درین محل که ذکر و مناقب و کمالات
ایشاں است مناسب حال این اعجز شکسته بال نیست پس باید اعتبار البته قیومیت نصیب
وقت آنحضرت والا کمال خواهد بود چه مانع از حصول قیومیت اصالت است که مشروط بانست و
وقت آن در کتاب بسیار گذشته فاذا تحققت الاصله ظهرت القیومیه -

احمر - حضرت قبله گاهی اقطاب دستگاہی نکته رسا بر زبان شریف می آوردند که جمیع فرزندان
حضرت ایشاں به جمیع کمالات آنحضرت آراسته اند و به شرکت در منصب قطبیت و قیومیت به
کمال زینت پیوسته بعضی ازینها از کمال تواضع و غایت ادب حضرت مجدد الف ثانی بحضرت
ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ لب باین معنی نه کشودند اگر چه اشارات فرادان به عبارات ایشاں جلوه گر
است و بعضی دیگر ظهور آن را آن قدر مشاهده نمودند که تشراف تا ب نه توانستند آورد و به تصریح لب
کشودند اما هر کدام در مقبولیت حضرت مجدد الف ثانی و محبوبیت حضرت ایشاں بی نظیر اند دیگری
رانی رسد که بر سخن ایشاں چون دچرا نماید و به خطا و صواب ایشاں لب کشاید -

۱۵

چو بشنوی سخن اہل دل مگو کہ خطا است

سخن شناس فی دلبرا خطا این حبا است

خطا مجتہد هم حکم صواب و یک درجه ثواب دارد (۳۰۱) و ثواب ادبده درجه ثواب می رسد
اختلافات ایشاں در رنگ اختلاف اصحاب کرام علیہم الرضوان تصور باید نمود و هر کدام را به نیکی
تمام و ادب مالا کلام یاد باید کرد در حدیث آمده است سین بلال عند اللہ شین، مصراع
بر اشہد تو خندہ زند اسہد بلال

۲۰

باید دانست چهار سال و ده روز بعد وصال حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ آن مخدوم زاده
عالی شان در قید حیات بودند و تربیت مخلصان صادق در رنگ آنحضرت می فرمودند و ارشاد

لے در ثواب

طالبان واثق بطور آن قبله درویشان می نمودند و دقائق کمالات و حقائق ولایات بر اهل آن بیان کردند اکثر مکاشفات که بعد وصال حضرت ایشاں از ایشاں به ظهور آمده در مفتاح سابق به تفصیل گذشته است و بعضی از مکاشفات در مفتاح هشتم در ذکر احوال حضرت قبله گاهی اقطاب دستگاہی مشروح خواهد شد ان شاء الله تعالی.

گویند بعد وصال حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ آن قدر غم دالم دامن گیر آنحضرت گردیده که چهار انگشت چپش جامه کم نموده و اصلاً بر تاب اصلی تادم آخر نه رسیده و مدت آزار ایشاں هم بآن وصال یافتند بامتداد کشیده اما گاهی مشت می گشته و گاهی هفت می نموده.

درین ضمن بادشاه خلد مکان فرمان اشتیاق نوشته و انواع مراکب فرستاده و تقریب آن انداخته که حکمای حضور به صداقت کامله موصوف اند و اصناف ادویه هم درین بلده به وقت طلب آنها موجود. بالجمله بحکم اطاعت ذی الامر تشریف به حضرت دہلی به وقوع پیوست و عالمی را از ملوک و مملوک سبب هدایت گشته و سلطان وقت را نوعی به توجه منقاد و مسخر گردانیده که تا حال به فرزند رشید ایشاں عارف خدا رسا شیخ محمد پارسا سلمه رجبه همون خصوصیت منظور داشته در ابناء جنس ایشاں ممتاز ساخته و تا این وقت که تغیر سلطنت هنگامه در اہل عالم انداخته بسیاری از اغنیاء و تاج ساختہ و جماعتی از مساکین را خواص گردانیده امتیاز آن مخدوم زاده در سلاطین و خوانین به یمن توجہات والد بزرگوار خود بہاں صرافت بلا تفاوت بانی است و نام ایشاں به عزت تمام در ہر دربار معروف و مشہور است.

عزیزی نقل می کرد کہ یک قسم مراقبہ بہ بادشاہ مذکور از توجہات خاص ذہن نشین فرمودہ بودند کہ تا دورہ اخیر لذت آن تمام بدن را سر پا نہ داشتہ و تعریف آن پیش بعضی از باریان حضور بہ کمال مردور نمودہ ہر چند معاملات عمدہ از صحبت اکابر دیگر بمن دست دادہ اما لذت آن مراقبہ کہ از مروج الشریعت یافتہ ام از من رفتنی نیست و در آن تشریف تصرف شریف کہ بہ بادشاہ و بادشاہزادہ محمد اعظم شاہ و اہلیہ آن بادشاہ ہر دو نمودند و جان بخشی شاہزادہ محمد بیدار بخت فرمودند بلکہ عمر خود را بہ مشارائیہ بخشیدند بہ سعادت مذکور می نماید.

ابيض - شاہزادہ محمد بیدار بخت در ایام تشریف آن قبلہ (۳۰۲) نام در حضور سلطان اسلام

خرد سال بوده به مرض شدید گرفتار گردید و شبی از آن شبها جان از بدنش جدا گردیده و مرغ وحش
 پر داز در رنگ شهباز نموده والدینش ظرافتی را کار فرموده زود سواری با شقه منتهاری بجناب
 آن حضرت فرستادند که شاهزاده در شدت بیماری به کمال تلوسه دینی قراری است برای حضرت باری
 جلة عظمت تشریف فرمایند تا به برکت نفس مبارک گزستی مرض او مبدل به هوشیاری عافیت گردد
 و به شفاء عاجله سرفراز شود. از غایت کرم قبول این التماس فرموده متوجه دولت خانه بادشاهزاده
 شدند در آن جا با عز از تمام درون محل سر بردند و هیچ کس از مستورات روپوش از آنحضرت عالی
 درجات نه شده همه اصوات بکار را در گلو گره بسته حضرات گردیدند و عرض آن نمودند که در
 شدت مرض است امیدوار شفاء است که به توجه عالی به یابد پرچه را که بر شاهزاده انداخته بودند
 از دست مبارک برداشته خواستند که دم اندازند میت بی حس و حرکت یافتند فرمودند این خود مرده
 است من که آدم به کنم چون الحاح والدینش که در آن وقت حاضر بودند پیش از حدش آمده کردند
 بحکم علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل توجیهی به حال او گماشتند و تا وقت سحر بامداد مراقبه
 داشتند دم صبح به خلعت حیات نواختند که یکایک به عافیت برخاست و بر زبان گوهرشان
 آوردند که چون من توجه به حال این طفل گماشتم اصلاً عمر این نیافتم که بران دعا و تضرع تمام بخاطر رسید
 که تصرفات اکابر نقشبندیه و اعلای احمدیه منظور داشته.

مراد این وقت متصدع شده اند پس مایوس نمودن جماعت منکسرة القلوب از شرائط اهل
 قلوب نیست و نیز موجب اهانت اکابر اولیاء نزدیک اکابر اغنیاء است که خبر مخبر صادق علیه
 و علی آله و صحبه من الصلوات و افضلها و من التسلیمات اکملها البته صادق است
 که دعوی ولایت در سر دارند به موجب حدیث گذشته باید که البته متحقق به کمالات انبیاء بنی اسرائیل
 باشند و احیاء موتی یکی از معجزات حضرت عیسی علیه السلام است که از انبیاء بنی اسرائیل بوده
 و هرگاه چنین امر عظیم القدر عاجز آیند وراثت کامله انبیاء را علماء و رشتة الانبیاء مخبر
 از آن ست نشاند پس این همه شیخت و ارشاد نزد این کوه اندیشان سست بنیاد می گردد
 ناچار عمر خود را باین برخوردار بخشیدم از آن جا به خانه مقدسه کیل رسیدند روز دوم و یا سوم بادشاهزاده
 اقسام اطعمه متلونه و غیر متلونه با قابهای طلا و نقره نیاز فرستاده اصلاً قبول نه کردند بلکه طعم را

با ظرف به فقراء و مساكين انعام كردند، گویند بادشاه هم بعد از استماع این ماجرا گران بار از بادشاهزاده
گرفته دید که تصدیع اکابر بر چنین مقدمه متعسر دادن بسی بی ادبی است و وجود این طور مردم در عالم
بهم رسیدن علی الخصوص درین وقت که قرب قیاب است گویا از محالات خالی رابای قرب
منزلت سرافرازی فرمایند برای طفل صغیر که این همه جرأت نمودند بسیار بی جا است و سبحان الله
طرفه ابیضی از خزان حضرت مروج الشریعت جلوه گر گردیده است که کنجی از احمرات در ضمن
خود مبطن ساخته و کرامتی است با شجاعت آراسته همتی است بی نظیر و دولتی است دل پذیر
بخششی است جان نواز و جنبشی است دل طراز قوتی است از فضل پروردگار قدرتی است
از قادر مختار از سلف نادر بایس همت گذشته باشد و در خلف مگر بعضی بایس (۳۰۳) دلیری
موصوف بودند.

۵

۱۰ القصه ایام وصال خود را اقرب دانسته طلب رخصت از بادشاه نمودند تا بزیارت روضه های
مقدسه و ملازمت حضرت والده کریمه که در آن وقت در قید حیات بودند نزدیک بوطن شوند و
ثواب این اقدام حاصل نمایند به شدت رخصت گرفته متوجه حضرت سرهند شدند.
ابیض - از جای محل نفیس نیاز آمده بود به شوق تمام قبول فرموده تاکید نگاهداشت آن امر نمودند
بعد وصال بر تابوت شریف همان محل چنانند.

۱۵ ابیض - چند تھان پرچہ نفیس به مخدوم زاده خدارسا شیخ محمد پارسا مد ظله از جای نیاز آمده بود آنها
را دیده دو تھان زبیده ته چیده خود اختیار فرمودند و گفتند بیرون نگاهدارند به کار خواهند آمد چون وصال
در اثناء راه سرهند اتفاق یافته که در آن جا پرچہ نفیس موجود گشتن بسی از متعذرات شده به خاطر
ماتم زدگان بادیه غربت آن دو تھان یاد آمده که به موجب امر بیرون اسباب گذاشته بودند از همان
کفن مرتب گردید.

۲۰ بر سر مطلب باید دوید آنحضرت رخصت بادشاهی حاصل نموده با لہام ترحممانی متوجه
دارالارشاد شدند چون به سرای سنبها لکه که مابین گنورد پانی پت واقع است و در همین منزل قبل
ازین به دوازده سال وصال حضرت خازن الرحمت قدسنا الله سبحانه روی داده بود
رسیدند با جدوی که نیم منزل است.

احمر - فرمودند همین جا منزل باید نمود و ازین جا بهوشیار شده راه پیش باید گرفت هر چند مردمان
قبیلہ عذرها آوردند که وقت پگاه است چرا در سرای نیم منزله نقص منزل باید نمود بلکه بهلہای زنانه

به قصد پیش برده بودند آنهارا آدم فرستاده واپس طلبانیدند و خود همان جا پاکی گذاشته نشستند
تا آن که سر پرده ها استاده در اول برج که جانب همیں است وقت رفتن از شاه جهان آباد
منزل فرموده -

۵ احمر - پس سیدند وقت نماز شده است در روز جمعه و وقت چاشت گاه بود اخوند سجاول به عرض
رسانید که وقت است حضرت نماز بخوانند تیمم نموده خواستند که تحریم نماز ببرند -
احمر - گفتند السلام علیک یا رسول الله و هر دو دست بر سر گذاشتند بعد نیت نماز
بستند در سجده جاں بحق تسلیم کردند انا لله وانا الیه راجعون - سبحان الله روز ولادت فرشته
سلام از ملک علام آورده بود در روز وصال خاتم کلام بر سلام که بر رسول انام باشد گشت ،
علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام -

۱۰ این است اگر کند سرایت از عشق بدایت و نهایت
و عمر شریف به چهل و چهار و با چهل و پنج سال کشید و تاریخ وصال نوزدهم شهر ربیع الاول
سنه هزار و هشتاد و سه بود و در تاریخ وصال حضرت مروج الشریعت قد سنا الله سبحانه بسر
الاقدس عزیزی قطع گفته است که اگر از هر مصرع آن اگر تمام حروف به شماری سال انتقال را
بیابی -

۱۵ ناشد زیان دیده ارباب طلب احمدی قدر آن محمدی مشرب
پوشید فلک جامه ماتم زدگان و ز ناله شده روی مجان چو شب
از آن جا تابوت شریف بحضرت سر بلند کردند و متصل قبر فردوس منظر حضرت ایشان رضی الله تعالی عنہ
درون گنبد معلی مدفون کردند رزقنا الله سبحانه من بركاته و رضی الله تعالی عنہ

۲۰ احمر - روزی حضرت حجتہ الله (۳۰۴) رضی الله تعالی عنہ روضه منوره حضرت ایشان به حضور فقیر
معرفت آگاهی مرحومی شیخ محمد هادی قدس سره که فرزند کبیر حضرت مروج الشریعت بودند خطاب
کرده فرمودند که وقتی که نظر کشفی بر احوال اخوی مرحومی سر داده می شود تمام روضه متلی از انوار ایشان
می نماید اما بحضور کمالات حضرت ایشان مستور شده مانده است که در باری النظر بلا تعمق فکر جلوه گر
می گردد اگر مرقد ایشان علیحدہ می بود اشعت انوار از دور منظور اولوالابصار می گردید -

اکنون احوال بعضی از ابنای حضرت مروج الشریعت قد سنا الله سبحانه بسره الاقدس در سبک تحریر کشید متوکلاً علی الله المجید - آگاه باش و ہوشیاری استماع آن نما آنحضرت راسہ فرزند باقی ماند :

کبیر ایشان معرفت دستگاہی مرحومی شیخ محمد ہادی قدس سرہ بہ محاسن اخلاق آراستہ و بہ صلاح و تقویٰ پیراستہ صاحب ہمت بلند و کمالات ارجمند بودند می گفتند کہ مطول را شروع از جناب حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ نمودہ بودم و سبقت ادل آن کتاب از آنحضرت استفادہ نمودم و ارادت ہم بلا واسطہ بجناب حضرت ایشان داشتند ثانیاً کسب بخدمت والد بزرگوار خود اختیار کردہ بودند کہ واقعہ آنحضرت روی دادہ - آخر کار بخدمت حجتہ اللہ رجوع بہ کمال خضوع آوردہ بشارات متداولہ حاصل کردند روزی اعتقاد خود کہ بجناب قطب الاقطاب حضرت حجتہ اللہ داشتند بیان می کردند کہ من متوجہ لشکر بادشاہ عالمگیر در ہنگامی کہ در نواح بیجاپور بودند گردیدم و تشریف آنحضرت بارشاد تمام در آن جا بودہ چوں دوسہ مرحلہ راہ باقی ماندہ بہ خاطر آمد کہ اگر فی المثل ترا کہ این ہمہ تشویشات قطع منازل نمودہ بہ عسکری رسی بہ بحر رسیدن حضرت حجتہ اللہ فرمایند کہ مطرود ساختہ باہانت تمام بہ سر ہند رسانیدہ ، اعتقادی کہ بجناب مقدس ایشان داری قلت پذیرد یا نہ و صورت آن حال در نظر خود بہ خیال بستم و شماتت اعدا کہ ازیں حاصل آید نیز در سینہ گماشتم قلب بی تکلف حکم بران نمودہ کہ اصلاً در آن اعتقاد کمی راہ نیابد و در خدمت حضرت وحدت قدس سرہ نیز اعتقاد بر کمال داشتند بلکہ چیزی استفادہ ہم نمودہ اند و تعلقہ ایشان وقت مباحثہ علیہ بجدی بودہ کہ عقل اکثری از باحثان راہ فرار اختیار می نمودہ و علم مجلس و گرمی آن دل و دیدہ اہل مجلس کہ در آن وقت مجتمع می گشتند انتظار قدم ایشان داشتہ ، و اشعار و لکشای ایشان اہل حال را مسرور می ساختہ و ذکر تصانیف ایشان تا کجا و انماید مقامات حضرات خمسہ کہ قریب بہ اربعین سال تمام رسیدہ و ذکر آن بہ تقریبی در منقاح ثانی گذشتہ با جملہ قوت علمیہ بہ کمال عمل بآن شامل حال بودہ -

بعد از فتور کفار در بلدہ حضرت سر ہند شب دوازدهم شہر ربیع الاول سنہ ہزار و ہست و سہ ہجری ازیں دار پُر طال گذشتہ و در روضہ منورہ حضرت ایشان در گنبد معلی مدفون و عمر شریف

ایشان پنجاه و سه سال شد و تاریخ وصال ایشان را خلف الرشید ایشان ابوالکفص قوام الدین میر محمد که به کمالات ظاہر و باطن آراسته است "ایاغ بزم احمدی" یافته۔

و فرزندانش دیگر هم هستند هر یکی با قابلیت موصوف۔ مخدوم زاده خدارسا عارف اسرار شیخ محمد پارسا سلمه ربه فرزند ثانی حضرت مروج الشریعت انداولاً به شرف ارادت حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ مشرف گردیده ثانیاً بخدمت والد بزرگوار خود شروع سلوک داشتند ۵ که دصال آنحضرت روی داده ثالثاً اتمام آن را بخدمت حجتہ اللہ رسانیدند و بشارات علیہ از آن جناب حاصل نموده صاحب (۳۰۵) معنی بلند و کمالات ارجمند شدند۔

درین دلائل تصرف حضرت ایشان را که خود شنیده بودند پیش احقر بیان فرمودند بلکه امر به تحریر در مقامات معصومی و الهیات قیومی نمودند مفضل تصرفات قبل ازین مرقوم گردیده بود بهتر ازین مقام موضعی برای ترقیم آن نیافت :

۱۰ ابیض۔ می فرمودند که پانچ شش کس از اطفال را آبای مایان را بخدمت حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ برای حصول سعادت که دخول ارادت آن قبله درویشان باشد بردند از آن جمله علی رضائیز در آن زمره بود به هر یکی از مآتو جهات فرمودند هر چه در ماده هر که فرمودند به وقوع پیوست و چون نوبت به عزیز معبود رسید فرمودند شورش در نهاد ظاہری که د باید دید تا کدام طرف اندازد همان طور به وقوع پیوست که آن شورش از آن راه که شاه ولایت معصومی و صراط مستقیم احمدی بود گمراشته به طریق دیگر که ۱۵ گریزگاه اہل بدعت نیز باشد رساند۔

بر سر اصل سخن باید شتافت آن پارسای صورت و معنی مد ظلہ العالی جوہر شناس معدن معارف معصومی و غواص قلزم حیات احمدی است نکات دقیقه کہ ہم فحول علما از ادراک آن عاجز است از عبارات شان پیدا است۔ کمالات عجیبہ با مقدمات غریبہ از اشارات شان ہمید تا تسخیر قلوب را جمال ایشان کافی است تحقیق نکات را صحبت شان دانی۔ ۲۰

این فقیر را اکثر با به صحبت شان دست داده تمام سوز و گداز یافته و بعضی تحقیقات لائقه و تدقیقات فائزہ کہ در ذات و صفات واجب تعالی و تقدست می فرمودند عقل عقیل در تحریر می نماید۔ اگر مطالعه تصانیف ایشان می نمایم کمال ازین استبعاد برای از جمله تصانیف شان فکر

پارسا کتابی است که مگر ذکر حق رسا شرح آن نماید و افکار ایشان که در روضه مطهره حضرت حجتہ اللہ
قدسنا اللہ بسره الاقدس محرر گردید کنه آن را مگر فرزند رشید ایشان حق رسا بیان فرماید و این
مخدوم زاده اصغر اولاد ایشان است و از فرزندان وسط شان که سہمی بہ محمد رسا است چہ نویسد کہ نسخہ
کمالات و زبده معارف والدہ شریف خود است و فرزند اکبر ایشان احمدی خان کہ در وقت صدارت
سرہند معروف الاحسان است عافاہ اللہ من جمیع البلیات و الامراض باجملہ علم و حلم و حیا و
دقار آن قدر کہ در ذات جامع البرکات مخدوم خدا رسا شیخ محمد پارسا مدظلہ کہ ایں فقیر مشاہدہ نمودہ
است اگر بہ تفصیل آن پرداز و چند جزوہ قرطاس را خلوت رسان اہل حضور سازد سہ

۵

خوبان پارسی گو بخشندگان عمر اند ساقی بدہ بشارت پیران پارسا را
اما اختصار کہ در جمیع احوال اعزہ اصحاب کمال مرعی گشت دریں جانب ہمیں قدر کفایت رفت
دیروز (۲۰۶) از خدمت عارف سر مبع السیر شیخ محمد زبیر مدظلہ مکاشفہ ایشان شنیدہ تحریر
آن از التزام ضروریات دانستہ دولت قرب کہ شامل حال ایشان است جلوہ گرمی گردانندی فرمایند
کہ ایشان می فرمودند کہ من در روضہ منظرہ حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ بہ مشاہدہ حال با کمال حضرت
رسالت پناہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علی آلہ و صحبہ وسلم مشرف گشتم کہ عنایات بسیار در حق
ایں آوارہ می فرمایند و میان دو ابرویا اندکی از جہہ مرا از دوسہ انگشت خود گرفته سہ مرتبہ بر زبان
گوہر نشان می آرند انت منی انت منی ہمون مقام را کہ آنسر در علیہ و علی آلہ
الصلوۃ والسلام در آن مقام ایستادہ دیدہ آمد برای قبر خود معین نمودہ گذاشتہ کہ دیگری را بتجوینہ
گذاشتن در آن مقام نمی فرمایند، مصراع

۱۰

۱۵

بہر کہ ہر چہ مناسب بود خدا بدہد

شیخ محمد رسالم فرزند ثالث و اصغر حضرت مروج الشریعت قدس سرہ بودند و بہ افلاق
فراوان آراستہ مدت چند سال است کہ ازین عالم رحمت گزیدند و در روضہ مطهرہ حضرت ایشان
رضی اللہ تعالیٰ عنہ بیرون گنبد مدفون اند رحمہ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعہ، رَبَّنَا اَنْتُمْ لَنَا
نُورُنَا وَ اَغْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ۔

۲۰

(حضرت خواجہ محمد اشرف)

کمز چہارم در بعضی احوال قطب الکاملین اعلم علماء الشریعت والدین مخدوم زادہ رابع
شیخ محمد اشرف قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس۔

۵

عنایات وافرہ و تلطفات متکاثرہ آنحضرت عالی مرتبت کہ ذرہ بی مقدار بایں ہمہ ناقابل
و پستی استعداد و کثرت ذنوب خود بر خود مشاہدہ نموده بہ شکرانہ آن وسعت اخلاق و کثرت اشفاق
اگر جمع ایں ادراک بہ ذکر محاسن و کمالات و تحریر معارف و مقامات ایشان طرادت بخش قلوب
عشاق نماید، ہیچ نہ کرده باشد اما از آن جا کہ صحبت و لکشی آبنخاب ہموارہ حسن معارف از چشم
حسود حجاب داشتہ تشر حال نزد آن قدوہ ارباب کمال خیلی محبوب بودہ کہ غیر از رموز دل آویز سمند
اظہار ہمیز نہ کردہ ازیں جہت براموری کہ از روایت دیگر کہ ثقات اند شنیدہ و یا چیزی کہ از ان
اشارت ہمیدہ اکتفائی رود۔

پیشانی عفو ترا پر چین نہ سازد جرم ما
آئینہ کے بر ہم خورد از زشتی تمثال ما

و بعضی از مقامات دقیقہ کہ بلا واسطہ از زبان شریف استماع نموده و بہ موافق حوصلہ یاد آن بی تکلف
در خاطر است بہ طریق ادنیٰ مذکور خواهد گردید ان شاء اللہ تعالیٰ المجید۔ بہر حال عفو از باطن فیض
مواطن آن کعبہ امانی بر تقصیرات صحیحہ العذر مامل، مصرع

والعذر عند کرام الناس مقبول

ولادت با سعادت آن قبلہ ارباب ولایت در سنہ ہزار و چہل و سہ ہجری در بلدہ سرہند
اتفاق یافتہ بر حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ خلی فرحت و مسرت پر تو انداختہ۔

احمر۔ معرفت دستگاہ مخدوم جمیل شیخ محمد اسماعیل سلمہ ربہ از والد بزرگوار خود عالی حضرت
قدس سرہ روایت می نماید کہ حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ می فرمودند کہ ما را از مدتی دخول
یک مقامی از مقامات قرب متمنا بود روز ولادت فرزند می محمد اشرف میسر گشت و آرزوی
چندین سالہ بہ حصول (۳۰۴) پیوست و حسن ظاہری ہم با آنحضرت بہ مرتبہ بود کہ در ایام طفولیت
روزی آئینہ در دست گرفتہ چون مشاہدہ جمال با کمال خویش نمودند بعینہ قمر است و ایں حرف

از حضرت والدہ کریمہ کہ اخیت ایشان باشند با کمالات استماع یافته است آثار ولایت از مکین ایشان پیدا و انوار کمالات وراثت بر جبین ایشان هویدا چوں به سن تعلیم و تعلم رسیدند در اندک مدت قرآن مجید را خوانده به علوم عقلیه و نقلیه اشتغال داشتند و اکثر کتب معتبره در خدمت علم شریف خود حضرت خازن الرحمت رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گذرانده و نیز پیش ملا بدرالدین سلطان پوری بعضی از نسخ را باخر رسانیده طاهر التفسیر قاضی بیضادی بخدمت حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ خوانده اند و اغلب کہ حاشیہ بر تعلیقات بیضادی در ہماں ایام بہ غایت متانت نوشتہ اند لفظ اغلب برای تعین ایام است نہ برای شک در نوشتن کہ آن البتہ واقع است و حضرت ایشان خواندن ایشان را بسیار می پسندید۔

۵

۱۰۔ جناب حضرت قبلہ گاہی می فرمودند کہ روزی من در اثنا و سبقت ایشان حاضر بودم بہ قوت تمام می خوانند و تقریراتی بہ کاری بردند کہ باب ذر باید نوشت بعد از انقضای آن مجلس حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ مدح استعداد ایشان بسیار فرمودند و گفتند کہ محمد اشرف مقدمات دقیقہ بیان نموده است کہ اصلاً ذہن مفسر و محشیان بر آن نہ رفته از شان حضرت مجدد الف ثانی است و فرزند ان ایشان ایں طور مردم بہ ظہور می آیند۔

۱۵۔ جناب حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بہ والدہ ماجدہ ایشان اکثر می فرمودند کہ چہ می گوئی محمد اشرف ترا ملا گردانیدہ ام و حضرت ایشان رعایت شان ایشان بسیار بکاری بردند خان حسد اپست و حمد اللہ سبحانہ کمر پیش فقیر حقیر بیان نموده کہ حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بعد نماز پیشین بر میانہ سوار گردیدہ متوجہ دولت خانہ شدند چوں از مسجد کبریٰ حضرت سر رسید کہ در آن جا نماز شدہ بود چند قدم بیرون آمدند یکایک میانہ را فرود آمدہ بہ عزیزی معانقہ بہ کمال شوق نمودند و من در ذیل صوفیاں بیشتر وہی و ہم می رفتم قیل و قال صوفیاں عظام جانب میانہ غفلہ انداز شدہ برگشتم دیدم کہ ایں صحبت است و ہمہ صوفیاں در دریابی شدند چوں نیک تامل نمودم دیدم کہ حضرت مخدوم زادہ شیخ محمد اشرف اند من نیز بہ ملازمت مشرف گشتم و معلوم کردم کہ از بلدہ دارا بخلافہ شاہ جہان آباد ہمیں زمان تشریف آوردہ بہ قدم بوس شتافتہ اند، حضرت ایشان از غایت کرم معانقہ فرمودہ تا دریابی صوفیاں بآن مخدوم زادہ عالی شان ایستادہ مانند بعد ازاں سوار شدہ متوجہ دولت خانہ

۱۵

۲۰

شده و مخدوم زاده در رکاب سعادت حرفهای شوق و حالات سفر به کمال جلالت و غایت خشوع و عقیدت زود می رفتند بعد ازاں با هم داخل خانه شدند و نیز خان مذکور اکثر می گفته که در مدت اقامت من در خدمت سراسر سعادت چهارده سال باشد مخدوم زاده های دیگر هم از اسفار مراجعت فرموده به ملازمت آن قبله ابرار مشرف گشتند اما این قدر رعایت حضرت ایشان که به حال ایشان مرعی گشته در حق دیگران به نظر نه در آمده (۳۰۸) راقم بی سرو برگ را صحبت های ۵
فردان با آنحضرت دست داده محبتی که بجناب حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ مشاهده نموده قلم در تبیان آن بی تکلف معترف به قصور است هرگاه ذکر شریف آنحضرت در مجلس شریف دائری گردیده گویا آب می گشتند و خود را ذره ناچیز به نزدیک آن قبله ارباب تمیزی شمردند و اگر غناست حضرت ایشان درباره خود بیان می کردند اکثر باین عبارت ادای کردند که حضرت ایشان به یکی از مخلصان خود چنین می فرمودند -

۱۰. احمر - اکثر از زبان اشرف مسموع گشته است که روزی حضرت ایشان اشک ریزان در دست کاغذ عم افشان گرفته داخل محل سر شدند و به حضرت والدۀ ما خطاب کرده فرمودند که خواجه محمد حنیف ازین دار رحلت گزیدند این مکتوبی است که ماتم زدگان آن جای فرستاده اند و آن مکتوب را با دوازده بلند خوانند - از جمله حکایات حضرت ایشان که از آن جناب استماع یافته یکی این است :
۱۵. احمر - می فرمودند که حضرت ایشان را حضرت حق سبحانه از جدیری که در زبان هندی به سیکه معروف است محفوظ داشته و از اول عمر تا آخر حیات شکل این بلای که محیط افراد بنی آدم است الا ماشاء الله تعالی با آنحضرت رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ نه نموده هر چند استماع این مقدمه از اطراف دیگر هم به حصول پیوسته که حضرت ایشان را چپچک نیز آمده اما باین کیفیت اعتقاد که هوش مستمعان را از حال می ربوده مگر از آنحضرت مسموع گشته به نقل حضرت ایشان که بر زبان شریف می آوردند مر خود البته شوق آن غلبه می کرد که تکرار آن فرمایند شنیده ام آن جناب را فرزندان ایشان "برهان الله" ۲۰
می گویند پس البته ملقب باین خطاب از کریم و هاب تعالی شأنه خواهند بود -

احمر - هم از زبان درفشان ایشان مکرر استماع یافته که روزی در مجلس سلطان وقت که خلد مکان باشند فاضل فلسفی الشرب حاضر بوده و ازین فقیر سوال آن نموده که حضرت حق سبحانه و تعالی حکایت از حضرت موسی علی نبینا وعلیه الصلوات والسلام که در جواب قوم خود گفته می شنید مایند
وَقَالَ مُوسَى يَقَوْمِ إِن كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ

که تعلیق حکم به شرطین می شود که ایمان و اسلام باشند و آن هر دو به کذب موجب کریمه فَاخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُتَوَهِّينَ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ - در جواب فرمودند که این از قبیل تعلیق حکم به شرطین نیست چه معلق بایمان و جوب توکل است و مشروط باسلام حصول آن و مراد از اول گردیدن بر احکام الهی و از ثانی کردن نهادن بر قضای آن کما حقته المفسرون درین جا تفاو را میان از اسلام لازم نمی آید بلکه مزید تاکید بر توکل است به دو لفظ که ماحصل آنها واحد است اما تعلیق هر واحد علیحدّه است چنانچه گذشت.

احمر - روز عیدی از عیدین مصلاه بلده شریف سرهند آنحضرت قدس سره در کثرت ارشاد حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ می فرمودند که ادا فرم مبارک حضرت ایشان از غلبه هجوم مخلصان و اثر دهم نیازمندان معامله بجای کشیده بود که سجدهات مصلیان نماز عید بر پشت مردم پیشینان می افتاد و این صحبت در چند عید دست داد و این مقدمه به عرض حضرت هم رسید تبسم نمودند و به جواز آن وقت اثر دهم اهل نماز عید لب کشوند در عین ترقیم این مقام یکی از فدویان عقیدت سرانجام که حاضر الوقت بوده سوال از (۳۰۹) رساله آنحضرت که در رد منکران حضرت مجدد الف ثانی رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ نوشته اند نمود جان من مهربان من معتقد خاندان من سوال بر وقت طلعت بخش سینه بی کینه گردید که هنگام تحریر احوال مقدمه منسیه مخطور بال گردانید آری نوشته اند که معنون باین کلام است:

فتح - اعلم ان كلمة التوسط قد وقع في كلام الامام الهام الى آخره

فصاحت عبارت و بلاغت معانی با حصول اجوبه عالیّه در مطالعه آن بر منصف صاحب در بادی النظر جلوه گری می گردد و هر چند به تعمق فکر نظر را سرده لطائف بدیهه که فکر کم کسی از اهل بیان بدان رسیده باشد نیاید اما حسن اعتقاد شرط نخستین این مقال است فقیر دور از کار هم به موجب آن امر آن قدوة ابرار قدس سره یک دو بار مطالعه آن نموده عقل ناقص این بی سر و برگ رایاری آن کجا که پی به علوم مطالب دقیقه آن برد با بکلمه به موافق مذاق خود ملاقاتها پخشیده و به جناب حضرت قبله گاهی و عم شریف شیخ عبداللطیف قدس سره همان نیز برده نخستین مقدمات مندرجه آن نه آن قدر شنیده که تحریر آن تواند نمود علم و عمل و ورع و تقوی آنحضرت مستغنی از توصیف و اصفاف است اکثر بعضی ابنای ایشان به حضور ایشان می گفتند که در ادا فرم مبارک حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

اشارت بر آن بوده که تعلق این خدمت موردی بعد من باین فرزند ارجمند خواهد شد و معاملات آن
بایشان قرار خواهند گرفت و بیشتر استماع این حرف از فرزند اکبر ایشان شیخ محمد جعفر مرقوم شد که شهید
مظلوم در حین غلبه کفار گوی سارگرم دیده و رحمه الله سبحانه و آنحضرت بعد از استماع این
مقدمه نفی آن ننمودند و بر تصریح خود عادت شریفه ایشان اصلاً بامری ازین امور درین مدت مخصوصه
نشد و مگر چیزی که پیش فرزندان خودی فرموده باشند و آن خارج از معلومات این جانب است - ۵
احمر - روزی این حقیر به عرض آن روشن ضمیر رسانیده که مخدوم زاده شیخ محمد جعفر اکثر باین کلام متکلم
می باشد اگر اشارت این معنی از حضرت ایشان دریافت می باشد پیش نیازندان تصریح آن نمسایند
فرمودند قیومیت مشروط باصالت است و آن خود خلاف طور حضرت مجدد الف ثانی و حضرت ایشان
است رضی الله تعالی عنهما چه طور تجویز آن بر نفس خود یا بر دیگری نمایم مان و حلوانیست که به خوردن
آن لب کشایم -

۱۰ آری خدمات دیگر بحضرت ایشان بسیار بودند مثل قطبیت و امامت اگر در عزیزی از
انبای کرام هم خواهد بود همان خواهد بود که نیابت قیومیت را قطبیت مطلقه شایان است و
عنایت حضرت ایشان بر این مخلص خود پر بسیار بود این است به حصول چیزی که از آنحضرت
استماع یافته بلکه بعینها عبارت بلا تفاوت همین است اما به لفظ هندی اگر قبول نمایند حسن ظن
بر مسلمان شرط اسلام است و اگر باورند دارند مختار اند؛

۱۵ احمر - فرخنده شهبی باتفاق باین بی بروبال بآن قبله ارباب کمال در خانه امیر خان عمده الملک
ناظم صوبه کابل یافته و صحبت نواب مشار الیه با هم دست داده در انشای مکالمات از زبان نواب
برآمده (۳۱۰) که آن قدر بلا الهی یا غضب الهی یکی از هر دو کلمه گفته که برآمده بر دیگری نیامده
فرمودند باین همه کثرت نعماء الهی که شامل حال شماست کفران نعمت باین مشایخ حلی مستبعد است
در جواب مردن ده پسر که از زوجة نجیبه ادا که دختر علی مردان خان بود غضب سلطانی که در هنگام
صوبه داری اله آباد مدتی بی منصب در سوا شدن در اقران باین خجالت ادا نموده که بعد از آن
امور درین مقامات فرخنده نکات عبث محض است مقصود آنکه کلمه حق پرستان برآید -

۲۰ احمر - شهبی که شب عرس حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه بوده در خانه فیض کاشانه ایشان اهل قبله

له - یافته م - علی مران م - بیاض م - بیاض

مدعو بودند تشریف حضرت قبله گاهی مرشدی قدس سره اتفاق می باید به مجرد دیدن صورت ایشان باین احقر الانام خطاب کرده فرمودند که بعینه حضرت ایشان را دیدم و غائبانه خود هم در مجلس اکثر بامی گفتند که هرگاه صورت آنحضرت به نظری در آید گویا حضرت ایشان را می بینم و شدت مناصب من حیث المجموع ایشان را آنحضرت ایشان ثابت است، القصد در مجلس مشافه اظهار این معنی نمودند فرحت فوق الحد بر سیای آنحضرت جلوه گر شد فرمودند از شما بشارت یافتیم در ایام تشریف آن قبله الانام در بلدة کابل از بعضی ابنای ایشان مسموع گشته که شبها عادت آنحضرت از چند مدت بر آن قرار گرفته که بیرون شهر تنهایی آیند و هیچ یکی را بر آن مطلع نمی گردانند قریب به ریح یا ثلث شب گذشته بیرون خانه می شدند و در سه گهری شب مانده باز داخل بیت می کردند معلوم نیست که به کجای می روند و بچه اند از شب را به صبح می رسانید.

۵

این طور مقدمات مرئیه و مسموعه تا کجا بیان نماید و خیرات ایشان که شامل حال اطفال و پیران کلال سال و عورات شکسته بال بوده بل از صبح تا شام عموم تمام داشته به کدام زبان ادا نماید.

۱۰

گرامتی که خود دیده به تحریر آن شفای به مرضی می بخشد :

ابيض - فرزند ثالث آنحضرت شیخ روح الله قدس سره با اهلیه خود که همشیره این حقیر بوده بخت بیمار افتاده به نوعی که معالجه هر یک به یاس کشیده و امید حیات از هر کدام منقطع گردیده تشریف آنحضرت به جهت عبادت اتفاق یافته و فقیر هم در آن مقام و در آن هنگام حاضر بوده مشاهده احوال این مرضی نموده آیت کریمه وَ بِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَ بِالْحَقِّ نَزَّلَ وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَّا مَبَشِّرًا وَ نَذِيرًا سه مرتبه خوانده و میزد و خاتمه دم بر در و نمودند چنانچه عادت شریف هم بآن رفته بود که بر هر بیمار دم به هم آیت در و دم می فرمودند القصد بشارات عافیت آن چهار بیمار به زبان درفشان آوردند و فرمودند خبر این جمع است حضرت حق سبحانه در اندک مدت هر چهار را به شفاء کامله عاجله مرفراز گردانند.

۱۵

۲۰

احمر - حضرت قبله گاهی اقطاب دستگاہی که نیز تشریف حضور در آن معرکه سرور داشتند بلکه این گفتگو در خانه ایشان بوده چه بیمار آن مذکور همان جاد در آن ایام سکونت داشتند فرمودند که خاطر

از طرف این مرضی متردد احوال بود الحمد لله که از بشارت (۳۱۱) حضرت میاں جیو جمعیت گرفت و شفاء ایشان متیقن خاطر گشت در همان مجلس دیگر در فضل ایشان می گفتند که هر بشارتی که از حضرت ایشان نقل فرمایند و یا از کشف خود بیان نمایند مسلم و قبولیت و چیزی که نه فرمایند مادر آن معذوریم بهر حال این قدر اعتقاد ما بر ایشان و بر برادران ایشان بی تکلف خاطر نشین است - چنانچه بادشاهزاده با به جمع کمالات بادشاهی متحقق می باشد اگر چه رواست که در میان خود با اگر تفاوت باعتبار کثرت خزائن و افواج و قلت آن باشد اما معنی سلطنت و جامعیت استعداد هر کدام ساری است همان مثل فرزندان حضرت ایشان اند رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ که به جمع کمالات آنحضرت آراسته اند و هر چه فرمایند راست است و هر ادای که نمایند دوست که کذب و دغل در حوالی ایشان باریاب نیست نمی بینیم که مخلصان هر کدام تفضل شیخ خود بلا توقف برجا کند و به موافق آن اعتقاد اخذ فیوض می فرمایند و از غیرت دیگری پامال نمی گردند اگر معامله نه این چنین بودی منکر این طور اکابر راه هدایت می کشودی مراد از منکران طور منکر خصوصیات است که هر کدام با دعا آن قائم است ز منکر نفس ولایت آن خائب و خاسر است چه ولایت هر کدام از این اعزه عالی مقام در غایت بدایت بر اهل هدایت است و فرق ضلال خارج از بحث اند -

ز فہم مستمع این حرف دور است سخن بیرنگ را رنگ ضرور است

مطلب آن که کمالات هر کدام از این حضرات عالی درجات بایک دیگر مشابهت تمام دارند و منصف به الوان قیومیت اند از این جهت در اکثر اہل کشف گفتگوی تفاضل این اکابر بسیار است و ہر یکی باعتقادی کہ مافی الضمیر نشسته است استوار کلّ حزب بحال دئیہم فرجوں سخن از حوصلہ بلند رفت بر اصل کلام نظر باید انداخت -

عمر شریف آنحضرت ہفتاد و پنج سالہ شد در اواخر کلمات قدسیہ ایشان بعد دو ساعت کہ وصال فرمایند یکی از صاحبکات حاضران استفسار نمود -

۲۰ احمر - در جواب لعل شکر بار کشوند و هو حسبی و نعم الوکیل معلوم نیست کہ بعد از این سپرد کار دکریم غفار کلامی ہم فرمودہ باشد - شب بست و ہشتم شہر صفر منظر کہ روز آن روز عرس حضرت مجدد الف ثانی است رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ سنہ ہزار و صد و ہشترہ ہجری جاں بحق تسلیم کردند،

لے در ایشان لے د - ہفتم

إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ و درون گنبد روضه منوره حضرت ایشاں مدفون اند رزقنا الله سبحانه من بركاته -

و فرزندان آنحضرت چهار اند کلاں ترایشاں شیخ محمد جعفر رحمه الله تعالی که به صحبت ارادت حضرت ایشاں رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْہُ ممتاز گردیده می فرمودند که لذت آن توجه از من رفتنی نیست و همان توجه اگر چه در صغر سن حاصل گردیده اما راهی به مطلب نموده کفایت مهمات فرموده است، در محبت آن سرور علیه و علی آله الصلوٰة والسلام فردیکتا بوده است - ۵

و قصه شهادت آن مخدوم زاده به تقریبی چند ورق پیشتر گذشته است و در روضه مقدسه حضرت ایشاں (۳۱۲) بیرون گنبد مدفون است -

شیخ محمد حیات فرزند ثانی آنحضرت بوده و صاحب معنی و کمالات و خداوند کثوف و کرامات نیز وفات کرده در روضه منوره بیرون گنبد مدفون است رحمة الله سبحانه و رحمة واسعة - ۱۰

معارف آگاه شیخ روح الله فرزند ثالث آنحضرت بوده و کسب کمال در خدمت حضرت حجة الله قدسنا الله بسره الاقدس نموده صاحب معارف و کمالات گردیده و غلبه کشف اسرار و احوال که از آنجناب شنوده اگر به بیان آن پردازد کتابی علیجده برای آن تصنیف نماید - ۱۵

جناب مرشدی قبله گاهی اقطاب پناهی اکثر استماع آن اسرار باطنی ایشاں می نمودند و از احوال ظاهری هم اکثر بیان می کردند آن را نیز می شنیدند اما بهر حال صاحب نسبت می دانستند و آن مخدوم زاده را بر خود ادعای قیومیت هم بوده باجمله از خوبان روزگار و داخل زمره اولوالابصار بوده در سال هزار و دویست و هفت ازین دار در گذشته و در روضه منوره حضرت ایشاں بیرون گنبد مدفون است -

مخدوم زاده عالی مقال میاں شاه فی الحال فرزند رابع حضرت اند بالفعل در قید حیات اند و صاحب تصانیف زیبا نکات - اکثر مشاهده وجه کریم ایشاں نمائی استماع اسرار حضرات عالیات بوجه شائسته فرمای و اگر به مطالعه تصانیف ایشاں پردازی در محبت این اکابر دل و دیده را به بازی - ۲۰

قبل ازین به چند سال مقامات حضرت ایشاں رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْہُ جمع فرموده سونوختگان را راهی به مطلوب نموده اند بحکم من سن سنة حسنة فله اجرها و اجر من عمل بها ثواب تصنیف این

له د - "اقطاب پناهی" ندارد

مقامات ہم اولاً بایشان عاید بود۔ راقم بہ شرط تصحیح نیت مورد ثواب گرد و تصحیح نیت خود گاہی
در بیچ عمل گردایں عاصی تباہ کار نہ گردیدہ است۔ پس توقع حصول ثواب معلوم اما بر آنجناب
خود بی شبہہ اجر حسنہ شامل حال ان شاء اللہ الکبیر المتعال و از دیگر اعمال صالحہ ایشاں بہ نوید
کہ عمل بہ عزیمت شیوہ مرضیہ ایشاں است و تقلید اکابر خود بسیار نشین ایشاں و بشارتی کہ از
جناب حضرت حجۃ اللہ قدس سرہ یافتہ باشند کہ در آخر عمر آنحضرت رجوع بانحضرت نمودہ بودند
۵ بہ فقیر معلوم نیست باجملہ بہ کمالات ظاہر و باطن آراستہ بہ حلاوت تمام در وطن مالوف نشستہ ہر کجا
ہست فدایا بہ سلامت دارش۔ رَبَّنَا اٰتِنَا فِی الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِی الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا
عَذَابَ النَّارِ۔

(حضرت خواجہ محمد سیف الدین)

کنز پنجم در ذکر بعضی احوال قطب العارفین و اصل مرتبه حق الیقین محمد دوم زاده خامس
شیخ محمد سیف الدین قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس۔

۵

دولت قرب رب العباد با غفلت ارشاد و طنطنه جود و داد که در یک ذات حمیده صفات
از ابتدای شباب تا عهد وفات مستجمع باشند مگر ذات جامع احسانات آن مخدوم زاده عالی درج
است در حضرات احمدیه سیف معصومی بر تارک مبتدعان و بطلان رسانیده که تا امروز خون نجات
از سیمای ندامت آن گروه به کمال اندوه تقاطر تمام دارد۔

۱۰

گل از خود رفت و سرو از باشد و قمری بجوش آمد
تو کردی در چمن تا جلوه یک هنگامه برپا شد

نوعی از احسان آن قطب عالمیان بریں آورده بی بضاعت در روز ولادت ایست
فطرت شمول فرموده که حق ایشان را بر حقوق احوال دیگر به مراتب غالب ساخته ان شاء الله تعالی
(۳۱۳) ازاں احسان در مفتاح آینده که مفتاح هشتم باشد در ضمن احوال قبله گاهی قدس سره
جلوه از رخ زیبا خواهد کشود ان ربی رحیم و ودود۔

۱۵

ولادت با سعادت آن آفتاب ولایت در سنه هزار و چهل و نه هجری در بلده طیبه سرهند
اتفاق یافته همان نقلی که در ولادت مخدوم زاده ثالث گذشته که فرشته (آیه) کریمه و سلم علیه
یوم و ولد و یوم یموت و یوم یبعث حیاً نزدیک مولد ایشان می خواند و ایس از کشفیات
حضرت خازن الرحمت دریں جا هم شنیده اما در آن جا از حضرت حجت الله شنیده و ایس جا از حضرت
والده ماجده سلمهار بهما استماع کرده روزی ایس عاصی تباه کار به عرض آن ولیه روزگار رسانید
که همیشه از جناب علیه مسموع می گشته که حضرت خازن الرحمت علی را دیدند که آیه سلام در وقت
ولادت حضرت شیخ سیف الحق والدین در محل ولادت ایشان می خوانند و امروز حضرت حجت الله

۲۰

له د "جود" ندارد ۱۰ م "در شهر... در سنه" گویا بجای تشخص ماه بیاض گذاشته شده است۔

۲۰ د "همان" ندارد ۱۰ د "سلمهار بهما" ندارد

- در باره حضرت مروج الشریعت نقل آن می فرمودند و چه توفیق چیست گفتند که من از حضرت ایشان شنیده ام و ایشان که چنین می فرمایند می توانند که هر دو جا باشد اثبات کمال یکی از اکابر دین مستلزم نفی آن کمال در دیگری نمی گردد عنایت الهی است اگر هر دو بنده از یک جنس ظهور فرمایند موجب افتخار هر کدام است مطلب از قول خود بر نه گشتند و باین عبارت توجیه فرموده فضل هر دو برادر خود را ادا نمودند بعد از این که مخدوم زاده مذکور به سن تعلیم و تعلم رسیدند و در اندک مدت قرآن مجید را خوانده به کتب متداوله پرداختند و حامله حال از ایام طفولیت به کمال رسانیدند گویند یا زده ساله بودند که حضرت ایشان رَضِیَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ به بشارت فناء قلب و ولایت صغری که درجه اولی است از درجات ولایت مشرف ساختند به حدی که در هم سالان ایشان که بنی اعمام و عمات ایشان بودند موجب غبطه گردید و پیش از ایام بلوغت بشارت فناء نفس و ولایت کبری مست از گردیدند
- حضرت ایشان را علواستعداد آن مخدوم زاده عالی نژاد همواره منظور بوده و ترقیات ایشان
- ۱۰ انا فانا ملحوظ حرف ایشان به نوعی دیگر ادای یافته و ظرف ایشان را خیلی عمیق می شناختند و به افاضه انوار تحقیق پرمی ساختند و بعد از وصول به مرتبه کمال که در عنفوان شباب مقبول مولای ذی الجلال گردانیده - همت ایشان معروف اجراء احکام شریعت و از دیار رونق دین و ملت گردیده حضرت حق سبحانه به موافق همون همت که مقرون نیست صاحب بوده ایشان را در حضور والد بزرگوار ایشان باعلی مرتبه ارشاد رسانیده و کارهای ایشان به وقوع آمده که دین و ملت طراوت یافته نام بدعت و
- ۱۵ نشان مبتدعان از بلاد مسلمانان گویا ناپیداشده و اگر در جای به طریق تشریح مانده هم رعب ایشان در سینه های آن بدکیشان به تبر بریشان زده و رسوم کفار راه فرار گرفته و معابد با منهدم و شمار شده - کار آنحضرت همگیس پیروی والد بزرگوار و اقتداء جده عالی مقدار خود بوده و متمنای آن قبله ارباب ولایت استرضای رسول مختار گردیده علیه و علی آله الصلوٰة والسلام و بنای (۳۱۴)
- دنی را بیش از جیفه مردار نمی دانستند و از صحبت اهل آن خیلی بنزار مدار کار به آخرت که دار قرار
- ۲۰ است تصور نموده بهشت را محل بقاء پروردگار متیقن فرموده ارتفاع همت و اعتلاء تهمت آنحضرت غیر از خواهش دیدار برامری از امور داین در جلوه از جلوه گاه نشاتین نورسندی نمی نموده و نشاط نمی بخشیده -

عمر ایس احقر بر چند در حیات آن ولی اکبر زیاده از ده سال نه بوده اما بعضی حرف و
حکایات آنحضرت که بلا واسطه شنوده به وجه احسن به خاطر است :

۵ - احر - مدتی برای دیدن همیشه نمود که والدۀ فقیر باشند تشریف آورده بودند و فدی بهم حاضر بوده
که به تقریبی مذکور بعضی از اہل دولت در میان آمدہ فرمودند در صحبت اہل دنیا اموری می باشد کہ
باعث التذاذ و موجب انفرح نفس می گردند حضرت حق سبحانہ از صحبت آنها دور دارد و
دریں گفتن کراہت دے مزہ گی بر چہرہ شریف جلوه گر بود بعد ازین کہ حضرت ایشان بعد احوال
و طلب بادشاہ غلام مکان بلکہ بہ موجب اہام رحمان آن مخدوم زادہ را رخصت و اجازت حضور
لازم السور برای ارشاد خلیفہ وقت و دیگر طالبان فرمودند بہ مجرد دخول قلعہ دار الخلافہ شاہ جهان آباد
نظر بر دوازہ افتادی بیند کہ تصویر دو آدمی کہ بر دو فیل تصویر سوار اند ہر طرف باب قلعہ تعبیه گشتہ
کہ نیلان مست آنها را فیل حقیقی دانستہ برای مقادوت و جنگ گاہی دوسہ گھڑی توقف درنگ
می نمایند شنیدہ ام کہ دو آدمی کہ بالای آنها سواد بودند تصویر ہر دو کا فر بود، آنحضرت فرمودند
من داخل قلعہ نمی شوم کہ فرشتہ رحمت بایں راہ نمی در آیند بہ عرض پادشاہی رسانیدند ہماں وقت
بہ موجب حکم مسمار و منہدم کردند۔ بعد از ان داخل قلعہ شدند و امر معروف و نہی منکر دیدن خود
گرفتند حتی کہ بادشاہ جنت آرام گاہ شکرگزاری ایشان بہ حضرت ایشان صلی اللہ علیہ وسلم بزنگاشتہ
اند و حضرت ایشان در جواب آن فرمان مکتوب کلاں بہ غلام مکان تحریر نمودہ کہ در جلد ثالث کہ
۱۵ - سہمی است بہ "مکاتبات قطب زمان" مندرج است۔ سطر چہ از آخر آن صحیفہ عنبر نشان
در قید قلم می در آرد :

فتح - از امر معروف و نہی منکر کہ شیوہ فقیر زادہ است اظہار شکر و رضامندی نمودہ است
شکر خداوندی جل شانہ بریں عطیہ بجا آورد و سبب از دیاد دعا گوئی گردید چہ
نعمتی است کہ بایں ہمہ مطراق بادشاہت و دیدہ سلطنت کلمہ حق بہ سمع قبول
افتد و گفتم نامرادی مدثر شود و بَشَرٌ عِبَادِی الذِّیْنَ یَسْمَعُونَ الْقَوْلَ
فَیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِکَ الذِّیْنَ هَدَاهُمُ اللّٰهُ وَأُولَئِکَ هُم
أُولُو الْأَلْبَابِ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی خَیْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِیْنَ۔
تم کلامہ العالی۔

و در بودن حضور علیہ ارشاد بہ حدی محیط الافاق گردیدند کہ بادشاہ ہزادہ محمد اعظم شاہ کہ

با خلاص تمام مرید شده بود روزی بر دُرُوه شریفه از کثرت اثر دِهام دستار از سر افاده چون این مقدمه
به عرض بادشاهی رسیده شکرانه الهی به تقدیم رسانیدند که در عهد مبارک ما این چنین شیخ صاحب کمال
به منصه ظهور آمده و جماعت کثیر از صغیر و کبیر و رجال و نساء و امراء و فقراء از فیض آنحضرت شاداب
گردیده هر کس به موافق نصیبه خود نعمت داشته گام ردائی اهل حوائج علی الخصوص از اهل حقوق باشند
در آن مدت (۳۱۵) به نوعی به حصول پیوسته که تا امروز رطب اللسان شکر عطیات و تفضلات
ایشان اند و صله رحمی بر بنات و اخوات و دیگر قریبات زیاده از آنچه مشروح قلم تواند شد بکار می
بردند و آداب بزرگان و برادران خود غیر متوقع به وقوع می پیوسته -

شنیده ام روزی محمد اعظم شاه دعوت آنحضرت نموده و از غایت اخلاص آفتاب به دست خود
آورده ایشان برادر بزرگ خود حضرت محمد اشرف را قدس سره که در آن ایام نیز تشریف ایشان
در حضور بوده دعوت شریک خود فرمودند هرگاه بادشاهزاده به فکر شتاندن دست ایشان
بدست خود گشت ایشان آن آفتاب را از دست بادشاهزاده گرفته اولاً دست برادر خود شتاندند
بعد از آن به بادشاهزاده مرحمت کردند تا دست ایشان شتاند -

هم در آن ایام روزی بادشاه اسلام تکلیف بر سیر باغ حیات بخش که درون قلعه واقع
است و در تعریف آن شاعری گفته -

اگر فردوس بر روی زمین است   همیں است و همیں است و همیں است
۱۵   با آنحضرت نمود به مجرد تشریف نظر بر ماهیهای طلایی که چشمان الماس و یا قوت داشتند
افتاد شستن آن جا مقبول خاطر نشد تا انهدام کار آنها با تمام برسانیدند که در شکستن آنها ضرر و مبلغ
کلی سرکار دولت مداری کردند فرمودند پاس خاطر شیخ بسیار نفع دار است -

ازین طور کار عظیم الاعتبار که در آن مرتبه مراتب دیگر که از آنحضرت به وقوع پیوسته تا کجا به شمار
و معارف و دادان سفر را حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه نوشته اند در مکتوبات شریفه ایشان
جلوه گراست از آن جمله نقل یک عریفه از عنایت ایشان در مقامات فرخنده نکات نیز بطریق تبرک
بر می دارد و بر شایقان جمال عبارات جلوه از رخ زیبای بخشد به گوش هموش استماع باید نمود :
فتح - عرضداشت کمترین درویشان محمد سیف الدین به عرض احوال پراننده جرأت نموده

گستاخی می نماید و بامید عفو از حد خود تجاوز کرده دراز نفسی می کند، قبله گاه با چندانکه خواست د
می خواهد که از دائرة مباهات قدم بیرون نهند صورت پذیرنی شود آن قدر از تکاب شتبه و
مکرده و محرم نقد وقت است که چه بیان نماید عمل به عزیمت در حق او عنقهای مغرب است
و از ایشان اولی و احوط به غایت بعید افتاده اما الله سبحانه الحمد که با وجود این همه خرابی
درباه کاری در محبت سکان آن درگاه قدم راسخ دارد و اعتقاد و فدویت آن عتبه علیه ممتاز
است متاعی ازین مهتر در بساط (۳۱۶) خود نه دارد و نظر بهمین اندوخته بعضی سابقه و لاحق
را معروض دارد ۵

تو مراد دل ده و دلیری بین رو بهی خویش خواں و شیرینی بین
حضرت سلامت پیش ازین به چند سال از غایت ذره پروری باحق حقیقت الحقائق
و حصول بهره از نسبت ملاحت این دور از کار را مستعد ساخته بودند و این ضعیف نیز
آنچه ازین دولت عظمی درک می کرد و به عرض آن متصدع می گشت احياناً آن قدر این
نسبت غلبه زیربار می کرد که اتحاد جدی بلکه معامله کون دیر در متخیل می گرد و ثقل در بدن
خود احساس می نمود و احوال نیز در کار اسرار آن حقیقت عجوبه منش غواصی می نماید و چندان که
دور دوری رود گویا هیچ نه رفته است معرفت با انواع مختلفه ظهوری فرماید و هر بار فنا و بقا
جدید متوهم می شود ۱۵

نه خشن غایتی دارد نه سستی را سخن پایان
به میرد نشسته مستقی و دریا، همچنان باقی
مادای و سکن خود را تعیین جی معلوم می کند و خود را محاط این تعیین که فوق او تعیینی نیست
می یابد و عجائب و غرائب چیزها را از راه، همی تعیین در خودی فهمد و مثل ابریشیاں انوار
برکات می ریزند و اسرار لازم الاستار بادی در میان می آیند و در بعضی اوقات چنان
متخیل گشته است که موارید و زیور را بروی شامی کند و آن قدر مشغوف این نسبت
است که نسبتهای دیگر گویا مستور شده اند. و ایضا این درویش را آن عالی حضرت بارها

۱۴ م - مستعد - مکتوبات سیفیه "مستعد" ص ۸ "نه رفته است" نسخه "د" ندارد

۱۵ د - م - "تعیینی" ندارد - از مکتوبات سیفیه ۸/۱ ماخذ است

- بارتفاع واسطہ و اخذ فیوض و برکات از مرتبہ مقدسہ بی حیولت بشر بشر ساختہ اند و چه علامت کمال اتحاد با حقیقت اوصلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہمیں رفع واسطہ است۔
- ۵ این قسم اتحاد نصیب بہ اقل قلیل است، چنانچہ مکتوبات قدسی آیات ظاہری گردد اما بہرہ از اصالت در حق این قسم شخصی لازم ہست یا نیست امیدوار است کہ بہ جواب این سرفراز گردد و قبلہ عارفان سلامت صلاح آثار شیخ ظہور اللہ کہ از ارباب کشف و شہود است از ابتدای شغل تا این زمان عجائب و غرائب چیز با بیان می کند از عروج افلاک سبعہ و ظہور انوار عرش و صحبت خیر البشر علیہ و علی آلہ من الصلوٰۃ افضلہا ومن التسلیمات اکملہا بارہا ظاہری سازد و احوال عروج عناصر ربیعہ را ادراک می کند و صوفی عبد الغفور کہ حق خدمت بجای آورد و محبتی خاص دارد کہ از راہ آن در اکثر مقامات امیدوار است کہ معیت داشته باشد آثار وجود مہربوب در وی متوہم می گردد و صلاح آثار
- ۱۰ حافظ موسیٰ کہ یکی از یاران فقیر است و بشرف صحبت آنحضرت مشرف گشتہ در غلبات وحدت وجود بود چنانچہ می گفت کہ ہر ذرہ از ذرات وجود من نداء انا الحق می زند، فقیر چون خواست کہ او را از این حال بر آرد و لمحہ در خلوت با وی سکوت نمودہ بعد از بزخاستن ظاہر ساخت کہ تمام ورق من گردانیدند للہ سبحانہ الحمد کہ ازاں مضیق مخلصی یافتہ
- ۱۵ بہ شاہ راہ افتاد و از یاران جدید حاجی عبدالرؤف امام مسجد فتح پوری پیش از دیگران ترقیات عالی نمودہ از حقوق صفات باصل بنی تکلف می گوید و خود را اتمام عالم را گم ساختہ بہ شہود خاص بلند تراست ملتذاست و معنی بقائیز درک می کند۔
- و چون بادشاہ و اہل عسکر دریں شہر نیستند بعضی گوشہ نشینان و طالب علمان (۳۱۷) و شکستہ دلان کہ بہ مراحل از اہل عسکر بہتر اند اخلاص بہم رسانیدہ اند خصوصاً حافظ عبد الجلیل لنک کہ یکی از شیوخ این حدود است و جماعت از اغنیاء با وی سرنیاز دارند و ملتفت خان سرار ادت خواص و نیازمندی تمام دادند بہ فقیر عجب حسن ظن پیدا کردہ چند بار صحبت سکوت داشتہ از راہ دور و دراز بہ طلب تمام می آید و چندی دیگر تو شغل اند کہ ہر کدام با ذکاری و مراقبات سرگرم اند۔ فضائل مآب محمد و اصل پسر میر محمد عارف منگل کوٹی باخلاص و محبت تمام بہ فقیر ہمراہ می گذرانند امیدوار است کہ بہ شرف صحبت نیز مشرف گردد۔ و بنی ادبی از حد گذشتہ امیدوار عفو است کہ خضر سلامت چون ایام رخصت

محمد صادق افغان نزدیک رسید امیدوار است که به توجّهات عالی سیراب گردد و به عنایات و بشارت مخصوص سر بلند شود و در باب صوفی پائیده و صوفی سعد الله و ملا در کی که در محبت حضرت فداست و ملا عبدالحق و حاجی محمد شریف التماس توجّهات خاصه دارد. حضرت سلامت رخصت به ملا محمد سالم خلعتی متبرکه که مثل یاران دیگر عنایت فرمایند و به بشارت عالی بشر سازند که در محبت حضرت فانی است و حامل عریضه نور محمد متوطن سرهند نیز امیدوار مهربانی است و السلام - تم مکتوبه الشریف -

۵

و جواب این مکتوب به مکاتیب دیگر در مکتوبات جلد ثالث حضرت ایشان که به کمال تطاهر غفلت و دبدبه شان صدور یافته است باید طلبید -

احمر - حضرت قبله گاهی اقطاب دستگاہی قدس سره می فرمودند که اکثر آنحضرت^۱ الا منقبت قدس سره اشارت تفضل خود بر دیگر اخوان باین عبارت می کردند که مکتوبات حضرت ایشان ^{رضی الله تعالی عنہ} حاضر است به نظر انصاف باید دید که فضل کدام یکی به تصریح از عبارات مرفعه آن عنوان جلوه گرمی گردد و قرب و منزلت آن عزیز نزد حضرت ایشان به ضوح می انجامد شاہد عدل بر این مدعا موجود مردم در قیل و قال قیومیت که مشروط باصالت است البته بر ذات مبارک حضرتین بوده که دیگر از آن جاہر گز تجاوزه نموده الا بر حضرت مهدی موعود علیه الرضوان که باصالت حضرت عیسیٰ علی نبینا وعلیه الصلوٰۃ والسلام متحقق خواهد بود و ما سوای این معالکه که قطبیت مطلقه باشد خلعت ارشاد کتابت از آن است صریح بنام این خفیف ظاہر و آشکار است محل ریب و شبهه نیست و افتتاح گنجینه بشارت نیز بر یاران ضعیف بلاریب و شبهه است - بعد از کشودن دروازه بر متوسلان دیگر انخوان هم البته رشحہ از آن رسیده باشد بعد از این که حضرت مخدوم زاده مذکور مراجعت ازین سفر دولت شمر نموده متوجه وطن مالوف گردیدند روز دخول بلده حضرت سرهند خلعت بسیار باستقبال برآمده والا برادران را بزرگ نشان که متوقف از راه کلانی خود گردیدند پای مبارک حضرت ایشان در آن ایام دردمند بودند "اما میلان طبیعت مبارک بر آن آورده که برادران بزرگ نیز باید که باستقبال برآیند لیکن^۲" امر صریحی به وقوع نه پیوسته والا هر کدام امتثال امر را واجب (۳۱۸) دانسته به سعادت تمام اقدام می نموده اشارت این معما بوجهی ابلغ من الصریح

۱۰

۱۵

۲۰

است نمودند۔

احمر۔ به حضور فرزندان که در آن وقت مستغرق بجز نور بودند بام المریدین حضرت بی بی جیو قدس سرها خطاب کرده فرمودند که اگر پایای مایاری می کردند ما هم استقبال این فرزندی نمودیم لیکن عذری مانع صحیح است عالی حضرت همین کلمه را شنیده با استقبال آن برادر نیز برآمدند و امثال اشارت زیاده از تصریح می نمودند لهذا مورد این همه کمالات که در کنز اؤل ۵ باین باب گذشت گردید۔

حضرت ایشان را غلبه ارشاد آن مخدوم زاده عالی نژاد خلی مرغوب الطبع گردیده، در ایام بودن ایشان در شاه جهان آباد حضرت وحدت قدس سره که فرزند رشید حضرت خازن الرحمت قدسنا الله بسره الاقدس و به کمالات بلند و معنی ارجمند پیراسته و بزبان آدری دلب و لجه و شیرینی گفتار آراسته نیز دریں بلده بودند۔ ۱۰

احمر۔ حضرت ایشان رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ اکثر با درحرم محترم می فرمودند که سبحان الله عبد الاحد باین شیرین کلام موصوف است و سیف الدین باین تکمین و وقار معروف و قبولیت باین نصیب گشته، خوش گفت ۵

به مقبولی کسی را دست رس نیست قبول خاطر اندر دست کس نیست
و بعد از تشریف به وطن مالوف دیگر از خدمت حضرت ایشان جدا گردیدند و در حضور ۱۵ لامع النور اخذ کمالات به صحبت که هر روز در ترقی بوده به کمال جلالت و سروری نمودند و بعد از ایام وصال حضرت ایشان بانی روضه منوره فی الحقیقت ایشان اند هر چند بنا به اعتبار ظاهری روشن آرای بیگم رحمها الله سبحانه نموده است۔ اما چون بادشاه زاده مذکوره به توسل ایشان انساب داشته و در محبت ایشان بی نظیر بوده و باشارات ایشان باین دولت رسیده پس بحکم الدال علی الخیر کفاعله اصل این کار از ایشان استوار است چنانچه بالای روضه معطره ۲۰ نیز بیتی ازین ابیات مرقوم شاید این مدعا است ۵

اوز سیف الدین محمد مقتداء یافت سوی این سعادت اهتداء
و عرسهای حضرت ایشان به شان تمام در هر عام به شوق مالا کلام به خود متعلق گردانیده
حتی المقدور شرکت غیری دریں امر رفیع القدر تجویز نمی فرمودند۔
بالجمله در جمیع الطوار و افعال جانشینی حضرت ایشان کما یبغی نمودند و بعد از آن

هم صحبت‌های شائسته به بادشاه دست داده و به موجب طلب در حضور رسیدند و باز به وطن مراجعت نموده و خدمت حضرت والدۀ کریمه خود بعد وصال حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہا به وجه الیق به تقدیم رسانیدند.

۵ احمر - حضرت والدۀ ماجدۀ احقر سلمهاری بهای فرمایند که صالحه از اہل ارادت حضرت والدۀ مارقدهس سرھاپس از وفات ایشان به خواب به جاہ تمام دیدہ و غریقہ بحار مغفرت یافتہ استفسار از عملی کہ مورد این ہمہ قبولیت گردیدہ نمودی فرمایند کہ تلاوت قرآن مجید و صدقات فرزندی سیف الدین کہ شب و روز ریزا ریز دارند.

۱۰ احمر - مرحومی نواب مکرم خان چند بار به حضور این عاصی دل افکار روایت از ولایت به افتخار آن قبلہ اولیاء روزگار نموده کہ در صحبت اخیرہ کہ آنجناب را بہ بادشاه روی داده چون از اظهار بعضی مخالفان شرمندہ کار تنفسی ہم بہ مقدار دانہ خردل کہ نزد عالی فطرتان علیہ السلام همان قدر مثل (۳۱۹) کوفہ قاف در عظمت و اعتبار است بہ میان آمدہ شد طریق سینہ صافی گردیدہ بود من نیز حاضر بودم بادشاه از ان شیخ عالی جاہ پرسید کہ امام حجۃ الاسلام در کتاب احیاء العلوم و عیادت اخروی کہ در بارہ شیخ مرانی نوشتہ است البتہ بہ مطالعہ در آمدہ باشد فی الفور بہ جواب لعل شکر بار کشوند کہ مرا خود مطالعہ آن کتاب کم است اما در حق زاہد خشک تہدیداتی کہ نوشتہ بلاشبہ بہ نظر شریف در آمدہ باشد بادشاه را غیر از سکوت جواب صائب مصاعدت نہ نموده ہزاراہ خاموشی پیمودہ و آنحضرت فی الفور فاتحہ رخصت خواندہ متوجہ وطن مالوف گردند و تاحیات خود اصلاً از ان مقام نہ جنبیدند.

۲۰ احمر - حضرت قبلہ گاہی مرشدی می فرمودند کہ روزی در دعوت یکی از اہل قبیلہ اجتماع حضرت حجۃ اللہ و حضرت شیخ سیف الحق و الملتہ والدین بودہ و قرآن السعدین حاصل گردیدہ ہر یکی ازین صاحبین مقابل نشستہ بودند بر چہرہ شریفہ حضرت حجۃ اللہ ثقلی لاحق شدہ و بر چہرہ شریفہ حضرت شیخ سیف الدین شگفتگی و فرخندگی جلوه گر گشتہ استفسار این اسرار از ان دو اولیای کبار نمودہ شد حضرت حجۃ اللہ فرمودند کہ یک قسم ظہور خاص مرا زیر بار گردانیدہ کہ تاب برداشت آن بسی دشوار بودہ و حضرت ثانی فرمودند کہ بر من تجلی ضحک پرتو انداختہ کار مرا بہ فرحت دارین آراستہ، اما این سوال بعد از ان فراغ مجلس حضرت والد بزرگوار این راقم بی مقدار نمودند قدسنا اللہ سبحانہ بسوہ الاقدس یک بارگی این حقیر در ایام طفولیت در خانہ نشستہ بود کہ غلغلہ تشریف

آنحضرت آدازه انداخته و صدای صلوات از کوچه‌ها برخاسته که به ناگاه طلوع در منزل ابوبن این احقر نمودار گشته صحبت بامتداد کشیده و حرف و حکایت از هر طرف به موافق وقت در میان آمده از آن جمله شخصی از حاضران بعرض آفتاب دلالت رسانیده که بعضی از بنی اعمام حضرت می‌گفتند که حضرت به فنا قلب البته متحقق اند.

- ۵ احمر - فرمودند مرا خود بشری نمایند اما بجناب شیخ باباموری که مناسب ایشان نباشد منتسب نه سازند که طبیعت تاب تحمل آن نمی‌تواند آورد و آن امور از آن قبیل اند که فضل غلت بر قیومیت می‌دهند تفصیل آن در کتب اندراج یافته است از آن جا باید طلبید.

- و بالجمله هرگاه ذکر حضرت ایشان رَضِیَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ در مجلس شریف جاری می‌گشت بی اختیار مطلق می‌گردیدند و از روی آن می‌داشتند که همچنان آن قبله درویشان صحبت دارند و با همینهای حرف و حکایت نمایند و هر که را به خلافت آن می‌دیدند قول ادنی پسندیدند و حتی المقدور باریاب صحبت معرفت مرتبت نمی‌فرمودند.

احمر - حضرت قبله گاهی می‌فرمودند که هرگاه (۳۲۰) صورت آن مخدوم زاده والا جاه به نظر می‌افتاد آیت کریمه در شان حضرت سلیمان علی نبینا و علیه الصلوة والسلام منزل است در دل می‌رسید و آن این است **وَإِنَّ لَنَا عِنْدَنَا لُفَى وَحُسْنَ مَا بَ -**

- ۱۵ ابیض - از روایات ثقات مسموع گردیده که تشریف حضرت حجة الله قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس جانب سفر حجاز اتفاق یافته و آنحضرت به جهت متابعت یک مرتبه کامله همراه آمدند وقت وداع حضرت حجة الله فرمودند که عمر باختر رسیده است باید که براحوال فرزندان این جانب البته مهربانی مبذول خواهند داشت بایشان در جواب گفتند که امید از فضل چنان است که عمر حضرت به سن کثیره وفا نماید اما بر خود این امید مطلق نمانده است فرزندان من رجاء مند غایت شمایند، هم چنان شد که ملاقات اخوین باز دست نه داد و واقعه آنحضرت به ظهور پیوست و حضرت حجة الله نوزده سال بعد از وصال ایشان به قید حیات بودند سبحان الله طرفه ابیضی جلوه گر گشته است و دو احمر اکابر را بر هر دو گفت خود برداشته است - **فَاخْهُمْ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَاصِرِينَ -** فقیر دور از کار این روایت از خدمت قطب العرفا شیخ ابوالاعلی قدس سره

استماع نموده است و از اعزّه دیگر نیز شنوده -

احمر - حضرت ام المریّدین قدس سرها به فرزندى خود حضرت حجه الله فرمودند که دعای عمر فرزندى شیخ محمد سیف الدین باید که شما البته می کرده باشید معروض می داشتند که اخوی محمد سیف الدین شرف ما است چه ظهور دعاء او نه نمایم بیشتر هم من برای دعا تقید داشتم و الحال به موجب امر شریف واجب الاتّمال^۱ زیاده تر خواهم نمود -

ابيض - صوفی پائنده طلائی که از یاران حضرت ایشان رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُمْ بوده بلکه به سعادت خلافت نیز ممتاز، یک مرتبه از بلده کابل که وطن مالوفه آن عزیز بوده به تقریبی از تقریبات داعیه سفر عراق نموده روزی در اثناء طریق رافضی بر اسپ سوار پیش پیش ای می رفته که به ناگاه از زبانش که زبان بوده کلمات نجیسه که سب بر حضرات شیخین رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُمَا باشد جاری گشته نعوذ بالله تعالی من غضبه به مجرد بر آمدن صوفی پائنده محمد به تیغ بی دریغ سرش از تن جدا کرده اما خوف آن نشسته که ملک روافض است مباد ایکی از طرفی رسیده انتقام آن بگیرد به دیدن سواری نقابدارى که از پیش اسپ تاخته می رسد مشرف گردیده که آمده عصا بر آن قتل زدند و می فرمایند که به جمعیت خاطر راه خود بگیر که خر گردیده است که چون تو صوفی مذکور به مشاهده آن شکل متوجّه می گردی تمام جیفه فر می یابد به فرخندگی تمام به عرض آن سوار نقابدارى رساند که امیدوارم که به مشاهده جمال باکمال سرافراز کردم نقاب برداشتن دید که حضرت مخدوم زاده شیخ سیف الدین اندی فرمایند که اگر تبدیل صورت این خرس نمى نمودیم رفقای این به تو ایذاهای گوناگون رسانیده قتل می کردند این کلمه را گفته اسپ را تاختند و زود از نظرش مخفی گشتند - در اثنای همین مقدمات رفقای آن رافضی که بعضی از آن ها باوى قرابت هم داشتند از عقب رسیدند (۳۲۱) و اسپ او را خالی یافته تحبس حال او نمودند جیفه خریافتند که تن او تمام دشت را متنفر الارواح گردانیده از غایت خجالت تاب استفسار این معنی هم نتوانستند و او را به مشقت تمام جفری در آن دشت یافته در آن جامد فون ساختند و اسپ او را گرفته راه او طان خود ها گرفتند -

گویند وضع شریف آنحضرت از مدتی چنان بوده که در نصف شب جریده به روضه مقدسه حضرت مجدد الف ثانی رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ به شوق تمام می رفتند و گرد آن مرقد مطهر نور الله می گشتند -

۱ "الاتّمال" نسخه م ندارد ۲ م - "نورنا الله سبحانه من النواره"

احمر۔ می فرمودند کہ سب درگاہ مجدد الف ثانی ام و گاہی بایں عبارت می گفتند کہ سب درگاہ
بنگلی شیخ احمد کابلی سرہندی ام و ہنگامی بہ روضہ معظمہ حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بہ ہماں وقت
لیل رفتہ ایں بیت بہ سوز تمام می خواندند ^۳

- من کیستم کہ با تو دی بسندگی ز منم   چندیں سگان کوئی تو یک کتریں منم
- ۵ و آنحضرت را در تحقیق مقامات سلف و خلف دستگاہ عالی است و بر تدقیقات حضرت مجدد الف ثانی
بہ موافق مذاق حضرت ایشاں است نظری است متعالی۔ سطری چند از مکتوب ایشاں کہ بنام
شیخ پیر دہلوی است و آن مکتوب شخصت و چہارم است از مکتوبات شریفہ ایشاں ایرادی نماید:
فتح۔ مخدوما! در عبارات اکابر ایں سلسلہ علیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرار ہم واقع شدہ است
کہ ما نسبت فوق ہمہ نسبتہا است از نسبت حضور و آگاہی خواستہ اند و حضوری کہ نزد
ایشاں معتبر است حضور بی غیب است کہ تعبیر از اں بہ یاد داشت نمودہ اند پس عبارت
۱۰ ایں عزیزان از یاد داشت کہ بہ ہم قاصر فقیر قرار یافتہ برای تفصیل است تجلی ذات
عبارت از ظہور حضرات تعالیٰ و تقدس و ظہور او سبحانہ بی ملاحظہ اسماء و صفات و
شیون و اعتبارات و آن تجلی را برقی گفتہ اند یعنی لمحہ یسیر ارتفاع شیون و اعتبارات
متحقق می شود باز در پردہ شیون و اعتبارات متواری می گردد، پس بریں تقدیر حضور
بی غیبت متصور نہ باشد و حالانکہ ایں تجلی را مشائخ سلاسل دیگر نہایت النہایت گفتہ،
۱۵ ہر گاہ ایں حضور دوام پذیرد و اصلاً استتار قبول نہ کند و ہموارہ بی پردہ اسماء و صفات
و شیون و اعتبارات متجلی شود حضور بی غیبت خواهد بود۔ پس نسبت ایں اکابر را
نسبتہای دیگران قیاس نہ باید نمود و بی تکلف فوق ہمہ باید دانست ایں قسم حضور
اگر چہ پیش مردم مستعبدی نماید مگر اقلی آن را باور دارند ^۴

۲۰ ہیتاً لا رباب النعیم نعیمہا   و للعاشق المسکین ما یتجبرع
انتہی کلامہ قدس سرہ۔

و مکتوب کلاں است و مشتمل بر معارف لازمۃ البیان کہ مذہب سلف با مشرف
خلف بر صاحب نظران بالا بلند جلوہ گراست و اشارت بر معاملات ایں حضرات عالی درجات

۱۔ در کنم   ۲۔ در قدس سرہ   ۳۔ ”مگر اقلی آن را باور دارند“ مکتوبات سیفیہ (ص ۹)
مطبوعہ میں یہ الفاظ نہیں ہیں۔

هم بر فطن متامل (و) روشن و ظاهر، و اگر مطالعه تمام بر مکتوبات شریفه حصول سعادت نماید اسرار غریبه که بآل تمازانند و بادی النظر مشاهده فرمای، اکنون اختصار (۳۲۲) سخن لازم دانسته به مقدمات وصال و ذکر فرزندان صاحب حال باید پرداخت.

مدتی چند پیش از وصال خود باین عبارات اشارتی می فرمودند :

۵ احمر - که حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی مبلغ کلی نذر الله بسته بودند که اگر حکماء درین مرض لا علاج فرمایند ادا نمایم آخر کار حکماء گفتند و ایشان ادا فرمودند هر که مثل آنحضرت باشد احوال باین نذر اقدام نماید و باین کلام متکلم گردد اما درین گفتن شوق بر جبهه و خدین آشکارا می گشت.

۱۰ ابیض و احمر - اکثر قاعده شریفه چنان بوده که بین النظر و العصر اخوات کربیات راجع فرموده بدستور حضرت ایشان رحمته الله تعالی حدیث شریف می خواندند و بآنها رعایات می فرمودند در آن روزی که داعیه که قصه مقدم موت ایشان بوده مصمم گشته تا روزی پس آن صحبت حدیث در میان آوردند بعد از آن کتاب را غلاف کردند یکی از حضرات معروض داشته که بیشتر نخوانند که دقت بیکاهست فرمودند بیشتر از محمد اعظم خواهند شنید - همچنان شد که باز خواندن حدیث نزد اهل حقوق دست نه داد و اکثر شنیده باشند.

از فرزندان ایشان فضیلت و کمالات دستگاه شیخ محمد اعظم شنیده باشد.

۱۵ احمر - در همان مجلس حدیث فضیلت صله رحمی در میان آمد که عمر را می افزاید یکی از همشیرات سوال آن نموده که برادر ما حضرت مروج الشریعت قدس سره صله رحمی بر کمال داشتند و عمر شریف ایشان زیاده بر چهل و پنج سال نکشید مانا که عمر از آن هم کمتر خواهد بود صله رحمی باین سرحد کشیده باشد فی الحقیقت بیان قلبت عمر خود باین جواب ادا کردند که آنحضرت در صله رحمی فرد یکتا بودند.

۲۰ شب بستم شهر جمادی الاول در سال هزار و نود و شش، بحری ازین دار پر طلال درگذشتند ان الله وانا الیه راجعون و عمر شریف چهل و هفت سال گردیده - تاریخ وصال :

“هی هی ستون دین افتاد“

در روضه شریفه علوه و مشهور اهل سرزمند است و درین جا پیش از وصال خود اشارت صریحه به ظهور پیوسته بود که تفصیل آن موجب تطویل است طوبی لمن زارها بکمال الاعتقاد قد سنا الله سبحانه بامساره و رزقنا الله تعالی من برکاته.

فقر باد بود خرد سالی آن معرکه را به وجه احسن در خاطر دارم و شهری که در همان وقت
 بین الناس انتشار یافته بود ذین نشین است اما بعد از کلاں سالی با هم از اکثر مردم شنیدم که
 جنازه آنحضرت قدس سره بالای هوامی رفت و هر چند مردم به قصد می جتند دست کم کسی
 بآن می رسید و بعد از رسیدن به روضه خود به خود فرود آمد و در آشنای طریق هر کافری که دیده بی اختیار
 به خواندن کلمه طیب لب کشود و بعد از آن نکته به شوق خود مسلمان گشت و هر دو کس شاید گذشته در محکمه
 قضا مسلمان کردند و بر باقی شاید چنان که باید نه گذشته مرتد گشتند نعوذ بالله من ذالک -
 و آنحضرت هم هشت فرزند مانند آما سه پسر کلاں بودند پنج صغیر آن اعزّه ثلاثه که در
 حضور شریف کبیر سن را با کسب کمالات مجتمع گردانیده - ذکر آنها الزم است - اما به موافق
 ذکر علم خود بر احوال آنها بطریق اجمال فضیلت و کمالات دستگاه شیخ محمد اعظم قدس سره فرزند
 نخستین آنجناب اند - ولادت آن مخدوم زاده عالی ترا در پیش از سفر حج حضرت ایشاں رحمته الله تعالی
 اتفاق یافته -

ابيض - هنوز آن مخدوم زاده (۳۲۳) در برج حمل بوده که حضرت ایشاں بشارت دادند که پسر
 خواهد شد و بعد از تولد هم نظرات عنایت آنحضرت رحمته الله تعالی بر این نبیره صاحب القال و
 الحال بر کمال بوده بر علو استعداد آن عالی ترا در مکرر بر زبان مقدس به عبارات مختلفه جریان یافته و
 شروع ارادت هم به جناب حضرت ایشاں داشتند بعد از آن کار را به خدمت والد بزرگوار خود با خر
 رسانیده جانشین آباء کرام خود گردیدند و تحصیل علوم ظاهره را هم در حالت والد با جد خود با انجام
 رسانیدند و فاتحه بر بیضاوی خواندند آن روز جشن بزرگ دولت افروز فرموده بودند مانا که حاشیه قدیم
 را در حضور به خوانده باشند که بعد از وصال آن قدس سره بخد مت مولوی معنوی شیخ محمد فرخ قدس سره
 فرزند حضرت خازن الرحمت که عالم متبحر بوده اند گذرانیده و این مقدمه به فقیر یاد است آن مخدوم زاده
 کتاب فیض الباری فی شرح البخاری به غایت متانت و زیبای تصنیف فرموده عاصی دور از کار
 دوسه جزوی از آن کتاب سبقاً بخد مت حضرت والدی و مرشدی اقطاب دستگای خوانده است
 و آنحضرت و عم شریف شیخ عبداللطیف خلی در مدائح الکلمات تعریف ادای فرمودند و بشارت
 محبوبیت آن مخدوم زاده را که والد بزرگوار ایشاں عنایت کرده اند از اکابر صاحبان آنحضرت

والا مرتبت استماع یافته بلکه در مکتوبات شریفه نیز در زیر قلم آمده -

شاه سکندر که از اکابر خلفای آنحضرت در بلده کابل بوده و صوفی جان محمد که از یاران مخصوص آنجناب بوده می گفتند که بشارت قطبیت نیز آنحضرت باین مخدوم زاده اعظم مرحمت فرموده اند، باجمله مراتب کمال بجای شایع حال آن مخدوم زاده جامع الحال و القال بوده که اکثر مریدان آنحضرت را در تردد انداخته که کدام یکی ازین سلف و خلف افضل از دیگری باشد انصاف آن است که مخدوم زاده مذکور به کمالات والد بزرگوار خود تحقق تمام داشتند و معالده والد بزرگوار ایشان متشنی است مگر در خوان کرام سخنی از ایشان جاری گردد که کدام یکی از دیگری افضل باشد و عمر شریف آن مخدوم زاده بر جاده چهل و هشت ساله گردیده - حضرت حجت الله قدس سره در این ایام در حضرت سرهند تشریف داشتند :

احمر - حضرت دالده ماجده سلمهاریها از آنحضرت نقل می فرمودند که روز وصال این برادر زاده خود خلی محزون گشتند و فرمودند که کائنات الهی تعالی شانہ دیگر معلوم می شوند این حرف نیز مؤید قطبیت ایشان است چه رجوع کائنات خاصه به قطب است بادیاء دیگر کاری نه دارند، الا ماشاء الله و وصال آن مخدوم زاده عالی شان در سال هزار و صد و چهارده اتفاق یافته و درون گنبد روضه والد بزرگوار خود مدفون اند **إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ** -

معارف آگاه شیخ محمد حسین قدس سره فرزند ثانی آنحضرت بودند به تو فراخلاق و کثرت اشفاق (۳۲۲) آراسته در بهمت بی نظیر در عزیز پرسی و شکیبای حافظ کلام به خوش الحانی تمام و صاحب معنی و اسرار در امر معروف و نهی منکر جوان مرد روزگار بوده گویند از والد بزرگوار خود بشارت حقیقت قرآنی نیز حاصل نموده و اکثر دعوت اهل قبیله جانب دیهات خودی فرموده اصناف اطعمه شیرین و نمکین با اهل جمع که خدام باشند به شوق تمام می رسانیده -

در سال هزار و صد و شانزده ازین دار و در چهل و سه سالگی رخت بسته به سفر آخرت شتافته و درون گنبد روضه شریفه والد شریف خود مدفون ساختند **إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ** -

دو فرزند باقی گذاشته که هر کدام در حسن و اخلاق و ضبط اوقات عبادات قدم برتدم والد شریف خود اند نام اکبر شیخ محمد معظم و اصغر شیخ محمد مسیح سلمههما الله سبحانه -

واقف اسرار لاریب شیخ محمد شعیب قدس سره فرزند ثالث آنحضرت بوده با انواع مکارم و اصناف اخلاق آراسته و در محبت حضرت ایشان **وَعَالِيَهُ تَعَالَى** به تمام گذاشته می فرمودند

که محبت حضرت ایشان احوال نمانده است من خود را هم باین لفظ عظیم نمی توانم اطلاق کرد که قرب قیامت است این وقت تاب محبت آنحضرت نه دارد و در اواخر رمضان مبارک البته در موسم اعتکاف دعوت اهل قبائل و دیگر صائمان علی الخصوص که اهل جوار باشند می فرموده -

حضرت والده کریمه مد ظلها بسیار فضائل آل برادرزاده خود بیان می فرمایند و مکارم اخلاق ایشان مذکور می سازند در سال هزار و صد و بست و یک پیش از غلبه کفار در حضرت سرزند ۵
ازین دار در گذشته و عمر شریف در حوالی خمیسین بود و درون گنبد روضه شریف حضرت والد بزرگوار خود مدفون اند ان الله وانا الیه راجعون و سر فرزند آنحضرت قد سنا الله سبحانه بسره الاقدس بالفعل در قید حیات اند هر کدام موصوف به صفات -

کلاں تر شیخ محمد عیسی است شاعر و فاضل در جودت طبع مشهور هر کجا باشد حسد ایا
به سلامت دارش ، رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ ۱۰
مِنَ الْخَاسِرِينَ -

ایں ناتواں بہ حضرت ایشاں مرحمت گشتہ و متمنا حسب المدعا بہ حصول پیوستہ است و سبب ہدایت عالمیان دریں دورہ اخیر الزمان گردیدہ و تصرف صحیحہ حضرت ایشاں بہ ظہور انجامیدہ و حضرت ایشاں را تربیت ایں فرزند بردمند بہت کبر سن خود بسیار ملحوظ و منظور شدہ کہ معاملہ ایشاں خام و ناتمام ماند و بعد از من احتیاج بہ برادران نیفتد۔

- ۵ چوں بہ سن تعلیم و تعلم رسیدند در اندک مدت قرآن مجید را خواندہ بہ کتب متداولہ پراختند اما معاملہ حال را بہ مراتب غالب ساختند و از عروض و عوارض کثیرہ کہ از موسم بلوغت شامل حال داشتند بعضی از نسخ اخیرہ اگرچہ بہ طریق سبقت نہ خواندہ اما بحکم بلندی استعداد و ابن الفقیہ نصف الفقیہ تمام امور عمدہ کہ در کتب معتبرہ مندرج است بہ قسمی تقریر در بعضی اوقات می فرمودند کہ فحول علماء اصلا بی باکی نمی بردند کہ از آنحضرت نسخہ ہم ماندہ باشد کہ مطالعہ بر نیامدہ و اما از غایت صدق و صفا گاہی خودی فرمودند۔

- ۱۰ احمر۔ کہ از ما بعضی نسخ عروض عوارض ماندہ اند کہ سبقتاً گذرانندہ ایم روزی ارادت خان کہ فاضل مدق و نکته چس محقق بود بہ حضور احقر بجناب آنحضرت قدس سرہ رسیدہ چوں مکتوبات حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در میان بودہ بر حرفی کہ مشتمل بر مقدمات معقولات باشد و ایں در آل کلام شریف پر بسیار است آن قدر جوہ صائبہ یافتہ کہ چہ شرح دہد۔ چنانچہ بانبطاط تمام برخواستہ و پیش ایں عاصی مدح علمیت آنحضرت بسیار نمودہ بلی آنہا را کہ بہ علم انلی سرافرازی فرمایند ۱۵ تعلیم و تعلم پیش از سبب بہانہ نمی باشد۔ مصراع

دل چوں روشن شد کتاب و دفتر تری در کار نیست

- ۲۰ احمر۔ در سن یازدہ سالگی (۳۲۶) بودند کہ در منام بہ صحبت سید الانام علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام مشرف گشتند کہ آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ بہ بشارت دلایت احمدی سرافرازی فرمایند و بمشرقی سازند با مدابہ عرض حضرت ایشاں رسانیدہ مکتوب آن گردیدند کہ چوں بہ حصول ایں مقام از آنحضرت از آنسرور علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام بمبشر گردیدہ حضرت ہم بہ بشارت آن ممتاز گردانیدہ فرمودند ترا خواہ شد تا حصول بشارت صریحہ از آنحضرت در آن کاروال بودند و آنچہ استعداد مبطن بود آن بسرعت کاملہ می خواستند و حضرت ایشاں ہم ہمیشہ

لہ د۔ "بہت" ندارد لہ م۔ لدنی

امید داری ساختند زیرا که این مقام بسی مرتفع است مقامات طریق که در رنگ زینه های آن بام باشند قطع می نمایند تا به مقصد اقصی پروبال مقرر نموده پرواز در رنگ شهباز نمایند تا آنکه در سن هشرده سالگی حضرت ایشان رحمته الله تعالی به بشارت ولایت احمدی مرحمت کرده فرمودند آرزوی چندین ساله به حصول پیوست و موعود منجز گشت.

۵. احمر - اکثرهای گفتند که حضرت ایشان به من می فرمودند که از طرف باطن تو خاطر جمع گردیده است اما سرانجام ظاهرنیز از ضروریات طریق دانسته در تکمیل آن سعی جمیل باید نمود که این ممر طبیعت در قلع می باشد امثال امر را واجب دانسته ساعتی کثیره بجا آورده اند و آنچه لابد و لازم بوده بانجام رسانیدند و آنچه از روایات بوده به سبب عروض عوارض که مکرراً مذکور گشته اگر چه بطریق سبق نه رسیده اما از راه علم لدنی همه را با خبر رسانیدند.

۱۰. احمر - روزی که حضرت ایشان رحمته الله تعالی اجازت تعلیم طریقت و نصحت ارشاد بآن مخدوم زاده عالی تبار مرحمت کردند بر زبان درفشان آوردند که از مدت یک سال می خواهم که ترا اجازت فرمایم اما از آن جا که درین ایام کشمکش مریدان در اخوان تو بسیار است و هر یکی طالب مرید است طالب حق نیست ازین جهت خود را معاف می داشتم اما احوال به یقین کامل مرا معلوم شد که در تو طلب مرید نمانده است و هر چه خواهی برای خداست نه برای نفس باطنیان خاطر اجازت دادم سوال اکثری از اهل قبیله باین حرف سخن دارند که آنحضرت به شوق تمام مرید گرفتند و حضرت ایشان نفی طلب ارادت از ایشان به باغ و جوه فرمودند چنانچه در وقت عطای این بشارت سبأ مبارکه هم دوسه مرتبه گردانیدند که در تو طلب مرید نمانده است فکیف تصدق بشارت جواب بشارت حضرت ایشان عین صدق و کمال صواب است چه غرض آنحضرت رحمته الله تعالی آن است که مرید طلب برای حب جاه و طلب ریاست نه باشد و آن خود از شائبه ایشان می گریخت بلکه غرض شریفه ایشان در وقت مرید گرفتن آن بود که از ازدیاد رواج طریقت حضرت ایشان حاصل آید و مستر شد داخل بشارت غفرت لک و لمن توصل بک الی بوسطه او بغیر وسط الی یوم القیمة ، که به حضرت مجدد الف ثانی و بعد از آن بحضرت ایشان رحمته الله تعالی الهام شده بوده گردد چه کلام سابق حضرت ایشان که

هر چه خواهی برای خداست نه برای نفس مؤید این قول است -

- این نیاز مندی پر دبال را (۳۲۷) صحبت آنحضرت قدس سره بسیار دست داده
 هیچ حرف ایشان را نفسانی نه یافته فکیف دعوة الخلق الی الکبیر المتعال که از اعظم
 عبادات است تمام همت ایشان مصروف بر از یاد ارشاد حضرت ایشان بوده که تمنای آنحضرت
 که ولادت ایشان درین کبر سن شده بود بانجام رسد و درین طور وقت پرفتق و اختلال که کمال
 ۵ قرب قیامت است و دیگر برادران ایشان هم قبل ازین به سفر آخرت شافیه اند ظاهر احمدی
 هم از عباد الهی از آن فیض معصومی که از کائنات احمدی رسیده شاداب گردید و حق حضرت ایشان
 ادا باید و امور دیگر هم از حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه بسیار نقل می کردند که از سبب قلت حافظه
 مانده در خاطر مانده اند و سن شریف ایشان بست ساله بود که وصال حضرت ایشان روی داده و
 همه کمالات را در رنگ اخوان کرام خود اخذ نموده جانشین حضرت ایشان گردیدند شاید این مقال
 ۱۰ هم از عمده ارباب کمال به گذرانم -

- احمر - حضرت دالده ماجده سلمهار بهای فریاد که روزی در ایام قرب ارتحال حضرت ایشان
 رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ قدوة الواصلین حضرت سیف الحق والدین و قدوة ارباب تحقیق حضرت شیخ محمد صدیق
 قدس الله اسرارها با هم در خدمت حضرت والدۀ کریمۀ خویش قدس سره رسیدند و من هم
 حاضره الوقت بودم حضرت شیخ سیف الحق والدین در مدح ایشان فرمودند که هیچ کمال از آن
 ۱۵ قبیل نمانده است که حضرت ایشان به برادران بزرگ مانده فرموده و ایشان بآن کمال بشر نه شده
 باشند هر چه بآنها فرموده اند بایشان نیز گفته و هر بشارتی که به کلانان بخشیده ایشان نیز بآن ممتاز شده
 احمر - حضرت قبله گاهی قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس می فرمودند که چهره ای منخدم زاده
 عالی تر از ادعی الخصوص جبه و ابرو و بینی و هر دو چشم خیلی اشبه است بحضرت ایشان رضی الله تعالی عنه
 احمر - اکثر آنحضرت قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس خود می فرمودند که اگر کسی دعوی اصالت
 ۲۰ نماید من احکم بدان و درین گفتن دست شریف را بر سیمای مبارک هم می گذاشتند بطریق اشارت
 اما ادب آن متحمل نمی گرد ما نا که مشابیه حضرت ایشان باین اشارت دست امی رسانیده
 و بشارتی هم بر آن عضو منور حضرت ایشان می نمیده باشد اما بهر حال از غایت ادب لب به
 تصریح نمی کشودند -

له د - کائنات ۲۷ د - م - چنانچه ماند

احمر۔ دربارہ حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا می فرمودند کہ از غایت اتباع خیر البشر شفع
یوم الحشر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تمام سنت ادا یافتہ چنانچہ در حدیث نفیس است (انما) مثل
امتی مثل الغیت لا یدری اولہ خیر ام آخرہ ہما نسبت در فرزندان حضرت ایشاں جاری
گردیدہ است اگرچہ کلانان مجاہدات فرمودہ باعلیٰ مراتب کمال رسیدہ اند و دورہ اخیرہ حکم دیگر
بہم رسانیدہ بود و ایں اشارت بر فضل خویش بہ ظہور می پیوستہ ہر چند مخلصان کلانان را برای
کلام شریف ایشاں قیل و قال است کہ کلانان ہم در دورہ اخیرہ فیض ہا برداشتہ اند و قبل از ین
یافتہ اند ہرچہ یافتہ اند اما غرض آنحضرت را قدس سرہ محل دیگر باید جست و آن در خاطر ایں آوارہ چنین
راہ می یابد کہ کمالاتی کہ (۳۲۸) در ذات مبارک حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا بطریق ہیئت
مجموعہ از اول عمر مقدس بودند در آخر آن نچتگی و بالیدگی بہ نوعی دیگر پیدا کردند مثلاً آن فرزندان کہ
در آخر عمر بطہور آمدند کہ دیدند گویا نسخہ کمالاتِ آخرینہ در اول تولد گشتند و ثانیاً آنچہ بہ کسب
خود یافتند و نیز در دورہ آخرینہ تولد گشتند روز بروز طلعت افروز تری گشتند یافتند ہذا ما حکمت
عقلی فی توجیہ ذالک الکلام والعلم عند اللہ العزیز العلام۔ و آنحضرت قدس سرہ
خود را در جیب کمالات حضرت ایشاں ذرہ محقر بلکہ کمتر از اں می شمردند و محبت حضرت ایشاں
و حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہما جزئی از اجزای ایمان می دانستند و جمیع فرزندان حضرت ایشاں
در ین مقام اعتقاد محکم بنیاد متحد اند و خلفاء کرام نیز برای رسوخ ثابت و استوار و آنحضرت
قدس سرہ اکثر با مراضِ صوری ابتلائی تمام می داشتند و ہموارہ بہ پرہیز اطعمہ مرغوبہ و فواکہ محبوبہ
گرفتار، چنانچہ روزی پیش ایں عاصی تباہ کار می فرمودند:

احمر۔ جفرا ت بسیار مرغوبہ الطبع است و مدت سیزدہ سال است کہ نہ خوردہ ام ”و ہمیں
قسم نام چندین میوہ و طعام اکثری می بردند کہ با وجود شوق نہ خوردہ ایم۔“

احمر۔ روزی می فرمودند کہ پرہیزی کہ از راہ خوف مرض نمودہ اند تصفیہ بخش باطن است در رنگ
پرہیزی کہ ارباب ریاضت اختیار نمایند و اکثر انقال زمانہ ماضیہ کہ بر خود گذشتہ بہ لطافت تمام
ادامی فرمودند چہ کلام شریف ایشاں از غایت صدق باہمی لطیف بود نقلی از اں بہ خاطر ماندہ اخوی
محمد پناہ را کہ اول گیرندہ نقل ایں مقامات است و صاحبِ معنی و نکات بہ ذکر اں مسرور

لے دادین میں منقول فقرہ نسخہ ”د“ میں نہیں ہے۔

باید ساخت -

احمر - می فرمودند که بادشاه خلد مکان هنگامی که متوجه حسن ابدال بوده روز منزل حضرت سرهند شقه که بدستخط خود بایں ضعیف نوشته العشاء بعد العشاء والبهادر فی خد متکم وقت الغداء و معنی آن شقه نیز بآل عزیز تفهیم باید نمود یعنی طعام شبینه بعد از نماز خفتن خواهیم فرستاد و بلك نوش بهادر که متمنائی ایشان بوده بعد از نماز بامداد در خدمت برای ارادت خواهد رسید آخر همچنان به ۵ وقوع پیوسته که طعام بعد عشاء رسیده و فردای آن بلك نوش بهادر را مرید آنحضرت کنایندند - ابیض - فقیر دور از کار یک بار به داعیه گویار از سرهند برآمده چون به شاه جهان آباد رسیده در مقام آنحضرت قدس سره بدستور قدیم خود منزل نموده ، و در آن جا به حُجّی شدید گرفتار گردید و امتداد دو هفته کشیده دریں مدت عنایات فرادان از دم و توجهات بی پایان و معالجات ظاهرات و دعوات متکثره به حال ایں درویش مرعی می داشتند روزی در غلبه مرض تشریف برای عیادت که کلال تر عیادت است آورده فرمودند شما خود به عافیت هستند آری ایں خادم شما به شکل حُجّی نشسته است اگر چه مال کار ایں هم به عافیت است و دریں فرمودن خادم به شفا بود بعد ایں کلام فقیر به عافیت شد و خادم بیمار گردید و تا سه چهار ماه آزار سخت کشیده عافیت یافت (۳۲۹) سه تصرف و یک مفوظ دریں ابیض جلوه گر گردیده فافهم ولا تکن من الغافلین - اگر بر تفصیل احوال آنحضرت شوق دامن گیر گردد پس به مقامات ایشان که بزبان نصیح ۱۵ عربی که عربان فضلا که مرید آنحضرت باشند تصنیف نموده دوستان را مسرور و اهل ارادت را حضور بخشیده اند رجوع باید نمود - هر چند ایں فقیر هم به ملازمت آن مقامات مشرف نه گشته است اما از ابناى کرام ایشان تعریف آن بسیار شنوده -

بادشاه محرم محمد فرخ میر رحمة الله سبحانه ورحمة واسعة که مرید آنحضرت بوده در هنگام قید او در قید حیات بود و خیلی متاسف و متالم ماندند تا آنکه شب پنجم شهر جمادی الاول سنه ۲۰ هزار و صد و سی و یکم هجری جاں بحق تسلیم کردند اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ - اما وصال در شاه جهان آباد روی داده و تابوت شریف را در سرهند برده روضه علیحدہ متصل روضه حضرت ایشان ساختند طوبی لمن زارها بکمال الاعتقاد -

له د - م - حمای   له م - القاصرین   له د - بست

و تاریخ وصال آنچه فرزندی نیاز احمد سلمه الله تعالى یافته "معرفت زبان مرد"
 و بعد وصال آنحضرت محمد فرخ سیر مقتول گشته این همه ظهور فتن مقدمه تشریف آن قبله
 ارباب ولایت بوده که تا حال عالم را در تیغ قناب انداخته بلی فرزندان بلاد اسطه حضرت ایشان
 که فاضل ترین ادیاء کمال اند در ابناء کرام، همی ذات شریف ایشان مانده بود. چون ایشان
 رخت برداشتند توقع خیر و برکت در شد و هدایت با او بشابه معلوم از حضرت حق سبحانه
 بر محبت حضرت ایشان ثبات و استقرار معلول است که متابعان ایشان را درجات
 قرب مامول ۵

دست کوتاهی خود زیر بارم
 از بالا بلند ان شرمسارم

۱۰ و فرزندان آنحضرت قدس سره دو اند. کلاں تر آنها فضیلت مآب حافظ
 قرآن مجید شیخ محمد مهدی است به محاسن اخلاق موصوف و به مکارم اوصاف مدوح در علم
 ظاهری معقولات و منقولات به قوت تمام خوانده و کارخانه ارشاد و والد بزرگوار هم بالفعل
 بایشان متعلق است تفصیل علم بشارات ندارم تا در قسید قلم در آورم. هر کجا هست خدایا
 سلامت دارش.

۱۵ شیخ عبدالباقی فرزندی آنحضرت اند و به بنحیدگی اوضاع معروف گویند در ادب
 آنحضرت این مخدوم زاده را با جازت تعلیم طریقه نیز سرفراز فرموده اند و همواره اوقات بتلاوت
 قرآن مجید بسر می بردند. چند سیپاره هم حفظ نموده بودند زیاده از یک سال است که می گفتند
 الحال ظاهرا با خبر هم رسانیده باشند و برای عاصی مهربان اند هر کجا هست خدایا سلامت دارش.
 (دختران حضرت خواجه محمد معصوم قدس سره) حضرت ایشان را رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ شش فرزندان
 بودند که احوال آنها بقدر حال گذشت بنات هم شش اند. از آن جمله یک دختر در حضور انور
 و ولایت حیات سپرده و پنج دیگر بعد (۳۳۰) آنحضرت مدتها باقیات صالحات بوده هر کدام
 در فضل و عصمت و ورع و تفاوت بی نظیر عصر خود بوده و به بشارات کثیره از آنحضرت
 عالی درجات بشره گردیده همت و سخاوت هر یکی شاید آن بوده که ظهور حضرت ایشان در پرده

۱۰ "ارباب ولایت" نسخه "د" ندارد ۲ م. دستی ۳ د. کوه

آنها جلوه گراست و انتقالِ افرادان درین کتاب از بنتِ کبریٰ حضرت ایشان در قید قلم در آمده
 ازین جا بزرگی ایشان بر دیگران دریاب و بالفعل والدۀ احقر که بنتِ صفیٰ آنحضرت اند در
 قید حیات - قدری از احوال ایشان در کنز اول مقدمه این مقامات مذکور گردیده سلمهار بهما -
 رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاسْرَفَنَا فِيْ اٰمُرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا
 وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِيْنَ - و صلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقہ محمد
 و آلہ و اصحابہ و اتباعہ اجمعین -

مفتاح، مشتم

در ذکر بعضی از اقربای عظام حضرت ایشاں وما یشتمل هذا الباب -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- ۱۰ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ
وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ يَعْلَمُ مَا يَلْجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ
السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ - والصلوة والسلام على رسولہ
محمد الذي كتابه افضل من التوراة والانجيل والزبور وعلى اله وصحبه
وازواجه الطاهرات وبناته المكرمات وجميع تابعيه الى يوم البعث والنشور -
- ۱۵ بر قافله سالاران وادی عشاق ذادک فغان سینه آفاق و معتکفان مسجد بیت اکرام
و معتصمان جبل المتین حضرت کلام و جنون آموزان قامت دلربای و حیا درزان برقع آشنائی
وصاف دلان محفل ملکوتی و پاک روحان مجلس جبروتی و دور بینان بزم گاه احمدی و باریابان
بارگاه سرمدی و طالع مندان دولت معصومی و دولت مندان تربیت قیومی و نکبت افروزان
معرکه فضل و احسان و طلعت بخشان بدرقه انس و جان که از غایت خضوع و نهایت انقیاد
اسرار واجب الاستتار حضرت ایشاں و ابناء کرام آل قبله صفا کیشان رضی اللہ تعالیٰ عنہم به کمال
۲۰ محبت و اعتقاد در گوش جان در وارسفہ منتظر استماع حالات بدیعہ و مقالات رفیعہ اقربای
آل امام درویشاں علی الخصوص چیزی که از جناب قطب الاقطاب قبلہ گاہی قدسنا الله
سبحانه بسره السامی می شنوده به شوق تمام نشسته اند مخفی نماد که بنیاد معاملہ این کار
ولایت استوار همه به طفیل عنایت آنحضرت قدس سره بظہور پیوسته و این بادہ خوشگوار
از جام فضل پرور دگار چکیده که بتشنگان بادیہ فراق قطرہ ازاں رسیده پس خاموشی ازین

حرف بس شگرف از محرمات طریقت در مذہب عشاق گشت

ز حرفش کی توانم بود خاموشش بگو شمع عشق می گوید که بخردش

چوں به میامن تو جهات حضرت قبله گاهی مرشدی که قبله اصحاب کرامات بوده اند،
 این همه برکات حضرت مجدد الف ثانی و کمالات حضرت ایشان قدسنا الله سبحانه باسراهم
 دیده و شنیده و باسرار فرزندان ایشان رسیده و ایمانی به موافق حوصله خود باین معارف حاصل نموده
 ۵ ازاں است که امانات با اهل آن رسانیده و الا بدون اجازت اظهار این اسرار عین خیانت
 است بکه خواب نادیده (۳۳۱) در پی تعبیر آن دویدن است پس عزیزی که به توسل او این
 همه محرمیت باسرار اولی الالبصار حاصل روزگار عاصی تباه کار گردد و عقل سلیم بلا توقف حکم به ذکر
 بعضی از معارف و اسرار آن قدوة اولیاء کبار به کمال فحاشی و اعتبار نماید هر چند که به تحریر بعضی
 ۱۰ ازاں مزایا در کتاب منظر اولی الالباب قبل ازاں به چند سال کتاب سعادت کرده است اما
 در ضمن احوال حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بحکم آنکه کل متضمن جمیع اجزاء خود است
 ذکر این جزء اعظم که در موضع کل کامل است از واجبات اہل فراست دانسته کنز اول این مفتاح
 را به ذکر آن منظر فضل اللہ تقسیم اولی و انسب نمیده و سخن چند ازاں عارف ارجمند مروج طریقه
 نقشبند نزد ہمیده کاران معنی بلند به صد شوق و طراوت و بانہایت انبساط و سعادت باید نمود
 ۱۵ متوکلاً علی الرحیم الودود۔ بعد ازاں به ذکر اعزہ دیگر که کسب کمالات از جناب حضرت ایشان
رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ نموده اند به قدر علم و دریافت خود باید پرداخت، اما دقیقه دیگر پیش از شروع مقصود
 به ضرورت عقلی و اجبۃ التقریر است و آل آن است که رجوع اصغر و اکبر اہل قبیلہ احمدیہ
 بحضرت ایشان افتاده هر چه یافته از آنحضرت قیوم یافته و ہر کہ فیض برداشته اند دانہ از خرمن
 معصوم برداشته و دریں جا ذکر چندین ازاں صاحبان مرقوم خواهد شد ان شاء اللہ تعالی۔ و جہ ترک
 ۲۰ بعضی دیگر معقول مستمعان باید ساخت بدانند کہ حضرت شاہ جی قدس سرہ کہ برادر اصغر
 حضرت ایشان اند رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ اگر چه در آخر کار رجوع بحضرت ایشان به کمال خضوع آورده بودند
 اما چیزی کہ ازاں به سمع این ناقص رسیده باشد در حرف خواهد بود با وجود علم یقینی خود کہ بہ حال
 بر کمال ایشان از روی اعتقاد حاصل است بہ تحریر دوسہ ورق خوردندی داخل مزاج نہ گردد

برای دوسه حرف مسموعه که در مواضع دیگر هم گنجایش ایراد آنها پر بسیار است کنز علیحدہ چه طور
تصنیف نماید و اگر نماید تسلی دل حاصل نماید بلکه جرأت دست و قلم را جانب دوات نمی گذارد
و فرزند کبیر ایشان شیخ ضیاء الدین یوسف اگر چه به ارادت بلا واسطه حضرت ایشان در اول
حال مشرف است و ثانیاً از حضرت حجتہ اللہ بہ بشارات کثیره بشراما کاتب را مطلقاً اطلاع
برسد بشارتی از بشارات حضرت ایشان که تقریر معهود فرموده باشند حاصل نہ بلکه بر تفصیل بشارات
۵ حجتہ اللہ کما ینبغی ہم اصلاً نیست اگاہی۔ والسکوت من الذکر فی مثل ذالک المقام اولی
لسلاً یستلزم الالہانۃ ماند۔ عم شریف شیخ عبد اللطیف دسہ فرزند حضرت خازن الرحمت
قد سنا اللہ سبحانہ باسرار ہم کہ احوال آنها پاره از مکتوبات و پاره از مسموعات معلوم است
پس کنوز اربعہ باقیہ ازین اعزہ اربعہ باشد و این مفتاح مفتوح کنوز خمسہ گردیدہ لیکن چون حق عم
شیخ عبد اللطیف بہ موجب حدیث نفیس صلی اللہ علیہ وسلم عم الرجل صنو ابیہ راجح
۱۰ گشت (۳۳۲) کنز ثانی از آل جناب مقرر گشت و کنوز ثلاثہ باعتبار عمر از آل اکابر روزگار
خواہم نوشت، ان شاء اللہ تعالی۔

(شیخ محمد فضل اللہ قدس سرہ)

کنز اول - در بعضی از احوال قطب الاوتاد بدر الزہاد شمس الافراد حضرت قبلہ گاہی منظر فیض
الہ اشخ محمد فضل اللہ ۵

ذَالِکَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۝

بود واضح ز پیشانی ادای فضل ربانی

ملک سیما فلک پیما چو مرہ در انجلائی کرده ام پیدا

کارخانہ ہمت کہ با آنحضرت والا منزلت متعلق بودہ مگر دستگیری آن فرمودہ لیاقت آن
پرواز عطا فرماید کہ مرغ شکستہ بال این آوارہ بہ فکر مدح آن قبلہ ارباب کمل بر آشیان قدس
صعود نمود افسانہ حسن و جمال خال بہ سمع عندی بیان بتان کمال رساند ۱۰

تأصبا افسانہ چشم تو در گلزار گفت برگ گل در چشم بلبل تیغ خوں آلودہ است

آنحضرت والا منزلت قدس سرہ نبیستہ حضرت مجدد الف ثانی و ہمیشہ زادہ حقیقی

حضرت ایشان اند رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ہر چند نام آبای کرام ایشان قبل ازین در مقدمہ کتاب حضرت

مخدوم کہ والد حضرت مجدد الف ثانی بودند مذکور گشتہ است و بعد از ان کہ سیہای ایشان ہوں ۱۵

کہ سیہای حضرت مجدد الف ثانی است کہ در مفتاح اول گذشتہ اما چون بعد اوراق مشقت

الحال نہ کردہ اند بنا بر آن تکرار واجب اولی الابصار گشت آنحضرت فرزند معرفت پناہ شریعت

دستگاہی شیخ عبدالقادر اند، آنجناب را مدتی تقریب اتفاق خدمت قضاء بلدہ دارالارشاد

سرہند افتادہ بود، عدالت ایشان نہ بآن مرتبہ مسموع گردیدہ کہ شئمہ از ان دریں اوراق تسوید گردد

بلکہ اگر کتاب کثیر الابواب نویسد ہم ظاہر اچندی از ان قصص ادا نہ باید۔ ۲۰

مشہور السنہ خواص و عوام است کہ در عہد ایشان شیر و بزد در یک ظرف آب می

آشامیدند و این کنایت از کثرت عدالت است و ارادت ہم جناب حضرت مجدد الف ثانی

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ داشتند بعد از ان آنحضرت فائز الرحمت قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس

لہ م۔ قبلہ گاہ ۵ "ارباب کمل بر آشیان قدس" نسخہ "د" ندارد

کہ خلف ارشد آنجناب بودند^۱ رجوع آورده بشارت فناء قلب کہ درجہ اول است از درجاتِ دلایت یافتند اما حضرت قبلہ گاہی مرشدی^۲ کہ خلف ارشد آنجناب بودند بعد از وصال ایشان بر سر تربت رفتہ کار ایشان را بجای کہ می خواستندی بردند چہ دریں راہ وصول فیض بر اموات در رنگ احیاء از اکابر اولیاء بطریق مساوات است اما امواتی کہ در حالت حیات ہم قطع منزلی از منازل سلوک کردہ باشند بعضی از کمالات ایشان ہم دریں کنز مشروح خواہد شد ۵
ان شاء اللہ تعالیٰ۔

و آنجنابہ د شیخ عبد القادر شریعت پناہ فرزند شیخ محمد امین اندودی فرزند شیخ عبد الرزاق دودی فرزند عارف باللہ احمد مخدوم شیخ عبد الاحد است قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم۔ کمالات ہر یکی کہ مسموع گشتہ اگر در قید قلم در آید کتاب بسی دراز گردد و معاملہ مخدوم مستغنی از توصیف و اصفین است و شیخ عبد الرزاق برادر کلال حضرت مجدد الف ثانی بودہ اند و صاحب اسرار و معانی۔ ۱۰
احمد و ابیض۔ حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ می فرمودند کہ سنن رسول کریم علیہ و علی الہ الصلوٰۃ والسلام ہر قدر کہ بمارسیہ بفضل اللہ سبحانہ از ما داگردیدہ اما آرزوی آن است کہ نبیستہ دختری بہ حضور ما متولد شود و آن را بردوش برداشتہ بازی نمایم تا این سنت ہم ادا یابد اما در حیات خود این کار در نظر در نمی آید، همچنان شد کہ ولادت نبیستہ (۳۳۳) بعد وصال امام ربانی مجدد الف ثانی اتفاق یافتہ بلکہ امر خبر والدہ شریفہ آنها ہم بعد شد اما نسبت بحضور اقدس بود و امام آن بود کہ توقفی دریں کار از سبب وصال بماند و در ایام خلوت صفہ معلی کہ اصلاً غیر از فرزندان در آن جا بدون اجازت باریاب نہ بودہ زیوری کہ برای جہیز این صبیئہ خود ساختہ می شد بحضور شریف طلبیدہ می دیدند تا دقیقه از دقائق صلہ رحمی نماند کہ ادا نہ گردد و القصہ فرزندان بہ موافق وصیت قیوم دوران کتخدائی آن ہمیشہ خود بعد شش ماہ حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ نمودند و عنایت بسیار این صبیہ از مرقد منورہ مشاہدہ فرمودند۔ ۲۰
بر سر اصل سخن آیم و گویم ولادت با سعادت آنحضرت قدس سرہ روز عاشورہ و جمعہ سنہ ہزار و پنجاہ در بلدہ طیبہ حضرت سرہند اتفاق افتادہ و فضل قادر در کسوت بشری کہ احسن تقویم است ظہور نمودہ از آن بعد کہ حضرت فاذن الرحمت ہر گاہ آنحضرت را قدسنا اللہ سبحانہ باسراہما

۱۔ کہ خلف ارشد آنجناب بودند، نسخہ ۲ ندارد ۲۔ داوین میں منقول فقرہ نسخہ ۴ میں نہیں ہے۔

می دیدند می فرمودند.

احمر - ما فضلیا نیم تاریخ ولادت آن قبله اصحاب ولایت یکی از مخلصان حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه "آن قطب الاقطاب تولد شد" یافته.

احمر - حضرت خازن الرحمت و حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما بعد از فراغ نماز جمعه بدستور معمول در روضه مقدسه حضرت مجدد الف ثانی برای زیارت تشریف برده مراقبه داشتند می بیند که مجلس که به کمال تکین بوده یکایک به سرور و نشاط و رقص مبدل گردیده است و تهنت و مبارک باد از هر طرف با آنحضرت آغاز کرده حضرتین از غایت تعجب استفسار از این شادی و سرور نمودند و فرمودند همیشه شما پسرزائیده است که آثار فضل بر شما بی وی جلوه گراست و انوار غایت بر ناصیه او تابان مثل قمر بر خیزد و مبارک باد شوید و از اخوت پناهی قبله گاهی مرحومی شیخ عزالدین احمد قدس سره چنان سموع گشته که حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه چنین فرموده اند که آن طفل را روزی بر سر قبر من آورده خواهد نشاید تا این سنت بعد موت ادامی یابد و القه چون چشم واکردند صوفیان عظام مرده دولت انجام دادند و خبر تولد آنحضرت به سمع حضرتین رضی الله تعالی عنهما رسانیدند برخاستند و مبارک باد ستافتند و غایت لم یزلی که در حق ایشان معلوم کرده بودند باظهار آن لب کشودند و روز عقیقه حضرت ایشان محمد فضل الشانام ایشان گذاشتند و حضرت خازن الرحمت به محمد شاکر مسمی فرمودند اما اشتها ز نام اول در رنگ عظمت فضل عظیم گشته که از الهام کریم به ظهور پیوسته و معنی اسم ثانی نیز بر وجه اتم بر چهره فضل جلوه گر بوده چه معنی شکر حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه چنین می نویسد.

فتح - بدانند که شکر عبارت از صرف عبادت جمیع ما انعم الله علیه من الجوارح والقوی الظاهرة والباطنة الى ما خلق واعطاه لاجله لولاه لما حصل الشکر شاکر روزگار بوده اند.

چه این نام نیز به موجب الهام ملک علام از زبان الهام ترجمان خازن الرحمت برآمده و هر روز بمقامات مجلیه و اسرار غریبه از آنحضرت در خرد سالی با محسوس می کردند کرامات فراوان

۱- در "حضرت" ندارد ۲- م - پیشانی ۳- در "فضل" ندارد
۴- "در روز عقیقه" در نسخه م بیاض است.

در ہر ماہ شاہدہ می نمودند و از سال چہ نوید کہ بچہ منوال در غلبہ حال می گذشت۔
چون بہ سن تعلیم و تعلم رسیدند در اندک مدت قرآن را ختم کردہ (۳۳۲) بہ کتب متداولہ
معقولہ و منقولہ پرداختند و بہ قوت تمام سبقاً بعد سبقاً و ورقاً بعد ورقاً تحصیل علم نمود با حسنہ
رسانیدند۔

۵ در سن بست سالگی فاتحہ بر بیضادی خواندند و درین مدت سفر حجاز با خوان کرام خویش
نمودند کہ درین مدت دو نیم سال امتداد آن سفر بود سبق موقوف مطلق بود آری حفظ قرآن مجید
در آشنای راہ حج بر سواری فیل^۱ کہ حضرت وحدت و شریف محمود رفیق بودند و صحبت حرف و حکایت
اکثری گذشت چہ شریف محمود مردی خوش تقریر بودہ در سہ ماہ چند روز کم یاد فرمودند و در رمضان
آیندہ بہ حضرات عالی درجات در نماز تراویح شنوایند و برین مقدمات بعدی رسم ان شاء اللہ تعالی۔
سخن چند از او اہل احوال آل قطب الابدال بیان نمایم۔

۱۰ احمد و ابیض۔ در ہنگام کہ آن قبیلہ اناام بہ شش ماہہ بودند روزی بر سر قبر مقدس حضرت
مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالی عنہ کہ مخر خاک مدینہ است فردوس را نگینہ بردہ نشانند گویند
قبر شریف زمانی بہ جنبید بر حضرات منکشف گردید کہ حضرت مجدد الف ثانی بہ معرفت کلی بر خود
سوار گرفتند و شکرانہ آن نمودند کہ این سنت ہم بہ وجہ شائستہ ادا یافت و می فرمایند کہ فلانی
سبطی است از اسباط کما ورد فی الخبر کہ حسن و حسین علیہما السلام سبط من
۱۵ الاسباط۔ و بشارت طول عمر و کمال معرفت و عمق علم مرحمت کردند و ہمہ بشارت بہ منصبہ
ظہور رسید و الحمد للہ المجید۔ ازین ابیض کہ مشتمل بر احمر است صریحہ از خزانہ مجدی
گشتہ کشودہ صدق نقلی کہ از اخوت پناہی مرحومی گذشت جلوه گر گشت۔ درین جا بایں فقیر این
نقل چنان بہم رسیدہ کہ در حالت حیات خود ہم حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالی عنہ بہ فرزند ان
گرامی وصیت این معنی فرمودہ بودند کہ حصول این متمنا در حالت حیات دست نہ داد اما بعد
۲۰ ممات نبیہ را بر سر قبر خواہید نشاندازاں بود کہ این وصیت برین نبیہ اوسط کہ خیر الامور
اوسطها واقع است بہ ظہور پیوست چہ کشف حضرات عالی درجات درین فرزند ارجمند
توافق نمود و ابواب فتوح براں منظر فضل الہی کشود۔

۱ م۔ بہل ۲ م۔ ”یاد“ ندارد ۳ م۔ فرصت ۴ م۔ د۔ مبشر

احمر - آنحضرت والا منزلت قدس سره هفت ساله بودند که والد بزرگوار ایشان سفر حضرت دہلی بہ تقریبی از تقریبات اختیار فرموده بودند و مدت چند ماہ گذشت کہ خبر خیریت ایشان فرحت بخش مخلصان نہ گردیدہ تردد ہمہ را ازین سبب بہ کمال شامل حال بودہ روزی اخوت مکرمات بآنحضرت معروض داشتند کہ متوجہ شدہ خبر قدم میمنت لزوم حضرت والد بزرگوار اظہار نمایند کہ تاکی بہ جمال خود مشتاقان را مسرور فرمایند و بالفعل در چہ کار اند و کجا اند ۵ آنحضرت اندکی چشم پوشیدہ و بزبان شریف آوردند کہ امروز تا آخر روز تشریف وطن می فرمایند فکر استقبال باید نمود آنی نہ گذشتہ بود کہ خادم آن جا رسیدہ خبر تشریف رسانیدن بین الظہر والعصر خود رسیدند - و این تصرف فرزند خود را شنیدہ شکرانہ الہی بہ تقدیم رسانیدن و نیز اکثر مردم از ایشان نقل می نمایند کہ در مدح آنحضرت اکثر ہا می فرمودند -

احمر - کہ این فرزند مادر زاد ولی است - ۱۰

احمر - بارہا از زبان دُر فشاں آنحضرت والا منزلت استماع یافتہ کہ من خود را در ایام طفولیت پیش از حصول ارادت بہ مقاماتی می یافتیم کہ بعد از کلال سالیہا از حضرت ایشان

بشارت آن یافتہ و ابوبکر کریمین مرا ہم برای یک قسم اعتقاد خاص بود (۳۳۵) کہ با وجود برادر کلال ما بارادت حضرت خازن الرحمت رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ مشرف بودہ و بہ بشارت کثیرہ ۱۵ از ایشان بشر اصلاً عشر عشر این اعتقاد نہ بودہ بلکہ آن برادر م کہ مسمی بہ خواجہ محی الدین بودہ

قدس سرہ نیز بسیار معتقد ما بودہ و تعریف استعداد مای فرمودند و در نہاد ما شوق آن بودہ کہ بخدمت حضرت ایشان باید شتافت و بہرہ از کمالات ایشان باید برداشت چون

نصیب اول در اخذ بعضی کمالات حضرت خازن الرحمت نیز بود مشورت والدین و حمہما اللہ سبحانہ بر آن قرار گرفتہ کہ مرید آنحضرت قدس سرہ باید کنایہ ہمچنان کردند

و آنحضرت بہ عنایت کثیرہ تعلیم طریقہ فرمودند و توجہات گرانمایہ بہ کار بردند و در ہر صحبت بشارتی ۲۰ مرحمت می کردند چون غلبہ شوق در نہاد خاطر مبطن بودہ دل تنہای ہل من مزید می نمودہ تا آنکہ یازدہ سالہ شدیم و حضرت سیف الحق الملتہ والدین نیز ہمن من بودند و شش ماہ بزرگ بودند خبر رسیدہ کہ حضرت ایشان ایشان را بہ فنائی قلبی بشر فرمودہ اند این معنی موجب تلو اس

بی قیاس گشت آخر کار دوات و قلم طلبیده با وجودی که محاوره تحریر نه داشتم عرض احوال خود به خط پریشان و عبارت پراکنده بآن خال اکرم سعید ازل خازن الرحمت نمودم که مقصود طلب مولی است نه پیری و مریدی رسمی و اسمی اگر کار کشائی طالبی به وجه احسن می توانند فرمود خود باحوال او پردازند و الا جواب عنایت فرمایند تا رجوع به خال اوسط اعنی جناب حضرت ایشان نمایم که در آن جا همسالان ما به ولایت صغری مبشر گردیده اند و قریب باین الفاظ چیزهای بسیار نوشتید. ۵

احمر - می فرمودند چون خرد سالی با غلبه شوق مجتمع بوده هیچگونه ادب را در حوالی خود نه گذاشته ازین جهت سخنان گستاخانه در سلک تحریر منسلک گشت چون آن رقعۀ شوق که ماحصلش مذکور گشت به حضرت خازن الرحمت رسیده از مطالعه آن خطهای فرادان به کار بردند و حلاوتها نموده عنایت نامه در جواب آن به قلم مشکین رقم نوشتند که در او این بیت هم مندرج بود ۱۰
به نوری که جمالت بر دلم تافت یقین دافتم که آخر خواهمت یافت
و تسلیهای دیگر هم بسیار تحریر فرمودند که به حافظه این درویش نمانده مانا که آن کتب در مکتوبات شریفه حضرت خازن الرحمت مندرج است.

بعد ازاں روزی دیگر ایشان را به حضور خود طلبانده کلمات عنایت بر زبان شریف آوردند و بشارت وصول مراتب کمال که در آخر کار نصیب آن قبله ابرار بوده مرحمت کردند و نیز فرمودند. ۱۵
احمر - که من سدره شمانی نمایم اگر کشائش کار در خدمت خال اوسط خود می فهمید در آن جا رجوع نمایند، اما بهر حال خواه این جا باشند خواه آن جا بردند. آخر به مطلب اقصی می رسند بعد ازاں به توجه به انداختند و بشارت ولایت صغری که موجب غبطه ایشان در آن وقت گردیده بود عنایت کردند.

۲۰ حضرت وحدت که همسال ایشان بودند و شش ماه اصغر نیز باین بشارت (۳۳۶) بارفاقت مبشر شدند و معامله ایشان روز بروز صورت دیگری گرفت و رنگ دیگری بهمی رسانید. بلکه دروازه بشارت که قبل ازین گویا مسدود بود به تقریب ایشان مفتوح گشته چنانچه حضرت خازن الرحمت رضی الله تعالی عنه اکثرهای فرمودند.

۱۰ در "به خط" ندارد ۱۲ در "بسیار" ۳ در "رقم" ندارد

احمر - که شما هر دو عزیز اگر در او اهل من بودید امور بسیار و اسرار بی شمار به منصه ظهور می انجایید هر مقدمه که روی داد می شد سر بسته در صندوق سینه مثل جواهر آب دار مدفون اند می ماند.

و در خدمت برادر جویو مراد ذات بابرکات حضرت ایشان اند رضی الله تعالی عنه از فرزند و نیازمندان، همچو شایقان استماع اسرار و مبصران جواهر آبدار بودند که به تقریب آنها دایره بشارت وسعت داشته و اسرار خفیه از نهاد سینه بی کینه بی اختیار سری کشید صحبت است که اظهار اسرار می نماید صحبت است که به حرف و حکایت دل را می کشاید صحبت است که به جوش می آرد صحبت است که هنگام را حردش می بخشد. و اعتقاد ایشان هم روز بروز بر آن خال اکرم می افزوده و جذب کمالات به موافق آن می نموده.

احمر - روزی حضرت خازن الرحمت فرمودند که محمد فضل الله صاحب معنی بزرگ است و بر در مقام بزرگ بعد از چند گاه به نوید دخول آن مقام نواختند و درین سن مذکور شرح و قایم بخد مت حضرت ایشان می خواندند و اکثر کتب را به خدمت حضرت خازن الرحمت نیز خوانده اند رضی الله تعالی عنه مطلب استفاده علوم از هر سه خال اکرم و جامع العلوم ملا بدرالدین و از خدمت والد بزرگوار خود و از مولوی شیخ محمد فرخ قدس اسرار هم فرموده اند و در کتب معتبره معقوله و منقوله در عالم جوانیها به طالب علمان مربوط می فرمودند اما از مدتی موقوف این کارخانه نموده به ظاهر و باطن متوجه جناب قدس جلالت عظمت به مرتبه بودند که دیگر هیچ کلمه و کلام را نمی پسندیدند و اکثر با این مصراع می خواندند:

چه وقت مدرسه و بحث کشف کشف است

آری درین حدیث و تفهیم تا آخر هم می شد و این را منافی معامله باطن نمی فهمیدند بلکه مدکارخانه باطن می شمردند اما برای درس هم چندان متکب نه بودند که بی آن قرار نه باشد چون تربیت ادلا و خیلی ملحوظ بوده بنا بر آن بایں هم می ساختند و با اهل حق خیال آن می افتاد البته خاطر ادا می داشتند، چنانچه شیخ ابو حنیف فرزند حضرت وحدت قدس سرها در اواخر پدایه می خوانده و تعطیل جمعه و عیدین هم نمی کرده به موافق اختیار اداکاری کردند و بالجمله حیاء چشم بسیار داشتند و حق اهل حقوق را خیلی می شناختند و همواره شگفته سیامی بودند هفده ساله بودند که سفر حجاز به همراه حضرات عالی درجاء فرمودند و در آن جابه قبولیت خاص ممتاز گردیدند. چون والد شریف ایشان در آن ایام بخد مت قضاء بلده سرهند سرافراز بودند ازین جهت در وطن ماندند و آنحضرت در مدینه الرسول بودند

علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام که وصال آنجناب روی داده، در آن جا رسیدن خبر بدین سیدین قافلہ جدیدہ از محالات (۳۳۷) خبر حضرات آن نمودند تفصیل آن چنان است۔

۵ احمر۔ روزی حضرت خازن الرحمت قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس بایشان خطاب کرده فرمودند کہ امروز نوری دیدیم کہ جانب آسمان از زمین صعودی نماید و تمام افق را منور ساختہ متحیر گشتم معلوم کردند کہ نور ایمان اخوی شریعت پناہی شیخ عبدالقادر است مانا کہ ایشان از این دار حلت نمودند۔ گویند حضرت ایشان ہم در محفل خود ہماں روز این حرف را بر زبان الہام ترجمان آورده بودند آن تاریخ را نوشتہ گذاشتند بعد از عبور دریا چون بہ بندر سورت رسیدند و خطوط حضرت سرہند قاصدان رسانیدند بجناب ہماں تاریخ کہ بیستم رجب المرجب بود وصال ایشان مرقوم بود، و نیز حضرت خازن الرحمت رضی اللہ تعالیٰ عنہ در صری از حرمین الشریفین زاد ہما اللہ سبحانه شرفاً و تعظیماً بانحضرت فرمودند۔

۱۰ احمر۔ امروز تاجی بر سر پدربزرگوار شہابی اختیار نمودار گشت کہ اشعات انوار آن عالمی را فرو گرفت معلوم کردند کہ این از سبب حفظ قرآن مجید کہ شما نموده آید بایشان کرامت کردہ اند۔
القصہ بعد مراجعت این سفر چون سلطنت ہندوستان بہ حضرت خلد مکان قرار یافت و بشارات حضرات بہ حصول انجامیدہ در بلدہ مستقر انخلافت اکبر آباد ملاقات دست دادہ بادشاہ خدمت قضاء بلدہ سرہند را بہ منت تمام بانحضرت والا منزلت مرحمت کردند و ایشان ہم بہ موجب اطاعت ادلی الامر و احوال کرام قبول این مقدمہ فرمودہ داخل وطن مالوف کردند و عدالت کہ در آن ایام بہ وقوع پیوستہ قصص آن متحمل این مقامات فرخندہ نکات نیست کہ سخن درازی گردد و ہم در آن ایام کتخدائی خود در خانہ حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ نمودند۔

۱۵ قصہ این نسبت بطریق اجمال ہم مناسب استماع اہل کمال است، آنحضرت قدس سرہ بہ عاجزہ خال اصغر خود حضرت شاہ جیونامزہ شدہ بودند و چند سال بر آن گذشتہ بود کہ تولد حضرت والدہ مادر خانہ حضرت ایشان شد فرمودند ما نسبت این صبیئہ خود بہ محمد فضل اللہ فرمودیم، مردم معروض داشتند کہ دی قبل ازین منسوب است و معاملہ دختر ازین قبیل نیست کہ بدون اشارت طرف ثانی در آن امر سرعت نمودہ آید گویا بہ زرخ ترہ و باد رنگ می فروشند، فرمودند ما از خود نہ کردہ ایم

بلکہ الہامِ ادا اللہ تعالیٰ نمودہ ایم بسیار مبارک خواهد بود و مثلِ این مقدمہ در نسبتِ جدِ بزرگوارِ این راقمِ سیاه کار شدہ بود کہ ایشان در جای کتخدا ہم بودند۔

ابھیض۔ حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمودند کہ مادختہ خود را بہ نبیرہ برادر شیخ عبد الرزاق دارم، مردم بہ عرض رسانیدند کہ فلانی کتخدا است، فرمودند باذنِ او سبحانہ بہ وقوع پیوستہ کتخدائی ہمیں خواهد شد۔ ۵

و از اتفاقاتِ اہلیہ اولِ ایشان ذفات کرد و کتخدائی در محل مامور شد۔ دریں جا ہم بعد فرمودن حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ اتفاقی می افتد کہ نسخ نسبتِ اولی بہ میان می آید کتخدائی بہ موافقِ الہامِ الہی ہمیں جامعہ گشت و در ہر دو جایمن و برکت بہ حصول پیوستہ بی بر آنحضرت ہم عنایت حضرت ایشان بسیار بودہ و ہم الطافِ خازنِ الرحمت بی شمار

رضی اللہ تعالیٰ عنہما

احمر۔ می فرمودند نارادر آخر عمر مبارک خود ہر گاہ حضرت خازنِ الرحمت می فرمودند کہ بر قبر من می رسیدہ باشی و با و لا خود ہم وصیت فرمای کہ باین سعادت مستعد می شدہ باشد و مرا مردہ نہ پندارند و این مصراع می خوانند، مصراع

من آیم بجان گر تو آئی بہ تن

حضرت خازنِ الرحمت قدس سرہ (۳۳۸) ایشان را در اواخر عمر شریف خود بشارتِ ولایتِ کبریٰ کہ از بشاراتِ متداولہ حضرت احمدیہ است نیز مرحمت فرمودند، حضرت وحدت را نیز بعد از آن وصالِ آن قبلہ اربابِ کمال ازین دارِ پر ملال در شہرِ جمادی الاخریٰ بہ تاریخِ بیست و ہشتم ۱۵

سالِ رحلتِ بیابی از خوانی ”رفت قطبِ زمان سعیدِ ازل“

روی دادہ بعد یک ماہ رجوع آنحضرت قدس سرہ در خدمتِ حضرت ایشان افتاد، حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمودند کہ من از ہر نو طریقہ رآمی فرمایم و تلقین ذکر می نمایم ایشان در جواب این بیت خوانند ۲۰

لے درم ”رفنہ“ چہارچہن وحدت (ص ۱۴۹) عمدۃ المقامات (ص ۲۳۶) میں ”رفت“ ہے۔

رک بہ تعلیقات لے م۔ بیاض

- سپردم به تو مایه خویش را تو دانی حسابی کم و بیش را
- حضرت ایشان از غایت عنایت توجه مرحمت کرده بر زبان الهام ترجمان آوردند که ولایت کبری که از حضرت میاں جیو بشارت آن یافته بودند نیز معلوم می شود هشت سال ملازم خدمت به کمال عقیدت بودند و بشارت عظمی حاصل نمودند - چنانچه در بیاض خاصه چندین ازاں بشارت به دستخط شریف قلمی نموده همان عبارت بلا تفاوت برای کسب سعادت ایراد می نماید :
- ۵ فتح - حضرت قطب الاقطاب صاحب منصب قیومیت و خلعت مخصوص به مقام محبوبیت یعنی ذاتی و کمال انفعالی یعنی حضرت ایشان ما رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ در باب این نامراد کلمات بزرگ بر زبان درفشان می رانند و به بشارت عالی می نواختند منها به وجود محبوب - منها به فنای نفس - منها به کمالات - منها به حقائق ثلاثه - منها اقتداء به مرتبه و جوب تعالت و تقدست - منها فوق صلوة که عارف در آن موطن در رنگ معروف بی رنگ می گردد و به رنگ متوجه الیه بی چوں می گردد و منها فنای به حقیقت محمدیه علی صاحبها الصلوة والسلام و درین ضمن به جواهر نفیسه نیز خوش وقت من ساختند - منها سیر مرکزی و لکن اصالة باضمنها - منها محبت از آن طرف تعالی و تقدس - منها مقام تفضل که ترقی در آن مقام به محض موهبت صرف است بی هیچ علم و عمل را در آن موطن گنجایش نه و نورانیت آن مقام عالی بسیار فرمودند بحدی که چشم مبارک خود را از نورانیت ۱۵ آن مقام خیره می گفتند - منها اندرون دل دلی دیگر است و اندرون آن دل دیگر و هکذا و در هر قلب تجلی خاص فرموده اند و فرمودند که این نسبت شما را نیز مغلوب ساخت و بعد از ساعتی فرمودند که هنوز مغلوب نیستم - منها به مرقد مبارک مجدد الف ثانی رفته فرمودند که امشب عنایت آنحضرت بسیار ظاہر گشت و جواهر عالی به پوشانیدند و از همان جواهر شما را نیز داده فرمودند که سبب این قدر عنایت ظاهرا خلوت باشد چه در آن شب ۲۰ به سبب بعضی مستورات که زیارت روضه منوره رفته بودند مردم بزرگ و صوفیه به دروازه ماندند و اندر آن مزار بزرگ نه رفته بودند و فرمودند که این قدر مهربانی و توجه آنحضرت بر شما ظاهری شود که احتیاج به توجه من نماند - منها به ولایت احمدی - منها نصیبی از ذات که بعضی افراد به طفیل قیوم وقت که صاحب ذات است عنایت می نماید - منها به معیت جی نسبت به خود - منها جمیع کمالات خود - منها بیک مقام

خاص بشر ساختند و فرمودند که حضرت ایشان میان جیو کلاں این بشارت نه فرموده بودند -
 منها به علو استعداد - منها به معنی خاص که ظاهری کردند - منها تعیین جی - منها
 سیر نظری از گذشت تعیین جی - منها وصول بذات بحت تعالی و تقدس - منها
 نزول در نقطه خاک - منها آن که گاه گاه می فرمودند (۳۳۹) این کمالات را که به شما
 می گویم هیچ یکی از فرزندان خود را نه گفته ام - منها مباحث بلکه ظاهری مباحث نیز -
 منها آرائش و زینت مثل آرائش عروس - انتهی کلامه

۵
 این همه انقال صحیح و روایات بدیهه که در احوال حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه در قید قلم
 در آمده اکثر آنها از آنحضرت قدس سره مسموع گشته در بعضی از آن مواضع تصریح بنام شریف
 نموده - چنانچه بر متبع از اجلای بدیهات است و در بعضی از کمالات همس طوری سخن کرده و تصریح به
 اسم مکرم به جهت بعضی از مصاحح که در حین تحریر منظور نه نموده اما همه را از خوان دولت ایشان یافته
 ۱۰
 و از نسبت شان رنگ بی رنگی حضرت عالی درجات شناخته پس این جامعیت آنحضرت بامرار
 حضرت ایشان باید شناخت و در محبت ایشان دل و جان باید گذاخت تا رمزی از کمالات حضرت ایشان
 که بطریق اشارت ادایافته بیابی و براسرار ذوی الاستیاری اختیار شده به شبانی -

۱۵
 احمر - فرمودند که حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه از آن که بایں درویش بشارت تعیین جی که اسبق
 تعیینات است مرحمت کردند شش ماه گذشت بشارتی دیگر بر زبان شریف نیاوردند هر چند
 بالاتر ازین مقامی نیست که بآن نه نوازند الا سیر نظری که درباره آنحضرت محب و الف ثانی
رضی الله تعالی عنه نوشته اند -

فتح - حمد الله سبحانه که نظرا از آن جامع نه فرمودند به قدر استعداد گنجایش داده بلا بودی
 اگر این همه نه بودی - تم کلامه الشریف -

۲۰
 بعد شش ماه یکی از بنات ایشان که چهار ساله بوده به سفر آخرت شتافته همان روز
 حضرت ایشان بشارت سیر نظری فرمودند که در مقام سابق شما چندان بند شده بودند چنانچه کاوش
 در دلای عظیم بند می شود اما این قسم کار شمار طرفه العین نموده و دستگیری فرموده به سیر نظری رسانید -
 احمر - می فرمودند که حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه وقتی که بشارت مقام که تفضل آن در فتحی که از
 کلام شریف گذشت معلوم کرده بمن دادند در نورانیت آن مقام عالی چشم مبارک خود را خیره می
 گفتند فرمودند این جا چشم مبارک حضرت ایشان می یابد تا شهود این اشعاع فرماید مراد از حضرت ایشان

ذات مبارک مجدد الف ثانی است رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ معلوم فرمایند که نسبت رعنائی آنحضرت
 قدس سره به قسمی جلوه گر اہل حضور بود کہ ہر صاحب دلی کہ بہ تقریبی مونس وقت می گردیدہ بی اختیار
 لب بشارت بہ موافق حوصلہ خود می کشودہ و آنحضرت را ہم ذوق استماع آن از خود می ربودہ
 ہمگی گوش گشتہ بہ نہجی می پرداختند کہ متکلم اگر سادہ دلی موصوف می بود البتہ خیال آن می نمود کہ پیش
 از من صحبت اہل کشف را نہ دید اند و نام بشارت را نہ شنیدہ و اگر صاحب تمیزی بود بر علیہ کمال
 ایشان کہ روی نازنین خود را بہ نقاب نیستی و محبوبیت در ذات بحت تعالت و تقدست مستتر
 گردانیدہ در آئینہ کبریای جمال مطلق تماشای فرمود ہر گاہ بر ہر یکی از اہل قلوب این سلوک
 در پیش داشتند فرزندان حضرت ایشان (۳۴۰) کہ مراتب جمال آن قبلہ در ایشان اند سلوک
 ایشان قیاس باید نمود لہذا بشارت فراوان از این حضرت دارد مگر صاحب دلال کہ استماع فرمودہ
 اند در بیاض خاصہ بدستخط شریف نوشتہ گذاشتہ اند نقل بعضی از آن ہا بر می دارد اما تقدیم بر بشارت
 حضرت حجۃ اللہ کہ در بارہ ایشان فرمودہ اند می نماید۔

فتح۔ قطب الاقطاب خواجہ بیو فرمودند در سفر بخواجہ معلوم گشت کہ شما از سابقین ہستند و مرا
 ہم ساختند کہ فضل اللہ از سابقان است حمد اللہ سبحانہ علی ذالک و علی
 جمیع نعمائہ و نیز فرمودند کہ در بارہ شما قبولیت خاص معلوم گشت و شب برات
 می فرمودند بخشش در بارہ شما معلوم گشت بلکہ سر و پای معرفت نیز پوشاندند و این
 در مسجد شیخ شرف در پانی پت وقت رفتن حج بود شب ختم می گفتند کہ سر و پای
 بی واسطہ بہ شما پوشاندند و نیز می فرمودند کہ نزول شما چون در نقطہ عدم مطلق واقع شد
 جمیع مقامات عدم از نورانیت شما منور گشتند و نیز می فرمودند کہ شما را از معرفت تمام
 پر کردند طبیب ساختند۔ انتہی کلامہ قدس سرہ۔

۲۰ و امور دیگر بسیار نوشتہ اند کہ تعداد آنہا بیاض شریف مناسب اسرار مرقوم
 است ہمیں ہا کفایت رفت۔ در جای دیگر از ہماں بیاض شریف می نویسند۔

فتح۔ حضرت حجۃ اللہ بشارت اصالت و محبوبیت در بارہ یکی از نامراد آن فرمودند والحمد
 للہ سبحانہ علی ذالک و علی جمیع نعمائہ و نشاء ملاحظت را خود قبل ازین نشان

می فرمودند و در مقام قیومیت نیز با خود بطریق ضمنیت شریک می گفتند چنانکه اعوان و انصار و زار را شریک خدمت می باشند روزی فرمودند که باطن شما بهشت گشته بود تمام طراوت و حسن بهشت آن جا مشهود گشته و نوری عظیم در باطن شما به نظر در آمد شب شعبان المعظم سنه هزار و صد و چهارده حضرت حجت الله رضی الله تعالی عنه بشارت، دخول بهشت دادند و شب جمعه وقت سحر بیست و نهم ماه محرم سنه هزار و صد و پانزده وصال آنحضرت شد و بحق پیوستند و وصال عاشق و معشوق شد، بر د الله سبحانه مضجع و جعل الفردوس منزله آمین و رزقنا الله سبحانه من برکاته و اسرارہ بمنہ و کره - انتهى کلامه قد سنا الله سبحانه بسرہ الاقدس -

۵

اکنون بشارتی که از حضرت مروج الشریعت قد سنا الله سبحانه بسرہ الاقدس در بیاض خاصه تحریر فرموده اند و قید قلم باید آورد در آن جا بعضی از خصائص آنحضرت هم که در احوال ایشان و عده ایراد آنها دریں کفر مبارک شده بود ایرادی باید بالتفات خاطر استماع فرمایند فتح - جناب مرحومی ولایت پناهی اقطاب دستگاہی شیخ محمد عبید الله رضی الله تعالی عنه درباره

۱۰

ایں احقر اکثر بشارات علیہ عالیہ بر زبان الہام ترجمان می فرمودند بحدی که احصای آن یحتمل که از حیطه تحریر نیز افزون باشد اما بعضی از آنها بطریق تبرک ایراد می نماید با شوق طالبان را بفرزاید - منها روزی به زیارت مرقد مطهر حضرت ایشان ما رضی الله تعالی عنه رفته بودند ساعتی مراقب نشستند و بعد برخاستن بایں درویش فرمودند

۱۵

که حضرت ایشان در ثناء شما ایں حدیث می خوانند لن یومن احدکم حتی یقال انه مجنون - و نیز روز دیگری فرمودند که حضرت ایشان جامه خاص خود را بر خود داشتند از بدن مبارک آورده به شما عنایت فرمودند و روز دیگری فرمودند که شما را آراستند چنانکه (۳۴۱) عروسه رامی آراند، و روز دیگری فرمودند که شما را و خود را به حرف الف مناسب می بینم و اندرون حصین مقطعات خود را و شما را داخل می نمایم تخصیص کردند روزی می فرمودند که نسبت شما ذاتی ظاہری شود - روزی می فرمودند که کدام کمال و نسبت

۲۰

حضرت ایشان است که به شما نرسیده است، تم کلامه الشریف

در جای دیگر از میاں رحیم داد که از یاران مقبول حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه بوده

برنگاشته اند -

فتح - شیخ رحیم داد برای این فقیر بشارت آورد از عالم غیب باین عبارت نعم البدل لعبد فی السابقین استقر فی السابقین الاقرب -

از عزیزی دیگر که تصریح نام آن نه نموده بشارت فرادان آورده بزرگداشت اند

ایرادی نماید :

- فتح - ولایت مرتبت حقائق منزلت قطب رتبت دربارۀ احقر اکثر به زبان الہام ترجمان بشارت
۵ علیہ مذکور می فرمایند - جزاہ اللہ تعالیٰ عنا خیر الجزاء - منها در ماہ رجب ^{۱۰۸۸} شنبہ شبی
بعد از اتحاف صلوٰۃ مبارکات ساعتی مراقبہ فرمودہ و بعد از سر برداشتن بشارت بسیار
نمودہ فرمودند کہ امشب دریای رحمت و عنایت را بر شما یک مرتبہ کشوند بحدی کہ مکشوف
گشت کہ دریں چند سال ہرگز باین مشابہ عنایت وارد نہ گشتہ بود و سرعت سیر بسیار
ظاہر گشت و من نظر در ولایت احمدی انداختم آن جا شمارا بہ شان عظیم یافتہ و بانواع
۱۰ زینت متزین و ظاہرا امر مخصوص را نیز بیان فرمودند، بعدہ نظر بر صفوف اربعہ انداختم
آنجا نیز شمارا ہمراہ خود یافتہ و معنی اصطفا ئیت بسیار ظاہر می گشت و معلوم می شد کہ من
این را برگزیدہ ام و قبولیت خاص مفہوم می گشت و چیز ہای بسیار مذکور کردند کہ اکثر ہا
فراموش کردہ و شبی دیگر می فرمودند کہ مرادیت شما معلوم می گشت کہ از سرتاپا محاط بودند
و اصطفا ئیت را اکثر مذکور می فرمایند شبی دیگر زینت و آراستگی خود را کہ از راہ محبوبیت باشد
۱۵ بسیار بیان فرمودند چنانکہ مشکور آن حال بودند - این درویش را از زینتہای آن مقام
بل ترقی در آن مقام بشارت فرمودند - شب دیگر فرمودند کہ عنایت خاص دربارہ شما
محسوس می گردد و توجہ خاص آنجناب بر شما ظاہر می گردد و آن نسبت کہ حضرت مجدد
آن را باین عبارت یاد می فرمایند و توجہ در رنگ متوجہ الیہ بی چون خواهد بود بسیار جلوہ گر
بود و صیغۃ اللہ تمام شمارا گرفته بلکہ دریں مقام ترقی ہم ظاہر می گردد و شان عظیم مفہوم می گردد
۲۰ و نیز می فرمودند کہ نسبت محبوبیت شما بسیار ظہور گردد و معاملہ قیامت نیز ظاہر گشت و
میزان مکشوف گشت - آن جا مرتبہ تمام یافتہ و مثلث با محبوبیت و بالف مناسبت یافتہ
بعدہ جنت مکشوف گشت دریں کہ جنت علیہ کہ وَلَمِنْ خَافَ (۳۴۲) مَقَامَ رَبِّہِ

لہ "آن جا ... یافتہ" نسخہ م ندارد - تصحیح قیاسی

بجنتان کشف و مشهود گشتید بازن و عیال خود، روز دیگری می فرمودند که در مقام خلعت
 شمارا به شان عظیم یافتیم و به حرف لام مناسبت تمام و بارها بشارت محبوبیت فرموده -
 در ماه مبارک رمضان ۱۹۹۹ هجری هم نمازی خواندم فرمودند که مضمون حدیث الساجد
 یسجد علی قدمی الله درین سجده بر ما و شما ظهور کرده و نیز فرمودند که در نسبت شما
 ثقل یافتیم باین تقریب توجه درین ثقل رفت فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ
 فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ در ماده شما ظاهر گشت - ختم و برکات ختم را و برکات آل شب را
 بسیار بیان می نمودند و می فرمودند که توجه من جانب دیگر بود که به من از غیب اشارت کرده
 خبردار کردند می بینم که برکات حضرت ختم مثل باران می بارد و درائی برکات شب و
 این قدر برکات ختم مشهود گشت که از وقت حضرت ایشان قدس سره مشهود نه گشته
 بود، شبی می فرمودند که گویا حضرت قرآن مجید در شما خانه کرده است - و می فرمودند که آفتاب
 احدیت گویا مقابل روی شما همیشه ظاهری نماید و می فرمودند که برصراط مستقیم کشف می شوند
 و بهم می کردند بشارت دنیادی حکم آخرت نیز فرمودند و می فرمودند که بعضی مردم که دعوی
 منصب قیومیت می کنند چوں در مقابل شما نظر بآنها انداختم ربع شما ظاهر گشتند و
 حضرت حجة الله وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فرمودند که اگر کسی دعوی قیومیت بکند پس این مرد بکند،
 انتهى کلامه قدس سره -

۵

۱۰

۱۵

در جای دیگر از همان بیاض شریف می نویسند :

فتح - آیت الله بشارت عالیہ خوش وقت می سازند - منها بشارت غوثیت ثقلین -
 منها بشارت سلطنت آل عالم اد تحت بالای آسمان و هجوم ملائکه گرد به گرد آل ،
 كَانَتْهُمْ يَطُوفُونَ - منها مداریت کل و سلطنت زمین و هجوم ملائکه گرد اگر دآں
 و گذشتن دفاتر ملک و ملکوت مما يتعلق بالمداریت من الازلاق والشفاء
 و نزول المطر و حدوث الاکوان والالوان الی غیر ذلک - منها جمع حرکات
 و اقوال مرضیه و منها بشارت محبوبیت ذاتی و انفعالی - منها بشارت منصب خلعت
 و منها بشارت اصالت از راه تخمیر طینت - منها دخول در صفوف اربعه اصالت
 و ضمانت نبیه علیه السلام - و منها نزول بلا کیف و منها آنکه حکم اقدس صادر
 شد که نصف دنیا به طفیل او بخشیدیم ای ما کان فی زمنه و منها فیض ذات اقدس

۲۰

بلا توسط احد و منها اسرار لازم الاستتار و منها وعده نزول بلا کیف عند الموت
و فی محشر و منها خدمت بر حوض کوثر بطریق ریاست و تخت نشین و منها اطولیت
عمر و منها دخول در اہل بدر و منها دخول در اہل بیت و منها در شعبان المبارک
بر آں بزرگ نزول بلا کیف بہ خصوصیت خاص شد و حکم شد کہ این نزول نسبت آں است
کہ فلانی را بشارت وزارت اعظمت بدہم و اشارت باین ضعیف کردند (۳۴۳) و
۵ روز قیامت بر تخت مرصع بہ نشانیم و نزول بلا کیف آنجا بہ فرمایم و کار و بار وزارت و
دفاتر باد پیارم الی غیر ذلک من الالطاف والعنایات وما ذلک علی اللہ
بعزیز و امور دیگر ہم از آں عزیز کہ مشار بآیت اللہ است بسیار نوشته اند اما علی قدر
آں وقت بر ہمیں قدر کفایت رفت۔

۱۰ ایضاً در ہماں بیاض شریف می نویسند :
فتح - شیخ فی الحال در روضہ مقدسہ حضرت حجتہ اللہ چہیں بشارت دارند کہ آنحضرت در بارہ
تومی فرمایند غفران ما تقدم وما تاخر و عتق رقبة۔

و در جای دیگر از ہماں بیاض خاصہ می نویسند۔
فتح - حقائق و معارف آگاہی شیخ بدیع الدین می گفتند کہ نظر من در حق آں جماعت کہ نازل گشتہ
۱۵ فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ افتاد و مردمانی کہ در آں بحر بخشش غواصی می
نمودند نمودار شد شما ہم در آں دریادیدم و از آں مردم بہ نظر درآمدند حمد اللہ سبحانہ علی
ذلک سبحان اللہ۔

۲۰ باین ہمہ کثرت کمال کہ از بشارت حضرت ایشان رَحِمَهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰی بعضی انجامید خود را باین
خاکساری ساختن و پرورش مقام عبودیت کہ فوق جمیع مقامات است نمودن و نزدیک ہر اہل
دل خود را از راہ کشف بہ وجہ الیق در یافتن مگر از آنحضرت والا منزلت مرئی گشتہ و آنحضرت را
وہ تفسیر دستگاہ علیا بودہ و در حدیث بہ سند جید کتاب نجم الہدایت در فن حدیث تالیف فرمودہ
اند و تحقیق ارواح در آن مشابہ بہ کار بردہ کہ مگر بہ مطالعہ کتب فرادان قدری از آن بدست آید و
تحقیق مذہب حضرت مجدد الف ثانی رَحِمَهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰی کہ در آں است بہ نہجی تفصیل دادہ اند کہ اصلاً
عشر عشر آں تفصیل از کتب دیگر پیدا نیست چہ بسیاری آں مقدمات دقیقہ از راہ سمع با آنحضرت
رسیدہ بازائندہ وقت کہ از کشف و الہام خود تحریر فرمودہ اند در جای دیگر یافتن این امور از خیالات

محضه است نمی بینی که این کتاب مفتاح اهل سعادت اکثر از علوم سماعیه آنحضرت است که در قید قلم درآمده فائده تمام بخشیده است - مصراع

به یمن همت پیرمناں این قطره دریاشد

نکلیف درجای که خود چیزهای نوینند، هیچ مطلب در مقامی باز نمانده و نظر کیمیا اثر آنجناب بر کتب نوادر که باعتبار تمام متصف اند افتاده و چیزها معلوم بود که نهایت آن در علم علام الغیوب جلوه گر است در بیاض خاصه عبارتی از زبور مرقوم گشته است آن را ایرادی نماید -

فتح - در زبور آمده است ای داود بهشت من برای مطیعان است و کفایت من بجبهت متوکلان و زیارت من بجبهت شاکران و انس من بهر طالبان و رحمت من از آل (۲۴۴) محسان و مغفرت من برای تائبان و من خاصه مشتاقان -

الاطال شوق الابرار الی لقاء لی و انا الیهم لاشد شوقا

از تفسیر مواهب علیه منقول گشته روزی این حقیر معروض داشته که بعینه عبارت زبور است با ترجمه او فرمودند بل ترجمه او آری اگر عبارت عربی همان باشد مستبعد نیست، چه در آن کتب ثلاثه منزله الفاظ عربی هم منزل شده اند کما وقع فی الانجیل و لد الله عیسی من جاریة عزراء و عبارات تورات به تقریبی می نویسند "ایر سائر اشارات سورسا" -

فضیلت آن در منظر ابواب فضل خواهیم نوشت بشیعه سبحانه حدیثی قدسی که از آنحضرت و الا منزلت قد سنا الله سبحانه شنیده نیز ایرادی نماید -

فتح - ملائكة النهار ارفق من ملائكة الليل یعنی فرشتگان روز که در قریب جبهت سوال می آیند مهربان تر اند از فرشتگان شب که سوال نمایند حسبنا الله و نعم الوکیل -

مسائل فقهی و قواعد اصول و کلیات منطق و نکات دقیقه حکمت و مقدمات حقیقت علم کلام و اسرار معانی و غوامض بیان با محسنات بدیع که از آنجناب شنیده اگر به تحریر آن پردازد کتابی علیحدّه به ضخامت ترتیب باید لغات صرف و نحو خود از جمیع علوم زیاده تر محفوظ خاطر بوده و بر علوم عربیه اطلاع عظیم داشتند، خواص اسماء حسنی و بنی آیات قرآنی که تحریر فرموده اند و نفع عام

در آن منظور داشته تا کجایان نماید به خاطر عزم بالبحریم از مدتی بر آن قرار گرفته که اگر حیات چند روز
و فانی بعد از انقراض ازین کتاب مقامات معصومی و الهامات قیومی و به تقریب حضرت ایشان سخن
از دیگران در میان آمده کتاب منظر ابواب فصل که مشتمل بر خاصه احوال آنحضرت و چیزهای که آنحضرت
برای نفع عام در قید قلم آوردند و با چیزی که از زبان الهام ترجمان استماع نموده و چیزها که بآن اتیاز
داشتند و این فقیر را وقت آن دست داده جهت ادای حق ایشان تصنیف خواهم نمود - ۵
ان شاء الله تعالی -

اکنون سخن از معارف بلند و تصرفات عالی درجات و ذکر انبای ایشان تا تحقیق
کمالات اخوی کرمی و کساد معامله این مغرور جلوه گر اهل حضور گردد و نموده خستم این کنز مبارک
باید نمود -

۱۰ احمر - می فرمودند که هر که را با خدای اندک راه هم باشد ادب او بسیار باید نمود و امتحان آن استقامت
در سوخ بر محبت شیوخ مقتدا است که کمالات آنها البته از راه محبت باین مرید صادق به مقدار
حوصله اش رسیده است و اگر حرفی که بظاهر مخالف مصاحبین بود ازین طور عزیزی به ظهور آید قیاس
احوال او به دیگران که در ظلمات بدعت افتاده اند نمانده طعن و تشنیع او نه باید نمود که خدا رسیده خود
چراغ عالم گردیده است بلکه محل و تاویل برای آن عزیز باید طلبید و اگر بدست نیاید اما نفس قبول
آن می نماید سکوت باید ورزید، حدیث من سکت سلم و من سلم نجاة البته گوش زد شده باشد این ۱۵
و عظم بسیار نافع است باید که مرکز خاطر ادلی الالباب (۳۴۵) باشد -

احمر - می فرمودند که بر ما الهام همیں عبارت فارسی شد که به زودی به رسید که بزرگان ولایت منتظر
قدم شماست و یک باگی جای ولایت جلال آباد معلوم گردید باز متوجه شدند و عالمی را از اهل ولایت
که کابل و نواح آن باشد و جلال آباد به فیض خود شاداب ساختند -

۲۰ احمر - می فرمودند که ما را به خطاب سید العاشقین طرب گردانیده اند ای فی الاولیاء المقربین -
احمر - می فرمودند که درس مکتوبات قدسی سمات حضرت مجدد الف ثانی نزدیک حضرت خازن الرحمت
دوام داشته اما آنحضرت استماع آن به سکوت و ادب تمام می نمودند و بر معانی آن لب مبارک نمی
کشوند الا ماشاء الله تعالی -

و حضرت ایشان هم بر درس مکتوبات مداومت داشتند اما معانی آن بر حاضران به موافق
حوصله های آنها افشامی ساختند الا ماشاء الله تعالی و لکل وجهه رضى الله تعالی عنه

روزی این درویش به عرض آنحضرت رسانیدند که وجه سکوت خازن الرحمت و تفسیر
حضرت ایشان اگر بیان فرمایند موجب تشفی خاطر نیازمندان گردد، فرمودند حضرت خازن الرحمت
القائه معانی را تفویض بر باطن فیض موطن حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی می نمودند تا از آن
برکات رشحه بر اهل مجلس تقاطر نماید و خود به مراقبه می ساختند و حضرت ایشان که معانی آن می فرمودند
پیروی مفسران و شارح حدیث می نمودند که هرگاه در کلام الهی تفسیر مجوز شد و بر کتب احادیث شرح
متکاثره به ظهور انجائیده و با وجود آن تشابهات قرآنی مفوض به علم واجبیت و نکات حدیث هم
مثل ضحک الرحمن حتی بدت نواجذه معلوم به حبیب کریم علیه و علی آله الصلوٰة والسلام.
پس معنی اسرار هم با وجود قدرت تقریر چرخ خود را معاف باید داشت تا این معنی سموه مشتمل برکات
الی یوم التناد گردد و القای معانی و صورتاً و معناً فائز اهل حضور شود و اجرین القاد و بیان حال
آید، فدیبر.

۵

۱۰

وجه ثالث که به خاطر این نام را در راه یافته نیز معقول مستعان می سازد و آن آن است
که کوه اندیشی خیال نکند که معنی این کلام متحمل بیان نیستند کلاً بلکه بیان شافی را مستحق اند.
چنانچه حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی خود در جای می نویسند:

فتح - این اسرار نه از آن قبیل اند که در بیان نیایند بلکه در بیان نمی آید تم کلامه الشریف.
آری بعضی از آن اسرار لازم الاستتار و حضرت ایشان رحمته الله تعالی فوت بیان آنها
بر کمال بوده - اما اگر تستر حال از راه بعضی حکم و مصالح فرموده باشند گنجایش دارد - چنانچه مکتوبات
شریفه حضرت ایشان رحمته الله تعالی ازین طوع اسرار مشحون است.

۱۵

احمر - می فرمودند که اگر کسی از حضرت ایشان رحمته الله تعالی توجه یافته است من یافته ام و بعد
شش روز ازین توجه تشریف حضرت ایشان به فرادیس الجنان روی داده -

احمر - (۳۴۶) می فرمودند که هر که هفت مرتبه وقت صبح حبیبی الله لا اله الا هو علیه توکلت
و هو رب العرش العظيم به خواند کفایت بهمت یومی وی فرماید و اگر وقت شام به خواند
بهمت لیلی را کفایت فرماید - می فرمودند که ما را در مقام فردیت شان عظیم است ازین جهت
رجوع طلاب به ما کم است مع ند کسی که از روی اخلاص چند روز صحبت می دارد و معرفت بی شمار
حاصل می نماید چه فرد در قرب مولی اقدم است از قطب و کسی که به مرید قرب متحقق باشد البتة
متوسلان او هم که باخلاص باشند ترقیات فرادان حاصل نمایند هر چند از مقام قطبیت هم نصیبی کامل

۲۰

و حظی وافر است که از صحبت حضرت ایشان حاصل روزگار گردیده و این قدر رجوع که هست نسبت آن است - درین ضمن اخوی مرحومی معرفت آگاهی شیخ عزالدین احمد قدس سره معروض داشتند که فردیت از کجاست آمده است، فرمودند از حضرت خازن الرحمت که ایشان را درین مقام شان عظیم بوده و در او ائیل حال با ایشان بشارت آن مقام بزرگ سرفراز فرموده بودند که در آخر کار به منصه ظهور انجمید -

۵

احمر - می فرمودند که تمنای قلب از اول عمر چنان است که هر چه حضرت حق سبحانه بامعطا فرمایند و هر قدر که در مقام قرب ترقیات عنایت کنند ظهور آن در دارالقرار گردد و در دنیا همه پنهان پوشیده بماند، درویشی از باریابان به عرض رسانیده که از اظهار مقامات قرب در دنیا نیز مشتمل بر منافع است که موجب ارشاد جمعی از عباد الهی می گردد فرمودند راست گفتی اما در عهد کثرت اولیاء است علی الخصوص ابنای کرام حضرت ایشان و معامله ارشاد بایشان مفوض و مسلم است - پس مدار کار خود با حضرت که محل مشاهده اولین و آخرین است باید گذاشت -

۱۰

احمر - می فرمودند که حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی را الهام از کریم علام شد که اگر خواهی بر تو آن قدر رجوع خلائق فرمائیم که بر هیچ یکی از اولیای سلف نه شده باشد - معروض داشتند که ازین هیچ قرب در حضرت تو می افزاید حکم شد که نه باز الهام شد که بر قبر تو آن قدر مجمع زیارت کنندگان سازم که بر قبر احدی از سلف نه شده باشد ایشان باز عرض نمودند به جواب سابق سرفراز گردیدند در مناجات در آمده معروض داشتند که الهی مولای در قیامت که مجمع اولین و آخرین است این همه عوض رجوع به بنده عاجز فرمای تا اولین و آخرین این همه قرب ترا مشاهده فرمایند و شان ترا تماشا نمایند و شفاعت مراد حق آنها به فرا اجابت رسائی در معرض قبول افتاد پس باید که متابعان آنحضرت هم درین صفت کم تشبیهی با بنجاب حاصل نمایند - مصراع

۱۵

که قبول افتد ز بی عز و شرف
ابيض - می فرمودند که فضل حضرت ایشان رحمته الله تعالی بر دیگر اقربای خود که متحقق به کمالات علیه احمدیه اند (۳۴۷) اگر چه از وجه بسیار مثل قیومیت که خلقت مولی است ذکره اولی اما وجه اکبر محبوبیت ذاتی که از راه اصالت آمده و ایشان را آفتاب فضل گردانیده و زقنا الله سبحانه کمال محبت -

۲۰

لے د - از راه احمدیه اصالت آمده -

احمر - می فرمودند که ما را از اکابر چهارده طریقه که مشهور فیما بین الناس اند اجازت تلقین
اذکار آن طرق بر طالبان آن را حاصل است -

و وضع شریف آنحضرت در خلوت همگیس به سوز و گداز بوده و اکثر ابیات شوق بر زبان
مبارک به سوز تمام می آوردند، و بعضی از آن ابیات که محض از زبان شریف یاد گرفته است اگر چه
بعد از آن بعضی ابیات را در بعضی کتب هم دیده ایراد می نماید -

گر از بومیم گریزی هم به خوشم   که تو عطار و ما ماهی و من و شرم
عرفی دو قدم هست تا یار   افسوس که پائی بخت لنگ است
گفت او رو که آنچنانم من   که بجز عشق تو ندانم من
عشق تو این کار من زانه   آنچنان ساخت در دلم خانه
که ترا هم نمساند گنجای   بعد ازین خوشترم به تنهای

و اکثر در وقت نصیحت این بیت هم می خوانند -

صحرا فراخ است ای پسر تو گوشه ما گوشه
منزل دراز است ای پسر تو نوشته ما نوشته

و مثنوی نعل دمن را قبولیت حضرت ایشان را سرفراز است و اکثر ابیات دل نشین در
مکتوبات شریفه مندرج می پسندیدند، و این بیت را دل تمام مثنوی می گفتند -

ای صبح بتاب بر شب من   که جان رنق است بر لب من

شب و وقت سحر بعد از فراغ نماز تهجد این بیت را به سوز تمام می خوانند -

بس بی رنگ است یار دل خواه ای دل   قانع نه شوی بزنگ ما گاه ای دل

تا کجا شمار این قسم احوال محبوبانه ایشان نماید همان بهتر که ذکر تفصیل مقدمات واجبیت

التقریر را حواله بر رساله موعوده نماید این شاء الله تعالی و عبادات آنحضرت که شرح آن موجب کمال
تطویل است اگر چه قدری در رساله موعوده مذکور خواهد شد بمشیت سبحانه -

اما اجمال آن است که عبادات یومی و لیلی حضرت ایشان که در مفتاح رابع گذشت

بعینه از اعمال آنحضرت گرفته است -

احمر - می فرمودند که عمل صالح صورت ایشان رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْہُمْ بعینه اخست یار نموده ایم که سرموی تفاوت کم و بیش نه رفته و از تمکین آنحضرت رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْہُ که باین همه کثرت واردات شامل حال بوده چه شرح دهد و حسن اخلاق را چنان و نماید -

خلیقی پرده پوشی مقتدای کرده ام پیدا کردی حال پرستی رنهایی کرده ام پیدا
پادشاهی بی نیاز قطب قتی حریف سایه اش ظل همای کرده ام پیدا
۵ و از سخاوت ذاتی و کرم جلی که از روز شعور نار سیدن حضور (۳۴۸) رب شکور
استیلای تمام داشته، اگر قدری مذکور نماید هیچ سخنی دعوی سخاوت نه نماید تفصیل بعضی امور
ازین در رساله موعوده مذکور خواهد شد ان شاء الله تعالی -

ابيض - یک بار آن قبله ابرار متوجه باجوڑ بودند روزی که آب نهر که یک مرحله از باجوڑ این طرف
باشد رسید مردمان آن جا به نیاز مندی تمام در مسکن خود با به روند و لوازم خدمت حسب الوسع
۱۰ بجا آوردند و فرمایش به منت داری تمام مقام کنایه معروض داشتند که این قریه بالائی کوهی است
و تصدیع آب پر بسیار که از سه میل که یک فرسنگ باشد از پایان آب می آریم و قبل ازین بسی
سال متصل این دیه نهری بود رواں از شامت اعمال ما آن است که خشک محض گردیده است
و عا فرمایند تا بعد قرن باز اودن رود جاری شود و نفعی عظیمی به مسلمانان این جای عاید گردد و تصرف
حضرت یادگار بماند، فرمودند پالکی لحم بر سر همون نهر خشک به برند تا همان جادعا نمایم، چند هزار کس
۱۵ از زن و مرد افغانه برای مشاهده این تصرف بدیع جمع گردیده، پالکی مبارک بردند و زمینی سنگلاخ
که پُر از اشجار منکره باشد نشان دادند که این جای نهر بود فرمودند پالکی را فرود آزند، فرود آوردند دست
شریف برای دعا برداشتند دوسه گهری بآن ساختند ناگاه آواز آب که سنگها را زده می آمد در گوش
تشنه لبان رسید به عرض رسانیدند که آب رسید خود به همان صرافت مانند تا آنکه آب در وسط پالکی
داخل گردیده آن زمان دست به روی مبارک گردانده از دعا فراغ حاصل کردند به فرحت شکر گویان
۲۰ برخاستند فرمودند تجسس نمایند شکار هم خواهد بود ما هیهای فراوان نمودار شدند افغانه شکار بسیار
نموده به فدویت تمام حلقه ارادت در سر و گردن نهاده چند روز دیگر هم مقیم کنایه رخصت
باجوڑ نمودند تا امروز که چهل سال است افغانه آن جا شکر گذار این جا بخشش اند و آب حکم الهی

ابيض - در همان سفر چون افاغنه آب نهر شاهده نمودند این تصرف صاحبان به دیدند ملک عثمان که
مقدم آن قریه بوده دختری داشته که به علت کوری از مدت هفده سال مبتلا بوده و عمر آن دختر
هشده سال بوده معروض داشتند که دعا فرمایند حضرت حق سبحانه او را بینا گردانند فرمودند معجزه حضرات
انبیاء است که کور را بینا می ساختند چنانچه حضرت یوسف علیه السلام چشمان بی بی زلیخا را منور
کرده بودند و حضرت عیسی علیه السلام نیز بسیاری از کوران را بینا گردانیده اند علی نبینا علیهما
الصلوة والسلام من بی چاره رالیاقت آن کجا است عرض کردند که برای خدا توجبه این معنی فرمایند
والحال بسیار به کار بردند فرمودند بحکم العلماء و دشته الانبیاء دم می نمایم در عین دم بودند که
حق سبحانه به محض قدرت کامله خویش روشنی چشم به دی عطا فرموده

پسیدی شد ز مشکین طره اش دور در آمد در سواد زگرشش نور

احمر - می فرمودند که در آن دم من این کلمه را هم (۳۴۹) می خواندم اللهم اشف امتک و
صدق رسولک صلی الله تعالی علیه و علی اله و سلم -

ابيض - یکی از خدمات در حالت حیات آن قبله ارباب حاجات به امراض شدید مهلکه گرفتار
گردیده و حکیم حاذق که معالجتش بوده جواب علاج داده و گفته که حکمت انسانی را جای نمانده است
آری حکمت رحمانی تا هر کجا که فرمایند هست - فقیر این مقدمه به عرض آن قبله رسانید ما هم از حکیم خود
جلت غلظه خواهیم پرسید بعد از دوسه گمراهی ازین ماجر فرمودند که ما از حکیم خود پرسیده بودیم حکم شد
که شفا دادیم همون روز معالجه بیمار جانب امید کشید و در دوسه روز به شفاء کامله عاجله سرافراز
گردند - والحمد لله الحمید و لقد شاهدنا مثل هذا التصرف من

شیخنا و امامنا ما يتعسر تعداده و سمعنا من الشقات
ما يتعذر احصاءه -

ابيض - در خانه این اداره هر فرزندی که متولد شده پیش از تولد او خبر می دادند که پسر است یا
دختر و اکثر صورت آن هم تشخیص می نمودند علی الخصوص بشارت قدم فرزندی نیاز احمد سلمه الله
تعالی و ابقاه واصله الی عنایة مایتمناه چهار ماه در حمل بود که از

له "سلمه الله تعالی ... مایتمناه" نسخ و ندارد -

زبانی حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا بایں عبارت مرحمت کردند کہ من امروز در روضہ منورہ حضرت ایشاں قدسنا اللہ سبحانہ بسوہ الاقدس نشستہ بودم دیدم کہ در دست آنحضرت طفلی است طبعی بہ ہمز رنگ بہ من عنایت فرمایند می فرمودند کہ نبیرہ تست دنام ایں رحم رحمن در حضرت رحمان مقرر گشتہ است می گویند کہ بامن از دوراہ نسبت فرزند می دادہ یکی از نسبت شما و دومی آنکہ نسبت نبیرہ فرزند محمد صفت اللہ بہ پیمان بہ وقوع پیوستہ و روز عقیقہ اول مسمی بہ اسم مذکور کردہ لیکن عالی حضرت ۵ فرمودند کہ یکی از نام ہای ایں نیاز احمد ہم باشد۔ چنانچہ کنیتش ابو داؤد و نیز محمد عاشق ہم بہ موافق برادر بزرگ خود محمد معشوق سلمہ ربہ گذاشتند و بالفعل شہرت بہ ہمیں نام والا مقام نزدیک عوام غالب است۔

ابھض۔ اکثر در خرد سالی احقر می فرمودند کہ فلانی مصنف است بہ میامن آن مقولہ از فقیر تا امروز سہ تصنیف بہ ظہور آمدہ کہ ہر یکی مقبول اہل کمال گردیدہ است معدن الجواہر و منظر ادلی الالباب و ۱۰ مفتاح اہل السعادت و عزم کتاب منظر البواب فضل در خاطر بر تقدیر حیات مصمم است ان شاء اللہ تعالیٰ در رسالہ دیگر ہم در خاطر مذکور آمد کہ باید نوشت و باید دید کہ تا آخر عمر معاملہ تا کجا کشد و ما توفیقی الا باللہ علیہ توکلت والیہ اُنیب۔

احمر۔ ولایت پناہ شیخ روح اللہ می گفتند کہ ہنگام تشریف سفر آخر کہ آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ جانب پیشا در اتفاق افتادہ بہ فقیر فرمودہ بودند کہ ایں آخر سفر ما است و در دعاء حسن خاتمہ مقید خواہد بود آخر الامر بہ پیشا در رسیدہ عالمی را بہ ہدایت رسانیدہ روز جمعہ ثالث رجب المرجب جاں بجا مان ۱۵ تسلیم کردند انا للہ وانا الیہ راجعون۔

تاریخ وصال کہ موافق سال ہزار و صد (۳۵۰) و ہفدہ ہجری است ”وی خاتم اولیاء بود“ و دوسہ فقرہ دیگر کہ یک سال می افزاید و آن نزد اہل تاریخ مجوز بلکہ بسیار دائر است مذکور باید نمود۔ ”وی از اکابر عرفاء وقت بود۔“ ایں ظل نبی احمد بود۔ ”محبت محمد فضل اللہ۔“ قدسنا اللہ سبحانہ ۲۰ اسرارہ و رزقنا اللہ تعالیٰ من برکاتہ و رضی اللہ تعالیٰ عنہ و رضی ہو سبحانہ بحرمتہ سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علی جمیع الانبیاء و آلہ و آلہم و صحبہ و صحبہم و اتباعہ و اتباعہم و سلم و بارک علیہ

۱۔ د۔ ”طفلی است“ ندارد ۲۔ د۔ ”کمال“ ندارد

۳۔ یہ دعائیہ کلمات نسخہ ”د“ میں مختصر ہیں۔

از آن جانیازمندی فرزندی نیاز احمد مذله در آن حضرت بی نظیر است بنا بر آن فقرات
بر آورده او مذکور گشت والا تواریخ دیگر مخلصان دیگر مثل حافظ عبدالعزیز پشادری و عبدالحی سرنندی
هم یافته اند، جهت تطویل کلام مذکور نه گردیدند۔

آنکه تابوت شریف به حضرت سرسبز آورده در روضه منوره حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہ
در دین تہ خانہ مقدسہ جانب اقدام آنحضرت مدفون کردند۔

۵ ہر آن آتش کہ افروز دست سیم خلیلاں را بود باغ ابراہیم
و آنحضرت را سہ فرزند بہ کلاں سالی رسیدند۔

(شیخ عزالدین احمد) اکبر آنها معرفت دستگاہی مرحومی قبلہ گاہی شیخ عزالدین احمد قدس سرہ
و خلی مقبول حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہ در بادی النظر گردیدہ، چنانچہ در حین تولد شرف حضور
داشتند و بعد از تولد چوں نظر مبارک افتاد فرمودند۔

۱۰ احمر۔ سبحان اللہ در ادل نظر مقبول گشت و از غایت غایت ملائع الملک می فرمودند۔
و بہ خلعت خود بہ نواختند تفصیل این نقل نزد ارباب عقل خلی ضرور است بہ گوش تامل باید شنید۔
نبائر و نوائس حضرت ایشاں کہ قریب السن آنجناب بودند گاہی مقتضای عمر قلندان مبارک را کہ
بہ حضور اقدس کشادہ می یافتند گاہی مقرر نم می کشیدند و زبانی کاروی بر آوردند، این معنی موجب
طلال خاطر می شد و آنہا را بہ زجر و مبالغہ منع بازیدن قلندان می کردند۔

۱۵ احمر۔ دمی فرمودند کہ رشک ملائع الملک دریں امر نہ نمایند کہ وی یار ما است و ہر چہ نماید سلم
و مقبول است و مطلق بہ منع ایشاں دریں کار و کارہای دیگر کہ مشتمل بر انواع شوخی باشد رضای
مبارک نہ بودہ و سوای این ہم اکثر بایں کلمہ سر بلند می فرمودند و حضرت ایشاں بہ منصب خلعت
متحقق اند پس بحکم خلیل الخلیل امیدواری اکمل آنجناب را نصیبی از مقام خلعت بہ ثبوت
پیوست۔

۲۰ یک بارگی در موسم طفولیت مرضی بآن اخوت پناہی لاحق گردید کہ طبیب پرمیز روغن
فرمودند حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمودند کہ تمام طعام سرکار بی روغن بہ برند تا دل طفل محزون
نہ گردد کہ مردم مرغن می خورند و مرابی روغن می دہند و نکتہ ثانیہ کہ بالفعل بہ خاطر رسیدہ دیانی دلم

۱۔ "معرفت دستگاہی مرحومی قبلہ گاہی" نسخہ "د" ندارد

که پیشتر هم کسی شنیده باشد که وظیفه داران طعام چوں با وجود شفایی روغن به خوردند البته دعا و شفا به صمیم قلب خواهند نمود ما که دعای احدی از عباد الهی زود به فراجابت خواهد رسید.

ابيض - در همان مرض ایشان یا در مرض دیگر که اصعب بوده حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ به حضرت والده ماجده ما که صبیۀ آنحضرت باشند بشارت عافیت دادند و فرمودند که من به محاسن دیده ام خاطر جمع (۳۵۱) دارم حضرت والده ماجده سلمه هار بیهای فرمایند که حضرت ایشان بشارت طول عمر ایشان مخفی از من فرزند خود حضرت حجة الله که معتمد به کشف نزد پدر بزرگوار بودند طلب نمودند بلکه شیرینی برای ختم حضرت خواجهای بزرگوار نیز فرستادند ایشان نیز بشارت دادند که من عزالدین احمد را به ریش یافته ام.

احمر - آنحضرت در خلوت فرمودند که به ریش خود من هم یافته بودم مقصود آن بود که بشارت پیدی ریش می دادند تا خاطر اطمینان می گرفت در شادی مکتب آنجناب هم حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ فرمودند بودند و فاتحه الکتاب خود خوانده عنایات که دریں ضمن به کار آمده تا کجا مشروح اهل بصیرت سازد نقل غریب استماع نماید از آن جا محبوبیت آنجناب بحضرت قیومیت مآب تماشا نما.

احمر - در ایام غلبۀ آزار حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ تمام بدن مبارک را تاب تحریک نمانده بود آن اخوت پناه بالای عرش مبارک بنشین بود و فرش حضرت ایشان همیشه طاهر می بود کما هو الظاهر زود به عرض رسانیده که با جد بزرگوار اندکی کناره شوید من بول می نمایم بهر قسم خود را یک سو کشیدند تا طفل بر همان فرش و عرش بول نموده آنحضرت را این معنی خیلی به پسند افتاده و مرغوب الطبع گردید، بعد ازین که حضرت والده دجده ما حضرات خدمت شدند نقل گذشته را بر زبان شکرشان آورده دعای خیر در حق وی به عبارات مختلفه فرمودند و گفتند که اگر بدون خبری کرد ما چه کردیم و نمازی نمودن بدن خیلی دشوار بوده خدا اش خیر دهد و به کمال به رساند که قبل وقوع واقعه اطلاع داده و ما را ازین حرج خلاص ساخته تبدیل فرش امر آسان است فی الفور تبدیل فرش نمودند و الاضابطه شریفه چنان بوده که هیچ کس که مباشرت شکوک بهم می بوده در حجره مقدسه باریاب نمی گردید رعایت طهارت آن فرش تکلیف کسی که بر عرش خاص بشا شد و مورد این همه عنایت گردد بلکه در یکچہ جدید از مقبولیت به کشاید این کار خاص از به محبوبیت متعلق است و

له در - "آنحضرت را خیلی این معنی به پسند"

حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ به محبوبیت ذاتی سرفراز اند و محبوب المحبوب، محبوب قاعده کلیه اصحاب قلوب است۔

۵ احمر۔ حضرت والدہ ماجده می فرمایند که روزی حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ فرمودند ازین کہ پسر ترا مادر فرزند می خود گرفته ایم گراں خاطر نه خواهی شد و بدن خواهی برد که ما این را می خوانا نیم و از غناء وقت می گردانیم قابل ساخته حواله تو خواهیم نمود، هر چند عمر مقدس آن زمان وفاته کرد اما بهین مقوله مقدسہ کریم متعال بہر دو کمال قال و حال متحقق گردانید بلی تنای اکابر این معنی نمی باشد و سخن مردان بی جانی باشد علی الخصوص منظور ان حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ به مقبولیت دیگر سرفراز اند با خالق سموات وارضین در راز و نیاز اند۔

۱۰ بر خاک اگر نظر کنی مشک بو کنی   بر سنگ اگر نظر کنی آئینہ رو کنی
و عمر شریف آنجناب پنج سالہ بوده کہ وصال حضرت ایشان کمونات را مدہوش ساخته (۳۵۲) و سمادات را بی سر پوشش گردانیده تربیت آنجناب بہ حضرت قبلہ گاہی قطب الاقطابی قد سنا اللہ سبحانہ مسلم گردیدہ و اموری کہ در ممکن استعداد بوده بہ پختگی و بالیدگی جلوہ گر گشتہ و امور دیگر ہم از حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ در بارہ آنجناب مسموع شدہ اما چون بطریق ضبط محفوظ نیند بنا بران لائق ذکر دریں کتاب معصومی یافته۔ الحال اسرار دیگر آنجناب چون از بشارات قیومی است مناسب این کتاب ہمیدہ بہ ذکر بعضی ازاں لب می کشاید۔ ۱۵

۲۰ محبت حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ کہ سرایہ جمیع سعادات است بہ مرتبہ داشتند کہ دل و دیدہ بزنام مبارک می کداختند و ہر کہ را منحرف از آن قبلہ درویشان می شناختند صحبت محبت او را سم قاتل می پنداشتند لهذا رغبت بر تنہای پیشتر داشتند و بر سیر باغات می ساختند تا جایی کہ ناموصوف بہ صفت فدویت باشند روی آنہا نہ بینند چون قدری از جلالت ہم شامل حال بودہ بنا بر آن خلوت را از جلوت محبوب ترمی ہمیدند چہ با بسیاری از معاندان حضرت ایشان کہ بہ ظاہر مدعی محبت اند و فی الحقیقت معکوس مناظرات ہم دست دادہ کہ آنہا را دوی جواب باز نماندہ و با محبان حضرت ایشان انیس و دم ساز بودند و سر اسر جمال بودند کہ بوی از جلال ملحوظ نہ باشد و نزدیک حضرت قبلہ گاہی جیو مرشدی اعتبار تمام داشتند و سخن ایشان در آنحضرت قدری دیگر داشتہ و منزلی عظیمہ حاصل روزگار بودہ بشارات عظمی ہم از آنحضرت والا منزلت قدس سرہ یافتہ و علم ظاہری را ہم بہ وقت تمام قریب با فرسانیدہ۔

درس مختصر معانی و متوسط شرح کانیہ و بعض نسخ دیگر بعضی از طالب علمان می گفتند و خود ہم فکران داشتند که دوسه نسخه آخره که بطریق سبق نگذرانده ایم باید گذرانید چون عمر و فاء آن نگذرد بر مقدار موقوف ماند.

احمر - از زبان حضرت قبله گاهی قد سنا الله سبحانه شنیده ام که محبتی که عزالدین احمد را به حضرت ایشاں است و عنایتی که حضرت ایشاں درباره ایشاں داشتند فرو گذاشت کمالی از کمال ضمیمت ۵ نه نموده است.

احمر - نیز فرموده اند که میر شرف الدین سلطان پوری که از اکابر خلفای حضرت خازن الرحمت بوده بشارت حقیقت قرآن بایں فرزند ماداده بود و تفصیل این مقدمه چنان است که در مجلس از محب اس سلطان پور کیف ما اتفق اجتماع عزیزین حاصل آمده میر نکور در عین هنگامه برخاسته معانقه به کمال شوق نمودند و گفتند از شما بوی حضرات احمدیه یافتیم و حقیقت قرآن مجید را محیط شما دیدیم بی اختیار ۱۰ شافتم و شما را نور صرف یافتیم بلا علم حقیقت هر کدام مرد دیگری را چون به جناب اظهار حقیقت خویش نمودند خافیه خاطر میر نکور بر طرف گشت و آنجناب را به جناب حضرت قبله گاهی قطب الاقطابی قد سنا الله سبحانه بسر الاقدس نوری اعتقاد بوده که هیچ کس را عدیل ایشاں نمی ساختند و بعد از حضرت ایشاں رضی الله تعالی عنه ایشاں را می ساختند و به موافق اعتقاد بهره با ازاں صحبت کیمیا خاصیت برداشتند اکثرهای فرمودند که حضرت پیر دستگیر نه شود و نمائی خلایق را به نیم جو قبول نه دارند ۱۵ و به جز ذات بحت تعالت و تقدست التفات با سوا نه دارند و قبولیت (۳۵۳) خلایق اصلاً دلیل علیه کمال نه دارد چه بسیاری از ادیاء که آنها را کسی نمی شناسد افضل اند از اولیای که رجوع خلایق بآنها پر بسیار است نمی بینی بعضی از ادیاء کرام علیهم السلام گذشته که سه و دو یک کس بآنها گردیده اند البته افضل اند از ادیاء که جمع کثیر بآنها گردیده باشند و تحقیق آن ادیاء علیهم السلام از مکتوب دویست و پنجاه و نهم از مکتوبات جلد اول حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه طلب باید ۲۰ نمود و گاه گاه آنجناب حقائق سرگزشته خود را که بعد از زمان حضرت ایشاں رضی الله تعالی عنه مشاهد نمودند پیش مجبان بیان می فرمودند، نقل از آن ایرادی نماید که بعد از وصال حضرت ایشاں طرفی از مسجد کلاں حضرت سرزند به حال اکرم حضرت مروج الشریعت تعلق داشته یعنی به همراه یاران خود می نشستند و درس می فرمودند و حلقه می نمودند و طرفی ثانی مسجد به حال اکرم حضرت شیخ سیف الحق والملة والدین

قدس سره تعلق داشته و هر دو جانب وقت شام برای ختم حضرات^۱ خواحب^۲ های بندگان
 قدس الله اسرارهم حلویات حاضری گشته لیکن چون غلبه ارشاد حضرت سیف الحق والملة والدين
 محیط آفاق بوده حلویات به کثرت نواز می نمودند چون درود من جانب حضرت مروج الشریعت در آن
 وقت اتفاق می کرد اکثر از راه طیبست می فرمودند.

۵ احمر - که اگر ذوق به شیرینی دارید این جا حاضر باشید تا بعد فراغ ختم داده خواهد شد و اگر شیرینی
 طلای می طلبید پیش اول خال خود به روید.

۱۰ و آن اخوت پناه را با خالین مذکورین نسبت دامادی نیز بوده چه اول صبیحه حضرت
 شیخ سیف الدین در خانه داشتند و بعد از فوت صاحبه عاجزه مروج الشریعت گرفتند، چون فرزندی
 از آنجناب بعد از وصال نمانده و فقیر به انواع تربیت مرباء ایشان است و باعتبار صغر سن جای
 فرزند ایشان بر آن سخن ایشان به وسعت دامنه اوراق با وجود رعایت اختصار گرفت که در کتاب
 منظر ابواب فضل که فضل الهی موعود است، احوال ایشان به تفصیل مرقوم خواهد گردید ان شاء الله المجید.
 امید است که چون نظر ناظر و یا سبق قاری باین مقام برسد البته به دعای مغفرت یاد آن غفران پناه
 شیخ عز الدین احمد نماید تقمده الله تعالی.

۱۵ و عمر شریف آن برادر بزرگ بست و هفت ساله گردیده بود که در سرای خان خانان که شش
 میل خام که از بلده دار السلطنت لاهور واقع است واقعه ایشان روی داده و تابوت به حضرت سرهند
 برده در روضه مقدسه حضرت ایشان بیرون گنبد معلی مدفون کردند.

۲۰ و تاریخ دصال هجدهم شهر شریف ربیع الاول بوده و سال هجری ازین کلمه که فرزندی حم دکن
 نیاز احمد یافته باید جست "دُر عزیز معرفت بود" — اَنَا لِلَّهِ وَ اَنَا اِلَيْهِ رَجُوعٌ -
 جناب حضرت قبله گاهی مرشدی در آن ایام در (۳۵۴) - بلده پیشاور تشریف داشتند
 و متوجه کابل بودند که این خبر وحشت اثر بغتة شکاف در سینه بی کینه نموده صبر و تسلی که در آن نظر
 در آمده اصلاً به شرح راست نیاید مگر ملازمان آنحضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی بعد از وصال
 فرزند ایشان شیخ محمد صادق قدس سره مشاهده این قسم صبر فرموده باشند و اکثر این کلمه را در آن
 ایام به شوق تمام می خواندند و بر عنوان مکاتیب هم که در آن سال مرقوم گشته می نوشتند.

له د - "حضرات" ندارد

احمر - رضینا بقضاء الله وصبرنا على بلاء الله - روزی در مکتوبی که در فراق ایشان نگارش به نواب مکرم خان رحمته الله علیه نوشتند، این رباعی عربی تحریر کردند - رباعی :

رمانی الدهر بالازراء حتى فؤادی فی غشاء من نبال

فصرت اذا اصابتنی سهام تكسرت النصال على النصال

۵ ایضاً بعد از وصال اخوت پناهی مرحومی چون متوجه کابل شدند سلطان قلی بیگ تمیمی که از مخلصان خاص بوده در اثناء طریق برکوه خیر در خورده که از کابل به پیشاور می آمده پانکی شریفه را استاد کلامی که با مشار الیه به میان آمده همیں بیت حافظ علیه الرحمة خواندند -
صبا بلطف بگو آن غزال رعنا را که سر بکوه و بیابان تو داده مارا
و نیز آنحضرت در بیاض خاصه نوشته اند :

۱۰ فتح - که حضرت حجة الله قد سنا الله سبحانه بسر الاقدس در پیشاور می فرمودند که من بهم شدم که عزالدین فی الجنة - پس سخن کوتاه باید و السلام -

(شیخ حسام الدین احمد) - مخدوم زاده ثانی انخوی شیخ حسام الدین احمد فرزند ثانی آنحضرت رحمته الله علیه ، ولادت ایشان بعد از وصال حضرت ایشان رحمته الله علیه در همان سال اتفاق یافته ، چون تشریف حضرت قبله گاهی به تقریب عرس حضرت ایشان در آن ایام در شاه جهان آباد بوده نام ایشان خال اکرم حضرت مروج الشریعت گذاشتند قوت حافظه و علو استعداد آن ۱۵ مخدوم زاده عالی نژاد مستغنی از توصیف این ضعیف است و محبت حضرت ایشان رحمته الله علیه سرمایه جمیع سعادات می دانستند و متاعی در بساط خود به ازین نه داشتند از غلبه محبت بود که شبی که با وجود ظلمت ذاتی خود را بر وضوحیه موحش تر گم دیده در روضه منوره محضر ایشان رحمته الله علیه درآمدند و جواب سلام از امام بهام یافتند ، تفصیل این نقل در موضع ازین کتاب گذشته است بر عاشق مطالع مخفی نیست -

۲۰

و وصال آن اخوت پناه روز عرس حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله علیه یعنی بیت و هشتم صفر منظر بالائی آب نریده به همراه شکر بادشاه خلد منزل سنه هزار و صد و نوزدهم ، بحری روی داده - انا لله و انا الیه رجعون - و در همان جا نزدیک قصبه اکبر پور مدفون

له در - "حافظه و علو" ندارد ۲۰ دیم خلد مکان ، حاشیه نسخه مخدوم خلد منزل

گشته رحمه الله سبحانه -

و عمر ایشان اربعین کامل گردیده و سه فرزند ایشان بالفعل در قید حیات اند، هر کدام به جوانی رسیده و به غربت و مسکنت (۳۵۵) آرمیده و توفیق بندگی رفیق آنها باد -

(صفر احمد معصومی مولف مقامات معصومی) عاجز شکسته بال منتظر فضل لایزال جامع این مقامات

فرخنده نکات محمدالدین احمد ابوالبرکات حلقه بگوشتان اولیاء به صحبت صمیمی صفر احمد معصومی عفا الله

تعالی عن زلاته، فرزند ثالث و اصغر آنحضرت است رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ، احوال پُر اختلال این ناقص

بی سر و برگ که تمامی افعال و اعمال خود را به معاصی ساخته و مدت عمر اشرف را به هودا و هوس در باخته نه

شایان آن است که پا انداز مقبولان صاحب اسرار و اعزّه عالی مقدار در سلک تحریر مسلک گردد

اما وجهین توفیق خواهان آیند که البته قدری ازاں در قید قلم آورده شود و وجه اول آنکه از مطالعه این

معارف معصومی و وقایع علمی که در زیر قلم در آمده ساده لوحی از کوه اندیشی خیال آن نه برد که را قلم

احوال هم البته متصف به صفتی از این صفات کمال خواهد بود، پس معاصی خود را به زبان اجمال بانواع

رحمت لم یزلی که بروی شامل حال است تحریر نماید و ساده دلال را از وسوسه مذکوره بر آورده و وجه

ثانی آنکه بعضی از کمالات و مکاشفات و معاملات حضرات عالی درجات که به سبب عنایات

دافره و لطفات متکاشره شامل این عاصی تباه کار است و بعضی مقدمات دیگر که ذکر آنها بدو

تبیین احوال خود خالی از صعوبت نیست - پس گویا آئینه داری احوال اکابر ذوالجلال در پرده این

نیازندان درگاه متعال گردیده به تامل شامل استماع فرمایند و کار این آواره غیر از نافرمانی غفار

نیست و طاعات به جز فساد نیست و مراقبه اش عذر و حیل است و مشاهده اش دنیای دنی را

وسیله همیش برافزونی کبائر مصرف است و صحبتش به دغا و مکر معروف کاری که برای خدا باشد

گاهی از وی به وقوع نه یامده و حرف که صفا باشد گاهی از زبانش نیز آمده نیتش به جز پرورش نفس

اماره نیست و طاعتش غیر از انفراخ ابلیس پر تبلیس نه جمیعتش در وسوسه شیطانیت و عاقبتش

در کامروائی مطالب نفسانی القفه مکار بی نظیر و عذار پر تزیینت صحبت اهل کمال بسیار یافته اما نفی

ازاں نه بر داشته عالمی بایں بهانه خراب ساخته و خود را برای عرض قلیل که آن هم مبهم است بلا انداخته

نه شرم از دنیا دامن گیر است و نه اندیشه عقوبتی دستگیر و الهوسی است نافرمان و کوه اندیشی است

بی سرانجام -

در تو یک یک آرزو ابلیس تست

در تو صد ابلیس زانند و السلام

عشوه ابلیس از تبلیس تست

چو کنی یک آرزوی خود تمام

اگر فضل لم یزلی در حمت سابقه دستگیرش نه نماید نجات در حق متصور نه و اگر عنایت
بی غایت دم سازی اوقات و آفاتش نه فرماید و علالت (۳۵۹) زندگی بروی از اکبر محالات
است چه اعداء آفاقی در رنگ اعداء نفسی همه وقت در کین اند و آنچه از دست شان می
بر آید به تقصیر مصراع

- دارم از خویش در این بادیه فریاد بسی
- ۵ اگر نه سرورش وَ رَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ در گوش جاناش در دور است رسیدی و
شمال احسان لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا برگل و
آب دی و زیدی هیچ یکی از اهل کبائر و صفات شکل دی نه دیدی و نام و نشان دی نه شنیدی انا غلبه
رحمت و عظمت فضل آل قدر شمول دی فرموده مقبول اهل قبول گردانیده که از کثرت نظاره چشم کرم
معاصی قبیحه ما اشک ندامت جواهر آب دار گردیده از آل است که باقسام انعام دی ذی الجلال
۱۰ وَالْكَرَامِ خُورده به مقتضای كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ روز آینده خود را که به موجب حدیث
قدسی انا عند ظن عبدي بی حسن ظن شامل حال دارد امید فضل و وثوق احسان است
نوع دیگری باید و امور خود را با تو فیض می نماید وَ اُقْوِضْ اَمْرِي اِلَى اللَّهِ اِنَّ اللَّهَ بِصِيرٍ
بِالْعِبَادِ از ایراد این تو فیض که از ماده تمیز به کرم عزیز یافته به هیچ وجه مشروح قلم نمی تواند
گشت

۱۵

امید هست که نشور عشق بازی من ازاں کمانچه ابرو رسد به طفرای
از اکابر برگزیده و اعالی خدا رسیده چیزها در حق خود شنیده که تفصیل بیان بسیار کلال
است اما به طریق ایجاز و اختصار اگر مذکور نماید گنجائش دارد عنایت لم یزلی که خود دیده اگر قدسی
ازاں نویسد گویا ادای احسان الهی کرده باشد.

- ۲۰ پنج شش ساله بوده که هنوز هوش را از مد هوشی جدانی کرده که شب عید الاضحی در منام به
لازمیت سید الانام علیه و علی آله الصلوٰة والسلام گویا بر مصل هوش کامله مشرف گردیده و
چنان می فهمد که از غلبه اثر دها م ترحمی بر احوال دی فرموده حواله صدیق اکبر رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ که در صف
ثانی با خلفای دیگر شسته اند می فرمایند که بی مشقت به خانه رسانید و خلیفه ثانی که نسبت نسبی

له د - "خدا رسیده" ندارد ۲۰ د - خواستند

این اداره هم بآں اعدل اصحاب می رسد می دهند که فرزند خود را به کسی به دهید تا در خانه به رساند و در خلیفه ثالث و رابعه هم ذکر مواهبی که شامل حال این نواخته احسان سید الانس و الجان صلی الله تعالی علیه و علی آله و اصحابه و سلم گردیده در میان است و هر یک از این حضرات رابعه رضوان الله تعالی علیهم اجمعین عنایات جداگانه می فرمایند و خلیفه ثانی از مشاهد عنایات سید عالم صلی الله تعالی علیه و علی آله و اصحابه و سلم فرحت فوق الحد بهم رسانیده به یکی از خادمان و والد بزرگوار این راقم بی مقدار که وی نیز در آن وقت به سعادت حضور قیام دارد و حواله می سازند تا در خانه رسانید، کیفیت آن صحبت فردوس رفعت چون بامداد برخواست به عرض مرشدی قبله گاهی رسانیده و حیرتی که از بیداری آن خواب یافته نیز معروض داشته عنایات کثیره در تعبیر شنیده و از آن باز خود را چیزی دیگر دیده - هم در آن اثناء حضرت والدۀ ماجده فرمودند و بعد از آن اکثری فرمایند -

۵

۱۰ احمر - که پیش از ولادت تو (۳۵۷) شبی در خواب دیدم که منم که فقیری صاحب قوت که بانوار بسیار درخشان است آمده به من گفت که صاحب زاده مبارک من می پرسم که پسر یا دختری فرمایند که من از اجمیر این قدر قطع مسافت نموده آمده ام که برای دختر آمده ام بلکه پسر مبارک و نام من خواجه معین الدین چشتی است و او را اسمی به نام من خواهند نمود -

باز فقیر در حمل آمده و متولد شده و یکی از نااهای من این اسم است از آن باز بر تو امیدواری یا داشتم الحمد لله که به منصفه ظهور پیوست - و نیز فرمودند و می فرمایند :

۱۵ احمر - که در وقت ولادت تو قطب العارفین برادر بزرگ حضرت سیف الحق و الملة و الدین قدس الله سبحانه بسره العزیز در عین روزه تشریف ارزانی داشتند در آن شدت محاسن شریفه آنحضرت بدست این ضعیفه بوده و هر قدر قوت و حمله که از دسم برآمده اصلاً تقصیر نه رفته و تا آخر فراغ هم چنان گذشته بعد از فراغ مبارک بادیها دادند و بشارت فرادان به حال این اداره بر زبان شریف آوردند -

۲۰

احمر - می فرمودند حضور فقیر در این وقت باشد البته بی معنی نیست برای پسر شما یک معنی جلوه گر خواهد شد، گفته من به یاد شما باشد و بعد از آن هم هر وقت که فقیر را می دیدند بشارت را لب مبارک می کشودند و در وقت عقیقه ذکر نام بشر هم در میان آمده فرمودند به روز عقیقه هر کس که از

حاضران نام می گذارد آن طفل مسمی به جمیع این اسماء می شود، پس معین الدین هم نام فقیر از جهت بشارت گذاشتند و مجد الدین نیز گذاشتند که لقب حضرت ایشان بوده و کنیت ابوالبرکات معین فرموده که کنیت حضرت مجد الف ثانی است رحمته الله تعالی و گفتند که اشهر نام های صفر احمد باشد که نام جد شریف مادری ما است و ایشان را اولاد پسری نماده پس باین تقریب نام ایشان نزد اهل روزگار باشد.

۵

احمر - گویند چون حال اکرم بعد از ولادت فقیر در خانه خود تشریف فرمودند چند روز متوالی بر زبان شریف نزدیک محرمات خود می آوردند که من نمی دانستم که زائیدن بر عورات این قدر صعب می باشد تا دیدم بسیار رحم بر حال این طائفه دامن گیری نماید اگر من زن بودم قبول زائیدن نمی نمودم و این از غایت رحم دلی آنحضرت مشعر است و مداح این بی سرو برگ اکثر بیش همیشه خود که والده این فقیر باشد از غایت عنایت می فرمودند، مطلب عنایت بسیار برای عاجز گناه کار داشتند مانا که ثمره عنایت همی قسم اکابر بوده که به عنایت خاص الخاص نواخته و به قبولیت آنحضرت علیه و علی آله الصلوة والسلام مشرف گردانیده و قبل ازین بشارت حضرت ایشان رحمته الله تعالی که مدعا نعم البدل والده فقیر را مشرف می ساختند و تفصیل (۳۵۸) آن در مقدمه کتاب گذشته است نیز مؤید مقام قبولیت است، الحمد لله والمنته.

۱۵ حضرت والد بزرگوار که پیر عالی مقدار این نیازمند نیز بودند مکاشفات فقیر را خیل می پسندید و در خرد سالی ها من چیزهای پدیدند که عقل عقیل از آن در کوچه تحیر راه گم کرده است و بشارات عمده سرافرازی فرمودند که تحریر آن بشارات البته جز به خود ستائی است.

۲۰ و در حین خواندن سبق کتب معقوله و منقوله مثل شرح مواقف و مشکوة المصابیح بعضی از مقدمات مقدمه که فقیر به محض من صحبت آن را ادای کرده و به قسمی دوست ترمی داشتند که در حواشی آن کتب به عبارات رائقه به زبانی فقیر و اکثر عنوان آن را چنین نوشتند:

فتح - ولنعم ما قال میر صفر احمد -

بعد از آن به مطلب می پرداختند و فقیر دور از کار قرن کامل صحبت آن آفتاب ولایت دست داده - ولادت این آواده در سال هزار و هشتاد و شش هجری و پانزدهم شهر ذی قعدة اتفاق یافته - وصال آنجناب در همین کنز مبارک عنقریب گذشته است و اکثر حقائق عالیه و

دقائق فائده علوم ظاهری و اسرار باطنی از آنحضرت استفاده نموده بعضی از آن ها در این کتاب مشروح گشت و بعضی دیگر در مواضع مستقبله به وضوح خواهد انجامید ان شاء الله تعالی المجید -

و انخوی مرحومی شیخ عزالدین احمد قدس سره نیز در خرد سالیها احقر تملقات فراوان می فرمودند و به بشارات متکاثره می نواختند این فقیر را میر هم می گویند باین عبارت می گفتند ان المیر موصوف بحسن صفات البشریه و ممدوح باعلی کمالات الانسانیه و له کمالات منها احمديه و منها معصومیه و منها فضلویه و له مقامات و مثل این کلمات بسیار ادای کردند که تفصیل آنها در قید حافظه نیست ، چون به عرض حضرت قبله گاهی قدس سره رسیده فرمودند -

احمر - برادر شما در حق شما بشارات می دهند از کرم اد تعالی امیدوار باشد که به منصه ظهور آید -

روزی این فقیر به عرض آن پیر روشن ضمیر رسانید که کمالات ارثی هم نفع بخشیده اند یا نه ؟
 احمر - فرمودند نفع آن است اگر صاحب کمالات ارثی اگر تقید هم نماید زود تر به مقصد اقصای کامیاب گردد و چیزی که دیگران را به مشقت و محنت بدست آمده آن عزیز در اندک مشقت اکثر آنها بالا روند و آنچه دیگران را در شهر و سین میسر گردیده اینها در ایام و ساعات به موافق استعداد خود با به یابند و نفع ثانی آنکه صحبت ارباب کمالات ارثی البته جذبی هم دارد و مبتدی آنها را به مطالب رسیده می انگارد و تقریب این استفسار این بوده که روزی آنحضرت از زبانی حضرت مروج الشریعت قدسنا الله سبحانه بسر العزیز نقل در باده شاه جیو قدس سره می کردند که رجوع ایشان در آخر به جناب حضرت ایشان رحمتهما الله تعالی افتاده و در آن مدت هم چنانچه باید سپرد و خود بجزرت ایشان می نمودند ، روزی در ایام رجوع ایشان مروج الشریعت از آنحضرت استفسار نمودند که معامله (۳۵۹) عم شریف چه قسم به نظر انور می در آید -

احمر - فرمودند کمالات ارثی همه یافته می شوند که خلف رشید حضرت مجدد الف ثانی رحمتهما الله تعالی اما کسی به موافق کسب خواهند یافت و اگر خود را چنانچه باید سپارند زود تر اخذ کمالات فرمایند - در آن ایام که رجوع فقیر به عالی حضرت قدسنا الله سبحانه بسر الا قدس افتاده روزی به تقریبی ذکر حضرت شاه جیو قدس سره در میان آمده -

احمر - فرمودند که حضرت ایشان رحمتهما الله تعالی می فرمودند که شاه جیو گونه تحرکی از حالت اصلی خود نموده است اگر کار خود را چنانچه باید سپارد و در اندک مدت ترقیات فراوان حاصل نماید -

چون در شروع این مفتاح احوال حضرت شاه جیونیز موعود بوده که در جای ادا خواهد یافت و برای دوسه حرف شنیده خود کنز علیحه ترقیم نموده الحمد لله که باین تقریب منجر گشت. باید دانست احقر الانام به حد بلوغت نه رسیده بود که آنحضرت والا منزلت قدسنا الله سبحانه بسر الاقدس اجازت تعلیم طریقت عنایت کرده بودند بلکه مردم بسیاری از رجال و نساء که در خدمت برای ارادت می رسیدند توجه آنها حواله احقر می نمودند و حقیقت استعداد آنها ۵ استفسار می نمودند،

روزی در اثنای طریق پشاور بر پاکی نیم منزله فرموده باحقر بالای آب روان تناول فرمودند فقیر در آن ایام چهارده ساله بوده،

احقر - فرمودند متوجه شو که این آب منظر کدام اسم است از اسماء الهی تعالی و تقدس و آنچه منکشف شود معروض دار، حسب الامر شریف توجه گماشتم معلوم کردند که منظر اسم مبارک منقسم است ۱۰ به عرض رسانیدم مقبول گشت و از کثوف کوئی هم اکثری رسیدند و اغلب آنچه اظهار می کردم به برکت حضور موافقت هم می نمود روزی در مرحله پارکاب که مرحله از کابل این طرف واقع است وقت مراجعت هندوستان به همراه ناظم آل جا امیر خان اتفاق منزل افتاده شتران بمشرا بل شکر که به چراگاه برده بودند افاغنه غلجه که شیطان ترین الوسات افاغنه اند به غارت برده، در تمام لشکر شور و فغان افتاده و فردا آن روز کوچ نواب مذکور مقرر بوده و چهارده نفر شتران سرکار آل قطب المدار نیز ۱۵ در آن ذیل بوده وقت نختن یکی از شتران گریه کنان رسیده که شتران سرکار نیز به غارت رفته حیرت تمام دست داده که در نیمه با قبیله در دامنه کوه منزل است و فردا کوچ چه باید کرد، قریب به نصف شب گذشته آنحضرت رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ باین نیاز منده فرمودند:

احقر - که متوجه شهر شو که شتران مامی رسد یا نه و اگر می رسد به کدام وقت می رسد - به موجب حکم چشم پوشیده معروض داشتم که می بینم که حضرت قبله المحققین خال اکرم شیخ سیف الدین قدسنا الله سبحانه بسر الاقدس (۳۶۰) شتران مارا گرفته می آرند - آنی نه گذشته بود که چندین افغانان هر چهارده شتران را گرفته رسیدند و معروض داشتند که مایان بعد از بردن این شتران در مسکن خود ما معلوم شد که شتران سرکار آل قبله اسرار اند اعتقاد و محبت مایان بحضرات مورد وثی است به مشقت تمام تحبس در تمام لشکر نمودیم تا در دولت خانه رسیدیم الحمد لله که به مطلب کامیاب ۲۰ گردیدیم -

مقصود از تحریر این طور کشف و مقدمات نه خود ستائی و ظاهراًئی است بلکه بیان انوار صحبت
آنحضرت قد سنا الله سبحانه بسره الاقدس است که در لمعات حضور جماعتی که مستغرق بجزع صیایان
بودند در عین ظلمات به برکت آن نور آب حیات^۱ رامی دیدند و از کاسات محبت نشاء هائی خوشگوار
می چشیدند از مدت معارف همان حسرت فقدان نقد وقت است نه بر دل یک حالت است
و نه قلم بر یک صرافت^۲ ۵

نی گنجم به پیرا هن نمی سازم به عریانی
جنونی کرده ام پیدا نه شهری نه بیابانی

گاهی در علم خود را از اهل حال می شمارم و زمانی معرا از حال می پندارم و شب و روز بیقراری آرام
خودی فهمم و آنات و ساعات بی آرامی را اقرار خود می یابم نه تشنه را سیری است ازین حال و
نه بیمار را شفاء است ازین مقال بالجمله هر حالی که روی می داد قابل نفی می دانم و قبله توجه را منتشر
نمی گردانم و سر او را پرستش غیر از ذات پاک معبود بر حق است دیگری را نمی شناسم اِنِّی وَجْهْتُ
وَجْهَیْ لِلَّذِی قَطَرَ السَّمُوتِ وَالْاَرْضَ حَنِیْفًا وَ مَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِکِیْنَ ۱۰

نه دنیا خواهم نه دار عقبی ترا خواهم ترا باری تعالی

اگر چه به ظاهر مشغوف امور بسیارم اما به باطن جزا و به دیگری کاری نه دارم شوریده عالم و
آشفته مقال گاهی به نظاره طلعت افروز امروز خورشیدم و زمانی نظریه به مناسبتی خود انداخته به صد
داغ دردمندم هنگامی به حریفان بزم معصومی آشنایم و گاهی در سرا پرده های دولت قیومی بی نوا اگر
عذر تقصیرات نزد عالی فطران صاحب زکات می نمایم مدح بمایشبه الذم می فهمد و اگر
تسلیه های که از سبقت رحمتی عصبی برگوش جان رسیده حرف امید می رانم صاحب اسرار می نمایند
بالجمله عذر او را بی شرف نمی دانند بعضی که باعتقاد موصوف ماند اگر نکته رسامی بیند البته قدری از
قدح مطلب می نویسند و طائف دیگر همه وقت در خورد و در طنطنه کمال خود که از رجوع عوام حاصل
گردیده مست و مدبوش نمی دانند که در آئینه فضل جمال معصومی که از طینت احمد پریده صیغ الهی
را مشاهده است از آن است که بر حمت نیاز دارد و بر فضل نوا ساز عاصی است اما رجا مند رحمت
قایسی است اما دل گداز و صلت به موافق حسن ظن به دی به موجب حدیث قدسی انا عند ظن

عبدی بی سلوک می فرمایند و او را بغیر خود آرام نمی توانند سه

می تواند که دهد اشک مرا حسن قبول آنکه در ساخته است قطره بارانی را

- (۳۶۱) این همه اختلافات عبارات از کثرت الوان عنایت است والا مقصود او معبود است و معبود او موجود - اگرچه هر یک سخنش شاہراہ هست به مقصود کشاده امانہ در حوصلہ ہر شکر این سخن را بسیار گواہی یک کس نہ شد اسرار جو سخن بی سر را جانب اختصار باید کشید بعد از آن بہ میدان صاحب دلان باید دوید عزیزا مہربانا چون در نظر کیمیا اثر حضرت قبلہ گاہی والد قد سنا اللہ سبحانہ بسره الاقدس این حالات بدلیعہ منظور بودہ آخر عمر خود را شناختہ چیزی کہ خود بخشیدہ بودند تاکید نگاہ داشت آن فرمودند ترتیب دی را بہ عالی حضرت قد سنا اللہ سبحانہ بسره الاقدس مناسب استعداد ہمیدہ حوالہ فرمودند و خود دست آن درویش گرفتہ بآں قبلہ آفاق پر دند تا رنگی از بی رنگی صبغہ الہی نیز بہ موافق نصیب خود بہ یاد ازیں جا تو جہات کثیرہ یافتہ و بہ نواز شہای خاص سرافراز گردیدہ با وجودی کہ عادت شریفہ آن بودہ کہ حرف را اکثر بشارت شریفہ بدائع لطیفہ در آبادی اہل معانی بہ کمال بلاغت بیان می آمدہ اما بہ آن درویش صریح را در پردہ اشارت مبطن ساخته سخن می کردند کہ بہ روی بلانقاب از چہرہ سخن مطلب بالا تکلف منکشف می گشتہ و خانیہ آن می نماندہ چنانچہ بعد از وصال حضرت قبلہ گاہی مرشدی در وقت دفن ایشان شرف حضور داشتند آب در چشم مبارک گردانندہ این آیت کریمہ خواندند :

۱۵

احمر - قَرُوحٌ وَ رَيْحَانٌ وَ جَنَّتْ نَعِيمٌ -

و اگر می خواستند کہ او را بہ بشارتی مشرف فرمایند باین عبارت می گفتند کہ حضرت ایشان ما

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ چون معاملہ ساک این جامی دیدند دی را بشارت آن مقام سرافراز می فرمودند استغفر اللہ - سخن از حوصلہ بلند رفت مقصود اظہار معاصی خود پیش ناظران کتاب بودہ تا در گمان کمال او نیفتند معصیت دیگر بہ صد آب و تاب افزودہ سه

۲۰

یک آتش می نشانند از چشم خون ریز کہ سوی دیگرش زد آتش تیز

چہ کند کہ اگر اظہار عنایات عرفای ذی الجلال را مبطن می داشتہ کفران نعمت کہ ازیں راہ جلوہ گر گشتہ شامل حال می گشتہ و حکم آن است وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ -

۱ - د - بشر

ازیں جهت می خواست سخن دراز گردیده سه

عمر بگذشت و حدیث در دما آخسته شد
شب با فرشتگان کون کوه کنم افسانه را

باید که قاریان به دعاء سلامتی خاتمه ممد و معاون باشند رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ
تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ - ۵

و این ابجز المساکین را دو فرزند اند کلال تر آنها اسمی است به محمد مشوق (۳۶۲) د
ثانی نیاز احمد هر دو به صلاح و نامرادی موصوف اند و در محبت حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ اِزْدَل
و جان مصروف مد الله تعالی ظلهم و رزقهما الله من برکات الاحمدیه المعصومیه
الصبغویه الفضلیه و یرحم الله تعالی عبدا قال آمینا و صلی الله تعالی علی خیر
خلقه مُحَمَّد و آلِهِ و صحبه اجمعین -

(شیخ عبد اللطیف قدس سره)

کنز دوم در بعضی از احوال عم شریف قدوة الواصلین شیخ عبد اللطیف قدس سره -
 ۵ هر چند مقصد عمده از تصنیف کتاب ابتدای از حالات حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ
 و انتہای آن کنز مبارک گذشته بود که به حصول پیوسته چه بعد ذکر مقدمات مسطورہ قلم گزار گردیده ریشها
 کشیده است و چشم بعد از نظاره آن روی عنبرین موی به دیدار دیگری خمی نه کرده است -
 شد برنگ غنچه مشرکانم خلاف یک دگر
 بس که پوشیدم نظری روی زیبای کسی

۱۰ اما چون عم الرجل صنو ابیه واقع است و آنجناب هم شراب فضل از کاسات
 معصومی تناول نموده اند اگر نه نویسم خیانت در امانت کرده باشم پس سعادت خود دانسته خوشه از
 غرن لطف لم یزلی بایه چید، الله لطیف بمعاده یؤتی من یشاء و هو القوی
 العزیز بل لطف از فضل جدا نیست و فضل از لطف علییه نیست، فضل است که بر لطف
 می رساند و لطف است که از کرشمه بای فضل جلوه گراست کارخانه لطف از فضل برپا است و
 دارد و در آن لطف به لطف بر جاست فضلیان همه وقت بر لطف چشم دوخته نشسته اند و به ترانه
 ۱۵ یا خفی اللطف ادر کنی بلطفک الخفی، مبرنم و چوں به لطف خو پذیر شدند رجایند فضل
 عظیم می کردند با جمله درین کثرت معاصی و عیوب تلاش زیبا محبوب است -

مگر لطف تو گردد یاور من   کشد ز این خاکدان بیرون سر من
 و گرنه وای بر من وای بر من   ز دل تا دیده داویلاست بر من

۲۰ لکن خالقاً لطیفاً این بنده شرمند را به لطف خود دریاب و در دریای فضل شناورم گردان تا روی
 جمعیت در تفرقه های نفس و شیطان در عمان آن به بینم و ازین عدوین بلکه جمیع اعداء آفاقی
 و انفسی نجات یافته در ظلمات مشا هده آب حیات فرایم بهر حال چنگی بدامن لطف اندازم و

له د - "مسطورہ" ندارد   له م - "اگر نه نویسند .... کرده باشد"

له م - "نیست" ندارد

فضل عظیم و ثقیقه سازم البتہ بہرہ از بحرین عذبین از کرم کریم تعالیٰ خواہم بداشت و بہر خوانندہ را اعتقاد مشرہ خواہد رسید ان شاء اللہ تعالیٰ

یکی گفتا کہ لطف دوست عام است   ز لطف دوست نامیدی حرام است
 و انا آگاہ باش کہ حقیقت نسبت مکرم انعم محترم از کنز مبارک گذشتہ بہ وضوح پیوستہ است کہ
 ۵ ہماں نسبت مبارک برادر بزرگ ایشان از راہ ابوبن بایشان مسلم است فلا حاجۃ بالتکرار
 آنجناب ہمیشہ زادہ مقبول حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ بودہ اند و ولادت با سعادت
 آن آفتاب ہدایت در بلدہ سرہند در حوالی ہزار و پنجاہ و پنج اتفاق یافتہ گویا علم مجسم گردیدہ و
 معرفت ہیئت بہرسانیدہ مشکل بہ شکل انسانی کہ احسن تقویم است گردیدہ روز عقیقہ نامی کہ
 حضرت ایشان گذاشتند معلوم گردیدہ کہ بانواع لطف شمول یافتہ و نامی کہ حضرت خازن الرحمۃ
 ۱۰ مقرر کردند محمد ذاکر بودہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما یعنی ہر دو نام تحقیق تمام حاصل آن علامہ انام بودہ غربت و
 مسکنت و نامراد پرسی شیوہ مقبول ایشان بودہ در اول آغاز بسما اللہ اغلب کہ حفظ قرآن مجید
 فرمودہ بر کتب متداولہ معقولہ و منقولہ پرداختند و بہ وقت تمام تحصیل علوم نمودہ بہ درس تا آخر
 اشتغال داشتند و بایں جمع کسب حال از جناب قطب الاقطاب قیومیت مآب حضرت ایشان
رضی اللہ تعالیٰ عنہ نمودہ مجمع البحرین گردیدند و بہ شروع ارادت درس بلوغت بہ خدمت آنحضرت
 ۱۵ رضی اللہ تعالیٰ عنہ مستعد گردیدند و برای استسعاد ہموارہ ناز داشتند و عنایات کثیرہ حضرت ایشان
 در بارہ ایشان مسموع گشتہ و بشارت لا یدکرم اللہ الا اللہ در مکتوبات جلد ثالث صریح
 بنام ایشان مندرج است۔ چہ ایشان زبان ایشان حکم شجرہ موسوی گرفتہ بود و این معنی تا آخر
 کار شامل حال ایشان بودہ کہ در وقت ذکر و قرأت قرآن مجید خود را نمی یافتند ہکذا سمعت
 من شیخی و امامی قد سنا اللہ سبحانہ بسرہ السامی از زبان درفشان آنحضرت
 ۲۰ مدح کمالات باطنی و قوت علم ظاہری ایشان بسیار شنودہ بعضی از نسخ معتبرہ بجناب مقدس
 آنحضرت ہم گذرانندہ اند چہ در حضور والد ماجد خود صغیر بودند اغلب کہ یتیم مانند تربیت ظاہری
 و باطنی از ان حضرت قدس سرہما یافتہ اند و محبتی ہم کہ دریں اخوین کریمین نمودار گشتہ
 مکرر در دو ذات مقدس خازن الرحمۃ و حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہما بایں صرافت یا چیزی
 مانوق براں گذشتہ باشد۔

احمر۔ می فرمودند بی نفسی کہ در برادرِ مایہ شیخ عبد اللطیف آشیانہ خود ساختہ (۳۶۳) محتمل کہ

به طرفی دیگر توجه نه اخذاخته اگر مصوری تصویر بی نفسی به کشد مانا که همین صباحت از کلک تصویر
بی اختیار سرزند و با وجود عقل معاد در عقل معاش هم فرو گیتا بودند، مصاحبیت بادشاه خلد مکان
نیز چنانچه باید داشت و با طالب علمان همه وقت صحبت بوده و مؤنث اکثر اهل علم هم بر ذمه
خود گرفته آنها فارغ ابدال برای مباحثه دقیل و قال گردانیده خود سبق می دادند و اکثر تلامذایشان
بیضادی و شرح مواقف و امثال آنها را به قدرت تامه درس دادند و خود هم در وقت تقریر خیلی
بست و رفیق را گاهی فرمودند چه فقیر را حضور درس ایشان بسیار اتفاق کرده است مذاکره که عینیت
جمع باشد مگر از ایشان دیده -

احمر - می فرمودند که مخدومی استاد می مولوی محمد فرخ نیز در وقت تقریر و مذاکره خیلی بر سرکاری فرمودند
اما اکثر طالب علم زیادتی هم می کرد البته آتش غضب ایشان در جوش می آمد گاهی بعضی از طالب علمان
درشتی واجب دانسته کلمه سخت هم می گفتند اما چون این سختی ضروری به ظهور نمی رسید ناچار بعضی از
طالبان علم از شورش بی جادماغ را بر هم می سازند چه حرف واجب الاداء با وجود ما خود فرود نمی گذاریم
و اکثر به حکم بشریت ماند بعد از سوال ایشان جواب شافی می دهیم و اگر بآں هم تشفی نه شود لا علاج
جای دیگر رجوع فرمایند که علم بحریت عمیق مقصدناز برداری اهل علم این قدر می کردند -

احمر - می فرمودند که حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه تنزلات خمس را که به موافق اصطلاح شیخ محی الدین
ابن العربی است باین درویش در خرد سالیها تلقین فرمودند و فرمودند یاد نمودن اینها لازمت طریقت
است تا در مجلس ظاهر اتفاق نیفتد این کس منجمل ماند و الا به مذهب حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه
پیچ غرض بآں وابسته مذهب نیست اما به تقریب مذهب شیخ قدس سره سخن اینها البته بسیار
داراست -

احمر - جناب حضرت قبله گاهی قطب الاقطابی قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس می فرمودند
که ماچندی از همسالان در نوجوانیهای اتفاق نمودیم که چهل روز نماز بامداد را به وقتی باید رسید که
تحریمه اولی فوت نه شود بحکم حدیث نفیس من اخلص لله اربعین صباحاً ظهرت ینابیع
الحکمة من قلبه علی لسانه از آں مقام عالی نصیبی بدست آید هم چنان کردیم از آں

له م - شباحت   ۲ م - اختیار   ۳ م - "است" ندارد   ۴ م - نیت
۵ م - طالب

باز تا بایں به غایت که چهل و چند سال گذشته بدون عذر مرض مسبب فوت شده حضرت حق سبحانه
 به هر یکی از ما حظی از آن مقام ارزانی فرمود و اخوی ارشدی شیخ عبداللطیف در آن ایام به بلوغت
 هم رسیده بود که باماشریک این نیت گردیده و تا آخر عمر این دولت را از دست نه داده قیاس
 باید کرد که چه سرچشمه های حکمت از دل بر زبانش که جوش برده باشند بی قلب ایشان منبع حکمت
 بوده و زبان مخرج آن از آن بود که این همه استرضاء والدۀ ماجده خود که عابره حضرت مجدد الف ثانی
 بودند رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ نصیب ایشان گردیده چنانچه در محبوبیت آن خدیجه زمانی ممتاز بودند آری
 ارتفاع شان ایشان ازین که از اول (۳۶۲) اقتداء بامام معصوم نمودند باید فهمید هر چند جماعتی
 که ادل چاشنی از نمک مطبخ سعادت چشید ثانیاً به کمال نیازمندی اقتداء بآں امام معصوم نموده
 باشند مستحق دو اجر اند اما خلوص اعتقاد شرط معتد به است و بدو و نه خراط القناد سخن
 بجای دیگر رفت مقصود آن است که آنجناب اخذ کمالات از حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بکمال
 فدویت و رسوخ اعتقاد فرموده بعد از وصال آن ہادی ارباب کمال به خلف رشید ایشان
 قطب المحققین حضرت شیخ سیف الحق والملة والدین قد سنا اللہ سبحانہ بسره العزیز
 ردی آورده ملزم صحبت بایشان گردیدند و رسالہ کہ آنحضرت در رد شبهات منکران کہ بر کلام
 امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ نوشته اند باستصواب انعم شریف ترتیب یافته است
 گویند به غایت متین است اما فقیر را اتفاق مطالعہ آن دست نه داده اگر چه وصف او از واصفان
 بسیار شنیده و این جانب را رسوخ اعتقاد کہ به جناب برادر بزرگ خود بوده معلوم نیست کہ بعد از
 حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ دیگری را عدیل ایشان می شناخته باشد، آن بعضی ابنای حضرت
 ایشان را رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ -

و دصال آن عم مکرم در سال ہزار دصد و یازده فی سابعہ شهر رمضان المبارک در بلدہ
 حضرت سرہند در حالت حیات حضرت قبلہ گاہی مرشدی ردی داده در روضہ مقدمہ حضرت
 مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بیرون گنبد معلی مدفون اند انا للہ وانا الیہ راجعون -
 غمی کہ بعد از وصال ایشان با آنحضرت رسیده زبان قلم در بیان آن معترف بہ قصور است ،
 گویند حضرت مولوی محمد فرخ کہ احوال شریف ایشان متصل مذکور می گردد ان شاء اللہ تعالیٰ فرمودند
 کہ ستارہ علم مغرب شد -

و بالفعل فرزند بلا واسطہ آن عم محترم شیخ عبدالحی نام در قید حیات است و صاحب توفیق
 و طاعت - ہر کجا ہست خدا یا سلامت دارش والسلام علی من اتبع الهدی -

(مولوی شیخ محمد فرخ قدس سره)

کمزوم - در بعضی احوال قدوة العلماء مولوی معنوی شیخ محمد فرخ قدس الله تعالی سره -

- ۵ غلغلہ علم ایشان در گنبد افلاک صد بخشیده در و اج نصیلت ایشان اکثری از خاک را
منور گردانیده، حضرات احمدیہ ہمہ شناخوان ایشان اند و کبرای سعیدیہ تلامیذشان، ازین آوارہ بی چارہ
مدح کمال شان چه آید اما چوں در اد افر جوع بہ حضرت ایشان آورده بشارت علیا حاصل نموده اند
ترک آن شاید چه این مقامات معصومی بہ فرو گذاشت احوال مسترشدان قیومی بہ موافق علم راقم
مجاز نیست پس باید باین اعتبار اگر کم و بیش ہم نوشته شود البتہ منجر بہ ایذاء بسیار دانان نہ
خواہد شد - چنانچہ این قدر دریں کتاب زیادہ از حساب گذشته است - اِنِّیْ تَوَكَّلْتُ عَلٰی اللّٰهِ
۱۰ رَبِّیْ وَرَبُّکُمْ مَّا مِنْ دَاۤءِیَۃٍ اِلَّا هُوَ اَخِذْ بِنَاصِیَتِہَا اِنَّ رَبِّیْ عَلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ
بدہ ساقی شراب ارغوانی بہ یاد زرگس جادوی فرخ

- (۳۹۵) آنجناب برادرزادہ حضرت ایشان اند و از کبراء ابنای حضرت خازن الرحمت رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُمْ
ہر چند دو فرزند دیگر از ایشان کلال بودند اما چوں کمال ایشان از عمر و علم و انابت
حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُمْ مرتفع گردیدہ ابلق قلم در میدان اسرار ایشان بہ خورمی دویدہ -
۱۵ ولادت آن شہسوار سمنہ تحقیق در بلدہ حضرت سرہند در سال ہزار و سی و ہشت و یا نہ
اتفاق افتادہ قبل از ظہور آن معدن علم دریں ویرانہ شکستہ بنیاد بہ چند سال والدہ ماجدہ
ایشان در رویائی صالحہ کہ جزوی است از اجزای نبوت خود را بہ شان تمام امام جمعی از خلایق
دیدہ بامداد بعرض حضرت مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُمْ رسانیدہ تا بہ احسن تعبیر مرشدہ دولت
افزا فرمایند -

- ۲۰ احمر - فرمودند تعبیر این خواب بسی روشن است و در وقت خود ظہور خواہد فرمود بعد ازین ماجراء
بہ مدتی چند ولادت آنجناب در وقتی اتفاق یافتہ کہ وصال حضرت مجدد الف ثانی ازین دار
پر طال شدہ بود بلکہ والدہ شریفہ ایشان ہم در صغیر سن ایشان ودیعت حیات سپردہ بود کہ
ایشان بہ کمال رسیدہ حفظ قرآن مجید فرمودہ ختم آن را در مسجد کبری حضرت سرہند بہ حضرات عالی
درجات شنوایند و عالمی بایشان اقتداء نمودہ نماز بانیا زمی خواندند بعد از فراغ سلام تردیکہ -

احمر - حضرت ایشان به برادر بزرگ خود حضرت خازن الرحمت رحمۃ اللہ علیہ اظهار کردند که در نمازی بنیم که حضرت مجد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ از روضه مقدسه خود برآمده جانب مسجد متوجه شدند تا آنکه داخل صفوف گردیده متصل من رسیده فرمودند که تعبیر خوابی که والده محمد فرخ دیده از ما پرسیده بود همین است با جمله آنجناب علامه وقت خود بودند و سب کمال باطنیه هم اولاً از خدمت والد بزرگوار خود حضرت خازن الرحمت نموده بشارت بلند حاصل نمودند بلکه بشارت حصول کمالات نبوت بطریق دراشت نیز یافته و بعد از وصال والد بزرگوار خود در آخر سال بحضرت ایشان رجوع آورده مدت یک سال ملتزم صحبت معرفت بخش گردیدند و دیدند آنچه دیدند قول ایشان نزد حضرتین اعتبار تمام داشته و عبادت ایشان مشهور فی بین الابرار -

۵

حاشیه بر ملا عبدالحکیم که بر خیالی است به تمانت تمام نوشته اند و رساله در منع رفع سبابه نیز بادل عالیہ تحریر فرموده - هر چند قبل ازین در این باب حضرت خازن الرحمت هم در حالت شایسته جناب حضرت مجد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ رساله مربوط نوشته بودند - چنانچه حضرت مجد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ در مکتوبی از مکتوبات جلد اول تعریف آن نوشته اند - و در رساله کشف الغطاء که آنجناب در رد شبهات منکران که بر کلام حضرت مجد الف ثانی نموده اند نوشته به غایت زیبا و متین است که مطالعه آن فرمای خلادت (۳۹۴) بی اندازه حاصل روزگار نمای و کتب دیگر هم ظاهر تصنیف فرموده باشد -

۱۵

اکثر به خلف ارشد ایشان که مسمی به شیخ محمد ارشد است صحبت دست دهد گویا نسخه کمالات والد شریف خود است و حافظ شهبیر و فاضل بی نظیر است بسیاری از حالات بدیع ایشان معلوم گردد -

و بادشاه خلد مکان صحیح بخاری را در خدمت آن مولوی معنوی خوانده اند گویند حضرت وحدت قدس سره که برادر اصغر آنجناب بوده اند بعد از حضرت ایشان رجوع به حضرت حجه الله آورده بشارت فرادان حاصل نموده، خواستند که بایشان نیز مشربی ازین مشرب رسانید مگر عرض آن نمودند که امواج بحار معرفت جوش خیز اند در اندک رجوع بحضرت نقشبند دل و دیده سیراب خواهند گردید فرمودند آنچه در نصیب خود داشتیم از حضرتین یا فقیه برهان قانعیم باز مبالغه در میان آمده گفتند که ایشان قیوم اند و منکر قیوم محروم الفیض است -

۲۰

علی رآی الامام الربانی والمجدد الالف الثانی رضی الله تعالی عنه کما هو الظاهر فی المکتوبات -

پس از راه فیض بدون توسط ایشان مسدود است فرمودند بر قیوم برحق معصوم مطلق اعتقاد چنانچه باید داریم و از آن حضرت نعمت‌های یافته ایم الحال تمنای فیض که از راه دیگر برسد اصلاً نمی‌خواهیم و بهر دو قیوم شخص معتقد مطلب بر همان فیض قناعت در زبیده برادر و وظائف ۵ سرگرمی اوقات داشتند مراد از دو قیوم که در جواب آنجناب مرقوم گشت حضرت مجدد الف ثانی و حضرت ایشان اندواز مدت ده دوازده سال و پیش از وصال خود آرزوی موت که محل لقاء پروردگار است بحکم آیه کریمه مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ - بسیار داشتند و هر که دعاء مزید حیات ایشان می نمود از آرزو خاطر می کشید بی معاملات اصحاب کمال علیحه است هر چه خوبان کند خوب آید -

۱۰ و وصال آنجناب در سال هزار و صد و بیست و یک در بلده حضرت سر بهند اتفاق یافته در روضه مقدسه حضرت مجدد الف ثانی بیرون گنبد معالی مدفون اند فرزندان ایشان بر مرقد ایشان گنبد علیحه ساخته اند قد سنا الله سبحانه باسرار و ذقنا الله من برکاته رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافِنَا فِيْ أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ -

(شیخ عبدالاحد وحدت شاہ گل قدس سرہ)

کنز چہارم۔ در بعضی از احوال عارف باللہ احمد مخدومی مکرئی شیخ عبد الاحد
قدس اللہ بسرہ العزیز ۵

می توان امروز غم کردن غلط در کوئی گل
می توان از خویش رفتن یک دو گامی سونی گل

توفراخلاق و تکثیر اشفاق آن نکته سنج معارف احمدی بدو میزان عدالت سعیدی
و معصومی در پیمانہ کمال ایں عاصی بی پیدبال چه گنجد و اسرار گہر بار آن قبلہ برابر در حوصلہ ایں
تباہ کار چه آید غم گل کہ از چہار چہن گلزار وحدت دمیدہ جیب و دامن صوفیہ مومندہ را پر
کرده نکبت بخش متوجہ جمعی از کبری ایں طائفہ غلبہ گردیدہ اند در اول نظارہ ایشان در آمد
از رفعت ہمت بہ خشک دماغان وادی حیرت بخشیدہ متوجہ فوق الفوق گشتہ بہ بارگاہ عالی جاہ
رسیدہ اند کہ محل ندای سلطان درخانہ نیست کہ بر حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ شدہ بود
از آن جا جلوہ کرامت و آوازہ لن ترانی در پردہ گوش بدون الفاظ در کسوت معانی از
حضرت سبحانی ہمہ وقت مستر مع ذالک چون نسبت خلعت با وجود اخوت بہ کمال صداقت
با حضرت قبلہ گاہی قدس سرہ از مدت طفولیت در میان بودہ و ایں آوارہ را بلکہ برادر
کلاں مرا کہ (۳۶۷) مخدومی مرحومی شیخ حسام الدین احمد رحمۃ اللہ تعالیٰ رحمۃ واسعہ
اکثر بایں مدیث شریف رحمۃ اللہ علیہ حفظ و زابیک یعنی نگاہ دارد دوستی پدر خود را وصیت می فرمودند
سطری چند بہ موافق حوصلہ و دانش از ایں عارف ارجمند بمقتضای مالایدرک کلمہ لایتک کلمہ
تقریری نماید من بہ یک بیت حلقہ بگوش آن عارف خدا آگاہم و هو هذا ۲۰

صحبہ معصوم مارا عاقبت معصوم ساخت

چون بعمان ہم نشین شد قطرہ عمان می شود

ولادت با سعادت آن بانی گلزار وحدت در بلدہ حضرت سرہند در حوالی سال ہزار

و پنجاه اتفاق یافته و چون تخلص آنحضرت در شعر وحدت است و اکثر درین کتاب اشارت به همین نام و الا مقام گذشته است - الحال همان قاعده مقرر است -

فصاحت کلام بالینت تمام می ساخت روزمره ایشان بوده و کثرت جمعیت از وحدت شان آگاهی بخشیده خلف رشید حضرت خازن الرحمت بودند رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ و بانواع قبولیت مقبول آن حضرت علم کامل شریعت و طریقت همواره شامل حال بوده و آداب معرفت و حقیقت معابر کمال شگفتگی رخسار به نبی درخشان بوده که حضرت خازن الرحمت در خردسالیهای ایشان "گل" می فرمودند و این نام به مرتبه اشتہار گرفته که بسیاری از عوام بنام دیگر نمی شناسند حتی که اکثر از حضرات احمدیه هم "گل صاحب" می گویند همان مصراع گویا به خواست درباره ایشان سر بر زده است، مصراع

نخل از رنگ و بویش خرمن گل
۱۰ و آن قدر اطلاع اسرار والد بزرگوار خود بهم که ایشان را حاصل است دیگری را در فرزندان آنحضرت البتہ بعدیت ملحوظ است بلکه ظهور کمالات خفیه آنحضرت هم آنجناب و پدر بزرگوار این ضعیف بوده چنانچه در کنز مبارک گذشته است - و نظر عنایت حضرت خازن الرحمت بر این فرزند ارجمند پُر بسیار بوده و استعداد ایشان را می شناخته به موافق آن کار می کردند و جمیع کمالات عالیات خود را در اول عمر ایشان به طریق اجمال اتفاق فرمودند که در ۱۵ آخر کار در صحبت حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بطریق کسب حاصل روزگار گشت اگر چه در گفتن از بشارات متداوله همین ولایت اصلی که ولایت کبری است آمده بود، چنانچه در احوال حضرت قبله گاهی مرشدی قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس تفصیل آن گذشته چه در آن حضرت دایره بشارات تنگی داشته چون وقت کشودن به تقریب این دو عزیزا معنی آنجناب و پدر بزرگوار معاصی بی حساب رسیده -

۲۰ وصال آن قبله ارباب وحدت و قدوة اصحاب فضل ازین دار پر ملال روی داده بعد از توقف یک سال بشارات فراوان و بی پایان از روح شریف حضرت خازن الرحمت رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ معلوم فرموده و حضرت قبله گاهی هم از جهت محافظت مقام خلعت که با هم

۱- د- "اسرار" ندارد ۲- د- "البتہ" ندارد ۳- م- "بشارات بی پایان"

داشتند تاکیدات بسیار نموده بخدمت حضرت ایشان آوردند و درین میخانه نشا باچشیدند و عنایات حضرت ایشان هم زیاده از آنچه مشروع این قرطاس تواند شد بحال خود مشاهده کردند چنانچه حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه خود در مکتوبی از مکتوبات جلد ثالث که به اسم مخدوم زاده ثالث حضرت مروج الشریعت قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس مندرج است تحریر می فرمایند سطری (۳۶۸) چند ازاں ایرادی نماید :

۵ فتح - درین روزها بعد از رفتن شما شیخ عبدالاحد با فقیر شست و برخاست می کند و بسیار سرگرم است شب و روز در خدمت حاضرست حجره در خانقاه گرفته می گذارند نشاء عجیب دارد ترقی بسیار کرده است و شیخ بدیع الدین و میر محمد باقر به مشارالیه موافقت نموده لوازم طلب گاری حسب الوسع بجای می آرند با بجمله معامله این هر سه عزیز روز بروز در ترقی است و یاران دیگر هم در ترقی اند - انتهی کلام

۱۰ اما در اول تشریف آن بانی گلزار وحدت به خدمت سراسر سعادت چون امر واجب الاتباع چنان شرف صدور یافته که ترا از سر نو مرید خواهیم کرد و تلقین ذکر اسم ذات جلت عظمت خواهیم فرمود توقف بسیار کردند که چیزی که قبل ازیں چند سال محنت ها نموده از خدمت حضرت خازن الرحمت رضی الله تعالی عنه یافته بودیم عبث می شود -

۱۵ احمر - فرمودند آن فرموده مسلم است لیکن هر یکی را از اولیاء مقربین را برای وصول به مطلوب راهی علیحه است هر نی و هر دلی را مسلکی است پس از راه دیگری بر براه خود آوردن خالی از صعوبت نیست با بجمله از سر نو تعلیم ذکر فرموده بر زبان مبارک آوردند :

۲۰ احمر - بشارتی که از حضرت میاں جیو یافته بودند معلوم ما هم گشت و شمارا کمالات دلایت کبری متحقق یافتیم بعد از چندی موافق سیر و سلوک آنها بشارت دلایت کبری و صفای و علیاء و کمالات نبوت و حقایق اربعه و مافوقها به تفصیل عنایت فرمودند مکتوبات شریفه از جلد ثانی و ثالث مشحون اند از بشارتی که بآن بانی گلزار وحدت صدور یافته و مقبولیت ایشان صریحاً در قلم عنبرین رقم در آمده و طباعی ایشان نیز معقول خاطر مقدس حضرت ایشان بوده -

احمر - قبله گاهی مرشدی قدس سره روزی از جودت طبعیت حضرت وحدت نقل فرمودند

که حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ به عزم اعتکاف عشره اخیرہ شہر رمضان المبارک می خواهند که از دولت خانہ بہ مسجد تشریف فرمایند ما و ایشان در زمرہ مردمان پیش برآمدہ خود ہا را بروضہ مقدسہ رسانیدند بعد از ساعتی غفلتہ برآمد حضرت قیوم و امام معصوم تا ہجوم رسیدہ و مثل شمس طلوع از شرق باب منزل مبارک گردیدہ ہر یکی از مستغرقان دریای تور کہ باریابان حضور بودند آداب مسنون بجا آورده چون نظر مبارک بر حضرت وحدت افتاد فرمودند شما چہ را این جا تصدیع کشیدید ۵ بہ مسجد می نشستند و من ہم ہماں جا برای نماز و بہ نیت اعتکاف می رسیدم ملاقات واقع می شد فی الفور معرض داشتند کہ حضرت سلامت استقبال قبلہ شرط نماز است بسم عنایت آمیز فرمودند۔

احمر۔ از حضرت قبلہ گاہی مسموع گشت کہ شبی حضرت وحدت بہ عرض حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ رسانیدند کہ من می بینم کہ دائرہ ارشاد و سعت پیدا کردہ است و مقدمہ گذرانیدن ختم قرآن مجید بحضرت ایشان در حالت حیات آن قبلہ درویشان در مفتاح ثالث گذشتہ است و ذکر اعتقاد ایشان کہ حضرتین را اعنی والد ماجد و عم اکرم خود را برابرہ در مقام قرب می ہمیدند نیز در محلی از این کتاب مذکور گشتہ بر متبع کلام مخفی نہ خواہد ماند۔

شنیدہ ام کہ حضرت وحدت قدس سرہ شنیدند کہ حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بشارت استعداد محمدی المشرّب بہ جمیع ابناء کرام خویش مرحمت کردند کہ ہمہ ایشان باین ۱۵ استعداد والا سرفراز اندزد و دویدہ معرض داشتند کہ من ہم امیدوار این عنایت ام :
احمر۔ فرمودند شما ہم داخل فرزندان اند:

و حضرت ایشان حسن اخلاق و سنجیدگی اوضاع ایشان را می ستودند و ابناء حضرت ایشان کلہم ادب ایشان می نمودند۔ بیاضی دارند کہ تفصیل احوال از جنس بشارات عالی درجات و دیگر معاملات کہ بر آن ذات فرخندہ صفات فائز گردیدہ بشارت ہر وقت مندرج است اگر رجوع نمائی (۳۶۹) از دریافت تفصیل مقدمات کہ دریں جا بہ طریق اجمال مذکور گشتہ حلاوت بی اندازہ حاصل فرمائی با وجودی کہ بشارات متداولہ از حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ حاصل نمودہ اند چنانچہ از مکتوبات شریفہ ظاہر و ہویدا است۔ ۲۰

بعد از وصال حضرت ایشان به موافق حکمتی که معلوم ایشان بوده باشند رجوع به حضرت حجة الله قدسنا الله سبحانه بسره الا قدس به کمال خضوع آورده مؤنس و دمساز آن عارف بلند پرواز شدند چنانچه تحقیق اعتقاد ایشان در کنز دوم مفتاح سابق که مفتاح سابع بود گذشته است.

۵ اشعار آنحضرت همگی دل کشایند و حمد نمایند و رسائل عالیه که به نظم و نثر ترتیب یافته عالی تر از مدح این گدای اند.

از آن جمله چهارچمن از مشاهیر رسائل آنجناب است و گلزار وحدت و غر من گل و شقائق نیز از مصنفات ایشان است و دیوان سوای اینها علیحده است و رسائل دیگر هم هستند که اسامی آنها معلوم نه دارم و کتب مذکوره را غیر از شقائق من دیده ام و تعریف شقائق از حضرت قبله کونین والد بزرگوار خود رضی الله تعالی عنهما شنیده ام، هر سطر را هی به مطلوب می نماید و به وحدت آشنای فرماید.

۱۰ مکاشفه ایشان که فقیر خود از زبان گل نشاں در روز دفن حضرت قبله گاهی مرشدی در روضه منوره حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما شنوده ایرادی نماید چه وصال آنحضرت قدس سره ثالث رجب المرجب در پشاور اتفاق یافته و تابوت شریف در حضرت سرهند غره شعبان المعظم رسیده چنانچه در کنز مبارک شرح آن گذشته است.

۱۵ القصة حضرت وحدت قدس سره بآل تمام تشریف حضور داشتند و باین احقر الانام خطاب کرده فرمودند:

۲۰ احمر - که من شب ثالث رجب گذشته در واقعه ویا در منام می بینم که عرصه قیامت بر پا است و عالمی در معرکه حساب گرفتار و والد بزرگوار شما هم به شان تمام در حضور ملک علام دست بسته قیام دارند درین اثنا حکم محکم شرف نفاذ یافته که ایشان در بهشت شفاعت جمعی از مخلصان خود می فرمایند حکم می شود که آنها را همراه خود داخل جنت نماید ایشان بآن مجموعه داخل روضه رضوان می شوند و در آن مجمع نثار به دانند از رجال من که از عهد صبا تا هسنگام انتهای سیر و سلوک یک جازندگان با ایشان کرده ام به عرض رسانیدم که الهی مولای چو فلانی را خلیل من بوده باین نوازش سرفراز فرمودی من هم از وسعت فضل و طراوت لطف به همی عنایت امیدوار بودم حکم می شود که هنوز وقت تونه رسیده ولیکن جهت تماشای بهشت آن

خلیل خود را برد و نظاره آن مسکن رضا نموده برای من هم به موجب حکم داخل بهشت شدم و ایشان را بر فرش بلند و مسندار جمند به کمال خورمی و نشاط نشسته یافتیم در آن مقام حوضی یافتیم که فواره اش می جست چون متصل به حوض شدم قطره از آن جسته بر بالای زانوی من افتاد که لذت آن تمام بدن را سرایت نمود، و این حالت خاصیت بهشت است که هر لذت آن جای تمام بدن را ملتذ خواهد نمود.

۵ القصه از همان لذت پیدا گشتم و تا امروز که بیست و هشت روز از آن واقعه گذشته است قدری از آن لذت در تمام بدن ساری است و آن عضو سرخ درختان هم گردیده است اگر محل ستر عورت نه باشد به شما هم به نمایم بامداد که برخاستم به فرزندان خود اظهار این واقعه نمودم و وصال ایشان را (۳۷۰) تعبیر صریحی در یافتیم خواستم که به شما هم اطلاع این نوید جنت جاوید فرمایم اما چون موت بالذات مستکبره است لب نه کشادم تا خود حل مقدمه گردیده آن زمان من هم گفتم امور دیگر هم از کیفیات این واقعه بر زبان شریف آورده بودند اما از بعد عهد چنانچه باید یاد نموده بعد مدتی فقیر را با خلف رشید ایشان شیخ ابو حنیف اتفاق سفر شاه جهان آباد با هم در سال وصال حضرت وحدت دست داده در اثناء طریق در مکالمات خود همس مکاشفه والد بزرگوار خود بیان می نمودند پیش ما همون روز فرموده بودند.

۱۵ مکاشفه دیگر ایشان که فرزندی نیاز احمد سلعه رجب از زبانی نبیره ایشان جامع الکمالا اظهر الدین خان نقل نموده تحریر می نماید. روزی در خانه فیض کاشانه خود تبیان معان عالی به طرز خاص پیش اولاد خود می فرمودند و دل با ایشان از اشارات فاخره می ربودند ناگاه دست شریف بر جبهه شریفه رسانید سکوت ورزیدند و ظاهراً چشم هم پوشیدند.

۲۰ احمد - بعد از آن نفسی چشم دا کرده فرمودند که وجه این خاموشی بیچ دریافتید معروض داشتند که امیدوار ارشادیم فرمودند پیشه بر پیشانی من مساس نموده هنوز نه کنده بود که دست من آن جا رسیده به مجرد مساس جاں آن بیچاره از قالب تهی گردیده روح او حاضر گشته به من دعوی خون خود که به ناحق واقع شده بود نمود زمانی در تحیر جواب ماندم که از غیب جوابی به من القا نمودند گفتم قتل المودی قبل الایذاء واجب لا جواب شده رجح القهقری نمود.

یک باری این عاصی دور از کار در ادا عمر آن قبله ابرار حضرت ایشان را در خواب به صورت آن صاحب اسرار دیده حتی که از کثرت تشابه یکی از همراهیان این گناه گار می گوید

کہ حضرت شیخ عبداللہ اند، گفتم بلکہ حضرت ایشاں اُن عزیز گفتمہ این ناچیز قبول نہ دارد گفتم کہ از آنحضرت باید پرسیدی پرسیدی می فرمایند کہ نام من شیخ محمد معصوم است، فردا اُن شب عزیز معبود مرده شبیہ را بہ حضرت وحدت قدس سرہ رسانید فرخندگی مزاج حاصل آنجناب گردید بعد چندی کہ ملازمت فقیر اتفاق یافتہ مشافہتہ استفسار بہ کمال اُن فرارح فرمودند چون معروض داشتہ شد شکرانہ الہی بہ تقدیم رسانیدند و فرمودند کہ شما در حق من بشارت عظیمہ آوردید چند بیتی کہ از غزل مشہورہ ایشاں بہ خاطر رسیدہ ترقیم نماید۔

شب خیال طرہ شوخی بدل پیچیدہ رفت ساعتی بہچوں شب قدر از بزم جوشیدہ رفت
خانہ زین است دنیا عیش او پاد در رکاب شہسوار است آنکہ آرزوی زود دامن چید رفت
جلوہ در کلبہ ما کرد و پنہاں گشت یار صبح بر شام غریباں یک نفس خندیدہ رفت
شورش اہل جنوں را مرگ ہم تسکین نہ داد گرد باد خاک مجنوں تا فلک پیچیدہ رفت
و غزل طویل است و رنگین و یک بیت مطلع غزل ایشاں کہ بالفعل مناسب حال
ایں بی پردہ بال است ایرادی نماید۔

گر دریں گلشن جوار رنگین ادای برخاست چوں منی دل خستہ مرغی خوش نوای برخاست
یک باری ای نیاز مند اکابر اولیاء عرس قبلۃ الاصفیاء والد بزرگوار خود نمودہ بود مانا کہ عرس اول
ایشاں (۳۷۱) بودہ حضرات احمدیہ بادیگر مکاشفات مجتمع گردیدند چون شب تاریک زمستانی
بود مردم در پی استعجال شدند کہ از اُن چه موجود داری بہ یار و فقیر انتظار ایشاں داشتہ کہ
بہ تقریبی توقف در تشریف اتفاق یافتہ بود، القصہ قریب ثلث شب گذشتہ رسیدند گلشنی مردم
کہ از توقف بہم رسیدہ بود معلوم فرمودہ گفتند کہ شما مردم را بہ قسم رسم رخصت می گردید من بہر وقت
کہ فرصت می یافتم بہ شوق خود می شناسم گفتم ہماں بیت حضرت سدر راہ تقسیم شدہ بود۔

تا تو ساقی نہ شوی نشہ نجوشد ز شراب

بی تو خمانہ خراب است تو ہم می دانی

مخطوط شدند و گفتند دریافت این نشہ رساکہ بہ غایت لطافت موصوف است مگر مثل شما
جوانان سعادتمند و خماران فطرت بلند نمایند۔

۱۔ د۔ م۔ آنکہ زینجا زود ... (چہارچمن وحدت ۳۲ کو ترجیح دی گئی ہے)

۲۔ م۔ آنہاں

و وصال آنحضرت در بلده دارا خلفه شاه جهان آباد سال هزار و صد و بیست و هفت اتفاق یافته و تابوت شریف بحضرت سرهند برده در یکی از حجرهای مسجد کلاں آن جای که نصف آن خارج مسجد است مدفون کردند.

- گویند در شدت آزار که همان روز یا یک روز بعد رحلت ازین دار فرمودند بمیره ایشان شیخ انوار الله به امید اخذ فوائد جدیده در خدمت پُر هیبت از حضرت سرهند رسیدند و فرمودند ۵ بی خبر دی رسیدی در منزل بستند و فرزند اکبر ایشان معرفت دستگاہی مرحومی شیخ ابو حنیف در آن روز که تابوت شریف ایشان به پانی پت می رفت در اثناء طریق در خورد. چه آن معرفت آگاه به قصد ملازمت والد بزرگوار خود متوجه شاه جهان آباد بوده و فقیر هم هم سفر بوده چنانچه به تقریبی مذکور آن گذشته است چون تابوت را دیدند به عزین تمام موصوف گردیدند و به گریه وزاری شدند بعد ازین که فرد آمد تابوت بردوش برداشتند بی اختیار تبسم گردیدند بلکه ۱۰ ضحک فرمودند بعد از آن باز به گریه وزاری منافی شریعت نه باشد ساختند. چون شب در سرائی گنور رسیده و تمام مصنوعات ارضی را پرده ظلمت پوشانیده از خنده خود استفسار به شوق بسیار فرمودند فقیر خود در جواب با وجود علم یقینی بآن توفیقی داشته اما فرزند می محمد معشوق سلیمان رحبه و صوفی محمد رفیع مرحوم به زودی گفتند که آری صاحب خندیدند فرمودند به قسم مؤکد سازید آنها قسم خوردند من هم گفتم که خنده صاحب در وقت متصل گشتن به تابوت من هم دریافته بودم بسیار ۱۵ خوش وقت شدند و وجه و جبهه آن بیان فرمودند که چون قریب به تابوت شدم دیدم که آنحضرت از کمال شوق به من محالقه می فرمایند خلعت خاص خود را به من عنایت می نمایند من خلعت قیمیت بوده که حضرت و حدت بعد حضرت حجة الله قد سنا الله سبحانه با سرائرها به خودی فرمودند از پوشیدن آن خلعت فاخره بهیه آن قدر برکات عجیبه به من متوجه گردیده و تجلی خاص الخاص (۳۷۲) به ظهور انجامیده که بی اختیار خندیدم الحمد لله که هم سفران نیز برین خنده فرخنده اطلاق یافتند که هم از آن برکات عجیبه بهره برداشتند ازین نقل جامع دیگر کمالات آن جامع البرکات باید دریافت با جمله به جمیع کمالات والد بزرگوار خویش آراسته کاشنه هو گردیده بودند و در آخر عمر حضرت مرشدی قبله گاهی قد سنا الله سبحانه بسر الاقدس هدایه هم بخندت ایشان می گذارند و برای فقیر مهربانی خاص داشتند در سال هزار و صد و سی و دو ازین دار رحلت نمودند و متصل والد شریف خود در همان حجره مدفون اند و فرزند ایشان شیخ محمد زکی به خلافت والد

و جد بزرگوار خویش قیام دارد و طالب علم جید است و به استقامت تمام در وطن موقوف
نشسته است۔

و بالفعل دو فرزند از بلا واسطه حضرت وحدت قدسنا الله سبحانه بسره العزیز
شیخ محمد تقی حیات اند و صاحب معانی و کمال گویند حضرت حجة الله قطبیت هندوستان بایشان
فرموده بودند و در آخر عمر والد بزرگوار خود ہم در فرزندانشان ہمیش ایشان شعرایشان بودند تمام نسبت
بدست آورده حاصل نشاتین اند۔ شعرایشان مستغنی از توصیف و اصفاف است یکی از
معتبران روایت نموده که حضرت حجة الله قدس سره شعرایشان را بر شعر والد شریفشان
ترجیح می دادند، چوں از آن جناب مقدس این حرف منقول است البته موجب و برجسته
است و الا نشان معجزه عیسی و بد نظم تر وحدت کز و هر بیت یونانیت هر حرفی طولانی با جمله
به جانشینی والد بزرگوار خود زینده اند۔ همان قول حضرت وحدت این جا صادق است۔

وحدت این دار محال است که جانی ماند

گر یکی رفت چو منصور دگر می جوشد

زیاده گوئی موجب تطویل است عقلای عالی فطرت از یک حرف جامع مطالب بلندی
برارند و به معانی رسامی رسد رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاسْرِفْنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ
أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ۔

(شیخ خلیل اللہ)

کنز پنجم در ذکر بعضی از احوال معارف آگاہ شیخ خلیل اللہ و دیگر اقرباء ایشان کہ بجناب حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ رسیدہ اند و چیزی ہم از آن حضرت در بارہ آنها باین حقیر رسیدہ ۵ ہم دریں کنز مندرج می گردد۔

چہ اگر کنز علیحدہ اقل ہم باشد احاطہ یک ورق خود نماید و ایں بہ موافق اطلاع خود است و الای می تواند کہ بشارات متکاثرہ ہم بہ بعضی از اہل ہا از حضرت ایشان صدور یافتہ باشند چنانچہ صاحب کنز ہم بہ بشارات فرادان در آن قبلہ ارباب حق پرستان سرافراز اند اما آنچه معلوم خود است مرقوم می گردد ان شاء اللہ تعالی ۱۰

خلیل آسا در ملک یقین زن نوای لا احب الا خلیلین زن ولادت شریفہ ایشان در بلدہ سرمند در حوالی سال ہزار و پنجاہ و پنج اتفاق یافتہ، کمالات ظاہری و باطنی آراستہ اند و بہ محاسن اخلاق پیراستہ و از اول بہ سعادت ارادت حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ مستعد اند زیرا کہ در حضور والد ماجد خود حضرت خازن الرحمۃ رحمۃ اللہ علیہ نوجوان شدہ بودند و بہ خواندن کتب دینیہ اشتغال داشتند و حضرت ایشان ۱۵ عنایت بسیار در حق ایشان داشتند و تربیت ایشان زیادہ از تربیت فرزند ان خود می خواستند، چنانچہ در محلی ازین کتاب این نقل در باب برادران فرد ایشان از زبانی حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ گذشتہ است اغلب کہ در ملفوظات کہ زیرش احمرات است گذشتہ پس ہمیں حکم را ایں جا قیاس باید نمود۔ مکتوبات فرادان در جلد ثالث (۳۷۳) حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ بہ نام آن مخدوم زادہ مندرج اند اگر حضور آن جلد می بود ظاہر نقل بعضی از اہل برداشتہ می شد۔ در مکتوب سوم آن جلد معظم مکتوبی است بنام ایشان کہ ہمگیں مشتمل بر مدائح ۲۰ حضرت خازن الرحمۃ است رحمۃ اللہ علیہ و در آن مکتوب مقدس ایں مصرع عربی ہم

۱ م۔ ندارد، د۔ کنز چہارم ۲ د۔ "اند" ندارد ۳ م۔ بلدہ شریفہ ۴ د۔ "از زبانی" ندارد

مندرج است:

فتح - فِي الْمَهْدِ يَنْطِقُ عَنْ سَعَادَةِ جَدِّهِ

و بشارت تعین جی که اسبق تعینات است و منتهای بشارت نیز در مکتوبات شریفه صریحاً باسم ایشان است - پس بشارت دیگر که البته از آن منقطع اند به طریق اولیٰ فرموده باشند - روزی در خدمت عالی حضرت قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس نشسته بودم شخصی کلمه که به تجربه سستی اعتقاد باشد نسبت بحضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ از ایشان نقل نموده، فرمودند از میان خلیل الله حیون باشد که ایشان در اول مرید حضرت ایشان اند و هر چه یافته اند از آن قیوم برحق یافتند -

در ایام تحریر این مقامات هم بعضی از فدویان حضرت ایشان قدس سره با فقیر کالفرع نمودند که ایشان می گویند که حضرت ایشان نماز تهجد نمی خوانند، و این کذب محض و افتراء صرف است، پس چه طور بر آن قبلاء صفا کیشان در مخلصان به شماری و احوال ایشان بزرگاری، فقیر بهماں جواب با صواب عالی حضرت را در مد نظر داشته اقدام این مرام نمود و یقین نمودند که مردم بر ایشان افترای بندند - و بعد از وصال حضرت ایشان رجوع به کمال خضوع بحضرت حجة الله رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ آوردند که آن نیز نعمت بهیئ حضرت ایشان است - مطلب ازین جا بهره ها برداشته اند -

حضرت قبله گاهی تعریف فقاہت ایشان بسیار نمودند و مکاشفات ایشان را گاهی مذکور می فرمودند -

احمر - روزی می گفتند که ما را بشارت طول عمر در شبی از شبهای ماه مبارک رمضان عنایت فرمودند و بالفعل آنجناب بعد چند سال از صوبه کابل مردم آن جا را فیض بارسانیده به وطن مالوف تشریف آورده اند - و عمر شریف قریب به هشتاد است، شنیده ام که دریں ایام کسل مند اند عافاه الله سبحانه و مد ظل ارشاده علی مفارق المحبین آمین -

شیخ محمد یعقوب و شیخ محمد تقی رحمهما الله سبحانه رحمة واسعة، چون در حضور حضرت خازن الرحمت رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ خرد بودند و یتیم گردیدند مرید حضرت ایشان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

شدند و عنایت بسیار در حق ایشان به کار می رفت از عالی حضرت قدسنا الله سبحانه بسره
الاقدرس مروی است که حضرت ایشان بشارت فناء قلب به شیخ محمد نقی به حضور من عنایت
کرده بودند۔ از معتبران شنیده باشد که توجہ این صاحبین سپرد به حضرت مخدوم زاده عارف معنوی
قدوہ ارباب تحقیق شیخ محمد صدیق قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس فرموده بودند بلکه از زبان
در نشان آنحضرت ہم این معنی اغلب کہ مسموع گشته است۔

۵

شیخ عبدالحق مرحوم نبیسه حضرت ایشان بودند و نبیره حضرت خازن الرحمت رحمۃ اللہ علیہما
به سعادت ارادت حضرت ایشان سرافراز بودند و توجہ خاص در باره ایشان بوده بعد ازاں در
خدمت انخوال کرام کار خود را باخبر رسانید۔

۱۰ شیخ محمد قطب نیز نبیسه حضرت ایشان و نبیره حضرت خازن الرحمت اند و در
اول از خال اکرم شیخ سیف الحق والدین توجہات می گرفتند بعد ازاں از حضرت حجتہ اللہ
قدسنا الله سبحانه باسرارها و اغلب کہ اخذ طریقہ از حضرت ایشان (۳۷۴) نموده باشند۔
و بالفعل در قید حیات اند۔ اما پدر شیخ عبدالحق شیخ عبد الله بوده و پدر شیخ محمد قطب شیخ سعد الدین
و والدین پرورد با خود همیشه اند۔

۱۵ شیخ بدیع الدین نبیسه حضرت خازن الرحمت بوده و کسب کمال از آنحضرت نموده
بعد ازاں به حضرت ایشان رجوع آورده بشارت گرفته۔

احمر۔ حضرت قبلہ گاہی قدس سرہ نیز فرمودند اعبد الوقت است۔
رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَنْزَلِجَنَّا وَذُرِّيَّتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ
إِمَامًا۔

۱۷ د۔ "عارف معنوی قدوہ ارباب تحقیق" ندارد ۲۷ دیم۔ عبدالحق، مؤلفین انساب
اولاد حضرت مجدد الف ثانی نے عبدالحق لکھا ہے۔ (ر۔ ک تعلیقات ۴/۲۱۹)

مفتاح ہم

در ذکر بعضی از خلفاء عالی مقام حضرت ایشاں و مایشاں کل هذا الباب۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۰ وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ
وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا
يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ۔

اللهم صل على محمد بعدد من صلى عليه وصل على محمد بعدد
من لم يصل عليه وصل على محمد كما تحب وترضى ان يصل على عليه وصل
على محمد كما امرتنا بالصلوة عليه وصل على محمد كما ينبغي الصلوة
۱۵ عليه وصل على جميع الانبياء والمرسلين والملائكة المقربين وآله و آلهم
وصحبهم وصحبهم واتباعهم واتباعهم وسلم وبارك۔ استغفر الله ربي
من كل ذنب واقبب اليه۔

۲۰ برزوخوانان شکر مقال و ہوشمندان دیرینہ سال و سرودقدان نامدار و لالہ رخاں گل عذار
و ساقیان زنجیل و شاربان شربت سلسیل و جمعیت افروزان محفل ارجمندی و طلعت تبیان
مجلس نقشبندی و سلسلہ گیران طلاء ناب و ناظران خائے آفتاب و طایفان کعبہ مقصود و
واصلان مرتبہ وجود و طرادت کنان بہجت و نشاط و سادہ دلان معرکہ انبساط و فدویان صفا کیشان
و معتقدان خاندان حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا و چاک سواران بادیہ سخندان و گل فروشان
باغچہ حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ ظاہر و ہویدا است کہ خزان دولت معصومی و
دخان کنوز حضرت قیومی، چون قابل قبول حضرت محمدیت جلتہ عظمتہ گردیدہ و بہ خزانہ باقیہ

بکم وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ اتصال بهم رسانیده بلکه از همان گنج موهوب گردیده کارخانه
 همت را با نهایت رسانیده، هر یک از نیازمندان فیض فرادان ازاں برداشته خود را
 بامنتبان خود ازاں شاداب ساخته و بر آن ناز و زریده مثل خود دیگری را نه نمیده و ازاں
 بحر عمان پیش قطره تر بوده از همان قطره مد هوش شده کسی دعوی اصلت نموده و دیگری
 خود را قیوم فرموده چه اقطاب و ادناب به قطره از بحار قیومی قانع و منتفع اند و ابدال و افراد به
 رشحه از آنها را معصومی سیراب و متمتع و از آن جا که استرضاء کمونات بر قیومیت حضرت ایشان
 زیاده از قیومیت حضرت مجدد الف ثانی علیه السلام باشد غلبه ارشاد و کثرت خلفاء ایشان
 باید دریافت و کمالات با بهره از هر کدام به فراست عقل باید شناخت. اما چون هر کدام به محبت
 حضرت ایشان سرفراز است در پرده از معارج قدس شهباز است سمنه فکر این بی چاره در
 ۱۰ بیدای کمال شان لنگ محض است اما بغیر از ذکر اصحاب این کمال اصحاب کمال تسلیه قلب
 حزیں حاصل نیاید و دیگری (۳۷۵) از مدعیان جذبات و سلوک که درین وقت تقرب به
 ملوک جست خود را یک چیزی خیال نموده اند اغیار بی اعتباری شناسد والا احتراز من
 الاغیار خارج عن الاختیار هـ

دوری از صحبت اغیاری خواهد دلم
 یار می خواهد دلم بسیار می خواهد دلم
 ۱۵ اگر چه همه احوال این صاحبان در قید قلم نیاید اما موافق یادداشت و حوصله و
 دانش خود هر چه از آن نوشته شود رشحه از بحار معصومی که باین راه تقاطر نموده تشنه لبان
 مشتاق را سیراب حیات جاودانی خواهد گردانید و هو عین المطلب و کمال المراد
 حدیث شریف من احبهم فیجی احبهم و من ابغضهم فیبغضنی ابغضهم،
 ۲۰ شاید این مقال است دیگر چون ظهور نسبت معصومی در احوال انبای کرام و انباء عظام
 آن غوث الانام به قدر حوصله معلوم گردیده است البته اظهار آن در کسوت خلفاء و الامقام
 نیز لازم گشت که حسن هر مرتبه برای خود شایان معشوقی عشاق است که در هر آئینه به موافق
 آن جلوه فرموده است. (مصرع)

بقدر آئینه حسن تومی نماید روی

لیکن در این وقت که قرب قیامت است و تراکم ظلمات اکثری از ان خلفای برگزیده به وصل محبوب حقیقی جلت غلظت شتافته اند بلکه در عالم فقرنی آید که یکی هم از ان اصحاب کمال در قید حیات مانده باشد. و دو جلد اخیر مکتوبات قدسی سمات هم که در آن احوال خلفاء پیشتر است بالفعل موجود نه آنچه بیاد خود دارد و یا از جلد اول یافته باظهار آن اکتساب سعادت باید نمود ۵ متوکلا علیه سبحانه.

باودانست که ارشاد حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُمْ از آن جا مرضی خالق و مخلوقات بوده تعداد مریدان ایشان هم در علم ممکن مخلط نمی گردد و مجازان ایشان هم زیاده از حد شمار آری خلفای اکابر را شنیده ام که قریب به چهار صد بوده که حدود اربعه را منور گردانیده و فقیر را هم صحبت بعضی ازین اکابر دست داده. ۱۰

اما از اشهر خلفاء که بالفعل اسامی شریفه ایشان به خاطر است و قدری از احوال آنها هم معلوم به نام هر یکی ازین خدا رسیده کنز این مفتاح سی اند تا شرح می کشاید و دیگری در ذیل می آید پس درین مفتاح سی کنز که موافق اجزای قرآنی است مفتوح خواهد شد.
 ان شاء الله تعالی نصر من الله وفتح قریب و بشار المؤمنین.

خواجہ محمد حنیف کابلی

- کنز اذل - در ذکر بعضی از احوال قدوة خلفاء حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ عارف معنوی
 ۵ حقائق آگاه خواجہ محمد حنیف کابلی قدسنا اللہ سبحانہ بسره الاقدس -
- مقرر اہل خالقہ و متفق علیہ اولاد کرام حضرت ایشان است کہ آنجناب افضل
 خلفای معصومی اند ہر چند مخدوم زادہ سادس خال اکرم حضرت شیخ محمد صدیق را قدسنا اللہ
 سبحانہ بسره الاقدس دریں امر بہ موافق قاعدہ خود اختلاف است کہ معاملہ دورہ اخیرہ
 ۱۰ مستثنی بود و ایشان از کمالات حقی نہ گرفتہ اند کہ وصال ایشان قبل از وصال حضرت ایشان
 اتفاق یافتہ، لیکن فضل دیگر منی ہم از کلام شریف مفہوم منی گشتہ مگر خواجہ محمد صدیق را
 قدس سرہ کہ کنز ثانی این مصلح از خزان ایشان است مراد داشتہ باشند۔
- روزی این حقیر این شبہہ ایشان را بہ عرض عالی حضرت رحمۃ اللہ علیہ در وقتی کہ فضل
 خواجہ (۳۶۹) محمد حنیف قدس سرہ رطب اللسان بودند و ایشان را افضل خلفاء می فرمودند
 رسانیدہ۔
- ۱۵ احمر - فرمودند کمالات دورہ اخیرہ زیادہ از اجباء دیگر بآن خواجہ عالی شان در قبر رسیدہ
 چہ حضرت ایشان در مکتوبی از مکتوبات جلد ثانی بآن خلیفہ اول می نویسند :
 فتح - دل را با شما تعلق خاص است و خواہاں کمال شماست -
- پس با وجودی کہ در حیات کسب کمالات بودہ ترقیات فراوان حاصل نمودہ باشند
 و بشارات متداولہ یافتہ باشند تعلق خاص حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ گذاشت کمالی از
 ۲۰ کمالات دورہ اخیرہ می نمودہ باشند کہ در قبر منور ایشان بطریق توفیر نہ رسیدہ باشد آری ابناء کرام
 و بعضی از اقربای عظام اگر مستثنی باشند گنجائش دارد۔
- اکنون قصہ ارادت ایشان کہ مشتمل بر تصرف عظیمہ حضرت ایشان است در سلک
 تحریر مسلک باید نمود، اگر چہ اختلاف نقل بعد از اتفاق مطلب دریں مقدمہ مسموع گردیدہ
 اما چیزی کہ اصح و اشہر است دریں اوراق تسوید می یابد بہ توجہ خاطر استماع فرمایند۔
 ابیض - آنجناب از بزرگ زادہ ہای ولایت بودند و در آباء آنها پیری و مریدی ہم آمدہ

بود مطلب، شیوخ هندوستان را اگر چه با علی مراتب کمال هم واصل باشند، بزرگی کمتر قبول می نمایند و این قاعده در تمام شیوخ این دیار است الا ماشاء الله تعالی. شبی در جوانی با خواجه عالی شان سعادت لم یزلی مشمول فرموده و در جندی نقشبندی قرین حال گشته در خواب به شرف ملازمت حضرت ایشان رحمته الله تعالی مشرف گردانیده که گوید در حضرت سرهند آمده در خانقاه ملائک پناه رسیده اند و دو عزیز نورانی در آن خانقاه به کمال دبدبه و جاه نشسته اند و شمع بیشتری سوزد به خاطر تنای آل دامن گیر شد که پیش یکی ازین عزیزان مرید باید شد یکی از حاضران جانب خواجه شتافته سراغ می نماید، خواجه دو عزیز استفساری فرمایند می گویند که هر دو فرزند مجدد الف ثانی حضرت شیخ احمد سرهندی اند و نام یکی شیخ محمد سعید و نام دیگری شیخ محمد معصوم است رحمته الله تعالی، خواجه می فرمایند که مرا به فرزند ثانی حضرت که آفتاب ولایت در برج عظمت به کمال طلعت جلوه گر است مرید بکنان گفت من هم از طرف ایشان رسیده ام. القصه برده بحضرت ایشان مرید کنانید. چون خواجه از آن خواب دولت مآب بیدار شدند ذکر ما خود جاری یافتند، و در محبت حضرت ایشان بی قرار برخاستند و هر نفس خود را چیزی دیگری می فهمیدند و به قلاب عشق هر دم بفنائی و بقای می رسیدند. چون قصه خواب پیش هم صحبتان خاص در میان آوردند در مضحکه و از نمودند و باستهزاء هنگامه را گرم کردند خواجه تستر اختیار فرمودند و تهیه راه حضرت سرهند نمودند چندین از سعادت مندان قبول رفاقت نموده کوچ در کوچ منزل نو نموده آب نو آشامیده در چند مدت قطع منازل فرموده مشمول عنایت خاص گردیده به نواح حضرت سرهند رسیدند.

میراند فرس چو کامرانان   تا دید سواد شهر جانان
افروخت دودیده مرادش   افزد و سواد بر سوادش

۲۰. باجمله قبل از شام دخول در آن بلده معرفت مقام میسر گردیده در آن جا تشخیص منزل کرده بعد نماز (۳، ۴) شام در خانقاه ملائک پناه رسیدند و همان صورت که در مقام مشاهده افتاده بود در یقظه که عالم شهادت است بلا تفاوت تماشا کردند بلی الرویا الصالحة سته و اربعون جزء من اجزاء النبوت خبر صحیح است و همان عزیز

که در خواب مشاطگی نموده بخدمت حضرت ایشان رسانیده بود در بیداری نیز در خدمت پُربهجت رسانید، خواجه اگر چه در آن جا قرآن السعدین دیدند و اجتماع برادرین مشاهده نمودند اما حلقه عبودیت معصومی در گوش جان نهادند و به کمالات قیومی امیدوار گردیدند و در ظاهر هم مرید شدند و مورد عنایات گردیده در اندک مدت خلعت خلافت یافته رخصت کابل حاصل نموده به موجب امر جلیل القدر به وطن مالوف خود رسیدند. ۵

کوتاه اندیشاں این جای به مزید تمسخر و استهزا هنگامه پرداز می نمودند که فلانی پیش پیر خواگی مرید شده آمده ارشاد مای خواهد و هر چند خواجه فضل حضرت ایشان رحمته الله علیه مذکور می کرد آنها را غیر از انکار نمی فرمودند تا آنکه همه منکران با اتفاق پیغام بان خواجه عالی مقام کردند که تا پیر بزرگوار شما به چشم خود نمی بینیم و کرامت ایشان مشاهده به نمایم اصلاً با اعتقاد نمی در آئیم و ارشاد شما هم مقصود نه خواهد شد و در آن چنان است که با دعوت ایشان می نمایم اگر وقت طعام حاضر شوند و اجابت دعوت که مسنون است فرمایند ما نیز در جرگه مخلصان باشیم و الا فلان خواجه را چون جذب محبت شامل حال بوده بی تکلف قبول این تکلیف نمودند و روزی بریں امر قرار داده منزلی در شهر کابل به کمال زینت آراسته الهالی و مولی بلده و دیهات مجتمع گردیدند بعد نماز شام به مراقبه ساختند و همه آنها چشم در استهزاء و تمسخر می زدند چون بعد از نماز نختن فراغ یافته اجازت طعام کشیدن از خواجه در یوزه کردند فرمودند که بر آید حالا وقت طعام آنحضرت است که به ناگاه از پشت بام آواز پای به گوش غفلت زدگان رسیده و از راه زینه به صحن خانه در آمدند و مخدوم زاده های عالی مقام هم همراه اند آمده اند و بر مندی که برای آنحضرت فرش کرده بودند نشستند و مخدوم زاده ها گرد به گرد آن دست بسته نشستند همه مرفاء القلوب به رسوخ تمام قدم بوس نمودند اکثری از آن ها به شرف ارادت مشرف گشتند فرمودند محض برای خاطر داری خواجه خود آمده ایم و بعد از ادایا الله کرامت طلب نمی نموده باشند که ضرر خالص است - القصه طعام تناول فرمودند و تمام شب در آن جا گذرانیده قریب به صبح فواکه مربوط که نیاز آمده بود در دست مبارک گرفته همان راه بالائی سرهند طرقت العین رسیدند و فواکه خشک را با نیاز دیگر حواله خواجه فرمودند که براه

لاهور خواهند فرستاد و هر چند مردم التماس نمودند که چون قدم رنجه فرمودند کرامت عظیمه باین نامرادان نموده اند امید که چند روز اقامت فرمایند بعد ازاں براه راست متوجه وطن مالوف گردند فرمودند بابل شهر جزایں تشریف نه کرده ایم (۳۷۸) موجب اضطراب خواهد شد و اجازت صمدی هم بریں اقامت مفهوم نمی شود والا چنین می کردم باجمله نماز بامداد در مسجد کبراء حضرت سرهند خوانند و فواکه مربوطه را همان روز به ذوی القربی و دیگر آشنایان تقسیم کردند ۵
و هذا من ادنی تصرفاته زدقنا الله سبحانه من برکاته - مصراع

مرشد کامل نما، دست من دامان تو

غلبه عنایت و کثرت موهبت چون برخواجه عالی شان در آن سنگسار کهستان شمول فرموده به تصرفات قویه و شگیری فرموده است اگر این عاجز بی پروبال هم که غریق بحار معاصی است و در گرداب ظلمات نفسانی و دسائس شیطانی گم گردیده و شگیری نموده به ساحل نجات رساند ۱۰
و به تصرف نیم نگاهی کار او را انصرام بخشند غیر از فضل و نوازشش این مداح امری دیگر نه خواهد افزود

یک جان و هزار برق اندوه گاهی چه کند باتشیش کوه

در نشاتین غیر از ذات مقدس لمجای و ماوای ندارم این همه جمعیت حیات به محبت آستان بوسان معصومی می دانم و بعد مات هم نظر بر تفضلات قیومی می دارم ۱۵
دریں دیار بدان زنده ام که گر گاهی نیم عاطفتی زان دیار می آید
وقت تفضل است و هنگام ترحم که مستحق کرامت گناه گارانند سخن به جای دیگر رفت مقصود آن است که خواجه عالی جناب به ارشاد تمام موصوف تمام گردیده رهنمای خلایق به موجب امر جلیل القدر گردیده مرآت کثیره در خدمت پر بهجت رسیدند و به بشارات عالیات سرازیر شده از اکابر خلفاء گردیدند هر سه جلد مکتوبات قدسی سمات از بشارات که باسم سامی ۲۰
ایشان است مشحون بعضی ازاں بشارات فاخره و اشارات نادره که در دفتر اول است عنقریب مذکور خواهد شد ان شاء الله تعالی

روزی این درویش را در چارباغ جلال آباد وقتی رفتن کابل اتفاق منزل افتاده

۱- د- بود ۲- د- ماهی ۳- د- ان شاء الله تعالی عنقریب مذکور خواهد شد

زیر سایه چناری مرد نورانی سفید ریشی به نظر درآمد که بوی جنسیت از دور به مشام رسیده تمام
 دماغ را معطر گردانید بدون تحریک این جانب به شوق مافوق سوئی فقیر دیده مصافحه بلکه معافه
 نیز نموده، گفت بوی از حضرات سرسند جانب دماغ صعود کرده بی قرار ساخته تعریف خود فرمائی
 غلامی که بحضرت ایشان داشتم مذکور شده بی اختیار پابوس نموده بر زبان شریف آورده که من به
 رفاقت معرفت آگاهی مرحومی خواجه محمد صلیف کابلی قدس سره چند بار به ملازمت حضرت
 ایشان رحمته الله تعالی رسیده ام و شرف ارادت آن قبله درویشان مشرف گردیده، شصت
 و چند کس همراه خواجه مذکور از آن قبیل مردم بودند که اجازت تلقین طریقت از آنحضرت
رحمته الله تعالی یافته بودند و اجازت تلقین من هم در آن ذلیم چوں این هنگامه لیل و نهار
 منظور خاطر بی قرار می باشد هیچ صحبتی خوش نمی آید در هیچ معرکه دل نمی کشاید بنا بر آن روزانه
 دریں باغچه مشاهده خزاں و بهار می نمایم و شهبادر کلیه که در همین قریه متصل است به گریه و
 استغفاری باشم از اتفاق اگر عبور اولاد طیبیه حضرت ایشان باین سمت می افتد بر آن
 اطلاع می یابم به ملازمت آن عزیز می شتابم - باجملة خدمت فقیر بسیار نموده و اغلب که
 نام خود را صوفی احمد فرموده، مطلب یاران خواجه عالی شان که بشرف صحبت حضرت مشرف
 گشته اند در جاهای خود خلافت یافته سرست (۳۷۹) بادی معرفت نشسته اند و حرف
 کلمات آن خواجه عالی جناب در خرد و حوصله این مسکین معلوم که به بیان آن پردازد مگر چیزی از
 مکتوبات شریفه حضرت ایشان استفاده نموده ادلی به همان عبارت لطیفه بلا تصنع نقل آن
 پردازد در مکتوب بست و دوم جلد اول که بنام سامی ایشان است تحریر می فرمایند :

۵

۱۰

۱۵

۲۰

فتح - در کتابی که ملا تیمور آورده بود مندرج بود که شبی بر خاسته بود بعد از شکر و خود دست
 برداشته به عجز تمام دعا کرده در ویزه نسبت خاص حضرت ایشان و فلال عزیز نمود آنی
 گذشته بود که نسبتی ظاهر شد کذا کذا قریب یک و نیم گهری در طغیان بود بعد از آن
 کم کم فرو شد شکر خداوندی جل سلطان سجا آید که به مجرد دعا کردن اثری از اجابت
 مفهوم شد و نسبتی خاص ظهور نمود لیکن عجب است که بآن نسبت پیر دستگیر نسبت عزیز
 دیگر هم آرزو کرد دید با آنکه مقرر است که اگر از جای دیگر نسبتی برسد آن را راجع به پیر
 باید داشت و قبله توجه را منتشر نه باید ساخت، مانا که مراد شما آن است که نسبت
 خاص آنحضرت و نسبت آن بزرگ که بآن حضرت رسیده است، پس بریں تقدیر

هر دو نسبت حضرت ایشان ما باشد - انتہی کلامه
مراد از بزرگ دوم حضرت غوث الثقلین است قدس سرہ هکذا سمعت من
والدی و بعضی احوال قدس اسرارہم -

و مکتوب صد و بیستم از جلد اول کہ بنام ایشان است بہ تمام ایرادی نماید :

- فتح - الحمد لله و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ ، صحیفہ شریفہ اخوی اعزى
مولانا محمد حنیف رسیدہ باعث بہجت و مسرت فراوان گردید حضرت حق سبحانہ در
مدارج قرب ترقیات بنی اندازہ کرامت فرماید ، نوشتہ بودند کہ بعد از رسیدن این جا
کیفیتی ظاہری شود و در تمام بدن سرایت می کند ... الخ و نیز نوشتہ بودند مفہوم
می شود کہ تلاوت قرآن را در حصول آن نسبت مدخلیتی تمام است ہر چند تلاوت
می کند آن نسبت قوت می گیرد اگر در تلاوت فتور می یابد در آن نسبت نیز فتور راہ
می یابد -

- مخدوم می تواند کہ منشاء این کیفیت حقیقت قرآنی بود و چون رابطہ محبت
باہل این نسبت درست دارید و جمعیت استعداد نیز دارید حصول این محسنی و
امثال آن از شما قریب است بالجملہ کیفیت مسطورہ از نسبتہای ظلال فوق است
و باصل الاصل متشبث می نماید شوق کمالات مخصوصہ و نسبت ضمنی نموده بودند
۱۵ - یحتمل کہ نصیبی از آن بحصول پیوستہ باشد و این کیفیت کہ نوشتہ اند اثر آن بود
فقیر دین باب تامل نہ کردہ است امیدوار باشند -

از آن طرف نہ پذیرد کمال او نقصان
وزیں طرف شرف روزگار ما باشد

- طلب مسودات جدیدہ نموده بودند اگر توفیق یافت بیاری می گویم کہ اگر
۲۰ - چیزی از آن قابل نقل باشد نقل گرفتہ بہ فرستد و واقعہ کہ دیدہ بودند گویا شخصی آب
وہان خود را در دہان من می اندازد و می گوید کہ امانت آن سرور است صلی اللہ علیہ وسلم
کہ برای تو دادہ بودند رساندم بہ غایت اخیل و امید (۳۸۰) بخش گواثر آن فی الحال
ظاہر نہ شود و آنچه از احوال یاران خود نوشتہ بودند خیلی معظوظ ساخت ہمہ احوال سنجیدہ
و مقبول است و بایک دیگر دست دگر بیان اللہ تعالیٰ ترقیات ارزانی داشتہ

به مطلب حقیقی رساند چون ایام اعتکاف بود و امور ضروری در پیش به زود اند توانست
پرواخت و بر اجوبه لا بد اقتصار نمود و بنا اتمم لنا نورنا و اغفر لنا
انک علی کل شیء قدیر - بعد از نوشتن کتابت در حصول نسبت ضمنیه پاره
تامل نموده شد هیچ واضح نشد اگر مقدور است باز تامل و توجه ببلغ درین باب خواهد
نمود انده المیسر لکل عسیر - انتهى مکتوبه المقدس -

۵

دازین قبیل مکتوبات در جلد اول بسیار اند که ایراد بر واحد آنها موجب تطویل کلام
است و این همه احوال ادل احوال آن عارف صاحب کمال است و مکاتیب جلد ثانی
گویا جلد ثالث ان از ایشان است مبنی از توسط و انتهی کار آن صاحب اسرار است و
از جلد ثالث چه نویسد که معامله ایشان در آن جانوع دیگر گردیده و مستحق اولیت خلافت را
گردانیده هر چند بنام خلفای کرام بشارات متکاثره ثبت گشته، اما شان پیش از رتبه
بشارات در ضمن سینه ارباب کمالات نشسته چه عمر شریف شان در آن ایام باخر رسیده
بود پس آنچه در ممکن استعداد داشتند به منصه ظهور انجا میده کتابتی که در تعزیت ایشان به
فرزندان ایشان نوشته اند هم در آن جلد مبارک مندرج است آن جایی به علوشان آن خواجه
عالی شان را باید برد اگر حضور آن جلد می بود البته به ایراد آن مکتوب مقدس اکتساب سعادت
می نمود -

۱۵

و در تصرفات کثیره از آن خواجه عالی درجات مسموع گشته اما به یک تصرف که از
زبان درفشان خال اکرم حضرت حجه الله قدس سره شنیده و ابیض ایشان در آخر حضرت
جلوه گر گردیده ایرادی نماید :

ابیض - می فرمودند که شب کتخدائی نخستینه من که در جوانیها و حالت حیات حضرت ایشان
رحمته الله تعالی اتفاق یافته صداع سر به شدتی در گرفته که طاقت سر برداشتن نداشت تا آن که
وقت اجتماع مجلس حضرت ایشان خواجه محمد حنیف را برای طلب من می فرستادند گفتم خواجه
باین حال گرفتارم و باین درد مبتلا تاب رفتن و طاقت نشستن مطلقاً نیست خواجه اندکی
چشم پوشیده توجیهی فرمودند فوراً شفا یافتیم که گویا از درد اثری نه بود به علادت خاطر بر خاستم و به

۲۰

موجب امر واجب الاطاعت جانب مجلس شتافتم۔

در ایام وصال آن خواجه عالی شان تشریف عالی حضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ در آن جا بوده چنانچه امامت نماز جنازه ہم آن امام ہمام فرموده وہماں فرنگی بی دین کہ در اواخر حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ معارج بکہ قاتل بوده در ایام اخیر آن خواجه عالی شان ہم رسیدہ موجب ہلاک ایشان گردیدہ از عالی حضرت قدس سرہ مسموع گشتہ کہ روز سابق از وصال خود خواجه بن خطاب کردہ بودند کہ ایں بد بخت فرنگی کہ مسمی بہ اسکندر راست مرا گشت گویا شہادت ایں پیر و مرید از غایت مناسبت بدست یک ظالم نصرانی کہ بدترین کفار بنی آدم اند اتفاق یافتہ۔
و مولد و مسکن و مدفن آنجناب در قریہ میوہ خاتون است کہ سہ فرسخ از کابل است و در دامنہ کوه واقع است و وصال ایشان در سال ہزار و ہفتاد و ہشت است۔
امامت جنازہ ایشان عالی حضرت فرمودہ اند۔

فقیر دور از کار را مکرر اتفاق زیارت روضہ منورہ ایشان دست دادہ، گویا بوی از روضہ مقدسہ حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ بہ شام عشاق می رسد۔ طوبی لمن زارہا بکمال الاعتقاد قد سنا اللہ سبحانہ باسرارہ و رزقنا اللہ تعالیٰ من برکاتہ و یرحم اللہ عبداً قال آمینا و صلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقہ محمد و آلہ و صحبہ اجمعین۔

خواجہ محمد صدیق پشاورى

کنز دوم (۳۸۱) در بعضی از احوال عارف معنوی قبلہ ارباب توفیق خواجہ محمد صدیق پشاورى
قد سنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس۔

۵

آنجناب از قدماى اصحاب و اکابر خلفاء حضرت ايشان اند رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ و پدر بزرگوار
ايشان خواجہ عبدالغفور سمرقندى از خلفائى حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گذشتہ اند۔
چنانچہ در مکتوبات قدسی سمات آن قبلہ اولیا عالی درجات مکاتیب فراوان بنام آن عزیز
مندرج است۔

خواجہ محمد عزیز خلف خواجہ محمد صدیق قدس سرہ پیش این فقیر در فضل جد بزرگوار
خود می گفت کہ در ایام اعتکاف حضرت مجدد الف ثانی در قلعه گوالیار کہ نزد عوام مسمی بہ حبس
است، جد ما در خدمت قیام داشتند و ازین ممر در خلفای دیگر امتیاز تمام داشتند۔
بالجمله ولادت خواجہ عالی جناب در بلده پشاور اتفاق یافته و عاشق جمال باکمال
حضرت ايشان بودند۔

۱۰

احمر۔ مکرر از زبان در نشان حضرت قبلہ گاہی اقطاب دستگاہی قد سنا اللہ سبحانہ
بسرہ السامی شنیدہ کہ اگر عشق متمثل بہ صورت انسانی کہ احسن تقویم است می گشت
اغلب کہ صورت خواجہ محمد صدیق می گرفت۔

۱۵

و نیز ہمیں کلمہ در بارہ معارف و کمالات دستگاہ خواجہ محمد ہاشم کشمی کہ از اکابر خلفاء
حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بودہ اند و عاشق جمال باکمال آن امام ربانی گذشتہ از
حضرت خازن الرحمت رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ نقل می کردند کہ مناسبتی کہ این ہر دو خواجہ برگزیدہ
را با خود ثابت است نیز واضح تر باید ساخت۔ و آن آن است کہ چنانچہ خواجہ محمد ہاشم در
خلفای حضرت مجدد الف ثانی بودند چہ اول در آنجناب بقول اکثری خدام سید محمد نعمان

۲۰

۱۔ ”حضرت ايشان اند... خواجہ عبدالغفور سمرقندى از خلفای“ نسخہ ”د“ ندارد

۲۔ مکتوبات آن قبلہ اولیا

ان قدس سره، اگرچه بعضی ایشان را فضل می دانند و سید را ثانی می انگارند، هم چنان
 آنجناب ثانی خلیفه حضرت ایشان اند اگرچه بعضی برخلاف آن حاکم اند و ایشان را اول تصور می
 نمایند اما اتفاق شیوخ ثلاثه اعمی عالی حضرت و حضرت حجة الله و حضرت قبله گاهی مرشدی
 قدسنا الله سبحانه با سراد هم با کثرا کا بر دیگر بزمانیت آن دو خواجه بزرگوار است و اولیت
 میر محمد نعمان و خواجه محمد حنیف در جاهای دیگر خود ثابت اکنون عنان سخن جانب مقصود باید گردانند.
 ۵ از ثقات مسموع گشته که یک مرتبه آن خواجه عالی جناب به قصد ملازمت حضرت ایشان
 رضوان الله تعالی علیه از پشاور تشویق مافوق و سوز دولت افروز متوجه ارالار شاد سرهند گردیدند چون
 به سرای دو بهیری که یک فرسنگ است از بلده مذکور رسیده اند تحالف و هدایا که به قصد نیاز
 آوردند ارسال خدمت قیومیت نمود خود رجح القهقری فرمودند و متوجه پشاور گردیدند، چون
 رفیقان استفسار این امر نمودند گفتند تا ب دیدن آفتاب زیاده بریں نزدیک تر نه دارم چون
 ۱۰ به عرض اقدس حضرت ایشان رسیدند بزبان مبارک آوردند خواجه کار خود کرده برگشته است گویند
 چند بار ازین خواجه عالی تبار این مقدمه سر بر زده است، یک مرتبه از لاهور برگشته بودند و هر
 مرتبه مقبول حضرت ایشان گردیده و بسیار شده که بحضرت سرهند رسیده مدتها در خدمت اقامت
 در زیده از کمالات معصومی بهره برداشته دل و جان را در محبت سگان آن در کان آن درگاه
 عرش اشتباه دریافته بعد از حصول اجازت متوجه پشاور می شدند و در آن جا هدایت عالمیان
 ۱۵ می فرمودند.

شنیده ام که سگی در نظر خواجه در آمد شخصی گفت این سگ به همراه فلاں کس از حضرت
 سرهند آمده بود بی اختیار شده بر قدم آن سگ خود را انداختند و گریه ها کردند و صحبت ها نمودند و
 مالیده شیر و روغن یک وقت و گوشت (۳۸۲) به وقت دیگر از طرف خود غذایش مقرر ساختند.
 از حافظ عبدالعزیز پشاور می مسموع گشته که کافری از حضرت سرهند به تقریبی به پشاور
 ۲۰ رسیده کیف ما اتفاق مسموع خواجه گردیده با بجمه اصحاب خود به قصد ملاقات می شدند و
 تا در پشاور بوده لوازم مهمان داری از سرکار مقرر فرمودند.

ازین قسم انقال غریبه که شورش عشق از نهاد آنها پیدا است از آن جناب نه آن قد

شنیده ام که قرطاس این کنز متحمل بیان آن تواند شد.

از مکتوب هژدهم جلد اول حضرت ایشان رحمته الله تعالی که با اسم ایشان است
حقیقت احوال و کیفیت اطوار ایشان به طریق اجمال جلوه گرا اهل بحال می گردد و بشارات
ادائل که آن خواجیه بآن ممتاز اندازان جانیز واضح می شود ادا فرشتان را بر آن قیاس باید نمود،

قیاس کن ز گلستان من بهار مرا

و هر سه جلد مکتوبات قدسی سمات مشحون اند از مکاتیبی که بنام آن خواجه عالی مقام شرف
صدور یافته به ایراد مکتوب هژدهم در سطور سابقه مذکور آن گذشته اکتساب سعادت می نماید
به گوش هموش استماع فرماید :

فتح - بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين الحمد لله والسلام على عباده الذين

اصطفی - دو مکتوب مرغوب عقب یک دیگر رسیده خوش وقت ساخت - دیدن

سرور کائنات علیه وعلى الله افضل الصلوات و اکمل التحیات و رحمت و

بشارت است و پدیدن سبب خوف عین تسلیه و نوید تسلیه لسانی فرمایند یانه

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ - نوشته بودند که این خوف و اندیشه و حزن

بر نهی استیلا یافته است که قوت و همت را با کل سلب نموده و بغیر از ادای فرائض

و سنن به عبادات دیگر نمی تواند پرداخت خوف خاتمه و اندیشه اخروی باید که در توفیق

طاعات بیفزاید و سبب از یاد نوافل اعمال گردد و موجب انتقاص آن چو شود

هر چند نفس این خوف و اندیشه از عبادات ست و مانع غفلت و معاصی می آرند که

عطار شبلی رحمه الله سبحانه چهل سال بگریست و به جانب آسمان نه گریست

سبب گریه او پرسیدند فرمود که از ترس گور و هیبت قیامت ، آنگاه سبب

ناگریستن بجانب آسمان پرسیدند فرمود که از شرم گناه بسیار که کرده ام و در مجلسهایی

خندیده ام و تهقیر نموده از شرم آن چشم بالانمی کنم -

منقول است که فتح موصلی شصت سال بگریست گوشت و پوست از

رخساره مبارکش بریزید ، بعد از نقل او را به خواب دیدند گفتند خدای تعالی با تو چه

کرد و گفت بیا مرزید، اما آن زمان که مرا بالا بردند فرمان آمد که بالا تر آرید، چون
 زیر عرش بردند سجده کردم اما لرزان و ترسای خطاب آمد که ای فتح چیست که چنین
 بگریستی مرا غفار مگر نه دانستی - سر بر سجده نهادم، گفتم الهی ترا غفار دانستم اما از ترس
 گور و هیبت قیامت و درشتی ملک الموت می گریستم که در آن تنگنای سحر حال من
 چگونه خواهد بود - فرمان آمد که چون می ترسی بیا مرزیدم ترا بآن گمراه این گمراه و این
 خوف که نصیب شماس از نعم بهیه ست، میمون و مبارک ست تسبیح بخش و منور
 باطن شکر خداوندی جل شانہ بجا آرید و از استیلاء آن دل تنگ نه شوید، در حدیث
 آمده است که دو خوف در آدمی جمع نه شود خوف در دنیا و خوف در عقبی یعنی خوف
 آخرت که در دنیا نصیب شود خوف آخرت را بر باید این دیوانگیها و این شورشها و
 صیحه ها و نعره ها و گریه ها و شوقها که نصیب وقت شماس و بی خواست از شما سر می زند
 مردم آرزو دارند که لمحۀ این قسم وقت روی دهد (۳۸۳) و از قوت جذب شوق و
 جنون غالب آید و ساعی ظاہر و باطن را از ماسوی بیگانه سازد و وارها نند، مثال ما
 سنگ دلاں و خشک چشمان ازین معنی به مراحل اند - مصراع

هنيئاً لا رباب النعيم نصيبها

نوشته بودند که روزی نشسته بود که جوشی از نهاد این کس برخاست و نزدیک
 شد که صیحه های پر درد از نهاد او بر آید به تکلف تمام خود را از صیحه نگاهاشت ازین
 سبب در دسینه و درد پهلوی برخاسته است شکر کنند که درین طور جوش و شورش جان
 به سلامت ماند بسیاری از صوفیه درین طور وقت قالب را از جان تهی کرده اند،
 می آرند که ابراهیم خواص قدس سره روزی بر جمعی به گذشت که به ذکر الهی جل سلطانہ
 اشتغال داشتند، از ذکر آن جماعت در ابراهیم چنان ذوق اثر کرد که در رقص شد
 هفت شبان روز بدین منوال بود چون بهوش آمد تجدید وضو نمود و دو گانه ادا کرد و
 سر بر سجده نهاد سه بار یا الله یا الله یا الله به گفت و سر بر کرد و جان به داد سه
 عاشق بهوای دوست بهوش بود و زیاد محب خویش مد بهوش بود
 نوشته بودند که در کتابی تو مندرج بود که اصل کار محبت است بی محبت کجا رسد الخ
 ازین معنی بسیار بسیار متالم است و در غم و اندوه به نوعی فرو رفته است که سر بر نمی

تواند برداشت منحدوما عجب است که در ماده شما که در محبت متفردید این کلمه
نوشته باشیم هر چند تامل می کنم به خاطر نمی آید که این کلمه نوشته باشیم لیکن چون نوشته
آید البته خواهد بود تا چه طور از قلم برآمده است و کدام معنی مراد است بهر حال سبب
تامل شما گمراه دیده است - مصراع

بلائی درد منداں از درد دیوار می آید

پیچ به خاطر نیارند محبت شما بدیهی است جای سخن نه دارد - والسلام علیکم - انتهی
مکتوبه المقدسه -

و این اول مکتوب باسم ایشان است و مکاتیب دیگر که در مجلدات
شماره درج گردیده اند در هر کدام با وجود رغبت کمال ایشان شورش احوال استعداد
ایشان هم واضح و واضح است - ۱۰

فقیر دور از کار هم در ایام طفولیت جمال باکمال ایشان دیده اگر چه به وجه احسن در
خاطرن دارم اما چیزی به یاد مانده بهیگی شوق درد آمیز و بکائی صیحه انگیز در تصور می آید
اگر نه قوت حضرت ایشان رحمته الله علیه محافظت حال ایشان می نمودی -

مرغ روح ایشان در رنگ اکابری که قصه های آنها در مکتوب گذشته مذکور گشت همدراں
صیحه پرداز به عالم قدس می فرمودی - در اواخر عمر آن خواجه عالی شان تشریف حضرت قبله گاهی
آقطاب دستگاہی قدسنا الله سبحانه بسره السامی به پشاور اتفاق یافته و در همان ایام
وصال آن خواجه صاحب کمال شده و امامت نماز جنازه ایشان آنحضرت فرمودند - اکثری از
فرزندان و نیازمندان ایشان می گفتند که خواجه همواره بایں دعا متضرع می بودند که وقت آخر من
یکی از حضرات سر بلند موجود باشد و امامت جنازه فرماید، با جابت قرین گشت - الحمد لله
الذی بعزته و جلاله تم الصالحات - ۱۱

و وصال ایشان در سال هزار و نود و دو است و روضه شریف بیرون شهر متصل
باغ گنج علی خان (۳۸۴) در اثناء راه کابل واقع است و گنبد مقبول نیست و بلکه قبر شریف
هم خام است - این فقیر بسیار زیارت آن نموده گویا پرتوه انوار حضرت ایشان رحمته الله علیه بر
اهل بصیرت جلوه گراست طوبی لمن زارها بکمال الاعتقاد قدسنا الله سبحانه
باسواره و رزقنا الله تعالی من بركاته و یرحم الله عبدا قال آمینا -

و از آن جناب پنج شش فرزند مانند هر کدام در محبت و اخلاص این حضرات لاف
 زن است و خوابه محمد حسین مشننی بود، مدتیست که خبر شخص معلوم نه که تا حال هم از فرزندان
 بلا واسطه ایشان حیات هست یا نه اگر هست به جمعیت باشد و رحمت الهی شامل امور اینها
 باد - و صلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعین -

---

مرزا امان الله برهانپوری

کنز سوم در بعضی از احوال عارف بالله مرزا امان الله برهانپوری قدس سره -
 تفصیل احوال آنجناب معلوم نیست که بآن لب کشاید و حسب و نسب و ولادت
 و وفات ایشان را بیان نماید غیر از آن که حضرت ایشان رحمته الله تعالی آن قدر فضل ایشان در
 قید قلم آورده اند که جای ستایش دیگری نمانده - چنانچه در جلد ثالث مکتوب که با اسم مخدوم زاده
 سادس شیخ محمد صدیق قدس سره ثبت یافته مملو از فضائل ایشان است که غیر از این حرف
 در آن مکتوب مقدس امری مندرج نیست ممدوح حضرت ایشان را چه ستایش نماید و مقبول
 قبله درویشان را به کدام زبان ستاید در هر سه جلد مکتوبات قدسی آیات مکاتبت کثیره مشتمل بر
 بشارات عالیات بنام آن خلیفه عالی مقام است از آن جمله مکتوب بیست و چهارم جلد اول
 که اول مکتوب است بنام ایشان بطریق سعادت و شهادت ایرادی نماید از آن جای به علو
 حال ایشان باید برد و آخرشان را قیاس باید نمود -

۵

۱۰

فتح - بسم الله الرحمن الرحيم حامدا لله العظيم ومصليا على رسوله الكريم
 صحیفه شریفه جناب اخوی اعزى سلمه الله تعالى سبحانه عن الرذائل والافات
 باید ایامی محترمه برادر میرضیاء الدین حسین رسانیده خوشوقت ساخت حق سبحانه ابواب
 فیوض را همواره مفتوح دارد و عنایات و جذبات خویش سر بلند کند - و آنچه در باب
 مولانا ابوالمنظر بمیره شیخ علم الله رحمة الله تعالی رحمة واسعة دیده اند که گوشت
 حضرت ایشان باد متوجه گشتند از لباسی که داشت عریان شد و لباس دیگر
 پوشانیدند و آنحضرت فرمودند که ورق این را گردانیدند و در واقع دیگر فرموده اند که
 ما این را بخود گرفته ایم از این باز کار این دیگر است بسیار اصيل است امید که از
 نسبت خاصه آنحضرت نصیبی وافر فرگیرد و از عنایاتی که درین واقع نسبت بشما
 بوقوع آمده شکر خداوندی جل و علا بجا آرند که بشارت عظمی است و آنچه از
 استیلاى عجز و عدم درک اظهار نموده بودند و نوشته بودند که حالت دیگر باین مناسبتی
 ندارد از همه و راست بلی نسبتی که بوراء الورا متعلق است از سائر نسبت و راست

۱۵

۲۰

و غیر از بحر از درک آن چه نصیب واقعاتی که محمد شاه دیده روشن است ظاهراً
 بقطب وقت خیلی مناسبست دارد و از انوار و برکات ادا میدوار است حق سبحانه
 از قوه بفعل آورد قانع بشارت اند بزرگان ما (۳۸۵) برای اعتماد تمام ننهاده اند
 آنچه در نقطه رود بد از آن این کس است - بیت

- ۵ چو غلام آفتابم همه ز آفتاب گویم   نه ششم نه شب پرستم که حدیث خواب گویم
 و واقع که در آن پیغمبر خدا صلی الله تعالی علیه و علی آله و سلم و سایر حضرات شمارا
 بالای کعبه معظمه گرفتند و با تمام دیوار کعبه امر فرمودند که بتو تعلق دارد و بعد از اتمام فرمودند که
 جامه را هم تو بپوشان بامداد حضرات جامه بکعبه مکرمه پوشانیدید بعد از آن همه حضرات
 مبارکباد داده مصافحه کردند بے عالی ست مناسبت تمام از آن بکعبه معظمه مفهوم می گردد
 ۱۰ و حق سبحانه از حقیقت آن نصیبی ارزانی کناد حقیقت کعبه بزرخ است میان حقایق
 مخلوقات و حقیقت واجب جل سلطانه که مرتبه احدیت ذات است تعالی چه کعبه مسجود
 الیه خلایق است حقیقت آن از حقایق سایر خلایق البته باید که ممتاز باشد چون مسجود
 ذات حق است سبحانه کعبه باید که ناشی از آن مرتبه مقدسه بود حضرت ایشان ما
 قد سنا الله تعالی بسره الاقدس در مکتوبی که داخل سه جلد مکتوبات است نوشته اند
 که حقیقت کعبه ذات واجب ست تعالی چه مسجود فی الحقیقه همان مرتبه مقدسه است نهاده
 ۱۵ باید دانست که مسجود هر چند ذات بچون است لیکن اعتبار مسجودیت با ملحوظ گشته
 است لاجرم از مرتبه احدیت ذات که مبراست از نسب و اعتبارات متنزل باشد
 دور دیده و دانش و گرفتاری متمیز بود و در واقع دیگر نوشته بودند که حضرت ایشان سرفقیه
 را برداشته بر پیشانی فقیر بوسیده می فرماید که خبر دار شو فقیر می بیند که توجه تمام عالم چه
 ۲۰ آفتابی و چه انفسی تمام بفقیر است چنانچه اگر از آن توجه بماند همه متلاشی شوند می بینم
 که علیه فقیر بود بهو علیه حضرت ایشان ست و این حالت بمشافه می بیند حیرت بیشتر شد
 که اینکه می بیند و اینکه شاید است چیست حضرت می فرماید فی الحقیقه هر دو یکی ست
 چنانچه می نماید - مخدوما آنچه در واقع دیده اند اگر در خارج چنین بود مقام قطب الاقطاب
 ست و توجه تمام عالم بدین طریق تعلق با و دارد غایت مافی الباب گاه باشد که مرید
 صادق بحکم فنا فی الشیخ حالت مخصوصه شیخ را در خود احساس نماید و در وقت اتحاد

شیخ در مرآت خویش کمالات شیخ مطالعه نماید معنی قطبیت که شیخ او بآن موصوف
ست درین وقت اگر در خود یابد چه عجب و گاه بود که اعوان قطب این معنی را
در خود مشاهده کنند هر چند بالا صالت این خدمت وابسته بقطب است لیکن
تبعیت و طفیل او اعوان او نیز در آن خدمت شراکت دارند چنانچه در عالم مجاز
این معنی در وزراء و سلاطین ثابت است منصب وزارت از پادشاه بیک
شخص است اما ارکان دولت او در رنگ او مرجع خلایق اند.

۵

باید دانست که جمعی در خواب و واقع خود را پادشاه یا قطب وقت
می بینند و در نقطه هیچ کدام ازینها ثابت نیست و حبش آنست (۳۸۶) که
معنی پادشاهت یا قطبیت در آنها کائن است لیکن ضعیف ست شایان آل
نیست که در عالم شهادت ظهور یابد بعد از آن از دو حال خالی نیست اگر آن معنی
قوت پیدا کرد و شایان آل گشت که در عالم شهادت ظهور پیدا کند بقدرت الله سبحانه
در عالم شهادت هم پادشاه می شود و هم قطب می گردد و اگر آنقدر قوت پیدا نکرد
بهمان ظهور مثالی که اضعف ظهورات است کفایت می افتد و بقدر قوت ظهور می
یابد ازین قبیل است واقعی که طالبان این راه می بینند و خود را در مقامات عالیه
می یابند و می بینند که بمناسب ارباب ولایت سرفراز گشته اند شخصی از اصحاب
حضرت ایشان ما قد سنا الله سبحانه بسره با حضرت عرضه داشت نموده که بشارت
قطب الاقطابی که از عالم غیب می آید اصلی دارد یا نه آنحضرت در جواب آن نوشتند
که این بشارت حصول کمالات مقام قطبیت است نه منصب قطبیت که مشروط
بعلم است چه صاحب منصب صاحب علم است انتہی - در ذیل این واقعہ نوشته
بودند که حقائق و معارف بسیار می دهد و می گذرد و بر حقیقت هر یک اطلاع می دهند
اگر شمه از آن علانیه شود خلل نظام عالم شود - مصراع

۱۰

۱۵

۲۰

قلم این جا رسید و سریشکست

بل بر خواص بندگان چیز با ظاهری شود که بدون از حوصله عوام ست ستر آن از عوام
ناگزیر است اگر ظهور یا بد سبب فتنه و فساد شود و بعضی امور از آن قبیل است که
ستر آن از خواص نیز در کار است که مخصوص بعضی خواص است مگر باذن نوشته بودند

- که آنچه ذره بریں بمقدار می گذرد بکدام زبان عرضه داشت نماید آنچه از قول و فعل صادر می شود می بیند که همه صفات قوی و فعلی و حتی و حرکتی، سری و علانیتی از جائے دیگر است این بیکل و پیکر را بآن مناسبتی نیست این قالب جداست و درک این نیز از قالب جداست و عدمیت این و همه عالم هویدا است و چشم در درک این معنی نمی مانا که مراد از قالب و پیکر مجموع ظاهری و باطنی انسان داشته اند نه ظاهر صرف چنانچه ۵ متبادر از قالب است چه این صفات فی الحقیقه قائم بباطن است نه ظاهر و چون عارف بر عدمیت ذاتیه خود دانا و بینای گردد و بحالت فنا موصوف می شود بباطن را نیز در رنگ ظاهر خالی از صفات می یابد و عدم صرف و جماد محض خیال می کند و درک و شعور از هر دو مسلوب می بیند بلکه فی الحقیقه فنا و بقا از صفات باطن است و بس ظاهر عارف همواره بر صفات بشریت است و از دو بینی زسته است و بتوحید نه پیوسته ۱۰ باطن در مراتب قرب است و ظاهر بر مراحل ازاں دور کمال در حق ظاهر آنست که بر احوال باطن اطلاع یا بد احوال مر باطن است و علم بر احوال مر ظاهر را اگر سالک از ارباب علم است و چون ظاهر ازین علم خالی باشد در قلق و در اضطراب بود الی ان یبلغ الکتاب اجله نوشته بودند که در نماز فرض بامداد و ارادی آمد که در هیچ وقت دیگر نبود چنان در سر نمودند که این آن حالت است که مخبر صادق صلی الله علیه و ۱۵ بهی مع الله وقت ازاں خبر داده بودند و چنان دانانیدند که این حالت و نسبت خاصه آن سرور است علیه و علی آله الصلوة والسلام که فوق حالت و درجه ملک مقرب و نبی مرسل است که در آنجا اطلاق اسم هم کرده نمی شود و نصیبه این دولت بادی العزم است و آنهم بطفیل آنحضرت علیه و علی آله الصلوة والسلام از امت هرگز باین دولت نوازند نواله ازاں نعمت می رسد انخ ۲۰
- مخدوم بائز است که بعضی افراد کمال امت را از دولت خاصه نبی خود علیه السلام بطریق تبعیت و وراثت نصیب باشد که خادمان خواص از اولش خاص صاحب خود امید دارند لیکن گاه هست که این معامله بر سبیل حقیقت بود و گاه بر سبیل اشتباه نظر باصل باشد بیانش آنست که سرلی مع الله وقت آنست که حقیقت آن سرور علیه و علی آله الصلوة والسلام بر حقائق سائر موجودات

ممکنه تفوق دارد چه حقائق انبیاء مرسل و چه حقائق ملائکه المقربین ایضاً آن حقیقت بمنزله
کل است و سائر حقائق در زنگ اجزای اوست اول چیزی که از کمن غیب بعرضه
ظهور آمده و صدور پیوسته حقیقت اوست صلی الله تعالی علیه و آله وسلم تعیین نخستین
مرتبه لا تعیین هم اوست که تعیین جی است وجود و ایجاد همه متفرع بر حسب است گفت
و شلود و محب و محبوب هم ناشی از دی چه حسب است که قفل غیب الغیب را کثوده و
کارخانه وجود و ایجاد را پهن ساخته و گنج مکنون را بظهور آورده و جوش محبت است که
اسرار محبوب را متجلی ساخته و سرش عشق است که جمال و کمال او را از پرده کتم بر آورده
اگر نه این عشق بودی پرده از جمال لم یزلی که کشودی و آدازه کمالش بگوش جهان جهانیان
که رسانیدی - بیت

۵

گر عشق نبودی و غم عشق نبودی   چندی سخن نغز که گفتی که کشودی
از پنجاست که حسن بے پردگی میخوابد و جمال بر مستوری ندارد -

۱۰

پری رو تاب مستوری ندارد   چو در بندی ز روزن سر بر آرد
چه حسن را عشق ناگزیر است و جمال را محبت دامگیر - بیت

هر کجا حسن می نساید روی   می نهد سر بسجده عشق آنسوی

بر سر اصل سخن رویم و گوئیم که ازیں بیان مقرر شد قری که حقیقت آنسور را
ست علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام با ذات اقدس تعالی حقیقت دیگری رانیت

۱۵

لاجرم وقت او علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام ممتاز باشد و هیچ پیغمبری و فرشته را
در ان گنجایش نبود آری اگر حقیقت یکی را بآن حقیقه اسحقاق بطفیل یا به تبعیت الحاقی

و انطباقی (۳۸۸) حاصل شود می تواند که بطفیل شریک آن دولت گردد لیکن چون فرق
اصالت و تبعیت همواره باقی است شرکت من جمیع الوجوه منتفی است بلکه اگر شرکت

۲۰

ست شرکت صوری ست و فی الحقیقت شرکتی نیست خادم را با مخدوم چه شرکت
طفیلی را با صیل چه مساوات و این اسحاق و اتحاد حقیقت در افرادی از کمل کمل ثابت

ست و چون این حقیقه اسحقاق را در مراتب تنزلات ظلال است و ظهورات
تمثیلات چون ساکی بظلی ازاں بطفیل می رسد و تمیز میان ظل و اصل نمی تواند کرد

خیال می کند که بآن حقیقت رسیده است و شرکتی در آن وقت خاص پیدا کرده

نه چنین است این از قبیل اشتباه ظلمت - باصل سوال ظل مقام لی مع الله نیز خصوصیت بآن سرور دارد علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام و دیگری را بآن شرکت نیست پس کسی که بظل آن مقام برسد باید که در مقام خاص او صلی الله علیه و علی آله وسلم حقیقه شریک باشد - جواب گوئیم که فضل او علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام بر سایر انبیاء کرام و ملائکه عظام علیهم الصلوٰۃ والسلام باعتبار اصل آن مقام است ۵ که فوق همه مقامات قرب است نه بظل آن مقام که این فوقیت آنجا مفقود است زیرا که تواند بود که اصول مقامات انبیاء و ملائکه فوق آن ظل بود هر چند ظلال مقامات ایشان دون آن ظل است ، اگر گویند که تفوق آن ظل بر آن ظلال نیز موجب فضل اوست بر دیگران علیه و علی آله الصلوٰۃ والبرکات -

گوئیم تفوق ظل بر آن ظلال با وجود تفوق اصول دیگران بر آن ظل موجب فضل جزئی است نه فضل کلی که از بحث خارج است چه هر کس باعتبار خصوصیت مقام خود بر دیگران فضل دارد اما این فضل جزئی است هر چند از فضل جزئی تا فضل جزئی فرق است چه این ظل فوق سایر ظلال است و اجمع است ازین ها مع ذلك نظر باصول این فضل جزئی است و آن سرور علیه الصلوٰۃ والسلام که لی مع الله وقت فرموده است باعتبار اصل فرموده است که بر سایر مقامات ۱۵ تفوق دارد نه باعتبار ظل که این تفوق در آنجا نیست پس سالک که در مقامات ظل توهم شرکت پیدا کند از قبیل اشتباه ظل باصل خواهد بود -

سوال حقیقت بر یکی ازین اکابر از حقیقت دیگری ممتاز است و هیچ کس را بالاصالت در حقیقت دیگری شرکت نیست پس هر کدام را وقت ممتاز باشد و در وقت خاص او دیگری را مدخل نبود پس پیغمبر را علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام ۲۰ کدام خصوصیت است که باعتبار آن لی مع الله وقت فرموده -

جواب گوئیم که در وقت خاص هر کدام دیگران را هر چند شرکت شخصی مفقود است اما شرکت نوعی هست که موجب مماثلت است زیرا که هر حقیقت را با حقیقت دیگر مابه الاشتراکی هست و همه حقائق مندرج در حقیقه الحقائق است و حقیقه الحقائق را با سایر حقائق مابه الاشتراکی نیست تا آنرا به اینان شرکت نوعی بود تا مماثلت ثابت

باشد پس در وقت خاص او علیه الصلوة والسلام دیگران را نه شرکت نوعی است و نه شرکت شخصی. جواب دیگر گوئیم که حقیقت آنسر و علیه و علی آله الصلوة والسلام که حقیقة الحقائق است کل است و حقائق دیگران بمنزله اجزاء است و مقرر است که هر کمالی که جزء را ثابت است کل را نیز ثابت است نه عکس پس در کمالات دیگران پیغمبر را صلی الله علیه وسلم شرکت ثابت شد و در کمالات او علیه و علی آله الصلوة والسلام دیگران را شرکت نبود و حدیثی می مع الله وقت صادق و ثابت بود. بلکه گوئیم که کسانی که حقائق شان جزئیات اسمائے کلی است یا جزئیات جزئیات آن اسم است پیغمبر را نیز علیه و علی آله الصلوة والسلام در آن شرکت است چه صاحب اسم جزئی جزئی در تحت دائره صاحب اسم جزئی است و همین نسبت است صاحب اسم جزئی را با صاحب اسم کلی فافهم. یا آنکه گوئیم که متبادر از این قسم عبارت تفوق وقت صاحب عبارت است از دیگران و عدم مماثلت و مشارکت انحصاریت محضه در صدور این عبارت کافی نیست پس مصدر این عبارت آنسر بود علیه و علی آله الصلوة والسلام نه دیگرے که تفوق و عدم مماثلت و مشارکت مفقود است هر چند خصوصیت هست.

نوشته بودند که روزی در حلقه نشسته بودم می بینم که در مجلس آنسر و صلی الله علیه وسلم حاضر آنحضرت صلی الله علیه وسلم می فرمایند که امر است که امروز روز عقد تست ترا با حق سبحانه و تعالی عقد می کنم و در آن وقت فقیر را حال نیست له نمی تواند بیان نمودی فرمایند که دنیا و آخرت را در مهربان تو دادیم انخ. باید دانست که مراد از عقد با و تعالی آنست که عقد با اسم او باشد تعالی که مبدء تعیین آنکس است و یا اصول آن اسم که منتهی بشیون و اعتبارات ذاتیه شود و مراد بعقد وصول است با اسم یا اصول آن اسم و وصول آن اسم حصول فناء و بقا است با آنکه حصول ولایت و اسلام حقیقی منوط بآنست چنانچه شیخ شرف الدین یحیی منیری قدس سره فرموده تا بما در خود جنت نشوی مسلمان نشوی یعنی تا با اسمی که مبدء تعیین تست متحقق نشوی مسلمان نشوی با جمله تا معامله با اصول یا اصول اصول است حصول نسبت از فناء و بقا و حصول و تحقق متصور است و چون کار از اصول بالا رود و اصول در رنگ ظل در راه ماند و معامله بغیب ذات اقدس تعالی

بیچ از نسب مذکوره آنجا متصور نبود لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُولَدْ وَلَمْ یَكُنْ لَهُ کُفُوًا أَحَدٌ
نشان آن موطن است - بیت

- (۳۹۰) لا وهوزان سرے روزی باز گشتند جیب و کیسه تهی
و آنچه فرموده که دنیا و آخرت در هر توداند یعنی مناسبت با اسم دارد و فراخور
جامعیت آن اسم است چنانچه حضرت ایشان مانوشت اند که بهشت هر شخصی عبارت
از ظهور اسم الهی است تعالی که مبدء تعیین اوست بکسوت انهار و اشجار و حور و قصور
باندازه تفاوت اسماء در علو و سفل و در جامعیت و عدم جامعیت تفاوت در درجات
جنان است و عقد بانسرو صلی الله تعالی علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام می تواند که
چون او علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام منظر شرائع و احکام الهی است جل و علا پس
پس این عقد بشریعت بود بظاہر شرعیات یا بظاہر و باطن هر دو عقد کنایه از تجلی با احکام
شرعی و تزیین بستن مرضیه و باطن شرعیات اسلام حقیقی است و تحقق بآن منتهاست
اقدام اولیا است و می تواند عقد محقق بود بحقیقت او علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام
که حقیقه الحقائق است چنانچه تفصیل آن بالا مذکور شد -

- در جای دیگر نوشته بودند که در آن حالت معلوم نمودند که این مقام لا تعیین است
معلوم شریف باشد که تا هر جا سیر و سلوک است ترقی و عروج همه در مراتب تعینات
است فوق مراتب تعینات قدم گاهی نیست هر چند در وقت عروج بلا تعیین ظاہر
شود فی الحقیقه بے پرده تعیین نیست در لا تعیین محض قدم نهادن بوجوب متحقق شدن
ست که محال است - آری وصول نظری در آنحضرت بحتم که محال نبود از انکشاف
معامله قبر اندراج نمود و بودند و نوشته بودند که در قبرم حالتی است که بتحریر و تقریر در نمی
آید از شرح و بیان بیرن ست وقت و حال آن دیگر است که باین عالم نمی ماند و سرور
و حضور در آنجا از آن عالم است که از عالم دنیا مطلق خطور و خبر نیست بے قبر منزل
اول است از منازل آخرت من مات فقد قامت قیامت معامله که با آخرت
تعلق دارد آغاز آن از قبر است القبر اما روضة من ریاض الجنة او حفرة
من حفرة النیران دنیا تمام محل ظهورات ظلیه است و انمودجات مثالیه کالیشفی
علیلا و لایروی عطشانان نشان آنست نه طالب صادق را از آن سیری و

نه تشنه را سیرابی کسر آب بقیعة یحسبہ الظمان ماء محل کشت و کار است
 و جائے طاعت و عبادت پیش از مزرعه نیست مرا آخرت را آخرت است که محل ظهور
 اصل است و موضع لقاء بروج کمال و شروع این معامله از برزخ صغری است که قبر است
 مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنْ أَجَلَ اللَّهُ لَاتٍ - پس معامله قبر بمعاملات دنیای نمی
 ماند هر چند برزخ است اما معاملات آن موطن غالب است آری نماز است که در دنیا
 نشانی از اصل دارد از ظهورات ظلیت معرض در حدیث آمده است حجابی که میان بنده و
 حق بجا ناست در نماز برداشته می شود و نیز آمده است الساجد یسجد علی قدمی
 الله (۳۹۱) فلیسأل ولیس غیب نماز بحسب صورت هر چند از دنیا است اما فی الحقیقة
 از آخرت است زیرا که معراج مؤمن است و نصیبی از آنچه با آخرت تعلق دارد بدست می آرد -
 مخدوم کتابتی از شما بعد از این کتابت که میرضیاء الدین حسین آورده بود رسید در آن
 کتابت مندرج بود که دریں ایام احوالی می گذرد که در تحریر و تقریر آن عاجز است اکثر
 در نماز فرض حالتی رومی دهد که از شرح و بیان بیرون است و از کیفیت و راد است امور
 و اسرار غریبه و عجیبه وارد می شود انحر - بلی نماز فرض از سایر نمازها در کمالاتی که بالا مذکور
 شد ممتاز است قرب فرائض را با قریب نوافل چه نسبت، در آغاز اینها بنوافل نماز
 ملتزمی سازند و در نهایت این حالت مقصود بر فرائض صلوة است و در بیرون آن
 گویا معطل و بیکار است حدیث ارحنی یا بلال گویا مشعر باین کمال است چه
 فرائض است که مربوط بدعوت بلال است رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ که راحت خود را در آن فرموده
 علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام دائره نوافل و یسع است تقید بدعوت بلال ندارد و بر
 دلائلی او موقوف نه دلائلی و مشاطگی او بفرائض است که نشانی از بے نشان دارد و خبری
 از مطلوب می آرد - مصراع

۵

۱۰

۱۵

۲۰

و مد صبح از گریه بآن مر در کنار آید

باید دانست که آداب و نوافل که متمم و مکمل فرائض اند متعدد از فرائض اند هر چند
 رعایت آن بیشتر می نماید نتیجتاً فرض بیشتر آید بیک در سنن و ااتب نیز این نسبت برایت
 می نماید که گویا کمالات فرائض اند ولیکن هذا اخر المكتوب الحمد لله اولاً
 و اخر الصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد وآلہ دامت و سرمد او جمیع

الانبياء والمرسلين وعلى ملائكته المقربين وسائر الصالحين
اجمعين آمين -

مکن و مدفن آنجناب بلدۀ دارالسرور برہا پور است - قد سنا اللہ سبحانہ
بسرارہ و رزقنا اللہ تعالیٰ من برکاتہ و صلی اللہ تعالیٰ خیر خلقہ مُحَمَّد و
آلہ و صحبہ اجمعین -

۵

شیخ ابوالمنظر برهانپوری

کمز چهارم - در بعضی از احوال عارف اکبر شیخ ابوالمنظر برهانپوری قدس سره العزیز
از اکابر شرفاء و مشایخ بلده برهانپور بوده چنانچه جد شریف آنجناب شیخ علم الله از مشاهیر
مشایخ آنجای گذشته و به تقریبی نام آن عزیز در قلم محترم حضرت ایشان در صدر مکتوبی که در کمز سابق
گذشته در آمده چه شروع ارادت آن صاحب ولایت در خدمت فیض موهبت مرزا امان الله بوده
بعد از آن باستصواب آنجناب دولت صحبت حضرت ایشان رحمته الله تعالی حاصل گردیده و در آن جا
کار به آخر رسیده گویند و جابست ظاهری به علم عمیق شامل حال ایشان بوده و خواصی بجا معرفت که
از سر چشمه های فیوض معصومی حاصل گشته مستغنی از وصف (۳۹۲) و بیان است و تفصیل بعضی
از حالات آن جناب از دو جلد اخیر مکتوبات قدسی آیات حضرت ایشان رحمته الله تعالی طلب باید
نمود باجمعه امیدواری نصیب از نسبت خاصه حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله تعالی از بشارت
حضرت ایشان که در مکتوب بالا گذشته به حصول پیوست و هنوز آن عزیز در خدمت مرزا بوده بعد
از آن کار به نوعی دیگر گردیده و از یک تا یک فرق نموده بل ازید، زیرا که کمالات ولایت را با کمالات
دراشت نسبتی نیست قطره را با دریا نسبتی است که هر دو از یک جنس اند تفاوت با اعتبار قلت
اجزاء و کثرت آنها است و این جا آن نسبت هم مفقود است علی الخصوص این بشارت در
اوائل مراتب ولایت صدور یافته مراتب کثرت طائفه ازاں باز از کمالات ولایت به تصرفات
صحبت قیومی میسر گردیده بعد از آن کار به کمالات دراشت رسیده -

نقلی که از سیادت پناهی مرحومی میر محمد علی برهانپوری رحمه الله تعالی رحمه واسعة
اول دلیل بر کمال آنجناب فهمیده ایرادی نماید به تامل استماع فرمایند بعد از وصال حضرت ایشان
رحمته الله تعالی چون به تقریب فاسخه و عزای حضرات مخدوم زاده های عالی درجات تشریف
آنجناب در سر بند اتفاق یافته اخلاص و مودت ایشان در حین حیات حضرت ایشان هم به
حضرت مخدوم زاده ثالث مروج الشریعت قدس سره بیشتر بوده رجوع توجیه نمودند آنحضرت
در شکستگی نفس کلمات کثیره ادا فرمودند چون الحاح ایشان از حد گذشت بر زبان
مبارک آوردند -

احمر۔ کہ ماخود را چند روز پرورش نمایم تا با شما ساعتی به نشینم که شما از اجله اصحاب حضرت قطب الاقطاب اند رضی اللہ تعالیٰ عنہ ظاہر بعد سه روز به مراقبات ساخته یابد، نوعی که دل حق بین خواسته خود را آراسته صحبت توجہ با شیخ مشائریه در میان آوردند و بعد از فراغ ارشاد کردند که آخر بشارتی که حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہ عنایت کردند ایں است که من ترا با خود در سیر سلوک مثل دوا نگشت بابه و وسطی می یابم من شمارا با خود ہمیں قسم معلوم کردم ازیں بشارات عمده چنانچه ۵ علو قدر عالی مرتبت به وضوح پیوسته و ایفاء وعدہ حسنه که احوال ایشاں مرقوم گردیده و به حصول انجامید، الحمد لله رب العالمین۔

مولد و مکن و مدفن آنجناب بلده برهانپور است فقیر ہم زیارت مزار شریف ایشاں نموده و فرزند رشید ایشاں که مسمی به شیخ ابوالنخیر بوده و به شائستگی تمام موصوف بلکه اغلب که خلعت خلافت از حضرت حجتہ اللہ قدس سره یافته و به درس کتب دقیقه اشتغال داشتند، ۱۰ دیده امامت است که شیخ ابوالنخیر ہم رخت ازیں دار پر ملال بسته به سفر آخرت شتافته۔
 و فقیر از اہل آل بلده تصرفات جناب شیخ ابوالمنظر قدس سره بسیار شنیده اما توجہ ضبط چوں در خاطر نمانده ازیں جهت یکی از آنہا مذکور نہ کرده تا ظاہرا (۳۹۳) در حرمی تفادت در ترقیم راہ بیابد و کتاب معصومی را کہ به صدق امانت آراسته پر خطر نزد اباب نظر گردانند و خود را در آخر کار بخول نماید۔ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا وَالسَّلَامُ عَلٰی سَيِّدِ الْاَنَامِ وَآلِهِ الْکَرَامِ وَصَحْبِهِ الْعِظَامِ اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامِ۔

شیخ محمد علیم جلال آبادی

کنز پنجم - در بعضی از احوال عارف اسرار کریم شیخ محمد علیم جلال آبادی قدس سره -
 از خوبان رزگار و اعزّه ادلی الایصار گذشته، محاسن اخلاق و فصاحت کلام ایشان نه
 آن قدر شنوده است که خامه مقطوع اللسان تحمل بیان آن تواند شد بشارات کثیره در مکتوبات
 جلد ثالث بنام آن عزیز مندرج است و در اواخر خلافت برباد شاه خلد مکان هم از حضرت ایشان
 رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ حاصل نموده عالمی را از اهل عسکر به هدایت رسانیده - مکتوبی از مکتوبات جلد اول که
 بالفعل پیش راقم موجود است هر چند که بنی از او اهل حال آن عزیز باشد بطریق تبرک ایرادی نماید
 آن مکتوب بست دهمشتم از آن جلد مبارک :

فتح :- الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی، صحیفه شریفه انوی اعزی شیخ محمد علیم
 رسیده خوش وقت ساخت نوشته بودند که رفع خطر قلبی به نوعی شده است که به تکلف
 هم خطر نمی گذرد و ما این معامله معبر به فقای قلبی است و کمال اول است و شرط کمالات
 دیگر است و نیز نوشته بودند اختیار و رضای خود را در اختیار و رضای ادبخانه گم می یابم -
 این دید هم از شعب فنا است چوں این معامله بانجام برسد چنانچه هیچ مرادی در راحت
 سینه نماند و ارادت نیز در رنگ مرادات رخت به صحرای عدم کشد بعد از آن از قناب
 بقا آید این زمان او را صاحب ارادت کنند و از نزد خود ارادت عطای فرمایند -

نوشته بودند که عنایت و کرم حق عزاسمه بسیار مشاهد می شود پیش ازین
 چندگاه ذات خود را منظر ذات او تعالی می دانست و صفات خود را منظر صفات او
 سبحانه، الحال معلوم می شود که من هیچ نیستم و همه از دست الخ - این معامله وابسته
 به بقا است لیکن آنچه پیشتر می دانستید مشابست بقا و حسین داشته آنچه الحال معلوم می
 نماید ملائمتی با دادنی دارد حق سبحانه از حقیقت او ادنی نصیبی از زانی فرماید آنچه نوشته
 آید بطریق اندراج ظاهری گردد، شکر خداوندی جل شانده بجا آرید که با وجود قلت

صحبت مودد این نوع واردات گشته آید و در احوال یاران خود نوشته بودید که چندین ذکر قلب و یادداشت دارند مانا که از یادداشت دوام آگاهی قلب خواسته آید نه یادداشت که حضرت ایشان ما قد سنا الله سبحانه بسره آن را در بعضی از مکاتیب خود نوشته اند که مخصوص به مکمل منتهیان است۔

- ۵ و آنچه در باب مولانا یار محمد نوشته بودند که خطره از قلب او (۳۹۴) به نوعی مرتفع گشته است که به تکلف هم یاد نمی آید و می گوید که در قلب خود مثل ذرات آفتاب می بینم که جوش می زند اکثر اوقات خود را گم می یابم و قلب خود را گاهی به نوعی وسیع می یابم که اگر عالم و مافیہ آنگنانندی گنجد الخ۔ مخدومارفع خطره قلبی باین طریق بی ظهور انوار اسمائی و صفاتی نیست تا نیایی زری مشاہدہ مثل ذرات آفتاب در دل ازیں ره گذراست و وسیع یافتن قلب نیز ازاں است چه ایں عالم را در جنب آن انوار چه اعتداد است ایں دید از بلند فطرتی و وسعت استعداد آن یار نمی خبر می دهد۔ العلم عند الله سبحانه اگر ایں یار چند گاه در ایں نواح به گذراند و سیر سر مہند نماید ظاہر ابد نہ باشد۔ دیگر پیش از ایں فقیر در کتابت ملاحسن علی نوشته بود کہ عددی کہ بآن ماذون بودید و چنداں عدد اذن است۔ احوال نوشته آید می شود کہ چهار چنداں عدد را طریقه بگویند، والسلام

۱۵ تم مکتوبہ العالی قد سنا الله سبحانه بسره المتعالی۔

بعد ازاں شیخ مذکور بشارت متداولہ حاصل نمود از اکابر خلفای آنحضرت قیومت زینت گردیده و مدفن آن شیخ در بلدہ دارالخلافت شاہ جہان آباد است۔ چنانچہ مولدش کنندی باغ کہ در نواحی جلال آباد است، رحمة الله تعالی رحمة واسعة۔

شیخ محمد باقر لاهوری قدس سره

کسر ششم در بعضی از احوال عارف بالله القادر شیخ محمد باقر لاهوری قدس سره -
 صاحب اخلاق فراوان و قبولیت بسیار بوده، اما چون در آخر کار بنا بر مصلحتی اختیار
 خدمات فرموده، آن قبولیت سخت رجوع نموده و کار کشائی بعضی از اهل حوائج به توجّه آن عزیز هم
 در آن خدمات به ظهور انجامیده آن قدر کثرت بشارات که در مکتوبات جلد ثالث حضرت ایشان
 رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ بنام آن عزیز است معلوم نیست که بنام دیگری از خلفای کرام نصف آن بوده باشد،
 بر متبعان آن جلد مبارک از اجلای بدیهات است -

خلافت بر بادشاه خلد مکان هم از حضرت ایشان یافته - اکثری از اهل عسکر را مسخر ساخته
 و حضرت ایشان آن عزیز را بجای فرزند خود در مکتوبی از مکتوبات جلد ثالث که باسم بادشاه
 خلد مکان است صریح بر نگاشته اند و بعضی از بدعتهای مروج سلاطین که رفع آن ممکن نبود از
 گفته آن عزیز بر طرف گشته -

چنانچه ضبط بادشاهان هندوستان از مدت مدید چنان آمده که بعد هر لقمه از لقمهای طعام
 انگشتان را از هر چه اوصاف می کردند تا اثری از ادام دروغ نمی ماند بعد از آن دست بر لقمه دیگر
 می رسانند و همی صحبت تا آخر طعام می گذشت از گفته شیخ محمد باقر مسموع گشت هر چند تهرنی
 از بادشاه خلد مکان در وقت التماس شیخ مذکور جلوه گر گشته و آن است که چون شیخ منع این کار
 گردید خلیفه در جواب فرموده که شیخ بی چون قبول این امر معروف نمودم، و ازین باز مترکب این کار
 نه خواهم شد - اما بر مندی که نشسته ام اگر شما به نشینید حقیقت آن را به شناسید یعنی چه اقام (۳۹۵)
 نخوت و انواع غرور است که دست بسته قیام نزد صاحب این مقام دارند بعد از آن شیخ باخذ خدمات
 لاهور مبتلا گردیده البته حالت دولت معرکه را به نوع دیگر گردانیده جبرانه باشد که بادشاه مذکور هم از
 منظور این خاص حضرت ایشان رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ بوده -

و شیخ مشار علیه صاحب تصانیف زیبا است، تفسیر قرآن مجید هم به زبان اختصار قلمی
 فرموده و شرح مواضع منقلقه هر شش دفتر مکتوبات نیز موافق استعداد خود نوشته و اسرار متفرقه
 مکتوبات شریفه که با هم مناسبت مطلب داشته باشید به همان عبارت بلا تفاوت جمع کرده کتاب

عیدہ نموده۔

و برخی از احوال خود را در بیاض خاصه حضرت قبله گاهی قطب الاقطابی قدسنا الله سبحانه السامی به موجب امر ایشان به دستخط خود نوشته آن را بعینه ایرادی نماید :

- فتح - الحمد لله، شب یازدهم ذی الحجه ۱۰۸۸^{هـ} به عزم زیارت روضه منوره حضرت
مجدد الف ثانی و قیوم رحمانی از لاهور متوجه دارالارشاد گردیده، دید که حضرت ایشان و
حضرت مجدد الف ثانی تالاهور از روی عنایت استقبال فرمودند به کلبه احزان تشریف
شریف ارزانی داشتند و بعد از وصول بآن دیار فیض آثار از هر دو مرقد مبارک عنایات
مفہوم گردیده که بیان تفصیل آن بی اجازت ملائم نیست۔ بالجمله خوانندگانی متعدده از نعم
حضرت قیوم رحمانی مرحمت شد و خرائن غریبه که نہایت اذ معلوم نہ باشد از حضرتین عنایت
گردیده و دریں ایام طبیعت به غفلت مائل است ظاہری شود که اگر حضور و مراقبه بسیار
کرده شود ظاہر انتقال ازیں دار پر ملال قریب رسد تا دجہش چه باشد۔
رشته در پاء من انگند دوست می کشد ہر سو کہ خاطر خواه ادست
حسب الایامی معارف آگاہی مور فیض الہی ایں دو کلمہ از کلمات نامتناہی تحریر یافت۔
تم کلامہ قدس سرہ۔

- ۱۵ و اشارت نام خود و نام بلده خود بہ حروف مفردات نوشته باق را لاہوری بعد از ان
در صفحہ دیگر تحریر فرمودہ :

- لہ الحمد چون میل خاطر فضل مظاہر صاحب بیاض سلمہ اللہ تعالیٰ۔ بہ تحریر بعضی
خصائص مشہودہ ازیں جہت اکتفا بہ صفحہ گذشتہ نہ نمودہ می نگارد کہ حضرت پیر دستگیر ما
رحمۃ اللہ تعالیٰ^۱ احقر خدام را بہ توجہات علیہ قبلہ و وجہانی سیف رحمانی مدظلہ بشارت مقام
تفضل و بہرہ از مقطعات و تشابہات و محبوبیت ممتزج و خالص در رمزی از نسبت
۲۰ اصالت بل تصریح بآن بل مداریت لاهور و ولایت محمدی و احمدی و دیگر بشارات و

۱۔ د۔ فیض آثار ندارد
۲۔ د۔ رشته در گردنم انگندہ دوست
۳۔ د۔ خانہای
می برد ہر جا کہ خاطر خواه ادست

غایات از ولایات ثلاثه و حقائق ثلاثه بل فوق آن بل فوق تعین مجبی در مدت قلیله
 نواخته بودند و فرمودند معامله تو خرق عادت طور صوت بسته است. بعد از ارجاع آنحضرت
 ازین ارباب ملال به توجیه (۳۹۶) دو جهانی تفصیلی از مقطعات و تشابهات بعضی اسرار دیگر و
 تعین بعضی اعضاء و بالیدگی ملاحظت و صباحت اموری که خامه ازاں بیگانه و آنحضرت
 قبله دو جهانی می فرمودند که تنقیح شمارا احتیاج تصدیق و تسلق جعل ما نیست و نمره این معنی
 است که فرط محبت قبله دو جهانی بجانب آنحضرت -

۵

بعد ازین کلام شیخ چیزی که در آن بیاض نوشته از لعاب و یا از آب صاف نموده و
 ناچیز گردانیده - البته مصلحتی درین امر نمیده باشد بعد از آن دوسه سطر را باقی گذاشته اما ربط به طو
 مسطوره چنانچه باید بدست نیامده ازین جهت کفایت افتاد -

این فقیر را صحبت آن شیخ بسیار اتفاق کرده حظ تمام از صحبتش به کار می بردم و هر سخنش
 را سیر معرفتی یافتیم و چنانچه در آن بیاض متبرک نوشته مشافهه باین درویش هم می گفته - درین ایام
 طبیعت به غفلت بسیار مائل است و معلوم می شود که اگر حضور و مراقبه نموده آید به سرعت انتقال
 ازین جهان واقع شود - در مجلسی پیش فقیری فرموده که تشریف بادشاهزاده معظم محمد بهادر شاه
 به تقریب صوبه داری ملتان و کابل اتفاق کرده چون اختیار خدمات لاہور نوکر طور نموده بودند
 استقبال ضرور گشته هنوز رایات عالیہ ایشان بر دریای بیاہ بوده که به قصد استقبال برآمده اما نجات
 بر کمال در خاطر متمکن گشته که در وقت غلبه ارشاد و طنطنه مشیخت معامله صحبت به نوعی دیگر بوده
 که احوال حرف نوکری در میان است تا چه صحبت رونماید به مجرد سواری بر پالکی می بینیم که یک طرف
 حضرت مجدد الف ثانی تشریف دارند و جانب دیگر حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ شرف حضور و
 تسلیات فی غایات باین مخلص خود می فرمایند که عزت تو عین عزت ماست و مادر، هیچ موطن و مکر که
 از تو جدا نیستیم به جمعیت جانب استقبال عالی متعالی شاہی به شتاب و تادخول به شکر شاہی ہمیں
 صحبت مشہود بود، چون نزدیک سراپرده های دولت رسیدم باریابان حضور بلا توقف به عرض
 رسانیدند شاه گیتی پناه به فرخندگی تمام طلبانده سبقت سلام داده بدستور قدیم مصافحه فرمودند و
 نزدیک مسندشانند بلکه سلوکاتی آوردند که ظاہر در زمان فقر هم گاهی باین آداب پیش نیامده

۱۰

۱۵

۲۰

۱- د - تسل نیست ..... (بیاض است)

بودند و گفتند که اختیار این خدمات علیہ قشر خود کرده آید والا کمال شمار روز به روز بالیده تراست در ہماں مجلس بشارت سلطنت ہم کہ از حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ تا آخر روز افزون بوده و تعلقات شتی دنیاویہ رخنہ در کارخانہ عظیم جمعیت ساختہ ۔

حضرت مرشدی قبلہ گاہی یک بیت آل عزیز را در بیاض خاص بہ دستخط شریف نوشتہ

اند ہماں عبارت ایرادی نماید :

۵

فتح ۔ مولوی محمد باقر لاہوری و هو عارف الکامل ۷

کاہش نفس خود است کینہ بکس داشتن خواہش مجلس خود است سینہ نفس ساختن

(۳۹۷) و وصال آل عزیز در حوالی سنہ ہزار و صد و نہ ہجری در بلدہ لاہور اتفاق افتادہ ، ہماں دیوان خانہ کہ مسکن ایشاں بودہ مدفن ہم گردیدہ و ہماں جا قبرش مشخص گشتہ ۔ آثار جمعیت براہل بصیرت در بادی النظر جلوہ گراست ، رحمۃ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعہ ۔

۱۰

و در ادلا د ایشاں شیخ محمد قطب کہ اوسط بودہ یکی از خوبان روزگار گذشتہ ، تواند گفت

کہ از پدر بہتر بودہ ، نیز سفر دار البقا گزیدہ ، رحمۃ اللہ تعالیٰ رحمۃ واسعہ ۔

مرزا عبید اللہ بیگ داراشکوہی

کنز ہفتم در بعضی از احوال عرفان شعار مرزا عبید اللہ بیگ داراشکوہی قدس سرہ -
 ۵ از مقبولان حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بوده و با وجود صحبت مخالف در استقامت
 بر شریعت و رسوم بر محبت شیوخ بر کمال داشته با وجود قرب داراشکوہ ہم در اظهار کلمہ
 حق پیش شاہ مذکور بی غم داندہ بوده -

و غرض از ترقیم مکتوبی کہ بست و نهم است از جلد اول در فرضیت امر معروف و
 نہی منکر و رد جماعت کہ مذہب صوفیہ علیہ را ترک تعرض دانستہ اند بہ اسقاط علل و مفاسد دیگر
 ۱۰ قائل گشتہ بہ مشارالہ محض برای نمود داراشکوہ است - چون آن مکتوب بسیار دراز است نقل
 سطری چند از آن صحیفہ شریفہ برداشت و باقی را موقوف بر مکتوبات قدسی آیات گذاشتہ
 تا شائقان سعادت مند در آن جابجاء فرمایند :

فتح - بسم اللہ الرحمن الرحیم - الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علی سید المرسلین
 محمد وآلہ وصحبہ اجمعین ، مخدما در اہل زمانہ زبان زدہ و شائع شدہ است کہ
 ۱۵ مشرب صوفیہ علیہ ترک تعرض است بحال خلق و بدنا بودن با کسی چون ای کلمہ خلاف
 واقع است و متضمن مفاسد کثیرہ بہ خاطر رسید کہ دریں باب چیزی نوید و مفاسد
 آن را ظاہر سازد و بدیں تقریب احادیثی کہ تعلق با امر معروف و نہی منکر و حب فی اللہ
 و بغض فی اللہ و فضیلت جہاد فی سبیل اللہ و علو رتبہ مجاہدان و درجات شہدا دارد
 ایرادی نماید و بعضی نقلہا از صوفیہ کرام کہ مناسبتی بایں مقام دارد و مبنی از استقامت
 ۲۰ بر جادہ شریعت عز است و رد جماعہ ایست کہ خود را منتسب بایں طائفہ علیہ می سازند
 و سر از ربقہ شریعت حقہ می برآرند نیز درج نمودہ بہ دوستان ارسال دارد و من اللہ
 سبحانہ العصمۃ والتوفیق - الی آخر -

و مکاتیب دیگر ہم شتمل بر بشارات علیہ و فوائد خفیہ و جلیہ اند بنام آن عزیز بیاراند

۱ د - "قدس سرہ" ندارد ۲ د - بادشاہ داراشکوہ ۳ د - بادشاہ مذکور

از مخالفت تطویل کلام مذکور نه کرد بر نظر گیان مکتوبات قدسی آیات ظاہر و باہر است۔
 و مولد و مسکن و مدفن ایشان معلوم نہ دارم تا در قید قلم در آرم اما غالب بآبادشاہ زادہ
 داراشکوہ می گذرانیدند (۳۹۸) و بارہا رخصتش حاصل نموده بحضرت سرہند رسیدند و باز بہ
 رخصت حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ جانبِ مشرق الیہ می دویدند۔ رحمہ اللہ تعالیٰ۔

ملاحسن علی پشاورى

کنز، هشتم در بعضی از احوال کمالات دستگاہی ملاحسن علی پشاورى قدس سره -

۵ از قدماى اصحاب حضرت ايشان بوده و مکاتیب فراوان در ہر سہ جلد مکتوبات بنام مشاء الیہ مندرج است، سوالہای عجیب نموده است و جوابہای غریب یافته و اکثر عادت مبارک حضرت ايشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ چنان است کہ در عنوان مکاتیب دُعایاں عبارت می فرماید:

فتح احسن اللہ سبحانہ حالہ و حصل آمالہ

پس دعای مقبولہ حسن کار ايشان بہ چہ مرتبہ رسانیدہ باشد و بہ منتہای حصول امال سرانہ از گردانیدہ بود۔ ۱۰

شجرہ سلسلہ علیہ نقشبندیہ ہم قدس اللہ اسرارہم در ابیات بستہ از حضرت ايشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ شروع نموده تا حضرت رسالت خاتمت علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام رسانیدہ مقطع آن شجرہ علیہ ایرادی نماید سہ

۱۵ ای حسن تا میتوانی مدح شان احسن بگو تا تو گردی از طفیل مدح شان احسن بآں اکثری از بشارت متداولہ صریحاً در مکتوبات شریفہ بنام آن عزیز مندرج است اگر چہ مکاتیب جلد اول مبنی از ادائل حال است کہ دریں جا خلافت بطریق سفارت است اما در جلدیں آخرین خلافت بالاصالت جلوه گر است و کمال بالاستقلال واضح اہل نظر بہت اختصار بر اجمال اکتفا رفت۔ مولد مسکن و مدفن آن عزیز بلدہ پشاور است، رحمۃ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعہ۔

مُلا موسیٰ بھٹی کوٹی

- کنز ہنم۔ در بعضی از احوال سیادت و ولایت پناہی مرحومی مُلا موسیٰ بھٹی کوٹی قدس سرہ۔
- ۵ بھٹی کوٹ موضع است مشہور میان پشاور و کابل قریہ ایست معروف بہ طفیل عزیز معہود۔
دایشان را آخوند می گفتند کہ در آن دیار علماء را بایں لقب می نمایند و علمیت کہ با خلافت مجتمع گردیده
کارخانہ ارشاد ایشاں محیط آفاق گشتہ و غفلتہ شیخت صدای با فلاح رسانیدہ در خلفای حضرت
ایشاں رحمۃ اللہ علیہ مگر چندیں بایں ارشاد گذشتہ انداز مقبولان خاص و خلفای معتبر آن قبلہ
صفاکیشان^۱ بودہ مدتها در خدمت قیومی گذرانیدہ بہ رکاب صحبت معصومی برداشتہ بہ موجب امر
جلیل القدر رہنمای خلایق گردیدند؛ در اول کار با برادر بزرگ خود میر رحمت اللہ بہ خدمت حضرت
ایشاں محض بہ قصد ارادت شافہ فیضہا برداشتہ و چون طالب علمی ایشاں معلوم آنحضرت گردیدہ
بر خواندن سبق کتب دینیہ نیز مامور شدند و از فضلا و آل وقت تکرار سبق می کردند و باقی اوقات
در خدمت می گذرانیدند در یک سفر دار الخلافہ ہم سفر شدند، می گفتند کہ بارشاد ظاہری حضرت ایشاں
ارشاد یسح یکی از ابنای ایشاں عدیل نمی شود زیرا کہ در مرتبہ کہ مالدولت رفاقت آن قبلہ ہدایت
(۳۹۹) بہ سفر دار الخلافہ رسیدہ بودیم باد جودی کہ بادشاہ فردوس آشیان اندکی سوء مزاج بہ تقریبی از
۱۵ تقریبات از آنحضرت عالی درجات شدہ بود در حلقہ بامداد روزی محاسبہ چہل ہزار کس نمودہ شدہ بود
کہ حاضر آن وقت شدہ بودند و بعد از آن در عہد حضرت خلد مکان غلبہ ارشاد حضرت ایشاں بہ نوعی دیگر
گردیدہ کہ بہ ہر یکی از ابناء کرام و اقرباء عظام و خلفاء عالی مقام قطرہ ازاں رسیدہ عالمی را تا الی
یومنا ہذا شاداب گردانیدہ است و این نقل بلا واسطہ از زبان مُلا موسیٰ کاتب الحروف شنیدہ
و انقال دیگر ہم کہ در بارہ خود می گفتند یکی را از آنها ایراد می نماید :
- ۲۰ احمر۔ می فرمودند کہ حضرت ایشاں رحمۃ اللہ علیہ در شب شادی امر خیر بنت صغریٰ خویش
کہ والدہ راقم این مقامات باشند دار و علی طعام را بہ ماہر دو برادر حوالہ کردند و بہ زبان شریف آوردند
کہ مردمان این جای طعام را پیش از آن کہ بابل مجلس بہ رسیدنی صرفہ بہ غارت می برند از اہل مجلس

که مدعوان می باشند این کس محبوب می ماند شما مردم که در اعتقاد محکم بنیاد اند البته در امانت ممتاز اند که با احتیاط بر سر طعام حاضر باشند تا بدون پروا نگی این جانب احدی دست بی باکانه از مردم اخلاف بر طعام نیندازد به سعادت تمام و خلوت مالا کلام بر خدمت مأموره قیام نمودیم و اہتمام بر طعام چنانکه باید بکار بردیم تا آنکه حضرت شاه جیو قدس سرہ کہ برادر اصغر حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بودند دو کس را دست گرفته ہمراہ خود آوردند و فرمودند کہ باینہا قدری از طعام بہ دہند کہ محتاج اند معروض داشتیم کہ بدون اجازت حضرت ایشاں بیج یکی نمی توانیم داد کہ مامور ایم و المأمور معذور۔ این نکتہ کہ عین گستاخانہ بود از غایت کرم خیل مقبول حضرت شاه جیو افتاد بر زبان مبارک آوردند کہ آفرین باد شرط اعتقاد ہمیں است و خدا طالبان را چنین استقامت بر امر مرشد ناگزیر و بخدمت حضرت ایشاں رفتہ نخستین این غریب نمودند بہ مجرد استماع حضرت ایشاں خود بہ نفس نفیس تشریف آورده ارشاد کردند کہ ممنوع از دست اندازی بی باکانه اخلاف بودیدند نہ آنکہ محتاجی اگر طلب نماید کہ مقصود اصلی از این اغراجات ہمیں ہا اند تکلیف در جای کہ مثل شاه جیو عزیزی سفارش یکی از محتاجان فرمایند کہ این ہمہ از ایشاں است بہ تقصیر معترف شدیم و عفو جرمہ از ان قبلتین در یوزہ نمودیم۔ (۴۰۰) مقبول التوبہ شدیم بل مورد عنایات بلا نہایت گردیدیم۔

احمر۔ ہم از خدمت اخوند میر موسیٰ قدس سرہ مسموع شدہ کہ چون حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ از غایت عنایت خلعت خلافت بما بخشیدند معروض داشتیم کہ افاغنے قوم شدید اند و تصرف طلب تا تصرفات قویہ مستمرہ مشاہدہ نہ نمایند اصلاً مطلقاً عزیزی از کبراہ آں قوم نمی شوند بلکہ کارخانہ ارشاد را بر استہزای اندازند و در ان نواح از سبب کوہستانی غلبہ مار و کثرت پرہیاس است فرمودند نام شمار گزیدہ این دو بلا شفا است و ہم چنین دیگر ہم دم شما جای دوا۔ مطلب تصرفات قویہ مستمرہ از اضاف مختلفہ از شمار آید باز جلوہ گر خواہند گردید۔ پس این تصرفاتی کہ از ما بہ ظہور می آیند ظہور یک تصرف حضرت ایشاں است رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ۔

و شمار تصرفات اخوند مذکور از دیدن ان یحییٰ است بر عقیمہ تعوید ایشاں از اعظم مجربات است کہ اصلاً تخلف نورزیدہ باشد۔

روزی فقیر از درد دندان کہ باں بلا از آدان طفولیت ابتلاء تمام داشتہ طلب تعویدی کہ باں مجرب باشد نمودند در سنن موکدہ کہ دو رکعتی باشد قرأت موذنین اگر اختیار شود البته دفع این درد خواہد نمود بفضلہ سبحانہ از ان نفع عظیم مشاہدہ افتاد ہر چند فقیر در دو رکعت سنت

بامداد مگر نادر قرأت معوذتین نموده باشد که در آن وقت قرأت قل یا ایها الکفرون و قل هو الله احد از جهت رعایت سنت از دست نمی توانم داد مقصود آنکه تصرفات ایشان در آن دیار اشتهار کالشمس فی رابعة النهار است۔

و میر رحمت الله قدس سره هر چند تادم حیات بارشاد تمام بود اما بعد چند سال حضرت ایشان و ولایت حیات پیرده و کارخانه ارشاد به حقائق آگاهی میر ملا موسی تعلق گرفته نان دهی ایشان مشهور آفاق است و همت و عبادت شان به تائید الهی از قوت بشری مالا یطاق تمام الوسات افاغنه بزنام ایشان فدای اند و سالکان مسالک طریقت هر ذروه ایشان دست بسته گدا دولتی که بآن نازی و رزیدند محبت و رسوخ درگاه عرش اشتباه حضرت قیوم زمانی معصوم حقانی می نمیدند و صحبت فدویان آن بارگاه عالی جاه را خیلی از مغنمات می اندیشیدند۔

در حوالی سنه هزار و بیست و سه در کیرسن ازیں دیار پرمال رحلت گزیدند انالله وانا الیه راجعون۔ و در باغچه که سابق قبر برادر ایشان میر رحمت الله بودند دفن گشتند و بالفعل فرزند رشید ایشان میر سعد الله سلمه ربه بجای نشینی پدر بزرگوار خود به قبولیت تمام بر مسند ارشاد نشسته است و چون علم ظاهری نیز بر کمال است درس و فائز مکتوبات قدسی آیات به وقت (۴۰۱) و تمانت تمام همواره مولنس آیات توفیق مراضی الهی جل شانده شامل حال باد و صلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد و آله و صحبه اجمعین۔

لے د۔ "قدسی آیات" ندارد لے د۔ "شامل حال" ندارد

ملا بدرالدین سلطان پوری

کنز دہم۔ در بعضی از احوال جامع العلوم ملا بدرالدین سلطان پوری قدس سرہ۔
مصرح

۵

علم گر بردل زندیاری بود

نشان آن صاحب کمال بوده دوی از فحول علماء روزگار و مقبول اکابر اولیاء عالی مقدار
گذشتہ، لیت و فرورفتگی کہ باین ہمہ کثرت نقاہت شامل حال بوده تا امروز مشہور حضرات
احمدیہ است و نیستی و نامرادی و گذشتگی آن ذات جامع البرکات ممدوح اکابر معصومیہ
قدسنا اللہ سبحانہ باسرار ہم۔

۱۰

آن قبلہ از قدمای اصحاب حضرت ایشان و از مقبولان حاصل قبلہ صفایشان بوده،
جمع مخدوم زادہ ہای عالی درجات تلامذہ ایشان اند۔ از اکابر سموع گشتہ اگر سائل سوالی مسئلہ کہ
در کمال آسانی ہم نزد طالب علمان متوسطین ہم باشد از خدمت آن علامہ می نمودند، بدون دیدن
کتاب اصلاً جواب نمی فرمودند۔ بشارات عمدہ از حضرت ایشان حاصل نمودہ باعلی مرتبہ کمال رسیدہ
جامع حال و قال گر دیدند۔

۱۵

سفر حجاز در رکاب سعادت حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ نمودہ۔ قصد اقامت آن
دیار پر انوار فرمودند تا آنکہ اہل خانہ آن اخوند از غلبہ فقر و اضطراب کتابتی کہ مشتمل بر ضیق معیشت
باشد نوشتند، چہ توکل و جواں مردی در برداشت فقر قدری کہ از اخوند مردم نقل می نمایند باین
مشابہ کم از کسی شنیدہ باشد۔ با بجلہ از وصول مکتوب فلاکت اسلوب جواب آن نگارش فرمودہ کہ
تنگی قبراشد خواهد بود فکر کشائش آن از ہم مہمات است القصہ ہفت سال در آن اماکن نورانی
اقامت شدہ بود کہ قبائل ایشان در حضرت سرہند رسیدہ بہ خدمت حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ
التماس نمودند کہ باخوند نگارش فرمایند تا اتمثال امر واجب بجا آورده خود را بہ حضور لامع النور رسانند،
در معرض قبول افتاد۔ آن مکتوب در جلد ثالث مندرج است و در آن صحیفہ شریفہ تعریف بلدہ
سرہند و فضل روضہ منورہ حضرت مجدد الف ثانی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ نیز مرقوم است۔ اگر حضور آن
جلدی بود بایراد سطری چند اکتساب سعادت می نمود۔

۲۰

القصہ بعد وصول نوازش نامہ سر از پانہ شناختہ متوجہ سر ہند گردیدہ مدتی دیگر ہم در
آستان بوسی و طواف روضہ مقدسہ گذرانندہ باز بہ وطن مالوف رسیدہ باز در خدمت رسیدہ -
بعد وصال حضرت ایشاں بہ چند سال بہ رحمت حق پیوستند رحمۃ اللہ سبحانہ
رحمۃ واسعۃ -

۵ ہر چند فرزندان آن عارف بر کمال و عالم عالی مقال چہار و یا پنج مانند و ہر یکی بہ
غربت آراستہ و بہ فضیلت پیراستہ اما علامی فہامی مولانا نجم الدین و جمیع کمالات قائم مقام (۴۰۲)
پدر بزرگوار خود است، بلکہ حضرت قبلہ گاہی اقطاب دستگاہی قد سنا اللہ سبحانہ بسرہ
می فرمودند -

احمر - کہ ملا نجم الدین اگر چہ در علم و فضل جانشین پدر است اما در تواضع و بی نفسی از پدر ہم
گذر تر -

۱۰

شروع ارادت از حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ داشتند اما کار را در خدمت خال اکرم
قطب العارفین حضرت شیخ سیف الحق و الملتہ والدین قد سنا اللہ سبحانہ بسرہ الا قدس
بآخر رسانیدہ، جامع احوال و احوال گردیدند - مدتی است کہ کیفیت اخبار آن رئیس الاخیار
معلوم نہ دارم تا بہ دعای طرفی از جانبین لب کشایم، تفضلات رحمانی در جمیع حالات شامل حال
آن عالم بر کمال باد، والصلوة والسلام علی سید البشر و آلہ الاطہر -

۱۵

حافظ عبدالکریم توبانی

کنز یازدهم در بعضی از احوال عارف اسرارِ عظیم حافظ عبدالکریم توبانی قدس سره -
 طرفه عنایت حضرت ایشان درباره ایشان از حضرات عالی درجات مسموع گشته و از
 مکتوبات شریفه هم بر نظارگیان جلوه گراست - چنانچه در مکتوبی که باسم حقائق آگاهی خواجہ محمد حنیف
 کابلی است نگارش می فرمایند :

فتح - فرزند صبغت اللہ و حافظ به عافیت رسیدند و از شما بسیار راضی آمدند حق سبحانہ
 جزای خیر دہاد -

و ازین جا بزرگی و قرب حافظ کہ با حضرت ایشان بودہ باید دریافت کہ در شکرگزاری
 خواجہ حافظ را عدیل فرزند اکبر خود فرمودہ اند و استماع قرآن حضرت ایشان ہم بہ وی تعلق داشتہ
 مانا کہ بشارت قرآنی در ہماں اثناء یافتہ -

بالجملہ از خوابان روزگار و داخل زمرہ ادلی الابصار گذشتہ و در محبت حضرت ایشان
 رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ فانی گشتہ مکاتیب شرح احوال وی در مکتوبات شریفہ مندرج از جہت رعایت
 اختصار در ذکر اعزہ سابق سخن باجمال آمدہ است این جا ہم بہ ہماں کفایت رفت و مکاتیبی
 کہ مشتمل بر شرح احوال باشد ایراد نہ نمود، آری نقل مکتوبی سی و چہارم جلد اول کہ بیان حیات
 نشاتین وبرزخ صغری است و مختصر است و بنام مشارالہ است از برای فائدہ ناظران مقامات
 ایرادی نماید -

فتح - الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی حیاتی کہ بہ نشادنیوی تعلق دارد دو چیز می طلبد
 حس و حرکت و حیاتی کہ بہ نشاد برزخ متعلق است محض حس است بی آنکہ با وی حرکتی بود
 حق سبحانہ حکیم مطلق است موافق ہر محل حیاتی دادہ است در برزخ از حس چارہ نیست تا تالم
 و تلذذ صورت بند و حرکت ہیچ در کار نیست بہ خلاف نشاد دنیوی و اخروی کہ آل جاہر و درکار
 است فافہم والسلام -

انتہی مکتوبہ المقدس قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس -

مولد و مسکن و مدفن آنجناب قصہ توبانہ است ، رحمۃ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعة -

۱- مکتوبات معصومیہ (۵۵/۱) "فرزند" ندارد

شیخ بایزید سہارنپوری

- کنز دوازدہم در بعضی از احوال واقف اسرار قرآن مجید شیخ بایزید سہارنپوری (۴۰۳) قدس سرہ۔
 ۵ آنجناب فرزند رشید اسوۃ المحققین شیخ بدیع الدین اند قدس سرہ کہ از اکابر خلفاء امام ربانی
 مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گذشتہ اند و بہ ارشاد تمام موصوف بودند و بہ علم و فضل معروف بعد از ال
 ارث ممنوی در رنگ ارث صوری نصیب اس خلف رشید اعنی شیخ بایزید گشتہ کہ از مقبولان خاص
 حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گردانیدہ و علم و فضل نیز بہ ہماں مرتبہ رسیدہ بلکہ تا امروز در اولاد
 ایشاں علم تحقیق و کثرت توفیق جلوہ گراست عمر ہا شیخ در صحبت فیض مہبت مصومی گذرانیدہ
 ۱۰ برکات قیومی بہ قدر حوصلہ برداشتہ بہ خلافت وطن مالوف سرافراز گردیدہ و عالمی را از مستر شدان
 خود بہ ہدایت رسانیدہ۔

مکاتیب کثیرہ مشتمل بر بشارات علیہ بنام در جلدین اخیرین مکتوبات قدسی آیات مندرج
 مانا کہ مداریت بقعہ سہارنپور ہم بہ وی تعلق داشتہ چنانچہ سابق بہ والد بزرگوار وی مسلم بودہ ہکذا
 سمعت من بعض الشقات۔

- تصرفات آن عزیز در آن دیار اشتہار تمام دارند و اہل آن بقعہ بہ وی بہ کمال اعتقاد و موصوفہ۔
 ۱۵ اس فقیر را ہم بعد از وصال آن عارف بر کمال در رکاب قطب الاقطاب قبلہ گاہی مرشدی
رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ اتفاق عبور سہارنپور دست دادہ زیارت تربت آن صاحبین قدس سرہما نمودہ
 و خانقاہ ایشاں را مملو از صوفیہ خدا طلب و طالب علمان جید یافتہ۔ در ان ایام خلف رشید شیخ بایزید
 مسی بہ حمام الدین در قید حیات بودہ و تصنیف کتاب "مرافض الروافض" می فرمودہ و اکثر انقال
 بطریق استشہاد از رقبہ روافض کہ از تصنیفات حضرت مجدد الف ثانی است رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ
 ۲۰ آوردہ آن را معتبر و مضبوط گردانیدہ است بلی ہر جا کہ بحار علم و معرفت جوش ز نسبت قطران ازاں
 عمان بی پایان رسیدہ است و مدہوش اہل بزم گردیدہ و در نظر تشنہ لبان بحر بی پایان گشتہ

است علی الخصوص در منتبان ایشان که همه وقت بر اولوش خاصه چشم دوخته نشسته اند مطلب آنکه کتاب مذکور بحضرت سر بهند رسیده مقبول حضرات آن وقت گردیده۔

احمر۔ حضرت خال اکرم شیخ محمد اشرف قدس سره می فرمودند که مطالب دقیقه رساله ردّ روافض را که بزبان اجمال مسطور اند خوب غور نموده به عبارت زیبا تفصیل داده است صد آفرین که دانه از خرمن برداشته نیازمندان را خبردار ساخته (۴۰۴) و بر حسن اعتقاد خود اطلاع بخشیده بآن کلام نازنین رسیده۔ سبحان الله۔

قلم از احوال شیخ پر مقال فرزند رشید ایشان انتقال نموده که این نیز احوال آن صافی شیخ است و شیخ مذکور با وجود علم و فضل و معرفت شاعر فصیح هم بوده چنانچه شجره سلسله علیه نقشبندیّه و قادریّه حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ در ابیات لطیفه بسته اند و نقل تصرف حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ بزبانی شیخ در کمر اول این کتاب گذشته است۔

و مولد و مکن و مدفن آن شیخ بلده سہارنپور است ، رحمہ اللہ سبحانہ و حمۃ واسعة و الصلوٰۃ والسلام علی سید العرب و العجم ذی الجود و الکرم۔

حاجی حبیب اللہ حصاری بخاری

کنز میزدہم در بعضی از احوال عارفِ خدا آگاہ حاجی حبیب اللہ الحصاری ثم البخاری
قدس اللہ تعالیٰ سرہ -

۵

وطن مالوف وی اگرچہ دہلی در ولایتِ حصار است اما مسکن و مدفنش حضرت بخاری است
امام حفص کبیر رحمۃ اللہ (علیہ) خوش فرمودہ سہ

کفا بالمرء عزا و افتخارا بان قد کان مشواہ البخارا
علی الخصوص معارفِ ہند کہ بنیادِ آن نیز از سمرقند و بخارا باشد دریں جا مراد مرتب گردیدہ
بود، حظی فرا گرفته باز بہ بخارا مسکن و ماوی بہ موجب امر قیومی گزیدہ عز و شرف صد چند افزاید
چنانچہ نصیبِ آن حبیب گردید۔

وی از جملہ اصحاب حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہا بوده و عمر ہا در خانقاہ ملائیک پناہ محض
بہ جہتِ خدا طلبی گذرانیدہ منظور نظرات عنایات شدہ بہ خلافتِ حضرت بخاری امتیاز یافتہ۔
شنیدہ ام کہ از مدتِ جہتِ ادای حقوق اکابر ماوراء النہر خلشی در خاطر دریا مقامِ حضرت ایشاں
می نمودہ کہ یکی را از باریابانِ حضور کہ از کمالاتِ احمدی موفور باشد در آن دیار پُر انوار باید فرستاد
تا آنکہ عرائضِ اہل شرفِ آن بلدہ معظمہ مشتمل بر طلبِ خلیفہ کہ بدولت و کمالاتِ معصومی کامیاب
گردیدہ باشد و یکی از مطہر قیومی بہ گامِ جانش رسیدہ بود پیانی رسیدہ علاوہ خلش مذکور کہ دیدند و
ہر یکی را از بارانِ ولایت کہ بہ کمالِ دراشت در خدمتِ فیضِ مہبتِ متحقق شدہ بودند شوقِ آن
اشتغال کردہ کہ بمن نوازشِ ایں کرامت و عنایتِ خلافتِ تفویض فرمایند و بلکہ بعضی از آنہا
بزبانِ پیغامِ التماس ایں مرام ہم نمودند خود بہ لا و نعم لب مبارک نمی کشوند و تر بصرِ الہام صریحی
می فرمودند کہ ہر چند مناسبتِ استعدادی اقرب با فادہ و استفادہ است در حاجی مذکور می ہمیدند
تا آنکہ موافقِ ہماں دریافتِ ہلم گزدیدند وی را مدارِ آن سرزمین نمودہ (۴۰۵) بہ خلعتِ خلافت
امتیاز بخشیدند و بارشادِ اہالی عظام و موالی کرامِ آن بلدہ والا مقام رختش فرمودند و را نجا ہم چنان

۱۵

۲۰

لے م "دہی" ندارد ۲۰ د۔ اشتہار

غلفه ارشاد به ظهور پیوسته و تصرفات متکاثره مرئی و محسوس گشته که شرح آن قدری که این درویش شنیده کتاب علیحه که مشتمل بر ضخامت تمام باشد می طلبد و امراد و فقراء از آن جا همه به دی گردیدند شیوه مرضیه عمل بر مکتوبات قدسی آیات حضرت مجدد الف ثانی رحمته الله علیه و درس آن دفاتر قرار گرفته، عزیز می نقل می کردند که آن قدر رواج درس مکتوبات احمدی و مرقمات معصومی رحمته الله علیه که در حضرت بخارا به نظر در آمده عشر عشر آن در بلاد هندوستان نمودار نشد و ضبط ادقات آن جای رفیع الدرجات آنچه مسموع شده اگر به تحریر در آرد سه چهار جز دیگر باید که در قید قلم در آید.

۵

بادشاه ولایت از حلقه بگوشان دی بوده و خواجه زاده های که بر لاف ولایت ناز می ورزیدند و جذبی از صحبت بعضی اکابر حاصل نموده انتهای کاری می شمردند و به پیرزادگی از بی قناعت و اکتفا داشتند معترف به تصویر خود شدند و بر کمالات احمدی و معارف معصومی به قدر حوصله خود با ایمان حاصل کرده هر چند حاجی مذکور در حوالی سنه هزار و صد و ده انتقال ازین دار پیر بلال فرمودند اما نسبت را در ابناء خلفاء خود انتشار فرمودند، علی الخصوص فرزند او سبط ایشان را بسیار تعریف شنیده ام که به خلافت والد بزرگوار بر مسند ارشاد به کمال رسوخ اعتقاد نشسته رهنمای خلایق است. هر کجا هست خدا یا بسلامت دارش.

۱۰

و مرقد حاجی مرحوم بلده بخارا است، حرمها الله سبحانه من الآفات طوبی لمن زارها بکمال الاعتقاد و صلی الله تعالی علی اسعد الانام و آله الکرام و صحبه العظام الی یوم القیام و بارک و سلم.

۱۵

شیخ محمد مراد شامی

کنز چهاردهم در بعضی از احوال عارف محکم بنیاد شیخ محمد مراد قدس سره -
 اگر چه مولد آنجناب بلدة کشمیر است اما مسکن و مدفنش شام شریف دی از نظر کردی ۵
 مقبول حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ بوده که در یک هفته صحبت کار خود را باعتبار ساخته
 مستحق خلافت آن دیار پُر انوار گردیده و تعیین ایام صحبتش (به) اختلاف اقوال است ،
 اما متفق علیه حضرات عالی درجات آن است که کمتر از ماه است ، گردهی بیست روز را حاکی
 اند و بعضی دوسه روز بر آن می افزایند - اما آنچه از مشارالیه منقول است که در عنوان سخن
 مذکور گشت -

۱۰ بالجملة نظر مبارک حضرت ایشان کیمیای سعادت بوده اگر در یک ساعت کار به انجام
 می رسید هم محل تعجب نبوده حسن اعتقاد این کس (۴۰۶) شرط نخستین است - فکیف که به علو
 استعداد جمع شود کبریت احمر گردد کلاً بلکه حسن اعتقاد و علو استعداد هم موهبت ایشان است
 بر خاک اگر نظر کنی مشکبو کنی بر سنگ اگر نظر کنی آئینه رو کنی
 ۱۵ مطلب آنکه در مدت قلیله قطع منازل سلوک نموده به خلافت حرین شریفین زاد هما الله
 سبحانه شرفاً و تعظیماً و روم و شام امتیاز یافت و مسکن شریف به شام مقرر گشت و
 تمامی اهل فضل آن دیار پُر انوار با اعتقاد بسیار و فدویت بی شمار به دی گردیدند و در کتب و کلمات
 احمدی و معصومی دیدن خود گرفته بلکه اکثر کتب و کلمات شریفه که بزبان فرس اند معرب گردانیده ،
 اما تفهیم آن لغت که به دی مخلص بودند به سهولت میسر آید و الا مولانا که از فضیله روزگار و علماء
 دین دار گذشته پاری گوئی معقول بوده در ایام سفر اخیر حضرت حجة اللہ قدس سره که جمع غفیر
 ۲۰ از حضرات احمدیه بایشان به قصد حج بیت اللہ و زیارت روضه مطهره سید الانام علیه و علی
 آله الصلوٰۃ والسلام رفاقت داشتند ، مولانا خدمت شائسته به تقدیم رسانیده به حدی که تمام
 اهل آن قافله ببرزخ شکرانه وی بودند - گویند مبلغ یک روپیہ بر آورد و مخارجش گردیده که تمام

بودن ایشان در آن اماکن مقدسه تجویز خرج دای و درمی برایشان نه نموده و این محض از غلبه
 محبت حضرت ایشان بوده که بر فرزندان ایشان جلوه گرفته و به عرض آن دشمنشاه ولایت
 رسانیده که هفت مرتبه قبل ازین جمع نموده ام اما گاه به نیت حج از خانه برآمده ام بلکه آواز
 تشریف شماست فروج گردیده، چون به مکه معظمه می رسیدم موسم حج اتفاق می کرد و بایں سعادت
 مستعد می گشتم چه حضرت حجة الله را این داعیه برکمال بود و غلغله آن دو مخلصان حضرت ایشان
 می دویده چنانچه اکثری از شائقان رفاقت اساس البیت را فرودخته به قصد طواف حاضر می شدند
 چون سال بافرمی شد بعضی از آن ها فتح ایشان را دریافته راه اوطان خود را می گرفتند و برخی بهوں
 زاد رخصت حاصل کرده به بیت المحرام می رسیدند و حج سال آینده بر تقدیر و فاحیات می نمودند و
 ایشان از زبان شریف نفی این مطلب لطیف نمی فرمودند و بهمان داعیه تا سنین کثیره انتشار اخبار
 می نموده تا در وقت مکتوب به حصول انجامیده و انقال اعتقاد آن عارف محکم بنیاد به قدسی شنیده
 که تحمل این قرطاس نیست زیرا که در احوال سلف رعایات اختصار سخن با جمال درآمده این جا
 هم همان رعایت ملحوظ است۔

و وصال مولانا در حدود سال هزار و صد و بست و چهار یا پنج اتفاق یافته و مدفنش
 بیت المقدس مقرر گشته، رحمة الله سبحانه رحمة واسعة۔
 سعادت لم یزلی که بوی مشمول داشته از کشمیر آورده به کمالات معصومی پرورش داده،
 قطرات بحار احمدی به گام جانفش چکانده طواف بیت المحرام (۴۰۰) در وضع سید الانام علیه و علی
 آله الصلوة والسلام نصیب ساخته به مسجد اقصی رسانیده و خواب گاه آن منزل دل خواه گشت۔
 ذالک فضل الله یؤتیہ من یشاء والله ذو الفضل العظیم۔

و دو فرزند هم از مولانا مانده اند هر یکی باستقامت موصوف است و یکی از آنها بسیار
 رشید ارشاد معصومی بهر کسوت که جلوه گر گردد در نظرند و یان عشاق توتیای است که نور آفاق
 است، الہی تا قیام قیامت متضا عف باد، و صلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد
 وآله اجمعین۔

مخدوم آدم ٹھٹھوی

- کنز پانزدہم در بعضی از احوال عارف الفخم مخدوم آدم ٹھٹھوی قدس سرہ۔
- ۵ دی از عرفای روزگار گزشتہ و در محبت حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ فانی گشتہ، ہر عریضہ کہ ارسال خدمت نموده بزبان تازی نوشتہ ازین جاہم جواب بزبان فصیحہ عربی سرافراز گشتہ، عنایات حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ خلی شامل حال دی بودہ گویند مگر راز وطن مالوف بہ قصد ملازمت رسیدہ کہ وجہی دیگر برای تحریک نہ بود و ایں معنی خلی مقبول آن قبلہ اصحاب قبول گردیدہ و شنیدہ ام علم عمیق با کثیرہ توفیق از ابتدای بوی رفیق بودہ ثانیاً غلغلہ ارشاد حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ کہ موجب ہدایت جمعی از مکتوبات بودہ جنس آن مخدوم نیز نمودہ و دریں جا کہ فیض بخشی مثل آب باران ہمہ کس را شاداب معرفت می فرمودہ در اندک مدت کار را با خورسانیدہ، مستحق خلافت قیومی گردیدہ۔ وطن مالوف خود گزشتہ و قطبیت وطن ہم بہ دی قرار گرفتہ عالمی را رہنمای طریقہ نقشبندیہ با طوار احمدیہ انوار معصومیہ بکمال انبساط گزشتہ در یک مکتوبی سوال آن نمودہ کہ طریقہ علیہ صوفیہ بحضرت سالت خاتمت می رسد علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام، در جواب می نویسند :
- ۱۵ فتح لیس هذا من مخترعاتہم

این لفظ بعینہ کلام مبارک است و بیشتر ما حصل بخاطر است کہ معارف اسرار باطنیہ در رنگ علوم ظاہرہ ہمہ منتهی بحضرت محبوب رب العالمین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم و بارک و بآں تشنہ لبان را سیری ازین ہر دو بہ حصول نمی پیوست و ایں سخن بسیار مفصل است در جلد ثانی رجوع فرمایند و حصول فوائد جدیدہ کہ بزبان عربی مرقوم گردیدہ نمایند۔

۲۰ مدتی چند مخدوم مذکور بعد وصال حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در قید حیات متمکن

۱۔ مکتوبات معصومیہ (۲/۵۹) کے متن میں فلیس هذه الامن من مخترعات الاولیاء ..... ہے۔

مسند ارشاد بوردہ بعد ازاں بہ وقت موعود سفر آخرت نمودہ رحمۃ اللہ سبحانہ رحمۃ
واسعۃ۔

مولد و مسکن و مدفن دی بلدہ ٹھٹھہ است و در اولاد و خلفای آنجناب این نسبت
شریفہ تا امروز بقدر حوصلہ آنہادائر، الحمد للہ علی الاحسان والصلوۃ علی رسولہ
سید الانس والجان وآلہ وصحبہ اہلباء الرحمن۔ ۵

سید یوسف گردیزی ملتانی

کنز شانزدہم (۴۰۸) در بعضی از احوال عارف سبحانی سید یوسف گردیزی ملتانی
قدس سرہ -

۵

دی از قبل از وصول بہ حضرت ایشاں رحمۃ اللہ علیہ ہم از حقیقت شناسان
روزگار و بزرگی ازلی با کسی مجتمع داشتہ سجارہ نشین مسندِ آباءِ کرام بکمال اہتمام بودہ و
تصفیہ قلب ہم حال روزگار داشتہ تا آنکہ عنایتِ باوی شامل حال بودہ ترک حُبِ جاہ
بخدمت حضرت ایشاں رسیدہ از اجلہ اصحاب آنحضرت گردیدہ و شجرہ از برکات احمدی
برداشتہ ایمانی بہ کمالاتِ معصومی درست کردہ بہ خلافتِ وطن ممتاز گشتہ و بہ قطبیتِ ملتان
نیز سرفراز شدہ،

۱۰

گویند این جہاد حب جاہ نصیب آن سید فضیلت پناہ گردید خلی مرغوب حضرت
ایشاں گردانیدہ و بہ تکرار سید عالی تبار و در حضرت سرہند افتادہ و ہر مرتبہ بہ عنایات باہرہ
و کرامات ظاہرہ سر بلندی یافتہ، بار اخیر خبر تولد پسر از ملتان مسرت بخشیدہ از حضرت ایشاں
طلب نام نمودہ سید ابراہیم گذاشتند، بہ برکت آن اسم کہ از زبان الہام ترجمان برآمدہ
آخر سجادگی با معنی نصیب دی گردیدہ اگرچندی کہ فرزندان دیگر ہم سہ چہار از آن سید عالی تبار
باقی ماندند و ہر یکی بہ فضل آراستہ اما بہ قوت علمیہ آن عزیز ہم دیگری نمی رسید۔

۱۵

این حقیر را در رکاب حضرت قبلہ دارین والدی و مرشدی در سن سیزدہ سالگی بر ملتان
در ہنگام صوبہ داری نواب مکرم خان اتفاق کردہ و زیارت تربت شریفہ سید مذکور دادہ۔
در فرزندان ایشاں سید ابراہیم راستثنیٰ ہمیدہ بلکہ از آنحضرت قدس سرہ
نیز استثنای دی در علم و معرفت شنیدہ، مانا کہ یک دو سبق شرح شمسیہ کہ در منطق است
و در اں ایام ہمیں نسخہ می خواندم بخدمت سید مذکور ہم گذرانده ام۔
سخن بجای دیگر رفت مقصود آن است کہ سید یوسف قدس سرہ چوں خبر تولد فرزند

۲۰

لہ و - "گردیزی" ندارد ۲ و - "قدس سرہ" ندارد ۳ و - "بکمال اہتمام" ندارد

شنیده از حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ رخصت گرفته به ملتان رسیده، دیگر ملازمت دست
 نه داده که وصال آن قبله اتفاق یافته آری برای فاتحه و زیارت روضه مقدسه بحضرت سرهند
 رسیده هم در آن ایام سید عالی مقام از مخدوم زاده ثانی حضرت حجة اللہ سوال فضیلت ذکر خفی
 بر ذکر جهر نموده ایشان رساله متین^۱ به زبان عربی به غایت زیبا در فضیلت ذکر خفی مدلل
 بآیات و احادیث و اقوال اکابر نوشته اند که یک فقره ادای است۔ ۵

فتح۔ اما بعد فقد سالتی من هو اشرف منی۔

و در خاتمه آن رساله شریفه چوں سخن در فضل ذکر خفی بسیار آمده۔ می نگارند که نسبت
 بین الذکرین یکی را این قدر (۴۰۹) ترجیح داده اند والا ذکر هر طور که کرده شود ادلی و افضل
 است و ختم برین عبارت است۔

فتح۔ ول ذکر الله تعالى اعلی واولی واعز واجل واتم واهم۔ ۱۰

و سید مذکور در حوالی سنه هزار و نود و هجری به دار البقا پیوسته و مولد و مسکن و مدفن
 بلده دارالامان ملتان است، رحمه الله تعالى سبحانه رحمة واسعة۔ و مرقدی در
 وسط شهر واقع است حضرت قبله گاهی مرشدی انوار آن مزار بسیاری فرمودند به حدی که از
 مزارات دیگر اکابر که در آن شهر واقع اندستثنی می فهمیدند که بوی از کمالات دراشت از آن جا
 به مشام جاں می رسد طوبی لمن زارها بکمال الاعتقاد و صلی الله تعالى علی سید البشر
 المظهر عن ریح البصر و علی آله و صحبه الی یوم الحشر و النشر و بآک و سلم۔ ۱۵

میر سید شرف الدین حسین لاہوری

کنز ہفت دہم۔ در بعضی از احوال سید عالی نسب واقف اسرار قاب قوسین
میر شرف الدین حسین لاہوری قدس سرہ۔

۵

دی از نکتہ سبحان معانی و اسرار و بانی مبانی کمالات ابرار بودہ توکل با تبتل
شیوہ مرضیہ دی و کرامت باستقامت مجتمع درجہ دی از فدویان مخصوص حضرت ایشاں
رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ بودہ و منظور الخاص قبلہ صفا کیشان گذشتہ۔ مستغرق بحر وحدت وجود بودہ و کثرت
را کفری پنداشتند در جای از حضرت ایشاں ہم اجازت این مقام کہ بالغز اقدام کمل است،
خواستہ و نوشتہ س

۱۰

بی سجادہ رنگیں کن گرت پیر مغاں گوید کہ سالک بی خبر نہ بود ز راہ و رسم منزل ہا
چوں بر سیر آنحضرت منزل نخستین ہمیں وحدت بودہ کما عرفت فی المفتاح الثانی،
چہ در ایام طفولیت کہ دوسہ سال بودند متکلم بہ ہمیں کلام دلکشای گردیدند و زمین و آسمان را
نمود تعبیری فرمودند و صوفیہ موحیدین ہم عمر ہا در ہمہ ہمیں دریای عمیق غواصی نمودہ مگر بعضی از ایشاں
بہ سائل آن برآمدہ بامن کنار رسیدہ باشند و نیز مافوق را بیازدی احسان طیر آن نمودہ باشند۔
چنانچہ شیخ علاء الدولہ سمنانی قدس سرہ در جای فرمودہ از آن خبر دادہ و فوق عالم الوجود
عالم الملک الودود، حضرت ایشاں دلالت مافوق بہ عبارات لطیفہ می فرمایند و بہ شاہرہ عمدت
کہ از آن جا از وحدت نام و نشانی نیست نواختہ اند، اما میرالذلت این کیفیت برنجی ذائقہ
نشین گردیدہ بود کہ با وجود آداب شریعت و اعتراف بہ علوم مقامات فوقانی تا آخر عمر این جوش را
در پردہ استقامت نیازی داشتند (۴۱۰) و علا و تہامی در زیدند۔

۲۰

از حضرت مخدوم زادہ قطب العارفین شیخ سیف الملک والدین قدسنا اللہ سبحانہ
منقول است کہ اکثر بہ میرزا کور می فرمودند کہ شما شیخ محی الدین این وقت اند، و میرشارالہیہ بہ
خلافت حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ صاحب منہ ارشاد گردیدہ در بلدہ لاہور رسیدہ باز در خدمت
دویدہ و بعد از وصال آنحضرت ہم ہمیں طریقہ را ملزم بودہ کہ از لاہور بہ سرسند البیتہ بعد از یک
دو سال می شتافتہ ماہ ہا در آن جا بہ زیارت روضہ مقدسہ اکتساب سعادت فرمودہ متوجہ وطن می

گشتہ۔ اِلٰی اَنْ یَّبْلُغَ الْکِتَابُ اَجَلَهُ۔

واہل خانہ میرہم کہ سیدہ صحیح النسب بوده از مخلصات عظیمہ حضرت ایشاں گذشتہ
و بہ موجب امر اقدس سر حلقہ نساذاکرات بوده و در ہمت استشنا داشتہ و بہ ہمراہ زوج خود
بحضرت سرہندی شافعی و الطیبات للطیبین دریں جاہم جلوہ داشتہ۔
از میرند کور کلمات لطیفہ مسموع گشتہ بایرادیکی لب می کشاید:

۵

یکی از امراء عظام کہ مخلص بنی رنگ آل سید عالی مقام بوده روزی طلب نصیحتی
بہ شوق تمام نموده فرمودند نصیحت بہ کسی باید کرد کہ فعل او در نظرش قبیح در آید و از شما مردم
اگر حرکت نا ملائمی ہم از خلوت یا در جلوت سرزند ہمہ حضار از کثرت خوش آمد بہ لفظ کرامت
تعبیری نمایند و بہ قسمی از ادلہ عقلی معقول شما گردانند کہ بی اختیار نفس شما منفرج و مسرور
گردد و حتی کہ اگر رنج باصوت ہم باشد پس کدام حرف شما مایل بہ نصیحت ماند کہ کسی از و
مانع آید۔

۱۰

و عمر میر از ہشتاد متجاوز گردیدہ و در سال ہزار و صد و دو یا سہ در بلدہ دارالسلطنت
لاہور سفر آخرت گزیدہ و بعد سہ چار سال دیگر اہلیہ میر ہم در ہماں بلدہ بہ دارالبقا شافعیہ در
ہماں بلدہ کہ قطب بلاد است نزد حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ مدفون اند، رحمہما
اللہ سبحانہ و صلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقہ محمد و آلہ و صحبہ اجمعین۔

۱۵

شیخ نور نور سرائی

کنز ہند ہم در بعضی از احوال عارف اشہر شیخ نور نور سرائی قدس سرہ۔

۵ ہر چند مولد و مسکن دی قریہ ایست کہ دو فرسنگ از نور سرائی است اما چوں نور سرائی وسط بہ شاہراہ دار السلطنت لاہور و دارالاشاد حضرت سرہند واقع است و مشہور در سافرائی کہ از ولایت بہ دکن بہ روند و بالعکس ازیں جہت جامعان مکتوبات در دیباچہ مکاتیبی کہ بہ اسم مشارالہ است نام نور سرائی اختیار کردہ باشند۔ ماہم بہ تبعیت انہا بایں نام لب کشودیم۔

۱۰ وی از اعزہ صاحب کمال گذشتہ و براستقامت شریعت محکم قدم بودہ (۴۱۱) و در محبت حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ فانی گشتہ، در اندک صحبت نتائج بسیار حاصل نمودہ چہ وصول آل عزیز در دورہ اخیرہ بودہ، ہر چند در آن مدت مراد دت شہر سرہند بسیار نمودہ و بہ فراید معنی رسیدہ و بہ موجب خلافت معصومی و اجازت قیومی بہ ارشاد خلایق سرگرم گشتہ و در گوشہ وطن قطبیت آل جبار بشارت یافتہ بہ جلالت خاطر نشستہ۔ و بعد از وصال حضرت ایشاں ہم در موسم عرس مبارک البتہ سرہندی رسیدہ بہ طواف روضتین مقدسین مشرف شدہ باز بہ وطن می رفتہ إِلَى أَنْ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ۔

۱۵ و تصرفات متکاثرہ از شیخ مسطور مسموع گشتہ اما رعایت اختصار کہ دریں اوراق اخیرہ مقرر شدہ و در احوال خلفاء گذشتہ بسیار قلت پذیرفتہ متحمل از دیاد سخن نمی گردد۔ و مولد و مسکن و مدفن وی ہماں قریہ است کہ در عنوان کنز مذکور گشتہ، رحمۃ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعہ۔

و در فرزندان شیخ مرحوم رواج این نسبت شریفہ تا امروز ساری است، اللہم اکثر اخواننا فی الدنیا والدین و ثبتنا و ایاہم علی متابعتہ سید المرسلین علیہ و علیہم و علی آل کل من الصلوٰۃ افضلہا و من التسلیمات اکملہا۔

شیخ حسین منصور جالندهری

کنز نوزدهم در بعضی از احوال عارف مشهور شیخ حسین منصور جالندهری قدس سره -
مولد و مسکن آن عزیز قریه ایست از قراء جالندهر اما چون جالندهر قصبه مشهوره
است از قصبات دوابه بنا بر آن با اسم آن قصبه جامعان مکتوبات شریفه تحریر فرموده باشند
تابعان را اقتدا آن صاحبان التزام ضرور است -

دی از اجله اصحاب حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ بوده به سرعت سیر و سلوک
موصوف، چه دریافت صحبت محصومی در دوره اخیر که هنگام ریزش فیض مثل غیث
شدید بوده، نصیب آن عزیز گردیده، اما چون رفعت استعداد و بلندی فطرت بوی
شمول داشته کار را به نوعی دیگر رسانیده و مکاتیب کثیره مشتمل بشارات علیه
بنام وی مندرج است در جلدین آخرین اگر رجوع نمای احوال این عزیز و دیگر اعزّه
صاحب کمال که حالات آنها در مابقی زبان اجمال گذشته و یا بعد ازین در قید قلم
بفضل سبحانه در آید بوجه ترتیب و تفصیل مشایده فرمای -

به خلافت وطن از آن حضرت عالی منزلت رحمۃ اللہ علیہ سرافراز بوده و به
قطبیت آن بقعات نیز ممتاز به کرامات فراوان معروف بوده و به استقامت شریعت
موصوف - و بعد وصال حضرت ایشان هم هر سال در موسم عرس بحضرت سرهنندی رسیده
إلی أن یتبلّغ الکتاب (۴۱۲) آجله - و نسبت شریفه وی در مسترشدانش از
بخویشان و درویشان تا امروز ساری است -

و مدفنش همان قریه است که مولد و مسکن اوست - گویند کیفیت عجیبه بر
مزار وی جلوه گر است و انوار بسیار تابان به حدی که عامه مومنان که به زیارت رسیده
البته نفسی بی هوش گردیده فکیف که اهل دل باشند، بلی اصحاب حضرت ایشان از
عالم جدا اند که مرایای کمالات محبوب اند، اما مبصری باید تا درک این اشعات فرماید کور

باطنان از مبحث خارج اند

خفاش بود همیشه نومیید از شعله جمال خورشید

رحمه الله سبحانه رحمة واسعة والسلام على من اتبع الهدى
والتمزم متابعة المصطفى عليه وعلى آله وصحبه الصلوات والتسليمات
والتحيات والبركات العلى الى يوم الجزاء -

۵

خوند سجاول سرهندی

کنز بیستم در بعضی از احوال جامع الفضائل اخوند سجاول قدس سره -

مولدش هر چند قریه مورنده است که از مضافات بلده طلیه سرهند است بلکه شش هفت میل خام است از بلده منوره، اما مسکنش عین بلده تحت اقدام حضرت ایشاں است رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْهِ -

۵

دی عالم پر بهیزگار و فاضل کثیر الاعتبار بوده از قدمای اصحاب حضرت ایشاں رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْهِ و مقبولان خاص قبله درویشان گذشته و به بشارات عالیہ بشر گردیده شرح دقایق ایه موجب امرار قدس برای منافع تمام پاری دانان از خرگاه عربی به فضا فارسی آورده یعنی بزبان فرس ترجمه آں نموده -

۱۰

و اکثر حضرات احمدیه را معلّم بوده اند چنانچه حضرت قبله گاهی و حضرت خال اکرم شیخ محمد سیف الدین و عم شریف شیخ عبداللطیف و حضرت وحدت قدسنا الله سبحانه با سرار هم بلا اشتباه پیش اخوند خوانده اند و اغلب که خال اکرم صاحب کمال حضرت شیخ محمد صدیق هم می فرمودند که ما هم از اخوند سجاول استفادۀ علوم دینی برداشته ایم و نسخۀ چند بن خدمت مشارالیه گذرانده و استماع قرآن مجید حضرت ایشاں رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْهِ نیز به وی مربوط بوده اگر چه دیگران هم درین خدمت غلطی که دولت قصوی سالک مستعد است شریک باشند و آنها هم باین سعادت مستعد بودند، کما ذکر فی احوال الحافظ عبدالکریم التوهانی قدس سره -

۱۵

و به سعادت غسل حضرت ایشاں رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْهِ نیز اخوند مسطورا تیار یافته که بعد از وصال آں قدوه ارباب کمال این دولت بی زوال نصیب وی گردیده چنانچه ام المریدین جدۀ محترمه قدس سرها همواره این حق اخوند را در مجالس و خلوات پیش بنین و بنات و دیگر مخلصات بیان می فرمودند -

۲۰

له در "منافع" ندارد

دوچوں در وقت وصالِ خال اکرم حضرت مردج الشریعت قد سنا اللہ سبحانہ
 اخوند رفیق سفر ایشان بودہ چنانچہ در احوال ایشان تحقیق این ماجرا گذشتہ بہ سعادت دادن
 غسل ایشان ممتاز گردیدہ۔ و اکثر با اخوند تکلیف حضرت ایشان کہ عبارت از دعوت باشد
 در خانہ خود نمودہ یک باری در قریہ خود کہ عرض معاش در آن جا داشتہ و آن از سر ہند قریب
 بہ چہار فرسنگ باشد از قرای برکت چرک نیز آنحضرت را بردہ (۴۱۳)، مطلب بہ قبولیت
 خاص حضرت ایشان مشرف بودہ۔

اد آن است کہ مدفنش روضہ مقدسہ حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ کہ روضہ ایست
 از ریاض جنت گردیدہ و در کتف حمایت معصومی آسودہ اگر چندی کہ وصال در جای دیگر کہ
 سہ چہار منزل از سر ہند باشد اتفاق یافتہ مگر بایں دعا زبان حالش گویا باشد تَوْفِیْیَ مُسْلِمًا
 وَالْحَقِّیْنَ بِالصِّلِحِیْنَ کہ بغیر اجابت رسیدہ رحمۃ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعہ و صلی اللہ
 تعالیٰ علی من کان ارسلہ رحمۃ للعالمین وآلہ وصحبہ الی یوم الدین وبارک وسلم۔

میر رفعت بیگ گرزدار

کنز بست و یکم در بعضی از احوال شجاعت شعار میر رفعت بیگ گرزدار قدس سره.

دی در کسوت دولت معرفت بدست آورده و از دنائت علائق خلاصی یافته به رفعت

حقائق پیوسته و از ضیق صور به وسعت معانی دل بسته گرزدار طلائع شاه جهان بادشاه بوده ،

اما از فدویان خاص حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گذشته و به خلافت مطلقه ممتاز گشته شاهد عنایت

حضرت ایشاں که وقت ترقیم معلوم این راقم گردیده در معرض بیان می آرد به تاریخ یازدهم

شعبان المعظم که یوم الاربعاء باشد و سال هجری هزار و صد و سی و چهار نوبت ترقیم این کنز رسیده

به خاطر یکی از خلفاء که ذکر او در کنز آمده مشروح گرد و قرار گرفت که در تحت قلم در آید و فتح خزینہ

آن عزیز به قدر حوصله و دریافت خود نماید، درین اثنا گونه غیبتی روی داد که به انواع لذات

آراسته و هر لذتی از غایت لطافت و بانثاء بی کیفی ساخته می شد که حضرت ایشاں تشریف

حضور به کمال عنایت و سرور دارند و یکی از مخلصان به لباس فاخر به صورت مغلیه حاضر بعد از

مکالمات قدسیه در فضل این مقامات به زبان مبارک آورده و به بشارات عمده راقم آن را نواخته

می فرمایند که رفعت بیگ از یاران مخصوص است و همه وقت حاضر الخدمت به کمال حلاوت

می باشد، چنانچه حالا هم رفیق است و اشارت بآن مغل می نمایند که همین است

و به فناء بقارسیده و از ظل باصل رویده کار را باعتبار رسانیده چو ادرین کنز احوال دی مشروح

نه شود و اگر زیادتی معلوم شما نه باشد پس نقل یک مکتوبی از مکتوبات شریفه که بنام دی اند

باید برداشت که از مریدان قدیمی است و رفعت بیگ هم به بشاشت و فرخندگی جانب

فقیر منکر نیست و التماس بحضرت ایشاں می نمود که این فدوی را لیاقت آن مرتبه کجا است که

در خلفاء و الاما مقام معدوم شوم می فرمایند که شما از مقبولان احباب مایند ازین قبیل امور

دیگر هم مفهوم گردید، پس باعتبار این معلوم گردید که دید هر کس بر صاحب معامله حجت است

ترقیم این احوال از واجبات امتثال گشت، نقل مکتوبی از مکتوبات دفتر اول که بالفعل

(۴۱۴) به حضور آن مشرفم و آن مکتوب مبنی از ابتداء حال آن عزیز است بلکه ترغیب اموی

که طالب این راه را ناگزیر است و سی و هشتم از آن جلد مبارک ایرادی نماید :

فتح - بسم الله الرحمن الرحيم والسلام على رسول الله اخوي اعزى مير رفعت بيگ

از دناوت علایق بر فعت حقائق آید و از ضیق صور به وسعت معنی گردد و عمر چند روزه
را که ملک ابدی بآن دست می آید در بهودگی صرف نه نماید و دوام اقبال را بجانب
قدس حضرت بیچون حقیقی جلالت عظمت از دست نه دهد ۵

دائم همه جا با همه کس در همه کار   میدار نهفته چشم دل جانب یار
شبهای تار را به وظائف از کار روشن دار گریه و استغفار سحر را غنیمت شمار خلص
۵ عمر از دست می رود و موسم کار با انجام می رسد به کدام عذر کار امروز به فردا اندازیم که
هر امروز را فردای نیست فکر بر اصل باید کرد و از ظل باصل باید رفت فَرِّقُوا
إِلَى اللَّهِ ۵

دادیم تراز گنج مقصود نشان   گر مانده رسیدیم تو شاید برسی

والسلام علیکم -

۱۰

مکتوب مقدس با انجام رسید و امر واجب الاتثال ادا یافت -

مدفن میرزا کور معلوم نه دارم اما اغلب که حضرت دہلی خواهد بود، والعلم عند الله
سبحانه وحمده الله سبحانه ورحمة واسعة والصلوة والسلام علی رسولہ محمد
وآلہ وصحبہ واتباعہ اجمعین -

شیخ پیر دہلوی

کنز بست و دوم در بعضی از احوال عارف روشن ضمیر شیخ پیر دہلوی قدس سرہ -
 دی از بجای ایں بلدہ منظمہ و از خوبان روزگار بودہ سعادت لم یزلی شمول فرمودہ
 بہ ارادت حضرت ایشاں رحمۃ اللہ علیہ مشرف گردانیدہ کمالات معصومی کہ مبنی از اصالت
 قیومی است ناظر گشتہ بوی از نفحات ولایات احمدی کہ مخزن ستر سمدی است با اعتقاد
 شمیمہ مستحق خلافت گردیدہ - در وطن مالوف بہ موجب امر رفیع القدر بر مندر شاہ نشستہ
 گویند تجلی بر قبر را کہ شیخ محی الدین ابن العربی و تابعان او قدس اسرار ہم تجلی ذات می
 فرمایند، مدتی بر آن استقرار داشتہ، و آخر کار بہ نظرات عنایت حضرت ایشاں از آن ضیق
 خلاصی یافتہ تجلی ذات را بہ موافق طور حضرت مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ دائمی نبیدہ چہ
 آنحضرت والا منزلت می نگارند:

فتح - والذات اذا تجلی لا استتار لہ

از آن است کہ مخدوم زادہ خامس قطب المحققین شیخ سیف الدین قدس سرہ
 مکتوبی کہ در تحقیق تجلیات خمسہ کہ ذاتی و صفاتی و اسمائی و شیونی و اعتباراتی باشند بہ وی
 بر نگاشتہ اند در کنز پنجم مفتاح ہفتم در احوال آنحضرت آن مکتوب مذکور گشتہ است
 ان شئت فارجع الیہ -

مولد و مسکن و مدفن شیخ مذکور دار الخلافہ شاہ جہان آباد است، رحمہ اللہ سبحانہ
 رحمۃ واسعہ و صلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقہ، مُحَقِّد و آلہ و اصحابہ اجمعین -

شاه حسین عشاق اورنگ آبادی

کنز بست دسوم در بعضی از احوال عارف مشهور الآفاق شاه حسین عشاق قدس سره -

- ۵ دی صاحب جذب و کرامات و خداوند معارف و تصرفات بوده، مولدش اگر چه بالیقین معلوم نیست اما مسکنش بلده نجسته بنیاد اورنگ آباد است در مشروع (۲۱۵) اخذ طریقه علیه از خدمت عارف اکبر شیخ ابوالمظفر قدس سره نموده و کار را به مرتبه اعتبار آورده اما در آخر به مرافقت شیخ در خدمت حضرت ایشان رسیده منظور نظر کیمیا اثر گردیده به توجهات امتیاز یافته به خلافت بلاد اسطه نیز سرافراز گشته، می فرمودند هفت مرتبه در حضرت سرهند در حیات حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ رفته ام و در هر مرتبه زیاده از یک هفته اقامت میسر نگشته، مرتبه اول هنوز ریش هم نه داشتم که به همراه شیخ خود که خلیفه حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ بودند به سرهند شتافتم و به ملازمت بندگان قیومیت مرتبت مشرف گشتم،

- احمر - بزبان مقدس آوردند که استعداد این طفل با تو خواهی یکی ازین دو لفظ گفته که از خاطر راقم جست تمام خانه ما پر شد از آن روز شیخ جیور بر حال این بی پروبال امید بلندی اقبال نوع دیگر گشت هم در آن ایام حضرت ایشان از شیخ ابوالمظفر استفسار نام کردند، گفت "حسین" فرمودند "شاه حسین عشاق" -

این نقل بلاد اسطه از زبانی آن عزیز در منزل پرینده که از قلجیات مشهوره دکن است راقم سیاه کار شنیده -

- ۲۰ در فرزندان حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہ مخدوم زاده ثالث مروج الشریعت را قدس سره افضل اولاد ایشان فهمیده مانا که شیخ ابوالمظفر هم به همین اعتقاد موصوف بوده که اخذ توجه بعد حضرت ایشان از ایشان نموده چنانچه در کنز چهارم این مفتاح گذشته و اگر قلم را در بیان کرامات شاه حسین عشاق سردید اجزای کثیره در همین کنز غائب شود چون در احوال پیشینان هم سکوت ازین ذکر اختیار شده است، این جا هم همین مناسب است کلیه آنکه هر صاحب حاجتی که بخدمت دی رسیدی اکثر حصول آن حاجت از نظر کشفی معلوم

می فرموده به موافق حاجت و محتاج اولاً نیاز مقرر کنائنده تعیین آن وقت می نموده و مبلغ نیاز را در جای ثالث بطریق امانت نگاه می کرده بعد از این که صاحب حاجتی بروقت موعود اقرار حصول آن می کرده آن نیاز قبول می گشته در عرف خانقاه می درآمده والا لا، اما گفته دی بلانی کشیده و تخلف نمی درزیده و اگر از اول حصول آن حاجت معلوم می گشته به جواب صاف لب می کشوده که این کار نداشته نیست چگونه به دغای اختیار نیاز نمایم و می فرموده که چون عمر مسنون شصت و سه است و عمر مجددی هم همین بوده بلکه اغلب که عمر پیر اول خود که شیخ ابوالمظفر باشند همین می گفته عمر ما هم همین خواهد شد، ظاهراً که همین عمر شده چه در آن ایام عمر خود را پنجاه و شش می گفته و بعد از هفت سال این مقال واقع و می در حوالی سال هزار و صد و نه اتفاق یافته -

و مدفنش همان بلده (۴۱۶) مسطوره است، رحمه الله تعالى رحمة واسعة و
صلی الله تعالى علی خیر خلقه محمد و آله و صحبه اجمعین -

خواجہ عبدالصمد کابلی

کنز بست و چہارم۔ در بعضی از احوال عارف باللہ الاحد خواجہ عبدالصمد کابلی قدس سرہ۔

- ۵ دی از بزرگ زادہ ہای دلایت و صاحب مقام ارشاد و ہدایت بودہ ترک مائی و منی نمودہ بخدمت حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ رسیدہ منظور نظرات عنایت گردیدہ بہ دلایت ظلی و اصلی رسیدہ بہ دی از کمالات نبوت علی اربابہا الصلوٰۃ و التسلیمات شمیمہ صاحب مسند ارشاد گردیدہ و بہ خلافت حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ باز در وطن رہنمائی خلائق گشتہ۔
- باجملہ از قدمای اصحاب حضرت ایشاں بودہ و بہ کرات در خدمت قیومیت رتبہ بہ خلوص عقیدت شافہ، دانہ نصیب از خرمہای معصومی برداشتہ صاحب اعتبار در معرکہ ۱۰ ابرار گردیدہ، در زمان دہی بی بدل بودہ، چنانچہ روزی بحضور فقیر بہ فرزندان خود وصیت فرمودہ کہ در خانہ ہر چہ دہمان ہر کہ۔

- مولد خواجہ قریہ دیہ یعقوب است کہ یک فرسخ از کابل جانب لاہور واقع است در آن جا خانقاہ عمدہ ایشاں عابران سبیل را استدعائی نمودہ و ہر کس موافق رزق خود فیض مندی شدہ اگر چہ خواجہ بیشتر در عین بلدہ می گذرانندہ اما فرزندان اش متکفل ایں کار بودند۔ ۱۵

و بعد از وصال خواجہ عالی تبار نیز اولاد ایشاں التزام مہمان پروری داشتند و خواجہ مذکور در آخر عمر خود بہ سعادت حج ہم مشرف گشتہ با وجودی کہ اسہم بودہ اغلب کہ مبتہ کشیدہ باز حضرت حق سبحانہ بہ وطن مانوش رسانیدہ باجل مسمی طلب حضور فرمودہ رحمۃ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعہ مانا کہ سال وصال ہزار و صد و ہشت است و دفنش باغچہ ایست از بساتین دیہ یعقوب۔

فقیر را روزی چند پیش از ارتحال خود در ایں باغچہ بردہ اظہار نمودہ کہ قبر خود را در ایں مکان می یابم نفسی نبشتند تا پیش از وصول مزین بہ نور گردد و ایں از حسن ظن ایشاں بود حق سبحانہ بہ موافق آن معاملہ فرماید۔

می تواند کہ دہد اشک مرا حسن قبول آنکہ در ساختہ است قطرہ بارانی را

والصلوة والسلام علی سید الاولین و الآخرین وآلہ وصحبہ اجمعین الی یوم الدین۔

شیخ عبدالکریم کابلی

کنز بست و پنجم۔ در بعضی از احوال عارف اسرار قدیم شیخ عبدالکریم کابلی قدس سره۔

دی به عنایت حضرت ایشان ممتاز و به قطبیت وطن سرافراز بوده با وجودی که اصحاب

۵

حضرت ایشان رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در آن نواح بسیار گذشته اند و ہر یکی متعلی بہ حلۃ معارف و

اسرار (۴۱۴) اما این دولت نصیب دی گشت چنانچہ در کنز دوم مفتاح ہفتم تفصیل آن گزشتہ۔

مخدوم زادہ عالی مرتبہ صاحب مقام ارشاد و تکمیل شیخ محمد اسماعیل سلمہ ربہ پر روز

می فرمودند کہ میر عبد اللہ کہ پدر عروس حضرت حجۃ اللہ قدس سرہ بوده و بہ کمالات فرادان موصوف

پیش از دریافت دولت بہ حضرت ایشان عرض داشت نموده کہ شوق قلبہ بوسی اگر چندی کہ

۱۰

زیادہ از مراتب تحریر است اما تعیناتی و خدمت بخشی گرمی کابل دوز بخیر مدین گردیدہ مانع

ادراک این دولت بے نظیر است تا مدد بخت دولت کشانی بہر یکی ازین خلفاء حقیقت

آشاء اشارت شود روی توجہ بیارم و ارادات آنحضرت بدست آن عزیز اختیار نمائیم

ازین جا نوازشنامہ باین مضمون مرقوم گشتہ کہ در یاران فقیر خواجہ محمد حنیف و شیخ عبدالکریم بسیار

مفتہمند بہر یکی انشراح صدر حاصل شود و اعتقاد مزید پیدا آید شوند۔

۱۵

آخر الامر میر عبد اللہ ہر چند بخدمت خواجہ محمد حنیف قدس سرہ داخل طریقہ شدہ

اما مطلب آنکہ شیخ در کمالات عدیل خواجہ عالی جناب گردیدہ۔

بالجملہ شیخ از اعزہ روزگار گذشتہ و صحبتش ہم موثر قلوب عشاق بودہ۔ در حوالی سال

ہزار و صد و چہار و ہ سفر آخرت اختیار فرمودہ در بلدہ فاخرہ کابل مدفون است، رحمہ اللہ

سبحانہ رحمۃ واسعة رَبَّنَا اِنَّا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَ هِيَ لَنَا مِنْ اَمْرٍ نَارِ شَدَّاء۔ والسلام

۲۰

علی من اتبع الهدی، والقزم متابعتہ المصطفیٰ علیہ و علی آلہ الصلوٰت والتسلیمات

والتحیات والبرکات العلیٰ الی یوم الجزاء۔

شیخ قاسم کابلی

کنز بست و ششم در بعضی از احوال عارف بالله القائم الدائم شیخ قاسم کابلی ولد
صوفی مغربی رحمهما الله سبحانه -

۵

وی از عمده منظوران حضرت ایشان و داننده اسرار قبله درویشان است
به بشارت عالیہ سرافراز و به کمالات متعالیہ ممتاز ادعای اصالت نیز دامن گیر و طبعان قیومیت
مانی الضمیر سنگچہ مقدار کف دست کہ بر او منقش است ای مسلمانان توبہ کنید ہموارہ در دست
دارد و می فرماید کہ از فلک بہ ہمیں صرافت بہ من رسیدہ و فی الواقع فقیر ہم کہ ازاں را دیدہ
۱۰ بہ طور نقوش این عالم نمی ماند کہ حقیر در سنگ ازاں نقش راہ نیافتہ است ، العلم عند الله
سبحانہ و فوق کل ذی علم علیم -

خبر وفات چوں بالتشخیص معلوم نہ گشتہ است و از شخصی ظاہر این خبر ہم مسموع شدہ
اما آن شخصی یاد نماندہ ازیں جہت سخن دور ویدہ در حال وی جاری گشت کہ اولاً (۴۱۸) دعای
رحمت در زیر قلم در آمدہ و ثانیاً در رنگ احیا مذکور شد اگر بہست سلمہ الله تعالی و اگر رفت
رحمہ الله و صلی الله تعالی علی خیر خلقہ محمد وآلہ و صحبہ اجمعین و بارک وسلم -
۱۵

مُلا محمد امین حافظ آبادی

کنزِ بست و ہفتم۔ در بعضی از احوالِ عارف حق الیقین مُلا محمد امین حافظ آبادی
قدس سرہ۔ ۵

دی صاحبِ اسرارِ بلند و معنی ارجمند بوده، عمرها در خدمتِ حضرت ایشاں
رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بہ کمالِ فدویت گذرانده غواصی بجارِ معرفت نموده دُرِ فرید از فقرِ آلِ بدست
آورده و فوقی بر سرِ اُصالِت کہ ناشی از محبوبیتِ ذاتی و کمالِ انفعالی است از اوارِ
احمدی بہرسانده در سرِ اوقاتِ معصومی ناظرِ اشعائِ قیومی گردیده، مہارتی بر مکتوبات کہ
منورِ جہاتِ ستہ است حاصل کرده از خدمتِ مخدوم زادہ قطبِ المحققین شیخِ سیفِ الحق
والدینِ قدس سرہ مکتوبِ خوانِ خطابِ یافتہ در گوشہ وطن بہ خلافتِ حضرت ایشاں
رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بہ ارشادِ تمام نشسته بہ ہدایتِ آلِ جاسرِ افر از گشتہ مردِ جِ علینِ حال و قال
گر دید و چوں حافظِ آبادیکی از قصباتِ مضافہِ بلدہ دارالسلطنت لاہور است گاہی پیشِ
معارفِ آگاہی مرحومی شیخِ محمد باقر کہ مناسبتِ ہمیشگی داشت در جوش می آورده و زود
می فرمودہ باز در وطنِ مالوف کہ سہِ مرحلہ از لاہور است مراجعت می نمود۔ ۱۵

مولد و مکن و مدفن وی قصبہِ مسطورہ است رحمہ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعة
رَبَّنَا اِنَّا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَ هَتِيْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا شِدَّةٌ۔ اللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى
سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَاٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَاَتْبَاعِهِ اَجْمَعِينَ اِلٰى يَوْمِ الدِّينِ۔

شیخ عطاء اللہ سورتی

کنز بست و ہشتم۔ در بعضی از احوال عارف بلا اشتباه شیخ عطاء اللہ سورتی تم نجستہ
بنیادی قدس سرہ۔

۵

وی مدتی در خدمت حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ گذرانده بہ خلافت سرافرازی
یافتہ صاحبِ معنی و کمالات گردیدہ بہ علو حظ موصوف بودہ چنانچہ سہ جلد مصحف مجید بہ دستخط
خود نوشتہ یکی را در روضہ منورہ حضرت سید المرسلین علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام
فرستادہ و دومی بہ مرقد شریف حضرت ایشاں ارسال کردہ و سیومی در مرقد شریف حضرت
خواجہ بزرگوار خواجہ نقشبند قدس اللہ سبحانہ با سرار ہما مرسل داشتہ۔

۱۰

از مدتی در بلدہ نجستہ بنیاد اقامت داشتہ، ہماں جا ازین عالم در گذشتہ
رحمہ اللہ سبحانہ و صلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقہ مُحَمَّد و آلہ و اصحابہ اجمعین۔

شیخ نور محمد سورتی

کنز بست و نهم۔ در بعضی از احوال عارف مجید شیخ نور محمد سورتی قدس سره۔
 ۵ وی مخلص یک رنگ حضرت ایشاں رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْهِ بوده و به بشارات عالیہ بشر،
 صحبت مکشوف وی مقبول قیوم عالم رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْهِ گردیده و فنا و محویت لِ در اقل صحبت از
 چهره اش (۴۱۹) مثل عرق که در شدت گرما شامل حال حمالان می باریده و ثانیاً معامله به صد
 در جبال رسانیده به خلافت معصومی مستعد گشته در وطن مالوف برمند ارشاد نشسته تا جاں به
 جانان تسلیم کرده، رحمه الله تعالی رحمة واسعة۔
 ۱۰ مولد و مسکن و مدفنش بلده سورت است، و صلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد
 و آله و صحبه و اتباعه اجمعین و بارک و سلم۔

حافظ محسن سیالکوٹی

- کنز سی ام۔ در بعضی از احوال عارف اسرار جبروتی حافظ محسن سیالکوٹی قدس سرہ۔
 ۵ دی صاحب معانی بلند و کمالات ارجمند بوده و به عنایات قیومی ممتاز و به خلافت
 معصومی سرافراز حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ۔ احوال اور امی پسندیدند و اقوال اور امی
 تر وند هکذا سمعت من الشيخ الباقر اللاهوتی قدس سرہ۔ گویند باخلاق فراوان موصوف
 بوده و اکرام ضیف زیاده از وسع می فرموده و خویش و درویش را بر محبت حضرت ایشان
رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ دلالت می نموده و درس مکتوبات قدسی آیات را التزام داشته و معانی آن را
 بیان می ساخته۔

- ۱۰ بعد چند سال از وصال معصومی به رحمت حق پیوسته رحمه الله تعالى رحمة واسعة۔
 رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ
 الْكَافِرِينَ۔

- چون قلم بیان اسرار قدم تا این جا نموده و احوال خلفای کرام را تا سی رسانیده مناسب
 ۱۵ اجزاء قرآنی و صیام شهر رمضان را دقیقه خود ساخته تجویز کنز دیگر را از محرمات اہل طبیعت
 کہ از اصحاب ثقات اندانید شیده و خود را در میدان سخن کہ بطریق کنز در آید لنگ دانیده
 راه مشورت پیش گرفته کہ ہر چہ بما سوای ای سی کنز دریں مفتاح نویس داخل ذیل فرما و
 خزان اصحاب کرام را در پردہ ذیل تماشا نما کہ بحار اسرار نجباء را در ہر مرتبہ موج علیحدہ است
 و در ہر نور لون جدا غرض تبیان احوال عاکفان شدہ و پاک معصومیہ و اظہار اقوال باریابان
 ۲۰ در گاہ مرجع الافلاک قیومیت است بی نیاز تکلف تا سخن بہ نجیبان کہ اتقیاء امت او
 علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والتسلیمات از تکلف بری اند، تکلف چہیت زندان نفاقی
 تراضع چہیت دامی ریش خندی و اختصار سخن بدون پردہ ذیل متصور نیست کہ کارخانہ کلام

۱۰ د۔ "معانی" ندارد ۲ د۔ کمال ۳ د۔ "به عنایات قیومی ممتاز" ندارد

۴ د۔ هکذا .... قدس سرہ "ندارد" ۵ د۔ "تماشا" ندارد

که از اصحاب محبوب نشان می بخشد نزد ارباب قلوب قیمت مالا کلام است پس در بردار
کنز علیحدہ ہر چند راہ اجمال گرفتہ شود تفصیل بی خواست جلوہ گرمی گردد و سخن اطوال می
شود و در ذیل ہر چند مرکب تفصیل دوانی بی اختیار جانب اجمال متیل است ، اول نکتہ
۵ آں شبہہ ایں است کہ جماعتی کہ ذکر احوال شان در کنور مذکور گشتہ باید کہ افضل از اہل ذیل
باشند و ہولایتیبت الا بالبرہان گویم لزوم کلی ندارد کہ بعضی از اہل ذیل بہ شان تمام (۴۲۰)
موصوف اند چنانچہ مجلی در قید قلم خواہد آمد ان شاء اللہ تعالیٰ - اما سابقان کنوز بلا شبہہ افضل خلفاء
قیوم اند و لاحقان از اں قبیل اند کہ حالات آنہا در وقت کتابت از اشارت غیبی در سینہ
بدون رعایت فاضلیت و مفضولیست نمودہ بہ موافق بمقدور مرقوم گردانیدہ مع هذا اینہا ہم
۱۰ خواران میخانہ معصومی اند ، با جملہ عابران وادی اصالت ہر کدام ناظر انوار احمدی در پس
پردہ ہای معصومی است ۔

وادی دیدم انا الحق ہر خس و خاشاک کو اندراں وادی نہ منصور نہ چوب و دار بود
ہمہ را بہ چشم ادب تماشا باید کرد و احوال مابقی در نوای ذیل بہ گوش با ہوش باید شنید ،
متوکل علی اللہ المجید و مصلیاً علی رسولہ محمد بن المحمود و آلہ وصحبہ الی
۱۵ یوم الموعود ۔

تذیل ۔ دامنہ ارشاد حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ را از بلاد مشہورہ و غیر مشہورہ نہ گذاشتہ
کہ ایصال فیض کہ بدان مامور بودند بہ ارسال خلیفہ صاحب وقت کمال نہ نمودہ اما علم جمیع آنہا
لازم نیست کہ آں جا باشد و در بعضی از بلاد قراء و قصبات علیہ کہ بہ تقریبی مرد و اتفاق کردہ
متعدد از یاران صاحب اسرار دیدہ و شنیدہ کہ تفصیل و اسامی آں اعزہ و آں مواضع بہ خاطر
۲۰ ہم نمادہ ۔ چنانچہ در یک بلدہ دار السلطنت لاہور کہ قطب البلاد است سوای دو خلیفہ کہ
در کنوز احوال آنہا مشروح شدہ ۔

حافظ محمد شریف لاہوری

حافظ محمد شریف از اکابر داجلہ اصحاب آنحضرت قدسنا اللہ سبحانہ بسره الاقدس گذشتہ و صاحب معنی و اصرار بوده، مولد و مسکن و مدفنش بلدہ مذکورہ است قدس سرہ و ۵ مکاتیب نام مشاعر الیہ در جلد اول بہ نظر در آمدہ کہ مبنی از ادامل حال وی است بعد از ان کمال وی زیادہ از مقال این بی پروبال است بہت تبرک نقل مکتوب صدوسی و دوم ایراد می نماید:

فتح۔ جناب انوی حافظ محمد شریف بشرف حفظ اوقات و نسبت باطن مشرف بوده سعی از دیاد کیفیت آن باشند از دوام ذکر قلبی نوشتہ بودند مبارک است کوشش ۱۰ نمایند کہ ذکر بہ مذکور روند و از دال بہ مدلول آیند و از صورت بہ حقیقت شوند و از لفظ بہ معنی گرایند خوش گفت۔

قومی ز وجود خویش فانی رفتہ ز حروف در معانی زیادہ بریں گنجائش وقت نیست۔

آسودہ شبی باید و خوش ہتابی تابا تو حکایت کنم از ہر بابی ۱۵ والسلام والا کرام۔

حاجی امان اللہ لاہوری

۲۰ نیز از خلفای حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ در لاہور گذشتہ کہ بہ مسکن تمام موصوف بوده و سفر حجاز در رکاب سعادت آن قبلہ ولایت نمودہ از عنایات آن جای کہ بر حضرت ایشان فائز می گشتہ البتہ بطریق (۴۲۱) اولوش قطرہ از ان چشیدہ باشد کہ در محبت درست بوده و از حضرت ایشان انقال می نمودہ می گفت کہ آنحضرت اکثر بایں بندہ می گفتند:

۳ د۔ "گذشتہ" ندارد

احمر، آمیخته باش و آویخته باش۔

در حوالی سال ہزار و صد و دہ جاں بحق تسلیم کرد و در وطن مالوف مدفون است
رحمہ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعہ۔

شیخ محمد فاروق لاہوری

۵
شیخ محمد فاروق لاہوری قدس سرہ نیز صاحب اسرار و معانی بودہ، نور از چہرہ اش
می باریدہ با وجودی کہ چشمان صورتی وی از مدتی خط الوداع خواندہ بودند اما نور آہنادر چشمان
باطن سرایت نمودہ در پیچ کاری کہ باہل بصارت تعلق داشت در ماندگی نمی کشیدہ بلکہ بہتر از
۱۰ کور باطنان کہ بظاہر بنیانداشکال عالم بیان می فرمودہ و در رنگ کشف الہی کہ مدار کار است
کشف کونی بر کمال داشتہ و در محبت حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ محو بودہ و بہ خلافتِ معصومی
امتیاز داشتہ۔

۱۵
این فقیر ہم چندی از تصرفاتِ وی دیدہ نقل آن موجب تطویل است و از حضرت ایشان
ہم نقل ہا می نمودہ ظاہر در خاتمہ یکی از آنہا مذکور شود ان شاء اللہ تعالیٰ۔ گویند بہ دارالبقا
رحلت نمودہ رحمہ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعہ۔

شیخ محمد عارف لاہوری

۲۰
دیشخ عارف ہم در لاہور از یاران معتبر حضرت ایشان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بودہ چنانچہ
بشارتِ ولایت علیا صریح در مکتوباتِ شریفہ بنام وی مندرج است۔
واعزہ دیگر ہم بودند کہ تفصیل احوال آنہا معلوم نہ اما این قدر معلوم است کہ دانہ از
خرمنِ معصومی برداشتہ در محبتِ قیومی دل و جان در باختہ اند۔
چنانچہ محمد حکیم ولد حاجی محمد اسلم و غیر ہم قلیل ماہم۔

مولانا محمد امین بخاری ثم پشاورى

۵ و مولانا محمد امین بخاری ثم پشاورى قدس سره از عمده اصحاب حضرت ایشاں بوده چنانچه ملکه کمال او در جلد اول به موافق مشائخ دیگر قدس اسراهم قرار گرفته در جای که در زیر قلم مبارک در آمده :

فتح - مخدوما! این دید و این شهود در مشائخ دیگر کمال می دانند و فتح الباب می فرمایند نیک و مبارک است الخ

۱۰ اگر مطالعه تمام این مکتوب که صد و نوزدهم است از آن جلد مبارک نمای فوائد بسیار مشاهده فرمای. و وی از طباعان مقبول بوده چنانچه سخنان شائسته وی منظور حضرت ایشاں می گردیده. یکی از نکات لطیفه وی ایراد می نماید می فرموده هر که در شیوخ حضرت ایشاں را دیده از روی دیدن شیخ دیگر نه نماید و هر که در بلاد شاهان شاه جهان را دیده شوق دیدن بادشاه دیگر نه فرماید و هر که در بلاد شاه جهان آباد را دیده میل دیدن دیگر به خاطر نیابد و چون این نکته به عرض اقدس رسید مقبول رای عالی گردید.

۱۵ مدفنش بالیقین ثابت نیست رحمه الله سبحانه رحمة واسعة.

حاجی سلیم بلخی

۲۰ و حاجی سلیم بلخی قدس سره از یاران قبول حضرت ایشاں رضی الله تعالی عنه بوده و به خلافت بلده (۴۲۲) امتیاز داشته، مدتی به ارشاد زندگانی فرموده به رحمت حق پیوست و همان جا آسوده است، رحمه الله تعالی رحمة واسعة.

حاجی محمد عاشور بخاری

۵ و از حاجی محمد عاشور بخاری قدس سره چه نویسد که رازدار آن قبله ابرار بوده و صدارت طالبان توجه به موجب امر اقدس در حضور پُر نور اومی نموده و جلد ثالث از مکتوبات شریفه را حسب الایمائی مخدوم زاده ثانی حضرت حجة الله قدسنا الله سبحانه بسر الاقدس جمع فرموده و ممبر گردیده در سال هزار و صد و هفت به رحمت حق پیوسته و در دار الخلفه شاه جهان آباد آسوده است، رحمه الله سبحانه رحمة واسعة.

حافظ صادق کابلی

۱۰ حافظ صادق کابلی که از یاران صاحب کمال حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه بوده هر چند به تقریب اندامی مخدوم زاده گرامی شیخ ابوالقاسم قدس سره مسلوب الحال شده بود اما بعد از توبه باز به نسبت مسلوبه مرفراز گردیده و مورد عنایات شده، در حضرت سرهند آسوده است، رحمه الله سبحانه رحمة واسعة. ۱۵

نذربیگ سمرقندی

۲۰ و نذربیگ سمرقندی از منظوران خاص حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه گذشته و بعد از حصول مراتب کمال به رحمت حق پیوسته، رحمه الله سبحانه رحمة واسعة. و از یاران شاه جهان آباد اگر چه احوال شیخ پیر در کنوز مذکوره گشته اما سید اسرائیل و مولانا محسن و خواجه ماه ولد خواجه عبدالرحمن نقشبندی هم از خلفای معتبر گذشته اند و بنام هر یکی عنایت نامه های بشارت رسا در دو جلد اخیر مکتوبات شریفه مبین و آشکار است همه به رحمت حق پیوستند قدس اسرارهم.

له د. نظربیگ

میر غضنفر داراشکوہی

۵ میر غضنفر داراشکوہی کہ محبوبت آن صاحب قیومیت بوده و بہ انواع عنایت حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ سرفراز و بہ خلافت مطلقہ ممتاز نیز در شاہ جہان آباد گذشتہ، رحمہ اللہ سبحانہ۔

و ازین قبیل اعزہ دیگر ہم خواہد بود کہ بہ وقت تحریر تفصیل از خاطر دور افتاد۔
و در مستقر الخلافہ اکبر آباد سید پناہ میر عارف نبیسہ میر محمد نعمان و میر عبدالفتاح پسر ایشاں و شیخ محمد جان ہر کدام بہ خلافت امتیاز داشتہ۔ و میر عارف ہر چند میر عارف مقبول حضرت مخدومی مکرمی شیخ محمد اسماعیل سلمہ ربہ پیش قدم از دیگران باشد۔

مولانا محمد جان ورکی

۱۵ و فضائل مولانا محمد جان ورکی استحقاق آن داشتہ کہ در کنوز سابقہ احوال وی مشروح می گشت اما و ما انسانیہ الا الشیطان ان اذکرہ از تصرف حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ دریں جاہ یاد آمدہ کہ ذیل ہم ازین راہ از بعضی کنوز فوقانیت ہم رسانیدہ وی بعد از وصول بہ درجہ کمال و تکمیل بر باد شاہ خلد مکان خلافت معصومی یافتہ بہ بی نفسی تمام زندگانی نمودہ،
نشاہ کاسات قیومی بہ فضل سبحانی و دیگر باریابان محفل سلطانی رسانیدہ۔ فقیر در خرد سالیہا از خدمت خال اکرم شیخ سیف الحق والدین قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ المتین وصف آن
۲۰ عزیز بسیار شنیدہ در مکتوبات شریفہ ایشاں ہم در عریضہ کہ بحضرت ایشاں نوشتہ اند مندرج و محبت وی بحضرت ایشاں کہ مدار کمال است مشروح، رحمہ اللہ سبحانہ رحمة واسعة۔

لہ و۔ مظفر

خاندان میر عماد الحسینی

۵ و میر عماد الہروی الحسینی با جمیع ابنای خود میر مفاخر حسین کہ ثاقب لقب اوست و
میر شرف الدین حسین کہ جامع جلد ثانی مکتوبات حضرت ایشاں بہ موجب امر حضرت شیخ
سیف الدین است قد سنا اللہ سبحانہ با سرارہا و میر مظفر حسین ہم از مخصوصان جناب
قیومیت مآب بودہ اند اگرچہ بعضہم فوق بعض باشند و میر (۲۲۳) محمد زمان راسخ کہ نبیرہ
میر عماد مذکور بودہ و پدرش میر مراد بحضور پدر خود میر عماد و رعیت حیات سپردہ بود و از اکبر
فدویان حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ گذشتہ و ہر یکی از خاندان آہنا شاعر فصیح و عاقل و جمیہ
بودہ ، بیتی از ثاقب ایرادی نماید ۱۰

گرہ زدن بنفسی ای نسیم زار کہ بود بہ بی دلاں نہ رسیدن پیغام یار کہ بود
و بلاغت میر شرف الدین حسین قدس سرہ بر ناظران خطبہ ثانی کہ مسمی بہ وسیلۃ السعادت
است ظاہر و ہویدا۔ و مثنوی راسخ بر بعضی از اہل طبیعت نازکتر از مثنوی ناصر علی در خیال
ولینت مقال است ، رباعی کہ در وقت ترقیم ازاں شاعر راسخ بہ خاطر آمدہ ایرادی نماید ۱۵
سجدہ بنیاد کردم سر نمی دامن چہ شد ریخت این می بر زمیں ساغر نمی دامن چہ شد
اشک بی کیفیت و داغ جنوں بی رنگ ماند می بجا ساغر بجا و لبر نمی دامن چہ شد
بالجملہ ہر یکی از این اعزہ محو محبت حضرت ایشاں رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ گذشتہ و بنام ہر یکی مکاتیب
متعدہ در مکتوبات قدسی آیات مشتمل بر بشارات عالیات مندرج۔

۲۰ و شک نیست کہ میر شرف الدین حسین چون جمع دفتر ثانی مکتوبات فرمودہ داخل
ملاحان حضرت ایشاں گردیدہ و در دست زمانہ داستانی گذاشتہ کہ راسخ با وجود حصول کمال محبت
این سعادت نیز داشتہ روزی فقیر سوال آہنم نمودہ کہ مثنوی شما چہ را از ذکر حضرت ایشاں خاموش
است گفت زبان من لیاقت نہ داشتہ کہ چیزی از مدحت اسرار معصومی تواند نمود مطلب فقیر
جواب ثانی نہ یافتہ بہر حال در محبت قیومی استوار بودہ۔ در سال ہزار و صد و شش و یا ہفت
در عمر چہل و ہفت سالگی وفات یافتہ در روضہ مقدسہ حضرت ایشاں مدفون است ،
رحمۃ اللہ سبحانہ۔

و سوای میر مظفر حسین که جانب بنگاله مدتی تمکین برمند ارشاد داشته و بهماں جا آسوده
همه در حضرت سرهند آسوده اند.
و میر عماد بالای آب جلم در عماد نگر که شهر ساخته اوست مدفون است و حمد الله سبحانه.

۵ خواجه محمد شریف بخاری و خواجه عبداللطیف

و خواجه محمد شریف بخاری و خواجه عبداللطیف که برادر اوست هر دو در اعتقاد
حضرت ایشان رضی الله تعالی عنهما محکم بنیاد گذشته اند و مسکن از غلبه اخلاص بلده طیبه سرهند اختیار
کرده، هر چند به نوکری باوشاهی هم ساخته و گزدار گردیده بودند اما مسکن قبائل همی جای
مقرر داشتند و اغلب که درهماں بلده طیبه مدفون اند و حمدهما الله سبحانه و رحمة واسعة. این
آن محمد شریف است که در مکتوب مقدس که بنام خلد مکان است نام او مندرج در سه سطر
از آن مکتوب محبوب ایراد (۲۲۲) می نماید :

فتح - اما بعد فرمان عالی شان که مرقوم قلم عنبریں رقم گردیده بود خواجه محمد شریف بخاری در
اعتراف از منہ رسانید - انتہی کلامه رضی الله تعالی عنہ

و دیگر انقال غریبه از آن اخوین معلوم است اما به مخافت تطویل مجوز تحریر نیست -

صوفی پاینده محمد کابلی و ملا پاینده محمد کابلی

و صوفی پاینده محمد کابلی که مشهور به صوفی پاینده طلایی است قدس سره از یاران
معتبر قبله الاولیاء کبار گذشته و یکی از تصرفات دی بوده که اگر کاغذ زرد را در حلق فردی برداشتی
ساخته می برآورد و اگر کاغذ سفیدی بود روپیه به ظهور می آید اما می فرمود که در اشرفی سخت زیاده تر
می شود و قوت توجیه سخت ترمی باید و در مکاتیب شریفه بشارات هم بنام دی مندرج و ملا
پاینده محمد کابلی قدس سره هر چند اول از یاران خواجه محمد حنیف بوده اما ثانیاً به شرف صحبت آن
قبله ارباب معرفت سرافراز گردیده و به خلافت ممتاز، هر دو پاینده در بلده کابل مدفون اند
رحمهما الله سبحانه و رحمة واسعة.

صوفی عبدالرؤف کابلی

۵ و صوفی عبدالرؤف کابلی که مولد و مسکنش قریہ سنجبت دره است کہ از قرائی شاہ میر دامنہ کورہ بلدہ کابل است نیز اقل از یارانِ خواجہ محمد حنیف بودہ اما مقرر بہ رفاقتِ خواجہ و بغیر رفاقت در سرہند شافہ از برکاتِ صحبت بہرہ ہای بہداشتہ بہ خلافت امتیاز یافتہ۔

میرماہ عرب

۱۰ و ہم چنین میرماہ عرب کہ در قریہ مارکی کہ متصل میوہ خاتون است می بودہ نیز با جازت سرافرازی داشتہ۔

صوفی سعد اللہ کابلی

۱۵ و صوفی سعد اللہ کابلی کہ وطن بہ کمال سعادت حضرت سرہند گزیدہ بہ بشارات حضرت ایشاں رضی اللہ تعالیٰ عنہ بشر بودہ بہ رحمت حق پیوستند۔

میاں شیخ عبدالخالق

۲۰ و کمالات میاں شیخ عبدالخالق قدس سرہ کہ خلافت بنگالہ بہ موجب التماس رعایت خان کہ بہ صوبہ داری یکی از اہل بلاد سرافرازی داشتہ یافتہ بود، و رعایت خان از غایت سفاہت چنانچہ باید قدردی نہ ہمیدہ طلب خلیفہ بزرگتر نمود در بابہ اعتراض در آمدہ۔ ایں فقیر نمی تواند نوشت اگر مطالعہ جلد ثالث میسر آید در آن مکتوب فضل وی جلوہ گر است وہماں جامی نویسند :

لے د۔ باقیہ

فتح - و مرسل را در مؤآة من ارسل باید ملاحظه نمود -
 اگر حضور آن جلد می بود البته باید آن مکتوب اکتساب سعادت می نمود تا فضل
 میان شیخ عبدالحق جلوه گرا اهل بصیرت می گردید -
 و مولد و مسکن و مدفن وی معلوم نیست تا در زیر قلم در آید، و حمد الله سبحانه
 رحمة واسعة -

۵

و شیخ رحیم داد افغان و غلام محمد افغان و حاجی خان افغان و احمد خان افغان (۴۲۵)
 رحم الله سبحانه که ساکنان نواح بجواره اند همه از اجازت یافته های حضرت ایشان اند
 رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ و در اخلاص و محبت آنحضرت جانفشان و شیخ رحیم داد در معانی اغلب که
 راجح تر از ثلاثه یافته است، و العلم عند الله سبحانه -

- ۱۰ و در قریة از قرائی صوبه پنجاب اتفاق عبور در رکاب سعادت قبله گاهی قدس سره
 افتاده نام آن قریة ملحان تحقیق شده در آن جاصد کس از رجال حافظ کلام بودند سوای نساء که
 اکثری از آن صاحبکات آن جای باین دولت مشرفات بودند هفتاد کس از مجازان حضرت ایشان
 رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ به نظر در آمده و بخدمت مرشدی قبله گاهی قدس سره معروض داشتند که اگر
 مفصلاً سیر این نواح می فرمایند در هر قریة جمعی از مجازان حضرت ایشان به نظر در آیند و بخدمت
 آنحضرت هم مردم بسیار به فدویت بنی شمار از ساکنان آن دیار مرید شدند و بعضی به خلافت
 امتیاز یافتند -

- ۲۰ چنانچه حافظ شهاب الدین در جندیوت به خلعت خلافت سرافراز گشت و
 خواجه عبداللطیف پشاورى قدس سره نیز از خلفای حضرت ایشان رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ گذشته
 که پسرش خواجه عبدالرحمن با وجودی که احدی این طریقه علیه نقشبندیه از عالی حضرت نموده بودند
 اما اسماء سیفی را از مواضع دیگر در عمل آورده عامل شهر بوده -
 و صوفی دوست بیگ هم در پشاور از مجازان حضرت ایشان بوده به رحمت حق
 پیوسته رحم الله سبحانه رحمة واسعة -

و از یاران بلدة طیبه حضرت سرهند میر علی مراد صاحب معنی و اسرار بوده و بر اطفال

جن زده دم دی آب حیات بوده و پرواز اهل این جهان می فرموده چنانچه بعد تشریف حضرت ایشان به سفر حجاز جوگی مخدرات این جا به مخلصان این جای حسب الارشاد آنحضرت تعلق داشته شبی از آن شبهای که سر جوگی میر علی مراد بوده وقت تهجد غلغلۀ دزدان از طرف دیگر حویلی افتاده چون موسم زمستان بوده و هر یکی از صنایع درون حجره ها مشغول عبادت خود بودند ۵
میرزا کور به سرعت تمام پرواز کنان از این بام بر بام دیگر رفت و این معنی مشهود حضرت ام المردین گشت -

و میان شیخ حامد و حاجی تاج و حاجی نصر الله هم از خدام ذوی الاحترام آن غوث الانام گذشته اند و از این خدمت کار خود را بر ادراج افلاک رسانیده - و طایفه به قسمی مغلوب الحال شده بود اکثر نامشروع لباس اختیار می فرمود بلکه در بعضی از احباب تلبیس به لباس عورات می گردیده در بعضی اوقات ریش می تراشیده و زیور نساری پوشیده، اما این اوضاع بعد ۱۰
وصال حضرت ایشان رضی الله تعالی عنه (۲۲۶) دل نشین اد گردیده و الا در حضور انور بوی ازین اطوار پیدانه بوده و غیر از تقلید آن قبله ارباب تحقیق حرنی مقبول خاطر نه، با بکلمه به رحمت حق پیوستند، رحمهم الله سبحانه رحمة واسعة -

و شیخ عبد اللطیف لشکر خانی که از فضلاء ذوی الاقدار بوده مشحون عنایت حضرت ایشان گذشته به رحمت حق پیوسته - ۱۵

و میر محمد خانی و شاه خواجه ترندی و اسد الله افغان و خواجه محمد فاروق ولد خواجه عبد الغفور سمرقندی و مولانا جمال الدین و مولانا محمد افضل و حاجی حسین و صوفی نور بیگ و مولانا قاسم رپڑی و ملا فیض محمد فتح آبادی همه بشاران کمالات معصومی و باریابان صحبت قیومی گذشته اند و بنام ۲۰
هر یکی مکاتیب عالیہ در مکتوبات ثلاثہ جلوه گر است، رحمهم الله سبحانه رحمة واسعة -
و میان دینار که خواجه سرای شاه جهان بادشاه گذشته از مقبولان خاص آن قبله الابرار بوده و در قلم محترم سعادت آثار در آمده، رحمه الله سبحانه رحمة واسعة -

شیخ محمد یار ملقب به خداپرست خان

۵ شیخ محمد یار که ملقب به خداپرست خان بوده و چهار سال از عمر خود در خدمت حضرت ایشاں رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ صرف نموده اسرار واجب الاستتار را محرم گردیده به خلافت و ارشاد گشته، مدتہا بر آں استقرار داشته آخر الامر بادشاہ خلد مکان بدون درخواست وی به منصب سرافراز فرموده به خدمات امتیاز بخشیده و در آنہم کار کشائی جہانیان بہ موافق وسع خود می فرموده و در عہد بادشاہ خلد منزل تا ہزار می شدہ در بلدہ لاہور سال ہزار و صد و بیست و سہ انتقال ازیں عالم فرموده و در شاہ جہان آباد در زیر قدم مبارک مدفون گشتہ، رحمہ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعہ۔

قل احمد ترک

۱۵ قل احمد ترک کہ مقبول حضرت ایشاں و صاحب یک دست بوده بہ کمالات معصومی ایمانی درست نموده آخر کار در یکی از حرمین شریفین اقامت بہ موجب ارشاد اختیار فرموده در آں جامدتی رہنمائی خلایق بوده ہماں جا بہ رحمت حق پیوستہ، رحمہ اللہ سبحانہ رحمۃ واسعہ۔
و محمد یوسف مؤذن کہ حنجرہ اذانش مشہور آفاق است نیز صاحب اسرار بوده بہ رحمت حق پیوستہ۔

۲۰ و میر معصوم سرہندی خواجہ مومن جذبی و حاجی محمد جان طالقانی و مومن بیگ بہ ہانپوری و میر منل و مومن بیگ کابلی و ملا مسافر و شیخ عبد الحمید برہانپوری و محمد کاشف ہمہ از نیاز مندان یک رنگ آں قبلہ آفاق گذشتہ اند۔ و اغلب کہ بہ خلافت نیز سرافراز، رحمہم اللہ سبحانہ رحمۃ واسعہ۔

بالفعل از اعزہ خدا رسیدہ کہ از یاران بارگاہ عرش اشتباہ قیومی گذشتہ اند ہمیں مقدار در قید قلم در آمد و اگر عنان سخن در تفصیل کلام و تعداد اسمائ اصحاب آں غوث الانام قد سنا اللہ سبحانہ بسوہ الاقدس سر و بد کتاب بہ طول مالا کلام موصوف گردد، ازیں جہت مائل را دلیل مادل علی الکثیر دانستہ ہر چیزی کہ مذکور گشتہ کفایت کار ادلی الالبصار فہمیدہ۔

لہ د - حدی
۲۰ د - م - تالقانی

(سلاطین و امراء از مریدان حضرت خواجہ محمد معصوم سرہندی قدس سرہ)

اما بعضی از اغنیاء کہ بدولت و صحبت تمول را بر کمال رسانیدہ صاحب معنی و حال
گردیدہ اند، اگر تعداد چندین از آل جماعت و قدری از احوال معلومہ بعضی از آنہا و قدری
تحریر نماید و بر آن ختم این مفتاح تاسع مقرر سازد و گنجائش دارد بہ تدبیر مشاہدہ احوال این اہل
دثور بہ حکم ذہب اہل الدثور بالاجر فرمایند :

(اورنگ زیب عالمگیر)

واقول این اہل دثور بادشاہ (۴۲۴) خلد مکان را شناسد و عنایات حضرت ایشان
رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ دربارہ ایشان واقع است از مکتوبات قدسی آیات خصوصاً از جلد ثالث مطالعہ
فرمایند۔ توجہات مخصوصہ آنحضرت قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الا قدس ہمراہ شامل حال آن ظل
ظلیل ایزد متعال بودہ چنانچہ خود در مکتوبی از مکتوبات جلد ثانی بایں مصراع شیخ سعدی شیرازی
قدس سرہ تصریح بایں معنی می فرمایند

فتح - دیدہ سعدی و حبان ہمراہ تست

والمکتوب طویل ازاں بود کہ تا آخر عمر آن خلیفہ فتح و نصرت در معارک و مغازی
نصیب بودہ و شریعت باطریقت مجتمع شدہ، رواج اہل خود می بخشیدہ و در اغنیاء ہمت
عروج داشتہ چنانچہ بعضی از اہل بطالت خدمات اہل حق بوجہ ایق بہ تقدیم می رسانند
مردمان آن عصر این ہمہ را بر ترس خلیفہ مستقل منسوب نہ نمودند و بشارت فناء قلب دربارہ
ایشان در قلم مشکیں رقم در آمدہ بایں عبارت -

فتح - و امید است کہ دریں نزدیکی بہ فناء قلب کہ در جہ ادل است از درجات ولایت
مشرّف گردند -

بعد ازاں بہ نوید و نخل آن ولایت بہ زبان الہام ترجمان مشرف شدند -

احمر - از حضرت قبلہ گاہی اقطاب دستگاہی قدس سرہ مسموع گشتہ کہ وقت ارادت

آن بانی مبانی سلطنت در خدمت آفتاب ولایت شهباز هدایت استفسار انابت از دیگر
سالکان طریقت که آن خلیفه را صحبت آنها دست داده و بعضی از مقربان ایشان ظن آن
داشتند که البته بادشاه مرید بعضی از او درویشان گردیده است در میان آمده و علی الخصوص نام
شیخ عبداللطیف برهانپوری که خیلی تشرع بوده به تصریح مذکور گشته معروض داشتند که اخذ بعضی
از اعمال غریبه و اذن خواندن بعضی از اسماء الهی از درویشان معتدا بحال حاصل نموده ام،
اما شغل باطن و صرف ارادت از دیگری اصلاً در میان نیامده هر که بآن زبان کشاید کذاب و
منقری است اگر حکم شود در آنات ضروری عمل بآن نموده آید والا فلا فرمودند.

سیر این حضرات از اسم به اسمی رفته است و پیش طاق مرتفع گشته توجه و جیه ایشان
دافع آفات صوری و معنوی است و تصرف شریف شان کافی مہمات ظاہری و باطنی مع
ذالک چوں مقدمات سلطنت در پیش در آید چه در ایام ارادت خلد مکان بادشاه زاده بودند
اگر در وقت ضرورت به خوانند مضائقه ندارد و از این جانب ہم اذن است اما قبلہ توجه
را منتشر نہ سازند کہ خطر بی ظفر است و الا ظفر بی خطر، له الحمد کہ انتشار توجه بہ گرد آن
خلیفہ نہ گردیدہ و ظفر بی خطر با طول عمر نصیب وقت گشت.

و دیگر کمالات ایشان از مکتوبات قدسی آیات حضرت ایشان و فرزندان قبلہ
درویشان رضو اللہ تعالیٰ عنہم باید جست.

و بادشاه خلد منزل ہم در وقتی کہ بادشاہزادہ بودند یکی از خوانین طلب این راہ از
ایشان نمود فرزندان از حضرت شیخ محمد معصوم قیوم مجاز ام البتہ مرید خواہم گرفت آخر الامر
قبول متمنای سایل نموده (۲۲۸) مریدش کردند و نام سامی حضرت ایشان رضو اللہ تعالیٰ عنہ
در آن وقت در میان آوردند.

۲۰

(شاهزادہ ہای اورنگ زیب)

و بادشاہزادہ ہای دیگر ہمہ بدست ابناء کرام حضرت ایشان ارادت داشتند چنانچہ
محمد اعظم شاہ بحضرت شیخ سیف الحق و الملتہ والدین و محمد کام بخش بحضرت حجۃ اللہ مرید
بودند قدس اسرار ہما.

اگر چه اعظم شاه در آخر کار به سبب تشیع که از وی به طریق تواتر مسموع و از روایت ثقات به ثبوت پیوسته ردّی هم از شیوخ حاصل نموده باشد.

و سلاطین اطراف و جوانب که از اهل حق بودند هم داخل مریدان آن معصوم مطلق گردیدند ملازمت صوری و وصول دولت حضوری این طائفه را از محالات است کارخانه نیازمندی غائبانه پهن ساخته در کسوت خلفاء که مرآت کمالات آن قبله اصحاب کرامات اند مشاهد جمال باکمال به موافق حوصله و استعداد خود باوصفای مرآت نمودند والحمد لله که داخل بشارت غفرت لك و لمن توصل بك الی بوسط او بنیر وسط الی یوم القیامة، که بر قیومین معصومین و مجددین مجددین شده بود گردند.

فرخ سیر

و بالفعل در قرب عهد بادشاه مغفور شهید مرحوم محمد فرخ سیر رحمة الله سبحانه رحمة واسعة بدست مخدوم زاده اصغر اکمل محمد صدیق قدس سره مرید حضرت ایشان رحمة الله تعالى علیه گردیدند چنانچه فقیر خود از زبان آن خال اکرم شنیده که از بادشاه مذکور نقلها داشتند یکی از آنها این بود که بادشاه بمن می گفت ای جیومن مرید حضرت شیخ محمد معصومم گفتم آری شکرانه الهی به تقدیم رسانیده.

و از خوانین عمده و از ستار مال دار به شرف ارادت مشرف گردیده از حروف به معانی رسیده اند تا کجا تعداد نماید چندی که خود را غیار محبت خواص می فهمیدند و محبت آنها در حضرت قیومیت قابل توجه گردیده و به رخسار که با وجود کثرت تدبیر و جاه و رفعت به ملاحظه غلبه ارشاد به خواست یابی خواست نفس کشی نموده به نیازمندی تمام مرید گردیده اند اگر مذکور نماید گنجایش دارد.

نواب مکرم خان

- د سرآمد ایں گزده صاحب شکوه مرحومی نواب مکرم خان را سازد و نام آن سید
 صحیح النسب میر محمد اسحاق بوده و والد دی شیخ میر و عمش سید میر از مریدان خاص و فدویان
 ۵ مخصوص حضرت ایشان رحمۃ اللہ علیہ گذشته اند اما مکرم خان با برادر بزرگ خود محترم خان و
 برادر خرد خود شمشیر خان که نام اکبر میر ابراهیم دنام اصغر میر یعقوب بوده سالها در (۱۲۲۹)
 حضرت سرهند اقامت در زیده و مراراً ترک مناصب نموده کسب کمال نموده اند و پاکی مبارک
 برکت خود را برداشته انواع نیازمندی بجای آوردند و دستارها که بدست شریف بر سر
 ۱۰ مبارک بسته باینها عنایت شده بود تا اواخر خود را به هموں صرافت پیش خود را داشتند و هر کدام
 از ایں اخوان ثلاثه بشر به بشارات ولایات عالیہ است، در جلدین اخیرین مکتوبات شریفه
 اگر تفحص نمائی احوال ایں اعزہ مفصل مشاهده فرمائی لهذا اسامی نخستینہ آنها مذکور نمودیم که
 در کلام مبارک به هموں نام محرر اند که خطاب خانی بعد وصال آن قبله یافته اند و مکرم خان از
 اعتقاد خود به معروض بزبان قلم نموده که محبت حضرت ایشان راجح از محبت حق سبحانه است
 چنانچه در یکی از مکاتیب قدسیه جواب آن مندرج است دوسه سطر از آن که بیاد است ایراد
 ۱۵ می نماید و باقی موقوف بر جلد ثانی است :

- فتح - نوشته بودند که باین جانب منسوب است فوق محبتی است که بجناب قدس او تعالی
 منسوب است و ازیں ممر اکثر در خوف و وحشت می باشد سعادت آثار را آنچه آید
 سه توجیه دارد، توجیه اول موافق حال اہل ابتداء است که مناسبت باہل توسط
 ۲۰ و انتہانہ دارد و توجیه دوم ملائم اہل وسط است کہ باہل انتہانہ دارد و توجیه سوم
 مناسب حال اہل انتہا است کہ باہل ابتداء توسط تعلق نہ دارد و توجیه اول محبتی کہ
 با پیرو مرشد متعلق است وسیلہ محبت حق تعالی است باین معنی کہ تا ایں محبت
 درست نہ کند بآن محبت کہ مقصد اقصی است نہ رسد پس اگر پیش از رسیدن

لے در سید پیر ۲۰ در بشر راہ ولایات عالیات است

به مطلب و سید را قوی تر یابد گنجایش دارد و فی الحقیقت معامله بالعکس باشد.
 اگر بر مطالعه توجیهین آخرین که مناسب اهل وسط و انتهائند شوق شورش انگیزد
 در مکتوبات جلد ثانی رجوع نمایند که حضور آن جلد مبارک در وقت تحریر نبوده این هم بنا بر حافظه
 سابقه نوشته شد اما بلا تفاوت الفاظ و معانی است الا ماشاء الله و اگر در حرفی تفاوت
 به نظر متبعی در آید باید که اصلاح قلم جنبانی فرمایند. احسن الله جزاه. ۵
 و اخون باقیین آن عزیز اعمی محشم خان و شمشیر خان نیز به همی صرافت رسوخ در
 عقیدت داشتند و والد و عم آنها نیز در اعتقاد محکم بنیاد بودند.

دیگر امراء

۱۰ و حمله الملکی جعفر خان و پسرش نامدار خان و میر بخشی همت خان و پدرش اسلام خان و
 در مغلیه طاهر خان و قباد خان ترک تاز خان و سرانداز خان و تیرانداز خان و محمد میرک خان گرزدار
 که با سم دی (۲۳۰) بشارت صریحه در مکاتیب شریفه کائن است.
 ۱۵ و در افغانه قطب خان و شمس خان و الهداد خان خویشتگی و شمشیر خان و پسرش الهداد خان
 ترین که در آخر ملقب به ترین خان گردیده بود و اختیار خان و حاجی خان و قلعه دار کابل شرزه خان
 و دیوان آل خاسید صحیح النسب یعقوب خان و دیوان آل جارشده خان و مقتدیان دیگر مشعل
 امانت خان و دیانت خان و قلعه دار اکبر آباد عبدالله خان و فوجدار آل دیار مسعود خان و
 اهل الله خان و لد سعید خان بهادر و سلطان عبدالرحمن خان بلخی و سید عبدالرحیم خان و مرزا خان و
 نظارة پناه بختادرخان و میان معقول مراد بخشی و حمهم الله سبحانه.
 ۲۰ و بعضی ازین اهل دول در ذیل سابق مذکور گشته اند و بسیاری فراموش گشته هر کدام
 به شرف ارادت بلا واسطه مشرف شده اند و از تجار مردم بسیار گزیده اند از آن جمله بنام یکی در
 مکتوب از مکتوبات لفظ این حدیث شریف بزرگاشته اند :
 فتح - ان الله يحب التاجر الصدوق -

مقصود از تطویل کلام سعادت انجام آنکه رشمه ازال بحار انوار بر هر فرقه از فرق
مسلمانان چکیده تاقیام قیامت در مریدان به واسطه فیض مند طالبان صادق خواهد گردید
فریاد حافظ این همه آخر بهرزه نیست
هم قصه غریب و حدیث عجیب هست

حسن ملاحظت این ترقیم در نظر عشاق در دادی آفاق جلوه گرانات زیاده برای تابش
اظهار نه فهم من فهم

الاد پرده می گویم تمساشا کرده چیزی

سخن جان است عریان چون تو انم ساختن جان را

الهی مولای ربی خدای کار ساز همتای این شرمنده را د جمع ناظران این کتاب بل
جمع اجباب را رسوخی کامل بر محبت خاک ر و بان درگاه احمدی و جارب کشان بارگاه معصومی
تا وقت خاتمه و نفس آخرین که حتی اِذَا بَلَغْتَ الْحُلُقُومَ وَ اَنْتُمْ حَيْنِيذٍ تَنْظُرُونَ
نشان آن است محض به فضل خود عطا فرما در این حشر این عاصیان را چنان رحمت نما و کیفیت
نشان باین دو نشان احمدی و معصومی فرما و تقصیری که درین تحریر و سابق از آن از محرر بر ظهور
آمده بحرمت این دو بنده مقبول به لطف عظیم خود عفو نما و باین قرین صراط المستقیم به نساد
مشکلات نقد وقت آسان فرما اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ اِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ

۱۵

ولختم المفتاح التاسع بالدعاء الماثور اللهم اني عبدك و ابن عبدك و

ابن امتك في قبضتك ناصيتي بيدك ماض في حكمك عدل في قضايتك اسئلك

بكل اسم لك سمت به نفسك او انزلته في كتابك او علمته احدا من خلقك او

استأثرت به في مكنون الغيب عندك ان تجعل القرآن ربيع قلبي و جلاء غمي و

هني و نور بصري و صلى الله تعالى على خير خلقه محمد و آله و صحبه و اتباعه

۲۰

و بارک و سلم -

خاتمه حسنه

(۴۳۱) خاتمه حسنه که برای حسن خاتمه مقرر گشته، تائید فضل لم یزلی و سابقه عنایت ازلی درین امر رفیع القدر شمول این عاصی تباه کار و خسته دل نگار فرماید - وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ - اللهم احسن عاقبتنا فی الامور كلها واجبرنا من حزی الدنیا وعذاب الآخرة اللهم انت ربی لا اله الا انت خلقتنی وانا عبدک وانا علی عهدک ووعدک ما استطعت اعوذ بک من شر ما صنعت ابوء لک بنعمتک علیّ و ابوء بذنبی فاغفر لی فانه لا یغفر الذنوب الا انت والصلوة والسلام علی من قال شفاعتی لا اهل الکبائر من امتی وآله وصحبه واهل بیتهم وکل ورثتهم و ما شرامتهم بصدقته بعدد ما اظلم علیه اللیل واشرف علیه النهار - ۱۰

بگوش طرادت سروش دولتمندان خزان احمدی و نقشبندان صحائف معصومی که به سر سردی طغوف گشته در نظر دور بینان بارگاه صمدان اشعاعات جمال احمدی از سر اوقات عظمت قیومی بصد کرشمه و دلال می در آیند و الهیان آشفته حال را به معانی و الامتقال می ربایند و مثل بلبلان بهار در چمن و احادیث گل اند و به ریحان دزرگس نمی گرایند - ۱۵

نهی صد دسته ریحان پیش بلبل نخواهد خاطرش جز بجهت گل بر بنفشه سیل نمی فرمایند و بر نسرین توجه نمی نمایند بعضی از اسم صفت جز ذات معری از نسب و اعتبارات نمی خواهند واضح باد که شناسان قهر هویت که به کمال مرتبه انسانی داخل شده کار خائض نجات را بر فضل خالق البریات تصور نموده کبریائی مطلوب را - ۲۰

با وجود غلبه امواج رحمت در مقدمه رجوع و انابت بدون توسل وسیله بحکم و ابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ - مستصعب می انگارند و وسیله اقوی برای این امت مرحومه که خیر الامم است

ذات حضرت سید العرب والعجم است صلی الله تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وصحبہ وبارک وسلم۔
 اما جاہ وجلال و عظمت محبوبیت آنحضرت علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام
 باوجود رافت و رحمت و عرص که بر امتانست به مرتبه آں است که بدون وسیله پیش بردن
 مطلب و به عرض باید رسالت رسانیدن خیلی دشوار است، چنانچہ از کمشوقات حضرت ایشان
 ﷺ در مفتاح سوم در محلی که تحریر یواقیت در آمده دریا قوتہ بنفتم و نیز در ہم به تصریح
 ۵ مذکور گشتہ و چون نیابت سید المرسلین علیہ وعلیہم وعلیٰ آل کل من الصلوٰۃ افضلها ومن
 التسلیمات اکملها بر ذات مبارک حضرت ایشان (۴۳۲) به طریق اکیلیت از راه قیومیت
 و اصالت و محبوبیت ذاتی و کمال انفعالی ثابت است و عالمی از وجود مسعود متوسل گردیده
 را ہی به بارگاہ محمد صلی الله علیہ و آلہ وسلم بہرسانیدہ کامیاب ۔

روشن از پر تو رویت نظری نیست کہ نیست

فتی خاک درت بر بصری نیست کہ نیست

پس این عاصی آوارہ کہ ہموارہ گرفتار شہوات نفسانیت غیر از تو سل معصومی کہ ناشی از
 بحار قیومی است و راہ وصول در حضرت رسول صلی الله علیہ وعلیٰ آلہ وسلم معلوم، پس در
 ہر مقدمہ چنگی بہ دلمان حضرت ایشان باید زد و عودۃ الوثقی را بہ دندان محکم باید گرفت تا ظاہر بہ
 قبولیت این جای کہ مرکز صراط مستقیم است را ہی بہ قبولیت حضرت رسول کریم علیہ وعلیٰ
 ۱۵ آلہ الصلوٰۃ والسلام نمود ازین عاصی تباہ کار گرد و فلاح نشاتین ازین گرداب ضلالت
 کہ کثرت معاصی شامل حال دارد میسر آید وَمَا ذَا لَکَ عَلَی اللّٰهِ بِعَزِیزٍ۔ ازین جہت
 خاتمہ مختصر بر دو کنز باید گردانید۔

کنز اول در بیان خزان و دفائن قیومی کہ مناسب مقدمہ و منقحات تسعہ بودہ
 اند و در آن موضع بہ سبب نسیان و یا وجہی از وجہ معتبرہ دیگر کہ در آن وقت لاحق گشتہ
 ۲۰ بر خاتمہ موقوف مانده بہر حال بر امور باقیہ ابواب گذشتہ کہ لا بدیہ اند مقرر گشتہ چون میقل
 لسانی کہ شمشیر عربانی صاحب معانی تصفیہ پذیر گرد و دشایان آن شود کہ از مداحی حضرت
 رحمۃ للعالمین سید الانبیاء والمرسلین صلی الله تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وجميع المرسلین
 والملائکۃ المقربین و اهل طاعة الله اجمعین وسلم وبارک برای کسب سعادت
 قایل و مستمعین بامید حسن خاتمہ ادا نموده آید لہذا کنز دوم در مداحی آن سرور علیہ وعلیٰ آلہ

الصلوة والسلام مقرر گشت - رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ
وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ

کنز اول - بعضی از اسرار غریبه و معارف نادره که در خلوات خاصه و جلوات مخصوصه بر زبان
الهام ترجمان جاری گشته و یا از مکتوبات شریفه بطریق موسسه و باین حقیر قلیل البصاعت پاره از راه وایت پاره از
راه درایت رسیده در قید قلم می آید - رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ -

حضرت ایشاں رضی اللہ عنہا با دجودی که محبوبیت ذاتی داشتند و به نظاره آن از
سرتاقدم می کدافتند و همواره داله نشاء خود بودند چنانچه نگاه دل عاشق می ربودند

بیک کرشمه که در کار آسمان کردی هنوز می پرداز شوق چشم کوکب ها
اما در عشق مطلوب بی همتا در عاشقی بی بدل بودند و به درد و سوز شیفه جمال رب جلیل
۱۰ تعالی ازیں جا است که خود ایں بیت را در مکتوبی بنام جانان بیگم است (۴۳۳) تحریری فرماینده
عاشقان هر چند مشتاق جمال دلبرند دلبران بر عاشقان از عاشقان عاشق تراند
یکی از برگزیده های روایت نموده که در بعضی الحجا حضرت ایشاں بعد از گریه و استغفار
ایں دو بطره هندی را به سوز تمام می خواندند -

دو بطره - ایک ابہاگی کلیری رین موٹی اکلائی ایک جو ساجن چت چڑھی سوئی لئی جگای -
۱۵ مفهوم آن برای پارسی گوینان تحریری نماید تا خلوت الفاظ هندی در ذائقه صاحب
طبعان آن لغت جای گیر گردد - یعنی زنکه کشته طالعی سیاه سری تمام شب در محبت معشوق از
غلبه درد عشق مردشورش کنان و دیگری که مقبوله او گردید خفته را بیدار کنان در خواب گاه
خاصه خود طلبید -

بلی هرگاه از احوال رئیس محبوبان محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وعلی آلہ وسلم
۲۰ خبر داده اند کان رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وعلی آلہ وسلم دائم الحزن متواصل
الضک محبوبان دیگر که اولوش خود ایں نعمت بهیہ اند البتہ باید که ایں نعمت کہ باین صفت کمال
موصوف باشند - پس معلوم شد کہ بہترین امتعا ایں دارد در حزن است کہ مقبول سید المخلوقات

۱۰ د - پاره از راه وراشت اند ۱۱ د - رب الجلیل

۱۲ م - "ایک ابہاگی کلیری رین موٹی اکلائی ایک جو ساجن چت چڑھی سوئی لئی جگای"

گشت علیه وعلی آله الصلوة والسلام بل در حضرت خالق البریات قرب و منزلت
 بهرسانیده حضرت قدسی سمات انا عند منکسرة القلوب نشان آن است چه شکسته دلی
 خاصه اهل حزن است - بهر کیف که باشد لهذا نزد حضرت مجدد الف ثانی و حضرت ایشان
علیه السلام ایلام محبوب اهل و الذ نسبت به انعام اوست چه در ایلام رنگی شکسته دلی البته
 کائن است باظهار این معنی که کسی از مخلصان این حضرات عالی درجات گشوده باشد این معنی
 ۵ با معنی که در مکتوبات شریفه مذکور گشته اند که در انعام مراد خود بامراده محبوب ملحوظ است و در
 ایلام خالص مراد محبوب است به مراد مراد خود را اصلاً منافات ندارد بلکه نزد باریک بینان
 از همان عبارت می گراید - فتدبر،

حضرت وحدت قدس سره خوش می فرمایند سه

۱۰ علیه عاشق چه نویسد قلم نشأ درد است ز سرتان دم
 ناله اوتاب ده تار چنگ گریه او جلتزنگ -

احمر - از اکابر احمدیه و اعلیٰ معصومیه مسموع گشته که حضرت ایشان علیه السلام در وقت
 تشریف حرمین الشریفین اهتمام آن نمودند که در اثناء طریق (۴۳۴) مزاری که از مشایخ و علما
 و صوفیه معلوم گردد البته به زیارت آن باید رسید و همچنان کردند که حتی المقدور فرو گذاشته مزاری
 ۱۵ از مزارات با وجود وصول خبر آن نشد گو که از یک میل تا سه میل از راه منحرف هم باشد و هر جا
 به فاتحه و درود ارسال هدیه می گشت و انوار اعزّه عالی مقدار در نظر مبارک می گذشت و
 کیفیت احوال آن ارباب کمال معلوم قدوه اولیای ذی الجلال می شد و پیش خلص اجاب
 مذکور می شد چون عبور از دریای شور بآل طرف واقع شد تمام دشت و جبال را پر از انوار
 نبوت و مالا مال از اشعات رسالت یافتند و هر قدر که نزدیک تری شدند معامله را به نوع دیگر
 ۲۰ می دیدند الی دخول المدینة السکينة، علی ساکنها افضل الصلوة و اکمل
 التسلیمات - و چون رجوع هندوستان به موجب استرضاء سید الانس و الجان علیه وعلی
 آله الصلوات والسلام اتفاق گردید، زیارت مزارات متبرکه که باز اختیار گردید پس که نظر
 نهند بر انوار رسالت گردیده بود اصلاً انوار این ارباب ولایت مستقل نظر کیا اثر قبله

له م - "قلم" ندارد

اصحاب هدایت نمی گشت و مثل کرم شتاب می معلوم گردیده

بلی هر جا شود مهر آشکارا   سهارا جز نهان بودن چه مارا
در خاطر مبارک مکرر خطور نمود که حضرت مجدد الف ثانی علیه السلام هر چند که به کمالات نبوت به طریق دراشت متصف بودند اما منصب ولایت داشتند و از آن جا قدم بیرون نهاده بودند که منصب نبوت ختم یافته است. پس انوار ایشان هم از قبیل به نظر خواهد آمد و اخروی بر آن نه خواهد نمود چون از دارا بخلاف شاه جهان آباد متوجه دارالارشاد سرسبز گردیدند همان انوار که در عرب پر تو انداز گردیده بلا تفاوت جلوه گر شدن گرفت و هر قدم بر میزدی کشید و هر منزله از منازل معامله به نوع قرب مدینه منوره می گردیدند حیرت بر حیرت می افزود تا آنکه روز دخول سرسبز همان معامله که در دخول مدینه شده بود ظهور نمود چون در روضه منوره درآمدند گویا روضه مقدسه مطهره حضرت پیغامبر یافته علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام و حضرت مجدد الف ثانی را به جا و تمام مشاهده نمودند آنحضرت صلی الله علیه و آله از خطره ایشان اعلام می بخشند و می فرمایند که کدام وقت است که حضرت پیغامبر علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام از غایت ذره پروری دامت فواری دریں جانبی باشند و این روضه منوره را به وجود مسعود منور نمی فرمایند،
مصرع

شاهان چه عجب گر به نوازند گدا را

بلی تخمیر طینت خاصان این جای از خاک مدینه است ازین جا بزرگی و فضل و مرتبت و قرب و کمالات نبوت باید دریافت که اگر ولایت ثلاثه صغری و کبری و علیا (۴۲۵) مجتمع شوند قطره محقره از محیط کمالات نبوت و رسالت نمی شوند فکیف جمعی که به منصب نبوت ممتاز اند، فضل آنها از راه نبوت است نه از راه ولایت که نبی را در ضمن آن حاصل است تحقیق این مجت در مکتوبات حضرتین قیومین قدسنا الله سبحانه باسراها با توفیق شائسته پُر بسیار است ازین جهت دریں جا بر اجمال سخن کفایت افتاد.
چون جمعی از صوفیان دریں جا به خطاب کشفی مغالطه نموده است ولایت را از نبوت افضل نمیده اند و مقلدان آنها که به حال هم نه رسیده اند این سخن را تمسک گرفته

لح م - از منازل ندارد - د - هر منزله از منازل

در ضلالت افتادند هدا هم الله سبحانه سواء الصراط جای آن بود که تفصیل این سخن ادا می شود
فقیر قدری از این سخن در جای ازین کتاب نوشته است درین جا رجوع باید نمود اما چون ذهن سائل
بر آن رفته که ولایت را رو بحق است و نبوت را رو به خلق است وی را اجوبه بکتوبات بالفعل
کفایتش نیست بنا بر آن اظهار می نماید که نبوت و ولایت هر کدام را در وقت عروج رو به حق
است سبحانه و در وقت نزول رو به خلق اما عروج نبوت ارفع و اکمل از عروج ولایت است
چنانچه نزول آن اتم و احکم از نزول ولایت و اصل از کمال عبارت از آن است که هر دو مرتبه
در نهایت خود غنهی کردند کما هو من اجلی البدی هیات امام بانی قبله و جهانی حضرت محمد الف ثانی
ﷺ در مکتوبی از مکتوبات جلد ثالث می نویسند :

فتح - جاہلی ازین سری گوید الولاية افضل من النبوة و دیگری از عدم آگاهی این معامه
در توجیه آن می گوید ای ولایة النبی افضل من النبوة کَبُوتَ مِلَّةٌ تَخْرُجُ
۱۰ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ أَنْ يَقُولُوا إِلَّا كَذِبًا - ثم کلامه الشریف -
قائل این قول شیخ ابن عربی است قدس سره و موجه آن عارف جلم که شارح مفصوص
است نور الله مرقده چوں این سخن از اکابر سرزده است رخنه در کمالات آنها انداختند
همان بیت عارف روم برد الله مضجعه بین این حال است
۱۵ هر چه گیرد علتی علت شود کفر گیرد کمالی ملت شود
حضرت محمد الف ثانی که بانی مبانی این اسرار دمعانی اند بعد از تحریر سطور مسطور در
بارہ شیخ می نویسند :

فتح - سبحان الله شیخ باین گفتگو و باین شطیات خلاف جواز از مقبولان به نظری در آید و
در اعداد اولیاء مشاهده می گردد آری گاهی هست که به دعای رنجند و گاهی بود که به
۲۰ دشنام می خندند و دکنده شیخ در خطر است و قبول کننده او با سخنان او که مخالف
شرع اند نیز در خطر شیخ را قبول باید کرد و سخنان شیخ که مخالف شرع اند قبول نه باید کرد
این است طریق دستور و قبول و عدم قبول شیخ که مختار این فقیر است -
و در مواضع مختلفه مکتوبات شریفه فصل (۴۳۶) شیخ قدس سره بسیار است در

مکتوب اول جلد ثانی می نویسند :

فتح - پس شیخ بهان متقدمان^ل این طائفه علیه اندوهم حجت متاخرین ایشان گشته اند
پس تابعان حضرت مجدد الف ثانی البته معتقدان شیخ اند چون سخن قلق انگیز مخالف
آرای صائبه علماء اهل حق است شکر الله تعالی سبهم برای خاطر سائل که فاضل معتد به است و
با وجود آن درین مسئله تقلید شیخ اختیار کرده ناچار به فضل ذکر و تطویل کلام بلا تصور اختیار نموده

ومن بعد هذا ما يدق صفاته وما كتمه احظي لديه واجمل

احمر - یکی از مشایخ نواح کابل به حضور احقر الانام از حضرت قبله گاهی قطب الاقطابی قدسنا
الله سبحانه بسره الاقدس سوال آن نموده که شخصی از من سوال کرده که حضرات سرزمند اکثر
از یاران خود با اختلاف متعیده می بخشند اگر آنها کامل اند تقیید چیست ؟ و اگر ناقص اند پس
سرانجام کار یک کس را هم نشانید فکیف که ده یا بیست کس را تربیت نمایند ؟ در جواب گفتم
هر نبی و هر ولی را مسلکی است ایشان برای خود وجهی فهمیده باشند آنحضرت و الامرتبت قدس سره
فرمودند که اصل در طریقه ما که طریقه خواجهای بزرگوار است ذکر چند کس که جمع شده گویند انفع
است از ذکر یک کس که تنها در خلوت به کند که انعکاس و انصباع یکی برد دیگری افتاده معامله
هر یکی را پنجه می سازد و کار واحد را سرانجام می دهد این قسم اجازت معدوده را سفارت می گویند
و به خلافت تغیری نمی نمایند به موافق حکمت و مصلحت که ایشان را در آن وقت از راه اجتهاد خود
لاحق می شود یکی را سرگروه چندین از مخلصان ساخته با اجازت معدوده سرافرازی نمایند و توجه
و جیه خود را درین ضمن به حال او مرعی دارند تا آنکه آن مجاز را خلیفه مطلق می گردانند و حال او
را به کمال می رسانند و منتبانش هر یکی به موافق نصیب و استعداد خود فیض مندی شوند حقیر بر تعصیر
از درین موطن جواب دیگر که در وقت دیگر به تقریب دیگر از آن عالی مرتبت قدسنا الله
سبحانه بسره الاقدس استفاده نموده است و سابق درین کتاب مذکور هم گشته بخاطر رسیده
که اگر اصل این اجازت معدوده از اکابری که پیش حضرتین قیومین رضی الله تعالی عنهما گذشته اند
بنیاد شده چنانچه از معتبری آن هم اتفاق یافته پس این سوال به حضرات سرزمند عمو نمی نماید و هر
صورت حضرتین قیومین در کن و بکن بزجمع امور مامور بوده اند، این اجازت هم در حق اشخاص

له د - "متقدمان" ندارد   له م - "لعل شکر بارکشوند"

به موجب امر مولی ذکره اولی به وقوع پیوسته فلا مخطور قطعاً.

- و در باره عالی حضرت هم این معنی حضرت ایشان از زبان عارف جمیل شیخ محمد اسماعیل سلمه ربه مسموع گشته و دیگر ابناء کرام آن امام بهام هم اگر به حصول این کرامت بهیه ممتاز باشند لیس محلا للتعجب و از حضرت مرشدی (۲۳۴) قبله گاهی رحمته الله علیه چه نویسد که از حضرت ایشان رحمته الله علیه به بشاراتی بشر بودند که بعضی از آنها را به فرزندان خود هم نه فرمودند کما عرفت فی الكنز الاول المبارک من المفتاح الشامن و دیگر از خلفاء اکبر باین دولت ممتاز باشند خود داخل این نوید اند و اگر باین مرتبه نه رسیده اند تقلید خستین القیومین رضی الله تعالی عنهما حجت کافی است علی الخصوص که از روی الهام و یا اجتهاد فرموده باشند عین حق و کمال صواب اند اصل جواب و سوال آن است والله سبحانه اعلم که از آل حضرت و الاثریت مذکور گشته است و این هم علاوه همان است که به توجّه شریف مرقوم شده والله سبحانه اعلم.
۱۰. احمر - یک باری تشریف حضرت ایشان رحمته الله علیه جانب بنام که از قصبات مشهوره حضرت سرهند است به تقریب زیارت عارف معنوی شیخ زین الدین بنوری قدس سره که در این جا آسوده است اتفاق افتاد بر مزار شیخ بزرگوار ساعتی مراقب نشسته زود برخاستند و بر سر قبری از قبور خارجه که قریب به تربت شیخ بوده و هیچ کس او را به بزرگی نمی شناخت رسیده مراقبه طویل فرموده بعد از برداشتن سر مبارک با اصحاب عنایت فرمود که شیخ زین الدین بنوری قدس سره ۱۵ از اولیاء گذشته اند و به قطبیت این دیار سرافراز بوده و قبولیت عظمی داشته چنانچه تا امروز در تزیینات و تصرفات نمایان حتی الآن که از وصال او صد سال گذشته جلوه گرا اهل اعتقاد اما صاحب این قبر نسبتی ممتاز است که دریافت آن مگر چشم کمال ارباب کمال نماید عجب است مردم این جای ازین عزیزم ترفع الاحوال غافل اند و حصول مرادات را به توجّه وی در یوزه نمی نمایند و او را وسیله مقاصد ضروریه خود نمی سازند که نسبت وی نشانی از اصالت می دهد و رنگی از بی رنگی می بخشد.
- ۲۰.

احمر - از بعضی صاحبکات که به واسطه بنات حضرت ایشان باشند مسموع گشته که یک باری حضرت ایشان رحمته الله علیه با اهل و عیال متوجه سفر شاه جهان آباد بودند چون از تھانیر و کرنال

قدم بیرون نهادند نام دوم وضع از نسیان آن صاحب نه از راقم شکسته روزگار القصر بر قبرستانی عبور
 کرامت موفور واقع شد از پالکی مبارک فرامده به مراقبه طویل پرداختند تا آنکه اهل قافله به منزل
 رسیده آرامها نمودند قریب به عصر برخاستند، ملازمان رکاب که ناظران چهره بلانقاب و عاکفان
 حجره آفتاب بودند استفسار این مکتب تواضع و آداب نمودند فرمودند: در حدیث آمده است که چهل
 عالمی بر سر گورستانی به گذر چهل روزه عذاب آن گورستان را برمی دارند چوں گذر ما باین گورستان
 واقع شد اموات این جای به نیازمندی تمام رسیده (۲۳۸) معروض داشتند که به برکت این مرد
 عذاب چهل روزه ما برداشته اند و این حکم خود بر هر عالم است از تشریف حضرت ایشان که قیوم زمان
 اند امید داریم که تخلص عذاب تا روز حساب میسر آید به موجب التماس آنها که به کمال احکاح بوده
 فراهم آمده به تضرع ساختیم ملهم شدیم که عذاب چهل ماه از شفاعت شما ازین اهل قبور برداشتیم
 باز ملتمس شدیم که رحمت تو واسع است امیدوار میزدیم حکم شد که چهل ساله عذاب دور نمودیم باز لطف
 اتم که شامل حال این بنده است وسعت ساخته به تضرع پرداختم نداد و دادند که تا قیام قیامت
 عذاب این مقبره برداشتیم. والحمد لله الذی بعزته وجلاله تم الصالحات اهل قبور
 مسرور شدند و ما شکرگویان بر خاستیم باعث این مکتب این بود.

۵

۱۰۰

سبحان الله شان معصومی و فحامت قیومی ازین نقل گذشته باید دریافت که جمعی از
 مومنانی معذبین را عذاب الهی تملیص داده درهای مغفرت را بران وحشت زدگان نقل گذشته
 باویه حسرت کشانیدند و بکار رحمت ناقتنای را در جوش آورده تا طلوع صبح قیامت لیالی مسکنت
 آنها را متکفل آن است گردیدند اگر باین عنایت کریمانه نظری جانب این عاصی شرمنده فرموده
 وسیله نجات از جمیع آفات و نکبات گردند و یسر کامل بر این عسر شوند در تحریر غامته الکتاب عطا
 به کنایند از شعبه های تفرقه مخلصی بخشیده راهی به جمعیت به نمایند و در آفاق و انفس
 گذشتانده در شاه راه احدیت مطلقه که در آن با وصف شایسته و مشهودی خود به خود جلوه گراست
 بیندازند از تصرفات قویه کریمانه مستعبد نه خواهد بود که این حقیر چه تقصیر در جمیع مصائب صوری و
 معنوی توجبه روحی حضرت را نفع از صد هزاران اکابر اعیان که کار را با آخر رسانیده اند می دارند و
 نزد محیط کمالات آن امام صفاییشان قطره محقره تصویر می نماید به موافق ظاهرشان تصرف روحی

۱۵

۲۰

آن قدوه درویشان نه باشد می نماید.

- ابيض - یکی از اغنیای این وقت به منصب عمده ممتاز است و به خدمات شائسته سرافراز و به دست این بی بضاعت ارادت حضرت ایشان حاصل نموده مکرر پیش فقیر بیان کرده که در ایام گردش سلطنت که بعد بهادرشاه به پسر اکبروی تعلق گرفته چوں از دار السلطنت لاهور متوجه دارالخلافه شاه جهان آباد گشته روز منزل دارالارشاد سرسند من هم به عسرت تمام دینی سرانجام به رفاقت لشکر داخل آن بلده که بعدا کرمین الشریفین خیر البلاد است گشتم و از اهل عسکر و صف روضه معظمه حضرت ایشان شنیده با وجودی که فاقه هم داشتم به امید تصرف جانب آن روضه مقدسه دیدم آنچه دیدم هر چند در آن بحر ندر چوں استغراق حاصل گشت خطر و دنیا دیر بحال آن نه داشت که به قسمی هم تا قلب منویری تواند رسید اما از آن طرف در عین استغراق این بنده شرمنده معلوم شد که فلانی چوں (۴۳۹) به اضطرار دریں مزار پرانوار رسیده این سه خرج به گیر و به جمعیت تا شاه جهان آباد تو واسپ تو تناول نموده به شتاب و بعد چندی بدولت عاجله ممتاز می کردی و محمود اکثری از اغنیای می شوی چوں به افاقت آدم از روضه مطهره برآدم دیدم که شخصی سراغ من می نماید مقابل دست داد بسیار خوش وقت شدم و گفت که فلانی برای تو مبلغ سه صد روپیه فرستاده است به انبساط تمام گرفتم و به جلالت تمام دارالخلافه رسیدیم بعد رسیدن حلقه ارادت در گوش به کمال منت و سعادت نهادم.

۱۵

- و این قبیل تصرفات روحی را که خود دیده و از معتبران دیگر شنیده تا کجا تعداد نماید هر مریضی که به مقتضای کرم معاملت اش نه رسیده باشد البته اگر رجوع در آن روضه نماید و یا مجاوران این جا سر نیاز پیش نه بد بلا توقف شفا است و اگر به میرم دست بوس نموده باشد حسن خاتمه را رجاء چوں آغاز و انجام این نسخه مبارکه مقامات معصومی و الهامات قیومی است با وجود ذکر احوال حضرت ایشان به مشکل کشای قاریان و مستمعان بشره است، چنانچه در خطبه کتاب ذکر آن بسیار گذشته و حل مشکلات و ترقیم آن از حد زیاده دیده ازین جهت در خاتمه کتاب آن رجاء مندر چند مزید انعامات دارین و کمالات نشاتین است که طالب صادق بر هر مرادی که خواند و یا نویسد

۲۰

۱- در "عمده" ندارد ۲- م - داصل ۳- در "دنا شاه جهان آباد به ۴- در مبارک ۵- حلاوت تمام رسیدیم"

و یا به شنود زودتر کامیاب مطالب گردد بلکه از جمیع مطالب حظ وافر گرفته به مقصد اقصی برسد و
این معنی از احدی تخلف نبردند که ریشه از دولت معصومی سیراب آمدی می سازد و گرفتاران را
از بند تعلق آزادی گردانند

هنوز اندک شعوری دارم ای ساقی ز من مگذر

بچشم مست خود تکلیف کن این جام خالی را

چه توان کرد علوهیست هل من مزید را خواهان است و سموفطرت خلف رشید
را خواهان مگر توجه مجاوران روضه پاک مدوی فرموده و عنایت خادمان آن مرقد مر تفع الافلاک
دستگیری نموده این خاک نشین بادی مذلت را بر اوج افلاک پرواز دهد و شورش اضطراب قابل
قبول صاحب مقام لولاک گرداند علیه و علی آله الصلوٰة والسلام این همه شورش و فریاد و
ناله شعله بنیاد نیز از اقبال آن کعبه آمال و آمانی بدست آمده چنانچه مکتوب هشتم جلد اول که با اسم
ارشاد پناه میر محمد نعمان قدس سره مشعر باین معنی است (۴۴۰) سطری چند از آن مکتوب بلند
برای شائقان ارجمند ایرادی نماید :

فتح - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - مخدومان از غروی باز شوری و دولوله در نهاد این بی چاره

ایداغ کرده اند و از پیشگاه طینت این آواره را مخرب به خمیر عشق و شراب جنون نموده
لیکن به جهت ضعف مدرکه و غلبه شهوات طبعی آن طینت اصلی کالمستور بود گاه گاه
سری می کشید و اکثر اوقات مخفی اما یقینی باین معنی از آن باز حاصل بود همواره از سر
او این ندا سری زد

دل آلامی که داری دل درو بند دگر چشم از همه عالم فرو بند

و آن معنی رفته رفته به مرور ظهور کردن گرفت دقوی شدن پذیرفت و بحکم فَإِنَّ
حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ - درین ایام آن نشه از سر نو تازه گشته ست و با چندین
طلبل و نفیر سر کشیده شوریدگی خاص در دماغ بهم رسیده است و سودای تازه در سر پیدا
گشته ، مصراع

در سرم سودای شیرین دلبری ست

(مصرع دیگر)

جنونی من حبیبِ ذی فنون

(اشعار دیگر) -

گذشت آنکه چون افسرده چند دلم بودی بخواب و خورد و خورسند
کنون دل را زمان حق پرستی است حریف عشق را آغازِ مستی است ۵
ازاں ست که هرگاه قلم بدست می گیرد که به عزیزی چیزی نویسد و در یوزة توجه و دعا نماید
جوشی از اندرون بر روی کاری آید و قلم را بجای دیگری اندازد - انتہی کلامه
تَوَافَّقَ اللَّهُ تَعَالٰی عَلَیْہِ

و آن مکتوب طویل ازین جا کسی توهم آن نکند که این معاملات مبنی از تلویات است
شان حضرت ایشان اگر چه ابتداءً مال ایشان هم باشد به مراحل ازاں بالاتر است زیرا که در آخر ۱۰
همان مکتوب خود می نویسد -

فتح - باید دانست که این همه اختلافات بمقتضای کُلِّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنِ نِسْبَتِ بِصُورَتِ
و ظاہر اوست حقیقت و باطن او به موجب الآن کما کان متمکن و بیک رنگ
است بلکه از تمکین و یک رنگی گزشتہ به بی رنگی پیوستہ است الی آخره -

پس این حقیر بقیسیر چون منظورِ نظر حضرت پیر دستگیر است تَوَافَّقَ اللَّهُ تَعَالٰی عَلَیْہِ و پیش دو ۱۵
مرشد که اخذ طریقہ نموده است هر کدام اسمِ سامی حضرت ایشان در وقت تلقین ذکر گرفته و خود
! در میان نہ دیدہ چنانچہ سخنی ازین باب در مقدمہ کتاب مذکور گشتہ است و به مرایای دیگر ہم
خود را ادیسی حضرت ایشان ہمیدہ پس این شورش و اضطراب کہ به ظاہر وی از ہر راہی کہ دیدہ
لوش دولتِ خاصہ معصومی ہمیدہ و تمکن باطن وی نیز از آثارِ بخششِ قیومی است باجملہ در دو
۲۰ واکہ پنج آل چون خوب غور نموده شد شجرہ شفا است ہمہ از بتان حضرت ایشان روئیدہ بر
فدویان صفا کیشان کلی ازاں رسیدہ است -

در دم از یار است (۴۴۱) و در ماں نیز ہم
دل مندائی او شدہ حباں نیز ہم

لہ در م - "گذشت است"

لیکن ازیں جا کہ خاتمہ کتاب است امید کشائش مشکلات و به نودی حصول مرادات از
توجهات آن قبله اولیاء عالی درجات بلا حساب است والا حدیث عشق را پایانی نیست و در
محبت را درمانی نه هر چند به صورت بنیان دریافت این معامی و دشوار است اما نزد ارباب کمال
که بالانشینان مخلص بی زنگی اند و در نهایت سهولت و غایت لطافت اسرار واجب الاستتار
است ۵

طلب مستانه آمد گفت گویم نمی دانم شدیم یا سبویم
حجاب سخن هر چند دور می نمایم از غایت ارتفاع غلبات شعاع مانع ادراک چشم سود می گردد
و با وجود بداهت مطلب محتاج استدلال می شود ۵

تلخ کردی زندگی بر آشنایان سخن این قدر صائب تلاش معنی بیگانه چیست
۱۰ غلص کلام آنکه قدمی از خزان مصومی که نشاء آن از وعا عند الله باقی است به زبان شکسته و
دل فروخته می نمایم وجود قیومی منظور داشته امیدوار مواهب و عطایا ام ۵
مفلسانیم آمده در کوئی تو شیء الله از جمال روی تو

از انجام که دانه کرم به وسعت هم موصوف است البته به سهولت فائض المطالب می شوم
من دق باب الکرم انفتح و این مواهب کریمانه را شامل جمیع قاریان و ستمان کثیر الاختصاص
۱۵ می فهمم بهر حاجت مند خواندن و خواناندن آن سریع الاثر می یابم ان شاء الله تعالی - هر چند
معاصی کثیره صغیره و کبیره گاهی که منظوری شود خود را شایان این مقالات فخمه نمی داند و استحقاق
این عنایات کریمانه نمی انگارد اما ازیں جا که مستحق کرامت گناه گارانند چشم کرام همواره بر حسن معاصی
گرفتار و دیده عنایت بر چهره خجالت شرمسار البته این رجا بر خاست ۵

می توانی که دهی اشک مرا حسن قبول ای که در ساخته قطره بارانی را
۲۰ احمر - روزی نظر مبارک حضرت ایشاں علیها السلام بر بعضی از ابنای صغیر برادر بزرگ خود عالم
ربانی شیخ محمد صادق قدسنا الله سبحانه بسر الاقدس افتاد فرمودند روح شریف ایشاں را
می بینم که حلقه کنال گرد این اطفال می گردد و در حم حضرت ایشاں بر اولاد ازید از همه ایشاں است
علی الخصوص نبیره دختری که بحکم سنت محبوب تراند اگر باین اعتبار توجیه کریمانه و تفضلات قیومانه را

لمحوظ داشته راجی حصول مطالب گردد نیز بر محل است کلیه آنکه نسبت نسبی این اکابر مشروط
بر محبت است و این محبت را جزء ایمان می دانند و از دیاد آن رسالت می نمایند آنکه قَرِيبٌ مُجِيبٌ
و از غلبه همین محبت (۴۴۲) راه وصول در حضرت رسول علیه و علی آله الصلوٰة والسلام به کمال
آسانی میسر و از اهل خبر بشر پس باستصواب حضرت ایشان عرض احوال در حضرت رسالت
ﷺ باید نمود

۵

کزان شاه محبت داد یا بیم	بیاتاسوی پیغمبر شتابیم
والعذر عند رسول الله مقبول	ولقد اتيت الرسول معتذرا

(مدح سید الانبیاء ﷺ)

کنزدوم - در مدحی شاه بارگاه نبوت زینده معرکه ارباب فوت شمس فلک حقیقت بدر
 ۵ دشت طریقت صاحب مقام محمود شفیع یوم الموعود بالانشین مند والانگین حلقه لولاک سرود
 بالای بستان رسالت شمشاد والای گلستان هدایت ماهتاب ثبستان جلالت آفتاب صبح معدن
 الجود والکرم والهم سید الانبیاء والرسول والولی العزم خاتم الانبیاء خاتم المرسلین وارسله
 رحمة للعالمین وکان نبیاً وادم بین الماء والطین واذاکان یوم القیامة کان هو
 امام النبیین وخطیبهم وصاحب شفاعتهم الذی قال نحن الاخرون ونحن
 ۱۰ السابقون یوم القیامة وانی قائل قولاً غیر فخر وانا حبیب الله وانا خاتم النبیین
 ولا فخر فهو افضل الانبیاء واکملهم ظهوراً واقربهم منزلة واجمعهم کمالاً
 واشملهم جمالاً واتمهم بدرراً وارفعهم قدرراً واعظمهم ابهتة واقومهم دیناً و
 اعد لهم ملة واشرفهم بیتاً واکرم نسباً

خدایت اما خداوند گار
 بجاں پروری نائب کرد گار
 ۱۵ ازاں معبود تا این عبد مختار
 نباشد فرق جز یک موی هوش دار
 حلول و اتحاد این جار و نیست
 احدا حمدند و بنده خدا نیست
 محمد سرور اولاد آدم
 وجودش باعث ایجاد عالم
 چو در بارغ رسالت سرو ادغات
 قبائی سروری آمد بر دراست

لولا له لما خلق الله سبحانه الخلق ولما اظهر الربوبية ، فلک طفلی او فلک حویلی
 ۲۰ اور شته وجود بادسلوک است و سلسله ایجاد به دی مربوط کائنات جملگی در فضای و بند
 و کمون کائنات تعالی طالب رضا اوست

آنکه آمد نه فلک معراج او
 انبیاء و اولیاء محتاج او
 نماند بعضیان کسی در گرو
 که دارد چنین سیدی پیش رو

فان رسول الله نوراً يستضاء به
 مهتد من سیوف — الله مسلول

- و اظهار بعضی از حوائج ضروریه بآن سرور صلوة الله و تسلیماته عزشانه و بركاته
جل برهانه و تحياته سبحانه عليه و على آله و صحبه كلما ذكره الذاکرون و كلما
غفل عن ذكره الغافلون صلوة تكون لك رضا و لحقه أداء ثناء آنحضرت عليه و على
آله الصلوة والسلام و التحية و البركات ن از آن قبیل است که زبان این عاصی آواره بیان
کند و یا قلم این بواهوس خیال ترجمانی آن نماید موجود است که واحد تعالی یادی فرماید یا محمد
۵ انا وانت و ما سواک خلقت لاجلک - و مخلوق است که در جواب خالق (۴۴۳) سبحان زبان
می کشاید اللهم انت و ما انا و ما سواک ترک لاجلک غایت مافی الباب عجز و افتقار خود را
بامید شفاعت حال و استقبال بر امید رفت و رحم آنحضرت عليه و على آله الصلوة و التحية
که از قرآن مجید ظاهری گردد لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا
عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ اظهار می نماید و درین کثر اقدس
۱۰ که خاتمه الکنوز است قدری از خزان محمدیه علی صاحبها الصلوة والسلام درج می نماید که
غلبات معاصی را غیر از ذکر آن سرور علیه و على آله الصلوة والسلام تسکین بخش امری نیست
نه آنکه ثناء وی تواند نمود لاحول و لا قوة الا بالله العلی العظيم الودود -

ما انی مدحت محمد ابقالتی ولكن مدحت مقاتلی بمحمد

- ۱۵ صلی الله تعالی علیه و على آله و صحبه وسلم تسکین بخش دولت خوش گوار و نعمت شکر نثار
که شکر آن از هیچ وجه از هیچ زبان گهربار ادا نیاید همین است که در امت اکرم الرسل و
افضل الانبیاء علیه و علیهم و على آل کل من الصلوة و افضلها و من التسلیمات اکملها
داخل فرموده لما دعی الله داعینا لطاعته باکرم الرسل کنا اکرم الامم همین نوید مسرت
جاوید و بشارت نجسته اشارت موجب زندگانی این جهان فانی و باعث امن و امانی باین شکسته
جانی در دهمای پریشانی می گردد و الا این طور عاصی به چه امید رشته خوش زمانی در دست
۲۰ تواند گرفت -

بُشْرَى لَنَا مَعَشَرَ الْإِسْلَامِ إِنَّا
مِنَ الْعِصَايَةِ رُكْنَا غَيْرَ مُنْهَدَمٍ

له در "نمود" ندارد له در "لعا دعی" ..... اکرم الامم" ندارد

هرگاه جرایم منقونہ شمایم خود را موازنه بآل شفاعت مقبوله که تقطّر آن شامل آفاق و محیط قاف
آفاق است می نماید هباء منتشر در تصویر می آید بامید نجات آن آفات این بهانه
حسته ام که بسیار عاجز و دل شکسته ام -

یا رسول الکرم خذ بیدی   ما المعجزی سواک مستندی

کن رحیما لذلتی و اشفع   یا شفیع الوری الی الصمد

صاحب قصیده برده به یک تصنیف آن از مرض فالج شفا یافته و برداء، سرافراز
گشته و مؤلف حصن حصین از قید اعداء که تمام شهر را محاصره کرده بودند خلاصی یافته بر مدعای خود
رسیده تا امروز در آن کتابین شریفین این خاصیت بهره در مانده های مطالب باقی است -

این حقیر که عاصی ترین مخلوقات است و عاجزترین مصنوعات بر جاء مزید آن بکم شفاعتی
لاهل الکبائر من امتی چشم دوخته نشسته است که از اهل این کتاب و رتبه آن سرور

است علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام زیرا که مدح خادم بی تکلف مستلزم مدح مخدوم
است و فضل غلام بی تصنع منجر بر فضل خاوند است، اتمان خادم و غلمان انبیا اند

علیهم السلام - هر حسن که از اینها ظهور فرماید اول ثواب آن به آن نبی عود می نماید، کرامه
الولی معجزة لنبيه شاهد این مقال است اگر چندین (۴۴۴) که مقصود اصلی از این جمع

بهره آخرت است و حسن خاتمه جامع و کاتب و قاری و مستمع از عنایت بی غایت من جانب
مسئول اما بعضی عوارض و آفات دنیادی از آن قبل اند که رخنه انداز معاملات عظیمه و اقرارند

بنابران نجات از آنها به فضل وسیله حضرت رسالت پناهی صلی الله تعالی علیه و علی آله وسلم
پیش از سطور اختتام مامول -

يَا دَبِّ وَاجْعَلْ رَجَائِي غَيْرَ مُنْعَكِسٍ   لَدَيْكَ وَاجْعَلْ حَسَابِي غَيْرَ مُخْتَرِمٍ

و این اداره در نیم نگاه عنایت صاحب سر کار دولت مدار و محرم اسرار واجب الاستقرار گردد
فعال معنی یا عوئل ابای الکرام که رنج قلب تا قالب دودیده و ظلمت معاصی در ظاهر و باطن

یا شفاء العالمین در باب این رنجور را -

برفک تیاره و مگر چه دارد امتیاز   یک هر جا آیت نور است در شان شما

انواع حوادث و اصناف تصدیقات که از شامست اعمال سوء خود در غربت که
از هر طرف هجوم نموده و افلاس دامن جمعیت را پاره گردانیده ناچار مرجع و ملاذ غیر از
ذات اقدس حضرت شفیع المذنبین را ندیده، مصراع

ترحم یا نبی الله ترحم

۵ صلی الله تعالی علیه و علی آله و سلم اگر نه فضل نبوی و عنایت سید المرسلین علیه و علیهم و
علی آل کل من الصلوة افضلها و من التحیات اکملها درین کثرت دیون غلبه هموم و شگرت
فرموده به نتهای مقاصد ساند حال این شکسته بال خسته تر از جمیع عصات می گردد، مصراع

ای ایام صف ارباب رسالت مدوی

دی بحق راز و نیازی که تراست و در اندک توجه کار کشای با نقد وقت است، مصراع

من تنگ ظرفم در دی تهی مینابس است

۱۰

(ابیات) ۳

يَا أَكْرَمَ الْخَلْقِ مَالِي مَنْ الْوُدُ بِهِ

سَوَاكَ عِنْدَ حُلُولِ الْحَادِثِ الْعَمَمِ

وَلَنْ يَضِيقَ رَسُولَ اللَّهِ جَاهُكَ بِنِي

إِذَا الْكَرِيمُ تَحَبَّلَى بِاسْمِ مُنْتَقِمِ

۱۵

هر چندی داند که عصات دیگر را باین چنین سیاه کار نسبتی نیست و کذب در
معاملت را که نصیب وقت اوست با سایر معاصی کدام مساوات علی الخصوص که دیگر کبائر
و صفائیه هم ازید از جمیع عصات در ذات خبیثه صفات کاتب خود موجود اما تفضلات
که میانه سید المرسلین که به طغرای و ما ارسلناک الارجحة للعالمین مسجل گشته شفاعت این بدکار
را به طریق اولی سزاوار که سعادت کونین و اصلاح نشاتین در متابعت رسول سید الثقلین و
۲۰ حلاوت ظاهری و لطافت باطنی با هم در شفاعت نبی الحزمین و امام القبلتین راه صفا در
سروری مصطفی است و انس و وفا هم در مطیعان پیغمبر خداست فالظاهر و الباطن

له در الوداع ۳ د- شعر م- بیاض ۳ م- دی ثابت و موجود

۳ م- "باطن" ندارد ۳ م- مقتدیان

مرحباں من اطلواره والنبوة والرسالت ماخذ آل من انواره الولايات الثلاث
من الصغرى والكبرى والعليا قطرات من بحاره وصلاح الدنيا وفلاح (۲۲۵)
الآخرة موجود آل والمقطعات القرآنية رموز من اسرارہ صلى الله تعالى عليه و
على آلہ وصحبہ وانصارہ وسلم وبارک، تعلق کنزین احمر و ابيض به موجب حدیث
نفس اعطت الكنزین الاحمر والابيض با دست و تر قاب قوسین او ادنیٰ
ہم مسلم با طرف او ادسع آل طرف است و حرف او جمیع الحروف خلقش از نور خدا
است جل و علا و فطرش از خلق عظیم آشنا نام او بانام رب مرقوم و در ثا و معارف و علوم
و دلش خزاین سبحانی است۔

۵

برامت او جاودانی رسولی است کریم و نبی است رحیم صادق است مصدوق و
حبیبی معشوق بشیری است بی نظیر و نذیری است از قادر کبیر صاحبی است مختار و شفیع
است در حضرت غفار ناصحی است عظیم الاخلاق و کاشفی است حجب الانفس والآفاق
امی و کتاب خزانہ در دل خاکی و براوج عرش منزل
سراجی است منیر و داعی است الی اللہ القدر شفا نیست بی خلل و دوائی است
بی بدل ۛ

۱۰

زہی مقصود ایجاب و دو عالم
بنائی نور مہر و پر تو ماہ
نبی آئینہ ذات الہی
احد چوں جلوہ با خود آشنا کرد
بخود عرض جمال خویش داده
توئی آئینہ کس بسۂ افلاک
بساط نسخ بر انجیل جمیدند
بہویت تا در دل رسم است (کذا)

مُحَمَّدُ آبْرُوی ہر دو عالم
بہستی رنگریز صبغۃ اللہ
تناہی خلعت آل لاتناہی
بخولش از چشم احمد چشم دا کرد
مُحَمَّدُ نا چشم بر کشادہ
گرامت می دہد آوازِ لولاک
بہ تمثال تو این کاغذ بریدند
دریں چاک گریباں یوسفی ہست

۱۵

۲۰

۱۔ م۔ بی مثل ۲۔ م۔ .... "آبروی خاک آدم ۳۔ م۔ خلوت
۴۔ د۔ واحد

بقرانت نگاه بی ستارم   بقرانت عنان اخستیارم
 دلی دارم بگام آه بشنو   خدایا رسول الله بشنو

صلی الله تعالی علیه وعلی آله و صحبه وبارک وسلم اگر به وجود شریف مزین
 افلاک گردیدی در کواکب این همه نور نه رسیدی و اگر نه عنصر لطیف خاک را تمنای شفاعت
 در سرودی روز اول جان آنها از غلبه یاس از دروازه جنت چپ و حیران می بریدی نور
 ۵ ثریا رشاقت ادست در قاصی زهره از لطافت او مهر و مه نگران طلعت اویند و بر حبس و بهرام
 جویان خلعت او عطار دیک منشی دفاتر ادست و زحل مستعد به کرامت او مجمع پر ویس بهر شار
 ادست و تفرقه بنات النعش (۴۴۶) هم سری از اسرار ادطوبی و سدره المنتهی اشجار ویند و انهار
 اربعه بهشتی در گلزار او جمعیت به عنایت او دایسته است و علوات به کرامت او پیوسته شرافت در
 اطاعت ادست و محبوبیت در متابعان او قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله
 ۱۰ بس صدقین این چنین پیغمبر علیه وعلی آله الصلوة والسلام خیر الامم باشد کنتم مخیر امت
 نشان ایشان است و به کذبان او بدترین بنی آدم الاعراب اشد کفر و نفاق
 بیان شان دشمن او دنیا به نوازش او معمور است و عقبی نگارش او سرور جلوه ملاحات
 در ذات ادست و رشحات صباحت هم از صفات او، مصراع

آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری
 ۱۵ نصرت و اقبال از کینه غلامان وی اند دولت و اجلال از کمترین بندگان او فرشایی از
 طلعت او است و نور الهی در نکبت او و فردوس یکی از مناظر ادست و اعلی علیین از
 منازل ادست و آثار سعادت در اقتداء ادست و انوار هدایت در ابتداء او
 شمع شرب گر کشاید چهره پر نور را   آتشی دیگر فتنه در سینه نخل طور را
 ۲۰ جبریل و میکائیل علیهما السلام در بان وی اند همه خوبان و جمیل فدوی و اسیر او و امراء و اغنیاء
 همه خوشه چیں اویند و فقراء صبر مقبول دل او و علماء و زهاد خاک رو بان وی اند و عرفاء و عباد

۱ م - "جنت" ندارد ۲ م - "چپ" ندارد ۳ م - شراف
 ۴ م - "جلوه .... صفات او" نسخه "د" ندارد ۵ م - کینه
 ۶ م - یک ۷ م - وزیران

خاک نشینان در اولیاء کمل جادوب کشان شده و انبیاء مرسل ممتنی به دخول امت علیه
وعلیهم السلام علم شریعت در صحبتش میاد آداب حقیقت در خدمتش موجود دین او
ناسخ ادیان است و کتاب او حضرت فرقان دولت او سرمدی است و مرکب او براق همت
او سیر کنی عرب و عجم و هند و عراق ۵

خدا بر سردران سرداریش داد زخیل انبیاء سلا ریش داد
صفر احمد آواره بی چاره که عاصی ترین امت است و شرمنده ترین خلایق است از
کثرت ذنوب زمین باین همه فراخی بروی تنگ تر گشته است و ایام مشرفه حکم لیالی مظلمه
بهم رسانیده اسم در رسم جمعیت را از صفحه ظاهر و باطن محو نموده و قسادت قلب به مضاعف انجامیده
تنگ نای کحد را فراموش نموده و دارالقرار را خراب گردانیده و دارالغور خود فریبده مکار و قحبه
غدار است باین همه بدست نیامده و در خسران و خجالت انداخته وقت ترحم و هنگام شفاعت
است که کار از دست رفته، مصراع

خدا را از خدا در خواه ما را

فان من جودل دنیا و ضرقتها ومن علومك علم اللوح والقلوب
دریاب که من از دست رفتم از آن جا که فضل احمدی و خلق محمدی علیه و علی اله الصلوة
والسلام همواره در صد انعام و عطایای خاص عام از امتان خود است این عاصی و راز کار
که برای خود هیچ عملی نزارد و در به لطف شفاعت استقبالی را به کمال تعطش و انتظار تا
در آن در سخت بد بخت نه کردم (۴۴۷) و در موافقت سه شدید یار نفس شوم چون سر گروه
عصا تم امید از شفاعت اولی و نجاتم چون تشنه مزاجم را بماند شربت کوثر و وقت نزع و هنگام
حسابم چون عاجز بی سر و برگم الطاف کریمانه مبذول فرما چنین مرگم چون بکس غریبم از نقد و کون
نصیبم چون در طیش و شوق بی قرارم هنگام حشر سیر کن از دیدم چون عاشق در دمنم از فضل غلم کن پسندم
دریاب که در دم از جگر خواست از هر بن موی شعله خواست

بالجمله کارخانه نجات به شما وابسته است و دار و مدار حیات به شما پیوسته عاشقان، هوا
خواه شما نیست و فرزندگی معشوقان در نیمه نگاه شما خلیلان شما خوان شما نیست و جلیان زبان دان شما
تیغ آبردی شما آخر زبان دان شما است پیوسته عاشقان مرده رسا نو میدان شما نیست و شفا بخش

له م - ملتش ۲ م - "پیوسته عاشقان" ندارد

بیماران قلوب و ابدان هم شهاد و دخول جنت از شفاعت شماست و نجات از نار هم به کرامت شما محن دنیاوی از نام نامی شما می گریزند و انواع تصدیقات و فلاکت از اسم شما من دفع می گردند

فَإِنَّ فَضْلَ رَسُولِ اللَّهِ لَيْسَ لَهُ
لَوْ نَا سَبَتْ قَدْرَهُ أَيْاتُهُ عِظَمًا
مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَالْثَّقَلَيْنِ
نَبِيُّنَا الْأَمِيرُ النَّاهِي فَلَا أَحَدٌ
هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي تَرْجُو شَفَاعَتَهُ
فَإِنَّ النَّبِيِّينَ فِي خَلْقٍ وَفِي خُلُقٍ
وَكُلُّهُمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ مُلْتَمِسٌ
مُنَرَّةٌ عَنْ شَرِّكَ فِي مَحَاسِنِهِ
دَعَا مَا أَدْعَتْهُ النَّصَارَى فِي نَبِيِّهِمْ
فَانْسَبْ إِلَى ذَاتِهِ مَا شِئْتَ مِنْ شَرَفٍ
فَمَبْلَغُ الْعِلْمِ فِيهِ أَنَّهُ بَشَرٌ
وَكُلُّ أَيِّ آتَى الرَّسُولُ الْكَرَامُ بِهَا
فَإِنَّهُ شَمْسُ فَضْلِ هُمْ كَوَاكِبُهَا
كَمْ أَبْرَاءَتْ وَصَبَّابًا لِلْمُسْرِ رَاحَتُهُ
وَقَدْ مَتَكَ جَمِيعُ الْأَنْبِيَاءِ بِهَا
حَاشَا أَنْ يُحْرِمَ الرَّاجِي مَكَارِمَهُ
يَا نَفْسُ لَا تَقْطِئِي مِنْ زَلَّةٍ عَظُمَتْ
لَعَلَّ رَحْمَةَ رَبِّي حِينَ يَقْسِمُهَا

حَدِّ فَيُعْرِبُ عَنْهُ نَاطِقٌ بِفَمِهِ
أَحْيَى اسْمُهُ حِينَ يُدْعَى دَارِسَ الرَّيْمِ
وَالْفَرِيقَيْنِ مِنْ عُرْبٍ وَمِنْ عَجَمِ
أَبَرَّ فِي قَوْلٍ لَامِنُهُ وَلَا نَعَمِ
لِكُلِّ هَوْلِ مِنْ الْأَهْوَالِ مُقْتَحِمِ
وَلَمْ يَدَا نُوهُ فِي عِلْمٍ وَلَا كَرَمِ
غُرْفًا مِنَ الْبَحْرِ أَوْ شَفَا مِنَ الدِّيمِ
فَجَوْهَرُ الْحُسْنِ فِيهِ غَيْرُ مُنْقَسِمِ
وَاحْكُمْ بِمَا شِئْتَ مَدْحًا فِيهِ وَاحْتِكُمِ
وَانْسَبْ إِلَى قَدْرِهِ مَا شِئْتَ مِنْ عِظَمِ
وَأَنَّهُ خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ كُلِّهِمْ
فَإِنَّمَا تَصَلَتْ مِنْ نُورِهِ بِهِمْ
يُظْهِرُنَ أَنْوَارَهَا لِلنَّاسِ فِي الظُّلَمِ
وَاطْلَقَتْ أَرْبَابًا مِنْ رِبْقَةِ اللَّعَمِ
وَالرُّسُلِ تَقْدِيمُ مَخْدُومٍ عَلَى خَدَمِ
أَوْ يَرْجِعَ الْجَارُ مِنْهُ غَيْرَ مُحْتَرَمِ
إِنَّ الْكَبَائِرَ فِي الْفُضْرَانِ كَاللَّعَمِ
تَأْتِي عَلَى حَسْبِ الْعِصْيَانِ فِي الْقِسَمِ

چون دامن دولت سید الکوین (۴۴۸) محکم گرفته ام و نظر بر شفاعت رسول الثقلین
علیه و علی آله الصلوٰة والسلام انداخته نشسته ام رجا به خطاست که به سرعت مرادات عاجله

له دیم و انسب الی ذاته ما شئت من عظیم
کالنهر بر فی ترف و البدر فی شرف و البحر فی کرم

بدست آمدم و از شدت احوال آجله رستگار کردم این شاء الله تعالی چه بینم آن ظلمت شب بنمای
 کرده ام پیدا اگر چه آن زیاده است اما جمال باکمال نبوی شیرین تر از شهد و درخشنده تر از
 ماه است اگر چه درین دارکاری که منظور نظر کردگار باید به وقوع نه پیوسته اما در این دار
 که دارالقرار است حسن شفاعت احمدی منظور گشته صلی الله علیه و علی آله و اصحابه و سلم
 و بارک اگر خساره گناهان نامه تباه کرده اما نطف مصطفوی عذرخواه کرده دولت بیدار ازان
 روز شمول فرموده که داخل امت رسول مقبول نموده علیه و علی آله و اصحابه الصلوٰة والسلام
 انواع مراحم از آوان خرد سالی ازان شهنشاه کشور رسالت مشاهده نموده ام اصناف الطاف در
 وقت مضایق ازان صاحب لولاک بظهور پیوسته هنوز به شعور کامل حضور نه داشتم و اغلب که از
 شش سال بالانه شده بودم که در مقام سعادت آغاز دولت انجام به ملازمت آنسرور علیه و
 علی آله الصلوٰة والسلام مشرف اندوز گردیده بودم و عنایات به موافق آن عمر دریافته و در نشاط
 عمر جوانی که بسی و دو سالگی بودم نیز در واقع به جمال جهان آرای شمس فلک حقیقت بدر دشت
 طریقت زینت ده مندر رسالت آفتاب صبح قیامت در فرید انبیاء بنجم و حیدر اصفیاء احمد مجتبی
 محمد مصطفی صلی الله تعالی و علی آله و سلم در دارالسرور برهانپور مشرف گردیدم و عنایات کثیره
 به حال خود دیدم از جمله مکالمات طیبه که به خاطر به وجه احسن مضبوط است مذکور می نماید تا قبولیت
 احمد صدیق امام ربانی مجد الف ثانی رحمته الله علیه در حضرت رسالت خاتمت علیه و علی آله
 الصلوٰة والسلام جلوه گر ارباب تمکین که باریابان طلق حق الیقین اندگردد، چون فقیر در اول
 ملازمت بدولت قدم بوس مشرف گشته و از خود دارسته بآن دولت بی نظیر پیوسته همان بیت
 در حق خود صادق فهمیده

۵

۱۵

۲۰

ماه من بشنو که امشب طرفه خوابی دیده ام
 بر کف پائی تو گویا دیده را مالیده ام
 در عرض احوال خود بامید شناسائی بر زبان آورده انا من اولاد الشیخ الاحمد از آن طرف
 جواب به همین عبارت بلا تفاوت شرف نفاذ یافته شیخ احمد المجدد، قلت نعم - ازین
 گفتن منامات کثیره ممتاز گشته که تفصیل آن بآن مرتبه محفوظ خاطر نیست که در قید قلم آورده شود
 پگاه که بر خواسته از خلد منزل مبلغ صد روپیه شخصی رسانیده در عین عسرت پسر نصیب شده و دیگر

کارهای بسته هم زود به کثافت تبدیل یافته (۴۴۹) چنانچه بشارت حصول این مقاصد هم در آن خواب دولت مآب به تصریح حاصل نموده، هر چند آن دیدن تنها بشارت نشاءتین و جمعیت کونین است اما باین همه باین عنایت هم ممتاز شده -

۵ و احوال چون از دیر روز که پانزدهم شهری قعد و روز جمعه در سال هزار و صد و سی و چهار اتفاق یافته عمر این عاصی دور از کار به چهل و هشت سال انجامیده و موی سپید در عین کمال احاطه نموده و انواع ضعف از سبب امراض تشاد افکار ضروری آن قدر لحوق کرده که همان بیت خوابه حافظ مبین حال کثیر الاختلال است -

از وجود این قدر نام و نشان هست که نیست
ورنه از ضعف درین جا اثری هست که نیست

۱۰ و این همه عمر در معاصی خفیه و جلیه صرف گردیده پس رجاء دستگیری اکرم الانبیا علیه و علی آله و صحبه اجمعین حرمة تفضلات کریمانه او که در حق عصات به مرتبه اتم است اقوی به حصول پیوست -

۱۵ جز آستان توام در جهان پناهی نیست سر را بجز این در حواله گاه نیست
بلی کارخانه فضل و احسان حضرت رحمن تعالی شانه بآل شفیع الانس و ابحان به ریاست و دار مدار محبت که نشاء وجود و ایجاد است از او بر جا خیر القرون اوست و اکرم الامم اُمت
او منعم برای او حلال گشته که تا یوم القیام این دولت نصیب خاص و عام گشته و زمین برای او مسجد و ظهور شده که تا روز رستخیز این کرامت بر همه جمیع امت ظهور شده و حکم او شامل آفاق است و دعوت او محیط قاف تا قاف -

۲۰ حقیر دور از کار وقتی از اوقات در غلیات محبت آن سرور کائنات علیه و علی آله الصلوة والسلام چندین از ابیات در بحر ثنوی زیبا نکات گفته بود با وجودی که در میدان اشعار گاهی ابلق فکر نه تاخته اما چون در لغت بی اختیار برآمده هیچ نکته را مخالف اهل طبیعت

له م - از وجود این قدر نام و نشان نیست که نیست
ورنه از ضعف درین جا اثری نیست که نیست

زیافتہ برای فائدہ عام داخل این کتاب می نماید تا سعادت تمام بدست آید۔

مثنوی (مؤلف مقامات معصومی) ۷

الا ای ساکن میخانه هوش
همای نیک بختی بر سر تو
لقای واکمن از ساقی دمی
کشا از قفل دل گنجینه راز
وجودش مظهر آیات لاریب
نبوت همدم از محبوبی او
فلک یک اطلسی از خوبی او
رُخ آئینه از نورش ضیاء یاب
دو عالم از قدوش گشته شاداب
نبوت یافتت جمع کرده
فرخنده جمال در روشن اقبال
هم ملک عجم از او سرافراز
نکبت بجہاں ز کاکل او
امام هر دو عالم خواجہ دین
وجودش عالم ایجاد گشته
قبای دلبری بروی سزاوار
دو عالم در نگین مملکت او
نسیم باغ جنت از ظهورش
ز خوشش ملک دل آباد گردید
نه تنها نسخ بر انجیل کرده

بحرف دل نوازی گوش کن گوش
حریف فردولست یا در تو
بعزبت گاہ مجنون بوی لیلی (کذا)
کلید فحمت آن شاہ سرافراز
ز بودش گشته پیداعلم از غیب
رسالت ہمنشین خوبی او
ملک ہم طائف محبوبی او
صفاتر سینه اش از قرص مہتاب
بدو گردید روشن مہر و مہتاب
رسالت را بسبب الاشعاع کرده
بر تخت عرب نموده اجلال
دارد بشفا عیش نظر باز
فرخنده بہار حاصل او
محمّد سرور ارباب تمکین
نمودش حسن را بنیاد گشته
نباشد غیر دی شایان این کار
سموات العلّی (۴۵۰) در مسک او
از او یک پر تو حور و قصورش
عدم را باعث ایجاد گردید
ز نسخش لوح دل نسجیل کرده

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۱۔ د۔ "رسالت .... خوبی او" ندارد
۲۔ نسخہ م میں یہ شعر "رُخ آئینہ از ...."
کے بعد نقل ہوا ہے۔ ۳۔ د۔ سرافراز
۴۔ م۔ آبادید

که بر تورات هم نسخش عیاں بود
 ز بور از نور اومی کرد اعلا
 هدایت با عنایت پیشه او
 کواکب را جمالش تازگی داد
 ز نام هفت ایوان تا سر خاک
 احد اظهار نور خروشتن خواست
 به احمد جلوه نور احد بود
 ز لطفش گشت پیدا عالم جاں
 چو شور مقدش در عالم افتاد
 باتش شد نمایان خصلت آب
 ز قهر عزتش گشته نمودار
 ز رفعت سرنگون شد تخت ابلیس
 ریاض باغ جنت طلعت او
 ز زلفش شب شده هنگامه اموز
 نقابش می کند شب را نمودار
 بیوسف نشان از جامش رسیده
 سواد طره از "والتیل" دریاب
 وجودش رحمت آفاق گشته
 بیکدم در گذشته از ته و فوق
 در آن جا جلوه از حسن خدا دید
 بهشتی خلد را بعد از لقادید
 ز حسن لم یزل آگاه گشته

ز آل و صحب او آن جانهاں بود
 که فرقان می کند هنگامه اتمام
 شفاعت برترین اندیشه او
 بهر دم بلند آوازگی داد
 منور شد ز نور احمد پاک
 بهیم بندگی احمد بیار است
 ولیکن بنده احمد او احد بود
 ز امرش گشت پنهان شور شیطان
 ز غم ایوان کسری از هم افتاد
 محوساں یک یک گشته بیاب
 باب کافران خاصیت نار
 بر آمد غفلت تبیح و تقدیس
 گل فردوس اعلی طلعت او
 صفا از چهره اش دارد سر روز
 ظهورش می نماید روز اظهار
 در بخش حسن زان نشان چکیده (کذا)
 بیاض غزه اش "والشمس" دریاب
 مرض دل به از تریاق گشته
 نکرده سدره را نظاره شوق
 کلام لم یزل پس شاد بشنید
 قصور و حور آن را نور بخشید
 .....
 ۵
 ۱۰
 ۱۵
 ۲۰

له م - ز قهرش ..... "گل" طلعت او" نسخه "د" ندارد

له در نسخه "د" بجای مصراع ثانی بیاض است و نسخه "م" ندارد

بعلم جمله اشیا گشته ممتاز
 همه کارش زامت یاد ده بود
 که تاباید نوید رستگاری
 شفاعت را بجای برد درکار
 به وحی آسمان آورده پیغام
 دلش از نور حکمت مخزن غیب
 ز بلبل تا بگل هنگامه انداخت
 بلاله هم سواد حسامه انداخت

الهیایا ملکاتادرا غفار بحق آل نبی کریم که بدو نام خود سرفراز نمودی و بر دوش
 رحیم در کلام واجب الاحترام یادش نمودی جرم این آواره دل داده بی چاره از کار مانده را عفو
 فرما و در نشاتین او را نشاء محبت عطا نما دنیا و ادرا دمساز عنایت سابقه گردان و علمی او
 را هم راز اهل عیسن که در علم واجبی علماء را بخین اند فرما چه کند باین کوتاه دستی (۴۵)
 همتی بخشیدی که بر هیچ کی نمی گراید و هر نعمتی که اندازه می نماید تمنای مزید بامیدوار
 نام زد فرماید سه

نه دنیا خواه هم و نه دار عقبی ترا خواهم ترا باری تعالی
 ترا چوں یافتم از خود چه گویم این همه طلب که به معروض شد نیز نزد پیغمبران اولی الالباب
 شاه راهی است جانب کریم و هاب چه انبیاء برگزیده علیهم السلام و اولیاء خدا رسیده
 علیهم الرضوان طلب حوائج کونین از رَبِّ الْمَشْرِقَيْنِ وَالْمَغْرِبَيْنِ نموده باقصای مطالب
 خود رسیده اند رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مَلَكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ
 الْوَهَّابُ - یکی از آن ادعیه مقبول است و حال آنکه این طلب از تصور در ملک مطلب اعلی که
 مطالب مولی است جل و علی به مشام جان نه رسانیده اگر کردی از تصور به کرد و دامن اعلی
 به مطلب می دوید به کرامت و آن له عندنا لفظی و حسن صاب متمازی فرمود پس با وجود
 نگرانی قلب جانب مطلوب بی همتا اگر از راه عجز بشریت که ذاتی اوست طلب حوائج کونین
 که به تصدق و توسل نبی المحرین و امام القبلتین صلی الله علیه و علی آله و صحبه وسلم و بارک

نموده آید نزد کمالان ارباب قلوب دارند صوفیه خام قبول دارند یا نه مطلب بحر بر کمال است
 و ضعف بر استقبال فلاکت تعب معیشت برداشته و افلاس گریبان حلاوت پاره ساخته
 بتوفریاد دارم یا محسند بسویت داد دارم یا محسند

صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم و حسن خاتمه از برکت بنی فاطمه مسئل که محبت اهل بیت
 را بر خیریت خاتمه مدخلت تمام است ۵

الهی بحق بنی فاطمه که بر قول ایماں کنی خاتمه

اگر دعوتم رد کنی و ر قبول من دست دامن آل رسول

رضوان خدا بر صحابه گنجینه کشای من قرابه فی الحدیث مثل اهل بیته کمثل سفینه

نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك - و فی الحدیث اصحابی كالنجوم فبايهم

۱۰ اقتدیتم اهتدیتم اهتدیتم حضرت حق سبحانه به برکت اهل بیت نجات کرامت فرماید
 و بجزمت صحابه از گرداب ظلمات بر آورده به شاهراه هدایت که صراط مستقیم است به رساند
 إِنَّهُ قَرِيبٌ مُّجِيبٌ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ
 وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ -

و چون تاریخ اختتام این مقامات قدسی زکات که مسمی به "مفتاح اهل السعادات"

۱۵ به گوش هوش از سر دش غیب با غنچه عدن می رسد اگر این فوا که ریاضی به بهین نام خوانند می
 شاید و هر کدام از این دو نام بین سال ابتداء و وسط اوست، چنانچه در مواضع آنها به تفصیل
 مذکور گشته والا با سماء کثیره ممتاز است چنانچه در خطبه کتاب به بشارت قطب الاقطاب
 حضرت ایشان رحمته الله تعالی مرقوم گشته این همه از برکت معصومی به ظهور پیوسته و زکات قیومی
 هر جا نشسته - والحمد لله رب العالمین، قد حصل الفراغ من تصنیف هذا الكتاب
 الذی هو لب الالباب -

(ترقیمه کاتب) تمام شد بتاریخ بست و چهارم شهر جمادی الاول ۱۲۹۲ هجری بمقام مدینه منوره -

له د- مثل ..... هلك " ندارد

م - "ترقیمه کاتب" یاد نشده است

فہرست مندرجات

مقدمہ

۱۵

مفتاح اول: ذکر شجرات مشائخ نقشبندیہ، قادریہ و چشتیہ و بیان حدیث مسلسل بالاولیت بابیان معارف و مکاشفات حضرت مجدد الف ثانی کہ حضرت ایشاں در مکتوبات خویش تحریر فرمود

۲۵

مفتاح دوم: بیان ولادت صوری حضرت ایشاں و بدایت حال آنحضرت از تحصیل علومہ دینی تا رسیدن بہ مرتبہ کمال و اکمال تا ایام وصال حضرت مجدد الف ثانی

۵۱

مفتاح سوم: بیان بعضی از اہل مقالات بزرگ و مراتب کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ ایشاں را بہ محض فضل و کرم بآں اختصاص بخشید و نائب اتم حضرت مجدد الف ثانی گردانیدہ

۹۳

مفتاح چہارم: بیان عادات و عبادات حضرت ایشاں و بیان تاویلات بعضی سورو آیات قرآنی

۱۲۹

۱۸۱

مفتاح پنجم: بیان تصرفات و ملفوظات حضرت ایشاں

مفتاح ششم: بیان انتقال حضرت ایشاں ازیں جہان بہ فرادیس آل جہاں !

۲۲۷

مدحت روضہ منورہ ایشاں

۲۶۱

مفتاح ہفتم: ذکر بعض از احوال ابناء کرام حضرت ایشاں

۲۶۳

کنز ۱۔ احوال حضرت شیخ محمد صعب اللہ

۲۹۱

کنز ۲۔ احوال حضرت حجۃ اللہ محمد نقشبند ثانی

۳۱۱

کنز ۳۔ احوال حضرت مروج الشریعت خواجہ محمد عبید اللہ

۳۲۵

کنز ۴۔ احوال حضرت خواجہ محمد اشرف

۳۳۴

کنز ۵۔ احوال حضرت خواجہ محمد سیف الدین

۳۵۰

کنز ۶۔ احوال حضرت شیخ محمد صدیق

۳۵۹

مفتاح ہشتم: ذکر بعض اقربای عظام حضرت ایشاں

۳۶۲

کنز ۱۔ احوال شیخ محمد فضل اللہ

۴۰۱

کنز ۲۔ احوال شیخ عبداللطیف

۴۰۵

کنز ۳۔ احوال مولوی شیخ محمد فرخ

۴۰۸

کنز ۴۔ احوال شیخ عبدالاحد وحدت شاہ گل

۴۱۷

کنز ۵۔ احوال شیخ خلیل اللہ

۴۲۱

مفتاح نہم: ذکر بعضی خلفائے عالی مقام حضرت ایشاں

۴۲۴

کنز ۱۔ ذکر خواجہ محمد حنیف کابلی

۴۳۲

کنز ۲۔ احوال خواجہ محمد صدیق پشاور

۴۳۸

کنز ۳۔ احوال مرزا امان اللہ برہانپوری

۴۴۸

کنز ۴۔ احوال شیخ ابوالمنظر برہانپوری

۴۵۰

کنز ۵۔ احوال شیخ محمد علیم جلال آبادی

۴۵۲

کنز ۶۔ احوال شیخ محمد باقر لاہوری

۴۵۶

کنز ۷۔ احوال مرزا عبید اللہ بیگ داراشکوہی

۴۵۸

کنز ۸۔ احوال ملا حسن علی پشاور

۴۵۹

کنز ۹۔ احوال ملا موسیٰ بھٹی کوٹی

۴۶۲

کنز ۱۰۔ احوال ملا بدر الدین سلطانی پوری

۴۶۴

کنز ۱۱۔ احوال حافظ عبدالکریم توبانی

۴۶۵

کنز ۱۲۔ احوال شیخ بایزید سہارنپوری

۴۶۷

کنز ۱۳۔ احوال حاجی حبیب اللہ حصار بخاری

- کنز ۱۴۔ احوال شیخ محمد مراد شامی ۴۶۹
- کنز ۱۵۔ احوال مخدوم آدم ٹھٹھوی ۴۷۱
- کنز ۱۶۔ احوال سید یوسف گردیزی ملتانی ۴۷۳
- کنز ۱۷۔ احوال میر سید شرف الدین حسین لاہوری ۴۷۵
- کنز ۱۸۔ احوال شیخ انور نورسرای ۴۷۷
- کنز ۱۹۔ احوال شیخ حسین منصور جالندھری ۴۷۸
- کنز ۲۰۔ احوال اخوند سجادول سرہندی ۴۸۰
- کنز ۲۱۔ احوال میر رفعت بیگ گردزدار ۴۸۲
- کنز ۲۲۔ احوال شیخ پیر دہلوی ۴۸۴
- کنز ۲۳۔ احوال شاہ حسین عشاق اورنگ آبادی ۴۸۵
- کنز ۲۴۔ احوال خواجہ عبدالصمد کابلی ۴۸۷
- کنز ۲۵۔ احوال شیخ عبدالکریم کابلی ۴۸۸
- کنز ۲۶۔ احوال شیخ قاسم کابلی ۴۸۹
- کنز ۲۷۔ احوال ملا محمد امین حافظ آبادی ۴۹۰
- کنز ۲۸۔ احوال شیخ عطاء اللہ سورتی ۴۹۱
- کنز ۲۹۔ احوال شیخ نور محمد سورتی ۴۹۲
- کنز ۳۰۔ احوال حافظ محسن سیالکوٹی ۴۹۳

ذیل

- ۴۹۶ احوال حافظ محمد شریف لاہوری
- ۴۹۵ حاجی امان اللہ لاہوری
- ۴۹۶ شیخ محمد فاروق لاہوری
- ۴۹۶ شیخ محمد عارف لاہوری

۴۹۷	مولانا محمد امین بخاری ثم پشاورى
۴۹۷	حاجى سليم بلخى
۴۹۸	حاجى محمد عاثر بخارى
۴۹۸	حافظ صادق كابلى
۴۹۸	نذريگ سمرقندى
۴۹۹	مير غضنفر داراشكوهى
۴۹۹	مولانا محمد جان ورسكى
۵۰۰	خاندان مير عماد الحسينى
۵۰۱	خواجه محمد شريف بخارى وخواجه عبداللطيف
۵۰۱	صوفى پاينده محمد كابلى و ملا پاينده محمد كابلى
۵۰۲	صوفى عبدالروف كابلى، مير ماه عرب، صوفى سعد الله كابلى
۵۰۲	مياں شيخ عبدالخالق
۵۰۵	شيخ يار محمد ملقب به خدا پرست خان
۵۰۵	قل احمد ترك
۵۰۶	سلاطين و امراء از مریدان حضرت خواجه محمد معصوم
۵۰۶	اورنگ زيب
۵۰۷	شهراده هاى اورنگ زيب
۵۰۸	فرخ سير
۵۰۹	نواب مكرم خان
۵۱۰	ديگر امراء
۵۱۲	خاتمه حسنہ
۵۲۶	مدح سيد الانبيا ﷺ

Maqāmāt -i- Ma'sūmi

Life, works and Teachings of a prominent sufi
and reviver of seventeenth century,
Khawaja Muhammad Ma'sum Sirhindi
(c. 1007 - 1079 a.h. /1599 - 1668 a.d.)

By

Mir Sofr Ahmed Mas'umi

Vol. (III)

Text edited by

Muhammad Iqbal Mujaddidi

2004

Zia-Ul-Quran Publications

Lahore, Karachi, Pakistan

